
YENİDEN
BAŞLAMAK
Halil İbrahim Genç

YENİDEN BAŞLAMAK

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-605-71255-9-0

OCAK 2024

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletişim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

www.youtube.com/channel/UCdj3PDs-02T5aUEKGxvWmgQ

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

Yeniden Başlamak

‘Yeni Bir Devir’

İçindekiler

Söze başlarken

İsim, varlığa genel yönü ile tutunmayı olanaklı kılar iken diğer yönleri ile de bilmeyi olanaklı kılmanın zamansız aracıydı. Varlığı varlıksal olan nitelik, nicelik, iyelik, kiplik yüklemlerinde ussal olarak bilmek olanaklı iken ve dil yaratımında tasıma dair modellemeler ile de bilmeyi gerçekleştirmekteydik. Her modelleme (yöntemselliği içeren bakışım, tasavvur etme biçimleri) bir perspektiften varlığa bakabilmeyi, görebilmeyi olanaklı kılar iken bizleri varlığın gerçekliğinden koparmakta değil, gerçekliğine daha da yakın kılmaktaydı. Yeter ki varlığın bilgisini ussal ve deneyimsel anlamda tahkike açık olarak doğrulayabilelim veya modellemeden dolayı doğan yanlışlar var ise tahkike açık olmak kaydı ile yanlışlayabilelim.

Usun düşünme biçimini doğrusal kılan kategoriler deneyime önsel olsalar da Platon'un ifade ettiği iyi, doğru, güzel ideaları kategoriler ile gerçekleşen izlenime dair deneyimi öncelemekteydi. İdealar, kategorilere önsel, öznel kategorilerdi… ki metafizik bilmek, kategorilere önsel öznel kategorilerin bilfiil gerçekleşme olanağında bilmeye yönelimli olmak sonucunda gerçekleşmesi olanaklı olandı. İdealar, bilfiil gerçekleşeme olanağında öznelliğe yüklem alınıyor olan değer yargısal belirlenimlerdi.

Duyular salt nicel biçimsel işlevsel deneyim nesneleri iken kategorilerden önce iyi, doğru, güzel ideaları deneyimi ve kategorileri bilişsel kılmaktan yana öncelemekteydi. Kategorilerin deneyime önsel olmasından bahsetmekte isek ideaların kılgısal olmasından dolayı olduğunu da bilmek yerinde olurdu… İdealar ile değer yargısal olarak kategoriler ussal bağıntıda ayrışık belirlenimler olmaktan öte birbirini içeren veya tamamlayan içerikte bilmenin aracı kılınmaktaydı.

Bilkuvve varlık ve bilfiil varoluş belirlenimi yüklenmiş olarak varlık ve varoluş belirlenimi altında görülebilecek birçok kategorik tümel belirlenim vardı. Öz-töz, töz/ asıl-ilinek, etken neden-erek neden, özne-nesne, zaman-mekân, tür-cins, nitelik-nicelik, durum-aidiyet, özdek-tin, çok-bir, etken-edilgen, sürekli-süreksiz, izafi-indirgeme, içerik-biçim, temsil-tasvir, aynılık-farklılık, özdeş veya karşıt vb. tümel olup da metafizik olan belirlenimler varlığı ussal anlamda hakkı gereği nitelemek, bilmek için hep ihtiyaç duyduklarımızdı… ki kendinde varlık olarak mahiyeti gereği varlığı isimlendirmiş olmak ve öznelde vücuda getirmek ile özde mahiyeti gereği bilmiş olabilelim.

Öznel anlamda iyi-kötü, yanlış-doğru, çirkin-güzel olumlu-olumsuz nitelemeler de diyalektik tümel belirlenimler olup iyi, doğru, güzel esas olan olumlu ussal ve nesnel kategorilere önsel öznel kategoriler iken kötü, yanlış, çirkin ilinek olup olumsuz ussaldı. Anlam-değer, irade-duygu, inanç-ahlak, karakter-kimlik belirlenimlerde izafi öznel bağıntılar olup söz konusu olan öznellik ise metafizik tümel -olması/ aranması gereken- belirlenimlerdi.

Genel anlamda demek istediğim ise kategorileri yani varlığa dair evrensel yüklemleri sadece Aristoteles ve Kant çizgisinde ele almak, formel mantık söz konusu olduğunda bilmeye dair yeterli değillerdi. Kavramın yerinde ve gerekliliğinde yeni olay ve olgular çerçevesinde yeniden üretilmesi ve gerçekliğe farklı pencerelerden, perspektiflerden bakmayı olanaklı kılacak biçimde gerçeğe ayna tutacak kavramlaşmalara gidilmesi elzemdi. Kavramın yeterli olmadığı yerde kavram öbekleri üretmek de elzemdi.

Tanrı tasavvurları dahi Tanrı'yı bilmeye yönelik modellemeler olsa da önemli olan Tanrı gerçekte ne ve nasıl ise öylesi kendisini bilmeyi olanaklı kılacak bir modellemeye de ihtiyaç duyduğumuzdu. Her ussal modelleme dilde gerçekleşir iken dil aynasında Tanrı varlığını görmeyi

olanaklı kılacak, yansıtacak modelleme de tevhid merkezli ve çizgisinde olması gerekirdi.

Tek tanrılı dinler tarihi ve İslam'dan bir şube olarak kelam ve tasavvuf tarihi boyunca tümel içerikli bir tanrı anlayışı hâkimdir. Tanrı idesi tümel bir tanrıyı düşüncenin merkezine koyarken Tanrı'nın kendinde hem tümel hem de tümel içeriğine -niteliğine- bağlı olarak nesnel anlamda tikel olup da nicel belirlenimi de kendinde barındıran olgusallığa haiz olduğuna yabancı kaldık.

Tanrı yerin göklerin ve arasındakilerin nuru iken hem nesnel anlamda nur idi hem de nuru inci tanesi misali tanecik durumuna haiz nicel belirlenimli olgusallığa da haizdi. Tanrı yerin, göklerin ve arasındakilerin nuru iken Hem Tanrı belirlenimi ile tümel niteliğe haizdi hem de şahıs olma özelliğinde tümel belirlenimli olgusallığa haizdi. Nesnelliğe içkin özne olması ile hem tümel hem de nesnelliğe içkin nur belirlenimleri ile niceliğe haiz yaratıcı olabilme olanağını tanrı olabilmenin doğasında bulmaktaydı… ki nurun nicel belirlenimli doğası sebebi ile yaratım ve yaratım gereği çokluk, çoklukta yaratma ve çokluğa özsel anlamda içkin ve tümel belirlenimleri ile aşkın olarak gerçekleşme olanağı olanaklı olmaktaydı.

Çokluktan bahsetmekte isek nurun sonsuz küçükler dünyasında nicel belirlenimli olması sebebi ile gerçekleştiğini bilmek gerekirdi. Çokluk, yaratıcının içkin olduğu ve yaratıcının yaratıcı olması gereği çokluğa aşkın olması sebebi ile yaratıcının sınırsız yaratma olanağının göstergesiydi. Yaratımda temel ilke başkası kılmak iken ayrı değil aynı da değil oluşun içinde çokluk, yaratım gereği ile kaçınılmaz olarak bulunandı.

Kendi varlığının sınırsızlığında aynılığını koruyan bir varlık için yaratım, kendinden var ediyor olarak gerçekleşmekte iken katmanlı yaratım bağıntısında hep başkası kılmak ile gerçekleşmesi olanaklı olandı. Bu anlamda ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olmak hep başkası

olarak var olmaktı. Var kılıyor olmanın en temel belirlenimi ise karşıtlık belirlenimleri açık ediyor olarak karşıtlık ayrımı ve bağıntısında karşıtlığa aşkın varoluşu olanaklı kılmaktı.

Var olmaya dair gerçekleşen her düzeyde karşıtlık hem o hem de o anlamında birbirini karşılayan ve tamamlayan çiftlerin, ya o ya da o anlamında gerçekleşen birbirini olumsuzlayan karşıtların veya ne o ne de o anlamında olumsuzlanması gerekenlerin vb. farklı formlarda gerçekleşebilmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısında da içkin kapsayıcılıkta gerçekleşme, karşılıklı var olabilme ve başkası kılmış olmanın belirlenimlerinde yaratılan-yaratan, benzer-benzemez, sonsuz-sonlu, ben ve öteki karşıtlığı da katmanlı var olmakta olgusuna bağlı kapsanan karşıtlar olsa da karşılıklı varoluşta varoluşsal ayrımlar olarak belirmekteydi.

Katmanlı var olmakta özü ile çelişmeden karşıtlığa aşkın karşılıklı var olmak, yaratım başarısıydı. Katmanlı var olmakta gerçekleşen karşılıklı varoluş biçimleri bağıntısında karşıt ve analojik her ayrım ve bağıntı belirlenimde birbirini içeren kapsayıcılıkta gerçekleşen çok yönlü, çok içerikli, çok biçimli, çoklu durumlu, çoklu hareket belirlenimli süper pozisyon durumlarının görünmesi de katmanlı yaratımın -varoluşun- ayrıca indirgeme bağıntısında yaratımın gerçekleşiyor olmasının bir sonucu olarak kaçınılmazdı.

İçkin olana benzer olunduğu gibi benzemeyen yönler ile başkası olmak kaçınılmazdı. Tanrı anlamında Ben olanı içerir iken ben olmakta öteki olarak var olmak kaçınılmazdı. Karşılıklı varoluşta da öteki bilinçdışı özne olarak ben olmanın gereği olandı. Karşılıklı varoluşta yaratıcı-yaratılan, benzer-benzemez, ben ve öteki karşıtlığı da varoluşun ussal ayrımı olarak kaçınılmazdı. Sonsuz olandan paye alırken sonsuza içkin paye almış olarak sonlu var olmak kaçınılmazdı. Tanrı ben olarak içkin olan olsa da öteki olmak kaçınılmazdı. Bu durumda var olmak hem analojik yönlerden hem de karşıt belirlenimli olarak var olmak anlamını

taşımaktaydı. Ayrı olunmayan tümel belirlenimlerde benzer ve aynı olunmayan karşıt belirlenimlerde benzemez olmak, yaratımda varoluşsal anlamda kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi. Katmanlı varoluşta benzer yönler ile aynalaşma, benzemez yönler ile had belirlenimli olarak var olmak, var olmanın böylesi gerçekleşen doğası gereğiydi.

İçkin olandan paye almış olarak ben olmakta iken ben ve öteki bağıntısında ve ayrımında var olunabilmekteydi… ki bu anlamda katmanlı var olma bağıntısında yaratılan ve yaratan ikiliğinde ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntılılığında ve yaratan ve yaratılan ayrımında çift yönlü bilmek gerçekleşebilmekteydi. Çokluk da kendinde çokluğu içeren varlıkta, yaratımın gereği olarak sonuçta açık olması kaçınılmaz olan gerçeklikti… ki yaratan ve yaratılanlar çokluğun kaçınılmazı olarak bulunandı.

Çokluğun yasa ve ilke gereği bütünlükte gerçekleşiyor olması ve en önemlisi de içkin ve aşkın Tanrı'da gerçekleşir iken amaca/ ereğe bağlı bağıntılılıkta bütünlüğünün yani aynılık düzeyinde değil de birbirini yüklem alınmış özdeşlikte bulur iken gerçekleşen birliğinin olması da kaçınılmazdı.

Çokluk, öze yüklem alınmış özdeşlikte değişim ve dönüşüm içinde gerçekleşmekte olandı. Özdeki hareket çokluktaki hareketi belirli kılar iken değişim ve dönüşümde gerçekleşen yaratımda hareketin, yasa belirlenimli -varoluş eşikli- nasıl ve ilke belirlenimli ne için olunduğunu belirli kılan ereksellikte/ amaçsallıkta gerçekleşmesi söz konusu olmaktaydı… ki yasa belirlenimli ve ilke içerikli gerçekleşen çoklukta bütünlük ereğe bağlı bağıntılılıkta her daim korunmaktaydı. Katmanlı oluşta özde gerçekleşen değişimler her katmanda yaratım belirimi olarak görünüş bulmaktaydı.

Anlam-değer yüklemli gerçekleşen her yaratım belirlenimi, çokluk içinde vücud bulurken içerik-biçim, temsil-tasvir, indirgeme-izafi, yasa-

ilke yüklemlerinde gerçekleşmekteydi… ki çokluk yaratma olanağındaki sınırsızlığı göstermekte, yasa ve ilke ise ereğe bağlı gerçekleşen varoluş eşiklerinde yaratımın hangi sınırlar/ eşikler dahilinde sınırsızca gerçekleştiğini göstermekteydi.

Katmanlı ve girift oluş içinde çokluk, anlam ve değer yüklemlerinde derinlik kazanmanın ve zengince hareket etmenin de gereği olarak gerçekleşir iken çokluğun ne için olduğunu da söylemek olanaklıydı. Çokluk, sınırsız varlık -kendilik- alanında yalnızlığı aşmanın da bir yöntemiydi. Ne için olduğuna dair böylesi öznel bir gerekçesi olduğunu da söylemek, sadece nicel bakmaya yönelik yöntemsel olarak olan bitene öznel anlamdan yoksun kör bakan bilim insanlarına gerekli bir mesajdı. Yaratmak ve çoklu kılmak, çokluğa aşkın tanrısal varoluş biçimlerinde (karakter ve kimlik belirlenimi olan olanaklarda) çeşitliliği olanaklı kılar iken varoluşta derinleşebilmenin de gereği olarak gerçekleşmekteydi.

Öznel anlamda kişi Tanrı olarak tümel olduğu kadar tümel içeriğe haiz olmak ile beraber nicel belirlenimli olup da nur olmakta nesnel anlamda tümel olmayı da barındıran bir tanrı olduğu gerçeğine artık uyanmak gerekirdi. İşte bu ifadeler de dahi usun merkezine Tanrı idesini alır iken öznel ve nesnel anlamda ayrıca yaratım ve çokluk belirlenimlerinde, Tanrı'ya dair bilkuvve varlıksal ve bilfiil varoluşsal karşılığı olup da Tanrı'yı temsil eden sözcükler ile tasavvur etmekte iken bir modellemede bulunarak, Tanrı varlık bilgisini konuşmanın konusu etmekteydik.

Modellemenin merkezine neyi almakta isek onun ile baktığımız anlam-değer dünyasında dünyayı öylesi görmekteydik. İlişkilerimizin merkezinde de anlam ve değere dair neyi almakta isek yaşamı o doğrultuda biçimlemekteydik. Modellemeye bağlı ilişkiler geliştirir iken modellenmiş düşüncenin ilişkilerde modellenmiş dünyalara eyler olması da kaçınılmazdı. Tanrı merkezli modellenmiş bir düşünce de

modeline bağlı gerçekleşen ilişkilerde Tanrı merkezli biçimlenen bir dünyayı olanaklı kılmaktaydı. Yani modelle ve ilişki bağıntısında merkezde olan ne ise düşünce ve yaşamın doğrudan ona göre biçimlenmesi de kaçınılmazdı… ki İman eden insanların bu bağlamda Tanrı merkezli bir dünyalarının olması da kaçınılmazdı. Ateist seküler olan bir düşünce yaklaşımında da insan, Tanrı 'sız bir dünyaya bakar olmaktan öte gitmekte de değildi… Yaratımın her formasyonda daim gerçekleştiği oluş içinde Tanrı' sız olmak farazi düşünüyor olmaktan öte değildi.

Önemli olan ise bir modellemenin, gerçekte karşılığı olması gerektiği yönde hem ussal hem de deneysel anlamda tahkike de açık olup olmamasıydı. İlişkilerde de hak ve had belirlenimlerine dikkat etmemiz gerektiğiydi… ki Tanrı dediğimizde de deneyime açık hem nesnel (nur) hem de öznel anlamda kendisinden sonuç alınabilir olandı. Deneyime açık olması bağlamında doğrulanması olanaklı olan iken tevhid ilkesi ile modellenmiş bir düşünsel yaklaşımda ilişkiler Tanrı merkezli olarak biçim kazanmak zorundaydı… ki bu anlamda her varlık var olma hakkı gereği ile ilişkilerde dikkat edilmesi gereken iken hak-had belirlenimli olarak ilişkilerin biçimlenmesi de kaçınılmazdı.

Modellenmiş dünyaya bakarken Tanrı da sadece ide ve bir modelleme içinde bilinebilir olan değil, varlıksal ve varoluşsal belirlenimlerinin karşılıkları gözlemlenebilir, deneyimlenebilir olması ile gerçek Tanrı olarak tanık olunabilir olandı. Bilinmesi ve bulunması da olanaklı olandı. Yani modelleme bir yaratım etkinliği iken Tanrı'yı bilmeyi olanaksız kılan değil, bilakis Tanrı'yı bilmeyi, bulmayı olanaklı kıldığı yönde gerçek ile bağıntıda olmamızı sağlayabilecek olandı.

Modellemeler yöntemsel anlamda bir değer skalasına haiz ise bir alanın bilmeye dair modellemesi idi. Ancak, yaratımın indirgemeci doğası, düşüncede indirgeme yapabiliyor olmak, katmanlı oluşta gerçekleşen çoklu gerçekliğin indirgemeyi içeriyor olması, dilin

yaratıma dair indirgemeci olanağı, kategorik anlamda kavramsal yaklaşımda ussal olarak indirgemede bulunarak metafizik yapıyor olabilmek, formel mantıkta özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü durumun olmaması ve yeter sebep ilkesi bağıntısında kıyas-çıkarım (tasım) ilkeleri dahi ussal bir indirgeme biçimiydi. İlke -tümel- belirlenimli uslamlamalar bağıntı ve bağlam kurma biçimli iken indirgeme yapıyor olarak uslamlamalarda bulunulduğunun gerçeğini taşımaktaydı. Ayrıca var olanları düşüncede isimlere indirgeyebilmek ve sanatın yaratımda ki indirgemeci doğayı açık eden yönü ile bilmekteyiz ki varoluş bilfiil bağıntılılıkta indirgemede gerçekleşmekteydi.

Neden bağıntılılığında yargı, indirgeyebilme olanağıydı. Niteleyebilme olanağı, indirgeyebilme olanağıydı… ki yaratım indirgeme olanağına haiz olarak gerçekleşir iken bilmek de indirgeme olanağına haiz gerçekleşmekteydi. En basit anlamda, kendinde özsel niteliği olanları isme veya kavrama indirgediklerimiz, nitelediklerimiz ile bilme olanağı bulmaktaydık.

İnsan tininde de pragmatik olmanın dışında alanlar -ilimler- arası bağıntılılık söz konusu olacak ise indirgemecilik kaçınılmaz olarak olması gerekendi… ki olan bitene dair kapsayıcı, bütünlüklü olarak görüş sahibi olabilelim. Bunun için olması gereken ise modellemenin kabule dair esnekliği, indirgeme yapabilmeyi olanaklı kılacak içerikte geniş anlam-değer skalasının olması, çoklu gerçekliğe açık olarak çok yönlü kabullerinin olması gerektiğiydi.

Her şeyin Tanrı'dan hareket ile gerçekleştiği ve O'nun tanrısal sıfat ve isimlerinin gerçekleşme olanağı içinde alanların var olduğu tevhid yaklaşımından bakıldığında tevhid, böylesi bir modellemeye haizdi. Metafizik olan dolayısıyla da varlıksal belirlenimleri olanlarda tümel içerikte beliren metafizik ilkeler de Tanrı'da gerçekleşme olanağı olarak beliren ve yaratıma dair olup da ussal olan temel ve tümel ilkelerdi. Tümeller (külliler) Tanrı'ya ait belirlenimler (sıfat ve isimler) anlamında

öznel ve Tanrı'da gerçekleşme olanağı olup da tanrısal olan -ussal- nesnel tümeller olarak gerçekleşme, var olma olanakları olarak iki açıdan (öznel ve nesnel) değerlendirilebilirdi.

Tanrısal olan her sıfat ve isim farklı formasyonlarda gerçekleşse de en temelde tümel belirlenim olarak biricik olmakta gerçekleşirler. Tanrı'nın zati veya subuti sıfatları, isimleri Tanrı'ya ait ve yaratılmış olana dair kılınmış olarak biricik gerçekleşir. Tanrı'dan paye almış olarak var olmanın, yaratımın olmazsa olmaz belirlenimleridir. Yaratılmışlara dair kılınmış olarak da tümel, evrensel belirlenimler olarak varlık sahnesinde yani Tanrı'nın kendilik dünyasında gerçekleşirler… sonuçta var olma biçimleri olmak ile beraber gerçekleşme olanaklarıdır.

Töz, nitelik, nicelik, bağıntılılık, aidiyet, etken-edilgen, statik-devinim, etken neden ve erek neden, zaman-mekân, aynılık düzeyinde özdeşlik, yüklem alınmış özdeşlik, ait-dair, nesnellik-öznellik vb. tümel -metafizik- belirlenimler de Tanrı'da evvel-ahir, batın-zahir gerçekleşme olanağı içinde tanrısal gerçekleşme olanaklarıydı. Evvel-Ahir, Zahir-Batın ilahi isim olmak ile beraber evvel-ahir, zahir-batın arasında var olmanın -yaratımın- erek-neden bağıntısında gerçekleştiğini belirli kılan kavramlardı. Katmanlı var olmak, karşılıklı veya karşıt var olmak, çoklu gerçeklikte çok yönlü var olmak da tanrısal gerçekleşme olanağının hangi düzeylerde -metafizik- gerçekleştiğinin belirlenimleriydi.

Evveli ve ahiri olmayanı yani öncesi ve sonrası olmayanı, öncesi ve sonrası oldukları üzerinden bilmek olanaklıydı. Öncesi olmayan nasıl bilinebilir? Kendisinden sonra açık olanların öncesi olması üzerinden sonrası belirenler dolayısıyla bilinebilir olandı… ki bu, Vacib-el Vücud (olması zorunlu olan varlık) ve hudus delillerinin en temel referansı olan ussal başlangıç noktasıydı.

Tanrısal belirlenimleri ile iç dünyanın gizilliğinde daim yaratımda hep evvelimiz olanı gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde ahirimiz olarak bulmaktaydık. Katmanlı varoluşta yaratıcı özne ile karşılıklı varoluş

karşılıklı zamansal ötelemede gerçekleşirken özsel anlamda başlangıç (evvel) -geçmiş- olana hep gelecek (ahir) belirlenimli yönelimde olarak dönmüş oluruz. Evvel olan da gelecek belirlenimli olarak geçmiş belirlenimli olanı belirliyor olarak sonuçtan hareket ile nedenleri belirli kılmaktaydı.

Katmanlı var olmakta bir üst katman bir alt katmanın gelecek belirlenimli geçmişiydi. Alt katman ise geçmişten geleceğe yönelimli olarak var olmakta iken katmanlar arası karşılıklı var olmak, zamansal ters simetride (başka bir deyişle de zamansal ötelemede/ zamansal süper pozisyon durumlarında) olanaklı kılınmıştı… ki bu durumda karşılıklı varoluş olanaklı kılındığı gibi katmanlar arası zamansal geçişler, başka bir deyişle de zamansal dokunuşlar veya zamansal sıçramalarda bulunmak da olanaklıydı. Katmanlar arasında gerçekleşen kuvvet etkileşim biçimlerine ve bağlarına göre birbirine inebiliyor olarak dokunabilmek, yakın etkileşim düzey belirlenimlerine göre bir üst katmana yükselebiliyor veya alt katmana inebiliyor olmak, zamansal anlamda olanaklıydı.

Katmanlı olmanın doğası gereği zamansal öteleme ve zamansal ötelemede karşılıklı var olmak olanaklı kılınmaktaydı. Var olmak, zamansal ötelemeyi içeriyor olan katmanlı olmakta var kılınıyor olmaktan öte değildi.

Yaratım ve dolayısıyla da kendi varlığından var ederken gerçekleşen katmanlı varoluşta yönelim -gelecek belirlenimli olmak- hep aslına devinimde olarak sibernetik ussal gerçekleşir… ki katmanlı varoluşta yaratıcı, varoluşun kökeni olarak evvel iken tanrısal varoluş belirlenimleri ile ahir (son) başka bir deyişle de gelecek yönelimli olarak gerçekleşme olanaklarında bulduğumuzdu.

Nasıl ki nesnel anlamda yer kürede doğaya içkin olmak ile beraber doğaya dışsal katmanlı olarak var olmakta iken doğa, özdek temelli başlangıç zemini olmaktaydı… varlıksal anlamda da eş zamanlı olmakta

bulunuyordu. Ayrıca doğanın kendisine, öznel zamansal olarak ahir belirlenimli yönelimde o gelecek olarak bulunmaktaydı. Söz konusu Tanrı'nın -nurun- kendisi ise Tanrı, katmanlı yaratıyor olmanın doğası gereği hep gelecekten geçmişi belirli kılmış olarak yarattıklarının geçmişi olan geleceğiydi. Tanrı, nura içkin varoluşta nesnel ve tinsel anlamda varoluşun zemini -evveli- olmak ile beraber varoluşsal anlamda O'nun ile gerçekleşme olanağı içinde hem nesnel hem de tinsel anlamda tanrısal belirlenimlerinde döndüğümüz -devindiğimiz-erek iken geleceğimiz olarak önümüzde durandı.

Tasavvuftaki seyri seferde dahi yaratır iken hep geçmişte durana gelecek belirlenimli olarak yönelmekteydik. Aslında ise gelecek belirlenimli olarak yaratırken geçmiş belirlenimli görünen Tanrı'ya doğru, katmanlı var olmanın ters simetrili zamansal ötelemesinde tekâmül etmekteydik.

Elbette Tanrı varlığından hareket ile var olmakta iken eş zamanlı oluş içinde Tanrı ileydik ama yaratımda yaratıcının yarattığına zamansal anlamda önsel olması, yaratılan için yaratanı hep gelecek belirlenimli kılmaktaydı… ki bu anlamda gelecek belirlenimli Tanrı; bazılarının dediği gibi sadece başlangıç olup devinimi olanaklı kılar iken geçmiş zamanlı kalmış değil veya yarattıkları ile aynılık düzeyinde özdeş olup da eş zamanlı olarak geleceğe beraber adım atılabilen bir tanrı da değildi.

Söz konusu yaratmak ise yarattığına hep önsel yaratırken yarattığının zamansal olarak da hep önünde duran/ durabilen bir Tanrı'nın olması zorunluydu… olması gerekendi… ki gelecek belirlenimli Tanrı gelecekten hareket ile geçmişe dokunabilen, kullarına uzanabilen, gerçekleştirdikleri üzerinden kullarına inebilen bir Tanrı idi. Gerekir ise yeniden, yarattığı geçmişi istediği yerden başlatarak gelecek belirlenimli oluş içinde kılabilirdi. Belki de hep yeni bir oluşa açık olarak hep yeniden yeni bir oluşta kılmaktaydı. O kılarken de yaratılmış olan

için geleceğin belirsizliğinde bunu bilmesi de olanaklı değildi. Ola ki Tanrı ile bilmek yani nurun varoluşa dair sınırsız olanakları ile bilmek olanaklı olmuş olsun.

Tanrı'nın zaman genişliğinde, geçmişte olup da geçmişten hareket ile geleceğin değiştiriliyor olması değil, gelecekten geçmişe dönüyor olarak geleceğin değiştiriliyor olması olanak dahilindeydi. O bütün zamanların dirisi, yaratıcısı olarak bütün zamanların Tanrı'sıydı. Kendi zaman genişliğinde düşüncenin yaratıcı etkinliğinde hem olanaklarında kendini var kılan hem de tür ve cins belirlenimli var olanları yaratan Tanrı idi. Düşünmek, bilfiil kendini gerçekleştirmenin olanağı olmak ile beraber, yarattıklarının da var olabilmesinin olanağıydı.

Düşünmek, kendini gerçekleştirme olanağı olarak bilkuvve olan öznesinin bilfiil gerçekleşme olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Özne yönelimsel iken ereğe bağlı nedenlerin belirli kılındığı sibernetik oluş içinde düşünce erek-neden bağıntısında ussallık kazanmış olmaktaydı. Us, düşüncenin yaratım etkinliğinde öznenin tinsel doğası olan yönelimsel olmasında başlangıcını bulmaktaydı. Düşüncede esas, kendiliğin kendine ayna derinlik kazanmasında gerçekleşen yaratım iken ussal olmak hem yaratım etkinliğinin bir belirlenimi hem de yaratımın sürekli olmasının gerekeniydi.

Us, öznellikte bilkuvve olan kendiliğin bilfiil olarak düşünce alanı kılınmış olması gereğinde yönelimsel olmaya bağlı olarak yönelim nesnesi üzerinden sibernetik oluşsal yani amaç/ sonuç/ erek bağıntısında nedenleri belirli kılmak ve anlam-değer bağıntısında kendi üzerine dönebilme, kendine katabilme, yüklem alabilme olanağı vb. oluşta gerçekleşmeye başlamakta ve devam etmekteydi. Us, başlangıçlar edinmek, ortak benzeşenlerden, tümellerden hareket ile bağlam kurmalar ile de gerçekleşmeye devam etmekteydi… ki en temelde yaratıcı başlangıç, yaratıcı öznenin kendinden hareket ile kendini gerçekleştirebilme ve yarattığına kendinden paye vermiş olarak

başkası kılıyor olmakta yine kendilik alanında kalmak kaydı ile gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda her şeyin Tanrı'da olup bitmekte olduğu gerçeği, bir varsayım olmaktan öte, metafizik kökene bağlı olarak var olunduğu gerçeğini ifade etmekteydi… ki duyulara ve duyum nesnelerine aşkın evrensel bir gerçeklik elbette vardı. Eskilerin de dediği gibi "Ussal olan gerçektir… gerçek, ussal olması gerekendir." Ancak, katmanlı oluş içinde ve çoklu gerçeklik olarak beliren gerçekler, gerçeklik sadece bir mantıksal formasyonda değil, birçok mantıksal formasyonda ussal anlamda tanık olunması gerekendi.

Formel, diyalektik, sibernetik, spekülatif, pragmatik, katmanlı vb. mantıksal formasyonlar, deneyime/ deneye dair gözlem, ölçüm ve sonuç veriler usta tanıtlamanın aracı olabilmeliydi. Özellikle formel mantığın esaslarından olan özdeşlik şartı, katmanlı gerçeklikte gerçekleşen katmanlı ve çoklu varlık durumları düşünüldüğünde anlamsızlaşır iken ayrı değil, aynı değil neden bağıntılarında yeniden değerlendirilmesi gerekendi. Ussal anlamda gerçeğe bakacak isek bu gerekliydi.

Varoluş katmanlı ve girift gerçekleşmekte iken çoklu gerçeklikte birçok şeye haiz olarak, birçok şey olabilme olanağı içinde var olunmaktaydı. Bu durumda şeyin sadece kendine özdeş kendi olduğunu söylemek, yeter sebep ilkesinden (yani neden bağıntısında gerçekleşen yargı bağıntısından, neden bağıntısına bağlı olarak gerçekleşenin açıklanabilir, bilinebilir, tanımlanabilir ve tanıtlanabilir olması ilkesinden) bakıldığında, yetersiz ve eksik bir söylevdi. Çoklu varlık durumunda, çoklu gerçeklik barındırıyor olarak var olan her ne ise sadece kendi olmayı barındırmakta değildi. Bütün içindeki devinim de bunun kanıtıydı. Yeter sebep ilkesini de formel mantığın önermesi olarak yalınkat ve doğrusal olarak artık değerlendirmemek, katmanlı

neden bağıntılılığı da göz ardı etmeden değerlendirmelerde bulunmak mantığın gereğiydi.

Artık, formel mantığın birinci prensibi olan özdeşlik prensibi, bir şeyin kendi olma yeterliliğini veya bir yargının doğruluğunu ifade etmekten yana anlamını yitirmese de yetersizdi. Bir şey kendi olma yeterliliğini kendinde bulmakta değilse, kendisi olmasına sebep neden bağıntılarında değerlendirilmesi gerekendi.

Formel mantığın üçüncü durumun olmaması (bir önerme/ yargı ya doğrudur ya da yanlıştır) ilkesi de bu durumda neden bağıntısı kurulamadığında yani mantığın yeter sebep ilkesi (bir yargının başka bir yargı ile bağıntıda gerçekleştiği) gözetilmediğinde yetersiz kalır iken yanlış vargılara sebep olabilmekteydi. Formel mantıkta doğrusal ve yalınkat gerçekleşen yeter sebep ilkesinden farklı olarak katmanlılığı da içeren bağıntılılıkta gözetilmesi gereken yeter sebep ilkesi ile bakıldığında da üçüncü durumun olmamasına dair mantık şartı, yetersiz kalmaktaydı. Mantıkta yetersizlik yanlış vargılara neden olabilmekteydi.

Bir şeyin olup ya da olmadığına dair yargıda bulunulacak ise bir şeyin çoklu varlık ve çoklu neden bağıntılılığı içinde katmanlı varoluş belirlenimlerine göre bilkuvve veya bilfiil var olma olanaklarında ne durumda var olduğu veya ne durumda olamayacağı söylenebilirdi… ki bu durumda formel mantığın üçüncü durumun olmaması şartından bakıldığında, neden bağıntılılığında var olanın, katmanlı varoluşta hangi katman belirleniminde yok veya hangi katman belirleniminde var olunduğuna dair bizlere bir yargı vermez iken yetersiz kaldığı görülür. Karşıtlığın olduğu belirlenimlerde de çelişik olan durumlarda çelişikliği aşmaktan yana da yetersiz kaldığı görülür… ki bu durumda yeter sebep ilkesi, formel mantık söz konusu ise doğrusal ve yalınkat olmasının haricinde katmanlılığı gözetecek biçimde ihtiyaç duyulan temel ilke olur. Çünkü karşıtlıklarda görülebilecek olan çelişik yargı, neden

bağıntısı görülmemiş durumlarda varılan bir yargıdır ki yeter sebep ilkesine bağlı olarak neden bağıntısı bulunan oluş veya kurulabilen her tutarlı yargı çelişik olmaya aşkındır.

İki hidrojen bir oksijenden var olan su, birçok minarellerden var olan toprak, Tanrı'yı ve doğaya dair olanları var olma formasyonunda ve var olabilme olanaklarında bulan insan, tümel belirleniminde elbette kendine özdeş kendiydi ama kendi olduğu kadar tözü ve olabildikleri yönde yüklem almaya açık olarak başka şeyler de olabilmekteydi. Böylesi varoluşta özü ile çelişmeden ve olabildikleri ile de uyumlu olarak kendi olmak, birçok şey olabilmenin olanağı içinde gerçekleşebilmekteydi. İki hidrojen bir oksijen atomunun molekül düzeyinde yakıcı veya yanıcı olmayı karşıtlıkta barındırmaları sebebi ile çelişik olmaya has davrandıkları söylenecek olunur ise onların ilişkisi erek bağıntısında tutarlılık ve uyumluluk içerir iken çelişik değildi.

Ayrıca iki hidrojen bir oksijenin molekül bağları kurduğu katmanda suyun su olmadığı ama alt bir form olarak suyun su olarak vücud bulduğunu söyleyebilmekteydik… ki bu, neden bağıntısına göre neyin nerede ve neye göre olup olmadığı gerçeğini taşımaktaydı. Bu, suyun özdeşlik ilkesinde kendi olmadığı değil, su molekülleri ile kendi olabildiği gerçeğini taşır iken suyu sadece suya özdeş kendi olarak görmemiz gerektiği gerçeğini de taşımaktaydı.

Yüklem alabilme olanağına bağlı olarak da birçok şey olabilme olanağı içinde hep yeniden kendini kılmaya açık olmak da söz konusu olduğunda kişi olarak bütünlük korunurken çelişmezlik ilkesi her ne kadar kendi olabilme öznelliğinde görülse de yeni olma durumu eski olma durumu ile çelişebilmekteydi. Bilgi ve şüphe, tek yönlü gerçeklik ve çok yönlü gerçeklik, gerçek ve gerçek olmayan, iyi ve kötü vb. arasında diyalektik oluş içinde gelgitlerde çelişki, varoluşun bir itkisi gibi öznelliğe itibari anlamda yerleşikti. Doğru veya yanlış, iyi veya kötü,

çirkin veya güzel vb. varoluş biçimlerinde nitelenmiş -indirgenmiş- olarak öznel yaratımı da olanaklı kılan hikmete yani gerçekliğe haizdi.

Nesnel anlamda birbirini olumlayan karşıtların (çift kılınmış olanların) yeni bir oluşta birbiri ile özdeş -aynı- değil de kapsayıcı oluşta kendi olmayı yitirmeden bağıntılılıkta yüklem alabilmesi, yaratımın en önemli olgularındandı. Birbirini olumlayan, ilişkide tamamlayan ve bu anlamda çift olabilen karşıtlar, ilişkilerinde çelişmeden var olabilmekteydi. Hak-batıl, gerçek ve şüphe, iyi veya kötü gibi öznelliğe bağlı gerçekleşen birbirini olumsuzlayan karşıtlar ise anlam-değer bağıntısında itibari anlamda yargısal olmakta çelişir olarak gerçekleşir iken gerçek olanı kabullenmek/ kabul etmek, gerçekleştirmek ve ahlaki anlamda olması gerekeni yapmak, gerçeğe bağlı eleştirel olabilmek ile aşılabilir olandı. Bu, tarihin değişen zamansal olmakta gerçekleşebilmesinin de olanağıydı.

Bilgibilimsel anlamda, duyuma bağlı olarak Tanrı vardır veya yoktur, şüpheciliğe bağlı olarak varlık vardır veya yoktur önermelerinde görülebilecek yargılar ise duyuma içkin ve nesnelliğe aşkın olarak öznel belirlenimleri ile Tanrı'yı, tanrısalların gerçekleşebiliyor olması ile deneyime açık bulmak gerçekleştiğinde, Tanrı yoktur demek abesti. Yani Tanrı yoktur demek, sağ duyuya aykırıydı. Var olanlara yönelik varlar veya yoklar demekte isek var olma nedenlerine bağlı olarak var olanlara yoktur demek yerine, var olma nedenleri ile var olduklarını ifade etmek gerçekti.

Var olanlar neden bağıntılarında bilfiil gerçek iken gerçek olana yoktur demek, yanılgıda kalmaktan öte değildi… ama duyuma konu olan doğadaki mevcutlar, katmanlı var olmakta iken üst katman belirlenimlerinde olmakta değil iken alt katman formu olarak gerçekleşme olanağında var olabilmektelerdi. Bu durumda yokluk kavramını neye göre hangi durumda hangi katman belirleniminde olup olunmadığına dair neden bağıntılarında kullanmak gerekirdi. Söz

konusu olan yokluk olarak izafe edilen şey ise yokluğun olmadığı varlıkta var olunduğu kesindi. Duyuma eşlik etmeyen anlamında kullanılacak ise itibari bir anlamı olduğu unutulmamalıydı.

Yukarıda belirtilen suyun hangi durumda ve katmanda neden bağıntısında var olduğu veya var olmadığını söylemek olanaklıydı. Su gerçekti ama kendi dünyasının gerçeği iken üst veya daha üst bir evrenin -katmanın- gerçeği olmaktan uzaktı. Tanrı vardır ya da yoktur yargılarında ise deneyimin bizzat olanağı olup da deneyimin yine nesnesi olanın varlığına dair yokluk izafe etmek bir daha söylemek gerekir ise elbette abesti. Mutlak anlamda varlık korunumu olan bir varlık için üçüncü durumun olmaması elbette söz konusu olandı.

Böyle olsa da Tanrı, vardır veya yoktur yargılarının konusu olabilmekteydik. Çünkü Tanrı nesnel anlamda duyumun konusu değil iken yoktur yargısına açık durumdaydı. Bedeni duyuma aşkın gerçekleşen katmanların özsel varlığı ve yaratımın öznesi olup da hareketin yegâne faili olarak ussal ve sezgisel düzeyde öznel anlamda duyuma konu olabilir olarak vardı. Bu anlamda bedensel duyuma konu olmadığı belirlenimlerde artık yoktur demek yerine, bedensel duyuma gizil durandır demek daha doğru olur… ki üçüncü durumun olmaması yargısının yetersizliği, yeter sebep ilkesi yani neden bağıntısından yana yetersiz olunmasından dolayıydı. Mantığın yeter sebep ilkesi yani neden bağıntılılığında yargı, mantığın çelişmezlik şartını göz ardı ettiğimizde, üçüncü durumun olmaması şartını aşabilmeyi olanaklı kılabilmekteydi.

Su örneği ile de suyun sadece var veya sadece yok olduğu değil, üst katman neden bağıntılarından dolayı alt bir form olarak var olduğunu belirtmekteyim. Bu durumda duyuma konusu olan su elbette bu âlemin bir gerçeği olarak vardı ama üst katman belirleniminde olduğunu söyleyemezdik. Bu, su hem vardır hem de yoktur anlamını taşısa da neden bağıntılarında yeter sebep ilkesinde bunu gösteriyor

olmak gerekirdi… ki bu, doğru bir yargı olsun. Neden yargı bağıntısında ise ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında suyun var olması, var olduğuna dair duyuma konu olması, bilkuvve bütün içinde işlevinde erek belirlenimli olarak gerekli olduğuna dair sonuçlar veriyor olması, yoktur denilmeyecek kadar gerçek olduğunun kanıtıydı.

Suyun hem var hem yok olmaya aşkın su olması değil, hangi varlık düzeyinde var olduğuna veya hangi varlık düzeyinde yok olduğuna bağlı olarak neden bağıntılılığında nasıl gerçekleştiğinin analitik bilgisine ihtiyaçlıydık. Su, var ve yok belirlenimlerine aşkın sudur demek: suyun neden bağıntılarında hangi düzeyde var veya olmadığından habersiz, suyun su olması özdeşliğine sığ bakmaktan öte değildi. Böylesi kurgusal bilmek, formel mantığın çift yönlü bakmaya yetersiz olmasından farklı olarak çift yönlü bakmayı olanaklı kılsa da neden bağıntılarında olgunun nasıl gerçekleştiğini bilmekten yani analitik bilmekten uzak bakışıma eylemekteydi.

Ayrıca belirteyim ki su özünde iki hidrojen bir oksijen nurlarının (bozon belirlenimli nurlar da dahil olmak üzere) bağıntısında alt bir form olarak vücud bulmaktaydı. Hem su hem de özünde nur iken nurdan olmak ile katmanlı varoluşun içsel ve dışsal kapsayıcılığında özü ile karşıt olmadığı neden bağıntısında ikili var olma durumunda vardı. Tanrı'ya ait tanrısalların yaratılmış olana dair kılınmış olmasından da bakıldığında, özünde tanrısallar ile var olanın doğaya dair kılınmış olanlar ile de var olduğu düşünüldüğünde, madalyonun iki yüzü gibi çift yönlü bir varlık olduğu da görülür ki formel mantık şartları gereği ile yalınkat doğrusal iken çift yönlü bakmaktan yana yetersizdi. Var oluş ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşir iken ayrı değil aynı da değil bağıntılı oluşu, formel mantıktan farklı olarak neden bağıntıları ile beraber katmanlı var olmanın izleğinde gerçekleşen çift yönlü bilmenin olanaklı olduğu bir dünyaya -varlığa- bakmaya eyler.

Formel mantık izleğinde tümdengelimci veya tümevarımcı kıyas ve çıkarım (tasım), her ne kadar çift yönlü bilme olanağını göstermekte olsa da bu, analojik içerikli yalınkat doğrusal gerçekleşen bir bilme biçimiydi. Katmanlı var olmanın çift yönlü bilme olanağını formel mantık bu yönü ile karşılıyor değildi.

Formel mantık, yalınkat doğrusal iken katmanlı var olabilmenin çift yönlü gerçekleşen olma durumlarını, bilmekten yana karşılamaktan uzaktı… duyuma dair tespitte de gerçeğin hangi düzeylerde gerçekleştiğini nedenlemekten yana yetersizdi. Suyun hangi mertebede var olduğu veya olmadığına dair neden bağıntısında bakabiliyor olmak da çift yönlü bakabilmeyi olanaklı kılmaktaydı… ki katmanlı varoluşta birbirini kapsayan olgusal belirlenimler arası karşılıklı var olmak söz konusu iken karşılıklı var olanlar arasında çift yönlü gerçekleşen neden bağıntılılığına dikkat etmek gerekirdi.

Suyun, üst katmanında kendisini kılan olguların kendisi olmadığı kesindi ki üst katmanında var olma olanağını bilkuvve kendinde buluyor değildi. Duyuya özdeş bakışımda su bilkuvve su olarak görülse de özünden hareket ile bakıldığında su bilfiil su olarak gerçekleşmekteydi… ki neden bağıntıları gereği özüne karşıt olmadan su olmayı bulabilmekteydi. Her var olan özüne karşıt olmadan var olmayı bulur iken katmanlı varoluşta kapsayıcı olmanın doğasında karşılıklı var olmak olanaklı kılınmış olduğundan, karşılıklı varoluşta benzer-benzemez, ben ve öteki ayrımı, özde ayrı olunmasa da başkası kılınmış olmakta aynı olmamanın varoluşsal karşıt belirlenimleri olarak görünüş bulmaktaydı.

Suyun var veya yok olduğuna dair çift yönlü bakarken, üçüncü durumun olması gerçeği, neden bağıntısından bakıldığında çelişik değil, tutarlı bir yargı olarak gerçekti. Bu durumda formel mantığın yeter sebep ilkesini sadece A var ise B ile var olma bağıntısında vardır doğrusal ve yalınkat koşullamasından farklı olarak A var ise katmanlı var olmanın gereği olarak gerçekleşen neden bağıntısında var olmakta veya A katmanlı

olmanın kapsayıcı bağıntılılığında var olsa da var olmadığı katman belirlenimlerinde yoktur, yargısı artık gerçek olabilmekteydi. Bu durumda, katmanlı bağıntılılıkta neden bağıntısı tutarlı gösterilmiş olanın, formel mantığın çelişmezlik şartı korunmuş olarak gerçekleşebileceği gösterilebilmekteydi.

Bir olgunun hem hidayete hem de delalete sebep vermesinden de bakıldığında, olgunun neden bağıntılarına ve kişilere göre değişen öznel karşılıkları doğrultusunda hidayete veya delalete sebep verdiği görülürdü… ki bu, hidayet ve delaletin olgusuna ödeş olduğu anlamını taşımakta değil, neden ve kişi bağıntısında olguya bağlı olarak hidayet ve delaletin gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. Böyle olsa da hidayet ve delalet, olgusuna bağlı olarak çift yönlü bilmenin bir örneği olabilmekteydi. Formel mantığın yalınkat doğrusal bakışıma eylemesinden bakıldığında, eytişimsel anlamda çift yönlü bakışıma eyler olmadığı görülür.

Yukarıda formel mantığa dair yetersizlikleri, bilmeyi sorunsal kıldığı durumlar üzerinden göstermeye çalışır iken formel mantığı yeter sebep ilkesi ile katmanlı mantık belirleniminde neden bağıntılılığında yeniden değerlendirmek gerektiğini ifade etmeye çalışmaktayım. Bu anlamda gerçeğe dair düşünecek isek çok yönlü ve çok yöntemli mantık biçimlerine ihtiyaç duyduğumuzu ifade etmekteyim.

Katmanlı var olmanın kapsayıcı olan neden bağıntılarında ve çokluk içinde gerçekleşen neden bağıntılarında mantık, katmanlı düşünebilmeyi olanaklı kılması gerekendi. Duyum nesnel bağıntısına özdeş gerçekleşme olanağı bulan formel mantığın usa yerleşik olmasına rağmen, katmanlı oluş bağıntısında mantık yeniden değerlendirilmeliydi.

Katmanlı oluş bağıntısında, çoklu varlık belirlenimlerinde ve yüklem almaya açık oluşta mevcudun formel mantığın özdeşlik şartına bağlı olarak zorunlu değil de mümkün varlık olduğunu -evvela- bilip kabul

etmek gerekirdi… ki fizik kimya, kimya ve yaratıcı öznellik, yaratıma açık mümkün varlık olunduğunun deliliydi. İnsan dahi beşer doğup insan olma oluşu içinde insan olmayı, değişen anlam-değer yüklemlerinde mümkün varlık olmakta bulmaktaydı.

Mümkün varlık: bilfiil gerçekleşme olanağında bilkuvve var olup da bilfiil var olduğu içindi ki neden bağıntıları bilfiil değişime açık olan ve neden bağıntıları değiştiğinde de bilkuvve yeni bir oluşta bulunmaya açık olan varlık durumuydu. Bu tanıma, tanım olması bakımından dikkat edilir ise tanım: anlama özdeş olup da yargısına özdeş gerçekleşen iken mümkün varlık durumu dahi tanımın olgusuna özdeş gerçekleşmesi gereği ile, formel mantığın her türlü yetersizliğine rağmen özdeşlik şartına göre biçim kazanmaktaydı… ki bilmek analitik anlamda gerçeği karşılayacak biçimde gerçekleşebilsin. Tanım, gerçekte olanı karşılayan/ karşılaması gereken en küçük modelleme (yöntem biçimsel tasavvur etme) biçimiydi.

Buna rağmen yeni ve farklı neden bağıntılarında tanımın olgusunu yeniden tanımlamak olanaklı iken tanım dahi mümkün kılınmış olmanın/ olanın belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Her yeni neden bağıntısında tanımın yeniden revize edilmesi gerekir… ki olguya bağlı tanımlamalarda, farklı neden bağıntılarına bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılabilmiş olsun.

Olgusuna bağlı olarak asgari ve neden bağıntılarına, neden bağıntılarının değişkenliğine göre de mümkün olduğu belirlenimler doğrultusunda azami tanımlamalar yapılabilir. Yani tanım: olgunun belirlenimlerine dair asgari, neden bağıntılarına veya neden bağıntılarının değişkenliğine göre de azami düzeyde yapılabilir olan ussal tanıtlama olgusuydu. Tanımlama, genelleme olduğu içindir ki tanımı yapılan olgunun, evrensel belirlenimlerine göre de yapılması gerekendi. Evrensel belirlenimlerine göre nedenlenmiş olanın nedenlerine bağlı olarak yapılması gerekendi… ki olgunun metafiziğini

de içermiş olarak yapılması gerekendi. Öyle ise tanım: olgunun metafizik belirlenimlerine göre asgari, mümkün olduğu neden bağıntılarına ve neden bağıntılarının değişkenliğine göre azami yapılabilir olması gerekendi.

İlahi isimlerden olan Eş Şafi, kendinde bütünlüğü olan, bütünlüklü kılan anlamını taşır iken sadece tıpta değil, bütün alanlarda (aile, hukuk, felsefe, karakter/ kimlik belirlenimleri vb.) okunabilir olandı. Sabır ilkeye bağlı tutarlı olmayı içerir iken sadece ruhsal bir deneyim değil, ilkesine bağlı gerçekleşen her alanda gerçekleşmesi gereken olarak aranması gerekendi. Rahman, doğada en genel biçimde merhamet eden, varlık hakkı verendi. El Adl, varlık hakkı verir iken ilişkileri hak-had belirleniminde özgürce gerçekleştirebilme olanağıydı. Hayy olması ile hayat sahibi olmak ile kalmayıp kendisi ile diri kılandı… ki dirilik en temelde özsel olan kendini gerçekleştirme olanağıydı.

Bütün tanrısal isimler sadece Tanrı'nın değil, Tanrı'dan paye almış olarak var olan bütün varlığın da özsel karakter/ kimlik belirlenimleri olarak gerçekleşendi… ereğinde gerçekleşmesi istenendi. Özgürlük en genel anlamı ile kendini gerçekleştirme olanağı olup da yaşananların sonuçları olan bir evrende sonuçlara bağlı olarak sürekli kılınması gerekendi. Bu anlamda kendini gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenmiş olanların hakkı olan idealdi. Yukarıda belirtilen tanımlamalara dikkat edilecek olursa; ilkeye dair her ne var ise aynı özden kaynaklı olarak var iken ilke, birbirine indirgenebilir gerçeklik belirlenimi olduğu içindi ki en basit tanım biçimi olarak diğer tanımları tanımı gereği karşılayabilir olmalıydı.

Eskiler tanımı "Efradını cami, ağyarını mâni" olması gerektiği yönde tanımlarken tanımı: formel mantığın özdeşlik ilkesine bağlı olarak tanımlamışlardı… ki artık tanıma dair yapılan bu tanımlamanın, yok sayılması değil de mümkün varlık görüşüne bağlı olarak yukarıdaki gibi revize edilmesi gerekir… ki tanım: olgusunun gerçekliğini -

evrensellerini- barındırır iken diğer olgularda da karşılıklarını görmeyi olanaklı kılan, bir nevi olgular arası indirgemenin olanaklı olduğunun gerçeğini taşımalıydı.

Yukarıda mümkün varlığa dair yapılmış tanımdan hareket ile ayrıca belirtmek isterim ki: Tanrı nur olması ile bilkuvve varlık iken nur olma durumunda hareketi doğası gereği bulur iken yaratıma açık oluş içinde bilfiil gerçekleşme olanağında bilfiil olup da bilkuvve vücuda getirdikleri ile mümkün varlık olmayı kendinde bulabilmekteydi. Bu durumda ussal olmaya dair olarak bilfiil gerçekleşen yasa veya ilke belirlenimli tümel olan ne var ise bilfiil gerçekleşme olanağında bilfiil vücud bulan ussal gerçeklerdi. Ussal anlamda nicel ve nesnel belirlenimli olan veya ilkesel olup da öznel belirlenimli olan her ne gerçekleşmekte ise neden bağıntılarına bağlı olarak bilfiil mümkün kılınmış gerçekleşmekteydi.

Tanrı'nın, varlık sahnesinde tümel belirlenimli görünüş bulan -tanrısal-subuti sıfat ve karakter/ kimlik olanak belirlenimleri olarak vücud bulduğu her ne var ise mümkün varlık olanağı içinde gerçekleştirdikleriydi… ki mümkün olan/ kılınan her ne ise yüklem alınmış özdeşlikte değişime açık oluşta gerçekleşendi. Öyledir olmaları, özsel anlamda bilkuvve olanlar (aynılık düzeyinde özdeş bulunan dirilik, şahıs olmak vb.) hariç, başka biçimlerde gerçekleşmeyecekleri anlamını taşımakta değildi. Nur da nur olmak bakımından özde aynı olmak kaydı ile zorunlu varlık olma özelliği gösterse de hareket belirlenimlerine bağlı olarak farklı formasyonlarda görülebildiği gibi farklı formasyonlarda iş yapabilme olanağında bilfiil olduğu belirlenimleri ile mümkün varlık özelliği taşımaktaydı.

Yani Tanrı, zatında zorunlu varlık olduğu gibi mümkün varlık olma belirleniminde Tanrı olmayı bulmaktaydı… ki "Her an yeni bir tavırdayım" ayetinden de bu net olarak anlaşılabilirdi. Tanrı'nın Tanrı olması bakımından mümkün varlık olmayı da içeriyor olması, yüklem

alınmış özdeşliklere bağlı olarak kendini gerçekleştirme olanağı olduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Tanrı ile var olup da mümkün kılınmış olmaya bağlı ne gerçekleşmekte ise neden bağıntılarında mümkün varlık belirleniminde var olmayı olanaklı bulmaktaydı. Bilfiil var olanın, bilfiil değişime açık oluş içinde gerçekleşmesi kaçınılmazdı… ki bilfiil olup da bilkuvve gerçekleşen her ne ise değişime açık oluş içinde mümkün varlık olmayı bulmaktaydı.

İnsan tininde görülen, anne, baba, filozof, arif, alim vb. kimlikler ayrıca aile, devlet, sanat, felsefe, bilim, hukuk, ekonomi vb. alan belirlenimli olgular da tinsel anlamda mümkün varlık kategorisine girmekteydi. Yaratılmış olan her ne var ise ister nesnel ister ise öznel gerçekleşme belirlenimleri olsun fark etmez, mümkün varlık belirleniminde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Mevcutlar duyuma özdeş mümkün varlıktı. Karakter/ kimlik belirlenimleri de anlam-değer, duygu ve eyleme özdeş, itibari anlamda gerçekleşir iken mümkünlerdi. Aile, devlet, hukuk, bilim vb. bilfiil görünüş bulan alan ve olgular da ussa özdeş itibari anlamda gerçekleşen mümkünlerdi.

Mümkün olan varlık belirlenimli oluş içinde bulunulduğu içindi ki dua ve umut ile yeniden varlığa tutunma olanaklıydı. Tövbe ile yani yeniden kendi olmaya, yeniden olması gerekeni yapmaya açık olmak ta olanaklıydı. Başarısızlıktan sonra tecrübe edilen üzerinden yeniden başarılı olmak olanaklıydı. Her zora düşüldüğünde de yeniden çözüm üretmek ve emek ile yeni bir oluş içinde varlığa katılma olanağı bulunabilmekteydi. Hakikatten paye almanın sürekliliği içinde ve mülkten de paye alabilmenin olanağında mümkün olma belirlenimlerinde var olmaktaydık. Faydacılığı gözettiğimiz, yeniden yaratıma tabi tuttuğumuz bir oluş içinde mümkün varlık belirleniminde var olunduğunu görmek gerekirdi.

Mümkün varlık anlayışı, sadece neden bağıntısında mantığı izafi mantık olarak formüle etmeyi olanaklı kılmakta değildi. Mümkün varlık anlayışı ile hem varlığın, olma ve olabilme durumlarına göre değerlendirilmesi hem katmanlı var olmanın neden bağıntılarında varoluşun nasıl gerçekleştiği ve belirlenimlerine göre değerlendirilmesi hem de teolojik anlamda varlık ve varoluş belirlenimlerinin neden bağıntılılığında değerlendirilmesi olanaklıydı. Varlıkbilim, varoluşbilim, tanrıbilim aynı çatı altında (mümkün varlık belirlenimlerinde) hakkı gereği ile neden bağıntılarında tanımlanabilir, tanıtlanabilir, kanıtlanabilir olarak bilmeye açıktı.

Mevcudun, mümkün varlık olmasına bağlı olarak da katmanlı ve doğrusal gerçekleşen neden bağıntılarında ereğe/ ereğine bağlı gerçekleşen nedensellikte sibernetik gerçekleştiğinin idrakinde olmak gerekirdi. Karşıtlar ayrımı ve bağıntısında diyalektik ve karşılıklı var olmanın olanağında aynalaşmalı var olduğunu, neden bağıntılarında çelişkiye yer yermeden kapsayacak mantıksal yaklaşıma da ihtiyaç vardı… ki sibernetik oluşa bağlı mantık yürütebilmekte isek zaten karşıtlığa rağmen çelişkinin olmadığı bir oluş içinde var olunduğunun yargısında bulunmak kaçınılmazdı.

Artık mantık, yargısal anlamda mümkün olanı karşılaması gerekendi. Katmanlı, doğrusal, sibernetik, diyalektik ve aynalaşmalı gerçekleşen neden bağıntılılığını içermesi gerekendi. Karşıt ilişkilerde tutarlılık, uyum, ereğe bağlı nedenlenmiş olmanın gereğinde çelişmezlik şartını da gözetmesi gerekendi.

Mantık, en temelde ve en basit anlamda neden bağıntısında mantıktı. Neden bağıntıları gözetildiğinde, bir şeyin hangi nedenlerde nasıl aynılık düzeyinde özdeşlik veya yüklem alınmış özdeşlikte var olduğu yani sadece kendi olup olmadığı, bir şeyin hangi referanstan hareketle nerede nasıl çelişir olduğu veya olmadığı, bir şey için hangi düzey veya perspektiften kaynaklı olarak üçüncü durumun olmaması veya üçüncü

durumun olması belirlenimlerinde bulunduğu, yargısal anlamda açık ve tutarlı olarak görülebilirdi.

Çelişmezlik yargısı, bir anlamda tutarlılığın yargısıydı ki mantık; tutarlılığa özdeş izafi mantıktı. Yani neden bağıntılılığının mantığı söz konusu olmaktaydı… ki bu anlamda bilmek neden bağıntılarında bilmek iken hep bir önce bilinen ile yeni bir bilmeye açık oluş içinde bilmek, tümdengelimci olmayı koşullamaktaydı. Tümevarımcı bilme biçiminde dahi olgunun/ olguların tespitine bağlı olarak neden bağıntılarında bilmek, en temelde tümdengelimciliği içermiş olarak gerçekleşmekteydi.

Anlamın öznelde ve özünde dirimsel, eril ve biricik olarak yüklem almayan yüklem olması ile kılgısal olmasından da bakıldığında, anlam yargıda özdeşliğin sebebiydi. Anlamın özdeşlik yargısında bakışıma eyler olması dolayısıyla anlama özdeş kavram ve isim de yargısal iken yargıda özdeşlik içermekteydi. Yargıdaki özdeşlik, neden bağıntılarında bilinme olanağı olanın öznelde idrak edilmesini olanaklı kılandı. Her yargı, yeter sebep ilkesinden bakıldığında neden bağıntılılığında gerçekleşir iken gerçekte olanı karşılaması gerekendi. Yeter sebep ilkesi de sadece doğrusal neden bağıntılılığını değil, katmanlı oluşun neden bağıntılılığını da içermiş olarak sibernetik, diyalektik ve aynalaşmalı olmanın neden bağıntılarını da gözetmek zorundaydı… ki bütüne dair metafizik bakışıma haiz büyük bir sözümüz olabilsin.

Mantık, nedensel bağıntılılığın mantığıydı. Neden sıralamasına gidildiğinde de Aristoteles'in izleğinde; varlık -ilk- neden, maddi veya öznel neden, erek neden, formel neden gibi neden bağıntılılığın aranması gerekir. Bu nedenler: nitelik, nicelik, aidiyet ve nasıl olduğuna/ olunduğuna dair belirlenimler (zorunlu, olanak, gerçek vb. kiplikler, durumlar) gibi yan bir başlıkta toparlanmış olarak analitik bilmeyi olanaklı kılan analitik modelleme olmaları dahilinde de anlaşılabilirdi. Bu nedenler varlığa dair kiplik yani var olmanın

nedenselliğine dair durum belirlenimleri olarak da değerlendirilebilirdi. Çünkü zorunluluk, olanak ve gerçeklik -kiplik- durumlarını içermiş olan nedenlerdi.

Tahkike açık olmak kaydı ile duyuma ve anlamın özdeşlik doğasına özdeş gerçekleşme olanağı bulan formel mantık da yargıda tutarlılığı biçimsel karşılarken görünen dünyada pratiği karşıladığı ölçüde dikkat edilmesi gerekendi. Bilfiil gerçekleşmeye bağlı sibernetik nedensellik, diyalektik nedenler, aynalaşmaya dair neden bağıntıları da izafi mantığın temel konularıydı.

Ereğe, sonuca veya amaca bağlı olarak nedenin belirli kılınıyor olması yani sibernetik oluş; ereğe bağlı nedeninin hem ne için olduğu hem de değer belirlenimli gerçekleştiğini -neden bağıntısında- görmek için önemliydi. Sibernetik nedensellik: ahlak, hukuk, askeriye, ekonomi, siyaset gibi bilfiil sonuç belirlenimli gerçekleşen alanlarda ilmi nedenliyor olmanın neden bağıntısını göstermek adına önemliydi.

Diyalektik nedensellik: karşıt belirlenimli ayrımları ve bağıntıları görmek ile olanın bitenin hangi belirlenimlerde kayıt almış olarak neden bağıntılarında gerçekleştiğini görmek adına önemliydi. Diyalektik neden bağıntılılığı, nicel belirlenimli gerçekleşen hareketin nasıl kayıtlanmış olarak nitelik belirlenimli gerçekleştiğini anlayabilmek adına önemliydi.

Aynalaşmaya dair nedensellik: tikel belirlenimlerde görülen tümellere dair benzerlikler nedeni ile gerçekleşen nedensellik belirlenimiydi. Katmanlı varoluşta birbirini kapsayan olguların karşılıklı var olmanın gereğinde tümel özelliklerde benzer olarak aynalaşmayı içeriyor olması kaçınılmazdı. Mümkün kılınmış olmanın olanağından gerçekleşenlerin doğrudan sonuçları olduğu oluş içinde de sonuçlar ile aynalaşılan bir oluşta bulunmak da kaçınılmazdı… ki aynalaşmak, tümel belirlenimlerde nedenleniyor olarak hem analojinin hem de içinde bulunan dünyaya katılımın neden bağıntılarını görmek adına önemliydi.

Karşılıklı varoluşta benzerlerin dünyasında eşleşenler ve tümel olup da tekilde görülebilen ve tikel üzerinden gerçekleşen benzerler (en genel anlamı ile ilkeler) aynalaşmanın olanaklarıydı. Yani neden bağıntılarıydı. Yaratım oluşu içinde mümkün kılınmış olabilmekte yaşananların/ gerçekleşenlerin, sonuçları olan bir evrende kayıt almış veya kayıtlanmış olması da aynalaşmayı olanaklı kılmaktaydı.

Aynalaşma, nicel belirlenimli gerçekleşmeye aşkın tümel belirlenimli oluş içinde olan bitenin sonuç belirlenimli olarak kayıtlanmış olduğu gerçeğini görünür kılmaktaydı. Diyalektik oluşa aşkın benzerler ile bilmenin olanağı içinde varlığa katılıyor olarak var olmanın gerçekleştiğinin de sonuç nedeniydi.

Katmanlı varoluşta karşılıklı var olabilmenin olanağında aynalaşma, çift yönlü gerçekleşen var olmanın gerçekliğine dikkat çeker iken yalınkat doğrusal olarak bilmenin konusu olan analojik bilmekten farklı olarak, çift yönlü analojik bilmeyi içeriyordu. Ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında, Tanrı'ya ait ve yaratılmış olana dair kılınmış olanlar, aynalaşmaya dair çift yönlü bilmenin olanağını göstermekteydi. İnsan biçimli tanrı veya Tanrı biçimli insan görüşleri de en temelde böylesi varoluşa dikkat çekiyor olması adına önemliydi. Yaratılmış olanların da tanrısallar ve tür belirlenimli var olması da aynalaşmanın olanağında, karşılıklı olarak çift yönlü bilmeye açık olunduğunu göstermekteydi. Hemhal olmaya dair sezgisel bilme biçiminde dahi aynalaşma olanağında kişinin, kendi olma durumu ve diğerinin olma durumunu ortak anlam-değer, duygu-irade vb. yüklemlerinde çift yönlü olarak bilmesi etkinliğinde bulunduğu bir gerçekti.

Katmanlı var olma bağıntısında bir katman mertebesinde var olanın başka bir katman mertebesinde var olmadığı düşünülerek hem var olduğu hem de var olmadığını söylemek de olanaklı iken formel mantığın üçüncü durumun olmaması şartı da duruma göre esnetilebilir veya göz ardı edilebilirdi. Katman belirlenimine göre var olup,

olunmadığı da neden bağıntılarına bağlı olarak çift yönlü bilmenin eytişimsel olan farklı bir biçimiydi.

Formel mantığın üçüncü durumun olmaması şartına bağlı olarak bir önermenin ya yanlış ya da doğru olması durumu da nereden baktığımız ile ilgili olup neden bağıntıları gözetildiğinde doğrunun yanlış, yanlış olanın ise doğru olduğunu söylemek olanaklıydı. Doğru olan başka bir açıdan ve neden bağıntılarından bakıldığında yanlış gibi görülebilirdi. Yanlış değilse de yargıya dair yetersiz olduğu kanaatine varılabilirdi. Yanlış olanın da yanlış olmasına rağmen doğru yargısının açık olmasının yeter sebep ilkesi olduğu düşünüldüğünde, eytişimde olması gerekli olan olması sebebi ile doğru olduğu yargısında bulunulabilirdi… ki yanlış olan hem yanlış hem de doğru olmayı kendi olma belirleniminde değilse de neden bağıntısında bulmaktaydı. Bilkuvve yanlış olan bilfiil doğru olarak yerinde ve gerekli olarak görünüş bulabilmekteydi.

Bu durum ise mantığın dolayısıyla da mantığın karşıladığı var olma durumunun bilkuvve olarak çelişik var olduğu anlamını değil, eytişimin gereği olarak neden bağıntısında bilfiil -ara bir neden olarak- çelişik olmanın gerçekleştiği anlamını taşır… ki neden bağıntısı gösterilmiş olanın çelişik olduğu yargısında bulunmak da neden bağıntılılığından dolayı anlamsızlaşmaktaydı.

Mümkün varlık, çoklu ve katmanlı neden bağıntılılığı (katmanlı ve doğrusal olanı karşılayabilecek çok yönlü yeter neden ilkesi) ayrıca neden bağıntılılığına ve hikmet belirlenimine bağlı olarak çelişmezlik, olan biteni daha doğru ve tutarlı uslamlamalarda bilmek adına mantığın üç temel ilkesi olarak değerlendirilebilmeliydi.

Söz konusu bilfiil öznellikte var olmaksa, çelişmezlik şartı yani üçüncü durumun olmaması şartına bağlı olarak bir önermenin/ yargının yeter sebep şartları ile de çelişik olmadan tutarlı olması), öznelde gösterilmesi gerekirdi. Bir şeyin ne olduğuna dair çoklu gerçekliği kendi ile çelişmeye bilirdi ama bir şeyin yüklem almaya bağlı olarak ne için

olduğuna dair ve ne için kılınacağına dair olabilecekleri kendi ile çelişebilirdi. Söz konusu öznellik ise yargıya, karara varmadan önce gerçekleşen çelişki, kendi içinde gelgitleri, yarılmaları olan öznenin kendini kendi ile çelişmeden yaratabilmesinin olanağı olarak bulduğu itkiye dair araçsallığa haizdi… ki bu anlamda çelişki, öznel yaratıma dair bir hile yani maksat -hikmet- üzeri gerçekleşen, bilfiil gerçekleşme karşılıkları olsa da itibari gerçekliğe -itibari hikmete- haiz olmakta izafi gerçekleşmekteydi.

Yerindeliğinde ve gerekliliğinde gerçekleşmeyi koşullayan erek bağıntısında hikmetten bakıldığında, çelişik görülenin dahi hikmeti gereği olması gerektiği görülmekteydi… ki mümkün olabilen her türlü varoluş belirleniminde ve varoluş biçiminde yaratım olanaklı olabilsin. Kendilik; yüklem alınmış özdeşlik oluşunda bilfiil gerçekleşen yüklem alabilmenin değişimi içinde gelgitlerde mümkün bulduğu kendini kıldıklarında/ olduklarında, farklı tavır içeriğinde vücuda gelmelerde yaratıma açık oluş içindeydi.

Nefsi emmare ve vicdan oluşunda veya bilgiye ait şüphe ve kesinlik arasında özde yaşanan çatışkı, gerilim, çelişkili olmaya dair gelgitler içinde var olmak araçsal olup kendiliğin, yaratıma açık oluşta yargı ve eylemde yaratımına katılırken kendi olabilmesinin, değişime açık farklı biçimlerde kendini vücuda getirme olanağına haiz olmasının olmazsa olmazıydı. Karşıtlığa rağmen karşıtlığa aşkın kendi olmak korunurken var olmak, diyalektik değişim oluşu içinde hep yeniden tinde yaratılmış olmayı içermekteydi. Diyalektiğe bağlı varoluşta anlam-değer, irade-duygu vb. değişen yüklem alabilmelerde yaratım hep açık uçlu olarak yaratıma açık gerçekleşebilmekteydi.

Var olmak, özüne aykırı olmadan, özü ile yani yaratıcı tözü ile çelişmeden, bilfiil kılınmış olmakta olanaklıydı. Ancak, özüne asi, fıtratına aykırı olarak kişi; katmanlı var olmakta karşılıklı var olabilmenin olanağında ve anlam-değer yükleri almaya açık oluşta

özüne karşıt tutum sergileyebilmekteydi. Dolayısıyla da Ben ve öteki ayrımında ötekinin bilinçdışı özne olması gerçeğinde, yaratılmış olan özü ile yani Tanrı ile var iken Tanrı'ya karşı ve karşıt olarak çelişkide görülebilmekteydi. "Atılmış bir meniden yarattık (yani kıldık, yaratım hep bilfiil kılmaktır) ve bize apaçık hasım kesildi" ayeti, bu anlamda dikkate değerdi. Yaratımda ereğe bağlı olarak nedenlerin belirli kılınmış olması gereği özüne karşıt durmak değilse de özüne karşıt tutum ve davranışlarda bulunmak, sonuçta açık olunması istenen gerçeğin -hikmetin- görünüş bulmasının eytişimsel nesnesi olarak olması gerekendi. Şeytan/ şeytanlık dahi bu anlamda hikmeti gereği var kılınmış olandı.

Çelişki, bilkuvve değilse de anlam-değer yüklemleri almaya açık olan özne için, anlam-değer bağıntısında yaşanan karşıtlıkta, karşıtlığı içermenin verdiği şüphe, yargı kararsızlığı vb. belirlenimlerde bilfiil elbette vardı. Özneler arası ilişkide anlam-değer yüklemleri değer-aidiyet belirlenimli olarak yargısal anlamda belirli kılınan ilişkilerde birbirini olumsuzlayan karşıtlık ilişkisine büründüğünde, taraf belirlenimli değerler alanı çatışkı alanı olarak görülebilirdi. Dünya görüşleri içselleştirilmiş değer olduğunda da diğer dünya görüşleri ile, ilişkide çatışkılar görülebilmekteydi.

İlişkilerde belirleyici olan anlam esastı ama değer bağıntısında itibari anlamda gerçekleşse de aidiyet ve iddia belirlenimli olarak erek bağıntısında bilfiil çatışkıya dönebilmekteydi… ki çatışkıda kişi, bilfiil anlamın gerçekleşmesinde yanlış veya doğrunun tarafındaydı.

Eskiler; yanlışın, hatanın, günahın veya kötülüğün bizatihi değil, bilfiil olduğu kanaati ile kişinin zatına değil, fiiline muhalefet etmek gerektiğini söyler… ama anlam, değer bağıntısında kendiliğe yüklem alınırken öznel anlamda bizatihi de kendiliği kıldıklarımız/ olduklarımız ile yanlış veya doğruyduk… ki bundan sebebiyet kişi, bilfiil

yaptıklarından dolayı sorumlu kılınabilmekteydi. Aynı sebepten dolayı küfür ile mücadelede de çatışkıda savaş hak kılınmıştı.

Olumsuz ussal anlamda kötüye dair olan da bilfiil gerçekleşiyor olsa da anlam-değer, irade-niyet bağıntısında yüklem almaya açık oluş içinde kendiliğe giyilen elbise gibi bilkuvve olmakta iken kişinin kendisi, kötü, yanlış, günahkâr, kafir vb. nitelemelerde kendiliği kılıyor iken bizatihi muhalefet edilmesi gerekendi. Bizatihi hak edişe bağlı olarak ceza üzerine hak olandı. Olumsuz ussal olan sadece bilfiil olmakta gerçekleşmekte olmuş olsaydı, bizatihi kişinin kendisine hukuki anlamda ceza hak olmuş olmazdı… kişi fiilleri ile de karakter/ kimlik belirlenimli nitelenmiş olmazdı.

Anlam-değer ile irade-niyet, eylem ve gerçekleşme biçiminin içeriğini belirli kılmakta iken öznelliğe dair nitelenmeleri olanaklı kılmaktaydı… ki bu anlamda kişiyi gerçekleştirdiklerinden yana sorumlu tutmak da olanaklıydı. Gayrı iradi olarak bilfiil gerçekleşmekten bahsedilmekte ise sorumlu tutmak ve kişiye dair nitelemelerde bulunmak söz konusu dahi olmazdı.

Bir daha söylemek gerekir ise: anlam, değer bağıntısında ilişkilerde gerçekleşir iken itibari anlamda çelişkiler görülebilmekteydi. Anlam; değer, aidiyet, iddia ve erek bağıntısında taraf belirlenimli ve hak talepli gerçekleştiğinde ise çatışkı kaçınılmaz olabilirdi… ama evrensellerden ve sonuçta açık olacak gerçeklik anlamında yerinde ve gerekli belirlenimleri ile gerçekleşen hikmetten bakmakta isek çatışkının olduğu bir dünyada anlam diyalektik oluşta ereğe bağlı gerçekleşir iken çelişkinin olduğunu veya çelişik olunduğunu söylemek ne kadar doğruydu? Bilfiil gerçekleşen ara bir neden olarak çelişik görülen her ne ise varlık neden ve erek neden bağıntısında çelişmeden gerçekleşendi.

Bir durak misali onda takılı kalacak mıydık? Yoksa, çelişkide bırakan çelişikliği aşmanın yollarını ararken, neden bağıntılarında bilme olanağı

ile çelişikliğe aşkın görü sahibi olabilecek miydik? Olumlu ussal denilebilinecek olan güzel ahlak -tevhid- ilkelerinde de bilfiil olmak ile çelişkiyi aşabilecek miydik? Karşıtlık yaratabilmenin bir olanağı iken yaratabilme olanağı olarak karşıtlığı kullanabilecek miydik? Karşıtlık ilişkisi doğada çelişik anlamda sorunsal değil iken tinde de yani anlam-değer -öznellik- dünyasında da çelişik anlamda sorunsal kılmadan, çelişikliğe aşkın bakabilecek veya yaşayabilecek miydik?

Duyumlara aşkın bir gerçeklikten de bahsetmekte isek bu gerçeklik; nedenlerine bağlı olarak mümkün olmayı bulan yetersiz mevcudat belirlenimi ile görünen doğada aranmalı değil, doğaya içkin ve aşkın belirlenimi ile elbet Tanrı'da aranması gerekendi. Tanrısal en temel olanaklar Tanrı'ya ait sıfatlar olup bu sıfatlar temelinde öznellik gerçekleşir iken tanrısal isimler şahıs olmaya, karakter ve kimlik belirlenimlerinde yüklem alınan ve yüklem alınmış özdeşlikte deneyimlenen tümellerdi… ki Tanrı'da gerçekleşmekte olduğu gibi Tanrı'dan alınan paye gereği ile yaratılmış olanların da varoluş belirlenimi olarak deneyimlediği gerçeklikler, tümellerdi.

Tümel belirlenimli varoluşta da varlık neden ve erek neden bağıntısında evrensel anlamda çelişkinin olduğunu görmek olanaklı değildi. Duyu algısal olarak nicel belirlenimli bir dünyaya bakılırken de çelişkinin olmadığı varoluş düzeyinden, çelişik görülmeyen bir evrene bakılmaktaydı. Karşıtlık ayrımı ve ilişki bağıntısı yaratıma dair gerçekleşir iken karşıtlık ilişkisi çelişiktir yargısı, birbirini olumlayan karşıt çiftler birbirini tamamlarken, birbirini olumsuzlayan karşıtlardan da gerçeğe dair olan yanlış olanı süreç belirlenimli olarak olumsuzlar iken tutarsız bir yargıydı.

Formel mantığın üçüncü şartı olan üçüncü bir durumun olmaması şartından bağımsız olarak, farklı düzey ve açılardan bakıldığında doğru olanın yanlış, yanlış olanın da doğru olarak kabul edildiği veya farklı varlık mertebelerinde, katmanlarında yok denilenin var ve var

denilenin de olmadığı durumlar olabilmekteydi… ki bu anlamda doğru-yanlış, yok-var karşıtları çelişiktir yargısında okunabilse de neden bağıntıları kurulduğunda neye göre yanlış veya doğru, hangi durumda var veya yok olunduğu ifade edilir iken çelişik olunmadığı görülürdü. En temelde çelişik olduğunu söyleyebileceğimiz böylesi bir durumda dahi neden bağıntılarından bakıldığında, çelişik olmayan bir gerçekliğe tanık olunabilecekti. Ussal anlamda çelişik görülen böylesi durumlarda çelişik olunmadığını söylemek ilk bakışta çelişki gibi görülse de neden bağıntıları görüldüğünde çelişik olduğunu söylemek, tutarsız bir yargı olurdu.

Çelişki ussal ara bir nedendir derken veya varlık neden ve erek bağıntısında olan biten hikmete tabi gerçekleşmekte iken çelişiklik yoktur demek dahi çelişik bir ifade olarak görülse de farklı perspektiflerden çelişikliğe bakılmaktaydı. Ussal ara neden olarak -araçsal anlamda- gerçekleşen çelişik durum, bilgiye dair ise neden bağıntılılığı görüldüğünde aşılabilir olandı. Varoluşsal bir durum ise neden bağıntılarına göre çelişik olunmadığına, ussal anlamda gerçeğin bilgisi ile tanık olunabilirdi. Vicdan ve nefsi emmare düzeyinde özde yaşanan bilfiil iradeye bağlı gerçekleşen bir durum ise güzel ahlaka dair olması gerekeni bilfiil yapmak ile aşılabilir olandı. Yaratıma dair karşıtlık ayrımı ve ilişki bağıntısında ise yaratım erek belirlenimli gerçekleşir iken çelişik durumun olduğunu söylemek yanılgıydı. Gülmeceler de çelişik olduğu kadar gülmenin konusu iken çelişik olmayı ussal ara neden olarak içerir ve ince düşünceye -espriye- dair anlam muhatabında uyandığında, neden bağıntıları çelişik kurulmuş olana aşkın görü gerçekleşir.

Diyalektik, var olmaya dair ara bir neden iken çelişik olmanın esas olduğunun yanılgısında bulunmak hata olurdu. Kimi durumda neden bağıntılarından kopuk çelişik olduğunun yargısı bir yanılgıydı. Kimi durumda ise ara bir neden olarak çelişik görülen aşılabilir olandı.

Kötülük, savaş, yanlış, batıl olmaya dair ne var ise araçsal olup varlık sahnesinde amaç edinilmiş değildi… ki araçsal olmalarına bağlı olarak varlık sahnesinde uyumluluğa karşıt çelişki çıkmakta ise yaratımda belirli kılınmış olmakta nedenini -ne için olduğunu- bulmakta iken sonuç/ erek bağıntısında yerinde ve gerekli olmanın uyumluluğunda çelişkinin olmadığı ama ara bir neden olduğu oluş içinde var olunduğunu da görmek gerekirdi. Bu anlamda, varlıkta karşıtlık çelişiktir yargısından farklı olarak belirtmek gerekir ki varlıkta yaratım gereği bilfiil görülen karşıtlık, tutarlılık ve uyumluluğa karşıt çelişiktir diye bir kaide yoktu.

Çelişki veya çelişik olan her ne ise ya neden bağıntıları görülmüş olan değildi ya da ara bir neden (nesnel veya öznel olup da araç/ nesne kılınmış olan) olarak gerçekleşmekteydi. Anlam-değer belirlenimlerinde ve ilişkilerde bilfiil olup da varlıksal anlamda bilkuvve karşılığı olmayandı. Varoluşta yaratımın bir gereği, itkisi olarak başvurulan yöntemsel olmaya haiz gerçekleşmekteydi. Tanrısal sıfat ve isimler ile bakıldığında da Tanrı, her işini hikmet üzeri yerinde ve gerekliliğinde gerçekleştirir iken karşıtlığı erek bağıntısında çelişik kılmamış olarak araçsal kılmıştı. Varlık neden ve erek neden bağıntısında karşıtlık, çelişik olmadan yaratımın olanağı kılınmış olandı.

Esma-ül Hüsna ise kimlik belirlenimi olarak şahıs olmaya giyilen yüklemler olup varlıkta gerçekleşen esaslardı. Var olmaya dair önsel kılınmış asıllardı. Eylemin öznel anlamda karakterize edilmesiydi… ki diyalektik oluşta batıla dair araçsal kılınmış her ne var ise çelişki gibi görülse de esaslara bağlı olarak gerçekleşmekte olup esasın erekte gerçekleşmesinin gerekçesi olarak gerçekleşmekteydi… ki öznelde nefsi emmare sebebi ile çelişkiyi içeren bir oluş içinde bulunur iken çelişkinin olmadığı bir anlayışa ve ahlaka varabilecek miydi?

Esma-ül Hüsna'ya bağlı tevhitsel bir bakışımda bilkuvve nesnelliğe içkin olup da bilfiil aşkın olan Tanrı ile her olay ve olgu çelişkiye düşmeden

hikmeti gereği bilinmeye veya anlaşılmaya açıktı. Böylesi anlayışa iman ve us ile açık olmak gerekirdi ki çelişkiye aşkın bir oluşa tanık olabilmek olanaklı olabilsin.

Katmanlı varoluşta karşılıklı var olmak ve sonuç belirlenim olarak tümel belirlenimli benzeşen özelliklerde aynalaşmaya dair var olunması esas kılınmış iken karşıt olmak, karşılıklı var olmaya yüklem alınmış olmakta gerçekleşebilmekteydi… ki ben ve öteki/ diğerleri, varoluşsal ve ussal bir ayrım olarak iki karşıt belirlenim olsa da varoluş, karşıt olmaya veya ussal anlamda karşıt kılmaya aşkın karşılıklı gerçekleşmekteydi. Ben ve öteki ayrımında var olunacak diye bir kaide mi vardı? Karşılıklı var olmanın olanağında kendi olmayı yitirmeden katıldığımız biz olmaya dair varoluş biçimleri de vardı. Anne, baba, eş, aile, arkadaş, dost, sevgili, yoldaş, ümmet, tür, ırk, millet, vatan vb. kavram karşılıkları ile de bakıldığında, varoluş karşıtlığı içeren nedenselliğe rağmen karşıtlığa aşkın biz olarak da yaşanandı/ yaşanabilir olandı.

Elbette düşman, nefret, rakip, hak talebi, güzel-çirkin, doğru-yanlış ve iyi-kötü ayrımlı olan vb. kavram, duygu, irade, yargı belirlenimli durumlarda varoluş, karşıtlığın yüzeye vurmuş belirlenimlerinde de yaşanmaktaydı. Böyle olsa da olumsuz ussal olanın olumsuzlanması gereği, rahmet öncelikli olarak bütüne katılmayı olanaklı kılan olgulara (yukarıda bahsi geçen dost, sevgili, aile vb.) bilfiil geri dönmek ile karşıtlığa rağmen karşıtlığa aşkın yaşamak olanaklıydı. Genel anlamda ise selametin tesis edildiği yerlerde karşıtlığa rağmen, karşıtlığa aşkın varoluş bilince önseldi. Duyuma dair dünya da ise karşıtlık, nesnel olgusuna bağlı olarak öznesi ve referansları ile bağıntıda gerçekleşen ussal bir yargıydı.

Yüklem alınabilenin olumsuzlanması olanaklıydı… ki karşıtlık eğer bir çelişki olarak görülmekte ise karşılıklı ilişkilerde görülen varoluşa dair çelişki, bilfiil varoluşa dair ara bir neden iken bilfiil olumsuzlanması da olanaklı olandı. Bu durum, nurun varlığında emme-emilme, kabz-bast,

itim-çekim gibi nicel belirlenimli gerçekleşip de var olmanın doğası gereği olduğu için olumsuzlanması yapılmayan karşıtlıkları kapsayan bir durum değildi.

Bu karşıtlıklar nurun bilkuvve varlık doğası gereği bilfiil varoluşsal olan olması zorunlu hareket belirlenimiydi… ki en temelde emme ve emilme özelliği, nasıl ki kendi dışımızda bulunan nefesi rahman olarak havayı biyolojik neden bağıntısından dolayı teneffüs ederiz, O Tanrı'ydı ki kendi dışından olarak değil, nedeni kendi olarak kendini teneffüs eden hareket oluşu içinde kendinden nefes almaktaydı.

Nicel belirlenimli nurun nicel belirlenimli hareket belirleniminde her ne gerçekleşmekte ise nesnellik zemininden kaynak ile öznel deneyimlerin oluşmasını da olanaklı kılmaktaydı… ki emme-emilme özelliği kendi varlığında öznelliğe dair gerçekleşen deneyimlerin de deneyimlenmesini olanaklı kılan, nicel belirlenimli hareket olgusuydu. Emme ve emilme özelliği ile beraber gerçekleşen kabz ve bast nurun özünden hareket ile titreşim gösterdiği hareket belirlenimi olmak ile beraber nurda yekvücud olarak bütünlüğün korunmasının da gereğiydi. Kabz ve bast oluşu içinde itim ve çekim de sarmal yani spinsel hareket oluşunda hem nurun yekvücud olmasının bir gereğiydi hem de kendinde gerçekleşen ve yaratımda deneyim nesnesi olan her ne ise korunumunu olanaklı kılan hareket belirlenimiydi.

Emme-emilme- kabz-bast, itim-çekim, spin ve titreşim, nurda hareketin en temel gerçekleşme olanakları iken yaratıma dair ne gerçekleşmekte ise nurun nicel belirlenimli böylesi oluşuna bağlı olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki varlığın en temelde özünde gerçekleşen bu karşıtlık belirlenimi, hakiki varlığın kendisine karşıt gerçekleşmekte olmayan ve kendine dair varoluşsal ve yaratma olanağına dair hareket belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda hakiki varlık nur olma niteliği ile karşıtı olmayan oluş içinde kendinde çelişik değil,

hareketin doğası gereği gerçekleşen karşıtlığı kendisine karşıt olmadan gerçekleştirme olanağına haiz olandı.

Katmanlı yaratım olanağında alt bir evren -boyut- olarak nötr, eksi, artı veya karşıt yüklü nur tanecikleri de hareketin doğası gereği özünde neden bağıntısı kurulmuş olarak gerçekleşmesi olanaklı olup da nurda hareket bağıntısında vahidiyeti koruyor olarak alt bir form olmakta gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki özünde nur olmaya dair aynılık korunur iken nurda gerçekleşen bu karşıtlık durumları hem varlıksal bir karşıtlık değil hem de bilfiil gerçekleşmesi olanaklı olup da yaratımı olanaklı kılan amaca, ereğe, sonuca bağlı gerçekleştiğinden dolayı karşıtlığa/ çelişikliğe aşkın çelişmezlikte gerçekleşen ve kendini olanaklarında deneyimlemenin durum belirlenimleriydi.

Olumsuzlanması olanaklı olan, çelişkiye haiz olumsuz olan ise yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe özdeş kılınması gereken de değildi. Yüklemler alabiliyor olmanın olanağı içinde hep yeniden kendi olmaya dair açık olmanın gerçekliliğinde çelişkilerde kalınacak diye bir kaide olmadığı gibi çatışkıları rekabet ve çelişkileri de tevhit ile aşmak olanaklıydı. Neden ve erek bağıntısından bakıldığında görülecek olan fikri anlamda ironik veya ahlaki anlamda tutarsızlık içeren çelişkileri yok saymadan ama çelişkilere aşkın erek belirlenimli olarak çelişkisiz gerçekleşen bir dünyaya Tanrı ile bakabilmek de olanaklıydı. Tehvid, çoklu gerçeklikte neden bağıntılılığından kopuk tutarsızlık içeren çelişkiyi yok saymadan, çelişkiyi aşabilmenin olanağı olarak gerçeğe yeniden bakabilmemizi, olduğu gibi görmemizi olanaklı kılmaktaydı. Çelişki, tevhide varmanın ussal bir aracı olarak bulduğumuzdu.

Tanrı’ya ait tanrısal olanlar ile varlık sahnesine bakıldığında varlığa dair gerçekleşenlerin öznellik de içermiş olarak gerçekleştiği görülür. Tanrısal olanlar ile bakıldığında alanlar (doğa ve insan tininde gerçekleşen alanlar), Tanrı’nın gerçekleşme alanlarıydı. Tanrısal olanların idraki ile bakıldığında, olan bitene dair gerçekleşenler tanrısal

referanslardan hareket ile bütünlükte okunabilme olanağına haizdi. Tevhid, öznel metafizik yaklaşım biçimi ile varlıkta gerçekleşenleri bilmekten ileri anlayabilmeyi olanaklı kılacak kapsayıcı bir modellemeye haizdi. Sebep-sonuç bağıntılı olarak doğa merkezli bir modellemede ise erek-neden veya gerekçe-sebep bağıntılı gerçekleşen insan tininin aşkınlığı, tam anlamlı kılınamıyor iken kapsayıcı bir modellemeden bahsedilemediği bir gerçekti.

Bilimde farklı modellemeler ile farklı alanlara bakılırken varlıkta tekrar eden veya tekrarı yapılabilenin olay veya olguların biliminin yapılabileceği söylenmekteydi… ama bilimi yapılabilenin evrensel değişmezleri ve aşkın olan belirlenimleri ile metafiziğinin yapılması gerektiği de bir gerçekti… ki bilim, metafiziğin altında duran bir disiplin olarak yerini almalıydı. Çünkü, metafiziği olmayan bilim, kendi alan belirlenimine bağlı olarak bütüncül dursa da genel anlamda bütüncül bir bakışım geliştirmekten yana yoksundu. Tekrar eden gerçeklere aşkın, tekrar ederken ve deneysel anlamda tekrar kılınırken gerçekliliğini koruyan ve ussal olup da kavramda karşılanan belirlenimler ile metafizik yaparken, olan biteni yerinde ve gerekliğinde hakkı gereği değerlendirmek ve bilmek gerekirdi.

Değişip de varlık nedeni kendisi olmayanlar vardı ama kendisinde değişim olduğu halde varlık nedeni kendi olan temel gerçeklik yani özde nur olan Tanrı'da vardı… ki Tanrı'dan yani ilk nedenden hareket ile yeniden felsefe yapılabilirdi. Tanrı nurunda nicel belirlenimlidir derken bilimi yapılabilecek olandı. Tanrı kendinde tümel belirlenimli olarak hem kendi varlığının nesnesi ve öznesi hem de yarattıklarının var olabilmesinin nesnesi ve öznesi olarak görüngülere içkin ve aşkın en temel gerçeklik ve yeterlilik ilkesi gereği felsefenin, dolayısıyla da metafiziğin en temel konusuydu.

Yeterlilik ilkesini karşılayan öznel olgu elbette Tanrı idi. Tanrı'yı yeter kılan, yeterlilik ilkesini karşılayan nesnel olgu neydi? Doğadaki

değişime, yok oluşa, tükenişe, süreksizliğe rağmen değişmeyen, tükenmeyen, doğası gereği yok olmayan ve kendi varlığında gerçekleşen hareket ve değişim bağıntısında değişimin kaynağı olan nurun kendisiydi… ki tarihsel anlamda tespit edilebilir olmuş olması ile de gerçekliği görünür kılınmış olandı. Enerji fizik bilimin en temel konusu olmak ile de bilinmeye dair bilimin konusu olabilmekteydi.

Tanrı'nın metafizik anlamda tanrıbilimini yapmak felsefe tarihi boyunca görülebilirdi. Demek istediğim ise metafizik anlamda tanrıbilimi ile beraber Tanrı'nın fizik bilimini de yapmanın artık olanaklı olduğu idi. Tanrı artık bilimin, enerji fiziğinin en temel konusuydu. Sadece bakış açısını değiştirmiş olmak ile enerjiye nurun kendi olması anlamında bakmak gerekirdi. Bu kabulden sonra, bu alanda açık olacak sorunları aşabilmenin bilimsel ve yeni metafizik zeminini de bulmuş olurduk.

Tanrı bilimin konusu olmak ile beraber epistemolojik anlamda bilmenin konusu olurken şeyler içinde artık bir şeydi. Bilmenin konusu olandı. O'nu bildikçe de O şeylerin içinde bir şey miydi? Şeylerin kendisi miydi? Yoksa şeylere içkin ayrı değil, şeylere aşkın aynı da değil bağıntılı oluşun kendisinde yaratırken mutlak olmasına zeval gelmeyen olarak yaratımda başkası kıldıkları ile var olan mıydı? Elbette yaratıma konu olan şeylerin tamamı kendisi değil ama kendisinden ayrı da değil olmanın gerçeğinde var olmaktaydı. Tanrı, tanrı olmayı yarattıkları ile bulan yaratıcı özün/ tözün bizzat kendisiydi.

*

Eskiler "Birden bir çıkar" derken Tanrı ile halk edilmiş olanın, aynılık düzeyinde özdeşliğine dikkat çekerlerdi. Birden bir değil de çokluğun çıktığı gerçeğine gözlerini kapatmışlardı. Tanımladıkları doğrultusunda baktıkları dünyayı tanımladıkları gibi görmeye çalışmış ve bunun gerekçelerini de tümel bir Tanrı tasavvuru anlayışı doğrultusunda tanıtlamaya çalışmışlardı.

Duyuma dair âlemlerde görülen çokluk, en temelde tözü gereği çoklu gerçekliği barındıran bir olandan hareket ile gerçekleşmekte olarak gerçekleşendi. Yani Tanrı nesnel olgusal anlamda nur olmasında sınırsızca çoklu olmayı kendinde barındıran yaratıcı töz iken kendinden olarak çoklu yaratımda bulunma olanağına haizdi. Çokluğu barındıran bir ancak kendinden çokluğu çıkarabilirdi. Yaratım Tanrı'nın kendi özünde çoklu olan nicel belirlenimli olmayı barındırdığı için gerçekleşmekteydi.

Elbette varoluşun nedeni Tanrı idi ama sudurcuların dediği "Birden bir çıkar" -yanlış- önermesi doğrultusunda ifade edilen bir önerme olarak eşyanın ezeli olması kanaati de yanlıştı. Eşyanın ezeli olması görüşü, yanlış sanı olan bir kanaat olmaktan öte değildi. Tanrı'nın kendisinden var ettiği mevcudat, ezeli değildi. En temelde zaten Tanrı'dan var olmak gerçekleşiyor iken Tanrı'dan olanın Tanrı'dan sonra var olması söz konusu iken hadis olması zamansal anlamda kaçınılmazdı… ki bu anlamda bir başlangıcı olması nedeni ile ezeli olması olanaklı değildi.

Ayrıca, süreksizlik ilkesi gereği var olmaya neden olacak varoluş eşiklerinin erek belirlenimli olarak bilfiil belirli kılınmış olması ve bu bağlamda sonradan var olanların başlangıç belirlenimli var olması sebebi ile hadis olmaları kaçınılmazdı. Zaten yaratmaktan bahsetmekte isek hep sonradan var olmuş olmayı peşinen kabul etmiş olmaktaydık. Ancak bu görüş: Eşarilerin Kadiri Muhtar görüşünün temellendiği; var etmeye kendini akletmek ile başlayan sudurcu görüşün Tanrı tasavvurundan farklı olarak, Tanrı'nın iradesi gereği yokluktan var etti görüşünü haklı çıkaran bir sonuç çıkarım da değildi.

Eşarilerin dediği gibi elbet yaratılmış olanlar hadis, sonradan var olmaktaydı ama yaratım; yokluktan değil, öncesinde olmayanın yok iken Tanrı'nın kendisi ile var etmiş olması ile gerçekleşmekteydi. Muhiddin Arabi bundan olsa gerek ki "Yokluğun yokluğundan var eden"

ifadesini kullanırken yokluktan değil de kendinden var eden Tanrı tasavvurunu önceler.

Elbette Tanrı irade eden varlıktı ama irade en temelde kendini gerçekleştirme erki olarak bulunmakta ve olanakların bilfiil gerçekleşme erkine bürünüyor olmasında gerçekleşir iken yaratmak en temelde kendinden olarak olanaklarını yaratmak anlamında gerçekleşmekteydi… ki bu durum hem sudurcuların hem de Eşari kelamcıların yanılgısını açık etmek için önemliydi.

İrade, kendini gerçekleştirme erki göstermekte gerçekleşir iken kendini gerçekleştirmek, bilkuvve olan olanaklarını ve olanaklarında kendini gerçekleştirmek, dolayısıyla da bilfiil olanaklarında kendini yaratmak anlamını taşımaktaydı. Bu durumda yaratım sudur anlamında bir taşmadan daha çok, öncesinde Tanrı'nın nur olduğu varlık deryasında kendini olanaklarında (güç yetirme, us, dil, görme, duyma, ilim vb.) yaratmak ile başlamış olandı.

Yaratmak; ihtiyari anlamda irade ederek yokluktan/ yoktan değil, kendini ve olanaklarını gerçekleştirme erkini gösterirken erk belirlenimli olanın öznelde irade belirlenimli gerçekleşmesinden dolayı başlamış olandı. Bu anlamda sudurcular da irade yüklemsiz başlayan yaratım teorilerinde yanılmışlardı. Elbette yaratım kendinden yaratmaktı ve irade yüklemli olarak kendini gerçekleştirme olanağında kendini olanaklarında yaratmak anlamını taşımaktaydı. İhtiyari anlamda yaratmak ise yine kendinden irade ediyor olarak varoluş nesneleri edinmek anlamında yine kendinden olarak yaratmak anlamını taşımaktaydı.

İrade ediyor olarak kendinden başlamış olan ve iradeyi içeriyor olarak gerçekleşen bir yaratım vardı ki sudurcuların belirttiği üzere, irade yüklemsiz olarak Tanrı'nın sudur doğası gereği değil, irade yüklemli olarak kendinden var edebilmenin olanağında yaratım gerçekleşmeye başlamış ve gerçekleşmekteydi. İradenin ve iradeyi içeren yaratımın

bilgisine vakıf olunmadığında, yaratıma dair eksik ve yanlış teorik yargılar görülebilmekteydi.

Yaratımın Tanrı'dan başlamış olması doğruydu ama ne ile (nur, gerçekleşme erki yani iradesi göstermek vb. ile) nasıl başladığına dair eksik bilgi yanlış vargılarda bulunmaya sebep olmuştu. Bilfiil gerçekleşme -olanağında- iradesinde, kendiliğin derinliğinde açımlanan olanaklarına bağlı olarak mevcudatı, nurun nesne olması -nesnelliği- zemininden hareketle, yani özünden kaynaklı olarak kendinden var etmek, bilfiil kendinden irade ediyor olarak yaratım iradesi gösteriyor olmak ve sonuçta yaratmak anlamını taşımaktaydı.

Söz konusu olan irade üzeri yaratılmak ise yaratılmış olanlar için yüklem alınmış özdeşlik (bağıntılı birlik) belirlenimlerinde var olunduğu içindi ki var olmak veya yaratılmış olduğu özellikleri ile var olma sürekliğinde bulunmak zorunlu değildi ama Tanrı'nın varlığı var olma nedeni olarak zorunluydu. Bu açılardan bakıldığında da Eşariler elbette haklı görülmekteydi.

Eşarilerin verdiği örneklerden hareket ile deneyime dair tespit edilebilenler doğrultusunda belirtmek isterim ki: ateşin yakıcı olarak ateş olması gerçekti ama ateş ilelebet yakacaktır diye bir kaide yoktu. Yağmurun yağmasının şartları tam olduğunda yağmur yağardı ama yağacak diye bir kaide yoktu. Bu, var olmak ilelebet aynılık düzeyindeki özdeşlikte gerçekleşecek diye bir kaide yoktu anlamını taşımaktaydı… ki var olanın özsel niteliğine bağlı olarak yüklem almaya açık olması, onun hep kendi ile özdeş bulduğumuz kendi olmaya dair yüklemlerinde değişmeyeceği anlamını taşımadığının gerçeğini ifade etmekti. Böyle olduğunda artık aslında ne ateş ateşti ne de yağmur yağmurdu… ki var olanı artık esasına bağlı olarak yeni yükleminde tanımlamak aslında olması gerekendi.

Duyu algılara dair deneyciler (Hume ve izleğinde bulunanlar) de her şeyin, nesnel zamansal anlamda ardışık tekrarlanan değişimlerde

gerçekleşen olay bağıntılılığında gerçekleşmesinden hareket ile öznel alışkanlıklara bağlı olarak olay ve olguları tanımladığımızı söyleyeceklerdi… ki bu nedenselliğin bir yanılgı olduğunun savıydı. Artık, nedenselliğin kabule zorlayıcı neden arayışı, doğanın olan bitenleri içinde kayıptı.

Eşariler teolojik, deneyciler duyum ve alışkanlıktan hareket ile bilgibilimsel olarak özcü nedenselliğe eleştirel anlamda değiniyorlardı. Duyumcuların, ardışık tekrarlanan değişimlerde bağıntılılığın olması kaçınılmaz iken nedenselliğin yanılsama olduğu savı gerçeği yansıtmaktan uzaktı. İdeler duyumdan edinilir savı da temel irade ideaları olan ve Eflatun'un bilmenin öncülleri olarak belirttiği iyi, doğru, güzel ideaları öznelliğin yönelimsel doğasına, iradenin en temelde gerçekleşme erkinde görünüyor olmasına yerleşik iken inandırıcı değildi.

Eflatun'un belirttiği ideaları örnekler iken demek istediğim: kavram olmaları bakımından ideler başlangıçta kavramsal anlamda açık olmuş değilseler de olanak olarak bilkuvve öznellikte bulunuyor olmaktalardı. Doğaya dair nesneler ise isim verildikçe ve imgesine bağlı olarak duyum eşliğinde öznelliğin alanına taşınmakta olsalar da sonuçta duyuma aşkın usun bilme nesneleri olmaktalardı.

Zaten salt duyum yargısız iken irade belirlenimli yargı idealarının sezgi temelli gerçekleşen sağduyuya eşlik etmesi, ideaların sağduyu ile beraber usa, usun da duyuma eşlik ettiği olanakta ideler yani bilkuvve olan veya bilfiil gerçekleşip de anlamda gerçekliği olanlar, başka bir deyişle de mahiyet, anlam karşılığına göre kavramda karşılanırken öznelde görü belirlenimi olarak edinilmekteydi. Duyum, irade ideaları (iyi, doğru, güzel), sağduyu, us ve dil dahi bilmenin gerçekleşebilmesinin ideleriydi. İde, varlıkta bilkuvve veya varoluşta bilfiil gerçekleşip de anlam karşılığı olan gerçeklik, mahiyet belirlenimiydi. İsim dahi, görünüş öznel olarak imgede karşılanırken

görünüş idesinin -mahiyetinin, anlamının- öznelde görü belirlenimi olarak karşılanmasıydı. Duyum ile, olsa gerek ki yine usun eşliğinde isimlendirme olanaklıydı. Usun duyuma aşkın bilmeyi olanaklı kılan erki ile gerçek, duyuma aşkın bilmek ile ruhun idrak etme gözü -sağduyu- ile görülmesi olanaklı olandı.

Duyumun yetersiz kaldığı yerde yöntem ve gözleme, keşfe dair araçlar ayrıca ilişkilerde gerçekleşenlerin sonuç verilerine ihtiyaç vardı. Derin düşünmenin yaratıcı etkinliğinde de anlam bulmakla açık olan ide -mahiyet- anlam belirlenimli iken kavram ile içerildiğinde görü belirlenimi olarak gerçeği/ gerçekliği görmeyi olanaklı kılmaktaydı. Salt duyumun anlamdan yana yitik olan boş bakışımı yani salt duyumun yargısızlığı, idealar (iyi, doğru, güzel irade yargıları, öznel gerçekleşme belirlenimleri) ile gerçekleşme olanağında ve idealar eşliğinde anlamı içeren kavramın yargısal bakışıma eyler olmasında aşılmaktaydı… ki bilgi, hep yargısal olarak farklılıklarda belirimi olanın ve bağıntılılıkta gerçekleşenin bilgisiydi… ki farklılık, ayrım ve bağıntılılık en temelde bilebilmenin ussal olanaklarıydı.

Duyum ile fark edilmeyecek olan iyi, doğru, zaman algısı, aynılık düzeyinde özdeşlik veya yüklem alınmış özdeşlik, bağıntılılık, aidiyet, yasa, adalet, cömertlik, Tanrı, aile, devlet vb. ilkeler; bilkuvve karşılığı olan veya bilfiil gerçekleşiyorlar iken ussal görüde idrak edilmeleri ile görünüyor olmaları olanaklıydı. Nesnel ve öznel yaratıma dair bilfiil olup da bilkuvve vücud bulmuş olarak ne gerçekleşmekte ise bağıntılılık esasında nedenleniyor olarak gerçekleşmekteydi… ve böylesi gerçekleştiği içindir ki bilinmeye açıktı. Söz konusu us veya ussal bilmek ise duyum, olanak belirlenimleri ile usa sadece eşlik etmekteydi.

Kategorilere dair kavramlar veya öznelliğe dair bilfiil gerçekleşiyor olup da ussal olarak bilindiğinde anlam karşılığında görünür olan ilkeler -ide-, duyusal olmaya aşkın ussaldı. Kavram, idenin öznelde görünüş biçimiydi. Anlam-kavram özdeşliğinde anlamın öznelde öyledir

bakışımına eyler olmasında yüklem alınıyor olması, öznelde idrak belirlenimli olarak gerçekleşir iken bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Bilkuvve olan veya bilfiil gerçekleşen her ne ise ilke -ide- belirlenimli -mahiyet- içeriğinde yaratılmış ve gerçekleşiyor olmaktaydı… ki öznelde anlam-kavram özdeşliğinde (aynılık düzeyinde) ide -mahiyet- karşılanırken ilke olmakta gerçekliğin görüsünü vermekteydi. Gerçeğe bakmayı, görmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Kavram değişmeyen gerçekliğin bilgisini vermekte olandı. Yani kendinde gerçeği olan ideyi, idenin dilde karşılığı olan anlamın anlama özdeş formuydu.

Salt duyumdan, nicelliğin eril doğası karşısında ideler edinilmiyor iken usun eşlik ettiği öznel deneyimlerde idelerin kavram karşılıklarıyla öznelde karşılandığı gerçeğini yadsımamak gerekirdi. Us, dil dolayımında duyumlara aşkın gerçekleşme olanağı bulurken, hayal gücü imge dolayımında duyuma aşkın gerçekleşirken idenin yani anlamın/ anlam karşılığı olanın yurdu, düşüncenin kendilik alanıydı. Us ile farklılık ve bağıntılılığı görürken ide, kavramda anlam içerik olarak karşılandığında gerçek, duyuma aşkın dilde karşılanıyor olarak bilinmesi ve bilinmesine bağlı olarak görülmesi olanaklı olandı.

Bu anlamda duyumcuların izleğinde Kant, nedenselliği, kategorileri varlığın değil, sadece usun nedenliyor olma ilkeleri kıldığında, yanılmıştı. Bu yanılgı izleğinde kendinde şeyi bilemeyiz ve bilinebilir ve bilinemez olanlar yargısını ifade etmişti… ki kendisinden sonra kendinde şeye dair ne varsa bilimsel yöntem ve araçlar doğrultusunda bilmenin konusu olmaktaydı.

Usun, dolayısıyla da dilin eşlik etmediği salt duyum durumunda dahi olunsa, mekâna içkin var olunduğu sağduyu ile kabul edilmiş olarak bilinmekteydi. Mekânda olanın mekânda olduğunun yargısı, sağduyu ile var olmaya dair analitik çıkarımıydı. Salt duyum durumunda zamana dair çıkarım, usun eşlik etmesi ile sentetik, yani içinde olunan -

gerçekleşen- durumdan analitik olarak çıkarsanmayan bir çıkarım gibi görülmekteydi. Ancak, gerçekleşmeye dair var olan bir şeyin kendinde olmayanın açık edilmesi anlamında -sentetik- çıkarımı, formel mantığın izleğinde ussal anlamda gerçekleşen bir ironiydi.

Varlıkta bilkuvve veya bilfiil gerçekleşeni sentetik yargıda açık ettiğini söylemek, soru konusu olana dair bilmek analitik gerçekleşir iken ironiye düşmek anlamını taşımaktaydı. En temel anlamda varlık, neden bağıntılarında mümkün varlıktı. Bu durumu ussal anlamda karşılayacak olan ise neden bağıntılarında mantıktı... ki neden bağıntılarında mantık, izafi mantıktı ve bilmek de analitikti/ analitik gerçekleşmekteydi. Öznelde yaratılan anlama neden bağıntılarında uyanmak, ile anlama özdeş yargıda gerçekleşen bilmek analitik gerçekleşmekteydi.

Mekânda salt duyumsal dahi olsa öznenin yönelimsel yani zamansal bakışımı veya değişime açık zamansal oluş içinde mekânda bulunuyor olmasından bakıldığında zaman, hareket bağıntısında nedenleniyor olarak var olmaya içkin iken sentetik çıkarım olmakta değil, olanın var olma durumlarından bir durum veya nedenlerinden bir neden olarak olana -gerçekleşene- özdeş analitik çıkarımdı.

Gerçekleşene dair her yargısal çıkarım sentetik olmaktan öte, analitikti. Matematikte üç artı iki eşittir beş çıkarımı veya çiftlerin diyalektiğinde yeni bir oluşa taşınıyor olma çıkarımı dahi sentetik olmaktan uzak, olanın mümkün durumları üzerinden diğeri ile bağıntısında ne olabileceğine dair analitik yargısal bir çıkarımdı. Üç artı iki eşittir beş derken dahi her bir yargı bir sonraki yargı ile bağıntılı olarak sonuç yargıyı verir... ki bu durumda, yargısal olmanın yargı nesnesi ile özdeş olduğu dilsel belirlenimde ussal olmak, hep analitik olmayı gerekli kılmaktaydı.

Elbette matematik nesneleri, doğal nesnelerden bağımsız ussal nesnelerdi ama nicel dünya ile bağıntılı olduğu yönde gerçekliği farklı

bir açıdan ussal olarak deneyimliyor olmanın ve gerçekleştiği karşılıklara bağlı olarak içerdiği özdeşlik belirleniminde gerçeği verebilmenin yargısına haizdi. Gerçekleşenleri karşıladığı yönde ve mühendisliğin alanına katabildiği doğrultuda kesinliğe özdeş karşılıklar verir iken matematik, analitik bağıntılılıkta yargısal olmaktan öte değildi. Nicel belirlenimli varoluşta gerçekleşenleri kesinlikte bilmenin aracıydı. Gerçekleşenlerin arkasında yatan gerçekliği bilmek için ise kavramsal bilmeyi önceleyen metafiziğe ihtiyaç vardı.

Matematiğin keşif mi icat mı olduğuna dair bilindik soruda dahi sorulan: matematikte bilmenin sentetik mi yoksa analitik mi gerçekleştiğidir… ki matematik hem doğadaki nicel karşılık belirlenimleri hem ussal gerçekleşen (geometri, aritmetik, denklem) karşılık belirlenimleri hem de bilfiil çözümlemeye dair gerçekleşme olanağında bilme biçimi ile sentetik değil analitikti. Doğadaki veya ustaki olgusuna dair gerçekleşme olanağında analitik olmayı bulmaktaydı… ki analitik olmanın en temel şartı, bilkuvve veya bilfiil olarak gerçekleşme olanağı olanın, varlıksal veya varoluşsal neden bağıntılarında bilmenin konusu olabilmesiydi.

Kavram varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gereken, dilde yüklem alınmış özdeşlikte nesnesini göstermesi bağlamında bilmeye dair analitikti. Matematik dahi usta, dolayısıyla da dil dolayımında gerçekliği olan nesnelerinin bağıntılılığında yargıya özdeş gerçekleşme olanağında sentetik olmaktan daha çok analitik gerçekleşme olanağı olandı. Varlıkta bilkuvve veya varoluşta bilfiil olanı gerçekleşme belirlenimlerine göre karşılayabilmenin nicel düşünsel formu olması dolayısıyla da önemliydi. Sanal sayılar veya geometrik biçimler dahi sentetik olmaktan daha çok, analitik biçimde bilmenin konusuydular.

Diyalektik dahi var olmaya veya bilmeye dair karşıt belirlenimlerin ayrımında ve bağıntısında, analitik bağıntılılıkta gerçekleşme olanağını gösterir iken sentetik değil, analitikti. Diyalektik biçimlerine (birbirini

olumlayan çiftlerin ve olumsuzlayan karşıtların diyalektiğine) bağlı gerçekleşen yaratım biçimleri dahi yaratımı olanaklı kılmanın analitik ussallığını içermekteydi. Karşıtlık ayrımında ve bağıntısında bilmek dahi diyalektik neden bağıntılılığında analitik bağıntılılıkta bilmekten öte gerçekleşmekte değildi.

Tıpta dahi tanı, analitik yargısaldı. Tıpta tedavi, sentetik yargısal görülse de tedavi dahi nedenler arası bağıntılılıkta mümkün olanın neler olabileceğinin bilgisini içerir iken analitik yargısal bilmeyi koşullamaktaydı. Kimya dahi değişim ilkesine bağlı olarak şeyin ne olabileceğinin, neleri yüklem aldığında neler olabileceğinin ilmi olarak deneye açık analitik bilmenin olanağını göstermekteydi.

İsimler dahi nesnelerinde olmayan bir belirlenim olarak sentetik gibi görülseler de dilde indirgiyor olmanın ve özdeşlikte karşılıyor olmanın yükleminde nesnelerini, genel mahiyetleri gereği imgesine bağlı kapsayıcılıkta niteliyor veya en basit biçimde tanımlıyor olmanın belirleniminde nesnesine özdeş bilmeyi olanaklı kılar iken analitik bilmenin bir olanağıydı. Kavramlar da metafizik bilmenin gereği iken zamansızlığa haiz tümelleri, dilde özdeşlik içeren belirlenimleri olarak analitik bilmenin olanaklarıydı. Ayrıca, olgunun ne, nasıl ve ne için olduğuna dair tümelleri ile bilmenin olanaklarıydı.

Tarih dahi arkeoloji, kişi ve olayların yazılı tarihi iken bilmenin analitik tarihiydi. Tarihte ilke belirlenimli anlamın, dolayısıyla da dil dolayımında kavram olanın, gerçekleşme olanağından bakıldığında da kronolojik tarihten farklı olarak gerçekleşen anlamın yani öznelde kavramsal olarak karşılanabilenin, tarihine tanık olunabilirdi. Böylesi tarih yaklaşımı kavramın tarih olgusal olduğuna dikkat çeken Hegel ile başlamış olsa da tarihte kavramı; Hegel'in sentetik yani kurgusal ve yanlış olan diyalektik yaklaşım biçiminden farklı olarak hem Marx'ın öngördüğü gibi temel ihtiyaç ve koşullar üzerinden gerçekleşen ilişkilerde bilfiil gerçekleşenler olarak hem de olması gerekli olan erek

belirlenimli ilke olarak gerçekleşmesi gereken olması belirleniminde süreç, evre bağıntısında analitik bilmek olanaklıydı.

İnsan tini ile görünüş bulan din, felsefe, bilim, sanat, hukuk vb. tinsel alanlar, ilkenin zamansal anlamda tesis edilmesi belirlenimleriydi. Bunlar, temel ihtiyaç ve koşullar doğrultusunda belirse de nesnellik zemininden hareket ile nesnelliğe aşkın gerçekleşen öznel/ tinsel olan üst gerçeklik, gerçekleşme formlarıydı (vücud bulanlardı… ki insan, doğaya dair olsa da bunlar ile doğaya ait olmadığının gerçeğini görünür kılmaktaydı. İnsanın insan olma olanaklarının gerçekleşme belirlenimleri oldukları içindi ki sentetik değil, bilfiil varoluşsal karşılıkları ve neden bağıntıları olduğundan dolayı analitik bağıntılılıkta bilmenin konularıydı.

Bilgi, yaratım, adalet ve özgürlük vb. ilkeler; bilfiil insan tininde ve insan tininin tarihsel gelişim -tekâmül- sürecinde, anlam içeriklerine bağlı olarak eylemlerde, ilişkilerde, alan ve kurum belirleniminde süreç ve evre belirlenimli gerçekleşmektelerdi. Usun konusu olarak da görülmektelerdi… ki gerçekleşme belirlenimlerine göre kavramsal içeriğe haiz olup da bilfiil gerçekleşenleri bilmek dahi bu açıdan bakıldığında sentetik değil analitikti.

Olgunun ne olduğunu belirli kılan değişmezlerini karşılayan kavramlar (nitelik, nicelik vb.) hem var olmaya dair hem de dil dolayımında usa dair iken zamansızlar olsalar da analitik bağıntılılıkta bilmenin konusuydular. Ancak, insan tininden görülen, tarihsel anlamda olgusal olmayı gerçekleştiklerinde ve gerçekleşme biçimlerinde bulan iyi, doğru, güzel, adalet, özgürlük, ceza, hak, dil, bilgi, değer, cinsellik, miras, kültür, medeniyet vb. olgulara dair ne var ise insan olabilme olanaklarının gerçekleşme belirlenimleri olarak neden bağıntıları ile gerçekleşirken analitik bilmenin olanağında bilmenin konusuydular. İnsan tininde bilfiil yaratıma dair ne gerçekleşmekte ise sentetik yani olgunun kendisinde olmayanın çıkarılmış olması değil, olgunun

kendisinde bilfiil gerçekleşme olanağında gerçekleşenler veya gerçekleşmesi olanaklı olanlar anlamında, olgusuna veya gerçekleşme belirlenimlerine özdeş olarak analitik bilmenin konusuydu.

Analitik, sözlükte çözümlemeli anlamını taşır iken bu anlama da içkin olarak analitik bilmekten kastım: varlıkta bilkuvve olan, varoluşsal anlamda bilfiil gerçekleşen her ne var ise neden bağıntılarında bilmeye açıktı. Neden bağıntılarında bilmek; bilmenin nesnesi/ olgusu olan her ne ise dil dolayımında nesnesine özdeş indirgenmiş yüklem olarak karşılayanı olan kavram ve isim belirlenimleri ile bilinmesi olanaklı iken sentetik değil, analitik bilmek anlamında gerçekleşmekteydi.

Analitik bilmekten kastım: analitik bağıntılılıkta bilmektir. … olgusal olana dair nedensellik bağıntısında gerçekleşen ayrım ve bağıntı belirlenimleri, çözümsel (analitik) düşünmeyi koşullar. Sorunsal olanın çözümsel, sorun olan ise çözüme dair cevap arayışı içinde soruları olan her us sahibi, neden bağıntılarına bağlı analitik bağıntılılıkta ussal olduğu kadar bilmeye açıktı.

Analitik bilmekten kastım: bilmenin konusu olan olgu veya olayı, neden bağıntılılığında bilmekte olduğumuzdur… ki her bilme durumunda, varlıkta ve varoluşta karşılığı olanı kavramlaştırırken veya isimlendirirken neden bağıntılılığında, gerçeklik belirlenimlerine göre dile özdeş açık ederken çözümlüyor olarak bildiğimizdir.

Zaten usta bilmek; kıyas, çıkarım, benzerler arası eşleştirme ve bağıntılılık, ayrım ve bağıntılılık vb. çözümlemeyi içeren belirlenimlerde gerçekleşir iken us, doğası gereği bilmeye dair bağıntılılığı ve çözümlemeyi içermekteydi. Usta gerçekleşen her bağıntılılık, olumlamaya veya olumsuzlamaya dair çözümlemeyi içermekteydi. Çözümleme, bilmenin ve bildiğini aktarabilmenin en temel olanağıydı. Olgusal karşılığı olmasına rağmen bilinmez olan her ne ise neden bağıntılılığında bilinmesine dair ussal çözülmesi yapılabilir olandı.

Olanın, olan bitenin elbette neden bağıntılılığında ussal (makul/ akli) olan ve ussal olan ile kayıtlanmış olan bilmeye dair bir analitiği vardı.

Mitler veya sanat dahi sentetik çıkarımlar anlamında değerlendirilebilir olsa da olana dair veriler üzerinden, mitlerde olabilecek durumların ve sanatta mümkün olabilecek durumların, varlıksal veya varoluşsal gerçekleşme karşılığı olanın, yüklem alınmış özdeşlikte analitik deneyimi vardır. Sanatçının eseri, içsel deneyiminin dışlaşması iken sanatsal olanın sentetik olması söz konusu olduğu gibi, varoluşsal karşılığı olması sebebi ile öznesinin deneyimine özdeş, analitik bir deneyimin karşılığı olarak estetik yargısal gerçekleşmiş olması dikkate değerdir.

Bir doğaçlama olarak sanat, sentetik gerçekleşmekteymiş gibi görülse de içerden kaynaklı olarak gerçekleşen yaratım etkinliğinin bir sonucu olarak öznelliğin yaratıma dair deneyimini anlamak, bilmek için önemliydi… ki gerçekleşme olanağına bakıldığında sentetik olmaktan öte, doğallığı içeren analitik bir deneyimdi.

Nesnel gerçeklik; öznenin yaratıcı doğasında mit, sanat, duygusal bağ kurma ve yorumlama, önyargıya bağlı anlama çabasında bulunma ve yorumlama vb. yaratıcı etkinliklerde anlamlı kılındıkça kendisine örtülü olunan gibi görülse de yaratıcı özne olmanın gerçekliğini bilmenin ve nesnel olan gerçekliğin yaratıcı öznellikte ne olabileceğini bilmenin konusu iken bilmeye dair analitik değerlendirilmesi gerekendi. Varlığın özsel anlamda birbirini karşılayan neden bağıntılarında mümkün varlık belirlenimli veya mümkün kılınmış olmakta gerçekleştiğini anlamak adına da yaratıcı etkinlik, sentetik değil de gerçekliği mümkün olma oluşunda bilmeye dair analitik gerçekleşmekte olandı.

Nesnel gerçeklik anlamlandırılır iken kendisinden uzaklaşılmakta değil, yaratıcı öznellik ile neden bağıntısında ne olabileceğinin gerçekliği ve yaratıma dair ne kılınmış olduğunun gerçekliği ile temas kurulan olarak bilinebilir olandı. Anlamlandırdıkça, kendinde gerçekliğini bilmenin

analitik yöntemlerine, modellemelerine uğramak da bilmenin süreç belirlenimli gerçeklemesinde olanaklıydı.

Anlamlı kıldıklarımız, kendine dair gerçekliği kendinde durur iken anlamlandırdıkça özü ile bağıntı kurma olanağı bulunduğunda gerçekliği bize açılandı… ki anlamlandırmak, bir nevi kendinde gerçekliği olanın gerçekliğini açımlamak olanağını da vermekteydi. Yaratım anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, indirgeme-izafi olma belirlenimlerinde karakter çizgileri içerir iken anlamlandırma, bir bilme biçimi olarak kendinde gerçekliği olanı bilmeye dair açımlama, çözümleme faaliyetiydi.

Rüyaların, imgeye içkin anlam-değer vurgulu temsile dair tasvir dili gerçekte olanı/ olacağı işaret eder iken diline vakıf olunduğu yönde yoruma açık olması doğrultusunda anlamlandırılması -anlaşılma çabası- dahi anlamlandırmanın, bir bilme biçimi olduğunu göstermekteydi… ki yaratıma dair anlam-değer yüklemlerinde yorumbiçimsel gerçekleşen dünya, rüyalarda özsel içeriklerine bağlı olarak yeniden ve farklı biçimlerde yorumlanır iken rüya; yorumbiçimsel gerçekleşen dünyayı yorumbiçimsel olarak anlamaya çalışır iken yaratımın yorumbiçimsel gerçekleştiğini bilmenin anlamını -idesini-taşımaktaydı. Böylesi yorumlamaya dair anlamlandırma çabası, anlamaya çalışma çabası iken rüyanın yorumuna dair bilmek gerçekleştiğinde, bilmek yine analitik gerçekleşmekteydi.

Kolektif bilinci belirli kılan arketipler anlamında ideler dahi Jung izleğinden bakıldığında, rüyanın taşıdığı anlamı yorumlarken çözümlemenin -anlamanın- bir olanağıydı. Kollektif bilinç belirlenimleri olan arketipler, toplumu da yorumlamanın yani anlamaya çalışmanın bir olanağıydı. Yorumlanmış bir dünyayı analitik belirlenimleri ile yorumlayarak anlamak, anladıkça bilmek olanaklıydı.

Biçim, anlam ve değere dair içeriğin temsili olmasının tasvir edilmiş indirgeme durumu iken nesnel olduğu kadar öznelliği içeren gerçeklikti

ki anlamlandırma, bir nevi böylesi gerçekliğin öznelde karşılanmasını olanaklı kılan anlamaya dair bilme faaliyetiydi. Karakter çizgilerinde beliren anlam içeriğine bağlı niteleme olarak biçim, yorumlanmış olan gerçeklik belirlenimiydi… ki yorumlanmış olanı yorumlarken anlama çabası, anlam özde yaratılır iken anlamlılığın sezilmesi ve anlamın keşfen anlaşılması ile, yorumbiçimsel olanı içerdiği mahiyeti gereği bilmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Bu durumda anlamlandırma; olanın veya olan bitenin yaratımda hangi mahiyetlerde anlamlı kılındığının gerçekliğini anlama çabası olarak, var olmaya dair gerçekleşen yorumlanmış gerçekliği, çözümlemeye dair yorumbiçimsel olarak açık etme bilme biçimiydi… ki yaratıma dair yorumlanmış bir dünyada olan biteni, bilmeye dair kaynağından beslenirken yeniden yorumluyor olmaya açık bulmakta olarak nesnelliğine aşkın olduğu durumda bilmek olanaklıydı. Nesnelliğine dair bilmek de bilimin konusu olanı analitik bilmekten öte gerçekleşmekte değildi. Bilimsel bir paradigma olarak deney-gözlem-ölçüm-kritik yöntemi dahi analitik belirlenimlerde bilme çabası göstermekten öte değildi.

Ancak, bilmek analitik bilmek iken her anlamlandırma çabasında anlamaya dair gerçekliği açımlananın/ çözümlenenin bilme etkinliğinde dikkat edilmesi gereken: olgunun nesnel olan yönünden, metafizik belirlenimlerinden, yaratıma dair öznel yüklemlerinden ve karakteristik anlam çizgilerinden öte olarak nitelemeden/ anlamlandırmadan, bilmeye çalışmaktı… ki bilmek, olguyu gerçeklik belirlenimlerinde bilmek anlamında gerçekleşsin. Bu durumda kavramsal anlamda metafizik ve anlamlandırmaya dair yorumbilime dikkat etmek gerekirdi. Bilmek, olana dair ve olabilmeye dair gerçekleşeni bilmek iken hep analitik gerçekleşmekte olandı. Yorumlanacak olanı analitik belirlenimleri ile yorumlarken anlamak da analitik olarak anlamaktı… ki anlamaya dair bilmek yine analitik gerçekleşmekteydi.

Düşüncenin yaratıcı etkinliğinde sentetik olan bir şey var ise o gerçekten çıkarılıyor olsa da gerçek ile ilgili olmayan yalan, vesvese, dogma ve hurafeye dair olanlardı. Mitler, neden bağıntılılığına bağlı olarak analitik çıkarımlara olanaklı olsa da gerçekten kopuk özdeşliklere yer verdiği durumlarda sentetik kurgusal olmayı içerebilmekteydi. Sanat da varoluşsal karşılığı olan analitik deneyim ile ilgili yönü olduğu gibi gerçekten kopuk estetik yargıları ile sentetik olabilmekteydi.

Bu durumda dikkat edilmesi gereken: mitler ve sanatın, yorumbiçimsel olarak bir anlamlandırma biçimi olduğuydu… ve bilmenin konusu olabilmektelerdi. Gerçekte bilmek ise hep analitikti. Bilmenin analitik doğası ile mitler ve sanatın anlamlandırmaya dair doğası birbirine karıştırılmamalıydı… ama yaratıma dair yorumlanmış olanı yorumlarken anlamaya dair bilmenin de analitik bilmenin bir biçimi olarak gerçekleştiğine dikkat etmek gerekirdi.

Analitik bilmekten kastım; olanın veya olan bitenin nesnel veya yaratıma dair öznel/ tinsel içerikli gerçekliğinden hareket ile bilmeye dair çözümlenmiş olmasında bilinmesiydi… ki bu anlamda bilimsel, metafiziksel veya yorumbiçimsel her bilme etkinliğinde bilmek, bilmenin özünden yani nasıl gerçekleştiğinden hareket ile analitik gerçekleşmekteydi. Özünden hareket ile analitik gerçekleşenin farklı bilme biçimleri olsa da analitik biliniyor olması kaçınılmazdı. Metafiziğe konu olan her olgu değişmezlerine bağlı olarak analitik bilmenin konusuydu. Yorumbilimin konusu olan her olgu da analitik belirlenimleri olan ideleri (gerçekliğine dair içerik, anlam belirlenimleri) ile anlaşılmaya çalışılır iken analitik bilmenin konusu olmaktaydı.

Mitler ve sanatın, bilmeye dair analitik ve anlamlandırmaya dair sentetik yaklaşımı içermesi bir çelişki değil, farklı bağlamlarda ne oldukları ve nasıl oldukları ile ilgili bir konuydu. Zaten anlamlandırma sentetik gibi görülse de özünde yatan gerçeklik, analitik bilmenin bir biçimi olduğuydu. Gerçekten kopuk ne var olabilirdi ki mit ve sanat da

gerçekten kopuk gerçekleşmiş olsun? Böyle olsa da gerçekten öte içerik barındırdıklarında, sentetik yaklaşımlı olmaktan öte değillerdi. Kendilerinde gerçekleşen gerçekliğin belirlenimi olarak analitik anlamda felsefeleri de yapılabilirdi. Analojiyi içermiş olarak gerçekleşmeleri de söz konusu iken analitik oldukları da söylenebilirdi.

Başka bir deyişle de gerçekte olandan bir çıkarım olarak analitik, felsefi anlamda metafiziğin en temel olgusuydu… ki mitler ve sanat, felsefelerini yapmaya olanaklı oldukları gerçeklik bağıntısında analitik belirlenimleri olan iki metafizik olguydu. Metafizik; olgunun ne, nasıl ve ne için olduğu yönleri ile değişmezlerine bağlı olarak değerlendirildiği ilim olduğundan, mit ve sanatın metafiziğini yapmak da olanaklıydı. Demek istediğim ise olguya dair ne var ise ussal anlamda gerçeklik belirlenimlerine özdeş dil karşılıkları ile bilinebilir olduğunu söylemekte isek gerçeğe dair bilmenin en temelde sentetik değil, analitik gerçekleştiğiydi. Yani olgunun kendisine dair belirlenimleri ile tümdengelimci olarak ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için olduğuna dair konuşmakta ve sonuçta da olguyu usta dilsel anlamda görünür kılmakta isek sentetik değil, analitik düşünmekten öte durmakta değildik.

Yaratım dahi en temel olgusuna bağlı olarak nasıl gerçekleşmekte ise olgusu ile bağıntılı olarak gerçekleşirken sentetik değil, analitikti. Yaratım, yorumbiçimsel gerçekleşir iken yorumbiçimsel olanı yorumlarken gerçekliğini açımlamak -anlamak-, özden kaynaklı olarak bilmek gerçekleşir iken olanaklıydı. Yaratım, zorunlu olanaklar zemininde mümkün olabilecek olanakların yaratımı iken sentetik olmaktan uzak analitik bir deneyimdi… Gerçekleşme belirlenimlerine bağlı olarak gerçekleşme belirlenimleri ile özdeş çıkarım yapıldığında bilinebilir olandı. Dil, olgunun gerçekliğine özdeş anlam yükü ile usta yargısal olarak gerçeği karşıladığında bilmek, analitik bilmekten öte değildi.

Bundan kastım: analitik felsefe yapmak değil, gerçeğe dair bilmenin en temelde sentetik değil, analitik gerçekleştiğiydi. Yani usta bilmeyi karşılayan kavramın veya ismin, varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gerektiğiydi… ki dilin yüklem alma özdeşliğinde gerçeği görünür kılması olanaklı olsun. Bilmenin sentetik gerçekleştiği savında ise gerçeği olduğundan öte, hep yeni bir yargıda ve modellemede karşılar iken gerçekte bilmek zaten olanaklı değildi ki kendinde şey olanı da bilmek olanaklı olsun.

Neden ilmi bağıntılılığın ilmiydi. Gerçekte bilmek de bağıntılılıkta -temellendirilmiş olan ile- analitik bağıntılılıkta bilmekti. Neden bağıntısından uzaklaştıkça, hakikatten değil, hakikatin bilgisinden de uzaklaşmaktaydık. Gerçeği usta karşılayan neden bağıntılarına ve dilde yüklem alınmış özdeşlikte görünür kılan yeni kavramlara ayrıca duyumsal deneyim olanağını artıran yöntem (bilimsel veya keşfi olan) ve araçlara ihtiyaç duyarken gerçeği, gerçeğe özdeş dil dolayımında bilmek olanaklıydı.

Zaman kendinde şeyin hareket belirlenimlerinde kayıtlanmış olmasını, uzay kendinde şeyin varlık alanı olarak kendi ile kayıtlanmış olduğunun belirlenimiydi… ki bu anlamda zamana veya mekâna dair en temelde duyuma eşlik eden ussallıkta öncelik, mekânda olduğunun duyumsal idrakinde olmaktı. Yani sağduyu ile yargısal anlamda mekânda olunduğunun idrakinde bulunulmaktaydı. İdrakin yargısal olmasında sağduyu, deneyime önsel değil, deneyime eşlik eden veya en temelde duyuma özdeş olan, ussal olma biçimiydi. Zamana dair idrak önceliği de mekânda olunduğunun idrakinden sonra yönelimsel olmanın ve değişime dair gerçekleşen hareketin kayıtlanmış olması izlenimlerinde gerçekleşebilecek olandı… ki us ve dolayısıyla da dil dolayımında zamanı öznel veya nesnel referansa göre modelliyor olmak, varoluşsal karşılığı olanın usta modelleniyor iken analitik çıkarım olmasından öte değildi.

Ussal olmanın başka bir deyişle de en temelde mekân ve zaman kaydında kayıtlanmış -nedenlenmiş- olmak ile gerçekleşmesinde us; deneyime önsel değil, deneyime neden belirlenimleri ile eşlik etmekte açık olandı. Ussallığın, öğrenime dair gelişimi ile beraber deneyime -izlenimlere- önsel olması ise ikincil bir durum olarak talim ve deneyim sonrasında açık olan bir durumdu.

"İsimleri belletti, talim ettirdi" ayetinde dahi usun deneyime eşlik etmesi anlamında ikinci durumu ifade edilmiş olunur. Usun birinci durumunda ise dili olmayan bebeğin mekân ve zaman deneyimine sağduyu ile eşlik etmesi vardır. İnsanın gelişim evreleri dahi takip edildiğinde, deneyimin usu öncelediği görülür. Duyuma içkin gerçekleşen öğrenim (dil ile kayıtlanmış -nedenlenmiş- olmakta gerçekleşen ussallık) ve öğrenim sonucunda duyuma aşkın gerçekleşen yeniden deneyim anlamında talim etmek yani ussal olmak, deneyime önsel gerçekleşir. Deneyime önsel olan ussallıkta, anlam-değer yüklemleri alan öznenin, varlıkta ve varoluşta gerçekleşen neden belirlenimlerine tanık olması ile varlıkta bulunuyor ve varlığa tutunuyor olması gerçekleşir. Deneyim ve sağduyu, kendinde nedenlenmiş bir dünyayı bilinçdışı bulmuş olmakta gerçekleşir iken ussallığın gelişimi ile beraber öncesinde bilinçdışı duran dünya, bilince alınmış olarak kendisine katılınan olur.

Zamanın öznellikte kuruluyor olmasına ise hangi açıdan baktığımız önemliydi. Varlıkta olan biten olay akışında gerçekleşir iken varoluş eşiklerine bağlı olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki varlıkta zaman, ereğe bağlı yaratım oluşu içinde nedenlerin belirli kılınıyor olmasında ussallığı içermiş olarak gerçekleşmekteydi. Bu, ereğe bağlı gerçekleşme olanağında var olanın, varoluş eşikleri anlamında zaman eşiklerinde var olduğu anlamını göstermekteydi… ki duyuma eşlik eden evren, rastgele oluş içinde gerçekleşmekte değil, varoluş eşiklerine bağlı olarak hareketin, zaman eşiklerinde neden bağıntılılığında

gerçekleşirken süreksizliğin, yaratıma -var olmaya- dair kontrollü gerçekleştiğini görünür kılmaktaydı.

Attosaniye (10^{-18} saniyede ışığın iki hidrojen atomu uzunluğunu geçtiği süre) zaman ölçeği ve bir Planck saniyesi (10^{-43} saniyede ışığın Planck uzunluğu olan 1.61622837 x 10^{-35} metre aralığı kat etme aralığı) zaman ölçeği arasında veya daha kısa mesafe ve zaman aralıklarında, ışık hızının karesi kadar hız veya ışık hızının karesinin karesi kadar olan hız belirlenimlerinde, kendilerini yekvücud kılan hareket kabiliyetinde, tanecik durumları ve tanecik durumlarının karesi kadar salt yüksüz enerji alanlarında nurlar, aralarında genel anlamda teosaniye diyebileceğimiz kadar hızlı zamansal belirlenimlerde gerçekleşen zaman genişliklerinde hareket bağıntıları kurmaktalardı. Hareket bağıntıları ile duyuma eşlik eden evreni var kılıyor olarak düşüncenin kendilik dünyasında zamanı, yaratıma dair ussal kılmaktalardı.

Bu durumda sorulacak en temel soru ışık hızının karesi kadar ve karesinin karesi kadar hızların ve Planck uzunluğundan daha kısa aralığın olup olmadığıdır… ki ışık hızı sabitesi ve Planck zamanının çarpımına eşit olan Planck uzunluğu ışık sabitesine göre hesaplanmaktadır. Nur katman katman yaratım etkinliğinde iken ışık hızı ve özdek boyutunda ses hızı en düşük hızlar olarak belirir. Sınırsız nur alanında mesafe yitimine sebep verecek yani yekvücud olmayı olanaklı kılacak olan, ışık hızından daha yüksek hızlara ihtiyaç olduğu gibi Planck uzunluğundan daha kısa aralığı olan mesafede hareket kabiliyeti olan üst katman zeminine de ihtiyaç vardı. Bu, ışık hızının karesi ve ışık hızının karesinin karesi kadar hızlara bağlı olarak Planck uzunluğundan daha kısa aralığın olması gerçeğine de hazır olmak gerektiğinin anlamını taşır.

Planck uzunluğu mutlak sabite ise Planck uzunluğunda, ışık hızından daha yüksek hızlarda titreşim, kevn ve fesat, yük değişimi vb. hareket kabiliyetinde -hız sabitelerinde- bağıntı kurmanın olanaklı olduğuna

açık olmak gerekirdi. Her halükârda ışık hızından daha hızlı kuvvet etkileşim alanlarının veya üst katman zeminin/ zeminlerinin olduğunu kabul etmek gerekirdi.

Bu durumda da sorulması gereken soru: ışık hızından büyük hızların olmadığı bir evrende kuvvet etkileşim alanları arasında bağıntı kurmanın olanaklı olup olmadığıydı. Işık hızı, sınırsız varlık alanında her yerde kendi olmanın korunumuna ve katmanlı olmaya bağlı olarak gerçekleşen sınırsızca yaratıma dair yeterli miydi? Dolanık taneciklerin mesafe yitiminde anlık haberleşmeleri anlamlı kılınabilir miydi? Elbette katmanlı olma bağıntısında her nur özü gereği birbiri ile dolanık olduğu bir durumda da bulunmaktaydı… Ancak, ışık hızından daha hızlı bir üst katman/ katmanlar zeminine ihtiyaç vardı ki dolanıklık neden bağıntılılığında anlamlı kılınabilsin.

En temelde nurların var olduğu katman zemini siyah nur taneciklerin (en temelde -ilk- ön nötrinoların) bulunduğu en üst katmandı… ki siyah nur tanecikleri bir nötrinodan kat be kat daha küçük taneciklerdi. Hem sınırsız etkileşim alanına haizlerdi hem de sınırsız hareket kabiliyetinde yekvücud olarak mikrodan makroya kadar katmanlı oluş bağıntısında her ne var ise kendilerinde kılmaktalardı. Onların var olduğu sınırsız alan genişliğinde bir alt katman olarak nötrinoların bulunuyor olması da kaçınılmazdı. Salt yüksüz enerji -nur- salınımında nötrino katmanında kendilerinde şuur yitimine girmeden yeniden vücuda getirenler de onlardı. Üst katman zeminlerinin olduğu bir uzayda boşluğa yer vermeden nur ile dolu bir uzayın olduğu da kuantum alanları ile zaten açık edilmişti.

Katmanlar arası bağıntı ise titreşim hız sabiti hareket belirlenimlerine göre her üst katman alt katmanlara, geçmiş değil de gelecek belirlenimli olarak önsel iken yaratımda geçmiş belirlenimli görünüyor olsa da gelecekten hareket ile geçmişten geleceğe doğru hareketin belirli kılınıyor olmasında sağlanmaktaydı. Evrende en temelde bozon

yapılı nurların yaratıma etkir olduğu ve fermiyon yapılı nurların etkileşim alanlarını ve etkileşim biçimlerini belirli kıldığı da göz ardı edilmemeliydi. Bozon yapılı olup da enerji yük durumu nerede ise yüksüze özdeş olan ve karesi kadar olup da yüksüz enerji alanı ile beraber var olan nurların, yaratımın en temel tanecikleri olduğu da gözden kaçırılmamalıydı.

Her nur taneciği kendi karesi kadar yüksüz enerji alanına haiz iken yüklü veya nötr enerji yükü ile beraber yapısı gereği manyetik alana haizdi. Bozon veya fermiyon olsun fark etmez, yüksüz enerji alanı her bir nurda korunmuş olarak vardı. En düşük soğuktan en yüksek sıcaklığa kadar ve ara belirlenimlerde, yüksüz enerji alanı korunumu ile beraber nurlar yapısal olarak elektromanyetikti ve elektromanyetik etkileşim biçimleri geliştirmiş olarak alan kuvvet belirlenimlerinde etkileşimdelerdi. Doğadaki elektromanyetik kuvvet etkileşim biçimi de en temel de nurların elektromanyetik yapı durumlu olmasının sonucu olarak gerçekleşmekteydi.

En temelde yüksüz enerji durumu ile her bir ışıma taneciği anlamında fotonlar dahi yapısı gereği, normalde her taneciğin kendisinin karesi kadar yüksüz alan nuruna haiz olmasından farklı olarak, tanecik veya katmanlı yapı belirlenimli tanecikler ışıma gösterdiğinde, yüksüz enerji alanları, karesinin karesi kadar veya karesi doğrultusunda titreşim hızı ile doğru orantılı büyüyen yüksüz nur alanına haiz olur… ki bu durumda yapı belirleniminden daha çok yüksüz alan genişliğinde büyüyen enerji yükü fazlasında yüksüz gibi tespit edilir.

Ancak, en küçükten kaynaklı olarak ne ki var olmakta, katmanlı yapı belirlenimli gerçekleşmekten kaçabilmekte de değildi. Foton da bu kuralı ihlal edecek değildi… ki her şişirilmiş yüksüz nur -enerji- salınımına (fotonlara) içsel anlamda eşlik eden kütleye haiz tanecik olması gerekliydi. Genleşmiş/ şişirilmiş yüksüz enerji durumunun alanlar arası hareketini olanaklı kılan da ışıma kuvvetine bağlı olarak

ışımaya içkin kütle belirlenimli bir taneciğin veya taneciklerin ışımayı olanaklı kılmış olarak ışınlara/ fotonlara eşlik etmesiydi. Foton belirlenimli yüksüz alan genişliğine haiz taneciği açık ederken birbiri ile sarmal -spin- doğrusal hareket etmekte ve emme-emilme özelliği göstermekte iken her nur taneciği elektromanyetik alan belirlenimli hareket kabiliyeti gösterebilmekteydi. Fotonlardan kat be kat küçük veya fotonlardan kat be kat büyük olup da elektromanyetik kuvvet etkileşimi gösteren genleşmiş/ şişirilmiş yüksüz enerji tanecikleri de vardı.

Her nur: en temelde yüklü tanecik durumu ve yüksüz nur alanı ile elektromanyetik yapıya haizdir. Şişirilmiş yüksüz nur alan belirlenimi ile beraber katmanlı varoluşun bir olanağı olarak bast-kabz ve yüksüz nura dair emme-emilme özelliği gösterir ve spin doğrusal birbiri ile etkileşimde dalga işlevsel iken alan belirlenimli olarak da elektromanyetik hareket kabiliyeti gösterir.

Her nur: katmanlı yapısal bağıntıda var olmakta iken en temel nur olan zatı kibriya nurları olan siyah nur ve onların ışımaya dair biçim almış durumu olan Rabb-ül Âlemin nurları olan nötrinoların hem yüklü/ kütleli hem de yüksüz/ kütlesiz alan belirlenimli olmasının bir türevi olarak gerçekleşme olanağı bulur. Özde aynı tözün farklı türevlerde ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşme biçimleridir.

En temel nurlar; enerji yüküne bağlı olarak kütleleri olduğu gibi karesi kadar yüksüz enerji alanı ile elektromanyetik yapı belirlenimli iken katmanlı olma bağıntısında ve kuvvet alanlarında hareket kabiliyeti gösterme biçimi olmasından dolayı noktadan noktaya prensibince küre biçimli tanecik ayrıca yüksüz enerji alanına sahip olarak ilk nurların türevi olarak gerçekleşirler. Noktadan noktaya prensibi türev biçimli gerçekleşmenin prensibidir.

Türev biçimli nurlar; ilk nurlar gibi tanecik ve alan kuvvetine haiz iken yüksüz enerji alan belirleniminde, titreşim ve spin doğrusal hareket

hızına bağlı olarak genleşebilen veya en az taneciğin karesi kadar alana inebilen yapı belirlenimli olarak gerçekleşmektelerdi. Emme-emilme, kabz-bast ve kevn- fesat hareket oluşu ve bağıntısında noktadan noktaya olarak katmanlı yapısallıkta gerçekleşir iken mikrodan makroya kadar kütle ve alan bağıntısını korumaktalardı.

Bir üst katman, alt katman nurlarını kendi gerçekleşme alanına katarken, alt katman nurları da üst katman nurlarının kuvvet etkileşim alanına katılmakta olarak, özgül ve yekvücud belirlenimlerine göre karşılıklı etkileşim oluşunda boşluğa -yokluğa- yer vermeden gerçekleşme ve yaratım olanağı bulmaktalardı. Kütle büyüdükçe, alt katman yüksüz enerji -nur- alanları, üst katman alanlarına göre daha geniş alan belirlenimine haizdi. Üst katman nurları da alan belirlenimine göre alt katmanı belirli kılmaktaydı. Üst katman nurları alt katman nurlarını varlıksal anlamda bilkuvve belirli kılsa da alt katman nurları da özgül ve yekvücud var olma belirlenimlerine göre üst katman ile etkileşimde, üst katmanı varlıksal anlamda belirli kılıyor değilse de bilfiil varoluşsal anlamda etkileyebilmekteydi… ki katmanlı var olma bağıntısında karşılıklı varoluş etkileşiminde, bu kaçınılmazdı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki nurların yüksüz enerji alanı birbiri ile etkileşimde nurun kütlesine bağlı olarak özgüllük kazanmasının da olanağıydı… ki kütlenin özgüllük kazanması, yüksüz enerji alanı ile de ilgili bir durumdu.

Katmanlı var olma bağıntısında ayrı değil aynı da değil oluşunda her katman birbiri ile karşılıklı etkileşiminde mümkün kılınmış olan durum üzeri üst katman belirlenimine göre özerk ve özgüllüğü olan kuvvet etkileşim alan ve biçimine haiz olabilmekteydi. Özerk ve özgül olma belirlenimleri ile üst katmanlar ile etkileşimde var olmak hep üst katmandan kaynaklı olarak gerçekleşse de hareket ve etkileşim belirlenimlerine göre sınırsız oluş biçiminde varoluş gösterilmekteydi… ki nurda, hareket dair gerçekleşenin öznel karşılıklarının da olması

doğrultusunda bakıldığında, karşılıklı aynalaşılan katmanlı boyutsal -uzaysal- olmakta “Biz” olup da saf saf düzey belirleniminde gerçekleşen hareket bağıntısında etkileşen nur evreni vardı.

Nur evreninde nesnel anlamda en soğuğa doğru giderken tek kutuplu alan belirlenimine haiz olmak ile beraber en sıcağa doğru giderken de çift belirlenimli kutuplar/ kanatlar da kuvvet etkileşim alanları olarak belirmekteydi. Makro ölçekte görülen gök cisimlerinde de en sıcağa doğru giderken iki kutuplu/ kanatlı, dört kutuplu/ kanatlı, sekiz kutuplu/ kanatlı veya daha fazla çift kutup belirlenimli olarak kütle ve alan bağıntısı, noktadan noktaya prensibi gereği korunmaktaydı. Noktadan noktaya ve katmandan katmana geri dönüşümlü devinimin olanaklı kılınmış olduğu oluş içinde, olan bitene dair ne var ise gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Kütle ve alan bağıntısında katmanlı olup da noktadan noktaya prensibinde görünen ne kadar nur var ise ilk nurların türevi olarak yaratım belirleniminde gerçekleşmektelerdi… ki bu durumda Tanrı evvela kendinde yaratım belirlenimleri göstermiş olandı. Kuvvet etkileşim alanlarında yaratımı olanaklı kılacak hareket oluşunda varoluş eşikleri/ sabitelerini var kılıyor olarak da her şeye dair yaratımı olanaklı kılabilmekteydi.

Söz konusu olan nurda yaratım ise fotonlar ve elektron gibi nurlar, türev nurlardı. En temel nurlar ve genel anlamda bütün nurlar için elektromanyetik yapıda bulunuyor demekte isem nurların tanecik ve yüksüz enerji alanına sahip olma durumunda iki farklı kuvvet belirlenimini taşımalarından dolayıdır. Ayrıca yüksüz enerji alanı her nurun manyetik alan belirlenimi olduğundan dolayıdır ki manyetik alan ve enerji yükü ile her nur yapısal anlamda elektromanyetikti. Kuvvet etkileşim alanları da elektromanyetik yapılı nurların kuvvet etkileşim türevleri olarak gerçekleşmekteydi. Elektromanyetik kuvvetin kuvvet

taşıyıcısı nurlar olan fotonlar dahi yapı belirlenimli olup, yüksüz enerji alanının genleşmesi/ şişirilmesi sonucunda gerçekleşmektelerdi.

En üst katman zemininden kaynaklı olarak kuvvet alan belirleniminde dolanık olan her ne var ise katmanlı olmakta yapı belirlenimli olmasından dolayı dolanıktı… ki dolanık fotonlardan da fotonların yapı belirlenimli olduğunun anlaşılması gerekirdi. Işığın momentumunun, momentum etkilerinin olmasından da kütlesiz salt yüksüz alan genişlemesi olan şişirilmiş nur salınımında gerçekleştiği değilse de özünde kütleli olduğu kanısı oluşabilirdi. Karadeliklerden (bizlerin gözlemine göre belirsizliğini korur iken karadelik olarak gözlemlenenlerin enerji emilimine göre kendi özünde karanlık olduğu söylenemez, olanlardan) kaçılamıyor olmasından da kütleye haiz olduğu kanısı oluşabilirdi. Su veya hava gibi özdeğe dair etkileşimlerde hızının düşmesinden ve tamamı ile soğrulmamasından dahi kütleye haiz olan özsel bir gerçeklik barındırdığı üzerine düşünülebilirdi. Çerenkov ışıması üzerinden dahi ışığın kütleye haiz gerçekleşme olanağı bulduğu üzerine düşünülebilirdi. Zaten bir fotondan, derya yanında damla misali küçüklükte olan nötrinoların az da olsa kütleli olmasına rağmen doğrusal anlamda ışık hızından hızlı hareket ediyor olmasından da fotonların kütle içermiş oldukları/ olabildikleri sonucuna varılabilirdi.

Rabbin zati nurları anlamında nötrinolar, titreşim hızlarında ışıktan kat be kat hızlı (ışık hızının karesi hızda) olmak ile beraber doğrusal hareket kabiliyetinde de ışıktan hızlı hareket etme olanağına haizdi. Titreşim hızı bağıntısında gerçekleşen etkileşim alanında ışıktan kat be kat hızlı hareket etmekte olsalar da diğer kuvvetler bağıntısında ve doğrusal anlamda gerçekleşen hareket kabiliyetinde ışık hızında hareket ettikleri tespit edilmekte/ edilir ise bu bir yanılgı olmaktan öte değildi.

Genel anlamda demek istediğim ise hem fotonların temel parçacık olup olmadığının hem de genel ve özel görelilik teorilerinin eleştirel

anlamda tartışmaya açık kılınmasıydı. Bu bağlamda ışık hızının da yüksüz/ kütlesiz enerji taneciği düzeyinde gerçekleşip gerçekleşmediğini, eleştiriye açık kılmak gerekir. Hareket her daim yüklü ve kütleli enerji taneciklerinin hareket biçimlerine bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Yüksüz enerji biçimi, yüklü enerji biçimi bağıntısında hareket kabiliyeti gösterebilmekteydi.

Modern bilimin genel kabulüne göre ışıma ışık hızında ise ışığın kütlesiz fotonlar ve foton etkileşim alanında dalga davranışında hareketi söz konusuydu… ama ışık hızında hareket ediyor olmak kütlesiz olunduğu anlamını taşımamaktaydı. Kütlesiz olunduğu için ışık hızında ışımanın gerçekleşmesi gerektiği gibi bir kabul, katmanlı var olmanın doğasına aykırıydı. Öyle ise fotonun yapı belirleniminde, kütleli olup da karesinin karesi ile büyüyen kütlesiz nur salık verilmesi ile ışıma gösteren her ne var ise kendi özünde katmanlı var olmanın gereği, kütleli olmayı barındırmaktaydı… ki her foton, kütleye haiz taneciklerin ışıma gösterir iken yüksüz enerji alanında/ alanlarında taneciğin karesinin karesi kadar büyüyen veya büyümüş olan şişmiş enerji yoğunluğuydu.

Rabbin nur taneciklerinin -nötrinoların- dahi içinde rahatlıkla ışık hızından kat be kat hızlarda etkileşim gösterdiği bu yüksüz şişirilmiş enerji durumu, rabbin nurlarından bağımsız gerçekleşmekte değildi ki kütlesiz olsun. Işık ışınları -fotonları- şişirilmiş yüksüz enerjisinde ışımayı olanaklı kılan taneciklerin hareket devinimi bağıntısı doğrultusunda salınan kuvvet taşıyıcılarıydı. Farklı bir tabir ile de bilgi paketçikleriydi. Kütlesiz olduklarını ifade veya kabul etmek, bir yanılgıdan ibaretti. Ayrıca, evrende makro ölçekte şişirilmiş yüksüz enerji yoğunlukları da tespit edildiğinde, böylesi nurani olgularda en temelde gerçekleşen, fotonlarda olduğu gibi yüksüz nur -enerji- durumunun şişirilmiş olmasından öte değildi.

Bozon olarak tespit edilebilir olan siyah nur tanecikleri dahi hem tanecik durumunda hem de karesi kadar yüksüz enerji durumuna

haizdi. Onlar, mutlak soğuk dereceye yakın oluş içinde ışık hızının karesinin karesi olan hız belirleniminde en küçüklerin alan aralığında titreşim gösterir iken uzay homojen süper iletken bir ortam olmaktan öte değildi. Özdeğe dair süper iletken olmak değil, sadece nura dair salt süper iletken bir ortam homojen belirimi ile bütün var olan katmanların kuvvet etkileşim biçimlerine göre bağıntılı olduğu hareket ortamıydı. Katmanlı varoluş bağıntısında homojen zeminden hareket ile de her nur katmanı hangi nurun/ nurların katmanı ise kuvvet etkileşim alanı olarak -gerçekleşmekte- vücud bulmaktaydı. Bu, her katmanın ayrıca kuvvet etkileşim bariyeri olarak gerçekleşme olanağı bulduğu anlamını taşımaktaydı… ki böylece yaratım olanaklı kılınmış olur. Her kuvvet etkileşim alanı, bilinç alanı olarak gerçekleşmekteydi. Katmanlı var olma bağıntısında katmanlar arası birbiri ile bilinçli etkileşim de kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi.

Evrenin dahi ışık hızından daha hızlı büyümesi söz konusu ise siyah nur taneciklerinin ışığın karesinin karesi kadar titreşim gösterdiği durumda çekimdeki rolü göz ardı edilmemeliydi. Bunun ile beraber katmanlı kuvvet etkileşim bariyerleri oluşması ile kendi iç çekimi ile büyümenin dengede olduğu bir evren modelini de göz ardı etmemek gerekirdi. Bu durumda ışığın dahi geçemediği bariyerler sebebi ile hızının mümkün kılınmış olduğu da göz ardı edilmemeliydi. Söz konusu olan kütle çekim kuvveti ise sadece bir kuvvet değil, yaratıma dair var kılınıyor olmanın da en temel gerekeniydi.

Eğer evrendeki en temel kuvvet bariyerini aşma olanağı bulunmuş olunsaydı. Nur taneciklerinin sınırsız hareket kabiliyetinde olduğu katman belirlenimlerinde, uzayın dahi katmanlı olduğu başka uzay katmanlarına tanık olunabilirdi. Kuvvet bariyerinin yırtıldığı veya bir kapı misali açıldığı olgulardan geçme olanağı olsaydı, güneşlerin olmayıp da hayatın -nurların- kuvvetler düzeyinde melekut olarak biçimlendiği uzay katmanlarını da görebilirdik. Her nur katmanı da bir uzay boyutu olarak değerlendirildiğinde, her kuvvet katmanında yeni

bir uzaya tanık olabilirdik. Kuvvet etkileşim bariyerleri, katmanlı uzayın katman belirlenimleriydi. Nurlar ile yekvücud olma olanağı da bulmuş olsaydık, kendi kainatımıza üst uzay katmanından/ katmanlarından hareket ile kucaklayıcı olarak bakabilirdik.

Nurların katmanlı olmaya bağlı olarak oluşturdukları kuvvet etkileşim alanlarına dair bariyerler de deneyler ile yırtıldığında üst katmandaki nurların salınımı olanaklı kılınabilmekteydi. Yıldızlarda gerçekleşen bariyer yırtılmalarında da kendi katmanlarından kaynaklı olarak üst katman nurlarının -üretimi değil de- salınımına tanık olunabilirdi.

Nur zamansızdı yani bilkuvve olarak her daim var olandı… ve böylesi zamansız olmasına bağlı olarak bilfiil iken zaman belirlenimli kendini gerçekleştirme olanağında, başka bir deyişle de zamansallığı içeren yaratım etkinliğinde kendini yaratıcı töz olarak bulmaktaydı. Yaratımın an da (“Ol” denildiğinde oldu kılmış olmakta) gerçekleşiyor olması, yaratımın zamansızlıkta gerçekleştiği değil, nurun kendi zaman genişliğinde zamansallığı içeriyor olarak gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. Bilkuvve daim olup da bilfiil gerçekleşme olanağı olanın kendinde zamansal olması, kendinde hareket belirlenimli ve gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak bilinç sahibi olması anlamını da taşımaktaydı… ki bilkuvve olan nurun, hareket-zaman özdeşliğinde zamansal olması, bilkuvve iken harekete bağlı gerçekleşme olanağında, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak öznel zamansal olmayı da olanaklı kılmaktaydı.

Hareket-zaman özdeşlik bağıntısından bakıldığında, nurun harekete bağlı zamansallığı bitimli bir zamansallık değil, kendini gerçekleştirmeye dair bilinçli olmakta bulduğu zamansallıktı. Nurun, hareket sabiteleri ve kuvvet etkileşim varoluş eşikleri var kılıyor olması da hareket-zaman özdeşliğinde kendini de bitimsiz (zamansız) zamanlı kılıyor olması anlamını taşımaktaydı… ki zaman evrensel anlamda bilince özdeş gerçekleşme -varoluş- belirlenimi olması gereği ile dikkat

edilmesi gerekendi. Yani özde hareket-zaman özdeşliğinde varoluşa dair gerçekleşme erki -iradesi- gösteriyor olmak, bilinçli olarak veya bir bilinç belirlenimi olarak zamansal olmaya haizdi.

Nurun yaratıcı -düşünmeye dair- doğasında gerçekleşen her ne ise yaratıma dair kılınıyor iken zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı... ki bu anlamda yaratılanlar için var olmak, zaman belirlenimli olarak var olmaktan öte değildi. Yaratıma dair gerçekleşen zamanlar ve mekânlar, O'nun -nurun- yaratıcı doğasında hareket ve varoluş eşik belirlenimlerine, sabitelerine ve devinimlerine bağlı olarak çoklu zamansal olma belirlenimlerinde gerçekleşmekten öte değildi.

Bu durumda zaman sadece bizler için olup da ussal bir belirlenim olması anlamında öznel tasarımsal değildi. Bilkuvve değilse de hareket-zaman özdeşliğinde bilfiil varoluşsal gerçekliği olup da sentetik değil, analitik anlamda bilmeye açık olandı. Düşünce dahi öznel zamansallığı içermekteydi ki nurun kendilik alanı kendini gerçekleştirme alanı olmak ile beraber nurda şahıs -ben- olanın yani Tanrı'nın kendilik alanında gerçekleşme olanağı bulurken öznel zamansal olarak bilinçli olması da kaçınılmazdı.

Nur da şahıs olmak yönelimselliği içermekte iken gelecek belirlenimli olmak anlamını taşımaktaydı. Şimdi ve burada olarak hep kendinde olmak kaçınılmazdı... ayrıca gerçekleştirdiklerinin öznesi iken bellek sahibi olarak geçmiş belirlenimli olmak da kaçınılmazdı. Bu anlamda Tanrı, yarattıklarının öznesi olarak üç zamanlı bilinçli olmakta, kendi zaman genişliğinde zamansallığı yüklem almış olarak yaratımı olanaklı kılmış olandı.

Nurun kendilik alanında/ alanlarında gerçekleşen düşüncede yaratım, kendini gerçekleştirme ve varoluş nesnelerini yaratmak anlamında iki düzeyde gerçekleşir iken zamansallığa haiz gerçekleşmekteydi. Yaratıma dair bilfiil olarak her ne kılınmakta ise zamansal oluşa haiz olarak gerçekleşmekteydi. Hareket sabiteleri ve harekete bağlı kuvvet

etkileşimlerinde gerçekleşen varoluş eşikleri dahi zamansal olmaya bağlı varoluşun belirlenimleriydi. Bu anlamda var olmak, en temelde nurun bilinçli olmasında, dolayısıyla da zamansal olması gereğinde gerçekleşme erkine bağlı kuvvet etkileşimlerinde zamansallığa haiz gerçekleşmekteydi… ki zaman, varoluşa dair en temel olgu olarak analitik bilmenin konusu olabilmekteydi.

Nurun katman katman olan belirlenimlerinde ışık hızına bağlı gerçekleşen zaman aralıkları ve mesafe belirlenimleri elbette vardı. Zaten her nur taneciği önceden belirtildiği gibi sadece nur taneciği değil, nur taneciği olmak ile beraber kendi yüklü durumunun veya yüksüze -özdeş- yakın tanecik durumunun karesi kadar yüksüz enerji alanına haizdi… ki nurlar arası varoluş, bulunduğu katmanın hareket kabiliyetine bağlı olarak ışık hızından daha düşük olan hızlar, ışık hızı, ışık hızının karesi veya ışık hızının karesinin karesi kadar olan titreşim hızlarında bağıntı kurmuş olmaktaydı. Hareket, titreşim hız sabitelerinde ışık hızından daha hızlı gerçekleşeceği gibi spinsel ve doğrusal olarak ışık hızı ve daha düşük hızlarda hızın farklı sabitelere kuvvet etkileşim alanlarında indirgenebiliyor olmasına bağlı olarak gerçekleşebilmekteydi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki katmanlı varoluşta yapı belirlenimli her nur, diğer nurlar ile yük durumlarına (içsel hareket kabiliyetlerinde açık olan) ve birbiri ile ilişkisinde görülen hareket kabiliyetlerine bağlı olarak bağıntı kurar. Böyle olmak ile beraber yapı belirlenimli varoluşun korunmasından bahsedilecek ise yüksüze yakın yüklü tanecik durumundan yüksüz salt enerji biçimine dönebilen ve hep yeniden yüksüze yakın enerji durumuna dönme kabiliyeti olan yani kendinde yitime sebep vermeden kevn ve fesat oluşu içinde var olan bir üst zemine ihtiyaç duyar. Bu nur zeminde bilgi işlevi yani harekette mekaniği olanaklı kılacak kevn ve fesat olayından farklı olarak kevn-fesat olayı ile beraber farklı formasyonlarda işlevsel olan nur belirlenimlerinde görünebilmeye de ihtiyaç vardı. Bu durumda nurun

mekaniğinde yani hareket kabiliyetinde hep bilgi işlem ve işlevselliğine bağlı olarak şuurlu olmak ve yaratıcı etkinlikte bulunmak söz konusuydu… ki yaratıma dair böylesi üst bir zemine ihtiyaç vardı.

Günümde nötrino denilen nurların bulunduğu katman da işte bu üst zemin katmanıdır ki bütün nurlar O'nun ile var olmayı, O'nun ile var iken O'ndan nefes alıyor, can buluyor ve var olmayı, ara nur mertebeleri olarak sürekli bulmaktalardı. Nötrinolar sadece tanecik durumu ile zayıf nükleer kuvvette etkileşim göstermekte değil, salt yüksüz enerji yayılımı ile de nur evreninin canıydı, etkileyeniydi, nefesiydi, rabbi olarak galip alan belirlenimine haiz olandı.

Nötrinolar; genel anlamı ile zayıf nükleer kuvvet ile etkileşim gösterdiği söylense de zayıf nükleer kuvvetten güçlü nükleer kuvvete, çekim kuvvetinden, elektromanyetik kuvvete kadar yön vermediği etkileşim alanı yok gibiydi. Eğer her şeyin teorisi anlamında olan biteni kapsayan bir görüşte bulunulacak ise siyah nur tanecikleri olan zatı kibriya nurlarından itibaren nötrinolar ve alt katmanlar arası katmanlı kuvvet etkileşim alan bağıntısını karşılayacak bir görüşe ihtiyaç vardı. Her kuvveti ayrı ayrı alıp da kuvvet etkileşim bağıntısı kurmaktan ise katmanlı alan bağıntısını gözeterek, kuvvet etkileşim biçimlerinin yerindeliğini göstererek ve ışık hızından daha hızlı bağıntılı olunan üst zemin bağıntısına ihtiyaç olduğunu gözden kaçırmayarak, nur evreninden itibaren olan biteni değerlendirmek gerekirdi.

Mikrodan makroya kadar noktadan noktaya katmanlı olma bağıntısında var olmak katmanlı gerçekleşir iken katmanlılık ve katmanlı alan bağıntısı göz ardı edilerek, olan biten doğru değerlendirilemezdi. En soğuktan en sıcağa kadar oluş içinde farklı davranış biçimleri gösterilmesi de nuru tanımak için önemliydi. Nurun yüklü tanecik ve yüksüz enerji alanı içermiş olarak en temelde elektromanyetik yapısal olduğu ve katmanlı yapısal bağıntıda kuvvet etkileşim biçimi gösterdiğini de unutmamak gerekirdi. En temel nur

tanecikleri siyah renkte olan zatı kibriya nurları ile renk dinamiğine sahip nötrinolardı. Bu nurlardan kaynaklı olarak katmanlı yapısal bağıntıda nura dair her ne gerçekleşmekte ise noktadan noktaya prensibince, kuvvet etkileşim alan ve biçimlerinde gerçekleşmekteydi. Kuvvet etkileşim alan ve biçimleri, Tanrı'nın kudret eli olarak yaratımı olanaklı bulmuş olmanın belirlenimleriydi.

Hareket de en temelde yekvücud olmanın yani sınırsız alan belirleniminin her yerdeliğinde nokta, aynı olmanın bir belirlenimi iken yine harekete bağlı değişime göre kuvvet etkileşim biçimlerinin var kılınması ile beraber hareket, en yüksek hızdan daha düşük hızlara iniyor olmak ile aynılığın farklılığa indirgeniyor olmasında yaratımın bir olanağı olmaktaydı. Her üst katmandan alt katmana doğru gerçekleşen yaratımda, özsel olan hareketin kontrol edilebiliyor -mümkün kılınmış- olması da yaratımı olanaklı kılmaktaydı.

Üst katman alt kamanın her daim gelecek belirlenimli belirli kılanı iken alt katmanda hareket, mümkün kılınmış sabitelerine veya sabiteye bağlı değişimlerine göre kontrol edilebiliyor olarak gerçekleşmekteydi. Yüksek hızlarda olanın, kuvvet etkileşim alanları var etmesi yani aşağı hızlara bağlı etkileşim kuvveti göstermesi ile yaratım olanaklı kılınmaktaydı. En temelde ise en yüksek biçimde gerçekleşmesi gereken yaratım hızı, diğer yaratım hızlarını belirli kılarak, kuvvet etkileşim alan belirlenimlerinde yerelliği açık edecek biçimde gerçekleşmekteydi.

Katmanlı varoluşta ise üst katmanın alt katmanlarda olan biteni belirli kılıyor olması katı determinist değil, mümkün determinist bir oluşta, her bir katmanın hareket belirlenimlerine ve etkileşim biçimlerine göre yaratım olanağına katılması ile gerçekleşmekteydi. Kuvvet etkileşim alanları, katmanlı etkileşim alanları olarak değerlendirilmesi gerekenlerdi. Bir üst katman belirleyici olsa da alt katmanlarda gerçekleşenlerden açık olan kuvvet etkileşiminde, nurun emme-

emilme, kabz-bast, açımlanan ve salınan nur yoğunluğuna ve biçimlerine göre üst katmanların da etkileniyor olması kaçınılmazdı… ki kuvvet etkileşim alanları arası etkileşim, katmanlı varoluşta karşılıklı var olmanın da olanaklı kılınmış olmasında birbiri ile etkileşir iken aynalaşan katmanlılığı da açık etmekteydi. Yaratım, sadece bir katmanda olup bitmekte değil, katmanlar arası etkileşim olanağında her bir katmanın yaratıma katılıyor olmasında gerçekleşmekteydi.

Yerelliğin değil de aynılığın en yüksek hızlarda titreşim bağıntısında korunduğu siyah tanecik durumunda bulunan zati kibriya nurları, sınırsız alan etkileşimlerinde, kütle çekim kuvvetinde etkirlerdi. Atom ve atom altı yapı belirlenimli nurlar arası etkileşimde kütle çekimine en çok etkir olan nurlardan biri de gluondu… ki eskiler ona Nur-u Muhammedîye demişlerdi.

Zati kibriya ve gluon arası çekim etkileşim alanı oluşturan da nötrinolardı… ki kütle çekim, makro evren kütlelerinden hareket ile değil, mikro evren belirlenimli olarak zati kibriya nurları, nötrinolar, gluonlar arasında katmanlı boyutsal olarak gerçekleşen bir yapısallıkta gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Kütle çekim etkileşimine katılan birçok nur olsa da siyah nur tanecikleri, nötrinolar ve gluonlar kütle çekimi mikrodan makroya kadar katmanlı boyutsal oluş belirlenimli olarak olanaklı kılmaktalardı… ki yaratım mekânsallığı ve zamansallığı olanaklı kılan kütle çekim ve diğer kuvvet etkileşimleri ile beraber olanaklı bulunmaktaydı.

En temelde en üst katman -siyah nur tanecikleri- zemininden kaynaklı olarak, sıcaktan soğuğa doğru neden belirlenimli olarak gerçekleştiği varsayılan entropi de soğuktan çekilim ile gerçekleşir iken siyah nur taneciklerinin kütle çekim etkileşim etkisi göstermesi ile entropi bağıntısı, gözden kaçırılmamalıydı. Nötrinoların siyah nur tanecikleri ile bağıntısı ve nötrinoların gluonlar ile bağıntısı katmanlı olmakta

gerçekleşir iken mikrodan makroya kadar çift katmanlı ve yönlü olarak kütle çekimin boyutsal gerçekleştiği de gözden kaçırılmamalıydı.

Nötrino katmanı Rabb-ül Âlemin boyutuydu ki zatı kibriya nurları olan siyah nur taneciklerinden yayılan salt yüksüz enerjinin yine siyah nur taneciklerinin aralarındaki titreşim hızı alanından -katmanından- kaynaklı olarak kevn ve fesat belirlenimli vücud bulmaktaydı. Yüksek enerji salınımı gereken durumlarda anti parçacığının da oluşması, hareket kabiliyetine bağlı olarak gerçekleşme erki göstermek ile beliren iradi gerçekleşiyor olmaktan öte değildi. Özüne yani zatı kibriya nurlarının şuurlu durumuna yitik kalınmadan var olunan kendi olma durumda bulunan tek nur katmanı da nötrino katmanıydı.

Kendisinden sonra gelen bütün nur katmanlarının varoluş nedeni nötrinolardı. Her katman yeni bir kuvvet etkileşim alanı olarak O'nun ile var ve O'nun ile sürekli olmayı bulmakta iken yaratım hep bir önceki katmandan kaynaklı olarak katmandan katmana, indirgeme ve izafi belirlenimleri ile gerçekleşme olanağında gerçekleşmekteydi… ki katmanlı varoluş bağıntısında karşılıklı var olabilmenin olanağında, birbiri ile etkileşim de indirgeme ve izafi belirlenimlerde kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi.

İzafiyeti korur iken indirgemenin sonucunda yaratılmış olan her ne ise yaratılmış olup da bütüne dair olmakta iken "Bütün, parçalarından ve parçalarının toplamından nitelik belirlenimi ile büyüktür" ifadesi, yaratıma dair indirgeme değil de bilgibilimsel anlamda indirgemeciliğin yetersizliğine dikkat çekmek adına önemliydi… ama söz konusu nur ve katmanlı var kılmak ise formel mantık izleğinde gerçekleşen bu yargının yetersiz bir yargı olup olmadığına dair eleştirel olmak yerinde olurdu.

Elbette dünya, dünya olması bakımından parçalarının toplamından büyüktü. İnsan, insan olması bakımından parçalarının toplamından büyüktü. Aile, aile olması bakımından bireylerinden büyüktü. Kurum, kurum olması bakımından birim ve şubelerinden büyüktü. Devlet,

devlet olması bakımından kurumlarının toplamından büyüktü. Çünkü niteliksel anlamda parçalarına aşkın daha yüksek bir yeter durumda bulunmaktalardı… ama böylesi bir yaklaşım, parçaların hukuki varlığını anlamsız kılmaya da açıktı ki bütün, parçaları ile anlamlı ve bütün olmayı bulur iken var olma olanağında parçaların haklarını anlamsız kılmaktan da kaçınmak gerekirdi.

Yukarıda örneklenen: duyuma veya tümel belirlenimine -yükleme dair- özdeş görülen bütüne dair genel niteliksel belirlenimler "Bütün parçalarının toplamından büyüktür" yargısını haklı çıkarıyor olsa da bu yargı söz konusu nur, yaratım ve katmanlı var kılmak ise yetersiz ve yersiz bir yargı olmaktan öte değildi. Çünkü nur, ayrı değil aynı da değil bağıntısında bütünü bütün kılan ana nedendi ve nitelikleri belirlenim kılan yaratıcı töz olarak bütünden hep daha büyük olandı. Ayrıca söz konusu niceliksel büyüklük ise üst katmanda bulunan alt katmanda bulunanlardan kuvvet etkileşim alan belirlenimi ile her daim daha büyüktü. Nedeni kendi olan, nedeni kendi olmayandan her daim daha yetkin, kendine yeter, önsel ve değerli olmakta iken elbette hem nicel hem de özsel anlamda daha büyüktü.

Parçalar bütünü kılmakta iken parçalardan bağımsız kendi olmanın olanaklı olmadığı da unutulmamalıydı. Elbette kendi olan için parçalara aşkın olmak söz konusuydu ama parçadan arı kendisi olması da söz konusu olmakta değildi. Yani bir konuyu değerlendirir iken hangi referanstan kaynaklı olarak değerlendirme yaptığımız önemliydi. Çift yönlü değerlendirmelerde bulunmak ile kapsayıcı yargılarda bilmek daha doğruydu.

Ayrıca, söz konusu nur ise nicel belirlenimli parçalı, çoklu olmak ile beraber çokluğu barındıran olsa da hareket bağıntısında parçalı olmaya aşkın yekvücud iken hem nesnel hem de öznel anlamda sınırsız gerçekleşme olanağını kendinde bulmaktaydı… ki nicel belirlenimli çokluğu barındırıyor olması, sınırsız gerçekleşme olanağını kendinde

buluyor olmasının en temel nedeniydi. Parçalı -çoklu- olmaya aşkın kendi olmakta hep daha büyüktü ama parçalı olmakta iken sınırsız gerçekleşme olanağı bulduğu gerçeği de göz ardı edilmemeliydi… ki bu anlamda nurun, her iki yönünü de doğru ve yerinde değerlendirmiş olarak çift yönlü bilmiş olmak ile daha kapsayıcı bir yargıda değerlendirmek olanaklıydı.

Nurun üst katmanlarında sadece ışık hızı sabitesini değil, ışık hızının karesi ve ışık hızının karesinin karesi kadar hız sabitelerini de göz ardı etmeden, tanecik ve taneciğin karesi kadar salt enerji alan belirleniminde var oluyor olması gerçeği ile taneciklerin etkileşim gösterdikleri alanlar ve ortak davranış gösterdiği alan belirlenimleri bağıntılarına göre hesaplamalarda bulunmak gerekirdi. Her bir nur katmanı bir üst katmanında bulunan nurlardan makro ölçekte büyük olmak ile beraber katman katman ölçek belirlenimli olarak noktadan noktaya prensibi gereği makro ölçeklerde yaratıma devam edilir iken bir üst katman hep daha küçük ölçeklerde yaratım olanağını korumuş olarak var olmaktaydı. Hep bir üst katman ölçeğine gidildiğinde nurlar alt katman nurlarından ölçek olarak her daim küçük olarak bulunmalıydı… ki yaratım olanağı hep içerden hareket ile korunuyor olmuş olsun.

Böyle olmak ile beraber nurlar, kendi katman alan belirlenimine göre de bir alt katmanı içeriyor olarak kendi katman belirlenimine dışsal kılar iken içkin olup da hep daha küçük, etkileşim aralığı daha kısa olup da bu doğrultuda daha -çok- fazla olmak ile beraber, alan belirlenimi ile hep daha büyük olarak bir alt katmanları kendinde mikro ölçekli bulmaktaydı. Nurun nicel belirlenimli küçük olması, nicel belirlenimi ile ilgili olup, makro ölçekler ile kıyaslandığında ve kuvvet alan belirlenimli olarak bakıldığında, makro ölçeklerin mikro ölçekli kalması nurun alan belirlenimi ile ilgili bir durumdu… ki nicel belirlenimli olarak hep daha küçük olan, alan belirleniminin sınırsızlığı ölçüsünde hep daha büyük olandı.

Nurun yaratıcı doğası gereği katmanlı olmanın olanağında -kuvvet- alan belirlenimli olarak da var olmak söz konusu iken üst katman belirlenimi ile hep daha küçük olanın alan belirlenimi ile hep daha büyük olması kaçınılmazdı. Üst katman belirlenimli olanın alt katman belirlenimlerine içkin her yerdeliğini koruyor olması da kaçınılmazdı… ki nurlar, spin doğrusal hareket biçiminde ışık hızında görülseler de en üst katmandan hareket ile titreşim gösterdikleri hareket biçiminde ışık hızının karesi kadar hızlarda bilgi işlem yapıyor olarak yaratımı olanaklı kılmaktalardı.

Zatı kibriya nurlarının (siyah nur tanecikleri) katmanında ışık hızının karesinin karesi kadar hızlarda titreşim özelliği gösterildiği ve bir alt katmana göre her yerdeliğin korunuyor olmasına da bağlı olarak yaratıyor olmaya dair bilgi işlem, mesafe yitiminde ve kendiliğin nokta olarak bulunmasında gerçekleşmekteydi. Katman belirlenimine göre alan (nurda her alan, kuvvet etkileşim alanıydı) olarak her yerde olmayı korudukları yekvücut olmakta kendilik bütünlükte korunuyor olarak bulunabilmekteydi. Işıktan hızlı hareket kabiliyeti olmalıydı ki hem varlığında katmanlı olmaya bağlı olarak yaratıma dair alan açmış olsun hem de varlığının her yerinde kendilik korunumu gerçekleşebilsin.

Nurun etkileşim alan belirlenimlerinde de nur, alan belirlenimlerinde hareket etme olanağı olarak spinsel ve spinsel olmak ile beraber, ışık hızı gibi hareket belirlenimlerinde spin doğrusal hareket kabiliyeti de göstermekteydi… ki bu anlamda nurun dalga özelliği göstermesi hem spinsel -döngüsel- hareket kabiliyetinin hem de katman alan belirleniminde diğer nurlar ile yekvücud hareket kabiliyetinin bir belirlenimiydi. Bu anlamda ışık hızı hesaplarının bir daha gözden geçirilmesi de gerekirdi… ki ışığın saniyede 299.792 (takriben 300.000) km hızda mesafe katetmesi, kendi katmanında bu kadar mesafe değil, daha fazla mesafe katettiği gerçeğini taşımaktaydı.

Nurda gerçekleşen yüksek hızlar sebebi ile sorulması gereken bir soru da ışık hızının karesi veya karesinin karesi kadar titreşim hızlarında ve Planck uzunluk sabitesinden daha kısa aralıklarda bu kadar kısa zamansal -yüksek- hızlarda şuurlu olmanın korunup korunmadığıydı… ki nur evreninde katman belirlenimine göre değişik hızlarda bağıntı kurmalar gerçekleşse de hız belirlenimine göre zaman genişliği gerçekleşmekte iken şuurlu olmak, zaman genişliği belirlenimlerinde hep korunmaktaydı. Katman belirlenimine göre değişen hız sabiteleri olarak ışık hızı, ışık hızının karesi veya ışık hızın karesinin karesi kadar hızlarda birbirine indirgenebilir hız sabiteleri ve kuvvet etkileşim alanları var kılınmakta ise bu bir zorunluluk değil, ereğe bağlı mümkün kılmanın olanağında nurun şuurlu doğasına tanık kılmaktaydı.

Hızın ve hıza bağlı bağıntı kurmalarda gerçekleşen zamansallıkta da şuurlu olmanın korunduğu zaman genişlikleri gerçekleşmekteydi. Kendi zaman genişliklerinde her ne ki yaratılmaktaydı, katmanlı oluş belirlenimine göre oldu kılınmış olarak zamansal öncelik sebebi ile nurların kendilik dünyasında gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Katmanlı yaratımda kendi zaman genişliğinde oldu kıldığına gelecek zaman belirlenimli olarak var olmak/ durmak ve bakıyor olmak kaçınılmazdı.

Onlar -nurlar- için oldu kılınmış olan katmanlı yaratımda önlerinde buldukları olsa da oldu kılınmış olan, var olmanın zaman ölçeklerinde süreç ve evre belirlenimli olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki zaman yaratılmış olan için var olmaya özdeş süreç belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi. Bir insanın genel anlamda dokuz ay on gün de anne karnında belli süreçlerden geçiyor olarak dünyaya gelmesi, bir tavuk yumurtasının yirmi bir günlük kuluçka süresinde civciv olarak yeniden hayat bulması, uygun şartları gerçekleştiğinde mitozun zaman ölçeğinde gerçekleşiyor olması vb. örnekler, doğada zamanın var olmaya dair süreç, süre, evre, vakit belirlenimli gerçekleştiğini göstermektelerdi.

Attosaniyelerde veya daha kısa ölçekli zamanlardan hareket ile hız sabitelerinde ve hız sabitelerinin hız bağıntıları olmasında var olmaya dair varoluş eşikleri olmasında açık olmak, ussallığı, dolayısıyla da bilinçliliği ve var olmaya dair zamansallığı içeriyor olarak yaratılıyor olmak anlamını taşımaktaydı. Hareket hızlarına dair sabiteler, hıza dair bağıntı belirlenimleri olarak gerçekleşir iken ışık hızından daha hızlı hız sabitelerinin olduğunu kabul etmek ile mikrodan makroya kadar genel anlamda bağıntı kurmuş olarak genel bir teori edinmiş olabilirdik. Çünkü harekete dair hız sabitleri, harekete dair bağıntı belirlenimlerini/ biçimlerini belirli kılıyor olarak gerçekleşmekteydi.

En temelde harekete dair sabiteler, harekete dair bağıntı biçimlerini de belirli kılıyor olmanın gerçeğini taşır iken kontrollü bir süreksizlikte her şeyin yok değil de var oluyor/ kılınıyor olması, nedensellik bağıntısında zamanın yani genel belirlenimi ile hareketin belirli kılınmış olduğu periyodlarda gerçekleştiğini göstermekteydi… ki salt duyumda zamanı karşılamıyor olmamız, doğada zamanın olmadığı anlamına gelmekte değildi. Ussal anlamda da zamanı; süreç, süre, evre, vakit ve kavramsal anlamda zaman belirlenimli modellerken de doğada nesnel anlamda karşılığı olan zamanı, öznel anlamda karşılıyor olmaktan öte değildik.

Öznel zamansal anlamda geçmiş, gün ve gelecek olarak zamanı kurguluyor olmamızın da en temelde nesnel karşılığı vardı. Geleceği, öznenin yönelimsel doğası gereği hep önünde bulması, geçmişin deneyimler ile bellekte tutuluyor olması ve günde deneyime açık oluş içinde mekânda bir yerdeliği koruyor olarak harekete bağlı zaman bağıntısında şimdi ve burada olunması, zamansal varoluşta bizler için gerçekti. Öznel zamansallığı kurguda modellemiş olsak da bu, nesnel zamansal bağıntılara bağlı olarak açık olduğu gerçeğini yadsıtamazdı. Günleri haftalarda veya aylarda toparlıyor olmak, saate bölüyor olmak ise nesnel karşılığı olanı öznelde karşılıyor olmaktan öte değildi… ki böylesi çıkarımlar dahi şeyin kendisinde olmayanı kurguda çıkarıyor -

var sayıyor- olmak anlamında sentetik değil, şeyin kendinde olanı çıkarıyor olmak anlamında analitikti.

Bu anlamda bilmek sentetik değil, olan bitene dair keşfe açık oluş içinde analitik gerçekleşmekteydi. Bilmeye dair her modelleme de gerçeği aşikâr ettikçe, gerçeği/ gerçekliği keşfetmeye dair bir pencere aralamaktan öte değildi.

Zaman belirlenimli modellemelere (saat, gün, hafta, yıl, geçmiş, gelecek vb.) dair bazen zaman kaybının yaşanması ise belleğin zamansal oluşa eşlik etmediği durumlarda gerçekleşebilmekteydi. Usun duyuma eşlik etmediği durumlarda ise zamanı sadece usta modelliyor -kurguluyor- olduğumuzun yanılgısına kapılmamalıydık. Zamanı usta modeller iken doğada gerçekleşen zamansal oluşu karşılayarak yaratım belirlenimi olan zamansallığa, dolayısıyla da varlığa katıldığımızı unutmamak gerekirdi. Varlıkta bilkuvve veya varoluşa dair bilfiil gerçekleşenleri dil dolayımında nesnelerine özdeş analitik bilmenin olanağında kavramış olduğumuzu unutmuş muyduk?

Bazı ayetlerde: ayların sayısının Allah katında da on iki ay olduğu veya insanın anne karnında evre belirlenimli yaratıldığı belirtilir iken doğada periyodlar halinde gerçekleşen zamansal oluşun, yaratım belirlenimli olarak gerçekleştiğine dikkat çekilir. Evrensel düşünce alanında harekete dair ussal kayıtlanmış olmak anlamında zamansal anlamda gerçekleşen her ne ise öznellikte us aracılığı ile yine modellenmekte olarak karşılanıyor ise bu nesnel anlamda zamanın olmadığı değil, zamanı öznelde us ile karşıladığımız anlamını taşımaktaydı. Zaman, hareketin ussal anlamda yaratıma, varoluşa dair kayıtlanmış olması gerçeğiydi… ki söz konusu olan hareket ise hareketin kayıtlanmış olması ile var olmakta iken zamansal olmaktan kaçış yoktu.

Doğada zamansal periyodlarda gerçekleşen her ne ise bilim ile deneye tabi tutabilmekte veya yeniden oluşturmakta veya kullanabilir kılmakta isek evrensel us alanında zamanın, hareketin kayıtlı kılınıyor olması,

nedensel bağıntılılıkta gerçekleşmesi sebebi ile öznelde us ile yeniden karşılanabilir olduğundan bahsetmekteydik. Hareket zamansal olma niteliğini kayıtlanmış olduğu belirlenimlerinde usta bulmaktaydı… ki zaman, hareketin usa özdeş kayıtlanmış olma belirlenimlerinde açık olan, dolayısıyla da usa özdeş gerçekleşen ve hareketin öznesinin varoluş belirlenimiydi.

Zaman katmanlı varoluşta karşılıklı nedensel bağıntılılıkta birbirini karşılıyor olan nedensellikte ussal olması gereği ile ussal anlamda bilinmeye açık olandı. Zamanı modellemek ile yadsımakta değil, zamansal -ussal- olanı ussal olarak karşılayabilmekteydik… ki zamansal olarak gerçekleşen nedensellik bağıntılarında, zamansal olmakta var olunduğunu gerçeğine tanık olmaktaydık. Zamansal olmak ile varlıkta olmamız (var olmamız), varlığa katıldığımız, varlığa tutunduğumuz, varlıkta olanları zamansal periyodlarına göre kullanabilir kıldığımız veya yeniden oluşturabildiğimiz düşünülür ise zamansal nedenselliğin var olmaya dair nedensellik olduğuna tanık oluruz.

Bilim yapabilmenin olanağı, nedensellikti… birbirini karşılayan nedenler bağıntısında, birbiri ile bağıntılılıkta gerçekleşenlerin neden olarak bulunuyor olması, bilim yapabilir olmanın olanağıydı… ki bilme olgusuna bağlı olarak bilim yapabiliyor olmanın gerçeği, nedenselliğin yanılgı olmadığının göstergesiydi.

Elbette usta modellemeler, yöntemler ile varlığa bakabilmekteydik ama doğru modellemeler ile varlıkta neden bağıntılılığında gerçekleşenleri gerçeğine bağlı olarak doğru karşılayabilecek -analitik- model ve yöntemlere ihtiyaç duymaktaydık. Olgusal anlamda bilmenin konusu olanın sadece usta kuruluyor olmasını söylemek, olgusal olanın gerçeğinden, bilkuvve olanın ve bilfiil gerçekleşenin gerçekliğinden uzaklaşmış olmak ve neden bağıntıları içinde birbirini karşılayan nedensellik bağıntısında var olunduğunu gözden kaçırdığımız anlamını taşımaktaydı.

Duyuma konu olan görüngüler evreninde mevcud olanların tözlerine -nura- içkin var oldukları düşünüldüğünde, tözün kendine yüklem aldığı nicel ve ilinek belirlenimli var olmakta oldukları görülür. Tözü ile bağıntılı var oldukları düşünüldüğünde, izafi var olmakta iken var olma yeterliliğinin kendilerinde olmadığı yani nedenlerinin kendileri olmadıkları da görülür. Bütün içinde tözüne bağlı niteliği olan ve tözüne bağlı nicel belirlenimleri olan her ne gerçekleşmekte ise tözü ile bağıntılı olarak varlık nedenini bulur iken kendi olmaktaydı.

Eskilerden bazılarının tözü kabul etmemelerini iyi niyete bağlı okumakta değilim. Var olmanın töze bağlı nedensellik bağıntısında gerçekleştiğini gördüklerinde, nedenselliğin töz (nuru kast etmekteyim) ve Tanrı özdeşliğinde Tanrı'ya giden uslamlamaya neden olacağı kesindi. Kötü niyetli değiller ise duyuma dair deneyimin yetersizliği ile beraber usta yetersiz kaldıkları kesindi.

Aristoteles'in tespiti olan maddi neden, etken neden, erek neden, form neden bağıntısından dahi bakılsa: varlıkta nedensellik tözünden hareket ile düşünüldüğünde, var olmanın kaçınılmazları olarak görülecekti. Bu nedenler en temelde var olmanın/ olabilmenin nedenleri olduğu içindi ki ussal olarak bilinmeye açıktılar.

Zaman içinde form nedeni, sanat içermiş olarak kendi alanının nedeni olarak bulmuştu. Zanaat, mühendislik, reklamcılık, algı oluşturmaya dair habercilik vb. de form nedeni yaratım ve özne ile olan ilişkide alanlarının neden ilkesi olarak bulmuşlardı.

Maddi nedeni, natüralistler özdekçi bakıyor olmanın önsel kabulü kılmışlardı. Nicel belirlenimli bir evrende maddi neden de nicel belirlenimli olmalıydı… ki aslında görüşlerinde, bu yönü ile haklı olsalar da maddi neden olarak tözün nicel belirlenimi bir nitelik olarak kendinde bulduğundan ve öznellik içerdiğinden habersizlerdi. Duyum ise maddi nedenler bağıntısında gerçekleşme olanağı bulur iken maddi nedenlere haiz bir dünyada, maddi nedenler ile nicel belirlenimli

görünen bir dünyaya bakınıyorduk. Böyle olsa da ilk neden de kendinde nur olmakta ilk maddi nedendi. Bütün maddi nedenlerin görünüş bulmasını olanaklı kılan yaratıcı tözdü.

Etken neden mekaniğin konusu olmak ile beraber doğa bilimlerinin en temel konusu olmuştu. Nasıl sorusunu temele alır iken hareket ve hep bir önceki etken olgu -arkhe- arayışı doğal olarak doğa bilimlerinin konusu olmaktaydı.

Erek neden ise dinin ana konusu olmak ile beraber neden-sonuç değil de sebep-gerekçe belirlenimi ile öznelliğin, dolayısıyla da sosyolojinin ve psikolojinin konusu olmuştu. Yaratım söz konusu ise ereğe bağlı nedenlerin belirli kılınmış olduğu bir oluş içinde nedenler ereğine bağlı değer belirlenimin de ne için olduklarını sibernetik oluş içinde bulur iken erek neden teolojinin, değer bilimin, insan bilimin en temel nedensellik ilkesiydi… ki ne için sorusunu temel almak erek neden ile olanaklıydı.

Kur'an'da yaratılış mitinde: Âdem'in topraktan (maddi neden) yaratılmış olması, tümel belirlenimleri ile türler içinde bir tür olarak insan kılınmış olması (form neden), ruh üflenmesi (tözsel maddi neden ve canlılığa etken neden olması) ve sonuçta da tanrısalları görünüşe taşıyacak kıvamda form nedeni bulur iken ereğine uygun oluş içinde de erek neden belirlenimleri ile ne için olduğuna dair nedeninin belli kılınmış olması net olarak anlaşılır. İsa'nın çocukluk evresinde topraktan kuş yaptığı (maddi ve form neden) kendisinden nefes üflerken Tanrı'nın izni ile diriliyor olması (ilk maddi neden ve etken neden) ve sonuçta kuş olarak ereğine bağlı nedenlerinin belirli kılınmış olmasında uçuyor olarak erek nedeninde kendi olmayı buluyor olması da anlatılır.

Bu mit ile beraber insanın Tanrı olduğu değil, insanın özü yani Tanrı ile bağıntılı olarak ilk maddi neden ve etken nedeni kendinde özdeşlikte bulan Tanrı'dan kaynaklı olarak yani yaratıcı töze bağlı oluş içinde yeniden yaratımın olanaklı olabildiği gerçeğine dikkat çekilir… ki

Aristoteles ilk maddi nedeninin (onun tabiri ile heyula) aynı zamanda en temel etken neden olmayı da kendinde bulduğundan habersizdi.

Gözlem yetersizliği, formel mantığın da yetersiz olmasının sebeplerinden biriydi. Zaman içinde yeni yöntem ve deney araçlarının edinilmesi ile mikrodan makroya kadar gözlem yapabilmenin olanaklı olması da çoklu alan belirleniminde nedensellik bağıntısı kurmanın zorluğu ile karşı karşıya bırakmıştı. Bilginin öznelde inanç belirlenimli gerçekleşiyor olması sebebi ile de yeni neden bağıntıları aramak, eleştirel olmayı da gerekli kılarken zordu.

Gözleme dair ussal olarak baktığımızda, katmanlı varoluşta çoklu varlık olma durumu da göstermekteydi ki formel mantık, kıyas ve çıkarımları doğrultusunda gerçeği bilmeye dair yetersiz kalabilmekteydi. A sadece A olmadığı bir oluş içinde kendi olmayı bulmakta ise formel mantığın -gereksizliğinde değil- yetersizliğinde bilmek, yanlış yargılara varımda sonlanmaktaydı/ sonlanabilmekteydi.

Bir olay ve olgu çoklu gerçeklikte ve çoklu bağıntılılıkta gerçekleşir iken A sadece A değil iken kategoriler izleğinde formel mantığın yetersizliği, modelleme ve dolayısıyla da yöntem eksikliğinden veya yetersizliğinden sebebiyet gerçeği ussal olarak karşılayamadığımız anlamını taşımaktaydı. Elbette öznel, fevri veya mantıksal modellemeler ile baktığımız dünyada olanı, olan biteni bilmeye, anlamaya eylenir olmakta iken öznel dünyamızın bir parçası kılmaktaydık… ama felsefe veya bilim, yaratımın veya var olmanın modellenişine uygun modeller bulduğunda, ussal ve deneyci olmaya dair her modelleme (yöntemselliği içeren bakışım, tasavvur etme biçimleri) varlığa yöneltilen bir bilme veya anlama yöntemi olarak bulduğumuzdu ki doğru modellemeler ile gerçeği anlayabilme, bilme olanağına sahiptik.

Sanat dahi yaratıcı öznellikte yaratımı, yaratıcılığı, yaratıcıyı anlama biçimi olması ile önemliydi. Varoluşsal anlamda gerçekliği olanı,

gerçekleşenleri yaratıcı öznellikte hemhal olabildiği kadarı ile anlayabilme veya mümkün olma durumuna göre neler olabileceğine dair anlama biçimi olarak düşünüldüğünde sanat, bilgibilimsel yönü ile bir anlama yöntemi olarak dikkate değerdi. Özden kaynaklı olarak ilham, hatır, sezgi gerçekleşme biçimleri ile vahyin eşlik ettiği oluş içinde sanat, yaratıma açık oluş içinde özden kaynaklı olarak yaratımın deneyimlenmesiydi.

Kant, bilinebilir veya bilinemez yargısında ussal ayrıma tabi tuttukları ile epistemolojik sorunsal kıldıkları doğrultusunda formel mantığın yetersizliğini göstermiş oldu. Gerçeği öznelde bilgisi ile karşılayacak mantıksal ve deneyci modellemeler yani yöntemler ile gerçeğin bilinebilir olduğunu yeniden hatırlamak gerekirdi. Usa dair yöntem kabulleri yanlış veya yetersiz ise doğru ve yeterli olup da analitik bilmeyi olanaklı kılan modellemelere ihtiyaç duymaktaydık… ki bilinemez denilen ne varsa, bilmenin konusu olsun. Bilimsel yöntemler, keşfe dair deneyimler ve tarihsel izlekten bilmenin tarihine bakıldığında, bilinmeyecek ne vardı ki bilmenin konusu olmasın?

Elbette betimlenmiş bir evreni, betimleyerek yorumlarken anlama çabası da vardı. Sanatsal etkinliklerde anlamaya dair gelişim de gösterilebilmekteydi. Önemli olan ise yorumladığımız dünyadan farklı olarak gerçekliği ile bilebileceğimiz bir dünyanın da olduğuydu.

Derin düşüncede us, anlamı duyuma aşkın edinmenin olanağıydı ama anlam, derinliğine kendinde deneyim sahibi olan Tanrı'dan kaynaklı gerçekleşirken, edilirken tanrısal -yaratıma dair- deneyimin/ deneyimlerin karşılandığı gerçekliği veren gerçeklik belirlenimiydi. Us ve deneyimin birbirine eşlik ettiği bilme etkinliğinde anlam, dil olanağında gerçeği karşılarken görmeyi olanaklı kılandı. Gerçek; öznel, nesnel, nitelik, nicelik, anlam-değer, asli-itibari, bilkuvve-bilfiil, ussal-yorumsal, temsil-tasvir, izafi-indirgenmiş vb. nice belirlenimi ile nitelediğimiz değil, nitelerken bilmeyi olanaklı kıldığımızdı.

Varlığa dair bilkuvve gerçekler (nitelik, nicelik, bağıntılılık, aidiyet, nesnel-öznel vb.) ve gerçekleştiklerinde itibari anlamda bilfiil var olan gerçekler (devlet, din, para, ekonomi, askeriye, vakıf, sanat, aile, sevgi, merhamet, iyi, doğru, ahlak vb.): deneyim biçimleri (duyum, keşf, bilimsel gözlem-deney-ölçüm-kritikte bulunma, pragmatik, tarih, vahiy), ussal kritik yaklaşım biçimleri (mantık biçimleri, bilmeye dair nesnelerin, yöntemlerin edinilmesi vb.) ile bilinmeye açıktı… ki bilmeye dair bilmenin konusu olabilmekteydi. Öz, öze dair olan ve özden kaynaklı olarak yaratıma dair gerçekleşen her ne ise nesnel ve öznel belirlenimleri ile deneyim, us ve vahiy (kaynaktan gelen, açık olan, bilmeye dair gerçeklik bilgisi) ile de dil dolayımında bilmeye/ bilinmeye açıktı.

Eşariler de var olanların zorunlu kendi olmalarının nedenlerini, mümkün olarak kendi olabildikleri için eleştirmektelerdi. Yaratım sebebi ile tanrısal iradenin sonucunda var olmak, olanakların mümkün kılınmış olmasına bağlı olarak mümkün olmakta var olmak anlamını taşımaktaydı.

Bilfiil neden bağıntılarında -bağıntılılığında- var olmayı mümkün olarak bulan, neden bağıntıları değiştiğinde başka bir şey olma/ olabilme olanağına sahip olarak da var olmayı imkân ve imkânlara açık olmakta bulmaktaydı… ki var olmayı mümkün olmakta bulan her nesne, özsel anlamda değişime, yüklem almaya açık olmak ile olma ve olabilme olanakları mahiyetinde var olmaktaydı. Bunun içindi ki nesnel anlamda bilim ve teknik yani bilim ve mühendislik olanaklıydı. Bunun içindi ki öznel anlamda ahlaki olarak değişen öznellikte kendiliği kılıyor/ oluyor olmalarda var olmak, hep yaratıma açık oluş içinde gerçekleşmekteydi/ gerçekleşebilmekteydi.

Artık biliyorduk ki doğa, yasa ve kategorik ilkeleri -nedenleri-, yaratım belirlenimleri olarak içerir iken zorunluluk alanıydı ama bilfiil gerçekleşen var olabilme olanağı ve bilfiil yaratıma açık oluş içinde

mümkünler alanıydı. Tinsel alan da anlam-değer yüklemleri almaya açık olmakta değişimi içeren oluş içinde mümkünler alanı olarak gerçekleşmekte idi.

Doğa ve varoluş, zorunluluk zemininden hareket ile mümkün kılınmış olmakta var olunduğunun gerçeğini taşımaktaydı. Bir şeyin kendi olma zorunlulukları o şeyi var olmaya dair mümkün kılmaktaydı… ki mümkün olarak başka bir tabir ile de bilfiil gerçekleşirken itibari olarak her ne ki var, yasa veya ilkeleri gerçeklik belirlenimi olarak içermiş olduğundan metafiziğini yapmak da olanaklıydı. Yani metafizik sadece varlığı, ne olduğuna dair değişmezleri ile bilmek değil, bilfiil itibari anlamda her ne var ise devlet, dil, sanat, felsefe, aile, karakter/ kimlik vb. olguların da metafiziğini yapmak anlamını taşımaktaydı.

Bilfiil yaratılmış, kılınmış olarak var olmayı mümkün bulmuş her ne ise yaratıcı tözü/ öznesi ile neden bağıntılılığında var olmayı, varlık olma durumunda ise yasa zemininden hareket ile ilke -metafizik neden-belirlenimli olarak görünüşe gelmekte bulmaktaydı. İtibari anlamda var kılınmış olan bir olgu ise ilke belirlenimli olarak değişmezlerine bağlı gerçekleşme olanağı bulandı. Varlık olarak mevcut olanın var olmaya dair değişmezleri, dilin, sanatın, felsefe veya bilim yapıyor olabilmenin ilkesel değişmezleri ne ise bilfiil onlar gerçekleşiyor olarak görünüş -vücud- bulmaları olanaklıydı. Yasaların değişmezliği bilim yapabiliyor olmayı ve ilkelerin değişmezliği de metafizik anlamda felsefe yapabiliyor olabilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Yasa ve ilkelerin bilfiil yaratım oluşu içinde değişimi ise yeni bir gerçeklik dünyasında var olmaya eylerdi. O dünyada olup bitmekte olanları yeni yasa ve ilke belirlenimleri ile bilmeye açık isek bilimini ve felsefesini yapabilme olanağını kendimizde bulurduk/ bulabilirdik.

Bilfiil var olanın neden bağıntılılığında, neden bağıntıları değiştiğinde yine bilfiil olarak başka bir şeye dönüşüyor olması da kaçınılmazdı… ki görüngüler dünyasında var olmak anlamında mevcut olan her ne ise

bilkuvve hakiki varlık olarak var olan Tanrı'nın bilfiil kılıyor olarak yaratması sebebiyle yasa ve ilke neden bağıntısında yine bilfiil değiştirdiğine doğada hep tanıktık. Neden bağıntılılığın gerçeklik bağıntısı olduğu oluş içinde bağıntılılık değiştiğinde, yeni bir gerçekliğe, olabilme veya kılabilme olanağına haiz bir gerçeklik dünyasında yaratıma ve yeni oluş durumlarına açık bir varoluştaydık.

Eşariler kendinden sudur ile yaratıyor olma, görüşünde bulunmakta değillerdi. Sudurcular da kendinden irade ediyor görüşünden uzaklardı. Böyle olsa da en temelde gerçekleşme erkini kendinde bulan yaratıcı töz/ özne gerçekleşme erki gerçekleşme iradesi olarak gerçekleşir iken kendinden irade ediyor olarak kendinden yaratabilme olanağına sahipti. Bunun ile kalmayıp kendinden yaratma olanağı, ayrı değil aynı da değil olmanın oluşunda özde nurun çoklu barındırıyor olarak bilfiil kılıyor olmalarda yaratımda bulunması, yaratılmış olanın bilfiil yaratılmış olmakta öyle kılınıyor olmasında gerçekleşmekteydi… ki yaratıcı özün kendini tinsel karakter/ kimlik belirimli olanaklarında birçok belirlenimde kılıyor olması ve nurun nesnelliğinde yarattıklarını da kılıyor olması her şeye açık oluş içinde yaratımı gerçekleştirdiğini göstermekteydi… ki yaratılmış olanlar da özden aldıkları paye gereği kadar olmakta ve olabilmelere açık bir varoluş içinde bulunmaktaydı.

Yaratım en temelde irade içeriyor olarak gerçekleşir iken nurun nesnel anlamda çokluk bağıntısında yekvücud olarak var kılıyor olması hareketin ilmi olan mekaniği içeriyor olarak ve mekaniğe aşkın gerçekleşen öznelliğe haizdi. Bu dahi mekanik ve erekselliğin karşıt değil, katmanlı oluş bağıntısında ve en temelde nurun nesnel ve öznelliği aynılık düzeyde gerçekleşen özdeşlikte buluyor olmasının sonucunda yaratım belirlenimleri olarak gerçekleşmekteydi.

Yaratım neden bağıntılılığında gerçekleşir iken ontolojik, epistemolojik, varoluşsal, teolojik, yaratım vb. alanlar bağlamında açık olan sorunsal durumlar, nedenler bağıntısında bağıntılılık bulunduğunda aşılabilir

olandı. Sorunsal olan neden bağıntılılığı bilinmeyen olandı ki neden bağıntılılığı keşf edildiğinde, bulunduğunda sorunsal olmaktan yana çözümlenmiş olarak aşılmış olurdu.

Duyum deneycileri de özcü nedenselliği, nesnel anlamda ardışık -tekrarlanan- olay bağıntısı karşısında öznel alışkanlık edinilmiş olması sebebi ile bir yanılsama olduğu fikrinde olarak eleştirmişlerdi. Unuttukları ise her ikisinin de ussal anlamda nedenliyor olarak uslamlamada bulunduklarıydı. Ayrıca nedenliyor iken bir şeyin erek belirlenimli olarak neden oluşunun belirli kılınmış olduğunu ve erek-neden bağıntılılığında yüklem almaya açık oluş içinde olay ve olguların gerçekleştiğini ussal anlamda gözlemlemiş değillerdi.

Bu, bizden bağımsız olarak nedenlenmiş dünyada var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Var olmak, neden-sonuç bağıntısında değil de erek-neden bağıntısında kimsenin elinde olmadan gerçekleşir iken olumsuzlanması yapılmayacak biçimde gerçek olarak bulunmakta ve yaşanmaktaydı.

Ardışık tekrarlanan olay bağıntısı ve duyumsal alışkanlık yaklaşımı dahi bilgibilimsel anlamda nedenselliği yanılgı olarak gösterme çabasında iken bilfiil kendi ile çelişen uslamlamaya haizdi. Nedenliyor -gerekçelerine bağlı temellendiriyor- olarak bilmek, nedensel bağıntılılığa tanık olmadan ve bağıntılılığı usta da kavramsal karşılamadan bilmenin olanaklı olmadığı gerçeğini taşırken artık neden bağıntısında nasıl bilmemiz gerektiğinin uslamlamalarında bulunmak gerekirdi. Yani bilgi dediğimiz, neden bağıntılılığında temellendirdiğimiz olarak bilmeyi olanaklı kılan, öznelde dil dolayımında ussal karşılan gerçeklik belirlenimiydi.

Deneyime dair bilgi, öznel anlamda iyi, doğru yargılarında değer yargısal olarak öznelde inanç belirlenimli gerçekleşiyordu. Anlam doğası gereği öyledir diye baktırır iken anlamın inandırıcı doğası bilgiyi de inanç nesnesi kılmaktaydı. Neden bağıntılılığında neden

belirlenimlerine göre temellendirmek ile bilgi, inanç yargısal gerçekleşmekteydi. Bilginin ilişkilerde değer yargısal karşılıkların olması ve sonuçlar vermesi gerçekliliğine bağlı olarak değer belirleniminde inanılıyor olması da inanç belirlenimli gerçekleşmesinin bir gerçekleşme biçimiydi. Bilgi, erek beliriminde nedenlenen bir dünyaya bakmaya eylerken de ne için olunduğunu yani ereğe göre değer olunduğunun belirlenimine göre inanç belirlenimli gerçekleşiyordu. Öznelde yüklem alınmasına bağlı olarak (iddia niteliğinde olsa dahi) retorik -inandırıyor- olanın inanılıyor olabilmesi gerçeği, bilginin öznelde inanç belirlenimli gerçekleştiğinin başka bir nedeniydi. Bu nedenler, bilginin nedenleri ve tespite dair gerçekleşme olanaklarında inanç belirlenimli gerçekleştiğinin delilleriydi.

Görünen o ki Platon: sofistlerin sübjektif olarak bilginin duyusal algıda -sanı- inanç belirlenimli olduğunu belirttikleri, kesinliğe dair gerçekte bilmenin bu neden ile olanaksız olduğu ve bu anlamda bilmeyi sorunsal kılan ifadelerinden farklı olarak, nedenlenmiş bilginin de sanı yani inanç belirlenimli gerçekleştiğini tanımlarken ve diyaloglarında eytişimsel olarak tanıtlarken -nedenlerken- haklıydı. Nedenlerine, delillerine, sonuç verilerine, kullanım belirlenimlerine vb. bağlı olarak edinilen her bilgi; en temelde anlamın eril, biricik ve kılgısal doğası gereği öyledir baktırırken öznelde inanç yüklemli gerçekleşmekteydi. Anlamın inandırıyor olması gerçeği sebebi ile anlam-değer bağıntısında yüklem almaya açık oluşta doğru olana veya yanlış olana inanıyor olmak da olanaklıydı… ki bu neden ile bilginin, neden bağıntısında gerçekleşme belirlenimlerine göre delillendirilmesi veya yöntem ve araç olanağında tahkike açık olması önemliydi.

Bilginin öznelde inanç belirlenimli gerçekleşiyor olması, gerçeği bilmekten mahrum olduğumuz anlamına gelmekte değildi. Bilginin böylesi gerçekleşiyor olması olanağında gerçeği öznelde karşılıyor olduğumuz kadar biliyor olduğumuz anlamını taşımaktaydı. Çünkü bilen özne dahi nedensel bağıntılılıkta var iken nedensel bağıntılılıkta

anlam-değer yüklemi almaya açık, dolayısıyla da bilmeye açık oluş içinde vardı.

Yaratım bağıntılılıkta gerçekleşir iken bağıntılılık, neden bağıntısında var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Ölçü ve çiftler diyalektiğinde yaratıyor olmak da neden bağıntısında var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Modern bilim nesnel anlamda neden araştırmalarının bilimiydi. Olgusunun ne olduğundan daha çok neden bağıntılılığında nasıl olduğuna bağlı olarak ne olduğunu bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Aristoteles'in varlığın ne olduğuna dair tümel sorgulamaları sorunsal görülüp, varlığın nasıl olduğunun bağıntılılığında olan biten bilinmeye çalışılmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında modern bilim, nicel belirlenimli neden bağıntılılığına odaklanmış olması sebebi ile varlığın kategorik olan metafizik nedenlerini ussal algı önceliğinden çıkarmış ve pratiğe dair bilim yapabiliyor olması alanından ötelemiş olmaktaydı.

Felsefi anlamda mantık dahi neden bağıntısını gösterebilmenin, gerekçelendirmenin -temellendirmenin- ilmiydi. Tümdengelimci veya tümevarımcı olma bağıntısında düşünüyor olmak dahi neden bağıntılılığında var olan dünyanın, neden bağıntısında ussal olarak karşılanıyor olması ile düşünülebildiği gerçeğini görünür kılmaktaydı.

Bağıntılılıkta var olmak söz konusu ise iç dünyada gerçekleşen hareket bağıntısında bilfiil kılınıyor olmanın gerçeğinde hep bilfiil var olunmaktaydı. Ayrıca birbirini karşılayan nedenlerde var olmanın -yaratımın-, bilmenin, ahlakın gerçekleştiği bir oluş için de var olunmaktaydı.

Nedenlerin soyutlanmış olduğu bir dünya düşünüldüğünde, var olmanın olanaklı olmadığı bir dünya düşünülmüş olurdu. Nedenler dediğimizde: rastgeleliğin, zihinsel bir yanılsamanın veya ussal bir yakıştırmanın değil, var olmanın ve bilmenin olanaklarından bahsetmiş olmaktaydık. Ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntılılığında nedenler; var olmanın, karşılıklı var olabilmenin, nasıl nedenliyor olarak bilmemiz

gerektiğinin, bağıntılılıkta neler olunabileceğinin vb. olanağını göstermekteydi.

Aristoteles izleğinde kategoriler, varlığın var olma nedenleri zorunlulukları olarak görülür iken, Eşarilerde varlığın var olma nedenleri zorunlu değil, mümkünler olarak kabul görmekteydi… ki varlık mümkün olduğu belirlenimleri ile başka bir şey olmaya da açık varoluşta kendi olmayı bulmaktaydı. Varlığın zorunlulukları Aristoteles felsefi yaklaşımında özsel anlamda birbirine indirgenmeyecek zorunluluğu içermekteydi.

Yaratımı gereği neden bağıntılarında var olan mümkündü ve yeniden yaratım oluşu içinde yeni neden bağıntılarında başka bir şey olmaya da açıktı. Bu ayrıca; kesin yargı olarak böyledir demenin, var olmanın doğasına aykırı olduğu gerçeğini taşımaktaydı. Var olmak mümkün kılınmış olmanın neden bağıntılarında var olmak iken mümkün kılınmış olanlar için zorunlu varlık olarak kesinlikle böyledir yargılarından kaçınmak gerekirdi.

Elbette olguyu olgu kılan değişmezleri anlamında tümel yani metafizik belirlenimleri vardı… ve metafizik belirlenimler var olan olgunun/nesnenin kendi olmasının aidiyet belirlenimleri olsa da olgu veya var olan, zorunluluk zemininde mümkün kılınmış olmakta mümkün varlıktı. Bu nedenden dolayı olgunun veya varlığın metafiziği yapılabilir olduğu gibi mümkün olarak ne olduğu ne olabileceğinin de ilmi, metafiziğin konusu olarak yapılabilirdi… ki olgunun veya varlığın ne olabileceğine dair yargı, neden bağıntısına göre ne olabileceğinin yargısı iken neden bağıntılarına göre olguyu yeniden tanımlamak, tanıtlamak da kategorik belirlenimlerden öte yapılacak değildi.

Eşarilerin mümkün varlık teorisi ile bakıldığında, başka şeyler olabilmeye açık olan mümkünü, yeni nedensellik bağıntısında indirgenebilir varlık olarak görmek olanaklıydı. Bu anlamda varlığın nedenleri olan ilkeler, kavramın biricik doğası gereği diğer bir kavrama

indirgenmiyor olmak ile beraber yaratım ilkeleri olarak, mevcudun yeni bir şey olabilmeye indirgenebiliyor olmasının sonucunda yeni mevcut belirlenimlerinde yeniden değerlendirebilmenin bilgibilimsel olanağı olarak ussallığı içermektelerdi… ki bu mümkün varlık teorisinde metafizik yapılabilir olanağını vermekteydi.

Olgunun, olanın metafizik belirlenimleri öylesi yaratıldığının zorunluluğunu vermekte iken olgunun veya olanın yüklem almaya bağlı olarak olabileceği durumlarda yeni bir varoluş biçiminde var olmasının belirlenimleri olarak yerindeliğini korumaktaydı. Nitelik, nicelik, iyelik, kiplik ve dilde modelleniyor olarak gerçeğin karşılanması belirlenimlerinde görüngüye aşkın nesnelde olanın öznelde ussal, dolayısıyla da dilsel olarak karşılanabiliyor olması da nedensellik bağıntısında metafiziği olanaklı kılmıştı/ kılmaktaydı.

Ancak, Aristoteles fiziği, Ay altı ve Ay üstü evren olmak üzere katlı ve doğrusal yapısal düşünceye haiz iken katmanlı gerçekliği barındırmadığı içindi ki formel mantığın yetersizliğine bağlı kıyas-çıkarım tasımına hapsolmuştu. Katmanlı var olma bağıntısında görülen çok yönlü, çok bağıntılı, çok durumlu, çoklu hareket kabiliyetli, çoklu zaman belirlenimli, çoklu varlık içerikli vb. süper pozisyon durumlarını anlamak da formel mantık ile olanaklı değildi.

Böyle olsa da Ay altı ve Ay üstü evren teorisi, bilmeye kapalı bir evrende değil de bilmeye açık bir evren oluşu içinde bulunduğumuzu göstermesi adına önemliydi. Gök kubbesi şeffaf değil de flu veya kapalı bir dünyada var olunmuş olunsaydı eğer bilmenin kendisi ile sınırlı olduğu bir dünyada, bilmenin ufuklarından yoksun olunmuş olurdu. Bilmeye açık bir evrende olunduğunu göstermesi adına dahi olsa Ay üstü ve Ay altı evren görüşü önemliydi.

Ancak, yalınkat ve doğrusal düşünmekten öte, katmanlı düşünebilmeyi ve bu doğrultuda çift yönlü bilmeyi de olanaklı kılan, katmanlılığı içeren, mümkün kılınmış olmanın izleğinde gerçekleşen izafi mantığa

ihtiyaç vardı. Katmanlı gerçeklikte A sadece A değil, nedensellik bağıntısında birçok şey olabilmekteydi. Yüklem almaya bağlı olarak birçok şey olabilmekteydi. Aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem almaya dair özdeşlik ayrım belirleniminde kendi olduğu kadar başka bir şey olabilmeye de açıktı. Bunu da kendi ile çelişmeden veya yeni bir olma durumunda ise eski durumu ile çelişmeden var olmaya dair bulabilmekteydi.

Nesnel bağıntılılık hareket bağıntılılığında, varoluş eşiklerine (yasa) ve metafizik varlık ilkelerine (nitelik, nicelik, iyelik, kiplik) bağlı olarak varoluş, vücuda gelme -gerçekleşme- olanaklarında hep yeniden kurulur iken başka şey olmaya değişiyor olarak var -yaratılıyor- olmak kaçınılmazdı. Bu olanak dahilinde yaratım etkinliğine katılıyor olan özne için varlığı ne olduğuna dair metafizik ilkeleri ile bilmekten farklı olarak nasıl olduğuna dair nedensellik -hareket- bağıntılılığında biliyor olmak, yeniden kuruyor, yaratıma tabi tutuyor olmak olanaklıydı… ki bugün bilim ve mühendisliğin yaptığı da bundan ibaretti.

Ayrıca belirtmek gerekir ki her bilme biçimi; ikili ilişkilere, hukuka, sanata, kültüre, siyasete indirgendiğinde, karakteristik olarak farklı varoluş biçimlerinin görülmesinin nedeni olarak görülebilirdi. Bilmek öznelde değer biçimsel gerçekleşir iken bilfiil ahlaki olmaya da etkir olarak gerçekleşmekteydi. En basit anlamda neden bağıntılarında var olunur iken neden bağıntılarında bütün içinde nedenimiz olanlara, erekleri biz olarak "Benim içinler" diyerek bakabildiğimiz gibi "Dolaylı veya dolaysız olarak benim bir parçamlar" diye duyarlı bakmak da olanaklıydı. Her iki bakışım biçiminin de bilfiil hukuki, ekonomik, siyasi vb. karşılıkları da gözlemlenebilirdi.

Formel mantık ile zorunlu varlık yaklaşımı ne olmaktan yana sabit ve kati bir bakışıma neden iken mümkün varlık bakışımında, her şey olmak değil de başka bir şey de olmaya açık oluş içinde bulunulabilmekteydi. Kati yargısal olmayı içeren bakışımda ve tutumda siyasette

tektipleştirmeye, sanatta taklit uzmanlığına, felsefede ne sorusu kalıbında sabit dünya anlayışına vb. eylenir olunabilmekteydi.

Mümkün varlık anlayışı da varlığa dair ne gerçekleşmekte ise kucaklayabilmeyi, neden bağıntılarına göre yeniden yaratabilmeyi, varlığa katılabilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Ne olunduğu yargısı ile beraber ne olunabileceği yargısı olanaklıydı. Sanatta taklit değil, özgünce yeniden yaratım olanaklıydı. Siyasette de kesin yargılara bağlı olarak tektip kılmak değil, mümkün olma durumlarına göre beraber var olabilmek öngörülebilirdi… ki tarihsel gelişim içinde olan/ olması gereken de buydu.

Dünyayı nasıl algılamakta, bilmekte isek o doğrultuda gelişen tinsel bir dünyada kurmaktaydık. Neye göre nedenlenmiş bir dünyaya tanık isek öylesi bir dünyaya göre nedenlenen tinsel dünya gelişimi içinde bulunulmaktaydı. Önemli olan ise zorunlu olan belirlenimlere -esaslara- dikkat ederek fıtrat ile uyumlu olup da ahlaki ve hukuki anlamda meşru olana göre ne yönde ne olunabileceğiydi.

Hume'de nedensellik; doğada ardışık tekrar eden olay ve olguların izleniminde alışkanlık olarak bulunan bir yanılgıydı. İzlenimlere öznel deneyimler eşlik eder iken dile indirgenmesi sonucunda nedensellik, duyu algısal izlekte varmışçasına inanılan/ inanılması gereken yanılgıydı. Nedensellik ona göre zorunluluk değil, olabilenlerin izleğinde varılan bir kanıydı.

Ona göre maddi veya tinsel bir töz, duyumun -deneyimin- konusu olmadığı içindi ki yoktu… bu gerekçe izleğinde, kavrama dahi indirgenmemesi gerekendi.

Modern bilim ile beraber görülen o ki neden bağıntılılığında bilmenin konusu olan her ne ise duyumun gösterdiği gerçekliliğe içkin neden bağıntılarında gerçekleşmekteydi. Özellikle enerji fiziği ile beraber bilmenin konusu olan tözsel gerçeklik, duyum nesnelerine içkin olup da

duyum nesnelerine aşkın duran bir gerçekliği göstermekte iken Hume nedenselliği, sanılması yani inanılması gereken izleğe indirgemekte ve yanılgı olarak göstermeye çalışırken yanılmıştı. Neden bağıntısı olmayanın bilgibiliminin yapılamayacağından haberi yoktu.

Var olmanın, birbirini karşılayabilen öznel ve nesnel olan neden bağıntılılığında mümkün olabilmekte gerçekleştiği ise yerindeliğini korumaktaydı… ki bilim sadece neden bağıntılılığı konu almakta değil, neden bağıntılarına bağlı olarak mühendislikte yapabilmeyi yani sonuçlar da alabilmeyi olanaklı bulduğunda, nedensellik var olmanın/olabilmenin gerçeği olarak yadsınmayacak kadar gerçekti.

Kant'ta ise nedenler, varlıkta bulunan değil de ussal olarak varlığı nedenliyor olmamızın anlamını taşımaktaydı. Usa bağlı nedenleniyor olarak bilinen bir dünyanın -olgularının- kendinde şey oluşu da bilinmesi olanaksız olandı. Ussal olarak nedenleniyor olarak bilinen olan biteni, duyuma özdeş yargıda kesinlikte biliyor olmak söz konusu iken gerçekte ne olduklarına dair bilmek, Kant ile beraber meçhuller karanlığına atılmıştı… ki gerçeği bilmeye dair tarih olgusal bir süreçte bulunan insan için gerçek, meçhulde bırakılmayacak kadar aşikâr olması gerekendi. Bu anlamda Kant'ın gerçeğe dair diyebileceği bir şey de yoktu.

Elbette üç zamanlı (geçmiş, gün ve gelecek) özne olmayı bulmakta ve ussal olarak zamansal idrake ve mekân bağıntısına bağlı bilmekte olduklarımızı ussallığı içeren nedenliyor olmakta bilmekteydik… ama bu, varlığın kendinde nedenleri olmadığı anlamını taşımakta değil… ki varlık kendinde nedenleri ve neden bağıntıları ile bilinebilir olmaya açık olandı… ve ussal olarak karşılanıyor olarak bilinebilendi.

Elbette hayal gücü, mit, sanat, bilim, vb. ile yoruma açık yeniden yaratıma tabi tutabildiğimiz bir gerçekliğe de bakmaktaydık. Ancak, neden bağıntılarının zorunlu kılıyor olması ile mümkün olabilenin yeni

bir şey olmaya açık olmasına bağlı mümkün olduğu olanakları ile bilinmeye veya anlaşılmaya açık olduğunu da belirtmek gerekir.

Öznenin yaratıcı etkinliği karşısında bilinen her ne ise yeniden yaratıcı etkinliğe katılabilme olanağı bulmaktaydı. Olguyu, kendinde şey olmasını olanaklı kılan neden bağıntıları ile mahiyeti gereği bilmek olanaklıydı. Çünkü neden bağıntılarının var olmaya dair temel zorunluluklar olması sonucunda mümkün olan, neden bağıntıları değiştiğinde yeni bir şey olmaya açık iken mümkün olabildiği mahiyeti gereği ile bilinmeye açıktı. Mümkün olanı yeniden kurabilme, yaratabilme olanağına haiz isek bu, neden bağıntıları (zorunlu olanlar değil de zorunlu kılanlar) zemininde mümkün olmayı bulmak ile ilgili bir konu olup, mümkün olanı olduğu ve olabilecekleri ile bilmek anlamını taşımaktaydı.

Modern bilimde ise nedenler; nedensellik bağıntılılığında bilinmesi olanaklı ve mümkün olanın us eşliğinde yeniden yaratıma (yeni bir oluşa), kurulmaya (mühendislik), kurgulanmaya (felsefi ve sosyolojik) olanaklı olması ile bilmenin konusuydu. Epistemoloji alanında bilmenin konusu olan varlık artık yerini, bilmenin nesnesi olan olguya bırakmıştı. Olgu; uzay, zaman, mekân, durum, davranış, ölçüm, gözlem vb. nicelik belirlenimli olduğu kadar nesnel bağıntılılıkta nasıl olduğuna dair bağıntılarında, deneysel anlamda bilmenin olanaklarında, bilinebilir/değerlendirilebilir olandı.

Modern bilim (özellikle fizik bilimler ve alt kolları); olgunun, klasik metafizik açıdan ne olduğu değil de nasıl olduğunun bilgibilimsel yaklaşımı ile nicel belirlenimli hareket, ilişki, olgu bağıntılılığında nasıl olunduğuna bağlı olarak ne olduğu ile ilgili olarak deneyci yöntemsel olmak ile cevap aranmaktaydı… ki Kant'ın ussal nedenliyor olduğumuz görüşünden farklı olarak kendinde neden bağıntılılığı olanın bilinmesi artık bilim ile olanaklıydı. Kant izleğinden bakıldığında ussallık, gerçeği değil de kesinliği verir iken bilim yapmak olanaklıydı ama bilim,

nedenliyor olduğumuz değil, kendinde nedenleri olanın bilimini yapmaktı. Kendinde nedenleri -neden bağıntıları- olanı karşılayacak bilme modelleriyle gerçekleşecek ussal kesinlik ile de gerçeği karşılayarak bilmek olanaklıydı. Bilmek analitik gerçekleşir iken gerçeği bilmekten uzak da değildik. Aristoteles'ten farklı olarak da varlığın ne olduğundan daha çok nasıl olduğu ile ilgili olarak neden bağıntılılığında bilim yapabilme olanağı, tarihsel anlamda modern bilim ile yakalanabilmişti.

Şurası kesin ki katmanlı varoluşta karşılıklı var olabilme olanağı içinde nesnel olanın öznelde us ve dolayısıyla dilde karşılanması, öznel olanın da nesnel olanda karşılığının olması gerektiği gerçeğinden ve karşılıklı varoluşta deneyime/ deneye -talime- açık varoluşta bilmenin olanaklı olduğu bir oluş içinde bulunmaktaydık… ki bilmek, nedensel bağıntılılıkta birbirini karşılayabilen nedensellikte hep dolayımlı bilmekti ki karşılıklı varoluş bağıntılarında gerçekleşen yaratımın/ var olmanın nedenlerini, ussal bağıntıda, dolayısıyla da dil dolayımında/ bağıntısında karşılıyor olarak bilmek, bilmenin kaçınılmazı olarak bulduğumuzdu. Ayrıca, ussal anlamda bir olay ve olguyu nedenlerinde bilmek, bağıntılarında bilmekti… ki katmanlı varoluşta karşılıklı var olabilmenin olanağında neden bağıntılılığında bilmek, bilmenin kaçınılmazıydı.

Katmanlı ve çoklu gerçeklikte var olmakta iken yaratımda ayrı ve aynı değil olmakta bağıntılılığın hep korunduğu oluş içinde var olmak söz konusu olduğu içindi ki var olmanın nedenleri bağıntılılık belirlenimi olarak gerçekleşir iken bilmek, bağıntılılıkta bilmekti… her daim ve her dem bağıntılılıkta nedenlenen olay ve olguyu bilmekti. Yaratım bağıntılılıkta gerçekleşir iken her türlü yaratım biçimsel olarak ortaya çıkan olay ve olguyu bilmek bağıntılılıkta -dolaylı- olarak bilmek anlamını taşımaktaydı.

Dil dahi yaratım bağıntılılığında gerçekleşir iken bağıntılılıkta bilinebilir olandı. Dil usun görüngüsü iken bağıntılılıkta nedenlenenleri (bilmenin nesnesi olan olay ve olguları) dile indirgemiş olarak dil bağıntısında bilmek olanaklıydı.

Bilmenin en temel olanağı olan duyum, sezgi ve ustu. Us, öznenin yönelimsel olmasının tinsel doğası gereği ile düşünce irade, amaç, erek, sonuç bağıntısında nesnelerine bağlı nedenlenir -kayıtlanmak- iken sibernetik biçimleniyor olmasında öznelliğe yüklem alınmış meleke olmaktaydı… ki dil düşünmenin nesnesi kılındığında us, dil dolayımında bilmeye yönelik işlevseldi. Tanrı'nın evrensel düşünce -kendilik- alanında yaratım ussallığı içerirken yaratılmış olanları ve yaratılmış olanlar -gerçekleştirdikleri- üzerinden Tanrı'yı bilmek ussal olmayı gerekli kılmaktaydı. Yaratım ile us bağıntılılıkta gerçekleşir iken bilmek de bağıntılılıkta bilmek olmak zorundaydı.

Ereğin/ sonucun nedenleri belirli kıldığı oluş içinde zaten nicel belirlenimli bir dünyada ateş veya su olmak veya yağmur olmak süreksizlik içinde gerçekleşme olanağında olay bağıntılılığında gerçekleşmekteydi… ama gerçekleşmesini olanaklı kılan varoluş eşikleri neler ise erek belirlenimli olarak belirli kılınmış yaratım -var olma- nedeni olmaktaydı… ki Tanrı bir şeyi ereğine bağlı ne için kılmakta ise o, nedenini bilfiil gerçekleşmesinde bilkuvve olarak var olmasında bulabilmekteydi.

Ereğe bağlı neden olarak belirli kılınmış olmakta var olmanın bağıntıları -yüklemleri- her ne ise tözüne bağlı olarak, tözün yüklem alabilmesinin olanağında yeni bir durumda var olmaya açık oluş içinde gerçekleşir iken yeni durum, yine tözüne bağlı olarak gerçekleşeni, olduğu ve olabildiği durumlar üzerinden tanımlama, tanıtlama veya kanıtlama ile bilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Etken nedenine bağlı olarak gerçekleşeni, olduğu gibi bilmekte ısrar etmeden, erek nedenine bağlı olarak neler olabileceğine de açık oluş içinde bilmek gerekirdi… ki

amaca, ereğe, sonuca bağlı oluş içinde ne için olduğunu bulanan her olay ve olgu, etken neden bağıntıları doğrultusunda ereğe bağlı olarak değişim gösterebilirdi.

Katmanlı oluş içinde A sadece A değildi. Katmanlı olmaya bağlı olarak ve çiftlerin diyalektik bağıntısında da A zorunlu olarak sadece A değil, A mümkün olabilme olanağını kendinde bulmaktaydı. Çiftlerin diyalektiğinde veya ereğe bağlı ilişkide A'nın B... ve diğerleri olabilme olanağı ne kadar ise diğerleri olabilme olanağına yüklem alabildiği kadar açık olması söz konusu olandı.

Duyumcular görünen o ki erek belirlenimli olarak nedeni belirli kılınmış yaratılmış olmaktan veya var olmaktan uzak düşünmektelerdi. Nedenin ereği değil de ereğin nedeni belirli kıldığı ve nedenin gerçekleşme belirlenimlerine göre erekte göründüğü bir dünyada yaratıma dair gerçekleşen olay ve olgular, varoluş eşiklerine bağlı gerçekleşir iken ussal olmak anlamında ilkesellik korunmaktaydı... ki ardı sıra tekrar eden (ardışık) olay ve olgular ve tekrarlara alışmış bir zihnin olan biteni nedenliyor olması nedenselliği anlamaktan yana yetersiz bir savdı.

Etken neden her ne kadar var olmanın ilk belirlenimi olsa da erek neden bağıntısında her şey olup bitmekte olarak gerçekleşmekteydi... ki bu, hikmet arayışının yani sonuçta/ erekte açık olan gerçeklik arayışının da boş bir çaba olmadığının anlamını taşımaktaydı. Bir şeyi bilmek de sadece etken nedenlerinde zorunlu olanları ile bilmek anlamında değil, erek nedeni/ nedenleri ile olabildikleri/ olacakları ile de bilmek anlamını taşımaktaydı.

Elbette etken neden olarak Tanrı istediğinde ateş yakmaz, dilediğinde yağmur yağmaz, tohum şartlar olanaklı olsa da yeşermezdi ama isteğine göre belirli kılınmış oluş içinde yağmur ve ateş erek belirlenimli olarak özsel nedenleri belirli kılınmış olarak gerçekleşmekteydiler... ki bu, bilim yapmayı olanaklı kılmaktaydı. Gerçekliği değerlendirir iken nasıl gerçekleştiğine dair bilgi edinmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Kanaatim o ki özcüler, etken neden belirleniminde kati olmak ile beraber varlığa dair var olmanın zorunlu belirlenimlerini ifade etmektelerdi… ki Eşari kelamcıları da var olanın kategorik yüklemlerinin zorunlu değil, mümkün olabileceğinin eleştirisini yaparken her şey olabilmeye açık oluş içinde olmanın değil de olabilmenin olanaklı olduğuna dikkat çekmiş olmaktalardı… ama bu olabilme olanağı içinde artık olan biteni özcü olarak değerlendirilebileceği ve bu doğrultuda yeniden tanımlanabileceği anlamını taşımaktaydı.

Ateş yakardı ama yakma özelliği göstermediğinde neye göre yakma özelliği gösterdiği veya neye göre göstermediği anlamında yeniden değerlendirip tanımlanabilmesi yapılması olanaklı olandı… ki bu, formel mantık çıkarımlarının yetersiz olduğu bu anlamda duyumcular gibi değilse de bilimsel anlamda deney-gözlem-ölçüm- kritik yaparken olay ve olguların ne olduğu veya neler olabileceğinin, nasıl olabileceğinin tahkikine açık değerlendirilmesi gerektiğini de göstermekteydi.

Formel mantık ussallığı içeriyor olsa da bir yönü ile de duyuma özdeş gerçekleşmekte ve bir hayalet gibi bütün uslamlama biçimlerinde yerleşik iken olanı, olan biteni katmanlı bağıntılılıkta bilmekten yana yetersiz olduğunu kabul etmek gerekirdi. Bu anlamda Eşariler, zorunlu olandan mümkün olana, yoktan yaratım yanlış fikri ile sıçramış olsalar da bilmeye dair vahiy bilgisinin gerekliliğine ve farklı bilme biçimlerinin olanaklı olduğuna kapı aralamaları nedeni ile önemliydiler. Özdeşliğe bağlı zorunlu olanın yargısı yerine mümkün olanın yargısını göstermiş olmaları doğruydu.

Ayrıca belirtmek gerekir ki uslamlama ister tümdengelimci ister tümevarımcı ister ise benzeşmeler (analoji) olarak yapılmış olsun, usun gereği olarak nedensellik bağıntısında yapılabilmekteydi. Yani tümdengelimci iken bir neden bağıntısında ilkeye haiz olgu veya olay değerlendirilmekteydi. Tümevarımcı iken de olay veya olgu bir yasa/

ilke gereği değerlendirilirken olgusal kılınmaktaydı… ve olgusal kılınan artık tümdengelimin bir nesnesi olmaktaydı.

Demek istediğim: alanlar dahi tümdengelimci ve tümevarımcı olmakta gerçekleşirken nedensellik ilkesi gereği ussal olmayı zorunlu kılmakta iken yani böylesi ussal olmayı, bilgibilimsel anlamda bilmeyi buluyorken nedenselliğe dair her tasımın deneycilik biçimlerine açık olarak tahkikinin yapılması gerektiğidir. Duyuma dair deneycilik, bilimsel deneycilik, pragmatik deneycilik, sağduyuya dair deneycilik ayrıca sağduyuya hitap eden ve sağduyuda gerçekleşme olanağı olan vahiy bilgisinin deneyime açık olmasına bağlı gerçekleşen keşfe dair deneyimcilik vb. talime dair bilgibilimsel anlamda farklı yöntem alanlarında eleştirel olmaya açık tahkike ihtiyaç vardı.

Varlık alanı var olma -yaratım- belirlenimlerinde zorunluğu içerecek olarak yaratılmış olsa da yine özünden hareket ile yüklem almaya açık oluş içinde yeniden tanımlanması yapılabilir olandı… ki özü, hakiki töz olması anlamında bilebilir isek töze bağlı olarak yeniden yaratıma açık oluş içinde var olanların neler olabileceğini bilebilirdik ama tümel anlamda var olmak hep kendi olarak var olmayı içerir iken ateşin ateş olması, bitkinin bitki, hayvanın hayvan olmasının yüklem belirlenimleri ne ise bu bağlamda öyle yaratılmış olduklarının gerçeğine de gözlerimizi kapatmamak gerekirdi… ki özcü nedenselliği kesinlik yargısından kurtarıp, yaratıma -var olmaya- dair zorunlu belirlenimler ile çoklu gerçeklik oluşu içinde var olmayı ve yüklem almaya bağlı olabilmeleri birbirine karıştırmış olmadan, mümkün olmaya dair yeni bir durumun dahi kategorik belirlenimleri ile var olduğunu unutmamış olalım. Çoklu gerçeklikte bilmeye dair elbet birçok perspektif ve yönteme ihtiyaç vardı ama en temel olanakları yitirmeden bilmeyi arafa düşmeden olanaklı -sürekli- kılmayı başarmış olabilelim.

Eşariler yaratıma varlıksal anlamda etken neden olan Tanrı'dan farklı olarak irade belirleniminde etken neden Tanrı anlayışında eksik

düşünmüş olmaktalardı. Söz konusu yaratmak ise erek belirlenimli olarak nedenin belirli kılınmış olmasından bakıldığında ateşin ateş, yağmurun yağmur, nebatın nebat olması vb. etken nedene bağlı gerçekleşse de erek nedene göre belirli kılınmış olmaktaydı. Ateş, yağmur vb. ne var ise ereğe bağlı ne için ise öylesi var olmaktaydılar ama farklı yüklemlerde başka şey olmaya da açık bir oluş içinde bulunmaktalardı. Her şeye rağmen Eşariler formel mantıkta ki A sadece A dır mantıksal önermesini de eleştiriye açık kılmış olmak ile A nın sadece A olmaya bileceğine zorunlu değil olanaklı olduğu anlamında dikkat çekmiş olmak iken düşünce tarihi adına önemliydiler. A nın A olmak dışında farklı bir şey olabilme olanağı var iken mümkün olabilmekten öte olmadığı görülür. Erek belirlenimli olarak kendi olmayı buluyor iken de mümkün olabilme olanağında sadece kendi olabildiğini söyleyebilirdik.

Tanrı; aynılık düzeyinde özdeşlikte bulduğu (varlıksal anlamda olumsuzlaması yapılamayanlar, içsel hareket bütünlüğünde tümel anlamda ayrımsız bir -Ahad- olmayı olanaklı bulduğu) kendi olma belirlenimlerinde mutlaktı. Yaratmış/ yaratıyor olması: yarattığını kendinden paye vermenin sürekliliğinde kendinden yaratıyor olmakta iken mutlaklığına zeval vermeden gerçekleşmekteydi.

Katmanlı olmakta var kılınıyor olması ile yüklem alınmış özdeşlikte yüklem alınabilir olanlar, süreksizlik ve değişim içinde olumsuzlaması yapılabilir olmak ile beraber yaratımda yüklem almaya bağlı gerçekleşen, bağıntılı bir yani ahadiyeti içeren Vahid olma durumu korunuyor olmakta gerçekleşmekteydi… ki böylesi yarattığını kendi dışında kılmadan kendine katarken var kılıyor olmaktan sebep, yaratımda Tanrı'nın mutlaklığına zeval gelmekte değildi.

Katmanlı varoluşta içkin ve dışsal anlamda kapsayıcı olunmasında beliren yaratan ve yaratılan ikiliği, çelişir karşıt değil, karşılıklı varoluşun olanağında aşılmış olup da varoluşsal ve ussal olan ikili karşıtlık

belirlenimiydi… ki Tanrı ve yaratılmış olan, katmanlı olmanın kapsayıcı olan doğası gereği, karşıtlığa aşkın karşılıklı var olmakta beliren varoluşsal iki olguydu. Varoluşsal anlamda karşılıklı var olmayı olanaklı kılmışken katmanlı olmanın kapsayıcı doğasında dengi olmadan yaratıyor olmasından sebep yani kendinde yitime sebep vermeden yaratıyorken de yaratımda Tanrı'nın mutlaklığına zeval gelmekte değildi.

Katmanlı varoluşta yaratım sonrası görülen: yaratan- yaratılan, ben ve öteki, benzer-benzemez, sonsuz-sonlu vb. karşıtlığı ise katmanlı var olmakta öz ile çelişmeden var olmak söz konusu olduğu içindi ki karşılıklı varoluşta, varoluşa içkin varoluş belirlenimleri olarak görülmekteydi. Karşılıklı varoluşun olması gerekenleriydi… ki katmanlı varoluş bağıntısında var olmak, Tanrı ile yaratılan ikiliğini olanaklı kılar iken karşılıklı var olmakta, ötekinin varlığı diğerinin varlığını olanaksız -muhal- kılmakta değildi.

Katmanlı varoluşta birbirini kapsayan ama kapsamasına rağmen başkası kılınmış olarak var olmak söz konusuydu. Bu durumda katmanlı olmakta gerçekleşen ayrı değil aynı da değil oluş bağıntısında var olmak, özü ile çelişmeden var olmayı içermekte olsa da başkası kılınmış ve karşılıklı varoluş söz konusu olduğunda, tanrısallar ile Tanrı'ya benzer ama başkası olmakta benzemez olmak kaçınılmazdı. Sonsuzda içerilmiş olarak sonsuz olandan paye sahibi olmak vardı ama sonlu olarak başkası olmak, yaratılmış olmanın kaçınılmazıydı. Ben ve öteki ilişkisinde öteki hep bilinçdışı özne olsa da katmanlı varoluşta ben olana içkin öteki olmak kaçınılmaz olarak bulunuyordu.

Katmanlı var olmanın doğası gereği neden bağıntısında olgusuna bağlı gerçekleşen birbirini kapsayan karşıtlık bağıntısı, yalınkat doğrusal anlamda gerçekleşen karşıt kıpıların varlıkta, hakikatte, kavramda birbirini aynılık düzeyinde özdeşlikte -aynı olmada- kapsıyor olması anlamında aşılmış olarak gerçekleşmekte değil, katmanlı yaratım

bağıntısında birbirini karşıt olarak nedenleyen olgular, katmanlı oluş bağıntısında çelişmeden var olmayı içermektelerdi. Böylesi çelişik olma durumu varlıksal değil, ussal araçsal ve bilfiil varoluş biçimsel gerçekleşmekteydi… ki hakiki varlık olarak Tanrı'ya karşıt olunmadan var olmak, çelişik olmayı içerse de özü ile çelişmeden var olmaktı. Bu durumda da ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olmak, karşılıklı var olmanın olanağında karşıtlık bağıntısında ve ayrımında gerçekleşiyor olmasına rağmen formel mantık izleğinde, ayrımsal birlik değil de aynılık düzeyinde birlik yargısına varılır ise bu, yanılgıdan öte değildi.

Katmanlı var olmanın kapsayıcı doğasında var olmak, özü ile karşıt olmadan çelişmeden var olmaktı. Katmanlı var olmanın doğası gereği gerçekleşen ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olmak, özüne karşıt olmadan ve çelişmeden gerçekleşmekteydi… ama var olunduğunda yaratan-yaratılan, sonsuz-sonlu, benzer-benzemez, ben ve öteki vb. katmanlı var olmanın gereğinde olgusuna bağlı olarak birbirini içeren karşıtlarda ve karşılıklı var olmanın gereğinde karşıt ve analojik belirlenimli olarak var olmak kaçınılmazdı. Ayrı değil aynı da değil olmanın gereğinde karşılıklı var olmanın olanağında ise yaratan ve yaratılan, ben ve öteki, benzer ve benzemez vb. ayrımlar, varoluşsal belirlenimler olarak açık olduğunda var olmak, karşıtlığa aşkın var olmaktı… ki Tanrı Tanrı olmakta, yaratılan da yaratılan olmakta, ben ve öteki ayrım bağıntısında bilinçdışı özne olarak başkası olmakta karşılıklı var olunabilsin.

Böyle olmak kaydı ile katmanlı var olmanın doğası gereği yaratılan yaratanı, sınırlı sınırsız olanı, benzer olan benzemez olanı veya benzemez olan benzer olanları, öteki kılınmış olan özde ben olanı içermiş olarak ben olmakta yani kendi olmakta iken özde özsel olup da benzer olan tümel belirlenimlerde var olmak da kaçınılmazdı. Katmanlı var olmakta karşılıklı var olurken birbirini kapsayan gerçeklikler karşıtlık ve analojik belirlenimleri ile çift yönlü bilmeye açık olarak bilinmesi

gereken olgular olmaktaydı… ki bu anlamda bilmek, karşıtlık ve analojik yönleri ile olguyu bütünlükte bilmek anlamını taşımaktaydı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki: yaratan-yaratılan ikiliği, katmanlı var olmakta gerçekleşir iken karşıt olmaktan daha çok varoluşsal ve ussal bir ayrım olarak görünüş bulmaktaydı. Yaratan ve yaratılan kavramları da karşıt değil, kavram çifti olarak değerlendirilmeliydi. Yaratan derken faile dair durum belirli kılınmakta iken yaratmayan demek ile durum belirlenimli karşıtı ifade edilebilmekteydi. Böyle olsa da yaratım sonrası yaratıcı ve yaratan arasındaki karşılıklı var olma olanağında ben ve öteki varoluşsal ve ussal ayrımı -dolayımında- sonucunda yaratan ve yaratılanın, karşıt belirlenimli ayrımsal görünüş bulmasından söz edilebilirdi… ki yaratan-yaratılan ayrımını karşıt olarak ifade ettiğim her ifade de karşılıklı var olmakta açık olan ben ve öteki karşıt belirlenimi sonucunda ve içeriğinde gerçekleşen ussal ayrıma dikkat çekmekteyim.

Dikkat edilir ise yaratan ve yaratılan, benzer ve benzemez, ben ve öteki ayrım karşıtları, eytişimsel anlamda çift yönlü bilmenin de olanaklarıydı. Ayrıca, katmanlı olmanın analojisinde aynalaşmaya dair bilmekte görülecek olan; Tanrı yarattığı ile ayrı değil aynı da değildi… yaratılan da Tanrı ile ayrı değil ama aynı da değildi… ki analojik anlamda gerçekleşen çift yönlü bilmekte böylesi totolojilere açık olmak da gerekirdi. Eytişimsel çift yönlü bilmelerde ise karşılıklı varoluşun olanağında, neden bağıntıları ile beraber yeni bir bilme oluşuna açık olunabilirdi.

Çift yönlü bilmelerde gerçekleşen totolojiyi aşmak için ise eytişim şarttı… ki karşıt belirlenimlerin çokluğu ve neden bağıntılarındaki girift belirlenimler, totoloji yapmayı asgariye indirir iken bilmeye açık oluş içinde bulunmayı sürekli kılmaktaydı. Formel mantığın izleğinde tümdengelimci ve tümevarımcı kıyas-çıkarım da analojik belirlenimli çift yönlü bilmeye dair totoloji olmaktan öte değildi. Formel mantıktaki totolojik çıkarımlar, olgunun ne olduğuna dair durum belirlenimli

çıkarımlar olmak ile önemli olsa da farklı yöntem ve araçlarla, deneyime ve tahkike açık olması gereken bilme etkinliğinden kopuk ve bağımsız değerlendirilmemeliydi.

Totolojiler, olgunun ne olduğuna dair doğru veya yaklaşık tanımlama, tanıtlama yapabilmenin olanağını verse de bilmeyi, olgunun ne olduğuna dair kapalı kılar iken olguya dair nasıl ve ne için sorularını yönelterek de aşılabilir. Formel mantık izleğinden bakıldığında olgunun ne olduğuna dair bilmekten yana formel mantık yine de yetersiz kalmaktaydı.

Ayrı değil aynı da değil varoluş bağıntısında ise ayrı olunmayan yönlerde benzerlikler görülmek ile beraber, aynı olunmayan yönlerden bakıldığında, başkası olmanın farklı olmayı içerdiği görülür… ki yaratan-yaratılan, benzer-benzemez, sonsuz-sonlu, ben ve öteki vb. varoluşsal ve ussal karşıt ayrımlarda Tanrı'dan paye alarak var olunsa da Tanrı'nın bizzat kendisi olmamak anlamında var olmak kaçınılmazdı. Katmanlı varoluşta yaratana içkin yaratılan, benzer olmaya içkin bezemez, sonsuza içkin sonlu, ben olana için ben olan öteki olmak özsel anlamda ayrı olmamanın neden bağıntılarında gerçekleşse de karşılıklı var olmanın olanağında yaratılan-yaratan, benzer-benzemez, sonsuz-sonlu, ben ve öteki ayrımı, aynı olmadan var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Tanrısallardan paye almış olarak var olmakta Tanrı'ya benzer iken sadece bir yerde olmak, acziyet, fakr ve fani olmakta Tanrı'ya benzer değildik. Tanrı, sınırsız kendilik alanında kendilik kendine mekân iken yaratımda da yarattıklarının mekânı olmaktayken, katmanlı yaratımda her yerde olan varlık olarak mekândan münezzeh değil, sadece bir yerde olmaktan yana mekânın içerdiği olmaktan münezzehti… ki kendisi mekânlara içkin ve kendisi ile gerçekleşen mekânları içermiş olarak mekânları var kılandı.

Fail kendisi iken zaman hareket belirlenimli açık olan olgu iken zamanın yegâne sahibi de Tanrı idi. Özne olarak üç zamanlı (geçmişi olan, gelecek yönelimli olup da şimdi ve burada olarak kendi olmakta bulunan) öznel olmak ile beraber öznel zamansaldı. Her zamanın diri olarak her anda olmak ile bütün zamanların failiydi. Yani sadece bir zamanda bulunmak veya nesnel zamansal olmakta fani olmanın zamansallığından yana münezzehti. Zamandan değil, fani ve sadece bir zamana dair olmaktan yana münezzehti.

Yaratımda da yarattıkları kendisi ile var olmayı bulur iken yarattıklarından münezzeh değil, yarattıklarında görülen acziyet, fakr, fanilik, uyku (kendi olmayı yitirme durumu), yeme içme (nedeni kendinde olmamak) vb. olmaktan yana münezzehti. Ayrı olunmadığı için o yemekte veya içmekte değil, yarattıkları yer içerken yedirip içiren O iken yenilenlerin nura dönmesinde, yenilip içilenden değil, yenilip içilen üzerinden açık olan nurdan beslenmek ile yine O'ndan olarak var olmak söz konusu olandı.

Demek istediğim: Ayrı değil aynı da değil bağıntısında Tanrı'yı tenzih ilkesi gereği bilecek isek ayrı olmadığı durumlardaki benzerlikler ve aynı olunmayan durumlardaki benzer olmayan yönlerden münezzeh olduğu gibi, çift yönlü belirlenimde bilmek gerektiğiydi… ki böylece klasik kelamdaki öte Tanrı itikadını aşmış olarak Tanrı'yı hakkı gereği bilmemiz gerektiğidir.

Tenzih; tanrısal olup da tümele dair evrensel olan biricik belirlenimli sıfat ve isimleri ile bilmeyi içerir iken mevcudat üzerinden, mevcudata dair kılınmış olup da Tanrı'ya ait olanlar ile Tanrı'yı bilmekti. Mevcudata dair kılınmış olup da Tanrı'da olmayanlar ile de Tanrı'yı bilmekti. Görme, duyma, düşünme, us, Rahman, Rahim, Latif, Vedud vb. tanrısallar varlıkta biricik iken Tanrı'ya ait olarak Tanrı kıldıkça yaratılmış olana dair de var olması olanaklı olanlardı. Tanrı'ya ait olup da yaratılmış olanlarda genele yaygın görülen tanrısal sıfat ve karakter/ kimlik belirlenimleri,

eskilerin de dediği gibi yaratanda tümel (külli) olup da yaratılmış olanlarda tikel (cüzi) belirlenimde paye alınmış olması kadar görünüş bulmaktaydı. Tümellerin yaratana ait tümel belirlenimli biricik olması, paye almaya bağlı olarak yaratılmışa dair tikel belirlenimli tümel kılınmış olması, ayrı değil aynı da değil bağıntısında tenzih bilme biçimini çift yönlü bilme biçimi kılmaktaydı.

Yaratılanlarda beliren fakr, acziyet, fanilik, yeme içme, uyku, bir yerde olmak, sınırlı varlık olmak vb. durumları da nedeni kendi olmayanın mümkün olma belirlenimleriydi ki Tanrı'da gerçekleşse de Tanrı'ya ait durumlar olarak gerçekleşen sıfatlar değildi. En basit anlamda yeme içme dahi bizler için olup, yediğimiz içtiğimizden Tanrı da yemekte veya içmekte değildi. Yediğimiz içtiğimiz nura dönerken Tanrı'dan nuru ile can almakta, ruhlanmakta iken gören, duyan, düşünen, anlayan vb. kılınmaktaydık… ki sonuçta Tanrı'dan nefeslenmekte iken paye almanın sürekliliği içinde Tanrı'dan beslenmiş olmaktaydık.

Klasik vahdeti vücud taifesi bu anlamda "Ben yerken O yer, Ben içerken O içer" ifadelerinde, haksızca büyük bir söz söylemiş bulunmaktalardı. Bizler uykuya yani bilinç yitimine haiz iken O kendinde bilinç yitimi olmadan var olandı.

Ayrıca belirtmek isterim ki: Tanrı kötülüğü yaratmış olsa da kötülük kendisinde amaç değil, hikmetine yani sonuç belirlenimli nedensel olma gerçeğine göre araçsal kılınmış iken Tanrı'ya kötü denilemeyeceği gibi kötü demek de yanlış ve haksızca bir söylem olurdu. Rahmet, zahmetler ile tesis edilirken dahi zorluklar ve acılar içinde emek varlığı olarak kendi olmaya yol bulan insan için zorluklar ve acılar, kötü olan değil, rahmetin gereği olarak bulunmaktaydı. Yapılanların sonuçları olan bir oluş içinde de herkes yaptıklarının sonuçlarını bulur iken O kötü olmaktan münezzeh rahmet sahibi olandı.

Zamansız değil de süreksizliğe tabi nesnel zamansal olmakta fani olanlar gibi fani olmaması ayrıca mekânsız değil de mekâna dair sınırlı

varlık olarak bir yerde olmaktan münezzeh her yerde olması, zaman ve mekâna dair tenzihi nasıl bilmemiz gerektiğinin usunu taşımaktaydı. Katmanlı yaratımda ayrı değil aynı da değil bağıntısında, var olmak özüne karşıt gerçekleşmiyor ve var olmak hep kendisi ile gerçekleşmekte iken dengi olmadan var olması da tenzih belirlenimi olarak dikkat edilmesi gerekendi.

Var olmak, özü ile yani yaratıcı tözü ile karşıt olmadan var olmaktı… ki yaratıcı töz yani Tanrı ile karşıtlık, katmanlı varoluşun karşılıklı var olmayı olanaklı kılan, ayrı değil aynı da değil bağıntısının katmanlı doğasında Ben ve öteki olmakta gerçekleşir iken Tanrı ve yaratılan ikiliğinde var olmak, çelişir anlamda karşılıklı çatışkıyı veya çelişkiyi içerecek biçimde ötekine rağmen var olmak değil, öteki ile -ben- var olmak/ olabilmek anlamını taşımaktaydı. Ben ve öteki karşıt ayrımına aşkın olarak, ortak noktalardan hareket ile benzer olmanın nedensellik bağıntısında biz olmak ta vardı. Ben ve öteki karşıtlığına aşkın öteki ile ben olma belirleniminde biz olmak gerçekleşebilmekteydi. Katmanlı olmakta çelişkiye aşkın varoluş gerçekleşir iken Tanrı'nın dengi olmamak ile beraber mutlaklığına zeval verecek bir durum da gerçekleşmekte değildi.

Mutlak, doğası gereği nedeni ve öznesi kendi olan iken kendi dışında nedeni olmadan, kendinde gerçekleşen her ne ise kendiliğine içkin gerçekleşmekteydi… ki katmanlı varoluşta kendinde gerçekleşenlere içkin ve dışsal anlamda kapsayıcı -muhit- olmak ile yaratmakta iken kendinden bir şey kaybetmeden mutlaklığını korumaktaydı. Yaratılmış olanın varlığı da mutlaklığına zeval vermekte değildi.

Yaratılmış olanlar, süreksizlikten sebep ile süreç ve bağıntılılıkta gerçekleşen varoluş eşiklerinin devamlı kılınmış olmasında var olmaktaydı… ama yine süreksizliğe bağlı gerçekleşen ve sonuç olarak görülen yaratılmış olanın fani olması kaçınılmaz iken Tanrı'nın varlıksal anlamda her daim baki olmasından da anlaşılacağı gibi kendinden

yaratıyor olarak başkası kılıyor olmakta yaratım, mutlaklığa zeval vermekte değildi.

Yukarıda bahsi geçen gerekçelere bağlı olarak başka bir deyişle de belirtmek gerekir ise: enerji fiziğinde termodinamiğin en temel yasası enerjinin korunumu iken nur, her yaratım belirleniminde kendi olmayı koruyordu. Yaratım belirlenimlerinde varlıksal anlamda yitime uğramadığından dolayı mutlaklığına zeval gelmekte değildi.

Birden bir çıkmakta değil, birler çıkmaktaydı. Kendi varlığında sınırsız hareket kabiliyetinde aynılık düzeyinde özdeşlikte bağıntısız bir (Ahad) olmayı nur zemininde gerçekleşen öznelliğinde bulan/ gerçekleştiren Tanrı idi. Tanrı için nicel belirlenimli sınırsız yönü ile sınırsızca hareket kabiliyetinde gerçekleşen zaman genişliğinde sınırsızca yaratım olanağında bulunmak, kendi olmaya yeter ve yarattıklarını da var kılmaya yeter olması bağıntısında mutlaklığına zeval vermeden gerçekleşmekteydi.

Tanrı'da nur belirleniminde nicellik, nur olması niteliğinde gerçekleşir iken yaratımın temel niteliği olması sebebi ile de niteliğe haiz nicelikti. Yaratıcı tözün niceliğe haiz olması sebebi ile yaratıma açık oluş içinde yaratıma dair indirgeme yapabilmek olanaklıydı. Zaten Tanrı'dan paye almış olarak var olmak demek; nurun hareket kabiliyetine bağlı olarak hız sabiteleri ve etkileşim alanları var etmesi ile yaratımı olanaklı kılar iken kendinde olanı katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil bağıntısında indirgeyebiliyor olması olanağında bilfiil gerçekleşiyor olmak demekti. Yaratım neden bağıntılarında indirgeme yapabilme olanağıydı… ki yaratımın bir olanağı olarak beliren karşıtlık, nicelik belirlenimli yaratımda çelişki olarak değil, niceliği içeren niteleme belirlenimleri olarak, ilişkide bütünlük ve yaratımda neden bağıntılılığında görülen tutarlılıkta gerçekleşmekteydi… ki doğada karşıtlık, nicel belirlenimli olarak gerçekleşir iken duyuma özdeş

zihinsel olarak algılanabilmekte ve referansına göre değişken oluşta bulunabilmekteydi.

Doğada birbirini olumlayan karşıtlar anlamında çiftler diyalektiği de bir yaratma biçimi olarak görünüş bulmaktaydı. Yaratım ereğine bağlı gerçekleşen hareket ve neden bağıntılılığı ilişkilerinde bütünlüğün korunuyor olması ile de görülecekti ki karşıtlık, yaratımda belirmenin aracı iken hep aşılmış durumda bulunmaktaydı. Neden bağıntılılığında karşıtlar, ilişkide kurulan bütünlük anlamında birlik ilkesinde çelişkiye aşkın tutarlılıkta belirmekteydi.

Ayrıca yaratımda karşıtlığı içermesine rağmen görülen tür belirlenimli varoluştan da bakıldığında karşıtlık, türün tümel belirlenimli görünüşünde aşılmış olarak gerçekleşmekteydi. Siyahlar içinde siyah, maviler içinde mavi, renkler içinde renk duyuma özdeş nicel belirlenimli tür niteliğinde ayrımda görmenin olanağıydı. Toprak, su, hava, ateş gibi özdeğe dair tür belirlenimleri de nicel belirlenimli devinimde neden bağıntıları kurulduğunda karşıt olmaya aşkın bütünün parçalarıydı. Filler içinde fil, dağlar içinde dağ, insanlar içinde insan, bitkiler içinde bitki vb. nicel belirlenimli karşıtlığa aşkın var kılınıyor olmayı görünür kılmaktaydı… ki tümel niteliğe haiz tür belirlenimli her ne görülmekte ise doğada karşıtlığa aşkın çeşitlilikte görünür olunduğunun gerçeğini göstermekteydi.

Türler, diğer türler ile bağıntılılıkta çeşitlilikte vardı… türün tümel belirlenimli olmasından bakıldığında da kendi içinde tümeline bağlı aidiyette ortak özelliklerde karşıt olmadıkları görülmekteydi… ki doğada tür, karşıtlığın karşıtı olan analoji belirlenimi ile görünür olmaktaydı. Türler kendi içlerinde öteki ve ben, eril ve edilgen olan cinsiyet vb. karşıtlığı içermiş olsalar da genel özelliği ile doğada analojik belirlenimleri ile karşıtlığın karşıtı olarak belirirler. Türlerde çeşitlilik ve ortak özelliklere bağlı olarak belirme, eytişimden farklı olarak bilgibilimsel anlamda analojiyi bilmenin konusu kılmaktaydı.

Analojiden bakıldığında, karşıtlığa aşkın ussallıkta bilmek de olanaklıydı ki türlerde farklı olmak, farklılıklarda ayrıma haiz olmak, karşıt olunduğu anlamını taşımakta değildi.

Doğada tür, tümel belirlenimli anlam mahiyetine sahip olup da neden bağıntılarında kıvam olarak görünüş bulan formdu. Bilfiil gerçekleşiyor olup da bilkuvve gerçekleşendi. Nur zemininden kaynaklı olarak bilfiil olup da bilkuvve niteliğe haiz vücud bulma belirlenimli gerçekleşmekte olandı.

Doğada canlılık ve cansızlık karşıtlığı ise duyuma özdeş bir yargı olup, gerçek ile bağıntısı olmayandı… ki özden paye almış olarak var olan için özün diriliğinden de paye almış olarak var olmak kaçınılmaz olduğundan, dirilik evrensel anlamda özseldi. Bu anlamda doğada canlılığı içermiş olsa da cansız duran ve canlılığı gerçekleşme belirlenimlerinde açık etme olanağına haiz olup da canlı görülen olmak üzere tümel olup da nitelik yüklemli en temelde iki tür belirlenimi vardı. Özde canlılık sebebi ile cansız duran ve canlılık gösteren iki tür belirlenimi, canlı-cansız karşıtı değil, bilkuvve canlı ve bilfiil canlı belirlenimlerinde tür olarak gösterilmesi gerekendi.

Yaratıcı tözün yaratımda, kendinde nicelliği barındıran nitelik sahibi olarak zorunlu ilke olması (niteliğe haiz olması) söz konusu iken nicel belirlenimli olmakta yaratıma açık mümkün olmayı da kendinde buluyor olması söz konusu olmaktaydı. Kendini yaratma olanağında mümkün bulduğu içindi ki yaratılmış olanların da tözü ile bağıntılı olarak mümkün kılınmış varoluşta yaratıma açık olmaları mümkün kılınmıştı. Böyle olduğu içindi ki mutlak olana zeval gelmeden yaratım, daim oluş içinde sürekli kılınmış olabilmekteydi.

Tümel Tanrı tasavvurlarında ilke gereği gerçekleşmesi olanaklı olan ile gerçekleşenler arasında bağıntı kurmak bazen kanaatlerden ibaret, yanlış sanı olmaktan öte değildi. Nesnel olup da nicelliği içeren özsel niteliği sebebi ile nicel belirlenimli dünyalar yani niceliğe içkin nitelik

yüklemli dünyalar yaratıyor olması da tümel tanrı tasavvurlarından bakıldığında anlaşılmaz iken artık anlaşılabilir bir olguydu. Tanrı'nın kendinde bilkuvve, yaratım etkinliği ve yarattıkları ile ilişkide bilfiil Tanrı olması gerçeğinden hareket ile bakıldığında Tanrı'nın kendinde ve yaratımda nasıl Tanrı olduğunu da bilmek gerekirdi.

O kendine ve yarattıklarına yeter olması, var olabilmenin olmazsa olmazı olması ile Tanrı olmayı bulan varlıktı. Ancak O, bilkuvve iken bilfiil gerçekleştirdiklerinde Tanrı olma olanağını kendine karakter/ kimlik belirlenimi olarak yüklem almış olmakta Tanrı olabilendi. Kendini gerçekleştirme erkinde kendi olmaya dair bulduğu diri, şuurlu şahıs olmasına iradeyi yüklem alıyorken irade eden, ilimi yüklem alırken ilim sahibi olabilen olması ile Tanrı olabilmenin olanaklarında Tanrı olabilendi… ki sınırsız hareket kabiliyeti olmasaydı, Tanrı olacak da değildi.

Bu anlamda ışık hızı sabitesini, son hız olarak değerlendirenler bir daha düşünmeliydi… ki ışık hızı; sınırsız varlık -nur- alanında ne kendi olmanın tamlığına ne kendinden yaratırken yarattıklarını var kılmaya ne yarattıkları ile ilişkide veya iletişimde bulunabilmeye ne de bunların hepsini gerçekleştirir iken Tanrı olmaya yeterli değildi. Tanrı olmak sadece varlıksal anlamda Tanrı olma yeterliliğini kendinde buluyor olmak anlamına gelmekte değil, hareket kabiliyeti olarak da Tanrı olma yeterliliğini kendinde buluyor olmak anlamını taşımaktaydı.

Mikrodan makroya kadar sınırsız yaratım alanında yaratımda bulunuyor olarak Tanrı olan bir şahıs için Tanrı olmak: sınırsız hareket kabiliyetinde kendi olmak, kendini olanaklarında gerçekleştirmek, yaratabilme olanağında yaratabilmek, yarattıklarına dönebilme, ilişki ve iletişim kurabilme kabiliyetlerinin tamamında Tanrı olma yeterliliğini bilfiil olarak kendinde buluyor olmak anlamını taşımaktaydı. Mikrodan makroya kadar var olmak sınırsız hareket oluşu içinde var olmanın

sürekliliğinde bağıntılılıkta gerçekleşir iken ışık hızı var olabilmenin hızı değildi.

Tanrı'nın ne için yarattığı sorusunun ise en temelde cevabı: kendini gerçekleştirme eyleminin yaratım eylemi olarak bulunuyor olmasıdır… ayrıca yaratım nesnelerini -mevcudatı- yaratmayı da olanaklarını gerçekleştirmenin sonucunda gerçekleştiriyor olması söz konusu olmaktaydı. Yaratımı ne için sürekli kılmaktaydı sorusunun da cevabı: irade etmeyi en temelde kendini gerçekleştirme erki olarak bulmasına bağlı olarak daim kendini gerçekleştirme etkinliğinde bulunanın yaratmayı da daim kılıyor olması olsa da bu, olanaklarında kendini var etmeyi sürekli kılıyor olmasının nedeniydi. Var olanların yaratımını sürekli kılıyor olmasına istinaden yaratımın sürekli gerçekleşiyor olmasının nedenini ise bir hadisi kutsi ile kendisinden kaynaklı olarak bilmekteyiz. Bu hadisi kutsi "Gizli bir hazineydim bilinmeyi murat ettim…" dir.

Ancak, Tanrı için bilkuvve varlık olarak var olmak değil de yarattıkları ile tinsel anlamda bilfiil karakter/ kimlik belirlenimlerinde var olması karşılıklı var olmakta gerçekleşmekteydi… ki bunun için dahi olsa yaratmaya devam etmek yaratmamaktan yeğdi. Ayrıca yaratırken olanaklarından yana renklilik kazanmak, anlam derinliği yakalamak da gerçekleşmekte iken yaratmak, yaratmamaktan yeğdi.

Bir hadisi kutside de "Seslendim sesimi duyan olmadı, baktım gördüğüm olmadı" denilir iken mevcudatı yaratmadan önce varlıksal anlamda tekliğine yani kendi varlığında kendisinden başkası olmadığına tanık olanın, yalnızlığının sesini de duymak gerekirdi… ki yaratmanın yaratmamaktan daha yeğ olduğunu anlayabilelim. Hiçbir şey yaratılmadan önce Tanrı'nın öznel anlamda ne durumda olduğunu bilmekte değil isek yaratımı neden öncelediğini ve sürekli kılmış olduğunu, en gerçek yönü ile anlamış olmazdık.

Ayrıca bir ayette "Rahmeti kendime farz (zorunlu) kıldım" denilir iken Rahman olmak rahmetten iken kendisine de Rahman olmakta veya sevgiyi yaratıyor olarak rahmet sahibi iken seviyor olarak kendisine de rahmet etmekteydi. Var ederken var etmenin rahmet olmasında, var etmenin olanak belirimlerinde kendine de rahmet etmekteydi.

Bu durumda yaratmak, düşüncenin kendini gerçekleştirme, yaratma olanağında yüklem alırken kendini/ kendiliği kayıtladıkları ile vücuda getirmek anlamını da taşımaktaydı… ki düşünce, kayıtlanma ilkesince ussal olmayı bulur iken ahlak, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde kendiliği kayıtlarken ussal olmayı içeriyor olarak gerçekleşmekteydi.

Bunlar ile beraber irade, ilke ile kayıtlanmış olmakta ahlak biçimsel gerçekleşen varoluş biçimlerinde, var olmanın temel nedeniydi. Gerçekleşenlerin yaratıma dair sonuçları olan bir oluş içinde iradenin kayıtlanmış olması, irade ve iradeye bağlı gerçekleşen eylemlerden yaratıcı öznenin kendini sorumlu kılması, dolayısıyla da özdenetim sahibi olduğu anlamını taşımaktaydı.

Varoluşsal deneyimler, ussal anlamda kayıtlanmayı içermekte ise olması gereken ilkeler olarak gerçekleşmektelerdi… ki yaratım bağıntılarına bağlı olarak gerçekleşen Rahman, Rahim, Kahhar, Avf, Adl vb. nice tanrısal karakter/ kimlik belirlenimleri, deneyime açık oluş içinde yüklem aldıkları ile gereklilik ilkesinde kendini kayıtlayan ussallıkta Tanrı'nın us sahibi olduğunun göstergesiydi. Ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntılılığında gerçekleşen doğa nesneleri de nicel belirlenimli varoluş eşiklerinde -yasa belirlenimlerinde- ölçülülüğü içeren nesnel bağıntılılıkta gerçekleşir iken yaratımın, en temelde ussallığı içerdiğinin kanıtıydı.

Katmanlı ve ayrı değil aynı da değil bağıntısında karşılıklı varoluş gerçekleşir iken aynalaşmaya dair oluş içinde her ne gerçekleşmekte ise en temel de ussallığı içeriyordu. Böyle olmak ile beraber deneyimin özsel olarak anlam, duygu, irade, haz karşılıkları da oluşur iken karşılıklı

varoluşta aynalaşılan oluş içinde yaratmak, var kılmak en temelde rahmet etmeyi, karşılıklı oluş içinde bulmayı olanaklı kılmaktaydı. Sadece yarattıklarına rahmet olan değil, yarattıklarına rahmet olurken kendine de rahmet olan, kendine de rahmet eden Bir Tanrı'nın varlığı söz konusuydu. Yani, yaratımı sürekli kılmanın öznel ve pragmatik karşılıkları da vardı. Yaratmanın dahi birçok varoluşsal nedeni var iken daim yaratmak yaratmamaktan yeğdi.

Artık bilmekteyiz ki Tanrı; kendinde sınırsız çokluğu barındıran nesnel ve nesnel olmak ile beraber nicel belirlenimli olması gereği çokluğu içeren ve nicel belirlenimli olan yaratımda bulunabilmekteydi. Ancak bu, yaratılmış olanın da ezeli olduğu anlamını taşımakta değildi. Süreksizlikte fani olan ile süreksizlikte baki olmayı koruyan Tanrı arasında aynı olmayacak kadar başkası olmak vardı ama yaratım gereği ayrı olmayacak kadar yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşme olanağı vardı. Yaratmanın olanağı olan düşünce, kendilik alanında kendini bilfiil gerçekleştirme olanağı iken yarattıkları ile anlam-değer bağıntısında var olmanın bağıntılılığında, var etmenin yasaları ve varoluşun ilkeleri içermesi gereğinde kayıtlanmış olmakta ussal olmayı bulmaktaydı. Böyle olsa da ussallık zemininde varoluş, ussallığın nesnel olgusal deneyimine aşkın olarak anlam-değer, irade-duygu, eylem-ahlak bağıntısında -gerçekleşen- karakter/ kimlik belirlenimli vücuda gelmelerde gerçekleşmekteydi.

Demek istediğim: nesnellikten kopuk bir öznelliğin olmadığı, nesnellik zemininden hareket ile nesnelliği de içeren ama nesnelliğe aşkın bir öznelliğin gerçekleştiğiydi. Tanrı'da nesnel anlamda nurun çokluğu, ereğe/sonuçlara/ amaca bağlı olarak nedenlerin belirli kılınmış olduğu oluş içinde devinimin, devinime bağlı bağıntılılıkta gerçekleşen çokluğun ve devimi içerir iken devinime aşkın gerçekleşen öznelliğin en temel sebebiydi.

Tanrı'da nurun sınırsız çokluğu sınırsız hızlarda gerçekleşen hareket bağıntısında yekvücut olarak bir olma olanağı göstermekteydi… ki âlemlerdeki çokluk da özünden kaynaklı olmak ile hareket bağıntısında (hareketin yasa belirlenimlerinde) bilfiil gerçekleşir iken çoklukta birlik ilkesince bütünlük göstermekteydi.

Eskiler tümel Tanrı tasavvurunda haklı olsalar da Tanrı ile âlem bağıntısını, görülen o ki yanlış bir sanıdan (Birden bir çıkar önermesinden -yargısından-) hareket ile anlamlı kılmaya çalışmışlardı. Çoğunun, içgörüye dair keşfi deneyimleri olmasına rağmen böylesi bir yanılgıya düşmüş olmaları kabul edilir değildi. Böylesi tarihsel deneyimde göstermekteydi ki metafizik düzeyde kavramsal anlamda usun, deneyime dair olana eşlik etmesi, ussal olanın da deneyime açık tahkikinin yapılabiliyor olması gerekmekteydi.

Var olmak tözünden kaynaklı olarak gerçekleşirken de her var olan özü ile kaim olmayı bulmaktaydı. Yani Tanrı ile var olmak, Tanrı ile kaim olmak anlamına gelmekteydi… ki kendi olmak Tanrı'dan ve tanrısal belirlenimlerinden paye almanın sürekliliği içinde başkası kılınmış olmakta kendi olmak anlamını taşımaktaydı.

Eskilerin de dediği gibi hakikat tekti, gerçekleşme ve öznel anlamda görünüşe gelme belirlenimleri çoktu. Katmanlı gerçekleşen yaratımda ayrı değil aynı da değil oluşta her şey O'nunla yani Tanrı ile vardı… dolayısıyla da nur olan ile vardı. Onun yaratıcı töz olması gereği ile varlık sahnesinde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Varlık sahnesinde görülen yaratıcı etkinliğin yegâne failiydi. Kendi varlığında nicel belirlenimli ve hareketin sahibi olması sebebi ile varlık sahnesinde görülen yaratım ve yaratıma dair olup bitmekte olanlar gerçekleşmekteydi. Yaratım ile beraber katmanlı olmakta yaratımı gerçekleştirmekteydi. Hakiki varlık olmayı kendisinde -nur alanında- gerçekleşen değişimlere rağmen varlıksal anlamda değişmemek ile korumaktaydı.

Katmanlı varoluş olanağında gerçekleşen yaratım kendisi ile gerçekleşir iken bütün varlığı ile her yerdeydi. Var olanlara içkin her yerde olduğu içindi ki eskilerinde dediği gibi yöne aşkın var olmakta iken sadece bir yerde bulunmakta değildi. Bir yerde olmak ile var olan her can, hangi yöne yönelmiş olunursa olsun O'na yönelmiş olmayı bulabilmekteydi. Bunun içindi ki bir ayette "Her nereye dönersen O'nun veçhi oradadır" denilmişti.

Katmanlı oluşta yarattıklarına içkin ve dışsal anlamda kapsayıcı iken kendi varlığını yarattıklarına mekân kılmış olmaktaydı. Hareketin yegâne faili iken zamanı da yaratım belirlenimi kılmak ile beraber ussal anlamda varoluşa tutunma biçimi kılmıştı. Özne olmanın yönelimsel doğası gereği yönelimin gelecek belirlenimli olması ile gelecek, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak geçmişi olan ve kendi zaman genişliğinde hep şimdi kendi olma olanağında öznel zamansal var olmakta kendi varlığına tutunmaktaydı. Katmanlı yaratımda yarattıklarının birbirine mekân olması da kaçınılmazdı. Varoluş süreksizlikte varoluş eşiklerinin belirli kılınmasında gerçekleşirken de nesnel zamansallık kaçınılmazdı… ki Süreksizlik, süreksizliğin varoluş eşiklerine göre sabiteler, yasalar ile kontrollü -yani yaratıma dair ussal gerçekleşiyor olması ve ardışık tekrar eden olay belirimleri nesnel zamansallığı görünür kılmaktaydı.

Öznel zamansallık öznel yönelimsel olmak, bellek sahibi olmak ussal idrak ile görünüş bulur iken nesnel zaman bilkuvve olmaktan daha çok bilfiil olay referanslı gerçekleşmekteydi. Hareket zamanın en temel belirleyeni olsa da süreksizlik, varoluş eşiklerinin süreç belirlenimli olarak devamlı kılınıyor olması, ardışık olay belirlenimleri zamanı nesnel kılmaktaydı. Sonuçta, zamanın böylesi yaratıma dair ussal gerçekleşmesinin yine ussal anlamda dil dolayımında karşılanıyor -idrak ediliyor- olması, zamanı görünür kılmaktaydı.

Katmanlı yaratımda yaratıcının yarattıklarına ontolojik anlamda içkin olmasına rağmen önünde bulması ve zamansal anlamda yarattıklarının ilerisinde bulunması, kendinden yaratımın doğası gereği kaçınılmazdı… ki var olanlar Tanrı'nın geçmişinde gerçekleştirdikleri -belleğinde gerçekleşen/ tuttukları- olarak hep olmuş bitmiş olmakta zamansal oluşta kendi olmayı buldukları gerçeğini taşımaktaydı. Var olmak, hep olmuş bitmiş olmak oluşu içinde Tanrı'nın geçmişinde var olmaktı… ve var olanlar için gelecek Tanrı'nın geçmişi anlamında bir geçmişten bir sonraki geçmişe adım atmanın sürekliliği içinde gerçekleşmekteydi. Biz yaratılmışlar için zaman var olmaya dair nesneldi ve nesnel olduğu kadar hareket belirlenimlerinde katılıyor iken öznel olarak bulduğumuzdu.

Tanrı için zaman en geniş anlamda yaratım ile beraber, yaratıma dair hareketin yegâne sahibi olarak bulduğuydu. Yaratımı olanaklı kılan, nurun kendi bağıntılılığında gerçekleşen süreksizlikti… ve kendinde sınırsız hareket bağıntısında gerçekleşen hep yeniden olabilme olanağında süreksizliğe rağmen kendi olmaktan eksilmeden kendi olmayı koruyan bir varlıkta, süreksizliğin süreç ve sonuç belirlenimli belirli kılınmış varoluş eşiklerinin devamlılığında kontrol ediliyor olarak gerçekleşmesi, var olmayı zamansal olarak var olmakta bulduğumuzu göstermekteydi.

O, yarattıklarına mekân olmak bakımından da yeterli olup var olmanın en temel idrak belirlenimi olan zamansal anlamda var olmalarına da yeter olandı. Nur kendine yeter olarak ben olmakta var olabilme olanağında olumsuzlaması yapılamayan aynılık düzeyinde özdeşlikte bağıntısız bir (Ahad) olarak kendi olma yeterliliğine haiz olan yegâne varlıktı. Bilkuvve kendinde varlık iken bilfiil gerçekleştirdiklerinde, gerçekleştirdiklerini yüklem almanın özdeşliğinde yani bağıntılı bir (Vahid) olabilmenin olanağında yaratma olanağına haiz olandı… ki yüklem alınmış özdeşlikte yüklem alınabilenlerin süreksizliği ve

değişimi içinde hep yeniden yüklem almaya açık olarak yaratma olanağında var olabilmekteydi.

Yaratılanlar da hareketin kaynağının nur olması gereği, varlık sahnesinde gerçekleşenler ereğe bağlı ilişkide düzen içerikli bütünlük anlamında vahdette birbiri ile gerçekleşme olanağı içinde var olmaktalardı. Gerçekleşme olanağı birbiri ile uyumlulukta ve var olmaya dair birbirini tamamlıyor olmakta gerçekleşiyor gibi olsa da en temel de özden hareket ile tanrısal olanlarda gerçekleşme olanağı bulur iken Tanrı ile var olmakta gerçekleşmekteydi.

Özde gerçekleşen ve varlık olmaktan yana yitime neden olmayan hareket bağıntısında hep olup bitmekte olan süreksizlik, nurun yine kendinde gerçekleşen emme-emilme özelliği sebebi ile varlık olarak kendine yeter olmasını olanaklı bulur iken kendinden yana yitimde gerçekleşmekte değildi… ki kendi doğasındaki hareket etkinliğinde kendine yeter olan nur, yine kendi doğasında gerçekleşen hareket etkinliğindeki her an olup-bitme bağıntısındaki süreksizliği kendini gerçekleştirme olanağı olarak bulur iken kendini gerçekleştirebilme olanağını da yaratma olanağı olarak bulabilmekteydi. Kendini gerçekleştirme olanağı öznel anlamda düşünebilme olanağıydı ki en temelde düşünebilmek, kendini gerçekleştirmek, olanaklarında yaratabilmek, yüklem almalara açık olarak yaratabilme olanağını süreklilikte gerçekleştirebilme gerçeğiydi.

O, Tanrı olma yeterliliğini kendinde bulup da yaratıcı töz ve özne olan nurun bizzat kendisiydi… ki nurların hareket bağıntısında vahidiyeti kendinde bulur iken biz diyebilmekte, nurların özde aynı olması sebebi ile aynılık düzeyinde özdeşlikte yekvücud olarak ben diyebilmenin olanağında tanrısallığa haiz özne olmayı bulmaktaydı. Ben olmanın tekliğinde -tekilliğinde- çoklu olmak vardı, Çoklu ve katmanlı olmanın bağıntılılığında yekvücut biz olmakta da vardı. Nurda ben ve biz olmak, çokluk ve tekliğin karşıt olmadan, nurun kendiliğe dair süper pozisyon

durumunda gerçekleşmekteydi. Hem çoklu hem de hareket bağıntısında yekvücut ve tek hem biricik anlamda ben olmak hem de nurun bütün katman belirlenimlerinde biz olmak, kendiliğe dair farklı biçimlerde yekvücut olarak var olmak anlamını taşımaktaydı.

O, yarattıklarını da yüklem alınmış özdeşlikte kendi varlığında gerçekleşen değişimde var kılmaktaydı. Her an yeni bir varoluş biçiminde/ biçimlerinde -tavır belirlenimli olarak- yaratım deneyiminde kendi olmaya dair var olmaya açıktı. Yarattığı olanaklar ile yüklem almaya açık oluş içinde kendi olmayı kıldığı/ olduğu karakter ve kimlik belirlenimlerinde gerçekleştirme olanağına haizdi… ki O'nda gerçekleşen tanrısal olanaklar, kendisinden paye almış olmanın gereği ile yarattıklarının da başkası kılınmış olmakta kendi olabilmelerinin olanakları olarak bulduklarıydı.

Tanrı'yı Tanrı yapan olanaklar, yaratılmış olanların da Tanrı'dan paye almış olabilmenin istidadı kadarı ile kendi olabilmelerini olanaklı kılan üst ve evrensel olan tanrısallardı… ki O'nun sıfat ve isimleri, var olmaya dair üst ve evrensel olup da metafizik olan öznel olanaklardı. Nurun nesnelliği zemininden hareket ile gerçekleşen öznelliğin öznel belirlenimleriydi. Ayrıca, nurun nesnelliğine bağlı gerçekleşen varoluş eşiği belirlenimli yasalar dahi faili olan öznenin yaratıma dair varoluşu olanaklı kılabilmesinin nesnel belirleyenleriydi.

*

Her yer boşluğa yer vermeden nur ile doluydu ki her zamanın dirisi olmak ile beraber yaratımda gerçekleşenlerin ilk ve erek nedeni olan devinimde var olmanın tek kaynağıydı. Var olmaya dair kendisinden alınan paye gereği ile bilmek dahi O'nun ile gerçekleşmekteydi. Anlam-değer, irade-duygu, niyet-eylem vb. belirlenimlerin yaratıcısı da O idi. Var olmak O'nun ile gerçekleşir iken O'nda gerçekleşenleri anlamın/ bilmenin kaynağı O iken O'nun ile bilmek olanaklıydı. Bu söylediklerim sadece beyan etmek anlamında ifade içermekte değil, anlam/ bilmek,

tanrısal olanlar ile var olabilmek özsel gerçekleşir iken tespiti olanaklı olan gerçeklerdi.

Tanrı: üst, evrensel ve içkin gerçeklik olarak kapsayıcı gerçekliği ile de varoluşu anlayabilmek adına bilinmesi elzem olandı. Yaratıcı özne olarak dinin en temel konusuydu. Kendisinden sonuç alınabilecek hakikat olması anlamında da tasavvuf düşüncesi ve deneyiminin, en temel gerçeklik belirlenimi olarak merkezinde yer almaktaydı. Kendisinden sonuç alınabilecek hakikat olarak da öznel anlamda bilimin de konusu olması gerekendi. Çünkü bilim sonuç alınabilecek deneyim nesneleri üzerinden sonuç alabilmenin alanıydı… ki Tanrı'da nicel ve öznel belirlenimi ile kendisinden sonuç alınabilecek gerçekliğe haiz olması ile bilinmeye açık olandı.

Bilim, nebi Musa'nın asası gibiydi. Yeter ki kendisinin de gafil olduğu zanlı yaklaşımları aşma olanağını hep koruyabilsin. Batıla dair her ne var ise aşma olanağı içinde çaba gösterir iken eleştirel olmaya açık gelişim göstermeye devam etsin. Söz konusu Tanrı ise günüm bilimi, bilmeyerek dahi olsa enerji fiziği ile zaten Tanrı'nın nasıl Tanrı olduğuna dair araştırmalar yapmakta iken Tanrı'nın ne olduğuna dair tanrıbilim yapmaktaydı. Söz konusu yaratım ise tanrısallığın nasıl görünüş bulduğuna da gerçekleştirdikleri üzerinden mekanik ve metafizik anlamda tanık kılmaktaydı. Dilinin ateist olması ise alan çalışmaları için doğru olsa da gerçeği karşılamaktan yana yoksun olduğu içindi ki tevhidi içerecek biçimde yenilenmeliydi.

Gerçeği bilmek: sadece felsefi anlamda ussal değil, gerçeğin deneyime -talime- açık olması sebebi ile duyu algısal karşılıklarının olması veya bilimsel yöntemler ile deney-gözlem-ölçüme açık olması veya keşfi deneyime açık bulunması veya pragmatik sonuçlarının -karşılıklarının- görülmesi, kullanabilir olması veya tarih olgusal gerçekleşme olanağında tanık olunabilir olması anlamında, olanaklı olandı. Deneyime açık olanın ussal anlamda dilde karşılanıyor olarak bilinebilir

olması olanaklıydı. Gerçek en temel gerçeklik ilkesinden hareket ile -kurgusal değil- gerçeği özde karşılayan kavramlar ile felsefi anlamda anlatılabilmeliydi.

Bildiklerimizi üst, evrensel ve içkin bir gerçeklikten hareket ile metafizik olarak bütünlüklü okumadığımız sürece, olan bitene dair gerçekte ne olup bittiğini görmeyi hep ötelemiş oluruz. En temel gerçeklik zemininden hareket ile gerçekleşenler yerinde ve gerekli olarak gerçekleşir iken gerçek ve gerçeğe haiz olarak bilfiil açık edilmesi gereken hikmet, bizlerin görmesini ve katılmasını bekler. Bizler gerçeği bilecek veya anlamaya çalışacak isek evvela gerçeği veya gerçeğe bağlı olarak gerçekleşenlerin gerçeğini hakkı gereği ile bilmeyi olanaklı kılan bir metafiziğe ihtiyaç duyarız.

Zamansal ve mekânsal olmaya dair gerçekleşmekte olmak ayrıca öznel, nesnel, doğa ve Tanrı perspektiflerinden hareket ile çok perspektifli, çok bağıntılı ve kapsayıcı katmanlı düşünmek ile gerçeği daha doğru biçimde kritik etme olanağı yakalarız. Gerçek çok katmanlı olarak çoklu gerçekleşme olanağına haiz ve sibernetik ussallığın gerçekleşme olanağında bilkuvve olanın bilfiil gerçekleşme belirlenimlerinde görünüş bulmakta iken aynalaşmaya dair varoluş içinde bilgisi edinildikçe/ bilgisi dilde karşılandıkça bilen özneye görünür olandı… ki bu anlamda gerçeğin bilgisine ermek için çoklu perspektiften hareket ile çok katmanlı düşünmeye ihtiyaç olduğu gibi olana, olan bitene dair gerçekliği bilebileceğimiz hem teorik hem deneysel anlamda çok yöntemli olmaya ve sorunlar karşısında farklı araçlar geliştirmeye ihtiyaç vardı.

Bilgi; nesnelerinden bağımsız olarak öznelde dilin imgeye ve terimlere haiz doğası gereğinde dile indirgenebilir, olanın veya olan bitenin anlam-değer yüklemleri ile karşılanabilir, nesneleri ile bağıntıda anlaşılabilir vb. olarak dilde karşılanabilir olandır… ki dil usun görüngüsü iken bilgi, öznelde ussal olmanın gereği olarak edinilendi.

Öznelde bilgi ya meleke belirlenimde işlevsel olanak belirleniminde öznelliğe katılan ya da idrakinde olarak öznelliğe yüklem alınandı. Us ve dil fevri kullanılmaya açık olsa da tümel belirlenimli olarak tanrısal olduğu için bilmek olanaklıydı. Tanrı da düşünceye dair gerçekleşen tanrısal olan belirlenimi ile bilinme olanağına haizdi.

Elbette duyular/ duyusal deneyim tanrısal olmak ile beraber en temel bilgi edinme araçlarıdır ama en salt biçimde duyum bilgiye haiz olsa da ussallıktan, dolayısıyla da dilden yoksun duyum -eskilerinde dediği gibi- kör bakış içermekteydi. Eril doğanın nicel belirlenimli egemenliği karşısında idrake dair bilgi, ussal olmak ile dilde edinilmeye başlanandı.

Duyu algısal dünyanın nicel olup da kendinde kılan erilliğine aşkın usun eril doğası ile doğaya bakmak artık olanaklıydı. İsimler, kavramlar, imge, dilin doğası gereği düşüncede gerçekleşenler ile tespiti yapılan ve tanımlananlar artık niceliğe aşkın ussal olarak tanık olunmakta ve takip edilebilmekteydi. Nicelliğe aşkın üst kavramlar (varlık, mekân, zaman, bağıntılılık, indirgeme, aidiyet, öz, görünüş, töz, ilinek, etken neden, erek neden vb. olma belirlenimleri) ile de fiziksel doğaya aşkın metafizik bilmek olanaklı olabilmekteydi. Görüngülere aşkın varlıksal bilgi usun görüngüsü olup da nesnesi olan dil ile karşılanabilmekteydi.

Varlık sahnesinde var olanlar değişip de süreksizlikte gözde kaybolup gitmekte olarak nedeni kendi olmayanlar iken hakiki anlamda varlık olmaktan yana yetersizlerdi… ki varlık âleminde gerçekleşenlerin kaynağı -nedeni- olup da değişime rağmen varlıksal niteliğini kaybetmeden var olma yeterliliğini koruyan, kendi varlığının nedeni yine kendisi olan ve var olanların da var olmasını kendi ile olanaklı kılan yeterlilikte var olan hakiki varlıktı… ki Tanrı doğada olup bitmekte olanlar üzerinden bakıldığında varlık olmaya yeterli ve var olanların var olmasının yeterliliğini de kendinde bulan en temel gerçeklikti.

İşte söz konusu metafizik ise neden arayışında en temelde gerçeklik, hakiki varlık anlamında Tanrı idi. Felsefe ussal olarak Tanrı varlığını hem

kendi olmaya hem de kendinden yaratmaya yeter ilkesi (Es Samed) ile tanımlamayı ve tanıtlamayı olanaklı kılabilmesi adına dahi olsa ussal olup da kavramsal olan bilgibilimsel yaklaşımı ile gerçeği kavramlar ile karşılayabilmenin ilmiydi.

Artık bilgi, nicel belirlenimli doğanın bilgisine aşkın nicel belirlenimli doğada olan biteni kendi varlık doğası ile belirli kılan Tanrı'yı bilebilmenin bilgisiydi. Tanrı bilgisi ile de olan biteni anlamaya çalışmanın bilgisi olabilmekteydi. Bilginin öznelde inanç belirlenimli gerçekleşmesinden hareket ile bakıldığında da yukarıda anlatılanlardan farklı olarak sadece doğanın nicel ve mekanik belirlenimli gerçekleşen olduğunun bilgisine de inanmak söz konusu olabilmekteydi.

Farklı tözlerin kabulü, birbirinden bağımsız -fevri- görüşlerin bildirimi, sadece duyu algısal gerçekliğe yani doğada görünüşlerin gerçekliğini kabul edilmesi, bilginin öznelde tasarımsal olduğunun kabulü, gerçekliğin bir yanılsama olduğunun kabulü vb. gibi görüşlerden hareket ile bakıldığında da bilginin öznelde varlık görüşüne haiz olarak değer yargısal gerçekleşir iken inanç belirlenimli gerçekleşir olması sebebi ile farklı dünyalara bakıyor olmak da kaçınılmazdı. Bu anlamda gerçeğe dair bilgi ile nihayete dair kanaatlerin birbirine karıştırılmadan en temel gerçeklik ve gerçeklik temelli gerçekleşenlerin bilgisi üzerinden bilinmesi gereken bir dünyada olduğumuz da unutulmamalıydı. Bu dahi öznelde inanç belirlenimli gerçekleşir iken gerçek öyle olduğunun inancı ile öznelde karşılanabilmekteydi.

Bilmeye dair duyulara us, usa en temelde idealar eşlik etmekte iken bilmek, sağduyunun da usa eşlik etmesinde değer yargısal olarak gerçekleşmekteydi. Sağduyu ve usun eşlik etmediği deneyim, deneyim değildi. Deneyimin eşlik etmediği us ise başlangıcına zemin bulmaktan uzaktı. İdealar ile bilmek, değer yargısal gerçekleşmesi sebebi ile de inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi… bilfiil vücuda gelmekteydi. Bilme yöntemleri ve nesnel araçları da duyumun, usun ve ideaların

eşliğinde bilmenin araçları olmaktaydı. Bilmenin inanç belirlenimli gerçekleşmesini de gerekçelendirmekte iken desteklercesine gerçekleşmektelerdi.

Bilmek; bilginin yüklem alınmış özdeşlikte değişen oluşta gerçekleşmesi doğrultusunda gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Anlam ve değer öznelde yüklem alınmış özdeşlikte eril gerçekleşir iken öyledir olduğuna inanıyor olarak bilmek, anlam-değer bağıntısında nesnesine bağlı gerçekleşmekteydi. Öyledir olduğuna bakıyor olarak bildiğimiz, aksine bakıyor olmadığımız içindi ki inanç belirlenimli olarak bildiğimizdi. Anlamın öznelde idealar eşliğinde değer yargısal gerçekleşiyor olması, öyle olduğuna dair baktırıyor olması, aksini olumsuzlarken aksinden baktırmıyor olması, bütün içinde bilgiye dair değer olarak gerçekleşiyor olması vb. inanç belirlenimli gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı.

Öznelde bilgi yargısal gerçekleşir iken değer yargısal olmayı ayrıca tinin yönelimsel doğası gereği bulur. Gerçeğe dair bilgi, eytişimin gereği olarak batıl karşısında zaten değer olmakta görünüş bulur. Bilgi gerçekleşme ve kullanım değeri oldukça da değer olmayı korur. Böyle olmak ile beraber bilgi özneldi… anlamın doğası gereği nesnesine yönelimli kılmakta ve yargısal iken farklı formasyonlarda değer olması doğrultusunda inanç belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi. Bilgi nesnesine olduğu gibi inanıyor olmak, bilgiyi inanca özdeş kılmaktaydı. Şeye inanmak değil, şeye inanıyor olarak bilmekteydik.

Bilgi, öznelliğin doğası gereği inanç belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi… ki Platon'un ideaları bir bağlamda bilginin değer yargısal nitelemeleri olarak inanca dönmesinin de araçlarıydı. Bilgisi edinilene veya bilgiye doğru, iyi nitelemelerinde bakıyor olmak, öyle olduğuna inanıyor olarak bakıyor olmak anlamını taşımaktaydı. Gerçek, bilgi ile hep inanıyor olarak bulduğumuzdu.

Bilmeye dair ayrıca belirtmekte gerekir ki: Platon'un idealarından bağımsız bilmenin gerçekleştiğini iddia etmek de bilmenin önsel belirteçlerinden, irade yüklemli kılgısal belirlenimlerinden habersiz olunduğu anlamını taşımaktaydı. Aristoteles'te kategoriler sabiteler iken varlık sahnesinde gerçekleşmelerine dair bir şey söylemek de icap etmekteydi. Kant'ın ussal deneyime önsel izlekler, belirteçler olarak gördüğü kategoriler varlık sahnesinde Molla Sadra'nın da dediği gibi özsel olanın hareketine bağlı olarak değişimde gerçekleşmekteydi… ki değişimlerde açık olan farklılıklar ve değişmez belirlenimler ile varlığın ne olduğuna -gerçekliğine- dair bir sözümüz olabilmekteydi. Hegel'de de kategoriler, diyalektik oluş içinde kavramsal olarak aşılması olanaklı olandı.

Ancak, Hegel'de diyalektik yöntem: kavramsal karşıt kıpıların yeni bir kavram özdeşliğinde aşılmış olması yöntemini içerir iken yalınkat doğrusaldı. Elbette var olmak hareket oluşuna bağlı olarak diyalektiği içermekteydi. Söz konusu katmanlı var olmak iken özü ile çelişmeden var olmak var olmanın olmazsa olmazıydı. Böyle olsa da yaratılana içkin yaratılan, sonsuza içkin sonlu, benzer olmaya içkin benzemez, ben olana içkin ben olmakta öteki olmak vb. karşıtlık, aynılık düzeyinde özdeşlik değil de yüklem alınmış özdeşlikte özü ile ayrı olmadan gerçekleşen varoluşun ussal belirlenimleriydi… ki böylesi özü ile çelişmeden var olmakta karşıtlık, varoluşsal olup da ussal karşılanabilendi.

Böylesi katmanlı karşıtlık bağıntısı, karşılıklı varoluşta ise yaratan-yaratılan, sonsuz-sonlu (varlık olanaklarında sınırsız olan ve var olma olanaklarında sınırlı olan), benzer-benzemez, ben ve öteki ayrımında gerçekleşir iken aynı olunmadığının eytişimsel belirlenimleriydi. Ayrı olunmadan gerçekleşen varoluş belirlenimleri oldukları kadar aynı olunmadığının da idrakini veren ussal ayrımlardı… ki katmanlı olmayı da içermesi gereken yeter sebep ilkesinde neden bağıntısı kurulmayan karşıtlık bağıntısı, varlık özünde çelişiktir yargısında -yanılgısında-

bulunmaya eyler. Varlık kendi özünde karşıtlığı barındırsa da karşıtlık; özüne karşıt olmadan var olmak ve erek belirlenimli yaratım etkinliğinde bulunmakta iken karşıtlığa aşkın kendi ile çelişmeden yaratıma dair deneyimlerde bulunabilme olanağıydı. Bu anlamda varlık çeliştir demek; neden bağıntılarından uzak eksik bir yargı olduğu gibi felsefi anlamda zorlama yapmaktan öte değildi.

Katmanlı var olmakta karşıtlık, var olmanın bir gereği olmak ile beraber çelişik olmaktan öte çelişik olmaya aşkın var olmanın özsel belirlenimiydi. Var olmak, nesnellik zemininden hareket ile var olmak iken ben olmak dahi özsel anlamda bütünlükte kendi olmak anlamını taşır iken karşıtlığa aşkın olarak ben olmak var olmanın gereğiydi. Eytişim, varoluşsal araçsallığa haiz ara bir neden olsa da amaç değildi. Su dahi özü olan iki hidrojen bir oksijen molekülüne içkin alt bir form olarak var iken özüne benzemeyen ve özü ile karşıt olmadan var olmaktaydı. Ayrı değil aynı da değil olmakta var olmaya da doğru bir örnekti.

Katmanlı var olmakta özüne karşıt olmadan kendine benzer olup da özüne benzemez olanlar da vardı. Bunun haricinde katmanlı var olmakta yaratan-yaratılan, sonsuz-sonlu, benzer-benzemez, ben ve öteki vb. karşıtlar içkin olan öz ile karşıt olmadan var olmanın bir gereği olarak yaratılana içkin yaratılan, benzer olanlara içkin benzemez veya benzemez olana içkin benzemez, sonsuza içkin sonlu vb. belirlenimde, içkinliğin ve var olmanın doğası gereğinde ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşmekteydi. Hegel diyalektiğindeki gibi yalınkat ve doğrusal diyalektik gerçekleşmekte değil, katmanlı olmakta ayrı olmamanın neden bağıntısında gerçekleşmekteydi… ve karşılıklı varoluşta aynı olmamanın ayrımını içermiş olarak yerindeliği göstermekteydi.

Ayrıca diyalektik: birbirini tamamlayan ve karşılayan çiftlerin (hem o hem de o), birbirini olumsuzlayan karşıtların (ya o ya da o) ve her ikisi

de olumsuzlanması gereken karşıtların (ne o ne de o) vb. belirlenimlerinde gerçekleşir iken Hegel yöntemindeki gibi yalınkat ve doğrusal bir yönteme indirgenmeyecek kadar farklı biçimlerde gerçekleşmekte olandı. Bir belirlenimi olmayanı yöntemsel anlamda bir belirlenime indirgemek, gerçekte olanı karşılamaktan uzaktı.

Hegel diyalektiğinde karşıt kavram kıpıları kendilerini içeren yeni kavram özdeşliğinde aşılmış olmaktalardı… ki anlamın biricik doğası gereği bu, en temelde gerçekleşen teknik bir hataydı. Hegel diyalektik kurgu yöntemi, anlamın biricik doğası yani sadece kendi olmayı yüklem alan içerikte gerçekleşiyor olması doğasına aykırıydı. Kavram çiftleri ile düşünebilmenin tanım ve tanıtlama içeriğinde ussal bağlamlarda gerçekleştiğinden/ gerçekleşebildiğinden de uzak durmamalıydık. Tanıtlamada, bir belirimi ile eytişimsel olmaya dikkat edilse de kavram bilkuvve varlıkta veya bilfiil varoluşsal karşılığı olması gerekendi ki kavramın karşılıkları olan olgu içeriğinde tanıtlanması da olanaklıydı.

Ussal anlamda doğru olduğundan yana mantıksal kıyas ve çıkarım (tasım) ile bilginin doğruluğunun tahkikini yapmak önemliydi. Bu kavramlaştırmanın da bir gereğiydi. Eytişimsel olarak karşıtlık belirlenimlerine göre kavramlaşmaya gitmek veya tespiti yapılmış olanak içinde kavram çiftleri oluşturmak da olanaklıydı. Deneysel olanı olgusal belirlenimlerinin tespitlerini yaparak kavramlaştırmak da olanaklıydı. Pragmatik anlamda sonuç verilerden hareket ile sonuçların kullanılması/ kullanılabilir olmasından hareket ile doğruluğundan yana tahkiki yapılmış olanın da kavramlaştırılıyor olması olanaklıydı.

Kavramlaştırmaya dair birçok yöntem olmakla beraber tasım, diyalektik, deneysel (gözlemsel, bilimsel, keşfi), pragmatik vb. tespiti olanın, sonuç veri olarak tahkiki olabilenin kavramsallaştırılması olanaklıydı. Ayrıca etken neden ve erek neden belirlenimli olarak aynı sonuç belirlenimli gerçekleşen veya bir yönteme (usule) bağlı olarak

aynı sonuç verisinde ortak deney nesnesi olan gerçekliğin doğrulanma ve doğrulanmasına bağlı olarak kavramlaştırılması olanaklıydı.

Ortak tanıklıklar, gözlemler, izlenimler, dolayısıyla da deneyimler kavramlaştırmanın farklı bir yöntemi olarak insan tininde görülmekteydi. Ortak deneyimler, olması/ gerçekleşmesi gereken esası dayatır iken usulde -yöntemde esasın yani ilkenin kavramsallaştırılmış olarak içerilmiş olması kaçınılmazdı… ki yöntem, esası -ilkesi- gereği kavramsallığı içerir. Esası içermiş olarak gerçekleşir iken nedeni olan ilkeyi ereğinde gerçekleştirmenin yöntemi olarak ereğe bağlı belirli kılınan olgusallığa haizdir.

Esas yani ilke erek olması bakımından yöntemde veya yöntemsel olmanın sonucunda gerçekleşir. İnsanlık yöntemsel anlamda gerçekleştirdiklerinde esası gerekli kılmanın olanağında, esası gerçekleştirmiş olmakta veya esastan sonuç almalara bağlı olarak hüküm sahibi olur iken tinini görünüşe taşımaktaydı.

Esas, usa açık olması veya gerçekleşmesi gereken ilke iken yöntem, onun tahkikinin yapıldığı doğrulama biçimiydi. Yöntemsel biçim ne kadar doğru ise esas o kadar gerçek olarak gerçekleşme veya kendisinden sonuç alma olanağı olandı.

Bilginin kavramsallaştırma ve isimlendirme ile açık ediliyor olmasında tespit ve tahkik, bilginin doğrulanması ile kesinlik kazanmasında önemliydi. Tespiti (duyu algısal, ussal, bilimsel anlamda gözlemlenebilir veya keşfi anlamda tanık olunabilir olması anlamında doğruluğu olanın) ve tahkiki (ussal anlamda tasım ile veya deneysel, pragmatik vb. doğrulanması) yapılmayanın kavramsallaştırılmasından bahsetmek farazi olmaktan öte değildi. Kavram metafizik anlamda evrensel ortak gerçekliği verir iken bilkuvve varlıkta veya bilfiil varoluşsal karşılığı olması gerekendi… ussal gerçekliğe de haiz olandı.

Varlıkta olanın, olan-bitenin öznelde us bağıntısında dilde karşılanıyor olması ile açık olan bilgi ile varlığı mahiyeti gereği bilmek olanaklıydı. Olan biten diyalektik gerçekleşir iken olan bitenin diyalektik anlamda ve diyalektiğin gerçekleşme biçimleri ile nasıl gerçekleştiğine dair bilgi sahibi de olunabilirdi.

Bilimsel deney-gözlem-ölçüm-kritik paradigması ve pragmatik belirlenimde sonuç alınıyor olması ile varlığa dair sözümüz vardı. Varlığın keşfe açık ve vahiy ile belirli olan yönü gereği değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, tahkike açık bilme ediminde varlığa dair bilinmez/ bilinemez olan bir şeyin olmadığı görülür. Yeter ki ne, nasıl ve ne için olduğuna dair tespit ve tahkike açık yöntemler geliştirmiş olalım.

Tespiti olmayanın gözlemlenmesine bağlı olarak kıyas-çıkarım (tasım) ussal belirleniminde doğruluğundan ve kavramlaştırılmasından bahsedilmeyeceği gibi tespiti olanın da tahkike açık değil ise doğru olduğunun doğrulanmasından bahsedilemezdi. Doğru olan apaçık gerçekleşen olsa da çoklu gerçeklikte gerçekleşen çok yönlü olmaktan hareket ile farklı referanslar ve yöntemler ile doğrulanması gerekirdi ki evrensel olarak herkesin doğrusu olarak kabul görsün. Kavram ve vahiy -ayet- varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gereken iken kavram vahiyden bir cüz olarak doğru düşünebilmenin olanağıydı.

Söz, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde anlam yaratılır iken ilham ve sezgi, vahyin sürekliliğe ve evrenselliğe haiz gerçekleştiğinin -olanakları - belirlenimleriydi. Sahih rüyalar, bilgelerden akan nefesler, sohbetlerde gerçekleşen Tanrı'nın ilminden beslenmeyi olanaklı kılan sanatsal akış, yaratıcılığa dair sanatsal faaliyetler vb. tahkike açık olmak kaydı ile vahyin bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi.

Ancak, insanın kendinde çoklu varlık (dirimselliğe haiz organlar, mikrobiyotalar, melekeler, hücreler, vb.) olmaya haiz olarak uyumlulukta gerçekleşen ayrıca kendi dışında olup da (cinler, ruhaniler, diğer insanlar ile kurulan ortak ruh -düşünce- havzasında) kılgısal

gerçekleşenler, varoluşunda içses, içgörü, ilham, doğaçlama, rüya vb. vahyi olanaklı kılan belirlenimlerinde gerçekleşen akışa müdahil olabilirdi… ki bu, kaynaktan doğrudan beslenmenin zor olduğu ve akışta gerçekleşen müdahalelerin tesiri altında olunabileceği anlamını taşır.

Bu anlamda içgörü, içses, doğaçlama, nefes, rüyalar vb. vahyi sürekli kılan olanaklarda gerçekleşen akışın denetlenebilir olarak tahkike açık olması, doğruluğundan yana emin olmak için önemliydi. Bireysel tecrübeler ussal olmanın denetiminde gerçekliği, evrenselliği içerecek biçimde kavramsal kılınmadığı, doğrulamaya açık olmadığı sürece genel anlamda itibar edilmemesi gereken taşmalar/ sızmalar olarak değerlendirilmeliydi… ki taşmalar/ sızmalar önemli olsa da gerçek ile bağıntılı ve kavramsal anlamda ilke içeriği ile ilgili olarak tahkike açık değerlendirilmesi gerekenlerdi.

Tespit ve tahkik kavramlaştırmanın veya kavramsal karşılığı olan gerçeği/ gerçekliği kavram ile açık etmenin esası iken kavramsal olanın bilkuvve varlıkta olması gerekli iken bilfiil gerçekleşme olanağı içinde sürekliliği de -zamansızlığı da- gözden kaçırılmamalıydı. “Ayetlerimizi dışarıda ve -içeride- kendi üzerinizde göstereceğiz” ayeti: vahyedilenlere, gerçekleşme karşılıklarına göre tanık kılacağız anlamını taşırken dahi görmek, öznelde isim ve kavram ile ussallığı içerecek bilinçlilikte -idrakte- gerçekleşir iken doğru isimlendirme ve kavramlar ile gerçekliğe tanık olunması gerektiğinin anlamını taşımaktaydı… ki gerçeğe dair olanın sadece ussal değil, bilkuvve varlıksal ve bilfiil varoluşsal karşılığı olması gerektiği yönde deneyime yani talime açık olması gerekirdi. İsim, kavram veya gerçeğin betimlendiği ayet talime açık deneyime dair gerçekleşmesi olanaklı olandı… ki gerçek, ussal anlamda dilde karşılanır olmak ile beraber ussal olmanın eşliğinde dil dolayımında -aynasında- gerçekleşen deneyimde tanık olunabilir olandı.

Kavram; ayet misali varlıkta bilkuvve olup da varoluşta bilfiil gerçekleşiyor olanın, gerçeklik ile bağıntısında gerçeği ussal/ dilsel anlamda nesnesine özdeş karşılar iken görünür kılabilen ussal formdu. Gerçeğin değişime rağmen değişmiyor olması sebebi ile zamansız olması olanağı gereği, ayetler gibi zamansız olmayı içermektelerdi.

Yaratıma dair gerçeklik, itibari anlamda gerçekleşen gerçeklikti ki bağıntılılıkta nedenleniyor olarak gerçekleşmekteydi. Kavram, bağıntılılıkta nedenleniyor olarak gerçekleşeni, gerçekleşme belirlenimlerinde gösterdiği kadar kavram niteliğinde gerçekleşme olanağı bulandı. Söz konusu yaratım ise kavram da yaratımın kılgısal (bilfiil hep kılınan/ kılan) oluşta gerçekleşmesinde gerçekleşendi. İçerdiği anlama özdeş kavram olarak dirimsel, eril, taşıdığı anlamın biricikliğinde anlama özdeş iken yüklem almayan yüklem ve öznellikte yüklem alınabilen yüklem olarak öyledir kılan yargısal bakışımın nedeni iken hep kılgısaldı. Kılgısal olması gereği, öyledir bakışımına eyler iken gerçeğe yansıttığı kadar kavram olma özelliği göstermekteydi.

Kavram, anlama özdeş yargısal iken yargı öznelde anlama özdeş kılgısal gerçekleştiğinden dolayı formel mantığın özdeşlik şartını karşılayabilmekteydi. Yani formel mantığın şartlarından olan özdeşlik, en temelde anlamın yargısal gerçekleşmesine bağlı gerçekleşmesi olanaklıydı… ama yargının, analitik anlamda gerçekte olanı karşılayan olması gerekir iken varlık, zorunluluğu içermiş olarak var olsa da mümkün varlık olarak var iken formel mantığın özdeşlik şartı, eksik olan ve yetersiz kalan bir çıkarım olmaktan öte durmakta değildi. Formel mantık, eytişimsel neden bağıntısında çift yönlü gerçekleşen üçüncü bir durumun olmasını karşılamadığı gibi yalınkat doğrusal gerçekleşir iken analojik olarak çift yönlü bilmenin olanağını da karşılamakta değildi.

Anlamın, doğası gereği yargıya özdeş bakışımı, bütün mantık biçimlerinde analitik bilmeyi olanaklı kılar. Formel mantık, yargının durumu (zorunlu, olanak, gerçek vb.) ile de ilgili olup kategorilerin kıpı

belirlenimini içermekteydi. Ancak, analitik bilmeyi öncelerken doğru olsa da yetersiz yöntem şartlarına haiz olduğundan, bilmeye dair bir önerme olmaktan öte durmakta değildi. Bunun içindi ki anlamın yargıya özdeş doğası ile gerçekte bilmeyi önceleyecek mantık biçimine/ biçimlerine ihtiyaç vardı.

Anlam, kavrama, dolayısıyla da yargıya özdeş olsa da kavramın anlam yükü değiştiğinde, yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde kavramın mümkün kılınmış olmakta var olduğu görülür. Tarihsel anlamda kavramın, değişen içeriğine bağlı olarak farklı içeriklerde kullanılıyor olmuş olması da bunu kanıtlar. Böyle olsa da kavram hangi anlam içeriğinde kullanılmakta ise anlamına özdeş yargısal olmakta iken analitik bilmenin olanağı olarak yerindeliğini korur.

Yaratım ve gerçeklik bağıntısında -analitik- bilmeye dair yeni mantıksal yöntem ve şartlara ihtiyaç vardı… ki bilimin yeni yöntem ve araçlar ile insanlık tarihinde görünür olması, formel mantığın yetersizliği de düşünüldüğünde, bilmeye dair kaçınılmaz olmuştu.

Yaratım ve gerçeklik bağıntısında yaratılmış olmaya dair gerçeklik, bağıntılılıkta nedenleniyor iken olgunun bağıntı nedenleri değiştiğinde, olduğu gerçeklik durumu da değişebilmekteydi. Bunun içindir ki kavram belli bir nedensellik bağıntısında olgunun gerçekliğini görünür kılmaktaydı. Değişen nedensellik bağıntısında olguyu yeni kavram bağıntısında anlamlı kılmaya da açık olmak gerekirdi… ki düşüncenin anlam-değer yüklemleri almaya açık oluşu içinde zorunluluk değil de olan ve olabilecek durumlara açık olarak düşünmek, düşünebilmenin gerçeğe açık olması adına önemliydi.

Düşünceyi bir perspektife sıkıştırmış olmadan düşünebilmek ve yeniden yaratıma açık olabilmek adına dahi olsa, olan ve olabilecek olunan bağıntısında düşünmeyi sürekli kılmak gerekirdi. Anlamın öznelde dirimsel olması sebebi ile eril ve yüklemine bağlı biricik doğası, kavrama özdeş öyledir göstermekte olarak olana inandırmakta iken

öyledir ama katmanlı var olunması sebebi ile çoklu varlık durumunda bulunulduğu gibi bağıntı nedenleri değiştiğinde başka da olunabilir olduğu bilgisini de bilmek gerekirdi. Bu, en temelde, olay ve olguya dair ne olup bitmekte ise nedensellik bağıntısında gerçekleşmekte olduğunun kanıtıydı. Böylesi gerçekleşme olanağını biliyor olmak, yüklem almaya açık özgürce düşünebilmek adına da önemliydi. Bu durum ahlaki, siyasi, hukuki, ekonomi vb. alanlara dair tek bir gerçekliğe bağlı olmadan, değişen koşullara göre yeniden yaratım etkinliğinde bulunuyor olmaya açık olmayı olanaklı kılabilirdi.

Yaratıcı etkinlikte ussal kayıtlılıkta öyledir olanlar, neden bağıntısı değiştiğinde yeni bir oluşta yeniden yaratılabilmekteydi. İnsanlık tininde sanatsal etkinlik bunun bir görünüş biçimiydi. Romantik veya mitsel anlatılar da bu durumun farklı bir biçimde gerçekleşiyor olduğunun kanıtıydı. Yaratım nesnelerine bağlı olarak ilişkilerde, nedensellik bağıntılarının değişiyor olmasına bağlı gerçekleşen, değişen zamanlar anlamında tarih de bunun kanıtıydı… ki düşünmek yüklem almaya açık yaratım oluşu içinde gerçekleşir iken yaratıcı özneye göre temel kabul edilen zorunlu nedenler (yasalar) veya gerekli nedenler (ilkeler) olsa da nedensellik bağıntıları değiştiğinde, değişmeyecek hiçbir şey yoktu. Bu anlamda her nedensel bağıntılılık yaratıcı etkinlikte itibari olarak gerçekleşir iken yeni bir itibari duruma açık varoluş, her dem bilfiil olanaklıydı.

Us gerçeğe tanık kıldığı ölçüde ussaldı. Kavramlar da olana, olan bitene içkin gerçeğin gerçekleşme olanakları ve gerçeği, duyuma aşkın üst gerçeklik anlamında olgusal buldurmakta görünür kıldıkları kadar -ussaldı- kavramdı. Gerçek bize göre bilinebilir olmaktan daha çok, kendi olma durumu/ belirlenimlerine göre bilinebilir, tanık olunabilir olandı. İsim olgunun imgesine bağlı kendisini tümdengelimci olarak işaret eder iken kavram, olgunun gerçeklik yüklemlerini tümdengelimci olarak belirli kılmaktaydı.

Aslında bütün ilmi disiplinler teoride ve pratikte deneyci dahi olsalar, ismin ve kavramın eşlik ettiği ussal olanak içinde olgusuna veya ilkesine bağlı olarak tümdengelimci bilme etkinliğinde gerçekleşmektelerdi. Hukuk her ne kadar pratikte tümevarımcı görünse de ilkesi gereği olgusal iken tümdengelimci idi. Özellikle deneyciliği içeren bilimsel yaklaşım, her ne kadar deney-gözlem-ölçü-kritik paradigması ile tümevarımcı olsa da olgusunun ilkesi gereği ve yöntemsel olması sebebi ile yöntemin olgusal olması gereğinde tümdengelimciydi. Pragmatizm her ne kadar pratik anlamda tümevarımcı olsa da ilkesi gereği olgusundan hareket ile tümdengelimciydi.

Matematik dahi pratikte tümevarımcı yöntemselliği içerse de hep bir veya çoklu bilinenden hareket ile ussal olduğu olgusu gereği tümdengelimci olmak ile başlangıcını bulmaktaydı. Mantık/ mantık biçimleri dahi pratikte tümevarımcı olsa da tespite dair kavramsal olgusu ve ussal yöntem olması sebebi ile olgusal iken yöntem biçimsel olması gereği tümdengelimciydi. Olgunun ussal anlamda kavramsal olarak karşılanabiliyor olmasının gerçeği, tümdengelimci olarak gerçeği karşıladığımız ve pratikte tümevarımcı olarak gerçeğe bağlı gerçekleşmelerde gerçeğe tanık olduğumuz/ olabileceğimiz anlamını taşımaktaydı.

Yani ilkesi gereği olgusal olandan hareket ile pratikte deneyimsel/ deneysel olanları değerlendirme, bilme etkinliğinde bulunmak olanaklıydı… ki olgusal olanın ilkesi gereği bilkuvve varlıksal veya bilfiil varoluşsal karşılığı olması gerekli iken kavram ve kavrama bağlı ussal olmak, öznelde bilmeye yönelik ilke gereği modellenmeyi içeriyor olarak, sentetik biçimsel modellemeye göre olan biteni bildiğimiz anlamından daha çok, gerçeği ussal/ dilsel olarak karşıladığı ölçüde doğru olan ve analitik olmayı içeren modellenmelerde gerçeği ve gerçeğe bağlı gerçekleşenleri -olan biteni- bilmenin gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. Her modelleme gerçeği ussal/ dilsel olarak karşıladığı ölçüde doğruydu.

Sibernetik anlamda ereğe bağlı nedenlerin belirlendiği oluş içinde de varlığın ne için gerçekleştiğini bilmek olanaklıydı. Ne için olduğuna dair yorumladığımız her ne ise sonuç belirlenimlerine göre nedenlerinin belirli kılınmış olmasında anlamlı ve değer kazanan iken ne için olduğunu sonuç belirlenimine göre bulmaktaydı. Zaten ussal olmak en temelde düşüncenin yaratım etkinliğinde öznenin yönelimsel olması gerçeği ile yönelim nesnesi üzerinden kendi üzerine geri dönebilmesi olanağında gerçekleşebilmekteydi.

Us ve dilin kullanımında varlığa dair tutarlı ve doğru içerikte modellemelere bağlı gerçekleşen her bilme, mantıksal ve deneysel (duyu algısal, bilimsel veya keşfi anlamda deneyimin konusu olmak) anlamda tahkike açık olmalıydı. Ussal olduğu kadar dilde itibari, temsili anlamda karşılık gören isim veya kavram da varlıkta veya varoluşta gerçekleşiyor olması gerekendi. Kavramsal olanın bilkuvve varlıkta olması ve bilfiil varoluşta gerçekleşmesi gerekmekteydi. Hem nesnel hem de öznel anlamda deneyime (duyusal, bilimsel ve keşfe) açık gerçekleşiyor olması kavramı olgusal -gerçek- kılmaktaydı.

Platon'un iyi, doğru, güzele dair ifade ettiği idealar ise özsel iken değer yargısal olup öznelde diğer tümellerin eytişimsel anlamda nasıl izafi olarak birbirini tamamlayıcı olduklarının önsel ve kılgısal belirlenimleriydi… ki ussal olan kategorik her belirlenim, anlam öznelde ideaları içeren doğrultuda değer yargısal -kılgısal- iken içerik-biçim belirleniminde tasvir ve tasavvur etme yani modelleme yeti belirleniminde bilmeye eylenir kılınmaktaydı.

Önemli olan ise doğru ve yöntemsel modellemeler ile tahkike açık bilmenin olanaklı kılınmış olmasıydı. Varlığın katmanlı ve çoklu gerçeklikte gerçekleşmesine bağlı olarak alan, perspektif ve üst bir gerçeklikten hareket ile farklı modellemelere ihtiyaç vardı. Modellemelerden doğacak bilmeye dair sıkıntıları aşmak için de üst ve kapsayıcı bir ilkede varlıksal belirlenimleri bağıntılı olarak tahkik etmek,

izlenimler geliştirmek ve toparlıyor kılmak/ bulmak gerekirdi… ki gerçeği sadece bir değil birçok açıdan görmüş olarak bütünlüklü değerlendirebilelim.

İsim en basit anlamda tanımlama iken kavram varlığın evrensellerini, mahiyetini açık etmekteydi. İsim ve kavram genelleme olarak dilde indirgemeciliğin ve bağıntılılığın öğesi olmak ile usta dilin anlam-değer yüklemlerinde yaratıma dair gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı… ki en basit modelleme biçimi olarak varlığa dil aynasında giydirdiklerimiz, varlıkta olanı da aşikâr etmenin gereğiydi.

İsim ve kavram varlığa dair olan mahiyeti açık etmenin gereğiydi… ki duyusal körlüğe aşkın görmek, idrak etmek ile bilgisi edinmiş olanı görmek anlamını taşımaktaydı. Kavramsal anlamda kategoriler deneyime önsel iken iyi, doğru, güzel ideaları kategorilere önsel olarak yargısal ve kılgısal olmaları ile öznellikte gerçekleşmektelerdi.

Kategoriler yaratıma dair önsel ve yaratıma içkin temel ilkelerdi. Varlık sahnesinde var olanların yüklem belirlenimleri iken varlıksaldı. Varlıksal olmaları gereği ussal olarak dilde karşılanabilen gerçekliklerdi. Yaratıma veya var olmaya dair gerçeklik belirlenimleriydi. Varlığa dair özsel yüklemler olup mahiyetin kendisi olmaktan öte değillerdi… ki varlığın kendinde şey oluşuna yabancı kalmış olalım. Tözsel ve ilinek belirlenimli mahiyet, nitelik veya niceliğe dair mahiyet, tür veya cins olarak bir tümel altında kendi olmaya dair mahiyet, aidiyet ve bağıntılı olmakta gerçekleşmeye dair ne olabileceğine dair mahiyet, üst ve evrensel olup da kendisinden paye almış olarak var olmayı olanaklı kılan tanrısal olanlara dair vb. mahiyet belirlenimlerinde varlık, varlık olma/ olabilme mahiyetinde metafizik anlamda bilinebilir olandı.

Özsel olan kendi olmanın belirlenimleri iken kategorilerin özsel yüklemler olarak kendi olmaya ait veya kendi olmaya dair olması sebebi ile bilinebilir olmaya açık bir varoluş içinde bulunulmaktaydı. Tanrısal olan olanaklar -özsel- olan yüklemlerden alınan paye gereği kadar hem

bilmeye hem de bildikçe öznelliğe katılan bilgi ile emekte gerçekleşen yaratıcı etkinliğe katılmaya olanaklı olunmaktaydı.

Varlıkta mahiyet belirlenimi olan yani kendi olmasının aidiyet ve kendi olmaya dair yüklemleri (kategoriler), duyu algısal ve dil biçimsel olarak öznelde yeniden yaratılırken varlıkta olan, özsel ve ussal olarak deneyimin nesnesi olmaktaydı. Bu durumda sorulmuş olan ise yükleme dair mahiyet mi önseldi yoksa vücud -görüngü- mü önseldi?

Yaratılmış olan için vücud sahibi olmak mahiyetin dışında gerçekleşiyor değildi. Vücud ve mahiyet, anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, indirgeme-izafi yüklemlerine göre yaratılmış olmanın belirlenimleriydi. Vücud, tözüne bağlı olarak mahiyeti yüklem almış olmakta görünüş bulan deneyim nesnesiydi. Tözde gerçekleşenin, değişimlerin nesnesi olurken de değişimi özü gereği bulmaktaydı. Bütün içinde etken ve edilgen olduğu yönde de değişime açık var olmaktaydı.

Yaratılmış olan için vücud ve mahiyet, tümel belirlenimli tür özelliğinde aynı olmak (insanın insan, bitkinin bitki olması gibi) anlamını taşısa da tözüne bağlı gerçekleşen vücud, mahiyetin aynılık düzeyinde özdeş değil ama yüklem alınmış özdeşlikte değişime açık kılınmış olması gerçeğinde gerçekleşmekteydi. Yaratıcı için ise varlık olmak, nurda vücut sahibi olarak şahıs olmak anlamını taşırken eş anlı değil de sınırsız zaman genişliğinde tek anlı olarak mutlak özdeşlikte yani olumsuzlaması yapılamayacak olanakta gerçekleşmekteydi… ki nurun sınırsız kendilik alanında vücud ile şahıs olmak aynılık düzeyinde kendi olmak anlamını taşımaktaydı. Yaratıcıda vücut nurda şahıs olarak kendi olmak anlamını taşımaktaydı… ki vücud ve mahiyet, yaratılmış olanlar gibi yüklem alınmış özdeşlikte, katmanlı oluş içinde gerçekleşen iki farklı gerçeklik değillerdi.

Elbet nurun nesnelliği zemininden hareket ile şahıs olmanın gerçekleştiği bir oluş içinde kendi olmak olanaklıydı… ama vücud nesnel anlamda şahıs olmaya önsel dursa da şahıs nesnelliğine aşkın

varlık olma özelliği göstermekteydi… ki bu durumda varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak kendi olmayı vücud-mahiyet özdeşliğinde kendi ile kendi olmakta bulmaktaydı.

Yaratıcı özne olanaklarını deneyimler iken anlam ve değere dair yüklem alınmış özdeşlikte deneyimlediklerinde sıfat, karakter, kimlik belirlenimleri ile de vücuda gelmek yani kendine mahiyetler yüklemiş olma olanağına sahip olarak kendini gerçekleştirmekteydi. Bu bir nevi kendiliğin mahiyetler kazanmış olarak yaratılıyor olması gerçeğini taşımaktaydı… ki en basit örnek ile hem kendini gerçekleştirir iken hem de kimlik aidiyetini kendine yüklem alırken kendi varlığının nesnesi, kimlikte kendini aidiyet belirleniminde gerçekleştirirken kendi varlığının öznesiydi. Bilkuvve olup da bilfiil gerçekleşmeye bağlı olarak açık olan olanaklar, kendini gerçekleştirmek ve değişen oluş içinde kendini yaratıyor olmak anlamını taşımaktaydı. Anlam-değer içerikli öznelliğe yüklem alınmış özdeşliklerde katılan ve değişen yüklem almalara bağlı olarak da öznellikte yaratabiliyor olmak özne olmanın doğasında vardı… ki anlam-değer içerikli yüklem alınanlar öznellikte mahiyetler olarak vücuda gelmekteydi.

Bir şeyin vücudu yüklem, aidiyet belirlenimleri ile kendi olmasını belirlemekteydi… ki vücuda gelen için kategorik belirlenimleri mahiyeti olarak bulduğuydu. Anlam-değer, içerik ve biçim kendi olmaya dair mahiyetlerdi. Salt görüngü mevcut olarak mahiyetleri gereği kendi olmayı bulsa da mahiyet mevcud olmayı belirli kılmaktaydı.

Bu sebepten dolayı yaratılmış olanlarda Molla Sadra'nın klasik vahdeti vücud çizgisinde ifade ettiği vücudun asliyeti değil, içerik anlamında mahiyetin asliyeti önseldi. Zaten yaratıcı ile yaratılan arasında içkin bir ve aşkın başkası olarak ayrı değil aynı da değil olmakta yaratım yaratıcıdan paye alırken pay sahibi olmakta gerçekleşir iken yaratıcının yarattığının üst ve evrensel mahiyeti olmasından da bakıldığında yaratılmış olan için mahiyet asli anlamda esastı. Mahiyet yaratıcıdan

alınan evrensel paye gereği belirli iken mevcudun vücud sahibi olarak pay sahibi olması söz konusu olmaktaydı. Bu anlamda en temelde yaratılan ve yaratan; yaratım başkası kılıyor olarak gerçekleşir iken aynı varlık anlamında aynı kategoride buluşuyor değilse de ayrı değil aynı da değil oluşta varoluşun özden, Tanrı'dan hareket ile nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak bakıldığında ayrı da değillerdi.

Yaratıcı öznede asl olan, misliyet olmadan bir şeye benzemeyen biçimsizlikte sadece kendine benzer kendi olmaya dair şahıs olmaktı. Şahıs olmanın derinliğine inildiğinde kendi olmaya dair bilginin her canın üzerinde saklı olduğu görülür… ki insan kendi şahsına, yüklem aldığı özdeşlikleri ussal anlamda olumsuzlayarak değil de sükûnete erdikçe olumsuzlamış olarak erdiğinde, biçimsiz olan kendiliğin kendisi olduğunu görecekti. Kendiliğin kendine mekân ve anda hep kendi olduğu ve yüklem aldıkları ile zamansal olmakta kendi olmayı koruyarak var olma biçimlerinde kendini gerçekleştirdiğine de yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerindeki yaratıma döndüğünde tanık olmalıydı.

Ruhun öz kendilik -ben- olma bilgisini her can kendinde taşır iken yabancısı olmadığını, dilde ben olmakta açık etme olanağını insan kendinde bulmaktaydı. Tanrısal olandan paye alırken var olmak sebebi ile tanrısal olan var olmanın doğasını belirli kılıyordu… ki ruh, ben olmakta kendi olmayı Tanrı ile bulmaktan öte değildi. Yaratılmış olanın yaratımın gerçekleşiyor olabilmesi için -sebebi ile- başkası kılınmış olması gerçeğinde var olmak ayrı değil aynı da değil izafiyetinde gerçekleşmek zorundaydı. Ben olmak tanrısaldı ve Tanrı'dan paye almış olmanın gerçeğinde gerçekleşmekteydi.

Yaratıcı, nur ve şahıs olma içeriğinde mahiyetini vücut -hakiki varlık- olarak bulmaktaydı. Bu, yaratıcı öz kendilik hem kendi varlığının nesnesi ve öznesi olmakta kendiliğin kendine mekân olduğu gerçeğini de taşımaktaydı. Nur ve şahıs olmak anlamında Tanrı'da yani hakiki varlıkta nurun nesnelliğine ve şahıs olması özdeşliğine bağlı olarak vücut

elbette asliyet içermekteydi… ama yaratılmış olan varlar için vücud, asli olmaktan beri olarak Tanrı'dan alınan paye kadarı ile bilfiil varlık olmakta gerçekliği olandı… ki her var olan bilkuvve itibari anlamda ne ile nitelenmekte ise öylesi vardı ve bilfiil var olmakta gerçekliği olandı.

Yaratıcı öznenin kendini gerçekleştirme olanağında kendini de olanaklarında ve yüklem almalara bağlı olarak yaratabilmesi, tinsel anlamda vücuda gelmesi anlamında bir yaratım etkinliği olarak karakter ve kimlik belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Karakter ve kimlik belirlenimlerinde gerçekleşen vücuda gelmeler de asli olandan hareket ile gerçekleşmiş olsalar da bilkuvve itibari olma özelliğine haiz iken bilfiil gerçekleştikçe gerçekliği olan vücuda gelmelerdi.

Var olanlar tanrısal karakter ve kimlik belirlenimlerinden paye almış olmanın olanağında da var olmayı, bilkuvve asli varlıktan hareket ile bulmuş olsalar da bilfiil mahiyetlerini belirli kılan itibari anlamda gerçekleşen ve var olmanın esasları olan tanrısallardı. Tanrı'ya ait sıfat ve isimlerin var olana dair kılınıyor olması yaratımı olanaklı kılıyor iken var olmaya dair tanrısal esasların da itibari anlamda yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleştiklerini unutmamak gerekir. Tanrısal olanlar nurun nesnel ve öznel gerçekleşme belirlenimlerine göre var olmanın doğasını belirli kılmaktaydı. (Bu anlatılanların, Rum suresi otuzuncu ayete binaen okunması yerinde olur.)

Yaratıcının nesnel anlamda nur olmasında gerçekleşen ise varlık olarak kendi olmayı en temelde nurda bulduğuydu. Nesnel anlamda varlık olmayı nurda bulan için yarattıklarının cevheri -tözü- olması kaçınılmaz olarak bulduğuydu. Yaratılmış olanda ise vücud-mahiyet birliği yüklem alınmış özdeşlikte çoklu gerçeklik belirleniminde çok yönlü gerçekleşmekteydi. Kategoriler de varlıkta yüklem ve bağıntılılıkta gerçekleşen çoklu gerçekliğin kanıtıydı.

Varlık sahnesinde mevcut olanlarda gerçekleşen vücud-mahiyet birliği, tümelinde kendi olmaya dair aidiyet belirlenimlerinde aynılık

düzeyinde özdeşlikte gerçekleşir iken alınan payeye nispeten çokluk içinde gerçekleşme olanağı bulunuyor olunmasında aynı değil olmakta gerçekleşme olanaklı kılınmaktaydı. Ayrı değil aynı da değil oluşun içinde yaratılanın yaratandan pay alıyor olarak var olması, O'nun ile aynılık düzeyinde özdeş olduğu anlamına da gelmekte değildi… ki vücudun asliyeti olmuş olsun. Yaratım ayrı değil aynı da değil olmanın oluşu içinde başkası kılmanın gereğinde gerçekleşmekteydi. Başkası kıldıkça da çokluk kaçınılmaz olarak gerçekleşendi.

Tanrı'da en temelde önsel olan vücud-mahiyet özdeşliğinde varlık mahiyetinin gerçekleşmesiydi. Yaratılmış olanlar için ise mahiyet vücuda önsel olmak ile beraber vücud da varlık belirlenimi olarak bir mahiyet belirlenimiydi ve özsel olup da önsel ve içkin olan mahiyete dahil olmaktaydı.

Bizlerin kategorilere dahil olan kavramsal mahiyetleri deneyime önsel us belirlenimleri olarak buluyor olması, deneyimlenen varlığı gerçekte ne olduğuna dair bilmeyeceğimiz anlamını taşımak ta değildi. Varlığı hakkı gereği ile metafizik belirlenimlerinde yani -özsel yüklemleri-mahiyetlerine göre bilebileceğimiz anlamını taşımaktaydı.

Tür olarak kendi olmanın aidiyet mahiyetleri ile aynılık düzeyinde özdeşlikte var olunmakta iken töze/ hakikate ait varoluşta özsel ve evrensel olan tözsel mahiyetin kendisi olduğumuz söylenemezdi… töze ait olanaklar dahilinde kendi olmaya dair kılınmış olmak ta vardık. Tümele dair mahiyetin (içeriğin veya bilginin) vücud bulmuş durumu olmak ile beraber, çoklu mahiyete içkin olarak mahiyeti temsil eden vücutta kıvam belirlenimli yaratılmış olmaktan öte değildik.

*

En basit örnek ile tür ve türe dair tümel belirlenimli insan olma mahiyetinde vardık ama üst ve evrensel gerçeklik anlamında Tanrı'yı öz mahiyet olmasında (ilk -varlık- neden, olması gereken zorunlu neden)

bulur iken aynı değil ayrı da değil olarak olanak dahilinde deneyimlediğimiz gerçeklikte var olmaktaydık. Söz konusu ruh ve beden ise ruh kendi olmaya dair vücut-mahiyet belirlenimini özsel olarak kendi olmakta bulurken beden, ruhu kendine içkin mahiyet olarak bulur iken kendi olmaya dair özsel mahiyetini ruhta bulmaktaydı. Beden, vücud belirlenimi olarak ruhun kendilik alanına katılmaktaydı.

Ayrışık beyin vakıalarında görülen ayrı kişilikler veya birbirinden bağımsız, beynin iki yarım küresinde gerçekleşenlere bağlı olarak farklı davranışlarda bulunmak olabilmekteydi. Ancak, özde bulunan şahıs olma özelliği gösteren bir şahıs -ruh (öz kendilik)- vardı ki kendi olma bütünlüğünü kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olmakta korumaktaydı. Ancak, bedenin farklı bölgelerinde gerçekleşebilecek ve şiddet belirlenimli etkileşimler veya kopukluklar sebebi ile görülebilecek davranış ve duygusal reflekslere, bozunumlara neden olabilecek her durum, ruhun kendine yüklem alabilme olanağı içinde gerçekleşir iken farklı kişilik, karakterler vb. yüklem alınabilme olanağı da görülebilmekteydi. Bu, ruhun biricikliğinin bozunumundan dolayı değil, dirimsellik içeren bedenin her organında gerçekleşebilecek farklı öznellik belirlenimleri sebebiyle ve gerçekleşen bu öznellik belirlenimlerinin ruh tarafından yüklem alınabilmesi olanağından dolayı gerçekleşmekteydi.

Katmanlı varoluşta beden dahi çoklu gerçeklik belirleniminde dirimselliğe haiz öznellik belirlenimleri gösterir iken çok yönlü öznellik, çok biçimli öznellik belirlenimlerine dair olan çok katmanlı öznellik içeriğinde yapısal olmakta gerçekleşme olanağı olandı. Çok yönlü, biçimli ve katmanlı öznellik belirlenimlerinde de çok iradeli, çok sesli olmaya haiz olma olanağı gösterebilmekteydi… ki öz kendilik, öznelliğe dair bu çoklu gerçeklik içinde isim, amaç, ilke, var olma çabası, aidiyet, sorumluluk vb. bağıntısında yüklem aldıklarına bağlı olarak kendi olma, bütünlüğünü koruma çabası içinde bulunmaktaydı.

Farklı yaşam formları bedende var olmaya dair ortak bir payda da buluşurken organize bir bütünlük içinde bedeni görünür kılmaktaydı. Bedene bağlı gerçekleşenler kendiliğe yüklem alınıyor olmanın gerçeğinde ruhun -öz kendiliğin- deneyime açık yönünü göstermekteydi.

Bedene bilkuvve içkin ve bilfiil aşkın olan gerçeklik, öz kendiliğin -ruhun- gerçekliğiydi. Katmanlı öznellikte bilkuvve ruha içkin ve bilfiil ruha aşkın gerçeklik ise Tanrı'ya aitti... ki bedende de tanrısallar (ussal nesnelliğe -yaratıma- dair tümeller ve öznel olup da tanrısal sıfatlar olan dirilik, görme, duyma, düşünce, bilme, anlam ve karakter-kimlik belirlenimleri) bilkuvve bedene içkin ve bilfiil öznelliğe ait aşkın gerçekleşmekte iken Tanrı'ya aidiyette gerçekleşmektelerdi. Bu anlamda nesnellik zemininde nesnelliğe içkin ve aşkın gerçekleşen öznelliği ussal anlamda kabul görmek gerekirdi.

Ruhun bedene dair gerçekleşenlerde yüklemler alıyor olması, içinde bulunduğu âlemde kendini gerçekleştirebilme olanağı sunmaktaydı. Beden sanal âlemdeki bir avatar misali ruhun kendine yüklem alınmış özdeşlikte dolaşık olarak aldığı bir binek hükmündeydi. Eskilerin de dediği gibi kalıcı olan ruhtu ve beden kendisine misafir olup da gelip geçici olan bir elbise gibiydi. Yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe katılmaktaydı. İçinde bulunulan dünyaya dair bedende gerçekleşen duyum, anlam-değer, irade-duygu, haz-tutku, tutum-davranış vb. ne var ise yüklem alınmış özdeşlikte öz kendiliğe katılırken hem deneyim nesnesiydi hem de bedeni deneyim alanı kılmaktaydı.

Varoluş, bilkuvve varlıksal olarak aynılık düzeyinde özdeşlikte olanlara bilfiil gerçekleşen yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde, yüklem almalarda gerçekleşmekteydi. Çoklu var olabilme olanağında, sınırsız yüklem almalara bağlı olarak varoluş, varoluş biçimlerinde ve eşiklerinde sınırlanmış olmakta kendi olmanın korunuyor olmasında sağlıklı bir biçimde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Öz kendiliğe -ruha- dair özsel deneyimler şahıs olma niteliğinde bir şeye benzemiyor olmanın biçimsizliğinde kendine benzer olması, dirimsel, şuurlu ve bakış sahibi iken yönelimsel olması, aynılık düzeyinde özdeşlikte kendi olmaya dair bulduğu -tümellerdi- tanrısallardı. Yönelimsel olmasına bağlı olarak kendi içinde var olmaya dair hareket bağıntısı olması, hareket bağıntısına bağlı olarak gerçekleşme erki -iradesi- gösterir iken yönelimsel olmasına da bağlı varoluş iradesi gösteriyor olması özsel olup da tanrısal olan nitelikleriydi. Nura -enerjiye- bağlı var olması ile başkası kılınmış olmakta yaratılmış olmasında kendi olmayı en temelde Tanrı'da bulmaktaydı.

Öznellik Tanrı'nın yaratmaya dair kudreti (güç yetirebilmesi) dahilinde yükselirken ruha dair ben olmak yani kendi olmanın idrakinde olmak, yaratımda başkası kılınmış olmaya indirgenmiş olarak gerçekleşmekteydi. Kur'an'da ruha dair pek az bilgi sahibi olduğumuz beyan edilmekteydi… ki bu, ruha dair tam anlamı ile bilgi sahibi olmayacağımız değil, bildiklerimiz üzerinden ruha dair tam bilgi sahibi olabileceğimizi işaret etmekteydi… ki bunun için ussal olmak gerektiği gibi ussal olmanın yeterli gelmediği durumlarda deneyimsel anlamda kendiliğin tümel belirlenimlerine dair tespitlerde bulunulabilirdi.

Bu da yetmez, bir şeyin ne olduğu çoklu gerçeklik barındırır iken bilimsel anlamda deneysel sonuçlar da bilmeye dair başvurulması gerekendi. Ruhun tözüne dair bilgiler edindikçe de ruhun ne olduğu ve neler olabileceğine dair bilgiler edinebilirdik. Ruhsal olan deneyimler de ruhun neler yapabildiğine dair bilgi açımızı genişletebilirdi. Bir şey birçok belirlenimi ile var olmakta iken sadece bir açıdan tanımlanarak bilinecek olan değil, birçok açıdan değerlendirilerek tanımlanması gerekendi… ki üzerine konuşmak değil de hakkında konuşabilmek olanaklı olabilsin.

Olgunun/ olayın ne olduğu veya ne olmadığına dair ayırt edici özelliklerinin ve diğerleri ile benzerliklerinin tespiti tanımlanmasını

olanaklı kılar. Duyusal veya ussal tespitin yeterli olmadığı yerde bilimsel anlamda deney-gözlem-ölçüm-kritik etmeye dair sonuç bilgilerden hareket ile tanımlamada bulunabilirdi. Bir yöntemin veya araçların yeterli olmadığı yerde yeni yöntem ve araçlar ile tespitlerde bulunmak ile de tanımlamaya dair kavramlaşmaya gidilebilirdi. Öznel anlamda keşfi yeterliliğin edinilmesine bağlı tespitlerle de tanımlamaya gidilebilirdi… ki bu doğrultuda kastettiğim: bilkuvve varlıkta veya bilfiil varoluşta karşılığı olup da tespiti yapılabilir olanı öznel olanaklar veya nesnel yöntem ve araçlar ile belirlenimlerinde tespit ettikçe isim ve kavramlar içeriğinde tanımlayabilme olanağı vardı.

Tanımlamak, en temelde bilebilmenin olanağını gösterir iken tanımlanmasını yapamadığımızı bilmekten de bahsedemezdik. İsmi olanı anlam içeriğinde veya imgesinde bilmek, kavramı olanı anlam içeriğinde bilmek tanımlamanın yapıldığı kapsayıcı çerçevede olanaklıydı… ki bilmek tanımlama olanağı çerçevesinde gerçekleşir iken bir olgunun veya olayın bilkuvve belirleyici olan belirlenimleri ile bilfiil olan gerçekleşme olanakları çerçevesinde, ayrıca katmanlı ve çoklu gerçekliği doğrultusunda bilinmesi, olay ve olgunun çoklu perspektiflerden referans ile tanımlanmasını da olanaklı kılmaktaydı.

Bu anlamda isme ve kavrama dair yapılabilecek olan en genel tanım üzerinden çok yönlü olarak tanımlamalarda bulunmak olanaklıydı. Çok katmanlı ve çok yönlü gerçekleşen çoklu gerçeklik, çok yönlü tanımlamalarda bulunmayı da olanaklı kılabilmekteydi. En temelde ise tanımlaması yapılanın varlıksal anlamda bilkuvve ve varoluşsal anlamda bilfiil gerçekleşme belirlenimlerinde ayırt edici olan özellikleri ve diğerine kıyasen benzer özellikleri üzerinden ne olduğu veya ne olmadığına dair tanımlama yapılması, yerindeliğinde ve hakkı gereği bilmenin olanağı olan tanımlamaya dair olması gerekendi.

Bir olay ve olgu tümel belirlenimleri ile gerçekleşmekte iken tümeller yaratım gereği bilfiil gerçekleşmekte olup bilkuvve var olmaya içkin

gerçekleşmektelerdi… ki ontolojik karşılıklarının olabilmesi olma olanaklarına bağlı olarak bilkuvve olanın bilfiil gerçekleşmelerinde olanaklıydı. Bilfiil gerçekleşen de var olma olanağı olarak bilkuvve yerleşik olması ile artık ontolojik bir belirlenim olarak gerçekleşmekteydi.

Örnek: Görme bilfiil gerçekleşse de öznelde tözü gereği görme olanağı bilkuvve var olduğu için gerçekleşir… ki görme bilfiil sürekli olduğunda da var olmaya yerleşik kuvve olarak sürekli kılınmış olur. Bir masayı masa yapan özellikler dahi bilkuvve masa olabilmenin belirlenimleriydi ve özsel yaratıcı etkinlikte bilfiil masa olmanın gereği olarak sürekli kılınmaktaydı… ki bilfiil yeniden masa yapmanın olanaklı olması dahi masa olmanın bilkuvve olan belirlenimleri ile olanaklıydı.

Tümeller farklı bir evrende değil, var olmanın olanakları olması gereği ontolojikti, belirlenim olmaları bağıntısında ussal gerçekliklerdi. Bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve olarak var olabilmenin olanaklarıydı. En basit anlamda insan, bilkuvve var olma olanakları ile var iken olabilme olanakları içinde bilfiil insan olmayı bulmaktaydı. Masa dahi bilkuvve olma olanakları dahilinde bilfiil masa olmayı bulmaktaydı. Bizlerin masayı masa kılması: yaratıcı etkinlikte masanın masa olmaya dair ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için olduğuna dair belirlenimleri ile olanaklıydı… ki masa ne için olduğuna bağlı olarak da neler olabileceğine dair bilinebilir olandır.

Böyle olmak ile beraber söz konusu olan yaratım ise tanrısallardan paye almış olarak pay sahibi olmak ile varlık sahnesinde görünüş bulan olgu ve olaylar en temelde hakiki varlık olması bakımından bilkuvve var olan Tanrı varlığından paye almış olmanın gerçeğinde ve yaratım etkinliğinde hep bilfiil varlık olmayı bulmaktaydı… ki tanrısallar hep bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve olarak yaratıma içkin kılınmış olmaktaydı ama bu dahi hep bilfiil var olmak anlamını taşımaktaydı.

Ruh dahi kendi olmaya dair bilkuvve olup da evrenseli olan yani tümel belirlenimleri olan özellikleri ile tespit edildiğinde yaratım gereği bilfiil olarak gerçekleştiğine tanık olmak ile beraber, var olma olanaklarını bilfiil bulurken bilfiil sürekli kılmak ile bilkuvve sürekli kılmakta kendi olmaya dair yüklemler alarak görünüşe getirmektedir. Söz konusu yaratım ise Tanrı olmak dahi bilkuvve tanrı olma potansiyelini -yeterliliğini- kendinde bulan varlığın bilfiil kendini gerçekleştirmesi ve bilfiil yaratım etkinliğinde bilkuvve olanı sürekli kılması ile ilgiliydi… Tanrı bilfiil Tanrıydı, bilfiil Rahmandı, bilfiil Rahim'di, bilfiil Kerim'di, bilfiil Kahhar'dı, bilfiil Tevvab'tı, bilfiil Vedud 'tu… vb. idi.

Tanrı'da olabilme veya gerçekleşme olanağı olarak bilkuvve olup da bilfiil gerçekleşen her ne ise bilfiil gerçekleşir iken tinsel anlamda var olmaya dair vücuda gelmek anlamını taşımakta olarak değer biçimsel anlamda gerçekleşir iken itibariydi. Gerçek en temelde değer biçimsel gerçekleşmekte iken gerçekleşme belirlenimleri değer biçimsel olmakta vücuda gelirken -gerçekleşirken- itibariydi. Karakter ve kimliklerde kendini kılmaya/ olmaya dair bilfiil vücuda getirmeler itibari anlamda değer biçimsel ve varoluş biçimleri olarak gerçekleşmekteydi.

Söz konusu yaratılmış olanlar ise yaratımda bilfiil gerçekleşmekte iken bilkuvve varlık olmayı itibari anlamda bulmaktalardı. Bilfiil oldukça var olma olanağında gerçekleşmektelerdi. Tanrı ile aynılık düzeyinde özdeşlikte değil, yüklem alınmış özdeşlikte ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşmektelerdi. Eskilerden bazısı bundan dolayı Tanrı için asl olan cevher, yaratılmış anlamında gerçekleşenlere ise araz demişlerdi.

Asl olan en temel gerçeklik anlamında var olanların nedeni olan bilkuvve yaratıcı töz Tanrı idi. O'nun bilfiil olup da yarattıkları ise asl olandan aldıkları paye kadarı ile gerçek olmayı bulmuş olmak ile beraber, bilfiil yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşme olanağı bulurken nedeni kendileri olmadıkları içindi ki ilinek olmaktan öte değillerdi.

Nedeni kendinde töz olan ile nedeni kendinde olmayıp da ilinek olan arasındaki bağ ise Tanrı'dan paye almanın olanağında gerçekleşir iken var olan her can ilinek olmaktan ileri, gerçekliği bilfiil var olmakta bulabilmekteydi. İlinek belirlenimli olarak nedeni kendinde var olmuyor olmak, gerçek olunmadığı anlamı taşımakta değildi.

Söz konusu tanrısallar (yaratıma dair olan yasa, ilke, ilahi sıfat ve karakter-kimlik belirlenimli tümeller) ile var olmak ise var olmak var olanların elinde olmayan olanaklar ile gerçekleşir iken var olmak var olanların elinde olmadan gerçekleşmekteydi. Böyle olsa da gerçekten alınan paye gereği ile var olmak bilfiil var olmak iken bilfiil gerçekleşmekte gerçekti.

Söz konusu olan Tanrı'nın şahsı ise nurun sınırsız kendilik alanında, nura aynılık düzeyinde özdeş olarak hareket etkinliğinde bilfiil şahıs olmakta kendi -ben- olmak gerçekleşmekteydi. O kendine aynılık düzeyinde özdeş kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak bilfiil olmaya içkin bilkuvve varlık iken bilfiil gerçekleşme olanağında Tanrı olmayı bulmaktaydı. Anlam-değer yüklem almaya bağlı olarak karakter ve kimlik belirlenimli olmak da bilkuvve olan olanağın bilfiil gerçekleşmesi üzeri gerçekleşmekteydi.

Her ne kadar tümelde bilkuvve insan olunsa da sanatçı, filozof, arif, alim, asker, eğitmen… vb. olmak/ kendini kılmak da bilfiil var olmak anlamını taşımaktaydı… ki varlıksal anlamda bilkuvve olanın veya bilfiil olarak bilkuvve -meleke- kılınmış (kesb edilmiş) olanın bilfiil gerçekleşiyor olması olanağında var olmak bilfiil var olmaktı. Var olmak bilfiil gerçek olmak, bilfiil gerçeklik belirlenimlerinde görünüş bulmaktı… bilfiil gerçek olanı ilinek olmasından farklı olarak gerçekten paye almanın gereğinde gerçek kabul etmek gerekirdi.

Varoluş bilkuvve olan var olma yeterliliklerini bilfiil gerçekleştirirken bilkuvve olmaya dair sürekli kılmış olmanın olanağında gerçekleşmekteydi… ki ruh da yaratım olanağı içinde bilkuvve kendi

olma yeterliliğinde ve idrakinde ben olan kendiliğin bilfiil kendi olma hareketinde olanaklarını sürekli kılmış olarak yüklem alırken kendi olabilme çabası içinde kendi olandı. Kendi olabilmenin olanakları dahilinde yüklem alabilmelere bağlı olarak kendi olabilme olanaklarına da açık bir varoluş içindeydi… ki bir masa dahi kendi olabilme olanakları içinde yüklem aldıkları ile birçok şey olabilme olanağına haizdi.

Yorumbilim açısından bakıldığında da güneş bilkuvve güneş olma olanağı içinde bilfiil güneş olsa da ötekinde karşılık gördüğü belirlenimlere bağlı olarak birçok şey olabilme olanağı içinde değerlendirilebilirdi. Bir şeyi birçok açıdan değerlendirebilmek onun kendi olma gerçeğini etkileyecek diye bir kaide de yoktu.

Yorumbilim, bir olgunun kendi olma belirlenimleri doğrultusunda bilkuvve varlık olmasından farklı olarak bilfiil etkileşimleri içinde ne olduğu, neler yapabildiği, neler olabildiği/ olabileceği yönlerinde yorumcuya etkileri ile değerlendirilebilmesiydi… ki yaratım, yorum biçimsel gerçekleşir iken yaratıcı özne ve yaratım nesneleri arasındaki ilişkide ne olduğu, neler yapabildiği, neler olabildiği/ olabileceği ve neler olamadığı/ olmayacağı ile ilgili olarak da gerçekleşmekte olandı.

Yaratım-yorum bağıntısında yorumcunun etkilendikleri ile etkileşim nesnesini kendi dünyasına katma olanağı olduğu gibi yorum, yeniden yaratıma tabi tutmasının da olanağıydı. Yaratıma tabi tutmak ise hep yeniden yeni yüklem almalara bağlı olarak kendi olmaya dair açık olmak anlamını taşımaktaydı. Yeniden yaratılanın da yeni bir yaratıma açık bir varoluş içinde kendi olmayı bulduğu anlamını taşımaktaydı. En basit anlamda beslenme ile doğanın öznel ve nesnel anlamda nelere dönebildiği, sanat ile neler yapılabildiği, bilim tekniğe dair ürünler ile doğanın nelere açık olduğu veya olmadığı vb. bakıldığında yaratıcı özne için öteki ile varoluşunda yaratıma açık olmak yani yoruma açık varoluş içinde bulunmak hep yeniden bir oluş içinde kendi olma olanaklarına açık bir varoluşta var olunduğunu göstermekteydi.

Ruh yani öz kendiliğin aslen ne olduğu, tümel belirlenimleri ile bilkuvve ne olduğu, kendi olma yeterliliğine ve idrakinde kendi olmayı bulmuş olsa da var olma çabasında gerçekleştirme olanağı içinde olanaklarını açımlarken kendi olmaya dair yaratım olanağı olabilen, yaratım olanağı içinde yüklem aldıklarına bağlı olarak da kendini kıldıkları/ oldukları ile kendi olabilme olanaklarını çeşitlendiren olguyu kastetmekteyizdir.

Ruh denildiğinde: şahıs, diri, şuurlu, bakış sahibi olarak yönelimli ve yönelimli olması sebebiyle kendi özünde hareketli ve kendi özünde haraketli olduğu içindir ki kendini gerçekleştirme erki -iradesi- olanağına haiz olgudan bahsetmekteydik… ki bilkuvve olup da bilfiil gerçekleşme olanağı olan her ne ise kendi olma çabası içinde kendini de yaratabilme -kılma/ olma- olanağı içinde bulabilmekteydi. Bu anlamda ruh derken: kendi olma çabası içinde kendini, olanaklarında yaratabilme, kılabilme olanağına haiz olgudan bahsetmekteyiz.

Ruh derken: şahıs olma niteliği ile nesnelliğe içkin ve bir şeye/ şeylere benzer değil de kendine benzer olma özelliğinde bulunan kendi olma durumundan bahsetmekteydik. Anlam-değer, irade-duygu, bilgi-inanç, haz, niyete bağlı eylem vb. yüklem almalarda kendini kılma/ olma olanağı içinde kendini yaratabilme olanağına açık olandı. İçerde olan şahıs ve bir şeye/ şeylere benzer olmadığı içindi ki duyusal anlamda dışarda görülmese de özsel anlamda duyular üzerinde bulunurken tespiti olanaklı olan, ussal anlamda tanıtlanabilir ve tanımlanabilir olan öz kendilikten bahsetmekteydik. Keşfi anlamda da kendisine dair var olma olanakları dahilinde (neler yapabileceğine dair) deneyime açık olan öz kendilikten bahsetmekteydik.

Bu anlamda bedene dair görüngüye aşkın öz kendiliğe dair özsel bir gerçekliğimiz vardı ki buna yani kendiliğimize bilgisizliğimizden dolayı yabancı olsak da bildikçe yabancılığı aşma olanağımız da vardı. Bilebilir olduklarımızdan hareket ile bilinmeyenleri bilebilir olduğumuz us ve deneyim olanağı içinde ruha dair çok şey de söyleyebilirdik. Onu her

belirlenimi ile hep yeniden tanımlaya bilirdik. Ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için olduğuna dair birçok görüş ifade edebilirdik… ki önemli olan aslen ne olduğuna bağlı olarak neler olabileceği ve olamayacağı ile ilgili olarak onu tanımlayabilmekti ki kendi olmaya dair yabancılığı aşmak da felsefi anlamda olanaklı olsun.

Çocukken bedenin öz kendiliğe -ruha- yabancı olması, alışılan dünyada öz kendiliğin kendine yabancı kalmış olması gerçekleşmekteydi. Buna rağmen gözlerden bakarken yedi yaşında ve yetmiş yaşında yaşlanmadan aynı duran kişi hep aynı kişiydi.

Zaman içinde bedenin yaşlanmış olması ruhun da yaşlandığı anlamını taşımakta değildi. Ruhun sonradan kendi olmaya dair yüklem aldıklarında zamansal anlamda değil de öznel anlamda değişiyor olması söz konusu olandı. Yaşlanan bedende deneyimlerinin kısıtlanıyor olmasına, bedenin yaşlanmasına rağmen yaşlanmayan öz kendilik, -ben olan – ruh vardı.

Bu gözlem ve özsel deneyimler ruhun ölümsüzlüğüne ussal anlamda işaret etmekteydi. Ölüm eşiği deneyimleri de kısmi anlamda olsa da ruhun ölümsüzlüğüne işaret etmekteydi. Yeniden bedenlenerek dünyaya gelmek de ortak dil, anı, karakter gerçeğinden hareket ile bakıldığında ve kanıtlandığında bedensel -biyolojik- ölümün, ruhun ölümü anlamını taşımadığı gerçeğine tanık olunur.

Bedenden ayrı ruhsal gezileri olanlar veya ruhsal görüye dair keşfi deneyimleri olanlar da bilir ki beden ölürken ruh ölmekte değildi. Tarihsel anlamda birçok kadim bilgenin bedensel ölümün ruhun ölümü olmadığına dair -birbirinden bağımsız- ortak deneyimleri de tarih olgusal bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Ussal olanın mantıksal veya deneysel olması gerektiği gerçeği baki olmak kaydı ile tarihsel olduğu gerçeğini de hatırlamak gerekir. Bedenin ölümlü olması, sonrasını bilmekte değilsek de bu, ruhun ölümlü olduğu

anlamını taşımakta değildi. Zaman içinde ruha dair bilgilerimizin artması ile onun üzerine daha fazla konuşma olanağımız olacağı gibi bedensel ölüm ile beraber ölmediğini/ ölmediğimizi de bilebileceğimiz bir gün/ günler elbette vardı.

Bedensel anlamda ölümlü olmaya rağmen varoluşa tutunmak elbette önemliydi… ama bedensel ölüm ile ölmüş olmamayı, sürekli bir yaşamın olduğunu bilerek varoluşa -kendiliğe- tutunarak yaşamak, ahlaki anlamda daha önemliydi. Bitimli bir yaşam anlamsız kılınırken yaşamaya değer kabul edilmeyeceği gibi her türlü ahlaki sınırın olmadığı ve sonuçlardan bağımsız aymazca yaşanabilirdi.

Sürekli bir yaşam ise yaşananların sonuçları olduğu bir oluş içinde doğru değerlendirildiğinde daha ahlaki yaşamayı olanaklı kılabilirdi. Söz konusu nefsi emmare ve kötücül doğası olduğunda sürekli bir yaşam görüşü dahi güzel ahlaka dair ahlaki olmaya yeterli değildi. Tanrı'ya iman, vicdan, öteki ile ilişkilerin sürekli kılınması gerekliliği, empatiye açık duyarlılıkta ötekini önemseyebilmek vb. olgular da güzel ahlaka dair ahlaki yönümüzü geliştirmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Demek istediğim: ruha dair kesin bilgiler edinsek de ruhun yüklem alınmış özdeşliklerde neler olabileceğine dair kesin yargılarda bulunmak; çevre, koşullar, ihtiyaçlar, anlam-değer dünyası olarak inanç, duygu-haz vb. çoklu olguların bağıntılılığında ve değişkenliğine bağlı olarak kolay değildi. Bilinebilecek veya bilinemeyecek olana dogmatik olarak kapı aralamak yerine, bildiklerimiz üzerinden bilinmeyeni bilmeye çalışmak ve bilinmeyeni bilmeye açık olmak, bilme yönelimli yaratılmış insanın tinsel doğası gereği olması gerekendi.

*

Hep bilmeye dair olan bir dünya içinde miydik? İnsanın bilinçdışı belirleyenleri çok faktörlüydü ve hazlar, duygular söz konusu ise insan sadece bilmeye yönelik değil, yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde

deneyimledikleri ile deneyimlediği bir dünyada var olmaktaydı. Böyle olsa da bilmek sadece bilmekten ibaret değildi. Bilmek, varlığa bir tutunma biçimiydi. Bundan da ileri bilgi, düşüncenin yaratım etkinliğine katıldıkça bildikçe tutunulan dünyayı yeniden yaratmayı olanaklı kılmaktaydı.

Bilgi anlam-değer yüklemlerinde inanç belirlenimli olarak öznelliğe katıldıkça da öznelliğin yeniden yaratılmasını da olanaklı kılmaktaydı. Bildikçe bilfiil var olan insan, bildiğini yaratıcı etkinlikte kullandıkça, yeniden yaratıma tabi tuttukça kendini de değişen ve yeni olan anlam-değer yüklemleri alabilme olanağında yaratma olanağı bulmaktaydı. İnsanda bilgi değer biçimsel olarak kullanım değerine göre işlevsel iken insan bildiği kadar vardı. Olması gerekene dair bildiklerini gerçekleştirdiği kadar bilfiil yaratım etkinliğinde var olmaktaydı. Bildiği kadar var olan ve bildiği kadar yeniden kendini yaratabilme olanağına haiz olan öznellikte insan için bilgi, sadece bilmekten ibaret değildi.

Bilmeyi sınırladıkça, bilinmez olana merakını yitirdikçe, bilmeye dair gerçekleşen varoluş krizini bastırdıkça insan, insan olabilme olanağını öldürmekten öte durmakta değildi… ki bu anlamda İslam’da ilim öğrenmenin en temel farz kılınmış olmasını daha iyi anlayabilmekteydik.

Eskilerden biri (Berkeley) “Var olmak, algılamaktır -idraktir-” demişti. Ona göre, var olanlara dair algılanmadıklarımız ise Tanrı’nın algısında -idrakinde- var olabilmekteydi. Bu söz duyuma dair algılamayı önceler iken Tanrı ve yaratım ile var olanların, ötekinin algısından bağımsız olarak var olabildiği gerçeğini içermekten de uzaktı. Elbette karşılıklı var olmakta algı ve algıya bağlı idrak etmek, bilmenin ve onamanın bir olanağıydı. Ancak, bu yargı; algı ve gerçeklik bağıntısında var olmayı sorunsal kılmaktaydı… ki bu yargı; Tanrı’nın varlığından paye almış olarak var olan ve pay sahibi olarak kendi olmayı hisseden/ bulan, gerçekleştirdiklerinde veya bütün bir parçası olmakta işlevi yönü ile

bütüne katılan her ne var ise var olmayı, gerçekten aldığı paye ile pay sahibi olmakta gerçek bulmakta olduğundan dolayı eleştiriye açıktı.

Kendi -ben- olmanın idrakinde veya hissiyatında kendi olmanın gerçek olduğunun doğru olduğu düşünüldüğünde var olmanın gerçekliği, kendi -ben- olmanın idrakinde olmak ve kendi olmayı idrak etmeye eşlik eden kendi olmayı hissetmek ile ilgiliydi. Görüngüler dünyasına da idrak ettiğimiz kadar algı önceliğinde eşlik ettiğimiz düşünüldüğünde, var olanlar kendinde gerçek olsa da idrakimize eşlik ettiği kadarı ile bizim için gerçeklikleri görünür olabilmekteydi.

Eskilerden bir diğeri ise “Kendini anlatabildiğin kadar varsın” demişti. Kendini anlatabilmek, kendi varlığını görünür kılmayı da içermekte iken karşındakinin idrakine inebilmek ile görünüş bulduğumuz ilişkilerde bulunabilmekteydik. Duyulara us, usa idealar ve duygular eşlik ederken okuduğumuz bir dünyanın içinde bilmek ile varlığa tutunmaktan başka bir olanak bulunmayan bir oluş içinde bulunmaktaydık… ki bildikçe idrak edilen bir gerçeklikte bulunmak ile kalmayıp bildiğini aktarmak ile de bilmiş olmanın tavrında kendine de tutunmuş olan bilen özne olmakta vardık.

Bilmenin varoluşa dair bu kadar merkezde olduğu bir varoluşta bilmeyi sadece varlığa nispet edip, var olmaya dair bilginin ne ifade ettiğinden bağımsız bilmek, bilme nesnelerinde takılı kalmaktan öte değildi. Elbette bilecektik ama bilmenin bizleri nelere eylediğini görerek bilmenin ne olduğu, nasıl gerçekleştiği ve ne için olması gerektiğine dair de bilgimiz olmalıydı. Bilgi elbette Tanrı değildi ama yaratım söz konusu ise en temel tanrısal olan ve yaratımda merkezi olmayı hep koruyan gerçeklikti. Bilgi sadece bilmeye indirgenmeyecek kadar varoluşsaldı ve gerçek değerinde bilinmesi ve kullanım nesnesi kılınması gerekendi.

Anlamın öznelde gerçekleşen eril, dirimsel, yüklem almayan yüklem -biricik olması, değer yargısal gerçekleştiğinde bilgi olmaya haiz olmak

ile beraber yönelimsel kılması yani kılgısal olması metafiziğinden, dolayısıyla da tinsel doğasından bakıldığında, nesnesine öyledir diye bakışımda bulunmaya eylediği görülür… ki bu doğrultuda bilgi öznelde değer yargısal gerçekleşir iken sadece nesnesinin bilgisi değil, inancında nesnesi olur. Öznelde iradenin ve duyguların eril belirlenimli doğası gereği ile bilgiye dair karşılananlar da irade değer yargısalken ve duygular değer oluşunda gerçekleşirken bilgi, içselleştirildiği veya yorumlandığı yönde değer yargısal olması doğrultusunda inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Bilgiyle böyledir diye bakılan her ne ise öyle olduğuna dair doğru olduğu kabulü ile öyle olduğundan yana emin, iman etmiş olmak ile bilgi değer yargısal gerçekleşmekteydi… ki bu anlamda bilgi, değer yargısal içselleştirildiğinde veya ortak değer alanı olan kültür, medeniyet alanını belirli kıldığında öznel ve ilişkilerde nesnel olan inanç alanları var kılmaktaydı.

Bilginin öznelde ve ortak değer alanında inanç nesnesi olmasından dolayı, anlamın veya bilginin gerçek ile bağıntılı doğru olması gerekirdi ki gerçekten kopuk olmayan yaratılmış dünyalardan bakıyor olmak, dünyalarda yaşıyor olmak gerçekleşebilsin. Anlamın kılgısal anlamda eyler erkinden dolayı inanç belirlenimli olması, anlamaya/ bilmeye açık öznenin gerçekten uzak kılınacak biçimde manipülasyona açık olduğu gerçeğinin en temel nedeniydi… ki bu anlamda anlamın/ dolayısıyla da bilginin, şüpheciliği içerecek biçimde tahkike açık olması önemliydi. Öznenin anlam-değer, irade-duygu, inanç, fayda, nefsi emmare vb. çoklu bağıntı içeren belirlenimlerden bakarken bilgi verilerini yorumbiçimsel değerlendirildiği de düşünüldüğünde ve yanılgılara açık çok yönlü olan bilme etkinliğinde bulunduğu görülmekteydi.

Vesveseye dolayısıyla da manipülasyona ve yanlış sanılar yani gerçekte karşılığı olmayan zanlar ile biçimlenen batıl olana açık bilme etkinliğinde öznenin yalan bir dünya içinde yaratım etkinliğinde

bulunması bu anlamda kaçınılmazdı… ki tarih, nübüvvet ve gerçeğin bilgisini edinmek ile gerçekleşen diyalektik oluşa bağlı tarihsel biçimlenme düşünüldüğünde, yalan dünyalar yaşayan insanlığa da tanık olunmaktaydı. Gerçeğin bilgisini edindikçe biçimlenen dünyalara da tanık olunabilmekteydi.

Bilme etkinliği içinde bulunan öznenin sadece bilmeye yönelik olmadığı, bildikleri ile beraber biçimlenen bir dünyada olması sebebi ile bilginin yaşamsal anlamda değerini bir daha gözden geçirerek değerlendirilmesi elzemdi. Yanlış sanıları geride bırakmış olarak gerçek ile bağıntılı bir dünya için şüphecilik yerindeliğini korur iken gerçeğin bilgisine dair arafta bırakmamalıydı. Batıl karşısında doğru olan ile eleştirel olmak ve tek yönlü yalınkat görüşlere yönelik de çoklu gerçeklik sebebi ile çok yönlü eleştirel olmak elzemdi.

Elbette diyalektiğe bağlı oluş içinde var olmaya dair ilmi bakışımda yalan, yanılgı -zan-, batıl ve gerçek, yanlış ve doğru vardı ama çoklu gerçeklikte olay ve olgular yerindeliğinde ve gerekliliğinde değerlendirildiğinde, hikmete dair var olmak, bakabilmek de vardı. Yanlış doğrunun azığı iken hak batıl üzerinden görünüş bulmakta ve farklı alanlarda gerçekleşme olanağı bulmakta iken hikmete dair yerindeliğinde ve gerekliliğinde bakışım sahibi olmak da vardı… ki bu, taraf olmamak anlamında değil, hikmetsel görü anlamında ilmi bir bakışımdı.

Söz konusu olan, öznelliğin yönelimsel ve gerçekleşmeye, yaratıma dair bilfiil var olmasının tinsel doğası ise olan bitene dair ne yapılması gerektiği yönünde herkes dünya görüşü izleğinde taraftı. Öznenin anlam-değer yüklemleri alabilmesinin tinsel doğası gereği herkes, yüklem aldıkları ile farklı dünya görüşlerinde, ortak değer alanlarında taraf olmayı, fırka belirleniminde bilfiil tinselde yaratılmış olmakta bulmaktaydı.

Dünya görüşleri bilmeye önsel kılındığında, doğru veya yanlış yargılarında dikkat edilmesi gerekenlerdi… ki bilgibilimsel anlamda doğru olana -gerçeğe- açık olmak korunuyor olabilsin. Ahlaki anlamda da ilişkilere, olması gerekenler yönünde dikkat edilebilsin. Söz konusu olan var olmak ise bilmek hayatiydi. Gerçeği bilmek ve gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğini önemsemek de ilişkilerde ve yaşananların sonuçları olan bir dünyada hayatiydi.

Önemli olan: tarafı her ne ise gerçek ile ne kadar bağıntılı veya gerçeğin görünüşüne ne kadar hizmet ettiği ile ilgili olarak, yaşananların da sonuçları olan bir oluşta taraf olmanın ne anlam taşıdığının idrakinde olmaktı… ki taraf olmak, yaşananların sonuçları olan bir dünyada hayatiydi. Çoklu gerçekliğin belirli kıldığı bir varoluşta çoklu gerçeklikten bakabilmek, doğru tarafta olmak adına dahi olsa elzemdi.

Gerçeğin doğru bilgisi ile kıyas edildiğinde yanlışa dair sanılar da olmaması gerekenin bilgisi olmaktalardı. Gerçeğin bilgisi ve yanlış sanıya dair olmaması gerekenin bilgisi söz konusu olduğunda da hem ussal anlamda eleştirel hem de tespite dair deneyimsel olmak ile tahkike açık bilgi edinme etkinliğinde bulunmak gerekirdi. Bilmeye açık oluş içinde bilgi inanç nesnesi olarak gerçekleşirken ve yorumbiçimsel okumalarda bulunurken insan doğru veya yanlış söyleme inanıyor olmaya açık olan tinsel doğaya haizdi. Anlamın inandırıcı doğası doğrultusunda kani kılan görüşler izleğinde de inanılan dünyaya değil de inanılan dünyalara bakılmaktaydı. Bundan da ileri, anlam ilke gereği kültür olgusal olarak ortak değer olduğunda veya medeniyet belirlenimli kurum işlevsel kılındığında, inanılan farklı dünyalar yaratılmaktaydı, yaşanmaktaydı, deneyimlenmekteydi.

Bilgiye dair inanılan, öznenin gerçeği ve deneyimlerken yaşadığı olmakta ayrıca erek belirlenimli olduğunda varoluşsal nedenler olmaları anlamında değerleri, değerler alanını belirli kılan -kurucu-değer olması ile yaşam biçimine eylemekte iken gerçek/ gerçeklik ile

bağıntısına en çok dikkat edilmesi gerekendi. Değerler alanı inanç alanıydı. Edinilen bilgi değişimine göre değerler -inanç- alanı da değişime açıktı. Bunun içindi ki gerçek ile bağıntılı olarak olması gerekli olan özsel ve evrensel olan değerlere ihtiyaç vardı… ki gerçek ile bağıntılı olarak varoluşa tutunma olanağı bulunmuş olsun.

İnandığın gerçeklik bakışımını belirli kılar… değerin olduğu nokta da yaşadığın gerçekliğin olur. Ortak değer alanında gerçekleştiğinde kültüreldir. Kurumsal anlamda işlevsel kıldığında, medeniyete dair genele yaygın kıldığın gerçeğin olur. Önemli olan ise inandığın (sanıya dair öznelde karşılanan) gerçekliğin yanlış sanıdan ibaret olmamasıdır… Varsayıp da bilfiil ilişkilerinde gerçekliği olanlardan da ileri, bilkuvve gerçekliği olup da bilfiil ona göre yaşıyor olmandır… ki bu anlamda gerçeğin bilgisine ve gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisine ihtiyaç vardı.

Gerçeğin bilgisinden, dolayısıyla da gerçeğe dair inanılan/ emin olunan bilgiden sapıldıkça da insan haysiyetinden yoksun bir yaratım oluşu içinde bulunmak kaçınılmazdı. Bilgi edinmeye kapalı bir oluş içinde de değişen zamanların öznesi olmaktan, kendini de yeniden yaratıyor olmaktan kopuk batıl olan sanıların dünyasına kendiliği mahkûm etmiş olmak da kaçınılmazdı. Bilgi ve öznelde değer biçimsel olması ile varlığa tutunmak ve varoluş biçimleri geliştirmek ayrıca bilgi yaratıcı etkinliği olanaklı kılar iken yeni varoluş nesneleri edinmeyi, dolayısıyla da yeni varoluş biçimlerine eylemekte iken bilgi-ahlak bağıntısında bilginin varoluşa dair ne kadar merkezde olduğu da görülmekteydi. Yaşananların sonuçları olan bir dünyada da var olmanın aleyhine ve lehine olanlar ile bakıldığında pragmatik anlamda bilgi hayati öneme haizdi. Amaca bağlı kullanım değerine göre de güç değilse de güçlü olabilmenin en temel belirleyeniydi.

Tarih olgusal olarak bilgiye bakıldığında, bilinenlerden hareket ile bilinmeyene doğru gelişen ve bilinmeyeni bilinir kılmanın bilme

yolculuğunda bulunulmaktaydı… ki bildikçe, hep yeniden anlam-değer yüklemleri almak ve diyalektik oluşta yaratıcı etkinlikte değişen zamanların öznesi olmak ile hep yeniden kendine doğan insanlığa tanık olunabilirdi. Tarih temel ihtiyaçlar, kaygılar, mülkten paye almanın olanağında var olabilmenin bilgisi ile doğrultu kazanmakta olsa da diyalektik oluş içinde hak olan bilgi ile yaratım etkinliğinde bulunurken hep yeniden biçimlenmekteydi. Bu dahi bilginin varoluşa dair hayati olduğunu göstermek ile beraber, geleceğe hak olan bilgi ile adım atmanın elzem olduğu gerçeğini görünür kılması adına önemliydi.

Hep bilmeye dair olan bir dünyanın içinde miydik? Evet, hep bilmeye dair olan bir dünyanın içinde var olmaktaydık… ki hep bilmeye dair olmak, insanın fıtratı gereği var olmaya dair aciz ve bilmez yaratılmış olması sebebi ile gerçekleşmekteydi. Ayrıca, insan tininin tanrısal olan duyumlardan, idealardan (iyi, doğru, güzel), düşünceden ve ustan en temelde paye almış olmasından dolayı bilmeye yönelik var olmak kaçınılmaz olarak bulduğumuzdu.

*

Böyle olsa da “hep bilmeye dair olan bir dünya içinde miydik?” sorusunu farklı bir perspektiften de değerlendirebilirdik. Bilmeye dair oluş içinde hep var olmaya, kendimizi kılmaya/ kendimiz olmaya ve deneyimlediklerimizi hissetmeye dair de varoluş bulmaktaydık. Heidegger insanın doğaya atılmış olmasına dikkat çeker. Kaygıyı da varoluşu derinden hissetmenin duygusu olarak -önceler- yüceler. Şu dünyaya atılmış olmaktan daha çok indirilmiş olan ruh yani öz kendilik, kendinde ben olan bedene dair bilfiil yüklem aldıkları ile var olma çabası verdiği bir dünyada kendi olmayı bulmaktaydı. Aslında ise bulunduğu dünyaya yabancıydı. Bedene yabancı, çevresine, içinde bulunduğu dünyaya yabancıydı. Bilmeye yöneldikçe, emek ile yaratıcı etkinlikte bulundukça, duygusal bağlar kurdukça, aidiyet duydukça vb. yabancılığı aşabilmekteydi.

Bu dünyaya inmiş olan can/ ruh, gerçekleştirdikleri ile bilfiil dünyaya yaratıcı etkinlikte inmekteydi. Özneler arası ilişkide de kendini değer kılıp da kalplerde yer edindikçe birbirine inme olanağında var olabilmekteydi. İnsan olarak bilfiil kendi oldukça, bilfiil mülkten paye almak ve gerçekleştirdiklerinin öznesi olmak ile dünyaya indikçe, kendini kılabildiklerinde/ olabildiklerinde yabancısı olmadığı bir dünyaya inmekteydi.

Böylesi dünyaya indikçe, diyalektik oluşta süreç belirlenimli görülen değişen zamanların ve yüklem almaya bağlı kendisini kılmaların/ olmaların öznesi olarak da tinsel anlamda yükselme olanağı bulandı. Her yeni olma durumu, kendine anlam-değer yüklemlerinde doğabilme olanağıydı ki tinde kendine doğma olanağı tinde yükselmenin de olanağıydı ki yabancılık tinde yükseldikçe unutulmakta, geride bırakılmaktaydı.

Böyle olmak ile beraber yabancı olmak, kaygıya gebe iken kaygı doğduğunda en baskın hal ile deneyimlenir iken kendiliği değer olarak da bulmayı olanaklı kılmaktaydı. Yabancılık varoluş krizine -derdine-sebep verdiğinde ise kendilik kendine yabancıydı ve yabancılığı kendi içinde derinleşmiş olarak bulmaktaydı.

Varoluş krizi yabancısı olduğumuz bir dünyaya uyandırmaktaydı. Kaygı da uyanmanın bir parçasıydı. Uyanmanın parçası olduğu kadar varoluşu -kendiliği- değer olarak bulmanın, kendiliğe yabancı değil de içinde bulunulan dünyaya yabancı olmanın nesnesi olmaktaydı… ama varoluşa tutunmayı olanaklı kılar iken bilfiil yeniden kendini gerçekleştirebilmenin, yaratabilmenin, kendiliği yeni bir oluş içinde kılmanın kılgısal olan belirlenimiydi. Yabancısı olunan dünyaya katılmayı da olanaklı kılar iken kendi ile çelişen bir duygu olmaktan daha çok kendisi ile kendisini aşabilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Bilkuvve yabancılığı ve varoluş krizini besler iken bilfiil yabancılığı ve kendisini de aşmanın olanağıydı.

Bilmek, emek, ülfete bağlı ilişkiler geliştirmek, duygular, arzular, hazlar, yaratıcı etkinlikte bulunmak vb. kendi -var- olma çabası içinde yabancılığı aşmanın gerekenleriydi. Yabancılığı kötüye olan meyille veya kötüye dair olanlar ile öldürmek değil de bilmek, emek, ülfet ile aşabilmek önemliydi. Ancak, varoluşun felsefi olan yönüne yani metafizik gerçekliğine uyanmak, kaygıyı beslemek değil de kaygı ile varoluşa tutunurken kaygıyı aşmak ile olanaklıydı. Kaygı yabancısı olunan dünyanın içinde yabancılığı besler iken nesnesinde kalındığı sürece felsefi olanı düşünebilmekten yana yitik kılabilmekteydi.

Genel anlamda Heidegger'in deyimi ile kaygıyı yaşayan, kültürün veya medeniyetin konfor alanından uyanmalı, varlığın sesine açık olmalıydı. Varlığı sadece bilmeye dair bilgibilimsel anlamda metafizik yapmayı artık geride bırakarak görünüşe geleni, başka bir deyişle de vücud bulanı anlamaya çalışmak, anlamaya açık olmak gerekirdi. Bunun için ise bilkuvve olanlardan çıkıp bilfiil olarak varlığa katılıyor olmak gerekirdi.

Elbet öyle olmalıydı ama varlığın sesine felsefi anlamda açık olmak için kaygı hangi düzeyde yaşanırsa yaşansın bir biçimde aşılabilmeliydi. Varlığı anlayabilmek için de varlık alanına en temelde bilmek ile katılmak ve varlığa bilmek ile tutunabilmek olması gerekendi. Aristoteles'in bilmeyi merkeze almış olduğu metafiziği dahi bilmeyi önceler iken bilmek ile varlığa tutunan özneyi görünür kılmakta değil miydi? Yaratıcı etkinlikte bulunurken değer üreten çaba anlamında bilfiil olmakta gerçekleşen emekte hem kendiliğe tutunma biçimiydi hem de yaratım nesnelerine bağlı olarak varlığa tutunma biçimiydi. Kaynaşmak, yeni bir oluşa taşınabilmek, karşılıklı var olabilmek ile ilgili olup da birbirini olumsuzlayan karşıtlıkta değil de karşılıklı ilişkilerde bulunmak anlamında ülfet kurabilmek de hem kendiliğe hem de varoluş nesnelerine tutunmanın gereği olarak ihtiyaç duyulan ve olması gerekendi.

Heidegger'in daveti, varlığı olduğu veya olmadığı yönleri ile bilmekten daha çok bilfiil ilişkilerinde görünürken -gerçekleşirken- ilişkilerinde yeniden düşünebilme olanağına uyanmamız gerektiğiydi. Bu görüşünde haklı olsa da varlığı bilmeye dair olarak yaklaşım içinde bildikçe ve bilmeye çalıştıkça, hakkı gereği bilindiği yönde ilişkiler kurdukça anlamaya açık olmamız da kaçınılmazdı.

Düşünmek en temelde kendini gerçekleştirme/ yaratabilme olanağı olduğu içindi ki yeniden bilmeye açık olmak, bilmenin heyecanını düşünmenin yaratıcı etkinliğinde sürekli kılmak, kaygının da aşılmasını olanaklı kılabilmekteydi. Elbette var olmak sadece yüklem alınmış özdeşlikte bilgiye özdeş gerçekleşmekte değildi. Yaratım, dolayısıyla da varoluş bilgiye özdeş ussal gerçekleşmekte iken bilmek, yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe özdeş anlam almalarda gerçekleşir iken varlığa bir tutunma biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Bilmek öznelde idealar (iyi, doğru, güzel) ile hep değer yargısal gerçekleşir iken salt bilmek düzeyinde gerçekleşen değil, değer biçimsel gerçekleşendi. Değer biçimsel gerçekleşirken de hem yargısal anlamda hem de kullanım değerine göre varlığa bakmayı ve varlığa bir tutunma biçimi olarak katılmayı olanaklı kılmaktaydı.

Bütün varlık için var olmak, öznel anlamda tanrısallar olan ilahi sıfat ve isimlere bilkuvve içkin ve bilfiil aşkın olarak da nesnellik zemininden hareket ile nesnelliğe aşkın öznellikte gerçekleşmekteydi. Varlığı anlayabilecek isek önce öznellik içerdiği gerçeği ile onu bilmek gerekirdi… ki öznellik içereni öznel ilişkilerde bulmak, karşılıklı ilişkiler geliştirmek ile tanımak, anlamak olanaklıydı.

Tanımak ve anlamaktan ileri, bildikçe kendimizi yaratma olanağında kıldıklarımız/ olduklarımız ile içinde olduğumuz bir dünyaya eylenir olabilirdik. Bilmek hep kendiliğe dışsal gerçekleşmekte ve bilgi nesnesi kendiliğe dışsal durmakta iken içinde olmaya ihtiyaç duyduğumuz bir dünya olmalıydı. Bunun için dahi olsa hemhal oldukça anlamaya açık

olduğumuz ve anlayabildiğimiz bir dünyada da olmak gerekirdi… ki anne, baba, sanatçı, arif, filozof, cömert, merhametli, zengin (yeterli olabilmek) vb. olmaya dair bilfiil kendimizi kıldıklarımızı bilmek yeterli değildi. Bildikçe ve bildiklerimizi gerçekleştirdikçe olabileceklerimiz, kendiliği kılabildiğimiz olması gereken varoluş biçimleri (anne, baba, cömert, merhamet vb.) de vardı… ki canı, emeği, zenginliği, duyguları, hak edilenleri paylaştıkça ve oldukça içinde olunan dünyalarda varoluş hakkı gereği gerçekleşebilsin.

Sadece bilmek değil, hemhal oldukça anlamaya veya kendiliği kıldıklarımız, aidiyet duyduklarımız ile içinde olabileceğimiz bir dünyaya da eylenir olmaktaydık. Karşılıklı varoluşta hemhal oldukça aynalaşmaya dair gerçekleşen ortak deneyimlerde, belirlenimlerde çift yönlü olarak bilmek olanaklıydı. Böylesi bilmek zemininden hareket ile değişime bağlı olarak öznelliğin ve nesnelliğin hep yeniden yaratılmış olduğu oluşta sadece bilmek değil, bilmek ile beraber anlamaya, hak olan ile kendiliği ve dünyayı yeniden yaratabilmeye eylenir olmak da gerekirdi.

Bilmekten ileri, duyguların eşlik ettiği bir varoluşta kendimizi hakiki anlamda kıldıklarımız ile var olmak da vardı. Anne, baba, sanatçı vb. olmayı bilmiş olabilirdik ama hakiki olarak bilfiil duygusunda ve karakterin/ kimliğin hakkını ilkesi gereği ve ahlak biçimsel anlamda vermiş değil isek bilmenin de hakkını vermiş değildik.

Varlığın sesini duyacak isek elbet kültürün veya medeniyetin var ise gerçekten koparan batıl yönü, önce İbrahim gibi isyan ateşini yakıp konfor alanını bozmak gerekirdi. Kültürün gerçekten uzak kılan uykusu var ise uyanmak için yanmak da vardı. İbrahim gibi her şeye rağmen hakikat yolunda yürümek de vardı.

İshak gibi gözlemlerken anlama açık olmak, İsmail gibi sükunette sükûn bulmuşken Tanrı’nın sesini duymak ile varlığa dair gerçekleşenlerin

hikmetine ermek olanaklı olduğu gibi var olma çabası içinde bulunan varlığın kendi olmaya dair sessiz çığlığını duyabilirdik.

Üzeyir gibi olan biteni sonuçlarına dair gözlemleyerek anlamaya çalışsaydık, var olmak ve yok olmanın eşiklerinde olan bitene belki yabancı durmazdık. İsa gibi özden/ kaynaktan beslenirken hem eşyanın arkasında yatan sırrı yani Tanrı ile var olduğunun gerçeği hem de Tanrı'yı gerçekleşme belirlenimlerinde isimleri ile hakkı gereği bilebilirdik.

Muhammed Mustafa gibi duyarlı oldukça da Nietzsche'ye inat kudret arayışında değil, acziyeti ile barışık olup da var olanlara inebilmenin olanağı olan güzel ahlakta varlığı duyabilme olanağına sahip olabilirdik. Hakikati karakter/ kimlik belirlenimlerinde deneyime açık bilmek ile kalmaz, O'nun ile var olunduğunun gerçeği ile ahlak biçimsel olarak güzel ahlakta var olmanın gereğini daha doğru biçimde anlamış olurduk. O'nun ile nasıl var olunması gerektiğinin bilfiil olmayı gerekli kılan bilgisi ile bilfiil olarak O'na yükselebilirdik.

Maddi anlamda güç yetirebilmenin olanağı olarak servet elbette olması gerekendi… ama nefsi emmarenin kötücül doğasına, erdemleri gerçekleştirir iken hayır diyebilmenin cesaretini göstermek de olması gerekendi. Şefkat, merhamet, cömertlik, adil olmak, iyilik budalası olmadan olması gerekeni hakkı gereği ile yapabilmek ve daha nice fazilette bulabilmek bir ezikliğin, acziyetin dışa vurumu olmaktan daha çok kendine yeter olmayı bulup da başkalarına da yeter olmanın gerekenleriydi. Öteki ile ortak varoluşta birbirini tamamlamanın ve birbirinin eksiklerini giderirken ihtiyaçların tutsağı olmadan karşılıklı var olabilmenin özgürlük nişanlarıydı.

İnsanca yaşamanın önündeki engelleri hem maddi hem de erdemler ile fedakârlık gösterdikçe kaldırmak, en büyük ibadetlerdendi. Yani Tanrı'yı deneyime dair tanrısalları yaşamak ile yakinen bulmanın/ bulabilmenin esaslarıydı… ilkenin erek biçimsel olarak nesnel kılınıyor olması ile

değer biçimsel iken öznel biçimsel kılınıyor olması gerçeğinde hem tanrısallar ile Tanrı'ya yükselmek hem de tanrısallar ile ahlak biçimsel yaşarken Tanrı'ya benziyor olarak yaşayabilmek olanaklıydı… ki erdemler, herkesin ortak gerçeği olduklarından dolayı özgürleştirici yönleri ile karşılıklı varoluşta insanca yaşamanın gereği olarak da kabul edilmesi gerekenlerdi. Rahmet belirlenimli olan erdemler, karşılıklı ilişkilerde biricik olunduğunu karşısındakine gösterebilmenin de olanağıydı. Biricik olanın ilişkilerde gelişen kendi olmaya dair hikâyesi vardı.

Kudret arayışı odaklı -öncelikli- değil de acziyetten yükselmek, varlığa tutunma olanaklarını genişletmek ve tanrısalları daha geniş alan açılımlarında yaşamak için kudret sahibi de olmak gerekirdi. Kudret sahibi olmak (güç yetirebilmek) belki de güzel ahlak sahibi olmanın da bir gereği olarak olması gerekendi ki Nietzsche'ye bu anlamda hak vermek yerinde olurdu. Varlığa dair edindiklerimiz ile fedakârlığa, paylaşıma dair güç yetirebildiklerimiz ile daha güzel bir dünya kurabilirdik. Söz konusu nefsi emmare ise bu zordu ama imkânsız da değildi.

Bilmek varoluşun sınırlarını görebilmek ve daha doğru düşünebilmenin gereği iken elbette bir kenara bırakılacak değildi. Ancak, çoklu gerçeklikten uzak, yalınkat ve doğrusal olup da tektip kılmaya yönelik her bilme ve bilme biçimi ayrıca gerçekten koparan batıl olan sanılar insansızlaşmaya, varlıktan uzaklaşmaya sebep vermekte ise geride bırakılması gerekendi.

Karşı karşıya kaldığımız her yeni olay ve olgu karşısında yeniden metafizik diyecek, isimler verecek, bilmenin değer biçimsel gerçekleşen doğası gereği varlığa yeniden bildikçe tutunacak veya tutunmaya yollar bulacaktık. Bir şeyin ne, nasıl ve ne için olduğuna dair bilgi edinmek ve bilgiyi ilişkilerde, çoklu gerçeklik belirlenimlerinde, değişen koşullar

dünyasında hep yeniden yorumlarken de varlığa tutunurken varlığı anlamaya dair yollar da elbet bulacaktık.

Bu anlamda felsefeyi sadece bilgibilimsel olmaya indirgemeden doğaya, mekaniğe, dine, tarihe, dile, bilime vb. alanlara bilgibilimsel olmak ile beraber yorumbiçimsel de dokunmak gerekirdi… ki varlığa sadece bilgibilimsel değil, yaratıcı özne olarak bakabilmek de olanaklı olsun… olsun ki yaratıcı özne olarak kendimizi keşfetmeye açık olduğumuz gibi varlığın bizde karşılık görmesine bağlı olarak ona dokunuyor olabilmek de gerçekleşebilsin.

Varlığa bilmek ile tutundukça, esasına bağlı yoruma açık kılıp anlamaya çalıştıkça, yeniden yorumlarken yaratıcı öznellikte yeni bir oluşta nasıl bulunduğuna dair bilmeye açık da olmalıydık. Sadece bilmeye dair sorular sormakta değil, yorumlarken de yorumlandığı düzeyde de varlığa soru sormuş olmaktaydık.

Felsefeyi sadece ne olunduğuna dair bilmenin alanı kılıp da nasıl ve ne için olduğuna uzak kılanlara inat, nasıl ve ne için olunduğuna da bilgibilimsel anlamda açık olmak gerekirdi. Felsefeyi bilmenin alanına hapsederken bilinebilir ve bilinemez deyip de iki kategoride sınırlamış olanlara inat, tarih olgusal olarak bilmeye eylenir olan öznenin, bilinmez denilenleri de bileceği/ bilebileceği bir oluş içinde olacağı/ olduğu bir geleceği de vardı.

Felsefeyi sadece tarihsel olanın olgusallığına değil, metafizik belirlenimlere bağlı olarak ne olunacağına da açık kılabilmeliydik. Bu anlamda tarih ile sınırlı Hegel felsefesinin sınırlarını aşıp, metafizik zeminden hareket ile geleceğe dair de felsefe yapabilmeliydik. Olan biteni tarihsel izlekte erek belirlenimlerine göre bildiğimizde, ne için olduğunu/ gerçekleştiğini görme olanağını edinmiş olmak ile ne için olduğuna bağlı ne olacağına/ olunacağına ayna tutmak da olanaklıydı.

Felsefeyi sadece doğa ile bilgibilimsel olmanın sınırlarında sınırlayanlara inat, bilgibilimsel sınırları metafizik esaslara bağlı yorum yapabilme olanağında aşıp, varlığı yeniden yaratırken kendi olmayı anlayabilirdik. Felsefeyi sadece dilin iletişimine dair sınırlarıyla sınırlayanlara inat, dilin yaratıcı doğasında yeni olay ve olgular karşısında olan biteni yeniden yoruma açık bulurken veya açık kılarken ayrıca yeniden kavramsal kılmanın yaratımında gerçeğe ayna tutarken yeniden kendiliğe doğabilirdik. Varlığa yeni yaratım olanağı içinde özden de beslenirken yeniden uyanabilirdik. Böylesi oluş içinde dil: iletişimin nesnesi, gerçeği ussal anlamda -karşılayabilmenin- görünüşe taşıyabilmenin olanağı ayrıca öznel ve nesnel olarak yaratıma eylenir olabilmenin bir belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda dili sadece iletişime indirgeyenlere inat yeniden dil diyebilmeliydik.

Yeniden dil derken: dilin anlam-değer yüklemlerine bağlı olarak ilişkilerde ve iletişimde hep yeniden yaratıma açık kılan oluşuna yabancı kalmamalıydık. Dil ile anlam-değer yüklemlerinde hep yeniden yaratıma açık olan/ kılınan öznellikte kendimizi tanımladığımızla/ nitelediklerimizle kendi olma çabasında bulunmaktaydık. Yorum ve kanaatlerle de kendiliği özgünce görünüşe taşıma olanağı bulmaktaydık. Dil ile hep yeniden yaratıma açık oluşta özgünce kendi olmaya dair görüşleri belirtmek ile kendi olmaya ve kendine doğmaya dair yol bulmuş olmaktaydık. Bunun ile kalmayıp hem özsel anlamda ilkesel olmak hem de ilişkilerde ilkeselliği koruyarak kendi olmaya dair ahlaki anlamda kendiliğe karakter biçimsel olarak biçim vermeliydik/ vermekteydik… ki ahlak bu anlamda, düşüncede gerçekleşen yaratım etkinliğinde, dilin anlam-değer yüklemleri doğrultusunda kendi varlığına dair -yaratımda- biçim vermenin olanağı olarak bulduğumuzdu.

Kendi özünde kendilik alanında derinliğine düşünme nesnelerine bakabilen, üç zamanlı varoluş sergileyebilen, kendini gerçekleştirme erkinde irade gösteriyor olarak bilfiil kıldıkları ile bilkuvve olanak

belirlenimlerinde kendini görünüşe taşıyan ayrıca bilgi ezberleme veya sunumunda bulunma değil de yorum ve kanaatler ile yargısal olarak özgünce kendi olmayı vücuda getiren olarak düşünmeyi ve dili kendini yaratma olanağı bulan bilinçli özne için, yeniden düşünmek ve dil demek elzemdi. Düşünmeyi sadece bilmenin yetisi, dili ise iletişimin aracı olarak bilenlere inat, düşünce ve dil gibi yaratımın olanaklarını daha yetkin bir biçimde kullanabilmeliydik.

Felsefeyi ideallerin idealize edildiği alan kılanlara da inat, felsefeyi yeniden metafizik derken anlamaya dair buluşulan bir çatı kılabilirdik. Heidegger, bilgibilimsel yaklaşım biçimi ile felsefeyi eleştirir iken görüngülerin dünyasını ilişkilerde gerçekleşme olanakları içinde yorumbiçimsel kılar. Bu dahi ilişki belirlenimli (bilfiil varlık olanı anlama çabası) bilgibilimsel olmayı içermekteydi. Anlamak, sezgiye açık olanı anlayabilmekti ki hep bilmekte sonuçlanmaktaydı… yorumbiçimsel her yaklaşım da bilmeye dair gerçekleşiyordu.

Öyle ise sadece bilmek değil, sadece anlamaya dair yorumlamak da değil, bildikçe yorumlamaya da açık olmalıydık. Bildikçe kendiliğe dışsal kılınana/ bulunana yorumladıkça katılabilmek, dokunabilmek ve katılırken, dokunurken yeniden anlayabilmek de gerekirdi. Yeniden anlayabilme olanağı olan kendiliği de dışarıda bırakmadan, metafizik belirlenimleri ile bilkuvve bilmeli/ bilebilmeli, bilfiil kendi olmaya, kendini kılmaya dair de kendiliği olabilen olarak bilmeliydik… bilfiil olabildikleri sebebi ile bilfiil olmak ile kendiliği anlamaya açık olabilmeliydik.

Bu anlamda karşılıklı varoluş olanağı içinde bilfiil gerçekleşeni bilfiil deneyimliyor olduğumuzda anlamak olanaklı olduğu gibi bilfiil gerçekleşeni bilfiil duyarlı olarak hemhal olma olanağı içinde anlayabilmek de olanaklıydı. Empati bilfiil deneyime dair olanı ortak bir deneyim olarak bulurken kendi olmaya dair yaşananları anlayabilme olanağıydı. Karşılıklı varoluşta özneler birbirine hemhal oldukça

birbirine katılabilme olanağı da bulabilmekteydi. Hemhal oldukça sevmek, şefkat göstermek, anlamaya dair duyarlılığı sürekli kılmak da olanaklıydı. Birbirimizi anlamak, birbirimiz ile ilişkilerde kaynaştıkça hemhal olmaya açık oldukça birbirine katılan öznellikte olanaklıydı.

Karşılıklı varoluşta varoluşun ortak gerçeklik olduğu idraki ile birbirine katılabilme, varlığa katılabilme olanağı içinde hem olan biteni anlamaya açık olmak hem kendi olma çabası içinde kendiliği anlamaya açık olmak da felsefi anlamda değerlendirilmeliydi. Hemhal olmayı öğrendikçe varlığı, diğer özneleri kendiliğin derinliğinde kucaklama olanağı vardı. Eskilerin gönüle almak/ girmek dedikleri kendilikte kucaklaşmak, kavuşabilmekti… ki anlam-değer yüklemleri alabilmenin olanağında, paylaşılan anlam-değer, irade-duygu, bilgi-inanç belirlenimlerinde birbirine katılan/ katılabilen öznellik olanaklıydı.

*

Birbirimizde gerçekleşenleri yüklem alabilmenin olanağı içinde sorunsal olanları gerçek ile çözümleyerek aşabilmek ve sorun olanları hak -gerçek- olanı, olması gerekeni tesis ederek çözebilmek ile geride bırakabilmek de olanaklıydı. Sorunları çözmek veya sorunsal olanları çözümlemek için, karşılıklı varoluşta birbirimizi anlayabilmeye, hemhal olmaya, ortak hissiyat ve ussal yaklaşım biçimlerine, eleştirel de olmaya açık olmak gerekirdi… ki bu anlamda felsefeye de ihtiyaç duymaktaydık.

Felsefe en temelde: yabancılıktan ben merkezli varoluşa ve ortak hikâye -ruh, değer- alanı olan kültüre uzanan insanın, olan bitenin sıradanlığı içinde kendine, neler yapabildiğine uyanabilmesinin ayrıca yabancısı olmadığı bir dünyaya kapı aralamasının olması gerekeniydi. Mitostan logosa, kaostan kozmolojiye, çokluktan birliğe, batıl olan sanıdan gerçeğe, bilinmez olandan bilinebilir olana, belirsizlikten belirliliğe, tarihten geleceğe, hikâyeden ilme, gerçek olmayandan gerçek olana, dilden yaratıma, duyular dünyasından kendilik dünyasına, bilkuvve iken bilfiil olmaya ve yükselmeye doğru vb. süreç

belirlenimli olup da eleştirel izlekte olmak ile, metafizik anlamda olup bitmekte olanı bilmek ve ilkesi gereği olması gerekeni bilgece ahlaki anlamda yaşayabilmenin yolculuğuydu.

Felsefe; düşüncenin hem bilmeye hem de yaratıma dair oluşu içinde Tanrı ile yürümeyi, tarih olgusal olarak başarabilmenin uzun soluklu süreç belirlenimli yoluydu. Tanrı'yı ret eden en Tanrı tanımaz sözde filozoflar dahi düşüncenin tanrısallığında Tanrı ile yürümekten öteye gitmiş değillerdi. Yanlış sanılarının kurbanı olan düşünürler de düşüncenin eleştirel eğitmenliği ışığında bir sonraki düşünürün eleştirel mirasının sebebi olmaktaydı.

Elbette şüphecilik ve şüpheciliğe bağlı eleştirel olmak da felsefi olmaya dahildi. Şüphecilik, gerçek bilginin edinilemeyeceği kaygısı anlamını taşımaktaydı ise anlaşılabilir olan bir yanı vardı… gerçeğe dair bilginin edinilemeyeceği kesin yargısı ise var olmanın, deneyimin gerçekliğinden kopuk, gerçekten uzaklaşmaya, nihilist -anlamsız- bir dünyaya bakmaya eylemekteydi.

Eskiler "Yanlış doğrunun azığıdır" demişlerdi. Şüphe ise gerçeği, doğruyu sorgulamanın, eleştirel olmanın bir gereği olarak felsefeye -hikmete- adım atmanın olması gerekeniydi. Felsefe, şüphecilikten gerçeğe ve varoluş krizinden -yabancılıktan- gerçeklik zemininden hareket ile anlam-değer bağıntısında bulunan dünyayı gelip geçer değil de olup biten genel gerçekleri ile bilmenin metafizik ilmiydi. Yabancısı olunan dünyayı anlam-değer belirlenimleriyle bildikçe, yabancısı olmaktan kurtulmanın ilmiydi… gelişime açık ilim üretme alanıydı. Kur'an perspektifli din gerçeğe yabancılığı iman ile aşmayı olanaklı kılar iken felsefe us ile yabancılığı aşmanın olanağıydı.

Şüphecilik ve yabancılık imanın ve usun izleğinde aşılabilirdi. Şüphecilikte ısrar etmek tininin doğası gereği anlam-değer varlığı olan insanın fıtratı ile çelişen bir durum yaratmaktaydı… yabancılıkta ısrar etmek de ülfet (ilişki, buluşma, kaynaşma, karşılıklı varoluşta yaratıma

dair hep yeni bir oluş içinde bulunma) varlığı olan insanın tinsel doğası ile çelişen bir durum yaratmaktaydı. Şüphecilik ve yabancılıkta ısrar etmek, kendisinden bilgi olarak sonuç aldıkça doğru olduğunun tahkiki yapılmış olan gerçeğe gözlerini kapamak, gerçeğe körleşmek ile sonlanmaktaydı.

Şüphecilik ve yabancılık gerçeğe uzanabilmenin bir olanağıydı. Özellikle şüphecilik, çoklu gerçeklik ve gerçeklik açılarından farklı bakışımlar gerçekleşir iken bir görüşün eleştirel dayanıklığını ölçmek için de gerekliydi… Çoklu gerçeklik ve gerçeklik açılarından hareket ile kapsayıcı üst gerçeklikten olan biteni değerlendirebilmenin aşılması gerekli olan başlangıç ayağıdır.

Gerçek ise aşılması gereken değil, duyusal karşılıkları olabilen veya ussal tanım ve tanıtlanması yapılabilen, bilimsel anlamda deneyime açık olan ve kendisinden sonuç alınabilen, tasavvufi anlamda hem sonuç alınabilen hem de deneyime açık yakinen bulunabilen iken sadece bilinmesi gereken değil, kendisine göre de yaşanması gerekendi. Farklı alanlarda alanların farklılık gösteren belirlenimlerine göre gerçek, alanların perspektif ve değer yelpazesine aşkın, felsefi anlamda kavramsal olarak tanımlanmalı ve tanıtlamalıydı ki gerçek üst gerçeklik olarak alanların -ilimlerin- disiplin edilmesini olanaklı kılmış olabilmeliydi. Böylece olan biteni kapsayıcı olan ilmi bir yaklaşım ile gerçeğe göre görmek, değerlendirebilmek, yeniden yorumlayabilmek (yaratıma dair kılabilmek) ve gerçeğe göre nasıl yaşamak gerektiğine dair bir görüşümüz olabilirdi.

Düşünen özne hikmete/ gerçeğe dair felsefi düşündükçe ve gerçeğe uyandıkça, şüphelerinden arınarak ve yabancılıktan soyunarak baktığı bir dünyayı görmeye eylenir… ki felsefe şüphecilikten arınmak ve yabancılıktan soyunmak için de ihtiyaç duyduğumuzdu.

Şüphe ve yabancılık öznelde birbirini besler iken şüpheden arınmak ve yabancılıktan soyunmak da yeterli değildi. Sorunsal olan çözümlenmiş

olarak aşılabilmeliydi… sorunlar ise çözülmüş olarak geride bırakılmış olmalıydı... ki felsefe, sorunsal veya sorun olarak bulduğumuz her ne ise olduğu sürece hep yeniden ihtiyaç duyduğumuzdu… ussal ve yorum biçimsel olup da varlığa bir tutunma biçimimizdi. Varoluş krizi söz konusu ise varlığı ussal anlamda kucaklamanın/ kucaklayabilmenin bir biçimi olarak felsefeye ihtiyaç duymaktaydık/ duymalıydık.

Bunlar da yetmez… felsefenin ardılı olarak tarih sahnesine çıkan bilimden sonra yeniden felsefe diyebilmeliydik. Bilimden sonra tespite dayalı, eleştirel yaklaşan, tahkike açık ve yorumu da içeren olması ile yeniden felsefe diyerek felsefeyi kurumsal düzeyde akademik anlamda yeniden taçlandırabilmeliydik.

Felsefe, duyular ile nicelin -ilineklerin (arazların)- dünyasına bakarken üst ve ortak gerçeklik olan tümeller ile olan biteni varlık zeminine indirgeyerek kavramlar ile bilmeye/ anlamaya çalışmanın ilmiydi. Eşyanın ne olduğuna dair bilmenin, nasıl olduğuna dair tanıtlamanın veya usa bağlı olarak ilkeden hareket ile ne için olduğuna dair yoruma açık bulmanın olanağı olarak da değerlendirilebilirdi. En temel kavram olarak şeyleri varlık kavramına indirgerken varlık zemininden hareket ile ne olunduğu veya nasıl olunduğuna dair uslamlamalarda bilmeye açık öznelliğe işaret etmekteydi. Eşyanın, olan bitenin en temel gerçekleri nelerdi, neden (köken) arayışında olarak üst ve evrensel gerçeklikler var ise bunların neler olduğu ile ilgili olmakta, varlığı metafizik anlamda değerlendirmenin ilmiydi.

Felsefe bilkuvve varlıksal olanın ve bilfiil varoluşsal olanın gerçeklerini ussal anlamda kavramlar ile aşikâr etmenin yoluydu. Sadece bir değil, birçok gerçeklik var iken olan bitene üst ve evrensel -ortak- gerçekler -tümel olup da bilkuvve olanlar- ile üsten bakabilmenin veya bilfiil oluş içinde katılırken olan biteni değerlendirebilmenin perspektiflerinde gerçeği kavramsal gerçeklikte açık edebilmenin yöntemine haizdi.

Kavram; bilkuvve varlığa dair olanı en temelde tanımlayabilme ve bilfiil varoluşsal gerçekleşir iken en temelde tanıtlayabilme olanağı veren gerçeklik belirlenimiydi… ki gerçeği/ gerçekleşmekte olanı apaçık kılabilen ussal olanaktı. Bilkuvve varlıkta ve bilfiil varoluş -gerçekleşme- biçimlerinde gösterilmesi gerekendi. Sadece mantıksal tanıtlama değil, ussal içeriğine bağlı olarak gözlemsel anlamda da tanık olunması gerekendi. Bu anlamda en temelde gerçeği işaret eden yani gerçeğin ayeti olan belirlenimde gerçekleşmesi gerekendi… ki metafizik anlamda gerçekliğe hakkı gereği tanık olabilmek olanaklı olabilsin.

Felsefe en temelde kavramlar ile gerçeğin peşinden koşmanın, gerçeği aşikâr edebilmenin ilmiydi. Gerçeğe ulaşabilmenin usullerinde -yöntemlerinde- farklılık olsa da en temelde gerçeği bilmenin, deneyimlemenin yöntemleri felsefi olmaya içkin olduğu içindi ki felsefenin konusu olmaktaydı/ olabilmekteydi. Bilim/ bilimler ve bilimsel yöntemler gerçeği nesnel belirlenimli bulabildikçe bilmeyi olanaklı bulmaktaydı.

Din; vahiy ile gerçeğe açılan ve tanrısal sıfat ve isimlerin gerçekleşmesi olanağı içinde tevhid gereği bilme yöntemiydi. Tasavvuf; nesnel anlamda hakikatten sonuç alabilmenin olanağı olan bilimden farklı olarak öznel anlamda hakikatten sonuç almanın/ alabilmenin deneyimsel bilme yoluydu. Tasavvuf denilince akla ilk gelen kavramlardan birisi elbette irfandı. İrfan; sezgiye, içgörü ve içsese dayalı gerçekleşen keşfe dair bilme açılımıydı. Sanat, ilhama dair gerçekleşen yaratıcı etkinlikte bilfiil olarak doğrudan yaratıcıyı deneyime açık bulmanın -bilmenin- olanağıydı. Hukuk; adalete bağlı düzenin tesis edici kurumsal olan belirlenimi iken tanrısal ilkeleri hakkı gereği ilişkilerde gerçekleşmesini olanaklı kılan, tümel belirlenimli olup da tümevarımcı eytişimsel alandı.

Alanlar, hakikat ile bağıntısı gereği hakikatin farklı perspektiflerden deneyime açık olduğunun ayrıca tanrısal sıfat ve isimlerin öznel

anlamda gerçekleşmesi gerektiği biçimiyle bilfiil görünüş bulduğu mahiyete haizdiler. Bu anlamda gerçeğin derdine düşmüş her düşünür için alanlar hakikati felsefi anlamda bilebilmenin deneyime açık yollarıydı.

İlke, alan belirlenimine göre alana içkin kavramsal oluşta gerçekleşmekteydi. Kavram bilkuvve olup da bilfiil gerçekleşenler üzerinde gerçeğin görüngüsüydü. Başka bir deyişle de gerçeğin tinde vücuda taşınmış olması, karşılık bulmuş olması anlamını taşımaktaydı… ki felsefe, gerçeğin kavramlar ile görünüşe gelmesi gerektiği alandı.

Gerçek, kavramlarda yaratılan olmaktan öte, yaratılmış olan kavramlar ile karşılanandı. Değerler dünyası bilfiil varoluşsal olarak itibari iken varsayılan gerçeklikler olarak kavramsal anlamda yaratıma açık alandı. Yaratılmayıp da kavramlar ile karşılanması gereken gerçek (Tanrı'nın öz mahiyeti) var olduğu gibi gerçek zemininden hareket ile yaratılmış olup da anlam-değer içeriğinde kavramın gerçekleştiği gerçeklik belirlenimleri de vardı. Varlıksal olana dair gerçekler ve anlam-değer içeriğinde gerçekleşir iken bilfiil varoluşa dair olan gerçeklikler elbette vardı. Gerçek ve gerçeklikler arasındaki bağıntılılık, kavramsal olmanın gereğinde görüldükçe ve kavramsal olan bilfiil gerçekleşmekte ise yabancısı olunmayan bir varoluşun içinde var olmak söz konusu olmaktaydı. Var olmak, gerçeklik belirlenimine göre var olmak anlamını taşımaktaydı.

Bilmek ne kadar öznel olursa olsun, gerçeğe dair belirlenimler ile gerçeği bilmek olanaklı olduğu gibi gerçeğe dair bir yaşamda gerçek her daim deneyime açık olandı… ki bu anlamda felsefi olan, kavramsal anlamda ne kadar ussal olması gerekmekte ise bir o kadar deneyime açık olması gerekendi… ki felsefi olanın bilgiye dair ussallık içermesi, bilginin doğruluğunu denetlemeyi, tahkike açık olmasını olanaklı kılsa da deneyime açık olan felsefi yaklaşım biçimine de ihtiyaç vardı.

Deney-gözlem-ölçüm-kritik paradigması ile nesnellikten sonuç alan bilim, Tanrı'dan, öznellikten sonuç almanın ilmi yaklaşımı olan tasavvuf, sonuç alınabilir gerçeğe ayna tutmaktaydı. Sanat dahi gerçekliğin farklı perspektiflerden öznellikte gerçekleşme olanağını görünür kılmaktaydı. Kur'an perspektifinde din; erek belirlenimli sonuçlardan/ açımlanmış olan gerçeklerden, sonuç alınabilecek Tanrı hakikatinden, gerçekleşenlerin sonuçları olduğu bir dünyadan haber verir iken betimlenmiş ifade biçiminde gerçeği felsefi anlamda içermekteydi.

Demek istediğim: gerçeğin öğrencileri isek sadece ussal değil, ussal -felsefi- olmak ile beraber gerçeğin açık olduğu, deneyimlendiği, sonuçlar verdiği alanlarda da gerçeğin gerçekleşme biçimlerine tanık olmak gerekir. Gerçeği tahkike açık doğrulama yöntem biçimleri ile herkesin gerçeği olduğunu göstermek gerektiğiydi. Bu anlamda faydacılık anlamını taşıyan ve kelime anlamından bağımsız olarak kullandığım pragmatizm dahi bilginin doğruluğunun, sonuç veriler ışığından denetlendiği yöntemselliğe haiz olması sebebiyle önemliydi. Bu anlamda sadece ussal değil, ussal olduğu kadar tespit ve tahkik yöntemlerine açık deneyimsel bir felsefe yapma yaklaşım biçimine, yöntemselliğine ihtiyaç duymaktaydık. Bu bağlamda yeniden felsefe diyerek yeniden düşünmeye başlamak, düşüncenin bilmeye ve yaratıma dair olanağında hakikate bilfiil gerçekleşme olanağında ve gerçekleşenler üzerinden yol bulmak, olması gerekendi.

Eşyanın dolayısıyla da varlığın hakikati -özsel mahiyeti- bilinecek ve hakikatin mahiyetini de bilmeye yollar aranacak ise yeniden başlamamız gereken yol, özgürce düşünmeyi olanaklı kılan felsefeydi. Felsefe de yöntemsel anlamda tarihselliği barındırır iken filozofların gölgesi altında değil, esas olan ilkeleri içerdiği yönde kavramsal olmayı korurken bilkuvve varlıksal olanı bilfiil gerçekleşme olanakları içinde gösterebilmeyi olanaklı bulmalıydı/ kılmalıydı… ki felsefe bilgibilimsel anlamda bilgiyi denetleyebilme olanağı da olmakta iken felsefi olanın

da tahkike açık doğrulanması/ denetlenebilmesi, gerçeği hakkı gereği ile bilmenin gerekeniydi.

Felsefenin ne olduğu ve nasıl yapılması gerektiğine dair birçok görüş ve yöntem olsa da en temelde bilkuvve varlıksal olanın bilfiil gerçekleşme olanaklarında apaçık olarak gösterilmesi ayrıca deneyime açık tespit ve tahkike dayalı yöntemselliği de bilimselliği içermiş olarak göstermesi gerektiğini söyleyebiliriz. Hegel felsefede kavramın tarihselliğine, tarihin kavramın deneyim süreci -alanı- olduğunu göstermeye çalışır. Kavram tarihseldir ve tarihsel olduğu kadar felsefi anlamda olgusaldır.

Ancak, Hegel felsefi yaklaşımı: baba-oğul-kutsal ruh pagan yaklaşımının ilhamı doğrultusunda öznel, nesnel ve mutlak tin belirleniminde kavrama aynılık düzeyinde özdeş gerçekleşen oluşa dikkat çeker iken oluş belirlenimli özdeşliğin yüklem almaya açık özdeşlik belirlenimli gerçekleştiğinden habersiz ve ironikti. Anlamın aynılık düzeyinde kavrama özdeş biricik gerçekleşen tinsel doğası sebebiyle yüklem almayan yüklem olduğu da düşünüldüğünde karşıt kavramların yeni bir oluşta bireşimde olarak özdeşliği olanaklı olmadığı gibi kavram olay ve olgu bağıntısında karşıt belirlenimleri ile bağlam kurmada anlam kazanmaktaydı… ve bir çok diyalektik yöntem belirlenimi var iken çiftlerin tamamlayıcı olmaya dair diyalektik oluş biçimini, birbirini olumsuzlayan (hak-batıl gibi) karşıt belirlenimlere uygulamanın olanağı da yok iken uygulamaya çalışmak, yalınkat doğrusal olan yanlış yöntemsel olmakta zorlamaya gitmekten öte değildi.

Bunlara rağmen Hegel; kavramın tarihselliğine dikkat çeker iken kavramın olgusallığını, bir deneyim alanı olarak tarihte aranması gerektiğini göstermekteydi. Kişi ve olayların biricikliğine aşkın ussallığın, tarihin değişim ve değişime açık deneyim sürecinde ilerlemeye dair diyalektik yürüyüşüne, bilgibilimsel yaklaşımı ile dikkat çeker. Düşüncenin yaratıcı doğasını öncelemekten daha çok usun bilgibilimsel yönünü açık eder. Buna rağmen yönteminde, ussal olanın

kavramsal oluş biçimini kurgusal anlamda gösterir iken tarihte ussallık değişimin oluşu içinde gerçekleşirken yaratıcı etkinlik olarak belirmekteydi. Hegel'de felsefe, tarihte yapılması olanaklı iken geleceğe dair felsefe ucu kapalı olandı.

Tarih kavramsal olanın olgusal anlamda gerçekleşme, deneyim alanı iken gelecek kavramsal olanın gerçekliğinin teyit edildiği tahkik alanıydı… ki tarih ve gelecek bilimi felsefi olanın gerçeğe ne kadar ayna tutabildiğini gösteren tahkik alanlarıydı. Bilkuvve varlığa ve bilfiil varoluşa dair öznel ve nesnel gerçeklik bağlamında gerçekleşenlere metafizik belirlenimleri ile kavramsal anlamda ayna tutabilmekte isek tarih ve geleceğin hangi ilkelerin (tanrısal olup da zamansız ve evrensel olanların) gerçekleşme alanı olduğunun, tanıtlamasını yapmaktan öte, farklı iki zamansal perspektiften kanıtlamasına gidilebilirdi… ki şimdi ve burada olarak var olmanın da hangi zamansızlar ile nasıl gerçekleştiğini görmek de bu anlamda daha doğru biçimde olurdu. Bu anlamda varlığın zamansal oluşuna bağlı olarak söz konusu yaratım ise nelere bağlı olarak nasıl yaratılmış olduğunun gerçeğini daha doğru anlayabilirdik.

Felsefenin ne için yapılması gerektiğine gelince… varlığa yabancı geldiğimiz/ olduğumuz bir dünyada hakikat derdine düşmüş isek elbette kaynaktan gelen ve bozulmamış olan vahiy bilgisine ihtiyaçlıydık. Böyle olsa da insani olarak insan olmaya dair olarak varlığı ve dolayısıyla da kendini bilmeye yönelik ussal bir çaba içinde kişinin kendinden hareket ile düşüncenin bilme ve yaratım oluşu içinde bulunması önemliydi. Felsefi anlamda ussal emek, aidiyet getirir iken yabancılığı aşmanın gereğiydi. Felsefeye dair emek hem yeni bir oluş içinde kendi olmayı gerçekleştirmenin hem de bilmeye ve yaratıma dair olanağını keşfetmenin olanağı iken felsefe yapmaya ihtiyaç vardı.

Bilinenlerden hareket ile bilinmeyenleri bilebilmek için de felsefeye ihtiyaç vardı… ki metafizik, var olmanın olanaklarını gösterebilmenin

ilmi iken bir olay ve olgunun gerçekleşme olanaklarına bağlı olarak bilinenlerinden hareket ile bilinmeyen yönlerine de ayna tutabilmenin olanağıydı. Bunun için dahi olsa felsefeye ihtiyaç vardı. Nominalistlerin (adcıların) gerçeklik karşıtı, dolayısıyla da metafizik karşıtı oldukları bilindikti… ki bu, gerçeklik belirlenimin nasıl gerçekleştiğinden yana doğru bilgi sahibi olmadıklarından kaynaklıydı. Tümele dair yüklemler sadece isimden ibaret değildi… ussal anlamda gerçekleşme olanağının nelere bağlı olarak gerçekleştiğinin metafizik belirlenimleriydi… ki bu anlamda varlığa dair dil yüklemleri, ussal yüklemlerdi. Ussal oldukları kadar gerçekleşme olanağı olarak gerçekleşenlerdi.

En temel gerçeklik, öznel ve nesnel olmayı doğası gereği içeren tözsel gerçeklikti ki tözsel gerçekliğin öznel ve nesnel gerçekleşme olanaklarına bağlı olarak yüklem alınmış özdeşlikte yaratım belirlenimlerinde bulunması gerçekliğin hem belirimi hem de gerçekliğin nasıl ve neler ile görünüş bulduğunun anlamını taşımaktaydı. Tümellerin var olma olanağı varlığın var olma olanaklarıydı. Salt duyusal bakıldığında, nicelin ilinek dünyasına bakılır iken olmamaları, ussal anlamda olmadıkları ve nicel belirlenimler ile bağıntıda gerçeklik olarak bulunmuyor olmaları anlamını taşımakta değildi.

Ayrıca, yaratımdan bakıldığında yaratım öncesi olmamaları da yaratımdan sonra olmamaları anlamını taşımakta değildi. Tümeller, metafizik gerçeklik anlamında varlığın var olmasının, dolayısıyla da yaratımın evrensel olanaklarıydı… ki yaratım ve var olmaktan bahsedildiğinde yaratım ve varlık bağıntısında olmamaları düşünülemezdi. Onları sadece “İsimlerdir” diyerek varlıkta olmadıkları üzerinden görüş sahibi olmak; ismin gerçeğinin varlıkta olması sebebi ile ussal farkındalığa gelindiği ve ussal farkındalığı -idraki- ilişkilerde gösteriyor olmanın gerçeğinden habersiz olunduğu anlamını taşımaktaydı. Yaratımda bilkuvve olanın bilfiil gerçekleşme olanağında gerçekleşiyor olmasından da bakıldığında tümeller varoluşun olmazsa

olmazıydılar. Nesnel ve öznel tümeller olup yaratım öncesi olanak iken yaratımda bilfiil gerçekleşiyor olmalarında gerçektiler.

İsim vermek yüklemde bulunmaktan ileri, varlıkta olan veya gerçekleşen gerçekliğe katılıyor olmak, insanın gerçeğe dair söz hakkının olduğu anlamını taşımaktaydı… ki isim vermek ile ilişkilerde gerçeğe katılma olanağı buluyor olmak tümellerin ussal ve eylemsel olarak gerçekleşmeye dair gereklikler olduğunun kanıtıydı. Çokluğun ortak algısı, ortak gerçekliği görünür kılar iken ortak algıya bağlı olarak tümel belirlenimler çerçevesinde gelişen ilişkiler de tümeller ile varoluşun olanaklı olduğu gerçeğini kanıtlamaktaydı. Bu, varlık olarak var olanın gerçekliğinin de bir belirlenimiydi… ki var olmak yaratım ile açık olup da yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen tümeller ile olanaklıydı.

Tümel içerikte var olmak, tümel belirlenimli olarak yaratılmış olmak anlamını taşımaktaydı… ki Tanrı'dan pay almanın olanağı içinde yaratılıyor olarak var olmak, tanrısal olan tümeller ile gerçek olarak kendi -var- olmayı buluyor olmak anlamını taşımaktaydı. Tanrısallar, zamansızlar olarak varoluşun ortak, evrensel gerçekleriydi. Olmadıkları düşünüldüğünde, düşüncenin yaratım etkinliğinde ortak bir gerçeklikten değil, savruk, kaotik, raslantısal olmak da değil, bilfiil olmamak söz olurdu… ki insanlık tarihi ile de bakıldığında: kişi ve olaylara aşkın olarak ilkelerin, ilişkilerde gerçekleştiği, olgusal oldukları ve miras yükleminde bilfiil gerçekleşmeye devam ettikleri görülür.

Varlıkta bilkuvve olan tümeller ve varoluşun gereği olarak bilfiil olması gereken tümeller, yaratım sebebi ile yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşirken hangi zeminden hareket ile kendi olmaya dair yükseldiği veya kendi olmaya dair yitik kalındığının da belirlenimleriydi. En temelde Allah dahi nur ve şahıs olma özdeşliğinde aynılık düzeyinde kendine özdeş olduğu ve kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olduğu varlık durumunda bulunur iken yaratım ile beraber bilfiil Allah

olmaktaydı… Allah olmaya yükselmekteydi. Bilfiil Rahman, Rahim, Kerim olabilmekteydi. İnsan da tümelinde bilkuvve insan olsa da insan olma olanaklarını gerçekleştirme olanağı içinde bilfiil kendini kıldıkları/ oldukları ile insan olmayı bulabilmekteydi. Tümelinde insan olsa da ne olacağına dair insan olmaya açık varoluşta kendi olabilmekteydi.

Kendi olmaya açık varoluşta yüklem alabilmenin özdeşliğinde kendi olmayı kıldıklarımız/ olduklarımız, insan iken insan olmanın zemininden hareket ile başka bir şey de olunabileceği öznelliğin gerçeğine ayna tutmaktaydı. Bir şey, metafizik anlamda kendi olduğu zeminden hareket ile olabileceklerine bağlı olarak başka şeylerde olabilmeye açık bir varoluş içinde bilfiil var olabilmekteydi… ki bu, şeyin yaratıma açık var olduğu gerçeğini taşımaktaydı. Bir olgunun çoklu gerçeklik -varlık- belirlenimlerinden ve ne olabildiği/ kılınabildiğinden referans ile formel mantığın özdeşlik ilkesini, gerçek ile bağıntılı olarak daha doğru biçimde, mümkün varlık anlayışı ile yeniden tanımlamak, değerlendirmek yerinde olurdu.

Birbirini olumsuzlayan karşıtların diyalektiğinde değil de birbirini olumlayan çiftlerin diyalektiğinde karşıtlar bağıntılı olmakta yeni bir varoluş durumuna sebep verir. Yeni varoluş durumu, ayrı değil aynı da değil bağıntısında karşıtlığı kendinde barındırır iken birbiri ile çatışmadan ve çelişmeden birbirini ilişkide karşılayan ve tamamlayan karşıtlar, aynılık düzeyinde değil, bağıntılılıkta olarak yeni olma durumunu yaratım belirlenimli olarak açık ederler. Katmanlı varoluşta da kapsayıcılık ilkesi gereği var olan her ne var ise katmanlı olmakta birçok şey olmayı, özsel anlamda kendi olmakta barındırmaktaydı.

Kategoriler dahi çoklu gerçeklik belirleniminde var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Katmanlı olmakta gerçekleşen çok varlık ve çokluk belirlenimli olarak var olmak söz konusu iken A denilebilecek herhangi bir olgu sadece A olmaktan ibaret değil, olgusal anlamda ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntısında birçok şey olmayı kendinde

barındırmaktaydı. Bütün ve bütün içinde gerçekleşen ilişkilerde yüklem almaya açık oluş içinde birçok şey olabilme olanağında kendi olmak gerçekleşmekteydi. Yüklem almaya açık olmak, hemhal olmaya da açık olmak anlamını taşımaktaydı… ki hemhal olduğumuz anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik vb. belirlenimlerde birçok şey olabilmenin ortak deneyimlerinde bulunabilmekteydik.

Ayrı değil aynı da değil derken dahi yaratımın en temel ilkelerinden birini belirtmiş olarak, bir şeyin kendi nedenini nedeni kendi olarak bulmadığını sadece kendisi olmakta var olamadığını belirtmiş olmaktaydık. Nedeni sadece kendi olan Tanrı iken O hakiki anlamda sadece kendi olandı/ olabilendi ama kendi olmaya özdeş nur durumunda yaratım ile beraber yüklem alınmış özdeşlikte kendine özdeş kıldıklarını aynı değil ayrı da değil olarak bulurken dahi birçok şey olabilme, kendini kılabilme olanağı içinde yaratımda bulunmaktaydı… ki bilkuvve Tanrı olma potansiyeli kendi olma durumunda bulmak ile beraber O, hep yaratım etkinliğinde Tanrı olmakta iken her dem -her daim- bilfiil Tanrı olabilmekte ve Tanrı olmayı kendi olmaya dair yüklem alabilmekteydi… Kendini Tanrı kılmaktaydı.

Tanrı; Rahman, Rahim, Kerim, Kahhar, Kahir, Gaffar, Alim vb. kendini kılarken/ kişi olurken dahi her daim bilfiil kendisini kıldıklarında birçok karakter/ kimlik belirlenimli olarak kendiliğe yüklem aldıkları ile kendi olmayı çok yönlü kendi olabilmekte gerçekleştirebilmekteydi. Bu anlamda O sadece bir tümel belirlenimli olarak kendi olabilen değil, birçok şey olabilmeye açık varoluşta kendi olmayı sağlayabilendi. Tanrısal isimler dahi kendiliğe yüklem alınmış özdeşlikte, kendilikle aynı olmayıp, kendiliğe özdeş kılınmış olarak kişi belirlenimli kendini bilfiil kıldıkları/ oldukları ile tinsel/ öznel anlamda var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki bir şeyin çoklu varlık belirleniminde kendi olması ve ne olacağı/ olabileceğine bağlı olarak kendini bilfiil

kılabildikleri, olabildikleri ile kendi olmayı koruyarak kendine özdeş aynı olduğu veya yüklem almaya bağlı olarak kendine özdeş kıldığı/ olduğu doğrultusunda da değerlendirilmesi gerekirdi. Öznellik içeren bir olgu, ne olabileceğine bağlı olarak kendi olmayı yükselttiği, kıldığı/ kılındığı doğuşta da bulunabilirdi… kendi olma zemininden hareket ile fıtratı ile uyumsuz ve kendine yitik var olma oluşu içinde de bulunabilirdi. Nesneler de çoklu gerçeklikte ne olduklarına bağlı olarak ne olabileceklerine/ kılınabileceklerine bağlı olarak da tanımlanabilmekteydi.

A diyebileceğimiz herhangi bir olgu; bütün içinde, ilişki belirlenimlerinde yüklem aldıklarına ve tözsel veya özsel olma durumuna bağlı olarak birçok şey olabilmekteydi. Öznellik içermekte ise kendi olmaktan ileri bilfiil birçok şey olabilme olanağında kendini gerçekleştirebilmekteydi. Var olmak, yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntısında birçok şey olabilme olanağına açık olarak bilfiil birçok şey olabilmenin/ kılabilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Bilfiil gerçekleşen vücuda gelmeler bilkuvve kılınmış olarak kendiliğe yüklem alınmış özdeşlikte yüklem alınabilmekteydi.

İyi, doğru ve güzel ideaları da en temelde bilkuvve iradeye özdeş öznel tümellerdi… yüklem alınmış özdeşlikte de bilgiye özdeş öznel kritik belirlenimler olarak gerçekleşmekteydi… ki sadece isim değil, bilfiil varoluşsal karşılıkları olan gerçeklik belirlenimleriydi. Tanrı, varlık, özne, nesne, özdeşlik, çokluk, tür, cins vb. tümel metafizik belirlenimler de sadece isim olmaktan öte, olan biteni üst bir gerçeklik belirleniminde değerlendirebilmenin gerçeklik belirlenimleriydi… ki varlıkta yok değil, varlıkta bilkuvve veya bilfiil gerçekleşme belirlenimlerinde görülebilecek olanlardı.

Felsefe, düşünceye dair tarihsel olan insan emeğini sırtlamak ile yeni bir seviyeye taşınmayı da hak etmekteydi. Hakikate aç her düşünür,

felsefe durağında varlık ve varoluşa farklı perspektiflerden hareket ile derinliğine ve katmanlı olarak bakabilmeliydi… ki hakikat derdini bir nebze anlamlı kılabilsin.

Felsefe, yaratıcı öznenin en temel var olabilme olanağı olan düşünmenin olanağı içinde gerçekleşir iken elbet tanrısallığa haizdi. Düşüncenin yaratım etkinliğinden pay alan insanın anlayabilmek, bilmek temelli yola çıktığı oluş içinde gerçekleşir iken elbette insani olma özelliğine de haizdi. Anlama veya bilme çabası varlığa bir tutunma biçimi olmak ile beraber bilgi kullanım nesnesi olduğunda bilfiil varlığa tutunma biçimleri olarak insan tinine yerleşik görülmekteydi.

Bir daha söylemek gerekir ise felsefe insani olduğu kadar, düşünce tanrısal iken düşüncenin tanrısallığına bağlı olarak tanrısal bir faaliyetti. Eskilerin de dediği gibi hikmeti -teoriyayı- bildikçe ve bilgece yaşadıkça Tanrı'ya benzemekteydik. Zaten tanrısal sıfat ve isimler ile Tanrı'dan paye almanın gerçeğinde pay sahibi olarak özerk var olmakta iken Tanrı'ya benzemekteydik. Felsefe bunun idrakine gelmenin ve tanrısal olanları hakkı gereği yaşarken Tanrı değilsek de Tanrı gibi olabilmenin anlayışını ve yaşam yolunu bize gösterebilme olanağına haiz olması adına önemliydi. Tanrısal olan düşünmeyi, usu, vicdanı, ilmi, güç yetirmeyi (kudreti), iradeyi, var olmayı, ben olmayı, hakkı gereği bilmek ve olması gerektiği gibi yaşayabilmek için yeniden felsefe diyebilmeliydik.

Kendilik en temelde ben olmakta bulunandı. Ben merkezli olarak her can kendi olmayı değer olarak bulmaktaydı. Bazıları ben olmaya yerleşik olarak "kendi olmayı sevmek öznelliğin özsel bir belirlenimidir" deseler de kendi olmayı sevmek değil, kendi olmayı kendi olmaya yerleşik değer olarak bulmak öznelliğin özsel en temel belirlenimlerindendir… Kendi olmayı değer olan öznenin varoluşu gereği kendisini sevmesi doğal olsa da bu kendi olmanın değer olması üzerinden sonradan edinilecek bir duygusal durumdu.

Öz kendilikte, öncesinde kendi olmanın değeri vardı ki kendini seviyor olmak değer olmanın üzerinden sonradan edinilendi/ edinilebilirdi. Sevgi her ne kadar nesnesini değer/ değerli kılan bir duygu olsa da nesnesi dolayımında gerçekleşir… ben olmaya yerleşik kendi olmayı değer olarak bulmak ise var olanın en temel tanrısal olan tinsel doğasıydı. Korku, kaygı gibi durumlarda korku veya kaygı nesnesinde kalınmış olunsa da en temelde kendi olmayı sevmek değil de değer olarak bulmak ve var olma çabasına devam etmek öncelenmekteydi.

En salt biçimde duyu algısal bakılan dünya, nicelin eril belirlenimli olup da duyumu kendinde kılan duyum nesnelerinin nesnel -objektif- dünyası olsa da benlik, ben merkezli olarak değer biçimsel gerçekleşmekte iken güzel-iyi, doğru irade yargısal belirlenimler ile bilmeye eylendiği bir dünyaya tutunma çabasında var olma çabası da gösterir iken yaratım oluşu içinde her daim öznel -sübjektif- bakmaktaydı. Ben olmak değer biçimsel gerçekleşmekte iken benliğe yüklem alınmış özdeşlikte katılan her ne ise (anlam-değer, irade-duygu, bilgi-inanç, karakter-kimlik vb.) değer yargısal karşılığı olarak öznellikte gerçekleşmekteydi ve değer yargısal karşılığına göre öznellikte yer edinmekteydi.

Kişi nesnel bakmadığı dünyada öznel baktığı nesnelere, değer biçimsel yönelimli iken eylem sahibi olarak değişime sebep vermesi ile de değiştirirken yeniden yarattığı bir dünyanın içinde olmaktaydı. Eyleme bağlı değişen dünya değer yargısal değişir iken değer yargısal deneyimlenen, yaşanan dünyaydı. Bu dünya salt bilginin değil, bilgi zemininde gerçekleşen değer biçimsel bir dünyaydı ki dünya bilgi biçimsel olarak hep kendiliğe dışsal duran iken değer biçimsel olarak içinde olmaya eylenir olduğumuz yaşanması gereken dünyaydı.

Böyle olmak ile beraber felsefe; değer biçimsel olarak düşüncenin yaratıcı ve eylemin değiştirirken yaratıma dair olduğu hep yeniden eylenir olduğumuz dünyanın sıradanlığı içinde iken sıradanlığın

arkasında gizlenmiş gerçeğe/ gerçeklere uyanmanın, ussal olup da kavramlar izleğinde yürünen yoluydu. Gerçeği hissetmek ve kavramlaştırarak görünür kılmak öznelde bilmenin verdiği doyumu olanaklı kılmaktaydı. Gerçeğe uyanmış olmanın heyecanı, sevinci ise özsel -tanrısal- bir hediye gibi benimsenmiş olarak tinin doğasına aidiyette adım atmayı olanaklı kılmaktaydı. Gerçeğe bağlı nasıl yaşanması gerektiğinin uslamlanması ise ereğe/ gerçeğe dair hangi ilkeyi almakta isek ona göre biçimlenen bir dünyada olmaya eylemekteydi.

Artık bize düşen vazife, alanlar arası bağıntılılığı gösterecek olan tercüme hareketini ciddiye almak ve bununla da kalmayıp, meta gerçeklikten hareket ile olan biteni yeniden değerlendirebilmek ve yeni kavramsal yaratımda bulunurken gerçeği yaratmaktan öte, gerçeğe ayna tutabilmeliydik. Felsefe, tarihsel oluşu içinde hep yeniden yeni kavramlar ile olan biteni değerlendirebilmenin ussal olanağıydı.

Yukarıda felsefeye dair ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için olması gerektiğine dair tanımlamalar getirmekteydik. Katmanlı ve çoklu gerçeklikten hareket ile de varlıkta gerçekleşen olay ve olguların ne olduğu, nasıl olduğu, ne için olduğu ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağına dair yeniden kavram yaratımına -tanımlama ve tanıtlamaya- eylenir olmalıydık. Felsefe en temelde kavramsallığı içeren ussallıkta yapılması gerekendi. Yaratım oluşu içinde süreksizlik ve süreksizliğe bağlı gerçekleşen varoluşta değişim esas iken değişen oluşta yeni bilgiler doğrultusunda da gerçeğin, gerçekleşmeye bağlı oluşan gerçekliğin hep yeniden kavramlar ile açık edilmesi, insani çaba olarak felsefenin işiydi.

Tarihsel anlamda bilme süreci olarak felsefe, bilfiil gerçekleşme olanağı olandı. Bu neden ile bilkuvve olanları veya bilfiil olanları felsefi zeminden hareket ile bilme çabasına her girildiğinde bilfiil olarak düşüncenin yaratıcı etkinliğinde anlamın dünyasında yürünmekteydi.

*

Var olmak öze bağlı pay sahibi olmakta gerçekleşir iken katmanlı varoluşta birbirini barındıran ve birbiri ile bağıntılı olan birçok olguya haiz olarak var olan her mevcut tümel belirlenimleri ile kendisi olsa da sadece kendisi olmaktan ari birçok şeydi. Tanrı'dan can sahibi olarak da bilinçli özne olmayı birçok şey olmanın üstüne giydiği taç misali gibi bulmaktaydı… ki kendi -ben- olmakta yaratılmış olarak var olmak, bir gerçeklik yanılsaması olmaktan öte gerçekten alınan paye gereği gerçeğinin bir belirlenimde, sonucunda var olmak anlamını taşımaktaydı. Çevre, koşullar, ihtiyaçlar vb. birçok maddi unsur ve özsel olan iç faktörler (mikrobiyotalar, organların dirimsel olmak ile beraber bellek içeriyor olmaları, hücrelerin dahi belleğe haiz dirimsellik içermeleri, bilinçaltı yüklemleri) de düşünüldüğünde, ben olanın ben olmasının gerçekliğinin altında birçok faktör ve meleke -kuvve- belirlenimli işlevsel olması vardı.

Gerçekte var mıydık? Yoksa gerçek, zannettiğimiz bir yanılsama mıydı? Deneyimlediğim dünya benim ile mi vardı yoksa kendi başına var olup da ben olmakta bu dünyaya katılmakta mıydık? İnsan için bu gibi soruların cevabı bilinmekte değilse, bildiğine inanmak bilginin inandırıcı doğası gereği gerçekleşir iken şüpheye dair yargısız kalmanın arafında kalmak da vardı… şüpheden arı süreksizliğe ve çok faktörlü var olmuşa aldanmış olmanın sonucunda ben olmanın veya varoluşun bir yanılsama, yalan olduğu kanaatine inanmak da vardı. Ben yok isem diğer şeyler de aslen yoklar diyerek bencilce bir yaklaşım da benden bağımsız olan bitene gözlerini yummak, kör bakmakta vardı.

Ben olmanın idrakinden, diğerlerini duyumsamanın ve idrak etmenin olanağından bağımsız olarak bir şeyler olup bitmekte, bu olup bitenlerin sonuçları ile var olmakta ve ölenlerin arkasında bırakıp gitmiş olmasına rağmen devam eden varoluş söz konusu ise katıldığımız bir gerçeklik alanında var olmakta olduğumuza kör olmak bu kadar kolay

mıydı? Bizlerin var olmaması olan bitenin olmadığı anlamını taşımakta da değildi. Dünyanın bizden önceki geçmişi ve sınırsızca geçmişe dair var olma belirlenimleri, öncesinde olmamamız dolayısıyla yok ta değildi. Gerçekten, tanrısallardan paye almış olarak pay sahibi olmanın özerkliğinde ben olmakta iken bir yalandan ibaret yanılsama olan bir varoluştan da bahsetmek gerçeğe körlüğün başka bir biçimiydi.

Var olmayı yüzdeliğe vursak, sınırsız oluş içinde var olmanın mucize olduğuna tanık olmak gerekirdi. Sınırsız oluşun olanak belirlenimlerinde hassas ölçülerde varlık sahnesine çıkıyor olmak yetmiyor gibi bilinçli olarak yani ben olmanın idrakinde olarak var olmak, var olmayı hissetmek elbette mucizeydi. Tanrısallar zemininden hareket ile ben olmak gerçekleşiyor iken Freud'un tabiri ile bilinçaltı, Jung'un tabiri ile de kolektif bilinçaltı söz konusu olduğunda ben olmak varoluşun bütün belirlenimleri içinde yüzdelik olarak kaçta kaça tekabül etmekteydi.

Yüzdeliğe vurmak gerekseydi kaçta kaç vardık? Marx'ın da dediği gibi birey değil de toplumsal faktörlerin birbirini belirli kılan ilişki bağıntısında toplum öncelikli vardık… ortak bir hikâyenin sonucu ve sonuçlarını yaşarken de gerçekte kendimiz miydik? Bedene dair deneyimler düşünüldüğünde ben olmaya dair deneyimlerde kendi irademiz doğrultusunda mı var olmaktaydık? Bilinçaltı ve kolektif bilinç de söz konusu olduğunda gerçekte ben olmayı neler ile bulmaktaydık? Bize dair kılınmış ama Tanrı'ya ait tanrısallar ile var iken çok katmanlı ve çok canlı varlık belirlenimlerinin sonuç belirlenimi üzerinden piramidin tepesinde ben derken gerçekte var mıydık? Bilimde Enerji fiziği, kimya, biyoloji vb. neden bağıntılılığında var olduğumuzun delillendirilmiş bilgilerini bize verir iken neden bağıntılılığın sonucunda var mıydık?

Demek istediğim: Elbette vardık. Neden bağıntılılığı nasıl var olunduğunun gerçeğini görünür kılmaktaydı ama varoluşumuz, sonuçta gerçekten alınan paye gereği gerçek olduğumuzun kanıtıydı.

Elbette vardık. Var olmak gerçekti. Varlığını hissetmekte, varlığı üzerine düşünmekte, var olmanın olanağında vardık ve gerçektik. Bizim elimizde olmayan, güç yetiremediğimiz neden bağıntılarında var olsak da hakikatten paye almanın olanağında gerçek olan ile gerçektik. Hakikatten paye almanın sürekliliğinde mülkten de paye almakta iken mülk zemininde varlık sahnesine yaratıcı etkinlikte (sanat, felsefe, kimlikler, anlam-değer yüklemli ilişkiler ile) katılıyor olmakta, kendi olmaya dair alan açarken vardık ve gerçektik. Bilfiil kıldıklarımız yani sanat, felsefe, din, aile, kültür, medeniyet vb. ile kendi olmaya yani var olmaya dair nefes almakta iken de bilfiil vardık ve gerçektik. Miras varlığı olarak sorumluluğunu yüklendiğimiz ve emanet bıraktıklarımız ile tine dair anlam-değer akışında tarih varlığı olarak da vardık ve gerçektik. Gelecek kaygısı ile geleceğe tutunur iken yaratıcı öznellikte emek sahibi olmakta geleceği inşa etmenin olanağında geleceği olan varlık olarak bilfiil vardık ve gerçektik. Nihayetsiz neden bağıntısında sanki yokmuş gibi dursak da bilkuvve vardık ve bilfiil gerçektik.

Farz edelim ki milyonda bir ihtimal olarak var olmuş olalım, sonuçta bir ihtimal olanağında vardık. Her şeye rağmen benlik, nesnelerine içkin ve kapsayıcı olarak aşkın olması ile nesnelliğe aşkın bilkuvve vardı… ve bilfiil nesnelerine aşkın gerçekleşen olanak belirlenimleri ile gerçekleşme -yaratım olanağı içinde bilfiil gerçekti. Ben ve öteki/ diğerleri ilişkisinde ben ve diğerinin idrakinde olarak anlam-değer yüklemli ilişkiler geliştirirken dahi bilfiil vardık.

Neler ile nasıl var olduğumuz, nedensel bağıntılılıkta ne ile nasıl var olduğumuzu bilmek için önemliydi. Sonuçta var olmamız, gerçekte neden bağıntılılığında gerçekleşenlerin sonucu olsa da gerçekten alınan pay üzeri vardık ve var olmayı hissetmekteydik. Deneyime açık

yüklem almalarda ve gerçekleştirdiklerimiz ile var olduğumuzu kendimize dahi olsa kanıtlıyorduk. Var olmayı bilfiil gerçek olmakta bulmaktaydık.

Ben olmak -var olmak- varoluşuna dair elimizde olan bir şey değildi… ama ben olmayı bir yanılsama bilmek/ kabullenmek yerine, tanrısallardan paye almanın olanağı içinde gerçekten var olduğunu idrak etmek gerekirdi. Nedensel bağıntılılıkta çokluk/ çoklu belirlenimlerde var olurken yokum demektense, varım demek daha doğruydu. Ne/ neler ile neden bağıntılılığında nasıl var olunduğunu bilmek ise yok değil de var olunduğunun temellendirilmesiydi. Bu anlamda var olmak bir yanılsama da değil, itibari anlamda var kılınmış olmak anlamını taşımaktaydı.

Bilkuvve var olmak elimizde değilse de bilfiil varlık sahnesine katılırken, bilfiil yaratım etkinliğinde bulunurken, var olmayı ve varlığı deneyimliyorken bilfiil varlık olarak vardık. Bir daha söylemek gerekir ise bilfiil varlık olarak bilfiil gerçektik.

Bilim de var olmanın nedenlerini neden bağıntılılığında gösterir iken var olmanın elimizde olmayan nedenler doğrultusunda gerçekleştiğini; fiziksel, kimyasal, biyolojik, psikolojik, kültürel, sınıfsal vb. neden bağıntılarında göstermiş olur. Felsefe de metafizik gerçeklikten bakmanın ilmi iken üst ve evrensel gerçeklerden hareket ile var olmanın gerçekleştiği düşünüldüğünde var olmanın elimizde olmayan nedenlerden dolayı gerçekleştiğine dikkat çekmiş olur. Kur'an perspektifinde din de yaratımın bilfiil kılmalarda yani kılgısal olmalarda gerçekleştiğini vurgular iken var olmanın elimizde olmadan gerçekleştiğini vaaz eder… ama gerçekten alınan paye gereği pay sahibi olarak var olunduğunun da beyanını içerir. Var olmak elimizde olmayan nedenler bağıntılılığında gerçekleşiyor olsa da bilfiil var iken elimizde olmayan nedenler ile elimizde olmayan nedenler bağıntısına katılırken var olmayı bilfiil olmakta gerçek bulmaktaydık.

Bilfiil var olma durumu, var olmaya dair hak sahibi olarak hukuk yapmanın da olanağıydı. Bilfiil var olan, bilfiil gerçekleştirdiklerinden sorumluydu. Bilfiil var olan gerçekleştirdiklerine bağlı olarak hak edişlerde hukukun en temel konusu olabilmekteydi.

Bilfiil var olma durumu, din, devlet, aile sahibi olmanın da olanağıydı. Felsefe, bilim, mühendislik, sanat, kültür, hukuk, medeniyet vb. alanlarda bilfiil gerçekleştirdikleri ile var olunduğunun gerçeğini insan, en yetkin biçimde göstermekteydi. Tarih de gerçekleştirdiklerinin, değişen zamanların öznesi olarak miras varlığı da olan yaratıcı öznenin bu yönünü görmenin olanağını vermekteydi. Gerçekleştirdiklerinin öznesi olan, anlam-değer yüklemleri alırken itibari anlamda yarattıklarını da kendi ile gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı.

Elbette insanın kendi dışında olmasından daha çok içkin ve dışsal anlamda kapsayıcı olup da içinde olduğu katmanlı varoluşta kendisinden bağımsız ve neden bağıntılılığında gerçekleşen bir gerçeklik alanı da vardı. Bu gerçeklik alanında, var olanları var olmalarının zorunlu belirlenimleri olan metafizik -yaratım- ilkeleri (kategorileri) ile bilmek değil de nasıl gerçekleştiğine dair bilmeye açık olmakta karşıladığı yönde yeniden yaratıma açık buluyordu. Nasıl gerçekleştiğinin bilgisi sonucunda yeniden yaratım oluşu içinde bulunması, kendisini de olanaklarında ve olanaklarını kurumsal nitelikte genele yaygın gerçekleştirmekte iken yeniden yaratıyor olmasını olanaklı kılıyordu… ki var olmak yüklem almaya açık var olmak iken hep yeniden yaratılıyor olmaya açık olmak anlamını taşımaktaydı.

Aile, baba, anne, arkadaş, kişilik belirlenimleri, karakter veya kimlik belirlenimleri, kültür, devlet, hukuk, medeniyet, para, yapay zekâ, alternatif zekâ, yeni tür özne vb. insan tinin yarattığı ve yaratacağı yaratım ürünlerine, yaratım alanlarına bakıldığında, her yaratım durumu, var olmayı itibari anlamda bilfiil öyle kılınmış olmakta var olmayı bulur. Yaratımda var olmak elinde olmayan neden

bağıntılılığında var olmaktır… ki yaratıcı özneden bağımsız olarak, bilfiil var olan yaratım durumları ve vücuda gelme belirlenimleri, gerçekleşme olanağı olmayanlardı. Bu bağlamda varlık sahnesinde hep bilfiil var olanlar da yaratıcı tözden/ özneden bağımsız olarak var olabilmeleri olanaksız olanlardı.

Bizlerin bilinçli, sorgulayan ve düşüncenin yaratım olanağına haiz olarak hep yeniden yaratabilen olması, en hakiki varlık Tanrı iken Tanrı ile Tanrı'nın tanrısal olanaklarında bilfiil var olmamızdan, kılınıyor olmamızdan kaynaklı gerçekleşmekteydi. Tanrısallar perspektifinden dahi bakıldığında, elimizde olmayan nedenler ile var olduğumuz görülmekteydi. Buna rağmen uluhiyete ait tanrısal olan tümeller -metafizik belirlenimleri ile var olurken Tanrı'dan paye almış olmanın olanağında ne kadar var isek o kadar gerçek ve bilfiil vardık. Tanrı'ya ait olanların, yaratımda kendi olmamıza dair kılınmış olmasının gereğinde Tanrı ve var olma bağıntısında gerçekliği, istidat ve bilfiil yaratım etkinliğinde bulur iken kendi olmakta deneyimlemekteydik. Var olmaya dair hak sahibi kılınmıştık ve bilfiil gerçekleştirdiklerine bağlı olarak hak edişlerde var olmaya katılmakta iken sürdürmekteydik. Dinde kul hakkı ifadesi dahi Tanrı nezdinde, var kılınmış olanın var kabul edilmiş olunduğunun gerçeğini taşımaktaydı.

Önemli olan: ben olmanın olup olmadığı sorgulamasını, ben olduğumuzun idraki ve var olunduğunun gerçeği ile aşıp, yüklem almalara bağlı olarak ben olmanın neler olabileceği, kılınabileceği ile ilgili olarak hangi düzlemde hakkı gereği yaşanması gerektiğini sorgulamak gerektiğidir. Sonuçta vardık ve var olmanın idrakinde olmaktan daha çok var olmayı hissetmekteydik. Zaten kaç kişi ben olmanın idrakinde ben olmakta olarak varlık sahnesinde bulunduğunun -idrakinde- bilincindeydi.

Kendi -ben- olmaya dair varoluş hissedilir… ussal kılındığı kadar bilinmesi olanaklı olandır. Kendi -ben- olmanın üzerine düşünüldüğü

kadar ben olmanın idrakinde olmak ile beraber varlık sahnesinde olmaya/ kılmaya dair bilfiil var olunmaktaydı. Var olmak bilfiil iken bilkuvve kendi olmayı bilfiil bulanın varoluşundan bahsetmekteydik.

Doğa, doğası gereği belirlenimleri ile bilinebilir olmaya açıktı ve doğayı/ doğaları yaratan Tanrı da yaratıma dair tanrısal belirlenimleri ile bilkuvve olmaktan bilfiil gerçekleşmeye yönelik belirir iken bilinmeye açıktı. Elimizde bilmeye dair neler var ise bilinmez olanlara doğru bilme ediminde yürürken bilinmeyecek olan ne vardı? Bilinmez dedikçe, cehalete mahkûm kıldıklarımız ile aydınlanmadan bahsetmek isek ya şüphenin arafında kalmıştık ya da ironiden öteye geçmeyen görüş sahibi idik.

Ben olmaya ve ölüme rağmen devam eden bir varoluş içinde isek varoluş bizsiz de devam etmekteydi. Ben olmak varlığa dair ve var olmaya haiz bir taç giymek gibi sonuç belirlenim iken süreksizlikte anlamsız değil, bizzat süreksizlikte varlık kazanmakta ve dolayısıyla da anlam-değer kazanmakta olarak gerçek olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Varsın evrenin makro ölçekli varoluşuna kıyasen bir hiç gibi kendi olmayı bulayım. Bu dahi nicel belirlenimli makro ölçekte değil de öze dair olarak varoluşun ben olmakta gerçekleştiğinin kanıtıydı… ki ben olarak var olmak özden hareket ile sonuçta açık olan gerçeklik iken makro ölçekte görülen evrenin özünde ben olmaya dair ne taşıdığını görünüşe taşıyan olmanın değerinde var değil miydik? Özde ben olanın nicel belirlenimlere aşkın kendi olmakta bilfiil yaratıcı etkinlikte bulunduğunu tarihsel olarak da görünüşe taşımakta olmanın gerçeğini yaşamakta değil miydik? Böylesi oluşta kadrini nicel belirlenimler ile kıyasta değil, öz niteliğinde bulan bir can iken anlamsız yaşamak hak mıydı?

Cevabı kendinde soruların ışığında ben olmaya veya varoluşa dair ne söylersek söyleyelim: bilginin öznelde inandırıcı yönü ile bakıldığında, herkes bildiği ile baktığı dünyaya eylenir iken gerçeklik zemininden

hareketle var olsa da bildiğinden öte bir dünyaya bakmakta değildi. Dolayısıyla da bildiğinden öte bir dünyayı da yaşamaya eylenir olmaktaydı. Kur'an'da "Senin dinin sana, benim dinim bana" denilir iken farklı bakışımlarda farklı yaşamlara eylenir olduğumuz ne güzel anlatılmıştı.

Felsefe gerçeği anlamayı karmaşık kılmak, anlamsız kılmak, anlaşılmaz kılmak için değil, kavramlar ile anlamayı kolaylaştırırken anlaşılmaz/ bilinmez ve anlamsız bir varoluşun olmadığı gerçeğine ayna tutması gerekendi. Tarih anlam-değer varlığı yaratıcı özneyi insan üzerinden görünür kılar iken varoluş anlamsız değildi. Buna rağmen her can özerk varoluşunda bildiği ile inandığı dünyaya/ dünyalara bakmaktaydı.

Katmanlı varoluşta ve çoklu gerçeklik içinde kısacık yaşamında, kaybolmak istemeyenler yeniden vahiy (kaynaktan bilgilenme - beslenme- olanağı) diyebilmeliydi ve kaybedecek vakti olmayanlar yeniden felsefe diyebilmeliydi. Kişilerin bakış perspektiflerine aşkın yeniden başlamak için, bilkuvve varlıkta olan bilfiil gerçekleşme olanağı içinde görülürken metafizik kaideler ile bakabildiğimiz bir dünya olmalıydı. Yabancısı olmadığımız bir dünyaya bakarken, değişen dünyalar veya evrenler ile karşılaştığımızda dahi artık yabancısı olmadığımız bir oluşa bakabilmeliydik.

Yabancı olmak kaygılanmak, bildikçe şaşa kalmak, olan bitene hayrette varlığa tinsel anlamda düşünsel olarak katılabilme olanağını taşırken her yeni dünyanın veya evrenin yabancısı olmak başlangıçta olması gereken iken katılım sürecinde aşılması gerekendi…. Ki yabancısı olunmayan gerçek olarak deneyimlenirken artık katılınan gerçeklikti. Tasavvuf bu anlamda ferdi olarak hakikate varımı öncelerken felsefe de hakikati evrensel belirlenimleri ile herkes için kılabilme olanağına haizken yabancısı olmadığımız bir dünyaya doğmanın olanakları olarak ihtiyaç duyduklarımızdı.

*

Söz konusu olan bilginin öznelde inanç belirlenimli gerçekleşmesi ise bu, öznel tasarımsal bir dünyaya -gerçekliğe- baktığımız anlamını içerse de bilginin gerçekliği vermesine bağlı olarak tasarımsal olmaktan daha çok katıldığımız bir gerçeklik dünyası olduğuna bizleri kör etmemeliydi. Gerçek ve gerçeklik zemininden hareket ile yüklem alınmış özdeşlikte yaratıma dair gerçekleşen her ne ise gerçekliğe alınmış yüklemler olarak yüklem almaya açık bir varoluş içinde gerçekliği kılma/ olma olanakları içinde deneyimlediğimiz anlamını taşımaktaydı. Varoluş böylesi gerçekleşir iken bilginin inandırıcı gücü karşısında ve anlam-değer belirlenimlerinde yüklem almaya açık öznellikte dileyen dilediğine inanabilmekteydi. Dileyen dilediğini yaşamaya eylenir olabilmekteydi.

En temelde düşüncenin yaratıcı etkinliğinde ussal olmak bilmeyi olanaklı kılar iken bilgi, varlığa/ varoluşa tutunmanın, değere dönerken ahlak biçimsel tutum ve davranışlara sebep var olmanın (öznel değişimin), nesnesini bilmekten ileri kullanılabilir kılmanın (doğanın nesnel değişimi), öznelde bakışım sahibi kılarken ve yeni oluşlara açık öznenin yeniden yaratımının olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Tanrı'da bilgi yaratıcı etkinliğin ürünü ve yaratım belirlenimiydi. İnsan öznesine tarih olgusal bakıldığında anlaşılmaya çalışılan doğada mitlerin, organize olmayı da olanaklı kılan dinin, doğaya ve varoluşa yönelik bir bilme yaklaşımı olan felsefenin, sonuçta da bilme biçimi ve yöntemler alanı olan bilimin bilgiye haiz galip alan belirlenimleri çizgisinde bilgi yaşam biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Askeri olanın galibiyeti de bilgi ile gerçekleşir iken ilişkiler ve yönetim ekonomi politiğin nesnesi kılındıkça bilginin nüfus alanı insana dair tinsel alanların tamamı ile ilgili olmaktaydı. Modern yaşamda bilgi, bazılarının da dediği gibi yönetime dair ve bilim teknik ile elde edilen üstünlük anlamında güçtü… ama yaratıma dair etkir olan gücü de unutulmamalıydı.

En temelde bilgi: öznenin özne olmasının/ olabilmesinin bilgisiydi. Yaratım ve ilişkilerde belirirken, vücuda gelirken veya gerçekleşirken öznelikte gerçekleşen anlam-değer yükleminde yüklem alınan olmak ile beraber var olma biçimlerine de eylemekteydi. Bilgi ve bilmek öznelliğe yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşendi. Enerjinin emme-emilme doğası gereğinde deneyime açık olan özne, bilgiyi yüklem alırken bilgi idrake neden olmakta ve bilmek de olanak olarak yüklem alınmış olmaktaydı.

Anlam ve değerin eril doğası gereği idrak, bilgi nesnesine bilme yargısında bakılırken inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi. İdealar (iyi, doğru ve güzel) gerçekleşme erki -iradesine- bağlı olarak bilmeye önsel iken bilmek, anlamın eril ve sadece kendine özdeş yüklem olması içeriğinde doğası gereği değer yargısal bakışıma eylemekte olarak inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi. Bilgi öznelde yerleşik kılındığında meleke belirlenimli olarak olanakları yüklem alabilmenin olanağı olarak da gerçekleşmekte olandı. Bilmek hep bilfiildi ve bilgi bilkuvve kılındıkça ve bilfiil gerçekleştikçe bilgi olma özelliğini koruyor olarak gerçekleşmekteydi.

Bilme yönelimli var olunması veya bilmenin amaç edinilmesi ve bilginin sonuçta kullanım değerine göre yaşamda karşılık bulması canlılar için elzemdi. Tanrı için bilmek de bilfiil bilginin yüklem alınmış olmasına bağlı olarak gerçekleşen ve bilkuvve bilme olanağının da yüklem alınmış olmasında gerçekleşmekteydi. Bilgiye/ bilmeye dair yukarıda anlatılanlar bilmenin tinsel/ öznel doğası gereği Tanrı için de geçerli olandı. En temelde Tanrı'da bilmek, bilfiil yaratmaktı… yaratım etkinliğinde vücuda getirmelerde bilgiye içkin yaratım gerçekleşir iken bilgi yaratımda gerçekleşmekteydi. Bilmek de bilgiyi yarattıkça, bilgi ile yarattıkça yaratımda gerçekleşmekteydi.

Tanrı yaratıcı etkinliğinde bildiğine dair ilmi gerçekleştir iken var olmak: bilgi içeriğinde ve bilgiye içkin yaratılmış olmakta gerçekleşir iken

olanak ve varoluş nesneleri, varoluş biçimleri yaratmak ve yarattıkları ile var olmak anlamında gerçekleşmekteydi. Tanrı olmak dahi yaratıcı özne olmak için dahi olsa alim olmayı yani bilen özne olmayı gerekli kılmaktaydı.

Yaratım söz konusu ise yaratıcı özne için yarattığını katmanlı varoluşta hep önünde bulmak, varlıksal anlamda yarattıklarına içkin olunsa da zamansal anlamda ilerisinde bulunmak söz konusu olduğunda, olan biteni bütün yönleri ile bilmek anlamını taşımaktaydı… ki zaten Tanrı için yaratım bilmek ile gerçekleşir iken yaratıma dair olup biten ne var ise ne, nasıl, ne için olduğuna ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olunacağına dair bilmek anlamında gerçekleşmekteydi.

Bilgi anlam-değer yüklemlerinde, yüklem alabilen özne için meleke olarak bilkuvve olmak ile beraber bilfiil gerçekleşiyor olması olanağında hep yaratıma dairdi. Yaratıcı özne bilgiyi yaratım nesnesi kılmakta, kendini gerçekleştirme olanağını yaratım belirimi bulur iken bilgiyi de yaratıma dair amaçsal/ ereksel kılmak ile yaratıma yön verebilmekteydi.

Tanrı'nın mutlak gerçekliğinden hareket ile yaratım hep yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde gerçekleşir iken gerçekten paye almış olarak ayrı değil ama aynı da değil oluşun bağıntısında başkası kılınmış olmakta ve çokluk içinde çoklu gerçekliğe haiz olarak var olmanın gerçekleşiyor olması hayret edilmesi gerekendi. Böylesi var -yaratılıyor- olmaya içkin özerk olarak var edilmiş olmanın gerçeğinde başkası kılınmış olmakta ve karşılıklı varoluşta var olmaya eylenir olmak da var olmaya dair hak sahibi kılınmış olunduğu anlamını taşırken hayret edilmesi gerekendi. Aynı gerçeklik zemininden hareket ile hep başkası kılınıyor olmaya açık, başkası kılınmış olanların çokluğu içinde ortak bir dünya kurulmuş olarak karşılıklı var olmak da hayret vericiydi… gerçeğe dair hayret verici o kadar çok şey vardı ki hayretten yoksun kör bakanlar için hikmete dair felsefi bakabilmek, uzak bir ihtimaldi.

Yüklem almaya açık varoluşta yaratımda bulunmak ve bunu sürekli kılıyor olmanın ne için olduğu ise Tanrı'nın kendi varlığında yalnızlığı geride bırakmanın yaratım olanağında muhataplar var etmesiydi. Görülen dünyanın, var olanların böylesi öznel bir gerçeklikten hareket ile var kılınıyor olması dahi sadece bilgibilimsel anlamda yaklaşımda bulunmamız gereken oluş içinde var olunduğu anlamını taşımaktaydı.

Gerçek, nesnelliği içermek ile beraber nesnelliğe aşkın -gerçekleşen- özneldi. Öznelliği yeniden anlayabileceğimiz bir tasavvufa, felsefeye, kelama ve bilime, yeniden başlamak için ihtiyaç vardı. Yaratıcı etkinlikte estetik yargısal -eleştirel- olup da gerçeği hissettirecek sanata, daha güzel bir dünya için evrensel hukuk esasları ile tesis edilmesi gereken hukuka da ihtiyaç vardı. Hukukun esasları ile çevrelenmiş olup da sadece yönetim için değil, ötekini yok saymayan ve geleceğe adım atabilmenin, geleceğe dokunabilmenin ilmi olan siyasete de ihtiyaç vardı.

Yaratım gereği yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen yüklem almaya olanaklı olunan gerçeklikte kendiliği kılmaya/ olmaya açık oluş içinde gerçekten kopuk olmayıp da meşru olan/ olanlar ile kendi olmaya yol bulmak gerekirdi. Kendiliği kıldıklarımız/ olduklarımız her ne ise varsayıp da inandığımız zanna, yalana veya haksızca nitelediklerimize göre değil, gerçek ile uyumlu olması gerekene göre gerçekleşmeliydi… ki sonuçları olan bir evrende gerçekle uyumlu olmanın sürekliliğinde yaratıma açık var olmayı kendi olmaktan yana hem bütünlüğün korunması hem de mutmain olmanın, huzurun bulunabilmesi için ihtiyaç vardı.

İsrafa kaçmadan yani emeğin hakkını gözeterek lüks değil ama konforlu bir yaşama da ihtiyaç vardı. Bilim teknik bu anlamda kolaylıklar sağlasa da nesnenin ne kılınabileceğinin ilmi ötekini anlamaya dair bizi kör kılmamalıydı. Var olmanın duyarlılığını değer olmakta bulur iken diğerinin de var olma değerinde kendi olmaya duyarlı olduğunu

unutmadan ona/ onlara duyarlı olmaya da beraber var olabilmek için ihtiyaç vardı.

Bu ifadeler söz konusu nefsi emmarenin kötücül doğası olduğunda, nefsi emmareye rağmen gerçekleşmesi zor olandı… ama gerçekleşmesi imkânsız değildi… ve bir temenni olarak da kalmalı değildi. Tarih boyunca rahmetin gazaba galip geldiği oluş içinde hep daha iyi, doğru ve güzel olanı tesis etme çabası içinde bulunmakta isek günden umudu kesmiş değildim. Gelecek ise umudun yeşerdiği yaşanabilir dünya olarak yürüdüğümdü.

Elbet aksilikler, belki de yıkımlar olacaktı ama hep yeniden yeni olan bir başlangıca başlamanın tinsel doğasına sahiptik. Yüklem almaya açık varoluşta hep yeniden kendi olmaya dair yeni olanaklar bulacaktık. İnsandık ve birbirimizi geleceğe doğru taşıdığımızı unutmadan sahiplenmeliydik. İnsan olmanın tinsel doğası gereği din, felsefe, sanat, bilim, hukuk, siyaset vb. yapmaya açık iken batıl olup da birbirimizden bizi uzak kılacak kadar karşıt değer yargılarına sahip olmamalıydık. Dindar iken bilim yapabildiğimiz gibi bilim yapan birisi olarak da dindar olabilirdik.

Yüklem alabilmenin çoklu gerçeğinde birçok şey olmaya açık da olmak gerekirdi. Hep daha güzel bir geleceğe doğru yürümenin verdiği umudu yitirmeden varlığa tutunuyor olmak da güzeldi. Kötülüğe rağmen buradaydık, her şeye rağmen en doğru, güzel ve iyi biçimde yaşamayı hak etmekteydik. Var isek daha güzel bir yaşamı hak etmekteydik ve bedeli olan güzel ahlak ile de böylesi bir yaşamı hak edebilmeliydik.

*

Doğa filozofları ayrı tözler öne sürerken sofistler bağıntılılıktan habersiz, ayrı tözlerden sebep ile bilinemeyecek bir gerçeklik olduğunu ifade etmektelerdi. Gerçeği bilmenin olanaklı olduğundan hareket ile Platon, bilmenin idealar ile diyalektikte olanaklı olduğunu göstermeye

çalışmaktaydı. Öğrencisi Aristoteles de gerçeği usun olanakları ile bilinebileceğini ifade etmekteydi. Ussal anlamda bilmeye dair doğru ama yetersiz bir yol açmış olsa da öznel anlamda ideaların özsel olarak bilmeye eylediği, yargısal olarak bilmenin olanakları olduğundan habersizdi.

Sudurcular Tanrı'nın doğası gereği (irade içermiyor anlamında) sudurun gerçekleştiğini ifade etmekte olsa da Eşariler irade eden bir Tanrı'yı öncelemek ile beraber yokluktan yaratımın olduğunu iddia etmektelerdi… ki irade doğası gereği gerçekleşme erk belirimi iken yokluktan değil, kendinden var etmek ve kendinden irade etmek ile var etmek olanağında yaratım gerçekleşiyor iken her ikisi de yanılmış veya eksik görüş bildirmişlerdi.

Kant bilinemez ve bilinebilir olanlar diye ussal ayrıma giderken kendisinden sonra gelen Hegel, yanlış yöntem ve anlamın doğasına aykırı olan zorlama uygulaması ile ilkeyi yani kendinde şey olanın belirlenimi olanın, diyalektik kurgusunda bilinebilir olduğunu kanıtlamaya çalışmaktaydı. Kendinde şeyi bilimsel yöntem ile bilmek olanaklıydı. Diyalektik ise bir değil birçok biçimde gerçekleşirken doğrusal anlamda bir oluş biçimine indirilmemesi gerekendi.

Marks ise Hegel diyalektiğini materyalist yaklaşımı ile eleştirirken olumsuzlamasına rağmen eksik yönünü tamamlamaktaydı. Temel ihtiyaçlar doğrultusunda ve emeğin tarihi biçimlendirdiğini de unutmamak gerekirdi… ama tarih gerçeğin tarihi olarak gerçeği bilmenin ve gerçekten sonuç aldıkça biçimlenen dünyanın ve öznelliğin de tarihiydi.

Modernite bireycilik, özgürlük vb. vaatlerinde bulunsa da ulus devletler ile beraber devletçilik, merkeziyetçi olmak ile tektipleştiren iken kendi ile çelişmişti. Postmodernite modernite eleştirisi ile moderniteyi sorunsal kılmaktaydı… sorun olarak görmekteydi. Çokluk değil de çoğulculuk, özgürlük değil de özgürlükler, tektip kılan merkeziyetçi ve

yapısal düşünen ideolojiler değil de kültür, büyük sözler değil de hikâye ve birey vb. artık önemsenenlerdi. Bilmek merkeziyetçi düşünmeyi önceler iken ilişkilerde yapısal olmak yönetilebilir olanlar ile geleceğe ortak adım atabilmenin olanağı iken aslında söylemde doğru olsalar da fazla bir şey ifade etmekte değillerdi.

Duyum dünyasına bakarken gerçek olanın nur fiziğinden bakıldığında ne kadar gerçek olduğunu sorunsal kılan bilimsel teoriler ve veriler de ontolojik anlamda gerçeği sorunsal kılmaktalardı. Böyle olsa da nur zemininden kaynaklı olarak gerçek olmakta isek gerçekten alınan paye kadar gerçekliği deneyimlediğimiz gözden kaçırılmaktaydı.

Âdem'den Hatem'e İslam'a bakıldığında da Tanrı'nın hakikati, doğada gerçekleşenlerin ne için olduğu ve sonuçta insanın Tanrı'ya göre nasıl yaşaması gerektiğinin ortak söylemi vardı. Hakikate iman, salih amelde bulunmak, ahirete/ akıbete göre yaşanması gerektiğinin idrakinde olarak yasak kılınmışlara dikkat etmek ve hak kılınmış olanlar doğrultusunda yaşamak, nübüvvetin ortak söylemine dairdi.

Bunlara rağmen Tanrı hakikatinin kavramsal anlamda tam anlamı ile idrak edilmemesi, anlama çabasında yanlış nitelemelerde bulunulması ve hakikatin betimlemeye dair yoruma açık olması sebebi ile her nebiden sonra yanlış sanılarda kalmış olarak dinden uzak din sahibi olmak kaçınılmaz olmuştu.

Salih amel anlamında özgecilik, nefsi emmareye rağmen yapılması zor olandı. Çoğunluk, nefsi emmarenin tekbenci ve hazcı doğasına yenik düşmüş olarak varoluş nesnelerinde kayıp olmaktaydı. Salih amel sahibi olmak yaşamın her durumunda Tanrı için olmayı gerekli kılmaktaydı ki yaşamak ibadette dönerken, tanrısal olanları gerçekleştirmenin olanağı olarak Tanrı'yı, yaşamın içinde hissetmeyi, bulmayı olanaklı kılmaktaydı.

Yasaklar, bilinçdışı kılınmış olması gerekenler ile kişiliğin gelişim sınırlarını öteki ile belirli kılıyordu. Hak kılınmış olanlar da sınırlar içinde olması gerekenler doğrultusunda öteki ile nasıl yaşanması gerektiğini belirli kılmaktaydı. Buna rağmen sınırları aşmak, şımarmak, özgürlük olarak görülmekte ise, yaşananların sonuçlarına göre yaşamak olması gereken iken sonuçlardan bağımsız ahlaki anlamda haddi aşmış olarak yaşandığı görülebilmekteydi.

İnsanın hakikati anlayamaması ve nefsi emmaresi, yaşam koşullarının değişkenlik gösterirken korkuları, kaygıları sebebi ile olması gereken doğru olandan yana uzaklaşması, sonuç alınabilir hakikatten uzaklaşırken cehalete, zalimliğe, nankörlere kendini mahkûm ediyor olmak anlamını taşımaktaydı… ki din böylesi durumda yanlış yorumlanırken içerdiği gerçeklikten uzaklaşılmaktaydı.

Kur'an ile beraber öncesinde gerçekleşen dinsel okulların -ekollerin- aslı kaynağından uzaklaşmış oldukları eleştirel anlamda ifade edilir. Bunun ile kalmayıp hem hakikat gerçekliği ile ifade edilir hem de insanlığın hatalarının, günahlarının, batıla dair sanılarının hakikatten yana sonuçsuz kılacağı yönünde eleştiriye devam edilir. İnsanın anlamaya, bilmeye açık yönünü yüklem almış olduğu inanç nesneleri ile köreltmiş olması da eleştirilir. "Atamızdan böyle görmedik" diyenler, "Yanlış yapmış olsalar da mı?" cevabı ile gerçeğe ve olması gerekene kapalı oldukları doğrultusunda eleştirilir.

Bu eleştiriler sonuç itibarı ile insanlık tarihinde dinlerin; tarih sahnesini terk etmesi değil de galip düşünce olarak geriye düşmesinin nedenlerini de göstermekteydi. Bilim tarih sahnesinde galip düşünce biçimi, tutumu olarak yerini alırken bilimin bazı öncüleri; bilimi, olması gerektiği yönde Tanrı'yı anlayabilmenin yöntemi olarak değerlendirmekte ve kabul etmektelerdi. Bazısı ise "Ne Atina (yani felsefe) ne de Kudüs (yani monist dinler)" derken felsefeyi sorunsal

kılmak ve dinleri sorun görmek ile ateist bir dünyanın biçimlenmesine eylenir olmaktalardı.

Ancak, bilim yapmak insan olmanın olanaklarında gerçekleşir iken Tanrı'ya inanıyor olmak bilim yapmaya engel değildi. Nübüvvet ile de bilmekteyiz ki bilinmeyi isteyen ve yaratımın yegâne sahibi olan bir Tanrı, yaratıyor olmanın biliminin sahibi iken bilim yapabilmenin olanağını insana bağışlamıştı.

Görülen o ki bilgiyi öznel anlamda yüklem alabilme olanağı içinde inanç nesnesi olarak bulan özne için, tarihsel anlamda değişen anlam-değer dünyasına bağlı olarak olay ve olguları değerlendirmesi kaçınılmazdı. Bilgi ise yüklem alınmış inanç nesnesi olurken yüklem almaya açık oluş içinde herkes dilediğine inanmaktaydı. Sorunsal olan aşılmalı ve sorun olan da geride bırakılmalıydı… ama Kur'an perspektifinde din Tanrı'nın dini olarak gerçeği betimleyen ve kavramsal olarak ifade etmenin olanağında yerindeliğini korumaktaydı.

Epistemolojik sorunsal, ontolojik sorunsal, varoluş sorunsal, teolojik sorunsal, yaratım sorunsal olmaya dair ne var ise bu örnekler dahilinde çoğaltılabilirdi. Demek istediğim ise: düşüncenin eleştirel geleneğinden hareket ile sorunsal kılınanlara, yeniden bakabilmenin olanağı olan yeni bir metafizik anlayış ve eleştirel tutum ile yeniden çözüm üretebilmenin olanağına sahip olduğumuzdu.

Sorunsal olanların çözümlemesini yapmak ve yeni neden bağıntılılığında veya üst ve evrensel neden bağıntılılığında ussal anlamda sorunsal olanın boşluklarını doldurmak, sorunsal olanı aşmanın olanağıydı. Yeni yöntem ve araçlar ile gerçeklik tespitlerinde bulunmak yani neden bağıntılılıklarını görünür kılmak da sorunsal olanı yeniden değerlendirebilmeyi ve aşmayı olanaklı kılabilmekteydi. Neden bağıntılılığında var olmanın olanaklarını göstermek ve olanakların gerçekleşme belirlenimlerine göre gerekçelendirmek -delillendirmek-, sonuç belirlenimlerine göre kanıtlamak ayrıca tespite

ve tahkike açık kılabilmek/ bulmak, sorunsal olanlara bir daha uğramamak anlamında geride bırakmayı olanaklı kılmaktaydı.

Nedensel bağıntılılık, sorunsal olanı aşamanın en temel olanağıydı. Bilmenin de olanaklarından olduğu içindi ki katmanlı ve çoklu perspektif, farklı yöntem ve araçlar kullanıldıkça tespite dair bilinmesi gerekendi.

Bilginin inandırıcı gücü nedeni ile yüklem alınmış özdeşlikte inanmaya açık iken yanlış bir sanıda veya bir perspektifte kalmış olarak inanılan dünyayı yaşamak değil, gerçeğe göre inanmış olunan bir dünyayı yaşamaya açık olmalıydık. Gerçeğin, bilmeye ve deneyime açık yaşanmasına dair zorluklarını göğüslemek, söz konusu kabullenmek ise ağırlığı altında kalmış olunsa da ondan kopmamak gerekirdi.

Gerçek, varoluşa dair zorunluluk ise onun ile var olduğuna uyanmak için dahi olsa bilgisini edinmek gerekirdi. Bilfiil gerçekten paye almış olarak var olunduğu içindi ki hakiki olarak gerçeğe katılma olanağı olanın, bilfiil olmakta yaratım etkinliğine katılırken özden/ kaynaktan besleniyor olarak vahye açık olma (içgüdü, ilham, doğaçlamada nedenleniyor olarak gerçekleşen bilmeye dair akış) olanağında bilme etkinliğinde de bulunması gerekirdi.

Düşüncenin bilfiil gerçekleşen yaratım etkinliğine katılma olanağında, bilfiil yaratıcı olandan bilgiye dair beslenme olanağı vardı. Bilfiil eylemde bulunarak yaratıcı etkinliğe katılma olanağında dahi anlamın özsel ve özden hareket ile gerçekleşiyor olması sebebi ile bilmeye dair hep özden beslenerek bilmekteydik. Yeter ki her bilme durumu ve biçimi, tahkike açık olarak gerçekleşme karşılıklarına bağlı doğrulanabilsin.

*

Her şeyin, zorunlu kendi olduğu veya sadece çelişik gerçekleştiğinin yanılgısında iken yaratıma dair mümkün olabilme oluşunda yeni bir

olma durumuna açık karşılıklı da var olunabileceğini, karşıtlığa aşkın tanrısal olan sevgi, adalet, cömertlik, fedakârlık, merhamet vb. buluşulabileceğini de görmekten uzaktık. Elbette karşıtlık vardı ama çiftler, birbirini olumsuzlayan karşıtlar olmaktan öte, birbirini karşılayan, tamamlayan karşılıklı varoluşun olanaklı olduğunu gösteren belirlenimlerdi. Birbirini olumsuzlayan karşıtlar ise batıl olanın olumsuzlanması gerektiği ve hak olanın galip olmasında sonlanan ilişkide çelişki geride bırakılırken gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Duygular da eril doğaları gereği karşıtlarına aşkın yaşanması olanaklı iken çelişik olmaktan uzak öznelliğe dair deneyimlerdi. Karşıt duyguların deneyimi söz konusu ise bireşimde değil de duyguların dirimsel olup da eril doğası gereği ardı sıra gerçekleşmelerinde deneyime açık oldukları unutulmamalıydı. Anlam da dirimsel eril ve biricik doğası gereği yüklem almayan yüklem olmasının özdeşlik belirleniminde öyledir diye baktırır iken yargıda çelişkiyi olanaklı kılmayandı… ki usta çelişki, karşıtların ayrımı ve bağıntısında anlam ilişkisinde bağıntı kurma biçimi olarak gerçekleşmesi olanaklı olandı… ama gerçeğe bağlı nedensellik bağıntısında çelişkiye yer yermeyen neden oluşunda her şey olup bitmekteydi.

Katmanlı yaratımda da birbirini kapsayan gerçekler oluşu içinde karşılıklı var olmak var iken yaratan ve yaratılan birbirine denk değil iken birbirini olumsuzlayan karşıtlar gibi birbirine karşıt duruma indirgeniyor olarak neden ironik bir duruma düşülmekteydi? Demek ki neden bağıntılılığı yeter bağıntısında kurulabilmekte değildi.

Karşıtlık elbette varoluşun doğasına içkin vardı ama farklı düzey ve biçimlerde gerçekleşirken sadece çelişik gerçekleşmektedir demek bir yanılgıydı. Karşıtlık bağıntısı içerse de karşıtlığa aşkın olarak var olmanın doğası gereği var olmak, özüne karşıt gerçekleşmekte de değildi. Elbette ussal veya varoluşsal belirlenimine göre ara bir neden olarak çelişik olmanın gerçekleştiği söylenebilirdi ama varlık neden ve erek

neden bağıntısında çelişik olmaya aşkın var olmak gerçekleşmekteydi. Var olmak özüne karşıt olmadan var olmaktı… ki bu da dikkat edilmesi gereken önemli bir durumdu.

Nurun doğasında gerçekleşen emme-emilme, kabz-bast (yayılma - salınım- ve kendi üzerine kapanma), itim-çekim, kevn-fesat vb. karşıtlıklar ise hareket belirlenimli gerçekleşen varoluşsal bağıntılılığın olmazsa olmazı olan özsel belirlenimleriydi. Niceliksel gerçekleşiyor olsalar da nurun varoluş doğasında olmazsa olmaz olan niteliksel hareket özelliklerindendi. Artı yüklü, eksi yüklü, nötr/ yüksüz, aynı yapıda olan karşıt yüklü olmakta var olan nurlar ise özde karşıt olmayıp; birbirini karşılayan, tamamlayan veya yeni bir enerji durumuna geçmeyi olanaklı kılan oluş içinde hareket biçimlerinde karşıt olmayı bulmaktalardı. Tanecikler arası salınan biçimsiz nur/ enerji formu da (yani tanecik belirlenimli olmayan) nurlar ve nur katmanları arası boşluğa yer bırakmakta değildi. Hareket bağıntıları olma bakımından emme-emilme, kabz-bast, kevn-fesat, titreşim ve spinsel biçimli gerçekleşen) de var olmak, hep kendi ile var olmaktı. Hareket bağıntıları, nurun tanecik durumundan farklı olarak yayılma, emilme özelliği gösteren olma durumundan dolayı gerçekleşen hareket edebilmenin de olanaklarıydı.

Yüksek hızlarda katmanlı var olma bağıntısında nurlar; katman katman yani birbirini içkin, içermiş ve dışsal anlamda kapsayan olguların varlıksal anlamda içinde gerçekleştikleri boyutsallık durumunda saf saf, mertebe mertebe neden bağıntıları oluşturur iken ölçülülüğü de gözetmek ile beraber yaratım etkinliği içinde bulunurlar… ki karşıtlık, yaratımın en temel hareket belirlenimi iken yaratımın neden bağıntısıydı. Yaratım olanağında nurlar katmanlı boyutsal var olmanın neden bağıntılılığında katı determinist değil, mümkün determinist oluş içinde yaratım etkinliğinde bulunmaktalardı… ki bu anlamda katı bir mekaniği içermekte değil, mümkün bir mekaniği içermekte olarak yaratımı olanaklı kılmaktalardı. Katı mekaniğin yalınkat

doğrusallığından öte, katmanlı ve karşıtlık bağıntılarında çift yönlü gerçekleşen ve erek belirlenimi içeren mümkün bir mekaniği gözetiyor olarak yaratımda bulunmaktalardı.

Olasılık/ olası demek yerine mümkün diyor isem: bizler için olasılık belirleniminde bulunan nurlar için mümkün durumlarda, katmanlı varoluş bağıntısında mümkün kılınmış veya mümkün kılıyor olma belirlenimlerinde var olunmasından, gerçekleşiyor olmaktan sebebiyetti. Ayrıca, kavram olarak olasılık belirsizliği içeriyor iken onların evreninde belirsizlikten daha çok, katmanlı mümkün olma durumları, hareket biçimlerine bağlı olarak da mümkün olan davranış biçimleri, hareket kabiliyetleri ve mümkün kılınmış olan varoluş biçimleri söz konusu olmaktaydı… ki olasılık kavramı mümkün kavramının içeriğini karşılamaktan yana yetersizdi. Mümkün kavramı, süper pozisyon durumları ve hareket kabiliyetlerini de en doğru biçimde anlamlı kılabilmekteydi. Olasılık kavramı, anlam içeriği ile daha teknik ve nesnelliği işaret eden bir kavram iken mümkün kavramı, kullanılış biçimine göre özsel anlamda gerçekleşen öznelliği ve her türlü çoklu duruma -ihtimallere/ olasılıklara- rağmen belirliliği içeren bir varoluşu da anlamlı kılması adına önemliydi.

Nur dünyasında mümkün kılınmış çift yönlü karşıtlık bağıntısına tanık olunan durumlarda ise bir üst katmandan -boyuttan- kaynaklı olarak yapı belirlenimli bir oluşa tanık olmak söz konusu olabilmekteydi. Yapı belirlenimli her nur, içerdiği nurların alan belirlenimli ilişkisinin sonucu olarak alan belirlenimli nur olmaktan öte değildi.

Nurda yapısallık olasılığı değil, mümkün kılınmış olmayı veya mümkün belirlenimli olmayı içermekteydi. Nurun yaratıcı etkinliğinde yüklem alınmış özdeşliklerden de bahsetmekte isek mümkün varlık belirlenimli olarak yaratımı olanaklı kılmaktan ve yüklemler alabiliyor olmaktan bahsetmekteydik.

Kur'an'da ne güzel ifade edilir… "Biziz elbet biz, saf saf dizilenler", "Her şeyi bir kader (kadar-ölçü) üzeri halk ettik", "Gören, duyan kıldık", "Biz insana şah damarından daha yakınız." Bu ve benzer ayetler ile yaratıma dair kılınan her ne var ise özden kaynaklı olarak sonuçta mümkün kılınmıştı… mümkün kılma yaratım olanağında gerçekleşmekte olduğu da ifade edilmekteydi. Özde, mekaniğe bağlı yaratım oluşu içinde içerden kaynaklı olarak nurun kendi varlık alanında yaratım ile beraber katmanlı var kılmada içerilmiş olanların var kılınmış olduğu gerçeğini de "Her nereye dönersen Allah'ın veçhi ordadır", "Sen atmadın Allah attı", "Beş kişinin altıncıları Allah'tır" vb. ayetler ile anlıyor olmak da gerekirdi.

Ayrı değil aynı da değil bağıntısında katmanlı yaratımın doğası gereği var olmakta iken karşıt belirlenimler ve aynalaşamaya dair analojik tümel belirlenimlerden bakıldığında, katmanlı süper pozisyon durumlarında var olmanın gerçekleştiği görülürdü… ki katmanlı yaratımda beliren ayrı değil aynı da değil oluş bağıntısı, katmanlı süper pozisyonda var olunduğu gerçeğini de anlayabilmenin anlamını da taşımaktaydı.

Katmanlı varoluş bağıntısında yaratılan yaratanı, sonlu sonsuz olanı, benzemez olan benzer olanı, ben olan da içkin ben olup da öteki duranı veya yaratan yaratılanı, sonsuz olan sonlu olanı, benzer olan benzemez olmayı vb. katmanlı olmanın kapsayıcı doğası gereği içermekte iken karşılıklı varoluşta karşıt belirlenimli veya analojiyi içeren aynalaşamaya dair oluşta çift yönlü varoluş gerçekleşebilmekteydi… ki katmanlı olmanın doğası gereği birbirine içkin, içerilmiş ve içerilmiş iken birbirine dışsal belirenlerin karşılıklı var olmasında birbirini kapsarken var olmak, karşıtlık ve analojiye dair aynalaşma bağıntısına haiz süper pozisyon durumunda gerçekleşmekteydi. Katmanlı var olmanın doğası gereğinde karşıtlık ve analojik belirlenimler içermiş olarak karşılıklı veya çoklu her var olma durumu içermiş olmakta varoluş, katmanlı süper

pozisyon durumunda gerçekleşmekteydi… veya katmanlı süper pozisyon durumunu koşullamaktaydı.

Bu, doğrusal ve yalınkat gerçekleşen bir süper pozisyon durumu değildi. Katmanlı olmakta birbirini içeren olguların katmanlı süper pozisyon durumunda karşıtlık ve analojiyi içeren aynalaşma durumunda gerçekleşen süper pozisyon durumuydu… ki katmanlı var oluşta kapsayıcı olmanın doğası gereği karşıtlık ve aynalaşmaya dair benzer yönlerden var olmak, süper pozisyon belirlenimli var olmayı koşullamaktaydı, kaçınılmaz kılmaktaydı.

En basit örnek ile Tanrı ve yaratılanlar arasında katmanlı varoluş bağıntısında birbirini içeren içerilmiş olguların birbirine içkin ve dışsal karşılıklı var olabiliyor olmasında karşıtlığa ve benzer yönlere içkin olarak var olunmakta iken katmanlı süper pozisyon durumunda bulunulmaktaydı. Nurun kendi doğasında dahi katmanlı boyutsal gerçekleşen var olma bağıntısından bakıldığında, süper pozisyon durumunda görülecek her ne var ise ya içsel hareket dinamiğini olanaklı kılan katmanlı oluş içinde bir üst katman tarafından belirli kılınmış olması sebebi ile süper pozisyon durumu olan iki karşıt hareket belirlenimi göstermekteydi ya da nur biçimine bağlı olarak özdeşlik, hareket bağıntısına bağlı olarak karşıtlık ve durum belirlenimli olarak da benzerlik içeriyor olarak farklı uzaklıklarda bulunulsa da bir üst katmana/ katmanlara bağlı olarak dolaşık olunduğu içindi ki süper pozisyon durumunda bulunulabilmekteydi.

Bizlerin yalın tanecik durumlu yani bileşimsiz olup da tek biçimli tespit ettiği nurlar dahi hareket belirlenimine göre süper pozisyon durumu göstermekte ise kendi iç dinamiğinde bileşik yapısal olduğu gözden kaçırılmamalıydı… ki kendi iç dinamiğine bağlı olarak yayılım ve kendi üzerine kapanım (bast-kabz) titreşim hareketinde farklı doğrultularda farklı yönlere spinsel hareket göstermekteler ise bir üst katmandan

kaynaklı olarak nurlar içerir iken harekete bağlı süper pozisyon durumunda bulunmaları olanaklıydı.

Nur deryası en temelde ilk nötrinolar denilebilecek siyah nurlar zemininden hareket ile nötrinolar, kuarklar, proton ve nötronlar, elektronlar, moleküller, elementler, özdek boyutu ve nur deryasındaki boyutlar ve boyutlar arasında bağ kuran kuvvet taşıyıcı bozonların ve daha nicesinin yine nur deryasında olmak kaydı ile kendine içerilmiş olarak hep yeni bir katman boyutunda katmanlı var olması söz konusu olduğunda katmanlar arası var oluş zaten katmanlı süper pozisyon durumlarına haiz olarak var olunduğunu göstermekteydi. Yalınkat tespit edilen tanecik belirlenimlerinde (yani en temel parçacık kabul edilen enerji taneciklerinde) hareket belirlenimli görünen her süper pozisyon durumu, üst katmandan kaynaklı olarak yapısal kılınmış olunduğunun kanıtıydı ki yalınkat tespit edilenin bileşik olduğu gerçeğine kör kalınmamalıydı.

En temel parçacıklar zatı kibriya nurları olan siyah nur tanecikleri ile Rabb-ül Âlemin nurları olan nötrinolardı. Nura dair yaratım, zatı kibriya nurlarından başlıyor olsa da nötrinolar katman zemininden kaynaklı olarak çeşitlenmekteydi. Yapı belirlenimli ve katmanlı var olma bağıntısında gerçekleşen âlemlere dair yaratım da nötrinolardan kaynaklı olarak gerçekleşmekte, özellikle gluon ve diğer kuvvet taşıyıcı ve yaratıma temel olan diğer nurların katmanlı kuvvet etkileşim bağıntısında olanaklı kılınmaktaydı. Nötrinolar katmanında kendini gerçekleştirme olanağının erk belirlenimli olarak iradeye bürünüyor olmasında yaratım olanaklı kılınmaktaydı.

Nötrino katmanında kendilik alanının gerçekleşme alanı olarak yaratım alanı olması anlamında düşünce alanı da olması söz konusuydu… ki düşünce, en temelde kendiliğin kendine öncelik ve sonralık belirleniminde ayna kılınır iken evvela kendiliğin, varlıksal anlamda değil de bilfiil varoluşsal anlamda yaratıma tabi tutulması olanağıydı.

Bu durumda nötrino katmanında Tanrı nurlarının (nötrinolar), kendiliğin kendine ayna olacak biçimde öncelik ve sonralık zamansal oluşu içinde aynalaşmayı olanaklı kılması söz konusu olmaktaydı. Yani Tanrı zatının nurları, değişime açık oluş içinde farklı yüklemlerde kuvvet etkileşim biçimleri göstermek ile kendi varlık alanında yaratımı olanaklı kılmaktalardı.

Tanrı'nın zati nurlarında niceliksel her değişim belli hız ve yüklere bağlı olarak zamansal periyodlarda gerçekleştiğinde, kendi özünde sınırsız kuvvet etkileşim alanında zamansallığı olanaklı kılmış olarak hem özsel hem de öznel anlamda zamansallığı barındırmaktaydı. Bu, bitimli değil, nurunun bitimsizliğinde bitimsiz zamansallığa haiz olması ile ilgili olarak gerçekleşmekteydi. Nurlar arası zamansal etkileşim bağıntısında da nurlar; varlıksal anlamda eş zamanlı olsalar da aynalaşmanın zamansal öncelik ve sonralığına bağlı olarak iki zamanlı oluşta refleksiyon gösterecek biçimde düşünmeyi, başka bir deyişle de yaratımı olanaklı kılabilecek kuvvet etkileşim biçimleri gösterebilmektelerdi… ki iki zamanlı olma etkileşiminde kendi varlığında, şimdi ve burada olmaya da haiz olarak üç zamanlı varoluş kaçınılmazdı.

Nurun kendi zamansallığı özsel olarak kuvvet etkileşim durumuna göre yerelliği içeriyor olsa da dolanık kuvvet etkileşim bağıntısında yerelliğin yitiminde kendi olmanın korunduğu özsellikte gerçekleşmekteydi. Yani sınırsız yerellik bağıntısında gerçekleşen her etkileşim, dolanık kuvvet etkileşim durumuna katılıyor olmaktaydı… ki düşünce, özsel bir nitelik olmakta iken böylece kendilik yitimine uğramadan kendini gerçekleştirme ve yaratım etkinliği olarak en temel gerçekleşme olanağıydı… vücud bulmaktaydı.

Tanrı nurları savrulmuş değil, her biri kendi karesi kadar yüksüz nur alanı ile beraber etkileşim gösterdiği kuvvet etkileşim alanında varlık göstermekteydi. Zamansallık da düşünmenin sınırsızca olanaklı kılınıyor olması sonucunda ve dolanık kuvvet etkileşim alanında

gerçekleşir iken özsel var olma biçimi olarak gerçekleşmekteydi… ki zaman en temel de düşüncede var olma biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Her ne kadar nesnel ve nicel karşılıklarına bağlı gerçekleşiyor olsa da nurda nesnel olanın öznel karşılığı da oluşur iken bilinçliliğinin bir belirlenimi olarak dolanıklıkta öznelliğin özsel varoluş belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Bir üst katman olan zatı kibriya nurlarında da düşünme olanağı, nötrinolardaki gibi gerçekleşmekteydi… ama söz konusu alt âlemlerin var kılınması ise bu nötrino katmanından kaynaklı olarak gerçekleşecek olandı. Bir alt katman olan kuarklar ve kuvvet taşıyıcı alanlar ayrıca sonrasında gelen alt katmanlarında nurlar, kendinde aynalaşmayı olanaklı kılacak düzeyde özerkliği içeren kendilik alanlarında düşünme olanağına haizdi. Zamansal anlamda hem kendi kuvvet etkileşim katmanlarında hem de bir önceki ve bir sonraki kuvvet etkileşim alanları ile bağıntılı ve zamansal öncelik durumlarına göre aynalaşmanın olanaklı kılındığı oluşta gerçekleşme olanağı bulmaktalardı.

Belki de her nur katmanında aynalaşmanın olanaklı kılınmış olması yaratım etkinliğinde kendini gerçekleştirme/ yaratım olanağı olarak düşünce gerçekleşir iken sadece sınırsız alan belirleniminde değil, sınırsız alanda sınırlı alan belirlenimleri ile sınırsızca düşünebilme olanağında düşünmek, dolayısıyla da yaratım olanaklı kılınmaktaydı… ki an içinde sonu gelmez (belki de 10 üzeri binler/ milyonlar bağıntısında düşünüyor/ yaratıyor olmak) yaratım etkinliği de bu görüşü haklı çıkaracak biçimde gerçekleşmekteydi.

En temelde dolanık olmakta kendi olmak korunmak ile beraber yerel belirlenimli kuvvet etkileşim belirlenimlerinde düşüncenin olanaklı olmasında yaratım, bilfiil sonu gelmez ve sınırsız bölümlenmelerde yani küme işlevsel (fonksiyonel) gerçekleşen düşünme olanağında gerçekleşmekteydi. Düşünce, katmanlı kuvvet alan belirlenimli

gerçekleşme alanlarına haiz olduğu gibi kuvvet alan belirlenimlerine bağlı olarak erek bağıntısında gerçekleşen kuvvet sabiteleri üzerinden de kuvve işlevsel gerçekleşmeye devam etmekteydi.

Bilfiil olan düşünce, ereğe bağlı bilkuvve sabiteler edinmiş olmak ile us yapısal kılınmaktaydı… ki bu anlamda melekler (veya insan gibi türler) dahi üst katmandan kaynaklı olarak bilfiil iken kendi olmaya dair bilkuvve olup da alt düşünce belirlenimleri yani alt fonksiyonel düşünme kümeleri olarak da değerlendirilebilirdi. Nedenden sonucun belirli kılınıyor olmasından farklı olarak erekten, sonuçtan, gelecekten belirlenimli olarak gerçekleşen her ne ise katmanlı gerçekleşen yaratıcı etkinliğe alt bir düşünce -yaratım- kümesi olarak katılma olanağı bulmaktaydı. Nurun kendi varlık düzeyinde ve nurun form verdiği ussallığı içeren alt düzeylerde küme işlevsel olarak gerçekleşen her düşünce; dolanıklıkta yekvücud olanın, yerelliği gözetiyor -koruyor- olmasında, yaratıcı etkinliğin bir belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Nurun sınırsız kendilik alanında, sınırsız bölümlenme düşünme olanağında, sonu gelmez (nihayetsiz) olarak düşünmek/ yaratmak, düşünceye dair hep yeni bir oluş içinde bulunmaktı. Temel sabiteler üzerinden sınırlı kılınmış alan belirlenimlerinde sonu gelmez yaratım pencereleri açmak yani düşünmeye dair alan bölümlenmeleri oluşturmuş olmak, birçok şeyi aynı anda yaratabilmenin olanağı olarak bulunmaktaydı… ki en temelde en küçükler, kuvvet etkileşim alan belirleniminde aynı şuur üzeri varlardı.

Kuvvet etkileşim alanında ve alanlar arası gerçekleşen her etkileşim biçimi ve etkileşim birim durumu bilgi biçimsel gerçekleşmekteydi… ki bu durumda kuvvet etkileşim alanları düşüncenin gerçekleşme biçim alanları olarak gerçekleşmekteydi. En küçükler en temelde kendiliğe dair varlık alanlarını düşünce yani kendini gerçekleştirme, tinsel anlamda da yaratım alanı olarak bulur iken düşünen özne olma niteliğinde kendi olmayı, kendilik -ben- bilinci olan olarak bulmaktaydı.

Düşüncenin yaratım etkinliğini, hıza dair sınırsız gerçekleşme olanağında kendi zaman genişliklerinde bulurlarken hem yekvücud düşünebilmekte hem de düşünmeye dair sınırsızca düşünme kümeleri var ederken sınırsızca yaratım olanağı bulmaktalardı. Aynı şuur üzeri sınırlı alan belirlenimlerini belirli kılar iken sınırsızca düşünme olanağında sonu gelmez bir yaratım oluşu içinde bulunmak kaçınılmazdı.

Aynı varlığın kendinde yekvücud olarak katmanlı oluş içinde sınırlandırılmış alan belirlenimlerde sınırsızca düşünme olanağı var ediyor olması, yine kendinde olmak kaydı ile sayısızca kendi olma belirleniminde ve bağıntısında kendi olmanın korunuyor olmasında yaratımda bulunuyor olması durumunda gerçekleşmekteydi. Düşünceye dair alt fonksiyonel küme belirlenimleri dahi üst düşünce küme belirlenimlerinde kendi olmayı koruyan nur olan şahsın (Tanrı'nın) kendisinden paye almış olarak ayrı değil, aynı da değil bağıntısında yaratıcı etkinliğe katılıyor olarak var olmaktalardı.

Katmanlı yaratım bağıntısında katmanlı düşünebilme olanağından bakıldığında nurların, en küçük olma durumlarında gelecek-geçmiş belirlenimli, kuvvet etkileşim değerlerine göre yüklem alma ve hareket kabiliyetleri göstermeleri gibi durumlar söz konusu olabilmekteydi. Düşünmenin olanaklı olduğu her alanda nurlar; kendi aralarında dolanık, yekvücut hareket kabiliyeti, zamansal öncelik-sonralık, birbirini tamamlayan çift belirlenimli karşıtlık, tanecik durumu, dalga davranış biçimi, emme-emilme, kabz-bast, titreşim-spin vb. belirlenimlerinde, hareket kabiliyetinde farklılık gösteren etkileşim biçimlerinde yaratımı, kendi zaman genişliklerinde gerçekleşen düşüncede olanaklı kılmaktalardı.

Nurun kuvvet etkileşim alanı kendilik alanıydı ki düşünmek en temelde nurda gerçekleşme, yaratım olanağı olarak bilfiil olma durumunda gerçekleşmekteydi. Nur bilkuvve iken düşünce bilfiil gerçekleşme

belirlenimi olarak nurun kendinde kendine dair aynalaşma olanağında yaratımın gerçekleşmesi olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda yaratım; nurun yine kendinde olmak kaydı ile özde aynılık düzeyinde gerçekleşmekten, farklı yüklemlerde ve farklı kuvvet etkileşim biçimlerine geçmekte olarak harekette ve kuvvet etkileşimlerinde yekvücut olmayı korur iken farklı zaman genişliklerini de olanaklı kılmış olmanın düşünme -gerçekleşme- olanağında gerçekleşmekteydi. Nurun harekete haiz doğasına dair her bulgu, yaratımın, dolayısıyla da düşünmenin nasıl, ne biçimde, hangi düzey ve katmanlılıkta gerçekleştiğinin bir belirlenimi olmaktan öte değildi.

En temel olup da en küçük olanlar, sınırsız kuvvet etkileşim -alanında-uzayında yekvücud şahıs olma durumunda bulunsa da hareket kabiliyetine bağlı olarak gelecek belirleniminden geçmiş olma durumları var etmiş olmakta ve kendi bütünlüğünde nicel belirlenimli durumuna inebiliyor olmakta yaratımı gerçekleştirmekteydi. Çünkü yaratım, nicel belirlenimine iniyor olarak kendini töz kılmış olmanın özselliğinden kaynaklı olarak gerçekleşebilecek olandı. Bu da kuvvet alan belirlenimli yekvücud olmaktan bakıldığında büyük bir olaydı.

Yaratıcı töz için, yekvücud olduğu kendilik durumunda kendine içkin kendi olmak söz konusu olmaktaydı. Yaratıcı töz/ şahıs, kendi özüne inebilme, tanık olabilme olanağında da hem kendi özü ile aynılık düzeyinde yekvücud şahıs olmakta hem de özün nesnel nur belirlenimine tanık olmakta iken kendi özünde kendine içkin kendi ile aynalaşma olanağı bulunmaktaydı… ki kendi özüne inebildiği için yaratımı yine kendinden başlatmak üzere olanaklı bulmuş olmaktaydı. Kendi özüne inme olanağında kendi özüne tanık olan yaratıcı için, eş zamanlı bulduğu nurlarını tanık olma aralığında yaratıma nesne kılması, ışık hızının karesi hızlarda kendine tanık olmayı olanaklı kılan teosaniye hızda olanaklıydı… ki artık yaratıma dair durulacak da değildi.

Eğer temel belirlenimli olmuş olup da niceliğine inemeyen bir Tanrı olmuş olsaydı. O ya Tanrı olamayacaktı ya da farz edelim ki yaratım bir biçimde gerçekleşmiş olsun, kendi kuvvet etkileşim alanında tümel belirlenimli olarak yaratımı gerçek bir sihir gibi yoktan gerçekleştiren bir Tanrı olmuş olacaktı… ki bu durumda Eşari kelamcıları haklı olacaklardı… ama kendi varlığının derinliklerine inebilir olan bir varlık ancak yaratımı kendinden irade ediyor yani gerçekleşme erki gösteriyor olarak kendinden başlatabilirdi. Bu anlamda Eşarilerin yoktan yaratım teorisi yanılmış olmaya dair zandan ibaretti.

Bir ayette “Her şeyi ölçü (kadar veya kader) üzeri halk ettik” denilir. Bu ayet ile özden hareket ile nura dair çokluğu barındırmaktan kaynaklı olarak yaratımın, bir sihir gibi yoktan değil, özsellik içeriyor olduğu da ifade edilmiş olmaktaydı. “Halk ettik” denilir iken öze dair tümelliği barındıran çokluktan hareket ile yaratımın gerçekleştiği ifade edilmekteydi. Ölçü (kadar/ kader) üzeri halk ettik” derken de yaratımın, mekaniği içeren hareket kabiliyetinde şuursuzca değil, ereğine bağlı şuurluluğu -ussallığı- içeriyor olarak gerçekleştiği ifade edilmekteydi.

Yoktan açık etme değil, kendinden olarak ayrı değil aynı da değil bağıntısında yaratım, içerden hareket ile katman katman gerçekleşmekteydi. Yaratımın her daim içerden hareket ile gerçekleşiyor olması da en küçüklerden kaynaklı olarak yaratımın olanaklı kılınmış olduğunun kanıtıydı… ki bu da kendi varlık derinliğine nüfus eden, inebilen bir Tanrı’nın Tanrı olma kabiliyeti olduğunun en temel kanıtıydı. Hem sınırsız kuvvet etkileşim alanı ile kendini içeren kendi olmakta Tanrı, Tanrı idi hem de varlığının derinliğinde kendine inebilip de çoklu nicelliğe haiz olmakta Tanrı, Tanrı idi. Kendi varlığından kaynaklı olarak yaratımı da hem kendi için hem de yarattıkları için olanaklı kılan bir Tanrı vardı.

Her yaratım durumu, kendinden ve hareket bağıntısında yaratırken kendine içsel kılma, yarattığına içkin olma belirleniminde ve varlık

alanında yarattığını kendine dışsal bulma olanağında karşılıklı varoluşu da olanaklı kılmış olmakta, yaratılanlar arası karşıt ve analojik belirlenimli çift yönlü belirlenimlerde gerçekleşmekteydi. Öz olunması ve hareket bağıntısında ayrı değil ama harekete bağlı kuvvet etkileşim alan belirlenimlerinde katmanlı olmakta belirli kılınmış olanın başkası kılınmış olunmasında aynı da değil bağıntısında var olmak da kaçınılmazdı.

İşte, kendi varlığın hem nesnesi hem öznesi olan için artık yaratımda yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olmak söz konusu olmaktaydı. "Ol" denilenin kendi zaman genişliğinde oldu kılınmış olması ile oldu kılınanın zamansal süreç ve evre belirlenimli oluşa taşınması da nurlar arası katmanlı bağıntılılıkta kuvvet etkileşim biçimleri ile yapısal kılınmış yaratım -düşünce- alanında olanaklı kılınmıştı.

Ayrıca belirtmeliyim ki: nur deryasından duyuma özdeş tanık olduğumuz ne kadar katmanlı boyutsal bağıntılılıkta her ne gerçekleşmekte ise hep bir üst boyutunda gerçekleşenlerin sonucu olarak yaratım, alt bir boyutta gerçekleşenlerin ön belirlenimiydi… ki katmanlı boyutsal bağıntılılıkta üst katman alt katmanın hem yaratım öncesi etken nedeni olarak evveli olan belirleyeni ve zamansal olarak öncesinde olanıydı hem de zamansal olarak öncesi olduğu içindi ki yaratım sonrası gelecek belirlenimli olarak sonrasında bulduğu ahiri olarak erek nedeniydi.

Yani katmanlı var olmanın doğası gereği her üst katmanda gerçekleşen bir alt katmanın etken neden belirleyeni olması ile zamansal olarak öncesinde olan geçmiş zaman belirlenimine haizdi hem de erek neden yönelimli olunması ile zamansal olarak sonrasında bulunan gelecek zaman belirlenimine haizdi. Katmanlı var olmakta karşılıklı var olma olanağında, geçmişte duran gelecek belirlenimli bulunan olarak olan biteni, gelecek belirlenimden hareket ile geçmişi belirli kılmış olarak var

kılmaktaydı… ki katmanlı var olmakta gerçekleşen karşılıklı var olmakta ise zamansal anlamda alt katman belirlenimli var olanlar için geçmiş, şimdi ve burada olmak ve gelecek yönelimli var olmak söz konusu olmakta iken bir üst katmanda var olan için bir üst katmanda olana yönelik aynı durumda bulunmak kaçınılmaz iken bir alt katman durumunda bulunana yönelik gelecek belirlenimli olarak geçmişi belirli kılar iken var olanın geçmişi oluyor olmak kaçınılmazdı… ki karşılıklı böylesi ters simetrili zamansal süper pozisyonlu oluşta bulunmak, katmanlı yaratımda ve katmanlı yaratımda gerçekleşen zamansal ötelemede kaçınılmazdı.

Ters simetrili karşılıklı zamansal oluşta, karşılıklı etkileşim de olanaklı kılınmaktaydı. Karşılıklı varoluşta karşıt belirlenimli ve benzer belirlenimleri ile katmanlar arası aynalaşılan bir evrende bulunmak da kaçınılmazdı. Sonucun nedenleri, başka bir deyişle de gelecek belirlenimli olanın geçmişi belirli kıldığı ve geçmiş belirlenimli olup da gelecek yönelimli olanın karşılıklı var olması, ayrı değil aynı da değil bağıntısında, aynalaşılan katman boyutlarında karşılıklı etkileşimi de içeriyor olarak olanaklı kılınmaktaydı… ki her katmanın kendine dair kuvvet etkileşim biçimlerinde öznelliği de içeren yeni varoluş biçimleri göstermesi de kaçınılmazdı.

Her bir üst katman bir alt katmanı var ederken alt katman ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntısında gerçekleşir iken üst katman alt katmana hem geçmiş olarak önseldi hem de gelecek olarak alt katmanın hep önündeydi… ki bu durumda alt katmanın hem geçmişine dair önsel hem de gelecek olarak önünde duranı olmak ile zamansal anlamda katmanlı süper pozisyon durumunda bulunulmaktaydı. Bu duruma da dikkat edilecek olunur ise alt bir katman, üst katmanın zamansal olarak hem önsel hem de gelecek belirlenimli olarak önünde durması sebebi ile gelecek belirlenimli bir oluş içinde hep geleceğe doğru yönelimli olmakta gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Bunun ile de kalmayıp, gelecek yönelimli oluş içinde sebep-sonuç bağıntısında var olma nedenselliğini bulmakta gibi görülse de sonucun sebebi belirli kıldığı neden bağıntılılığında, gelecekte duranın geçmişte olanı belirli kıldığı oluş içinde var olmak gerçekleşmekteydi. Bu durumda dikkat edilmesi gereken; hep bir üst katmanda olan ile yani gelecekte duran ile geçmişin belirli kılınıyor olmasının neden bağıntılılığı çözüldüğünde -öğrenildiğinde- tersimez denilen her ne var ise tersir olarak müdahil olunacak olması olanağı ile yeniden oluşturulabilir veya değiştirilebilirdi… ki bu dahi mümkün varlık olanağında neden bağıntıları tespit edilip de kullanılabilir kılınması mümkün olandı. Zaman dahi katmanlı var oluşta alt bir katman belirlenimlerine göre katmanlı süper pozisyon durumlarında gerçekleşir iken geçmişten hareket ile zamanın değişimi değil, gelecekte durandan hareket ile zamana müdahil olmak olanaklıydı. Yeter ki zamansal süper pozisyon durumu neden bağıntılılığına bağlı olarak çözümlensin ve kullanılabilir olsun.

En basit anlamda dua dahi gelecek belirlenimli olarak yarattığının önünde duran Tanrı'dan istemek iken gelecek belirlenimli olarak geçmişe dokunmak ile gerçekleşmeyecek bir şey yoktu. Bu anlamda önceden belirli kılınmış kati bir kader değil, gelecek belirlenimli değişebilen mümkün bir kader oluşu içinde var olmak söz konusu olmaktaydı. Bu durumda, ters simetrili zamansal olmakta zamansal öteleme ile karşılıklı varoluş olanaklı kılınıyor iken karşılıklı varoluşta birbirini karşılayan veya etkileyen olguların zamansallığına tanık olmaktaydık… ki bu neden ile dua ve umut haktı.

Her türlü zor şart altında, acıların dayanılmaz olduğu da düşünüldüğünde, umudun yitirilmemesi gerektiği bir kader oluşunda var olunduğu gözden kaçırılmamalıydı. Varlıksal anlamda özde yarattıkları ile olan, yine özde bulunur iken zamansal olarak yarattıklarının hep önünde durmaktaydı. Özsel olan hem zamansal anlamda önce duran hem de zamansal anlamda sonra beliren iken

kendi ile var olanların hem evveli olan geçmiş hem de ahiri olan gelecek belirlenimli olarak zamansal süper pozisyon durumunda bulunmaktaydı.

Zamansal anlamda süper pozisyon durumlarından hareket ile "Hakk'tan geldiniz Hakk'a döneceksiniz" ve "Sizin saydıklarınızdan bin senelik bir günde göklerden (başka bir deyişle de gelecekten) yere işlerini görür" ayetine dikkatli bakıldığında: Tanrı, katmanlı yaratımın nedeni iken hem yarattıklarının evveli olmakta onlara önsel olandı hem de yarattığını katmanlı oluşta hep önünde bulur iken onlara zamansal olarak gelecek belirlenimli durandı… ayrıca, gelecek belirlenimli olarak geçmişi belirli kılar iken geçmiş belirlenimli olarak ilk neden olmakta yarattıklarını geleceğe yönelimli kılmaktaydı. Geçmişten geleceğe doğru yürüyen yaratılmış olanlar ile gelecekten geçmişe yönelimli olarak yaratım etkinliğinde bulunan yaratıcı olanın katmanlı yaratımda olanaklı bulunan karşılıklı varoluşunda ise ters simetrili zamansal ötelemede, ters simetrili gerçekleşen zamansal süper pozisyon durumunda bulunmaları, katmanlı zamansal olmanın kaçınılmazıydı.

Tanrı yarattıklarını gelecek belirlenimli olarak neden bağıntılarında belirli kılar iken onların geçmişi -evveli- olmakta iken hep önlerinde duran gelecek belirleniminde ahir durandı. Böylesi hem geçmiş hem gelecek belirlenimli olması hem de varlık olarak kendi ile var kılar iken hep şimdi ve burada olması gibi üç zamanlı oluş belirleniminde zamansal durumlarda bulunması kaçınılmazdı. Karşılıklı var olmakta da ters simetrili zamansal olmakta gerçekleşen zamansal öteleme de denilebilecek oluşta karşılıklı var olmayı olanaklı kılmaktayken de zamansal katmanlılıkta süper pozisyon durumlarında görünendi… ki bu durumda gelecekten hareket ile geçmişi belirli kılmakta iken geçmiş, katmanlı olmakta var kılmanın bir gereği olarak hazır bulunandı. Gelecek de Tanrı yarattıklarının varlıksal anlamda değil de zamansal anlamda ne kadar zaman önünde ise o kadar hazır bir durumda gerçekleşmekte olup da kendisine doğru yürünendi. Böyle olmasına

rağmen Tanrı özde kendi ile var ederken eş zamanlı oluş içinde hep şimdi ve burada da bulunandı… ki bu tamamı ile zamansal süper pozisyon durumunda var olmak anlamını taşımaktaydı.

Ayrıca belirteyim ki katmanlı bağıntılılıkta gerçekleşen karşılıklı var olabilme olanağında ters simetrili zamansal süper pozisyon durumlarında görülecek zamansal öteleme, ayrı değil aynı da değil bağıntısında yaratan-yaratılan ikiliğinde var olma olanağı vermekteydi… ki zamansal öteleme: örnek ile belirtir isek aynadaki akis ile gerçeği arasındaki bağıntıda gerçekleşen var olma önceliği ve sonralığı durum belirlenimi ile anlaşılabilir olan bir durumdu. Gerçek ve akis arasında geçen karşılıklı var oluşta varlıksal anlamda eş zamanlılık görülse de üst katmanda gerçekleşen zaman belirleniminde attosaniye zaman ölçeğinde gerçek, akse hem zamansal olarak önseldi hem de zamansal anlamda aksin önünde bulunandı. Akis (yansıma) de zamansal anlamda gerçeğinin geçmiş belirlenimi olmak ile beraber, gerçeğinin yönelimli olduğu gelecek belirleniminde durmaktaydı… karşılık var olmakta varoluş, ters simetrili zamansal süper pozisyon durumlarında hep zamansal ötelemede var olmaktı.

Buna rağmen gerçek ve akis, varlıksal anlamda katmanlılığı içermiş olsalardı eğer eş zamanlı karşılıklı var olma olanağında da var olmuş olacaklardı. Böyle olsa dahi alt katmanda var olan, üst katman olarak beliren özünden kaynaklı olarak var olduğu için, özü ile eş zamanlı var olduğu kanaatinde gelecek yönelimli olarak var olmuş bulunacaktı. Üst katmandan yani enerji boyutu olup da üst enerji alanı olan varoluş mertebesinden bakıldığında, zamansal ötelemede karşılıklı varoluş gerçekleşir iken eş zamanlılığa aşkın gelecek belirlenimli olarak geçmişi belirleyen olmak kaçınılmazdı. Akis -yansıma- gerçeği ile zamansal ötelemede olarak aynalaşma olanağında gerçekleşir iken gerçeğini, ondan paye almış olarak başkası kılınmış olmanın olanağında hep eş zamanlı olarak bulmaktaydı. Yaratılan ve yaratan arasındaki katmanlı

karşılıklı varoluş belirleniminde de yaratan kendinden var ettiği içindi ki yaratılan yaratanını hep eş zamanlı olarak anda hazır bulmuş olacaktı.

Gelecek belirleniminden kaynaklı olarak bakıldığında, geçmiş belirlenimli belirli kılınan her ne var ise özünden hareket ile gelecek belirlenimli belirli kılınmış olmakta iken geçmiş belirlenimli olarak belirli kılmayı bulmaktaydı. Katmanlı karşılıklı var olmakta ters simetrili gerçekleşen zamansal süper pozisyon durumlarında gelecekten belirli kılınan olmak ile yaratılmış olmakta iken gelecek yönelimi arasında gerçekleşen zamansal ötelemeden dolayı ve zamansal ötelemede her var olan, Tanrı'dan da paye alarak var olmakta iken kendi olmayı yanılsama değil, gerçek bulmaktaydı. Bu anlatımlarda dikkat edilmesi gereken bir durumda: sebep-sonuç bağıntılı yalınkat doğrusal bir nedensellikten öte, katmanlı, karşılıklı ve çift yönlü gerçekleşen ayrıca karşıtlık ve analojik aynalaşma oluşunda gerçekleşen süper pozisyon durumları içeren bir nedensellik bağıntısında varoluşun gerçekleştiğiydi.

Tanrı, yarattıklarını içkin ve dışsal olarak kapsıyor iken katmanlı var oluş bağıntısında her yerde olmayı koruduğu durum üzeri bütün yön belirlenimlerinde kapsayıcı olması doğası gereği ile mekân belirleniminde dahi katmanlı süper pozisyon durumunda bulunabilmekteydi. O, şah damarından daha yakin olan, gözlerin idrak edemediği olup da gözleri görür kılmaktan yana kavramakta ve yarattığına kendisinden paye verir iken gören kılmakta olandı. Yarattığına dışsal ikinci duran, iki kişi ise üçüncü duran, dört kişi ise beşinci durandı. Her yerde gerçekleştirdikleri üzerinden bilfiil görünen tanrısal sıfat ve karakter/ kimlik belirlenimleri ile de tanık olunması olanaklı olandı. Katmanlı var olmakta ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşen zamansal ötelemede, ters simetrili zamansal süper pozisyon durumlarında, yaratım/ gerçekleşme olanağı gösterendi.

Tanrı katmanlı yaratımda her daim zamansal öncelik sebebi ile yarattıklarına geçmiş zamanlı olarak önseldi ve yine katmanlı var olmanın doğası gereği yaratım olmuş bitmiş olmakta var olmak iken Tanrı, zamansal olarak yarattıklarının önünde duran gelecek zaman belirlenimli olarak yaratımı gerçekleştirendi. Yani yaratım: geçmişten hareket ile sebep-sonuç bağıntısında gelecek yönelimli olarak eş zamanlı gerçekleşen değil, gelecek belirlenimli katmanda duran yaratıcıdan kaynaklı olarak gelecekten geçmişin belirli kılınmış olduğu oluş içinde sonucun nedenleri belirli kıldığı sibernetik oluş içinde süper pozisyon durumlu oluşta gerçekleşmekteydi.

Tanrı da yaratım ile beraber yarattığına önsel geçmiş belirlenimli, varlıksal anlamda kendinden var kılar iken eş zamanlı ve yaratırken yarattığına göre geçmiş belirlenimli olsa da yarattığını katmanlı oluşta hep önünde bulur iken yaratım etkinliği ile yarattığına gelecek belirlenimli olarak önsel durandı. Yani eskilerin dediği; sadece ilk neden anlamında geçmiş belirlenimli, vahdeti vücut gibi görüşlerde görülen eş zamanlı veya öte Tanrı görüşlerinde görülen eş zamanlı Tanrı anlayışından farklı olarak belirtmek isterim ki katmanlı varoluşta gelecek belirlenimli Tanrı olarak yaratım ile beraber geçmiş belirlenimli ve varlıksal anlamda kendinden var ederken yani paye verir iken eş zamanlı bulunuyor olsa da yaratımın sürekliliğinde hep gelecek belirlenimli bir Tanrı vardı.

İşte böylesi Tanrı; gelecek belirlenimli olarak zamansal anlamda hep önümüzde de duran Tanrı iken ayrı değil aynı da değil bağıntısında zamansal ötelemede gelecek yönelimli olarak tekâmül ettiğimizdi. Katmanlı var olmakta gelecek belirlenimli öncelikli olup da üç zamanlı olan gerçekti… ki zamansal anlamda süper pozisyon durumlarında bulunmakta iken yaratımın her durumunda ve aşamasında bulunuyor olarak yaratıcı olmayı bulmaktaydı.

Katmanlı var olmakta Tanrı, yarattıklarına hem içkin hem içermiş hem de dışsal durur iken katmanlı süper pozisyon durumundaydı. Zamansal anlamda da yaratıcı olmak, yarattığına önsel olmayı gerektirir iken yarattım sonrası yarattığına varlıksal anlamda içkin olarak eş zamanlı olmakta şimdi ve burada olmak ve yaratıcı olarak yarattıklarının zamansal anlamda hep önünde durur iken gelecek belirlenimli olarak yarattığının hep önünde bulunuyor ve nedenliyor olmak söz konusu olduğunda, zamansal anlamda süper pozisyonlu Tanrı olmak, Tanrı olmanın kaçınılmazıydı.

Bu anlamda nurlar, hep üst katmanda olanın bir alt katmanda olanı hem geçmiş belirlenimli olarak belirli kılıyor iken aslında yaratım sonrası bakıldığında gelecek belirlenimli olarak alt katmanda yaratılıyor olanı hep olmuş bitmiş olmakta belirli kılıyor olmaktaydı… ki yaratım ve katmanlılık söz konusu olduğunda katmanlı ve zamansal süper pozisyon durumları kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi. Aynı anda çok yönlü hareket, çok yönlü mekânsal yön belirlenimli ve çok yönlü zamansal olma durumlarında bulunuyor olmak, süper pozisyon durumlarında bulunuyor olmak anlamını taşımaktaydı.

Söz konusu nurun bizatihi kendisi olan Tanrı ise katmanlı olmakta ve yaratan-yaratılan ayrım bağıntısında çok yönlü tavır belirlenimli görünüş bulan tanrısal sıfat ve karakter/ kimlik belirlenimleri ile de erek belirlenimli etken öznel -özsel- belirlenimleriyle karşıt ve analojik oluş içinde farklı formasyonlarda ve tinsel anlamda tavırsal olan süper pozisyon durumlarında bulunabilmekteydi. Tanrı; Rahman olması sebebi ile Adl veya Şafi olan veya Şafi olması gereği Rahman ve Adl olmaktaydı. Bu gibi tümel olup da anlam içerikleri gereği birbirine indirgenebilen karakter/ kimlik belirlenimli tavırlar da göstermekteydi ki katmanlı olmanın ve yüklem alınmış özdeşlikte yaratımı mümkün kılma belirleniminde indirgemenin olanaklı kılınıyor olması sebebi ile süper pozisyon durumları veya oluş biçimleri görülebilmekteydi.

Nur dahi katman katman, saf saf oluş içinde emme-emilme, bast-kabz, kevn-fesat, titreşim ve spinsel hareket biçimlerinde ayrıca bir üst katmandan hareket ile kopyalanabilir olarak birçok belirlenimde görülme olanağında katmanlı süper pozisyon durumlarında bulunmaktaydı. Yaratımın ayrı değil aynı da değil bağıntısında indirgeme yapabiliyor olarak gerçekleşmesi olanağında yaratım, katmanlı süper pozisyon durumları veya oluş biçimlerinde gerçekleşmekteydi.

En basit örnek ile bir yerde görünüyor olmaktan farklı olarak birçok yerde görünebilen evliyalar dahi özde kopyalanmanın birebir gerçekleşiyor olması bağıntısında keramet gösterebilmektelerdi. Bir ayeti kerimede insanın yukarıda ve aşağıda yaratıldığı ifade edilir. Çoklu anlamlılıkta iç ve dış dünya bağıntısında bu ayet anlaşılabilirdi. İnsan yukarıda, başka bir deyişle de gelecek belirlenimli olmakta ve aşağıda yani yerde yaratılmış olma olanağında (başka bir tabirle de geçmiş belirlenimli olmak ile) yaratılmış olandı. Kadimlerin de dediği gibi bir Âdem göklerde bir Âdem yerde olmak kaydı ile ruhani ve maddi, gelecek ve geçmiş belirlenimli var olmak da insanın mümkün belirlenimli kaderinde vardı. Bu örnekler ile belirtmek istediğim: süper pozisyon durumlarında var olmanın sadece nur deryasına ait bir durum olmadığı, nur ile gerçekleşme olanağı bulan birçok var olma biçiminde de gerçekleşiyor olabileceğiydi.

Süper pozisyonlu var olma durumları sebebi ile açık olan çift yönlü bilmek artık olması gerekendi. Bu anlamda formel mantığın yalınkat doğrusal ve yetersiz olan bilme biçimini de eleştirel anlamda değerlendirmek ve revize etmek şarttı. Katmanlı yaratım bağıntısında süper pozisyon durumlarında mümkün kılınmış varlık olarak ayrı değil aynı da değil bağıntısında çift yönlü varoluş belirlenimlerine göre yüklem alınmış özdeşliklerde var olmanın gerçekleştiğini de bilmeye dair unutmamak gerekirdi. Klasik nedensellik de bir yanılgı olmaktan daha çok ters simetrili zamansal yaratım etkinliğinin bir sonucu olarak

sibernetik anlamda erekten/ sonuçtan veya gelecekten hareket ile geçmişin belirli kılınıyor olmasında gerçekleşmeye haiz olarak gerçekleşmekte olması durumuna göre değerlendirilmeliydi… ve sonuçtan veya gelecekten bağımsız olarak bir şeyin gerçekleşmediğini de artık anlamak gerekmekteydi.

Varlık sahnesinde yaratılmış olanların çokluğu düşünüldüğünde, katmanlı oluş bağıntısında sibernetiğe haiz diyalektik belirlenimli ve aynalaşmayı içeren belirli biçimlerde, var olanların nihayetsiz var olma durumlarına göre katmanlı süper pozisyon durumlarının gerçekleştiği söylenebilirdi. Çünkü her yaratılmış olan ile yaratımda beliren birbirini kapsayan yaratan-yaratılan, benzer-benzemez, sınırsız-sınırlı, ben ve öteki ayrım bağıntısında katmanlı ve karşılıklı olup da diyalektik ve aynalaşmaya dair çift yönlü gerçekleşen ne var ise yaratımda açık olan yaratım durumları kadar sınırsız oluş içinde gerçekleşmekteydi.

Ayrıca amaçsallığı/ erekselliği de içeren, nedenlerin belirli kılınmış olduğu sibernetik oluşta, yapı belirlenimli ussal içerikli görünüş bulunmakta iken katmanlı oluşta, sonucun sebepleri belirli kıldığı yönde sebeplerin sonuç bağıntısı doğrultusunda gerçekleştiği çift yönlü hareket belirleniminde dahi süper pozisyon durumunda varoluş gerçekleşmekteydi. Bizler sebep-sonuç bağıntısı doğrultusunda gerçekleşen bir dünyaya bakar iken sonuçların (ilkelerin, yasaların yani varoluş eşiklerinin ve var olma durumlarının) sebepleri belirli kıldığı bir dünyada var olmak, özden kaynaklı olarak yaratım gerçekleşir iken var olmanın sonuç belirlenimli olduğu düşünüldüğünde kaçınılmazdı.

Böylesi varoluşta içerden içerilmiş olana doğru bir dışlaşma durumundan, içerilmiş olmaktan içe doğru yani kaynağa doğru gerçekleşen oluş içinde var olmanın olanaklı kılınmış olduğu da unutulmamalıydı. En basit anlamda özden kaynaklı olarak yaratım bulur iken beslenme ile beraber yenilenlerin nura dönmesi ve dönmesi ile beraber nurla can üflenir iken görmeye, duymaya, usa, düşünceye

vb. öznel yetilere ve nesnel biçimselliğe dönmesine -kılınmasına- dikkat edildiğinde, çift yönlü ve sibernetik devinimsel bir yaratım oluşu içinde bulunulduğu görülmekteydi.

Özden kaynaklı olarak gerçekleşme erkine bürünen her ne ise irade belirlenimli olarak gerçekleşmekte ve sibernetik devinim de söz konusu olduğunda yalınkat doğrusal bir mekanik değil, sibernetik ussal içerikli erek belirlenimli bir devinimde var olduğu görülecekti. Sibernetik ussal olmakta görülen yapısallık hem erekselliği içermekte hem de devinimi içermekte iken mekanik dahi usa haiz yaratım belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi… ki yapısallık içeren her var olma durumunda, katmanlı olmanın çift yönlü gerçekleşmelere olanak vermesi sebebi ile süper pozisyon durumları gözlemlenebilirdi. Gözlemlenen süper pozisyon durumlarında da yalınkat doğrusal gerçekleşenler hariç, katmanlı var olma durumuna binaen süper pozisyon durumunun gerçekleştiği bilinmeliydi.

Katmanlı yapısal yaratımda -varoluşta- da Tanrı veya yaratılanlar, başka bir deyişle de nur ve duyumun nesnesi olan görüngüler bağıntısı, var olmak özüne karşıt çelişir olmakta gerçekleşmediği içindi ki karşıtlığa aşkın gerçekleşmekteydi. Katmanlı var olmakta içkinlik ve aşkınlık karşıt değil, kapsayıcı olmanın doğası gereği çift yönlü varoluşun belirlenimi olarak bulunan bir durumdu. Katmanlı olmakta yaratan ve yaratılanlar ilişkililiği, içsel ve içerilmiş olarak birbirini kapsadıkları içindi ki karşılıklı var olmanın olanağında karşıtlığa aşkın neden bağıntılılığında gerçekleşmekteydi. Her bir varlığa öteki ile var olduğu yaklaşımı ile bakıldığında, öteki ve ben karşıtlığı, ussal bir ayrım olup eytişimsel bilmenin ve ben merkezli olarak özde karşıtlığa aşkın ama ilişkide karşıt belirlenimli var olmanın bir biçimiydi.

Cinsiyet belirlenimli karşıtlık da çiftler ilişkisinde birbirini karşılayan ve tamamlayan bir hareket bağıntısında nesnel ve öznel anlamda yeni bir yaratım oluşunda buluşmanın gereğiydi. Cinsiyet belirlenimli karşılıklı

var olmaya dikkat edildiğinde: katmanlı olmanın doğası gereği hem birbirini tamamlayan karşıt belirlenimli hem de aynalaşmaya dair tümel belirlenimli benzer yönlerde süper pozisyon durumunda bulunmakta olunduğu görülecekti. Mürşit ile talip arasındaki ilişkide dahi karşılıklı var olma olanağında gözden göze, gözden öze, özden göze, özden öze seyrinde dahi süper pozisyon durumunda bulunulmaktaydı.

Yukarı-aşağı, en-boy, içeri-dışarı, sağ-sol, ön-arka gibi karşıtlar, uzamsal olmaya dair bir yerdeliği olan ve referansına göre değişen bağıntı karşıtlarıydı… ki kendiliğin kendine mekân olduğu durumda kendilik alanı kendilik ile dolu iken kendinde yön belirlenimli olmayandı. Ne vakit yaratım gerçekleşti, o vakit yaratım referansına bağlı olarak kendilik hem yarattığına mekân oldu hem de yön belirlenimli olarak nitelenecek ussal bağıntılılıkta görünüş bulma olanağı bulmuştu.

Büyük-küçük, hafif-ağır, sert-yumuşak, siyah-beyaz vb. nicel belirlenimli karşıtlar da referansına göre belirli olan bağıntı karşıtlarıydı… ama doğada bu karşıtlar karşıt olmaktan daha çok zaman-mekân bağıntısında çeşitlilikte görünür olmanın gereğiydi. Öznel anlamda karşıtlık ayrımında bilmeye konu olanlardı.

Evvel-ahir, batın-zahir vb. karşıtlar ise zamansal ve mekânsal bağıntılılığa işaret eden karşıtlardı. Tanrı katmanlı yaratım gereği bir yerde değil de her yerde olabilme olanağında yön belirlenimli karşıtlığa aşkındı. Yaratıcı töz/ özne olmak ile beraber yarattıklarının evveli-ahiri olan ve şahıs olarak batında duran ve gerçekleştirdiklerinin üzerinden bilfiil zahir olan bağıntılılıkta, zaman ve mekâna dair bağıntı karşıtlığına da içkin ve aşkın belirlenimli var olmaktaydı. Varlıksal anlamda evveli ve ahiri olmayan yaratım ile beraber yarattıkların evveli ve ahiriydi. Doğada görülen nicel belirlenimli olup da duyumsal karşılığı olan karşıtlık ise doğada çeşitlenmenin bir gereği olmak ile beraber duyuma dair ussal yargılardı.

Nesne-özne, nesnel-öznel, nitelik-nicelik, neden-erek, etken-edilgen vb. belirlenimli karşıtlar ise nedensellik bağıntılarında varlığa içkin bağlamlarda birbirini içeren karşıtlık belirlenimleriydi… ki devinimde varoluşun gereği olarak beliren bu karşıtlıklar, ussal yargılar olmak ile beraber varlıkta birbirini kapsarken aşılmış olup da karşıt olmadan gerçekleşenlerdi.

Nesnellik ve öznellik Tanrı’ da -nurda- karşıt değil, aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleşmekteydi. Tanrı’nın niceliğe dair tanecik durumu ve tanecik olmadığı salt nur yani enerji durumu da nurun hareket belirlenimli gerçekleşen ve nitelik belirlenimli olan durumlarıydı… ki Tanrı’da nicelik değişmez içerik olarak niteliksel bir durumdu. Nurun hareket kabiliyetlerinde renk dinamiği göstermesi de yüklem alma özdeşliğinde niceliksel bir durum olarak Tanrı varlığında açık olmaktaydı.

Aristoteles dört neden belirtir: Maddi neden, form neden, etken neden ve erek neden. Doğaya yönelik olarak bu nedenler ile okuma yapıldığında birbirini içeren neden bağıntısı görülür. Ancak öznelliğin en temelde nurda gerçekleşen bir olgu olduğu unutulduğunda; öznellik, duyuma açık doğadaki maddi nedenler sonucunda çıkar görüşü formel mantık gereğinde çıkarım olarak bulunur. Aristoteles, arkhe anlamında yani en temel maddi töz, ilk neden olarak heyula görüşünü belirtir. Arke maddi töz olarak heyula anlamında biçimsiz olup da biçim almaya olanaklı olan hamurdur. Yani nitelik belirlenimli olup nicellik belirlenimli form almaya uygun maddedir… ki devinimin başlatan değil de başladığı ve yaratıma müdahil olmayan bu ana neden maddi bir neden olmaktan öteye geçmez.

Bu görüşün eksik yönü ise ilk maddi nedenin aynı zamanda etken olmaya özdeş en temel etken neden yani fail neden de olmasıdır. Ayrıca öznelliği içermesidir ki ilk maddi neden nurun kendisi olmak ile beraber öznelliği, nuruna yani maddesine özdeş aynılıkta bulan Tanrı’nın

kendisidir. İlk maddi neden aynı zamanda sadece maddi neden olarak değil, yaratıcı fail neden olmak ile beraber öznel neden olarak da kendisinden var ettiklerini ayrı değil aynı da değil bağıntısında kendinden pay vermiş ve başkası kılmış olmakta pay sahibi olarak özerk varoluşta kılmıştı. O kendinden yarattıklarına karşıt olmadan, karşılıklı var olma olanağını yaratımın katmanlı yapısallıkta çok boyutlu olmasında olanaklı kılmış olandı.

Bunun ile beraber ilk neden, kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olmakta iken maddi ve öznel nedeni kendi olmakta bulmaktaydı. Hareketi kendine özdeş gerçekleşme olanağı bulur iken etken nedenini de kendinde bulmaktaydı. Hem şahıs olmanın ereğinde nedeni kendiydi hem de şahıs olmanın dirimsel ve gerçekleşme erki gereği iradeye haiz olması ile yönelimsel olması sebebiyle kendinde amaç ve erek belirlenimli idi. Kendini tanrısal sıfat ve karakter/ kimlik belirlenimlerinde tümel ve erek belirlenimli kılarken de en genel olan öznel form nedenlere (erek ve tümel belirlenimli olup da kendiliğe yüklem alınmış özdeşlikler olan vücuda gelmelere) haizdi… ki kendisi ile var olan her ne var ise yaratımda O'ndan aldıkları paye gereği O'na nisbet ile kendi olmayı en temel form nedenlerde bilfiil gerçekleşmekte iken kılınıyor olmakta bulmaktalardı.

Elbette kendinde şey olarak maddi anlamda nur iken kendinden yarattığı ve yaratımın ara nedenleri -araçları- olan maddelerden, karşıt olmayan başkası olmakta farklıydı. Öznel anlamda da şahıs olma durumunda bir şeye benzemez iken bir şeye benzer olarak yarattıklarının form belirlenimli (bir şeyi kendi kılan en genel özdeşlik mahiyeti) olması içinde artık O da şahıs olma formunda (yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen karakter/ kimlik belirlenimli formlardan farklı olarak aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleşen kendilik belirlenimlerinde) bir şeye benzeyen yani kendine benzer formda bulunandı.

Tanrı'nın şahıs olma düzeyinde biçimsiz biçim olması, şahıs olmanın en genel mahiyet belirlenimiydi. Aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleşen şahıs olma formu, kendi olmanın biçimsizliğinde, olumsuzlanması yapılamayacak olan formdu. Şahıs olmaya dair kendisinden paye almanın olanağı içinde kendiliğe dönüldüğünde, öz kendilik, olumsuzlaması yapılamayacak olan biçimsiz biçim olarak bulunacak olandı.

Yaratım sonrası artık O da yaratılmış formlar içinde yaratılmamış olan ama yaratıma açık bir formdu. Form, ait olduğu nedenin suretiydi… ki Tanrı'nın sureti, görünüşü olanlar içinde yaratılmamış yüzüydü. Kendisine yabancı olmayan görünüşe haizdi… ki O'nu şeylerle değil, kendisi ile bir şeye benzemez olduğunu bilmek olanaklıydı. Kişi öznelliğine döndüğünde, kendiliğin -benin- şahıs olma niteliğinde bir şeye benzemez olduğunu gözlemleyebilirdi. Çünkü ayrı değil aynı da değil bağıntısında O'nu kendi kılan bütün niteliklerden paye alınmış olarak var olunmaktaydı.

Tanrı ile var olanlar için ise form; etken ve erek neden bağıntısında şeyi kendi kılan özdeşlik belirlenimi olmak ile beraber erek belirlenimli kıvamdı ki kıvam belirlenimli mümkün olandı. Yaratılmış olan için form, kıvam belirlenimli olarak ne için olduğunu da belirli kılan kaderiydi. Etken ve erek bağıntısında yüklem almaya açık olarak değişen oluş içinde de mümkün olarak gerçekleşmesi söz konusu olandı. Öznelliğe dair tanrısal olup da özsel olan yüklem formlar, özsel olarak bilfiil gerçekleşir iken etken neden olmak ile beraber erek belirlenimli form olmakta yüklem almaya da açık gerçekleşme olanağında, gerçekleşmesi mümkün olabilir olan öznel var olma biçimleriydi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki eskilerin âlemi şahadet dediği, duyuma özdeş görülen görüngüler dünyasında ara maddelerin (su, toprak, hava vb.) bireşiminden yükselmiş form, dolayısıyla da surete dair her ne mevcut ise nurdan yaratılmış suretler yani kuvvet içerikli bilfiil

gerçekleşen içerikler âlemi olup da melekut âlemi denilen asıllar âleminin gerçekleşme biçimleriydi. Görüngülere dair içinde bulunulan bu âlemin ön tasarımı olan bir üst evren de vardı… ki o âlemde melekut denilen canlıların bu âlemde hem suret hem de meleke olarak bilfiil gerçekleşiyorken bilkuvve var olması, Platon'u haklı çıkaracak gerçekliğe haizdi. Ancak, Platon'da idealar evreni öte bir âlem olarak tasavvur edilir iken Aristoteles'in izleğinden bakıldığında, tikel belirlenimli görüngülere bilfiil yüklem olup da usun konusu olan idealar (iyi, doğru, güzel, ölüm, zaman, mekân vb. kavramsal belirlenimler), imkân belirlenimli gerçekleşen yüklemlerdi. Öznel veya nesnel belirlenimine göre varlığa, özneye veya töze yüklem olarak gerçekleşen varoluşsal belirlenimlerdi.

Suretler; içerikleri olan anlam-değer yüklemini gerçekleri olarak bulur iken temsil-tasvir içerikli gerçekleşmelerinde asılları ile bağıntılı izafi-indirgeme oluşunda, içerik-biçim belirlenimlerinde, etken ve erek neden oluşunda, kıvam yüklemli olarak türe dair tümel belirlenimli gerçeklik olmaları ile hep bilfiil gerçekleşendi… bilfiil içerden hareket ile hep yaratılandı. Rüyalar veya içgörüler dahi görüngülerin imgesel karşılığı olarak gerçekleşiyor gibi görülse de nurdan gerçekleşme olanağında melekut belirlenimli gerçekleşen görülerdi. Tanrı'nın öznellik/ kendilik dünyasına ait bu suretler, bir biçimde insanın da öznel dünyasında hem temsil edildikleri meleke hem de tasvir edildikleri imgede gerçekleşme olanağı bulmaktalardı. Her ne gerçekleşmekte ise zaten Tanrı'nın dünyasında gerçekleşmekteydi ki tanrısallardan paye alırken insanda da karakter çizgileri izleğinde içerik olarak gerçekleşmesi olanaklı kılınmaktaydı.

Suret, özsel olan anlamın temsil edildiği biçimdi. Tanrısal tözden bakıldığında özü içermiş olsa da öze benzemeyen biçimdi. Öz, yüklem alma olanağı bulduğunda yüklem aldığının özü olarak töz olmakta görünüş bulandı… ki töz yüklemleri ile belirlenimi olandı. Bilfiil gerçekleşme olanağında bilkuvve vücud bulan her ne ise tözüne

yüklem alınmış olan gerçeklik belirlenimiydi… ki suret, tözüne bağlı olarak içerden kaynaklı gerçekleşen yaratım etkinliğinde tözüne yüklem alınmış özdeşlikte değişime açık olarak gerçekleşmesi olanaklı olandı.

Milyarlarca senelik tabiattaki türsel değişimler de düşünüldüğünde tözün kendisine yüklem aldığı suretler, asli suret olmayıp itibariydi. Değişime açık oluşta asli olan Tanrı'nın bir şeye benzemez olan benzersizliğe dair suretiydi ki her ne ki surette gerçekleşme olanağı bulmaktaydı, ayrı olmadan aynı da olmadan suret belirlenimli olarak gerçekleşmek zorunda olandı. Surete dair her belirlenim, yaratım etkinliğinde içerden kaynaklı olarak bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve görünüş bulan ve tözüne yüklem alınmış gerçeklik belirlenimiydi. Bu nedenleydi ki suret yaratımda bir niteleme olarak belirmekteydi.

Her fıtri niteleme bilfiil olup da bilkuvve belirlenimi olanın özsel anlamda ussal nitelenmiş olması sonucunda yüklem belirlenimli olarak yine us ile kavramsal anlamda nitelenmiş olması ile görünüş bulan gerçeklikti. Evrensel düşünce alanında surete dair her ne gerçekleşmekte ise asli değil, itibari anlamda fıtri olarak nitelenmiş olup da ussal olarak da kavramsal anlamda ve isim belirlenimli nitelenmiş olması ile bizler için görünüş bulmaktaydı. Doğada fıtri anlamda nitelenmiş olanı yani özden hareket ile bilfiil oluşta bilkuvve var kılınmış olup da ussal olanı yine us ile nitelemiş olarak görünür kılmak, surete dair gerçekliğin görünüş bulmasının olanağıydı.

Töz, ayrı değil aynı da değil oluş bağıntısında yüklem alabilendi… suretler, asli değil, itibari anlamda tözün yüklem almış olduğu varoluşsal gerçeklikler olarak değişime, özü ile bağıntılı olarak koşullar doğrultusunda gelişime açık nitelemelerdi. Özünde bilfiil olup da bilkuvve vücut bulmuş olan surete dair her ne var ise nitelenmiş -itibari- gerçeklik olmaktan öte var olmakta değildi.

Mevcudatı mümkün kılan kendi olmaya dair ve duyuma özdeş görüngü belirlenimli suretler, ilahi sıfat ve isimlere dair suretler, olgunun gerçekliğini görünür kılan kavrama dair olup da düşünce etkinliğinde tanım belirlenimli vücud bulan suretler vb. her suret belirlenimi bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve vücut bulandı. Vücud bulmak bilfiil vücud bulmaktı ki bilkuvve olarak görünüş bulmaktaydı.

Duyuma özdeş suret belirlenimleri çeşitliliği barındırır. Doğrudan karşıt olmayıp ussal anlamda benzer-benzemez, ben ve öteki karşıtlığına haiz belirlenimde nitelenmiş olarak ayrımda görünüş bulmaktaydı.

Diyalektik, yaratım etkinliğinde ara neden olarak yasaların olması ve yaratıma dair temel ilkelerin olması farklı formlarda yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde farklı suretlerde yaratmayı olanaklı kılan ara maddeleri edinmeyi de olanaklı kılmaktaydı. Nurdan yaratılan melekler, sudan yaratılan hayvan veya bitkiler, ateşten yaratılan cinler ve diğer ara formları bir biçimde kendinde bulsa da en temelde her daim topraktan yaratılan insan bunun kanıtıydı. Ara neden olarak diyalektik oluş içinde gerçekleşen kuvvet belirlenimli olarak görülen var kılmanın eşikleri (varoluş eşikleri) anlamında yasa veya yeni yaratımlara neden olabilecek ara formlar anlamında maddeler, etken nedeni kendilerinden değil, fail olan Tanrı'dan bulur iken erek belirlenimli yaratım oluşu içinde erek nedene bağlı olarak ara nedenlerin belirli kılındığı sibernetik oluşta belirli kılınmış varoluş formlarıydı.

Yaratım ile beraber varlıksal anlamda görülen en temel karşıtlık benzemez-benzer olma karşıtlığı idi. Aynı ve aynı değil (aynı ama başkası), ayrı ve aynı karşıtlık belirlenimleri ise yaratım katmanlı gerçekleşir iken ilk neden ile bağıntılılıkta nedenlenmiş olarak her ne var ise ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olduğundan dolayı ilk nedene nisbeten var olmaları muhaldi. Ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olan her ne ise ilk nedene nisbeten ayrı olmadığı yönleri ile benzer ve aynı olmadığı yönleri ile de benzemez

belirlenimlerinde var olmaktaydı... ki artık katmanlı varoluşta, birbirini olumsuzlayan belirlenimlerde çelişen veya çatışkı gösteren karşıtlık değil de karşılıklı varoluşun olanağında varoluşsal bir ayrım olması içeriğinde gerçekleşen yaratan-yaratılan ile ben ve öteki izafi ikiliği anlamında karşıtlığı kaçınılmazdı... ama Tanrı'nın varlığında yaratan-yaratılan karşıt olacak diye bir kaide de yoktu.

Yaratan-yaratılan ikiliğinde ben ve öteki olarak var olmak, tümel belirlenimli ilkelerde benzer olmanın neden bağıntılılığında biz olabilmek ile aşılabilir olandı. Kur'an'da "Biz" kavramı, vahidiyeti içerir iken sadece nurların vahidiyet belirlenimli kendiliği ifade etme biçimleri değil, meleklerin de tümele dair varoluşta Tanrı'dan olarak Tanrı'ya biz olma olanağında katılabildikleri gerçeğini, ifade etme biçimiydi... ki katmanlı var olmanın kapsayıcı doğasında tanrısalları yaşarken Tanrı'ya, ben ve öteki ayrımında değil de yakin edindikçe biz olmakta katılmak da vardı. Refiki ala olup biz olmak da vardı. Ben ve öteki olmak değil de öteki ile ben olunan doğrultuda birbirine katılan öznellikte biz olmak da vardı.

En temelde süreksizlik-süreklilik (kevn ve fesat) bağıntısında yaratım gerçekleşmekteydi. Süreksizlik ve süreklilik oluşu bağıntısında da yaratıcının varlıksal anlamda baki, yaratılanların ise varlık sahnesinde maddi anlamda gerçekleşen ölüme dair belirlenimleri ile fani olması, Baki-fani karşıtlığında yaratan-yaratılan ikiliğinin gerçekleştiğini görünür kılmaktaydı. Baki-fani karşıtlığına benzer olarak Tanrı'da olmayıp da yaratılmış olanların yaratıma dair bir özelliği olarak görülen aciz, fakr vb. belirlenimlerden de bakıldığında, Kadir-aciz, Gani-fakr olmanın karşıt bağıntısında yaratan ve yaratılan arasında var olmaya dair olanak farklılığı görülmekteydi.

Kadir-aciz, Gani-fakr vb. karşıtlıklar, yaratan yaratılan ikiliğinde yaratanı öte Tanrı idrakinde bilmenin karşıt belirlenimleri değildi. Tanrı ile katmanlı var olmakta iken Tanrı'yı tenzih ilkesinde nasıl bilmek

gerektiğinin karşıt belirlenimleriydi… ki katmanlı olan kapsayıcı yapısallıkta ayrı değil aynı da değil bağıntısında yaratılan yarattığına içkin iken Kadir-aciz, Gani-fakr vb. karşıtlar, sadece yaratıcıdan veya sadece yaratılmış olandan bakıldığında, biri diğerinin varlığını muhal (olanaksız) kılan iki karşıtı içermiş çelişik olmakta var olunduğu itibarını uyandırmış olsa da bu tür karşıtlık belirlenimleri çelişen değil, bağıntılılıkta var olmanın bağıntı -izafi- karşıt belirlenimleriydi. Nedenini kendinde değil, yaratıcıda bulan yaratılmış olan için acziyet ve fakr, var olmanın doğası gereği bulduğuydu. Yani güç yetirmek Tanrı'ya ait yaratılmış olana dair, kendine yeter olmak yaratıcıya ait yaratılmış olana dair kılınmış iken nedenini Tanrı ile bulan için acziyet ve fakr, yaratılmış olmanın belirlenimleriydi.

Yukarıdaki paragrafa bir parantez açmış olarak belirtmek isterim ki formel mantık izleğinde birbirini içeren katmanlı olgulara sadece bir açıdan bakıldığında çelişik görülenin, aslında neden bağıntısı görüldüğünde çelişik olmadığı görülür. Yani yaratıcı olan acziyet, fakr, fani vb. şeyleri yaratmış olsa da bu gibi sıfatlar kendi zatında bulunmakta değil, yaratmış olduğuna ait kılınmış olarak, kendi varlığında gerçekleşmekteydi. Yaratılmış olanlar ise kadir-aciz, gani-fakr, baki-fani vb. olmayı: Tanrı'ya ait tanrısal olanaklar, var olana dair kılınmış iken nedeni kendi olmayan yaratılmış olmakta kendi olmak, acziyet, fakr ve fani olmakta gerçekleşmekteydi... ki özünde Gani olan ile nedeni kendi olmayanın fakr olması, özünde güç yetiren ile nedeni kendi olmayanın acziyette kendi olması, özünde Baki olan ile nedeni kendi olmayanın fani olması bağıntısında yaratılmış olan Kadir-aciz, Gani-fakr veya Baki-fani olmayı, katmanlı var olmanın gereğinde gerçekleşen izafi indirgemeci neden bağıntılılığında çelişmeden kendi olmakta bulabilmekteydi.

Var olmaya içkin çelişik gibi görülen yukarıdaki paragrafta anlatılan durum, çelişmeden yaşamsal olarak bulunan bir gerçeklikti. Neden bağıntılarından bakıldığında da çelişik değil, içerik belirlenimli olarak

gerçekleşen var olma durumuydu. Varlık neden ve erek neden bağıntısından bakıldığında ayrıca yaratım erek belirlenimli gerçekleşir iken çelişik görülene aşkın olarak var olmak gerçekleşmekteydi. Buna rağmen ilk ussal izlenimde var olmak zaten çelişiktir denilecek ise ayrı değil aynı da değil neden bağıntılarından kopuk yargıda bulunulmaktaydı. Kaldı ki acziyet, fakr ve fanilik gibi durumlar Kadir, Gani ve Baki olan ile kurulacak sonuç alma yakinlik durumunda aşılabilecek olandı. Mutlak bir kader değil, Tanrı'ya yakin edinildikçe yani Tanrı'dan sonuç aldıkça mertebe mertebe aşılabilecek olanın sadece bu dünyaya dair neden bağıntılılığında yaratıma dair gerçekleştiğini de unutmamak gerekirdi. Mümkün varlık olmakta var iken acziyetin, fakrın, faniliğin olmadığı özdeşlikte Kadir olan ile kadir olunan, Gani olan ile gani olunan, Baki olan ile baki olunan bir âlem -evren- de elbette vardı.

Formel mantık çelişmezlik ilkesini içerir iken nedensellik bağıntısı görülmeyeni çelişik görmeye koşulladığında, ironik -çelişik- bir yetersizlik göstermiş olur. Zaten duyumun nesneleri olup da kendisine özdeş algılanan ne var ise formel mantığın özdeşlik ilkesi ile örtüşür biçimde duyuma konu olmaktaydı… ama katmanlı olup da bağıntılı olan varoluşta çoklu varlık durumu ile var olunur iken duyumun ve usun özdeşlik ilkesini karşılamayacak biçimde çoklu varlık ve çoklu durum belirleniminde var olunmaktaydı. Zaten varlık alanı çoklu varlık alanıydı. Çoklu karşıt durumlarda neden bağıntılılığı görüldüğünde, çelişik olmaya aşkın varoluşun gerçekleştiğine ussal anlamda -bilmek ile- tanık olunabilirdi.

Formel mantığın özdeşlik ilkesi, katmanlı ve çok durumlu varlık belirlenimli olmayı tanımaktan yana yetersiz kalmaktaydı. Böyle olmak ile beraber, çoklu varlık belirleniminde nedensellik bağıntılarında var olmak söz konusu iken katmanlı olmanın korunmasına bağlı olarak her mevcut kendi ile yüklem alınmış özdeşlikte var olduğu belirlenimlerinde kendine özdeş var olmaktaydı. Bu anlamda formel

mantığın çelişmezlik ilkesi korunsa da mevcudatın, bir üst katman veya diğer üst katmanlarda (özsel töz alanlarında) varlık olmaları söz konusu değil iken formel mantıktaki üçüncü durumun olmaması şartının gerçekleşmiyor olması yani mekân-zaman bağıntısına haiz var olup da duyuma konu olanın, tözsel alanda bedene dair var olma karşılığının olmaması gerçekti. Böyle olsa da yaratıcı özsel töze bağlı neden bağıntısında mevcudun var olduğu gerçekti ki katmanlı neden bağıntısında, formel mantığın çelişmezlik şartı korunabilmekteydi.

Klasik vahdeti vücud görüşünde Tanrı ve yaratılmış olanlar için aynılık düzeyinde özdeşlik ve başkası olmak yani hem aynı hem de aynı değil yaklaşımı da formel mantığın böylesi diyalektik belirlenimler karşısında, neden bağıntılılığı görülmediğinde, yetersiz olmakla kalmayıp ironiye de takılı kıldığı bir durumdu. Hem aynı hem de aynı değil olmak çelişikliği değil de ayrı olmadan aynı olmamak, katmanlı var olma bağıntısında gerçekleşmekte olandı.

Yaratan ve yaratılan bağıntılılığında aynılık düzeyinde özdeşlik ve başkası olmak: yaratım ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşirken ve yaratım oluşunda yaratılmış olarak var olunmakta iken yaratan ve yaratıcı arasında gerçekleşmesi muhal -olanaksız- olandı. Katmanlı oluşta ayrı değil aynı da değil olmakta var olmak, yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi… ki Tanrı için sıfat, karakter/ kimlik belirlenimlerinde kendiliğin kılındığı/ olunduğu yüklem alınmış özdeşlik belirlenimli varoluş olanakları (tanrısal sıfatlar) ve varoluş biçimleri (karakter/ kimlik belirlenimleri) vardı.

Mevcudat düzeyinde yaratılmış olanlar ise Tanrı ile var olmanın bağıntısında, ilk nedene (olması zorunlu olan varlık nedene) yani Tanrı'ya benzemez kılınmış yönleri ile var kılınmış oldukları düşünüldüğünde, Tanrı'nın aynılık düzeyinde olduğu değil de yaratılmış olanı başkası olmakta öyle kıldığı belirlenimde varlığına yüklem almış

olduğu yaratım biçimleriydi. Yaratılmış olan mevcudat -türler-, Tanrı'nın kendine ait sıfat (meleke) olanakları ve karakter/ kimlik olanakları ile var iken olanakların yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde gerçekleşmesi sebebi ile yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde gerçekleşme olanağı olanlardı. Benzemez olan yönleri ile de Tanrı değil, başkası kılınmış olmakta kendileriydi.

Tanrı'dan aldıkları paye gereği Tanrı'ya, tanrısalları içeriyor olmakta benzer -nisbet- yönleri olsa da istidatlı oldukları kadar ve bütüne dair çokluk içinde nisbet edildikleri tekil ve tikel belirlenimleri yönünde benzemekte değillerdi. Yaratırken katmanlı boyutsal olmada gizil kalmak, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak ve bilfiil oluşunda aşikâr olmak, yarattıklarının evveli olmak ve O'ndan paye amanın sürekliliğine ve erek bağıntısında ahiri olmak bağıntılılıkta varoluşun bağıntılı karşıt belirlenimlerini görünür kılmıştı.

Ara neden olan yasa ve maddeler bilim yapabilmenin olanağı iken kendilerinde takılı kalındığında Tanrı'yı bilmekten yana uzaklaşmanın da nedenleri olabilmekteydi. İlkeler de felsefe ve kelam yapabilme olanağı olarak Tanrı'ya giden yolun nedenleri olduğu gibi inkâr edildiklerinde, Tanrı'yı bilmekten uzak, Tanrı'yı bilinçdışı kılmış olarak farklı düşünülebilinmekteydi.

Zaten Tanrı'dan paye alırken özerk anlamda başkası kılınmış olmakta pay sahibi olarak var olmak, Tanrı'yı hep bilinçdışı kılıyor olmanın nedeni olmaktaydı… ki bilinçdışı Tanrı, O'ndan paye almış olarak O'nun, yaratılmış olanlara içkin, dolayısıyla da yaratılmış olanlar içinde bir yaratılmış olan ruha yani kendiliğe -benliğe- içkin olduğu oluş içinde var olunsa da başkası kılınmış/ yaratılmış olmakta kendi olabilmenin olanağı olarak olması gerekendi… artık, bilinçdışı kılmış olmakta Ben ve Tanrı, Tanrı'nın da bilinçdışı kılmış olması ile Ben ve yaratılmış olanlar, varoluşun en temel karşıtlığı olan Ben ve öteki ayrımında -karşıtlığında- karşılıklı var olabileceklerdi. Bu, Tanrı'dan ayrı olmadan var olunduğu

içindir ki varlıksal anlamda yaşanan bir karşıtlık değil, varoluşsal bağıntılılıkta yani izafi olmakta bilfiil gerçekleşen bir karşıtlık durumuydu.

Kendinde bilkuvve varlık olarak ben ve bilinçdışı özne olup da karşılıklı varoluşun nesnesi olan öteki ile ilişkisinde varoluş, çoklukta da ben ve öteki ilişkisinde gerçekleşmekteydi. Tanrıdan alınan paye gereği var olur iken içerden kaynaklı olarak gerçekleşip de çoklukta görülen yaratımda da benlik sahibi olan her varlık, ben olmanın biricikte kılınıyor/ yaratılıyor olması sebebi ile ben ve bilinçdışı özne anlamında öteki ile ilişkilerinde tinsel anlamda karşılıklı gerçekleşen ortak varoluşta bulunabilmekteydi. Kur'an'da geçen yaratım mitinde Havva'nın yaratılışı da çiftler diyalektiğinde ben ve ötekinin gerçekleşme olanağından hareket ile anlatımın konusu olur. İlişkilerde karakter/ kimlik yüklemlerinde kendiliği kıldıklarında var olmak, ötekini gerekli kılmaktaydı… ki ben ve öteki ilişkisinde öteki, yaratımda başkası kılınmanın gereği olarak hep bilinçdışı özne olmak zorundaydı. Benliğin kendinde biricik olması sebebi ile böylesi izafi karşıtlıkta var olmak kaçınılmazdı.

Ben ve öteki, bilfiil gerçekleşen bu izafi karşıtlık belirleniminde Tanrı ve yaratılan arasında artık karşılıklı var olmakta, iman ile karşılıklı var olmak gerçekleşebileceği gibi Tanrı'yı inkâr ederek yani karşıt durarak var olmak da gerçekleşebilirdi. Bu durumda iman ve küfür, hak ve batıl birbirini olumsuzlayan karşıtlar olarak, sonuçta hak olanın galip gelmesinde sonuçlanacak diyalektik bir yürüyüşü de açık etmekteydi. Ben ve öteki ilişkisinde dileyen Tanrı olduğunun iddiasında, dileyen Tanrı'yı inkâr etme iddiasında, dileyen ise üzerinde galip sıfatları ile kendisinden paye aldığı Rabbi olan Tanrı'ya, tanrısal sıfat ve isimleri (karakter/ kimlik belirlenimleri) gerçekleştirir iken kul olma idrakinde bulunabilirdi.

Dileyen ara nedenler olan yasa, madde ve temel ihtiyaç ve koşullardan hareket ile materyalist bir dünya görüşünü benimseyebilirdi. Dileyen ise üst ve evrensel gerçeklik anlamında Tanrı'dan kaynaklı olarak gerçekleşen yaratıcı etkinlikte ne kılınmakta ve gerçekleşmekte ise tanrısal belirlenimler üzerinden metafizik olarak değerlendirebilirdi. Dileyen dilediği gibi kendiliği kılmaktan yana yüklem almaya açık oluş içinde bulunmaktaydı ama yaşananların sonuçları olan bir nedensellik bağıntısında dileyen dilediği gibi olmaya, sonuçlara göre dikkat etmeliydi.

Ben olan için bilinçdışı öteki, karşılıklı var olmanın gereği olarak teolojik, ontolojik, epistemolojik ve varoluşsal anlamda gerçekleşmenin olanaklarında bilinçdışı kılmak ile var olması gerekendi. Ben olmak biriciklikte gerçekleşir iken bu zaten kaçınılmazdı. Böyle olmak ile beraber, çokluk içinde diğerleri ile varoluşta da gerçekleşen ben ve bilinçdışı özne olarak öteki, karşıtlığa aşkın karşılıklı varoluşta, kendiliğin anlam-değer, irade-duygu vb. yüklem almaya açık olması sebebi ile ilişkide hemhal oldukları noktalarda birbirine yabancı değil, yakın olabilmeklerdi.

Bilgibilimsel anlamda aynı vardan var olunduğunun idraki ben ve öteki karşıtlığını ilmi bakışımda aşmayı olanaklı kılabilmekteydi. Özgecilik anlamında hakkaniyet ilkesi gereği güzel ahlak ile de kurulan ilişkilerde de ben ve öteki karşıtlığı yabancılığı geride bırakırcasına biz olarak yakın olmakta aşılabilmekteydi. Aile, dostluk, yol kardeşliği, ümmet, millet vb. bilfiil gerçekleşen olgularda da biz olmak, ilişkilerde tümel belirlenimli benzer neden bağıntıları kurulduğunda, özgeci olmaya dair fedakârlıklar karşılıklı olarak gözetildiğinde olanaklıydı. Ben ve öteki olmanın karşıt ayrımı geride bırakılmış olarak, karşıt değil de benzer olan noktalardan hareket ile ilişkilerde biz olmak da bir gerçekti.

Karşılıklı sevgi paylaşımında ben ve öteki, karşıt olmaktan öte karşılıklı var olmanın olanağında sevginin ortak ilişkisinde biz olma yakınlığında,

birbirini tamamlayan oluş içinde bulunabilmekteydi. İdeolojik eylem birliğinde biz olabilmek veya dinsel ritüellerde ortak eylem birliğinde biz olabilmek benzer noktalardan hareket ile ortak ruh (anlam-değer, irade-duygu, inanç-eylem) birliğinde oluşan ortak bilinç alanında karşıtlığı aşmanın bir biçimiydi. Sanatsal bir etkinlikte duygu ve eyleme katılma birliğinde hemhal olmaya açık olmakta iken ben ve öteki bilinçdışı kılma karşıtlığı, yaratıcı eylemin karşıtlığa aşkın akış içinde gerçekleşmesi olanağında aşılabilmekteydi.

Tanrı'ya hakikat derdinde olarak sevgi beslendiğinde O'nun ile hemhal olma mertebeleri olan tevhid mertebelerinde bulunmak da olanaklıydı. Ben ve ötekinin bilinçdışı özne olmasının izafi karşıtlığında karşılıklı var olmak olanaklı olmak ile beraber, Tanrı'dan paye almanın olanağı içinde tanrısallar deneyimleniyor iken Tanrı'nın bilfiil yaratıyor yani kılıyor olması sebebiyle de doğa alanında ve insanlık tininde vb. ne gerçekleşmekte ise Tanrı'nın tanrısal sıfat ve isimlerinin gerçekleşme alanıydı. Bu açıdan Kur'an, hitap-muhatap, mertebe-makam bağıntısında okunduğunda, Ben/ biz ve öteki/ ötekiler oluşu içinde olan biten yaratımda hep kılıyor olmakta varoluş gerçekleşir iken ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında ifade edilir.

Yaratıcı öznelliğin en temel özelliği yüklem almaya açık oluş içinde bulunmasıdır… ki anlamın; eril, biricik anlamda yükleminde başka yüklem alamayan kılgısal olarak öyledir bakışımına eyleyen ide olması ve değer yargısal gerçekleşme olanakları sebebi ile inandırıcı doğası gereği, yüklem alınması sonucunda farklı ve karşıt anlam edinimlerinde bulunmak kaçınılmazdı. Karşıt anlam-değer belirlenimlerine bağlı olarak karşıt ilişkilerde bulunmak ve yüklem alınmış anlama bağlı olarak gerçekleşen itibari gerçekliklerde niteleniyor olmak da kaçınılmazdı.

Zengin-fakir, üst sınıf ve alt sınıf vb. ilişkilerde görülen karşıtlar ise itibari karşıtlıklar olup, referansına ve değer yargısına göre değişebilen karşıtlıklardı. Dünyevi veya manevi zengin-fakir olunabilirdi. Kanaat

eden kişi kıyasta olmadığı için zengindi. Zengin bir kişi ise zenginliğini kıyas ettiği sürece fakir olduğunun zannında yaşayabilirdi. Dünyevi üst sınıftan olup da uhrevi anlamda aşağı olanlar da vardı. Hak edişlere bağlı olarak zengin ve fakir değişebilmekteydi. Bu gibi karşıtlıklar çoklukta ilişki belirlenimli olup neden bağıntısı/ bağıntıları değiştiğinde diğer karşıttan olmak kaçınılmaz olarak bulunabilirdi.

İyi-kötü, yanlış-doğru, güzel-çirkin yargılarına bağlı olarak ilişkiler gerçekleştirmek ve kendiliği nitelemek de olanaklıydı. İyi-kötü, yanlış-doğru, güzel-çirkin anlam yüklemleri, öznel ve itibari karşıtlık belirlenimleri olup kişiden kişiye değişen, nitelemeye dair değer yargılarıydı. Ancak, evrensel anlamda herkesin faydasına olup da iyi olana göre kötü olanı, gerçeğe göre doğru olan ile yanlış olanı ve herkesi etkilerken kendinde kılıp da güzel olana göre çirkin olanı sağduyunun yargısında, fevri anlamda kişiden kişiye göre değişen olmadan bilebilmekteydik. Gerçekte iyi, doğru ve güzel olanda (zor veya kolay da olsa) buluşabildiğimiz için ortak bir tin oluşturma olanağı da bulabilmekteydik. Yeter ki menfaatlere ve yanılgılara gerçek kurban edilmemiş olsun.

Değer yargısal olup da itibari gerçekleşen öznel yargılar ilişkilerde çatışkıya neden olabilecek kadar ilişkileri belirli kıldığında savaşa kadar uzanan bir oluş içinde bulunmak kaçınılmazdı. Dünya görüşü olarak karşıt belirlenimli kıldığımız ne var ise itibari anlamda kendiliğe yüklem aldığımız karşıtlardı… ki itibari anlamda karşıtlık değişen zamanların öznesi olmanın gereği olarak bulunandı.

Değer yargısal olup da itibari anlamda gerçekleşen tutsak-özgür, yanlış-doğru, iyi-kötü, cimri-cömert vb. karşıtlar bilfiil gerçekleşip de karşılıkları oluşan karşıtlardı. Bu karşıtlar, anlam-değer yüklemleri alırken bilfiil kendini kıldıkları/ oldukları ile nitelenen/ niteleyen öznenin, yaratım -varoluş- biçim belirlenimleri olmaktaydı.

Özneler arası amaç bağıntısında rekabete dair karşıtlık belirlenimli diyalektik oluşa da tanık olabilmekteydik. Amaca bağlı izafi ve öznelerin değer yargısal olmalarına bağlı olarak da itibari olan bu diyalektik oluşta, ereğe bağlı nedenleri belirli -değer- kılmanın değer oluşu içinde nesnelliğe aşkın öznellikte bulunulmaktaydı. Bu diyalektik ilişki biçimi, çatışkıya dair diyalektik varoluş biçimini aşabilmenin de bir olanağıydı. Diyalog da karşıtlık ilişkisinde gerçekleşmekte ise diyalektik oluşu barındırmaktaydı. Rekabet, diyalog gibi diyalektik oluş biçimleri, sorun olanları çatışkı haricinde farklı biçimlerde aşılabileceğini göstermesi adına önemliydi.

Sevgi-nefret, merhamet-gaddar vb. duygu karşıtları ise ilişkilerde görülüp duyguların eril ve biricik doğaları gereği kendiliğe yüklem alındıklarında karşıtına aşkın yaşamsaldılar. İstemek-istememek karşıtlığı ise tercihe bağlı olarak ilişkilerde görülebilmekteydi. Alim-cahil, zalim-mazlum vb. karşıtlar da ilişkiler de hak edişe bağlı nitelemelerdi. Böylesi öznel olup da irade, duygu, ilişki belirlenimli görülen karşıtlıklar yüklem alınan özdeşlikte öznellikte biricik gerçekleşir iken diğerine yer vermeden yaşanan karşıtlıklardı… ki yüklem almaya bağlı olarak da karşıt kıpısına geçmek mümkündü.

Çalışkan-tembel, yapan-yapmayan, gelmek-gitmek gibi gerçekleşen eyleme dair karşıtlar da vardı… ki bu karşıtlar durum bildiren karşıtlar olup zaman-mekân bağıntısında herhangi bir durumda olduğumuzu göstermektelerdi.

Ceza-mükâfat, cennet-cehennem gibi karşıtlar ise erek belirlenimli hak edişler sonucunda gerçekleşmekteydi. Gerçekleştiğinde ise diğerinin gerçekleşmesi muhaldi… ama onlar gerçekleşmeden önce, hataların giderilmesi veya tekrarlanması, olması gerekenlerin yapılması veya yapılmaması vb. söz konusu olduğunda, karşıt kıpının hak ediş anlamında gerçekleşmesi olanaklıydı. Süreç belirlenimli varoluşta

cezaların affedilmesi, hak edilen mükâfatların tahsis edilmesi rahmetin öncelenmesi sebebi ile öncelenmekteydi.

Yapılan kötülüğe cezanın hak edilen ölçüde veriliyor olması haricinde yapılan iyiliklere on katı mükâfat veriliyor olması da rahmetin sonuç belirlenimli olarak öncelenmesindendi… ki kötülük birebir karşılığı olup da hak olandan sonuçsuz bırakan, bütünden ayrıştırıcı olandı. İyilik de yapılması dahi rahmetten olup yaşam sevincine sebep, kişilikte bütünlüğün korunmasının bir olanağıydı. Vicdanın sükûn bulmasının bir gereği iken kötülüklerin giderilmesinin -unutulmasının- bir aracıydı. Bütünlüğe katılımcı, ilişkilerde bütünlüğü koruyan, ilişkileri sürekli, sürdürebilir ve geleceğe ortak adım atabilmenin bir olanağı olarak yönetilebilir kılandı. Yaşananların sonuçları olan bir evrende geleceğine iyilik etmiş olmanın, selamet bulmanın ve korkuları aşmanın rahmet olanağı olarak asgari on tane faydası -sevabı/ mükâfatı- bulunacak olandı. Rahmet ve gazap karşıtlığı söz konusu olduğunda, rahmet hep galip ahlak belirlenimi iken gazabı hep gidericiydi.

Varlık-yokluk, tümel-tikel gibi metafizik kavram karşıtları ve kesinlik-şüphe, gerçek-yanılsama vb. karşıtlar da vardı ki bunlar bilgibilimsel karşıtlardı. Maddi ve öznel anlamda ilk neden olan hakiki varlık ve ondan paye almanın sürekliliğinde var olan her şeyin farklı biçimlerde var olduğu bir gerçeklikte yokluk, itibari anlamda belirtilen bir kavram olmaktan öte değildi. Yokluk itibari olduğu içindi ki varlığa ve belirlenimlerine göre düşünmek gerekir iken yokluktan varoluşu başlatmak veya varlık-yokluk karşıt kavram kıpılarını, birbirini içeren gerçeklermiş gibi oluş kavramında özdeşliğe taşımak bir şey ifade ediyor değildi. Tümel-tikel karşıt belirlenimler, tümelin mahiyet, tikelin de mahiyete bağlı gerçekleşen görünüş olmasında, birbirini kapsayan gerçeklikleri ifade etmekteydi. Kesinlik şüpheye yer vermediğinde, şüphe arafından çıkılabilirdi. Söz konusu gerçek ise yanılsama gerçek olana göre belirlenmiş olabilendi.

Varlık-yokluk, kesinlik-şüphe, gerçek-yanılsama/ yanılgı gibi karşıtlar ussal olup deneyimde biri diğerine muhaldi. Gerçekleşmesi olanaksız olandı.

Yaratan-yaratılan, uhrevi-beşerî, uluhiyet-ubudiyet vb. karşıtlığı da vardı ki üst -metafizik- gerçekliğe göre varoluşun varlıksal bağıntılılıkta neyi içermiş olarak gerçekleştiğini anlamanın ussal olanağını sağlamaktalardı.

Bu anlatılanlar doğrultusunda karşıt belirlenimler, gerçekleştiği farklı alan ve varoluş biçimlerine alan ve varoluş bağıntılarına göre çoğaltılabilir. Devinimdeki karşıt belirlenimler gerçekleşmenin, yaratımın olmazsa olmazıydı. Harekete, yaratıma, varoluşa, görünüşe, ussallığa dair karşıt belirlenimli ne gerçekleşmekte ise bilmenin konusu olarak üzerine düşünülebilinendi.

Çiftlerin diyalektiğinde aynı yapı altında hem o hem de o korunur iken birbirini olumsuzlayan karşıtlar da ya o ya da o anlamında seçimlerde bulunmak kaçınılmazdı. Uç nokta da ne o ne de o denilebilecek öznelliğin nitelendiği karşıtlık ilişkisi de kurulabilmekteydi. Ne cimri ne de müsrif olmadan cömert olmak, ne pagan ne de panteist olmadan tevhid ehli olmak, bir Müslüman için ise ne Hıristiyan ne de Yahudi olmak değil de üçüncü bir yol olarak İslam olmak söz konusu olabilirdi… ki ne o ne de o diyebileceğimiz karşıtlık belirlenimi ahlaki anlamda olması gerekenin veya gerçeğe göre kabul edilmesi, yaşanması gerekenin üçüncü bir yolu olarak tercihe açık bir varoluş biçimini görünür kılmaktaydı.

Diyalektik, Tanrı varlığında bilkuvve değil, bilfiil kendini gerçekleştirme etkinliğinde görünür olup yaratım etkinliğinde yaratımın gereği olarak sürdürülendi. Yaratımda da yaratım biçimleri olarak ve itibari anlamda gerçekleşen varoluş biçimlerinde sürdürülüyor olmakta gerçekleşmekteydi. Bir belirlenime indirgenmeyecek kadar çoklu alan ve farklı biçimlerde gerçekleşmekteydi.

Unutmamak gerekir ki: Söz konusu yaratım olduğunda Katmanlı yapısallıkta içkin ve dışsal kapsayıcı olmakta karşıt değil, karşılıklı var olabilmek gerçekleşmekteydi. Ben ve öteki karşıtlığı söz konusu olmakta ise Tanrı ve başkası kılınmış olmanın izafi karşıtlığında varoluş gerçekleşmekteydi desek de Tanrı ile var olmakta iken Tanrı'nın varlık olarak bir dengi de olmadığından karşıtı olduğunu söylemek sadece itibari anlamda bilfiil olarak karşıtları olduğunu ifade etmek anlamını taşır… ki "Atılmış bir meniden halk ettik, sonra hasım kesildi" ayetinde; insanın Tanrı'ya düşman olması, varlıksal anlamda değil, bilfiil olarak ahlaki anlamda itibari olduğu yönde anlamlı kılınır.. Anlama, değere, iradeye, duyguya, eyleme dair karşıtlar da kendilikte biricik olarak yüklem alınırken diyalektiği olan değil, deneyim bağıntısında veya ilişkilerde diyalektiği gerçekleşebilecek olanlardı.

Doğaya dair belirli kıldığımız nicel belirlenimli karşıtlıklar ise salt duyumda karşıt değillerdi. Doğada karşıtlık, duyuma us eşlik ettiğinde ussal görüde, çiftler diyalektiğinde ve öznel izlenimlerde tanık olunabilendi. Doğada varoluş karşıtlığı içerse de karşıtlığa aşkın var olunmaktaydı.

Katmanlı varoluşun kapsayıcı doğasında özüne karşıt olmadan var olmak söz konusu olsa da karşılıklı var olmak gerçekleştiğinde, ben ve öteki karşıtlığı kaçınılmazdı. Varoluşsal bir ayrım olarak gerçekleşen ve ussal olarak neden bağıntıları görülebilecek olan ben ve öteki karşıtlığına rağmen, tümel olup da herkese dair kılınmış benzer özelliklerde aynalaşmanın oluşu içinde biz olarak karşılıklı var olmak olanaklıydı. Böylece, özüne karşıt gerçekleşmeyen var olma durumunda, karşılıklı var olmanın sonuç belirlenimi olan karşıtlığa aşkın olarak biz olmak, özü ile karşıt olmadan var olmanın bir biçimi olarak gerçekleşebilirdi

Ben ve öteki karşıtlığını, ben ve öteki olmayı içerirken karşıtlığı içeren biz olmakta aşmak değil, özsel neden bağıntısında ve analojik neden

bağıntısında benzer yönler, ortak eylem ve ilişki birliğinde aşmak söz konusu olmaktaydı… ki biz olmak, ben ve öteki olmayı içeriyor olsa da karşıtlığa aşkın ve karşıtlığa karşıt analojik neden bağıntılılığında biz olmaktı. Zaten var olmak hep karşıtlığa aşkın var olmaktı. Karşıtlık ayrımda bağıntı kurabilmenin gereği iken analoji, karşıtlığa karşıt ayrımsız yeniden neden bağları kurabilmenin olanağıydı.

Söz konusu nefsi emmare ve kötücül doğası ise sağduyu ve vicdan olması gerekene eyler. Özde gelgitlere, çelişkilere sebep verecek biçimde gerçekleşen karşıtlıkta, nefsi emmareye rağmen, vicdan ve sağduyuda güzel ahlak ilkelerini gerçekleştirmek ile karşıtlığa aşkın kişilikte kendin olmak korunabilmekteydi.

Diyalektiğe bağlı gerçekleşen her var olma biçiminde var olmak, ayrı değil aynı da değil olmakta karşıtlığa aşkın gerçekleşmekteydi. Söz konusu yaratım ve var olmak ise karşıtlık amaç değil, araçsal kılınmış olandı. Çünkü, ilişkilerde (içsel veya dışsal gelişen) gerçekleşen karşıtlığa rağmen karşıtlığı aşmış (birbirini olumsuzlayan karşıtlarda) veya karşıtlığı içermiş olunsa da karşıtlığa aşkın (çiftlerin, birbiri ile çelişmeden birbirini karşılayan, tamamlayan) olarak var olmak, kendi olmanın bütünlüğünde gerçekleşmekteydi.

Çiftlerin diyalektiğinde çatışkı değil, çelişmeden ilişkide birbirini karşılıklı etken edilgen olmakta karşılamak ve yeni bir oluşun parçaları olarak tamamlamak vardı. Yaratım, çiftlerin diyalektiğini de içerecek biçimde katmanlı yapısal olmaya bağlı olarak içerden başlar iken var olmak, içerden hareket ile nedenleniyor, neden bağıntıları içeriyor olmak anlamını taşımaktaydı. Varoluşa dair dışsal nedenler dahi içerden/ özden kaynaklı olarak yaratımda kılınıyor olmanın bir sonucu olarak görülür iken birbirini karşılayan neden bağıntılılıklarında gerçekleşmekteydi.

Diyalektik; harekete bağlı karşıtlık bağıntılarında gerçekleşmenin, yaratımın ve karşılıklı var olmakta gerçekleşen ilişkilerde varoluşun,

eytişim anlamında bilmenin olmazsa olmazlarındandı. Yalınkat doğrusal olarak tek biçimli olmayacak kadar fazla ve farklı formasyonlarda gerçekleşebilmekteydi. İçsel veya dışsal anlamda ilişkilerde görülebilecek karşıtlık ilişkisi ve bağıntılılığı yani diyalektik oluş, yaratıma -var olma biçimlerine- dair olup da karşıtlığa bağlı nedenlenme biçimlerini gösteriyor olması adına önemliydi.

İlk neden (varlık neden de denilebilir) hem maddi hem de öznel olan tözsel nedendi. İlk neden ile var olma olanağı bulan maddi nedenler; element ve molekül içsel belirlenimli olmak ile beraber içsel tözüne bağlı görünüş bulan ara töz belirlenimi olan su, toprak, ateş, hava vb. olabilmekteydi. Etken nedenler: ilk nedenin hareket belirlenimlerine bağlı olarak gerçekleşen kuvvet etkileşimli fizik, kimya, biyoloji yasaları olmak ile beraber, kuvvetlere içkin de gerçekleşebilen diyalektik oluş biçimleriydi. Erek neden ise etken nedenin kayıtlanmış kılmasını olanaklı kılan sonuç belirlenimli olarak gerçekleşen form nedendi. Form neden; ilk nedenden alınan paye gereği erek bağıntısında kıvam belirlenimli değişime açık olup da -zorunlu değil- mümkün kılınmış olan nedendi. İlk neden; söz konusu olan yaratım oluşu içinde gerçekleşme neden belirlenimlerine haiz iken etken neden gerçekleşme biçimlerinden olan diyalektik gerçekleşme belirlenimlerinde neden bağıntısı kurmuş olarak nesnel anlamda gerçekleştirdikleri üzerinden görünüş bulmakta iken bilinmeye açıktı.

Neden ilmi, bağıntılılığın ilmiydi… ki neden bağıntısında, ilişkilerinde gerçekleşme olanağı bulunur iken bilmeye açık olan her ne ise neden bağıntılılığında analitik anlamda bilmeye açıktı. Bu anlamda diyalektik de sentetik değil, bilfiil varoluşsal karşılığı olan gerçekleşme biçimlerine göre etken neden bağıntısında analitik bilmenin bir olanağı olarak değerlendirilmesi gerekendi.

Diyalektik, yaratımda indirgeyebilmenin olanağıydı. Bilgibilimsel olarak da formel mantıkta birbirine indirgenmeyenler, çift olmaya dair karşıt

kıpıların veya kavramların yeni bir oluşta buluşurken birbirine indirgenemiyorlarsa da bağlamları ile birbirinde gösterebilmekte iken indirgemenin olanağını izafi gösterebilmeliydi. Karşıtlıklar temel ilke olan tümel ile aşılırken tümeller varlık veya varoluş belirlenimlerine göre birbirini yadsımıyor olduğundan indirgenebilirdi.

Söz konusu yaratım ise yaratım, katmanlı var olma durumunda ayrı değil aynı da değil olma bağıntısında gerçekleşen neden bağıntılılığında ne mümkün kılınmış ise mümkün kılınmış olmanın indirgenmiş olması gereğinde gerçekleşmekteydi. Mümkün varlık belirleniminde indirgeme; neden bağıntılarında mümkün kılınmış olmak ve neden bağıntılarında yüklem alamaya açık olarak değişime açık mümkün kılınmış olmaya bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Hakikatte yani nurda, Tanrı'da öznellik ile nesnellik aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleşir iken yüklem almaya açık oluşta yaratma olanağı bulunduğunda, yaratım ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında indirgeme yapabiliyor olmanın gerçeğini taşımaktaydı.

Hakikatten paye alırken var olmak söz konusu olduğunda, hakikate dair ne gerçekleşmekte ise paye alanda da paye alması sebebi ile yüklem alınmış özdeşlikte değişime açık farklı biçimlerde gerçekleşiyor iken indirgeme, yaratımın sürekliliğinde sürekli kılınmış olmaktaydı… ki bu, süreksizlikte kılınmış olanın yaratıma dair -ussal- tümel (metafizik) bir belirlenimli olarak sürekli kılınmış olmasıydı.

Hakikatten paye alırken de yaratımda öznelliği ve nesnelliği farklı biçimlerde içeren belirlenimlerden bakıldığında indirgeme; nesnelliğin öznelliğe, öznelliğin de nesnelliğe farklı düzey ve biçimlerde indirgene biliyor olması olanağı içinde neden bağıntılılığında izafi indirgeme anlamında gerçekleşmekteydi. İndirgenebilir olanların özsel anlamda neden bağıntılılığı bulunduğunda/ görüldüğünde, indirgemenin varoluş biçimsel olarak gerçekleştiği görülecekti… ki Tanrı dahi yaratım etkinliğinde, "Her an yeni bir tavırdayım" der iken bir tavırdan başka bir

tavra indirgenebilir olma olanağı içinde kendini mümkün varlık belirleniminde bulmaktaydı.

Mümkün varlık olmak, indirgenebilir varlık olmak anlamını taşıdığı içindi ki yaratım, indirgeme biçimlerinde sınırsız indirgeme olanağında gerçekleşebilmekteydi… ki bugün yaratım belirlenimlerine bağlı olarak kullanılabilir bir dünyanın, belki de yarın tözüne bağlı olarak yeniden yaratılabilecek bir dünyanın insanları olarak, birbirine indirgenebilir olguların mümkün varlık belirlenimli yönleri ile indirgenebilir olduğuna daha net tanık olacaktık.

Sanatta, modada, mühendisliğin her alanında, kültürde ayrıca devlet, aile, felsefe, din, ekonomi, matematik, tasavvuf vb. bütün alanlarda nesnel ve öznel anlamda indirgemeye dair ne gerçekleşmekte ise yaratabilir yani indirgeyebiliyor olmanın olanağına haiz olarak indirgenebilir olanı yaratıma açık bulur iken yeniden yaratabilmekteydik. Yaratım ile beraber emek ve miras ile değişen zamanların -dünyaların- öznesi olarak tarih varlığı olabilmekteydik.

Çokluğun içinde nesnel yasalar ve öznel ilkeler ile metafizik anlamda gerçekleşen birliğe, aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde ussal anlamda indirgeme yapabiliyor olarak tanık olabilmekteydik. Varoluş, indirgenebiliyor olmanın mümkün kılınmış olan doğası gereği ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşir iken ussal anlamda doğru kavram belirlenimleri ile dile indirgenebilir olanı, kendinde olduğu gibi bilmek ve bilmek ile beraber görmek de olanaklıydı.

Yaratımdan hareket ile bakıldığında, insanlık tininde açık olup da karşıt gibi görülen bilim-din karşıtlığı da insan olmanın olanağında tanrısallar gerçekleşir iken karşıt olmayacak kadar insana dair olmak ile beraber Tanrı'ya ait tanrısalların gerçekleşme alanıydı. Bilim ile nesnellik öncelenir iken din ile de öznellik öncelenmekteydi. Tanrı'ya veya Tanrı'da gerçekleşen doğadaki olgulara dair yaklaşım biçimi farklı olsa

da insan olabilme olanağında, varlıkta olan biteni bilmeye, anlamaya çalışma biçimleri iken birbirini yadsımayacak kadar karşıt da değillerdi. Zaten ilkeler birbirini varlıksal veya varoluşsal anlamda yadsımıyor iken birbirini yadsıyormuş gibi sözde ussal bakıyor olmanın yanılgısında olmak, olumsuz anlamda ahlaki olan ruhsal bir durum, tutum olmaktan öte değildi. Yaratıcı öznelliği anlayabilmenin, kendini olanaklarında keşfedebilmenin, anlayabilmenin bir olanağı olan sanat da dine karşıt değerlendirilmesi Musavvir veya Halik isimlerine muhalefet etmekten öte değildi.

İlksel bakıldığında, alanlar arası farklılıklara rağmen özsel olup da metafizik belirlenimleri ile indirgenebilir olma durumlarına göre alanlar arası disiplin yapılabilirdi. Bu anlamda insan olma olanağına bağlı olarak gerçekleşen alanlar arasında pragmatik veya ortak ilkeler gereği indirgeme olanaklıydı.

Bu anlamda dini; askeri, ekonomi, sanat, felsefe alanlarına indirgiyor olarak yaşamsal karşılıklarını görmek olanaklıydı. Söz konusu Kur'an perspektifinde İslam dini ise sonuç alınabilir bir hakikatten, yaşananların sonuçları olan bir oluş içinde olmaktan, sonuç belirlenimli ilke ve arketiplerden bahsedilmekte ise sonuç bilgi verileri üzerinden bakış sahibi kılan bilimden, yaklaşım biçimi ile farklı değildi.

Özellikle enerji fiziğinin konusu olan nur söz konusu olmakta ise dinde nur bizatihi Tanrı'nın kendisiydi… ki en temel de din ile bilim aynı ortak ilkeden hareket ile zaten buluşmaktalardı. Günümde bilim, nurun nesnel yönü ile din ise öznel ve tümel belirlenimli Tanrı olması yönü ile doğrudan ilgili iken hakiki varlığı farklı biçimlerde deneyimlemenin alanlarıydı. Bilim deney-gözlem-ölçüm ile bilmenin ve teknik anlamda sonuçlar almanın, dinin bir kolu olan tasavvuf da keşfi bilme yöntemleri ile hakikati bilmenin ve tasarruflara dair olanak artışında hakikatten sonuç almanın yolu iken dikkat edilecek olunur ise yöntemsel farklılığa rağmen yöntemin ussal biçiminden bakıldığında pek de farklı değillerdi.

Diyalektik yöntem, çiftler belirleniminde ortak ilkeler doğrultusunda neden bağıntıları kurulduğunda, alanların farklılık belirlenimleri değil de ortak yönlerinden hareket ile ayrı değil aynı da değil bağıntısında alanların birbirine indirgemesini olanaklı kılar. Din ile bilim temel ilkeleri gereği birbirini karşılayan nesnellik ve öznellik çiftini barındırır iken her ikisinde de kendisinden sonuç alınabilecek bir hakikatin olduğu deneyimine açık olmak vardı. İlkeler birbirini yadsımayacak biçimde bilkuvve olan veya bilfiil gerçekleşiyorlar iken birbirini karşılayan, tamamlayan çiftler diyalektiği ile farklı perspektiflerden aynı gerçeğin farklı yönlerine bakıyor olduğumuza tanık olabilirdik. Sorunsal anlamda birbirine karşıt olan veya karşıt kılınmış olan ne var ise neden bağıntıları bulunduğunda eytişimin gereği olarak sonunda aşılabilirdi.

Gerçeği karşılayan bir ontolojisi olmayanın bilgi biliminde sorunlar veya sorunsal olan açıklar görülebilirdi. Doğru yöntem veya yöntemler, üst ve evrensel ilke belirlenimleri ile alanları yerindeliğinde değerlendirdiğimiz metafizik bir bakışım ve gerçeği öznel de karşılayacak kavramları edinmek ile de gerçeği bilmek olanaklıydı. Gerçeğe bilfiil katılıyor olarak deneyime açık bulduğumuzu da bilmek gerekirdi. Sadece farklı perspektiflerden gerçeğe bakmayı tercih ediyorduk. Gerçeğe bakma yönelimli olan tercihlerimizde ise kati olmadan, gerçeği farklı alanlarda nasıl ve hangi belirlenimlerinde görünmekteyse öylesi müşahede edebilmeliydik.

Deneyime açık bulduğumuz kadar kavramsal anlamda ussal bilmeye açık olan gerçekte vardık. Gerçek herkesin ortak gerçeği iken herkese ayna olacak biçimde ve herkesi kendi olmaya dair özgürleştirecek içerikte gerçek ile tanışmak, herkesin en temel hakkıydı. Yeter ki gerçeğe duyarlı olalım, çoklu perspektiften değerlendirmeye, katmanlı düşebilmeye ve neden bağıntılılığında bilmeye açık olalım.

*

Düşünce tarihi doğrultusunda bakıldığında: eleştirel anlamda hem klasik hem de modern düşüncenin eksiklerini tespit etmek ve yanlışlarını doğrultmak ile yeniden metafizik denilebileceği kanaatini taşımaktayım. Yeniden metafizik derken gerçeğe dair tespitlerde bulunmak ile beraber yeniden kavramlaştırmanın olanaklı olduğunu göstermek istedim.

Özellikle Kur'an perspektifinden hareket ile felsefi anlamda ve bilimsel açılımda İslami düşünmenin olanaklı olduğu gerçeğine dikkat çekmeye çalıştım. Thales'ten itibaren felsefe: değişen bir dünya oluşu içinde süreksizlik ve süreklilik ayrışımında bulunulan dünyada duyulara aşkın gerçeklik arayışı olarak başlamış ve ilk neden arayışında olarak anlaşılmaya çalışılan doğada olan bitenleri takip etmek, gözlemlemek ile doğa felsefesi izleğinde devam etmişti. Bir nevi İbrahim nebinin Tanrı arayışı gibi Thales'te ilk neden, kaynak neden arayışında olarak olan biteni bilmekten daha çok anlamaya çalışmıştı. Onun için her ne kadar ilk neden -töz- su olarak kabul görse de onun izleğinde ardı sıra gelenler farklı ilk neden kabulleri ile, felsefi düşünmeyi başlatacakları uslamlamayı edinmişlerdi.

Görüngülere aşkın ilk ve sürekli olan neden arayışı, üst gerçeklik kabulleri ile felsefeyi, metafizik kılmaktaydı. Süreksizlik ve sürekli olanın ayrımı, duyusal deneyim ile ussal olanın ayrımı, görünüş ve gerçeklik ayrımı, çokluk ve birliğin ayrımı, nitelik ve nicel olanın ayrımı, töz ve ilinek olanın ayrımı, öz ve görünüş ayrımı, pratikte karşılığı olan ile teorik karşılığı olanın ayrımı, temel gerçeklik ve gerçekleşenlerin ayrımı, öz/ tin ve madde ayrımı, ruh/ tin ve beden ayrımı, mekanik ve organik ayrımı, varlık ve varoluş vb. ayrımlar farklı perspektiflerden gerçekliğe ussal ve eytişimsel bakmayı olanaklı kılmaktaydı. Ancak, bu ayrımlar söz konusu varlık ilkesi veya en temel gerçeklik olarak Tanrı ilkesinde ayrım olmaktan daha çok bilkuvve olanın bilfiil gerçekleşme belirlenimleriydi… ki bu ayrımlar ussal olup varlıkta veya Tanrı'da ayrım olmaktan daha çok yaratım ile açık olan belirlenimlerdi.

Söz konusu yaratım ise Tanrı varlığından hareket ile yani bilkuvve en temel gerçek olandan itibaren bilfiil gerçekleşme olanağı bulanlar, gerçeklik sorgulamasında bu ayrımlarda metafizik bilinebilir olmaktaydı. Aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem almak düzeyinde özdeşlik, değişip de nedeni kendi olmayanlar ve kendindeki değişime rağmen özsel -varlıksal- olarak değişmeyip de nedeni kendi olan, yaratımda görülen izafiyet ve indirgemecilik belirlenimleri ayrıca evvel-ahir, batın-zahir belirlenimleri, yaratan ve yaratılan arasındaki bağıntılılığı anlayabilmenin temel metafizik ilkeleriydi… ki bilkuvve en temel gerçeklik olan ve en temel gerçekliğe bağlı olarak bilfiil gerçekleşme olanağında gerçek olmayı bulanlar arasındaki bağıntılılığı ve ayrımı bu belirlenimlere bağlı olarak anlamak olanaklıydı.

Bu anlamda ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntılılığında gerçeklik, en temel gerçeklik zemininden hareket ile gerçekleşme olanağı bulanlar ve arasında gerçekleşen karşılıklı ilişkide var olmakta açık olandı. Üst, evrensel, içkin ve dışsal olmakta kapsayıcı olarak katmanlı oluşta hep aşkın beliren en temel gerçeklik ve bilfiil gerçekleşir iken gerçek olmayı bulan yaratılmış olanların gerçekliği ayrıca katmanlı varoluşta karşılıklı var olabilmenin olanağında ilişkilerde açık olan tanrısal olanaklarda var olabilmenin gerçekliği, görüngülere dolayısıyla da duyusal algıya aşkın olan metafizik bir varoluştan kaçışın olmadığını göstermekteydi. Katmanlı olmakta birbirini kapsayan gerçekliğin, katmanlı oluşta karşılıklı var olabilmekte karşılanıyor olması, bilinmeye açık bir varoluşta metafizik bilmenin olanaklı olduğu gerçeğini de taşımaktaydı.

Bir daha söylemek gerekir ise: en temel gerçeklik anlamında Tanrı'nın nesnel ve nicel belirlenimli olarak nur olduğu gerçeği bilime açık bilinebilir olduğu gerçeğini taşımaktaydı. Tümel belirlenimli ilk ve etken neden, sonuç olarak da erek neden olması olanağı içinde var olmak, O'nun ile gerçekleşmekte iken O'nun ile tanrısal belirlenimlerde gerçekliğine dair anlaşılması olanaklı olandı… ki bu durumda Tanrı, felsefi anlamda tanımlanabilecek ve tanıtlanması yapılacak olandı.

Yaratıcı özne olması anlamında dini düşüncenin merkezinde bulunandı. Kendisinden sonuç alınabilecek gerçeklik olması sebebi ile tasavvuf düşüncesinin ve deneyiminin merkezinde bulunandı. Bu anlamda ampirik anlamda sonuç almaya odaklı bilimsel olmayı da içerdiği içindi ki dini tecrübe fevri yanlışlara, zanlara rağmen gerçekten sonuç alınabileceği gerçeğini taşımaktaydı.

Bütün kitap, sohbet çalışmalarında yapmak istediğim: Tanrı-doğa-insan bağıntısında olanı, olan biteni teolojik temellere -esaslara- sadık kalarak ontolojik düzeyde ne olduğu, nasıl olunduğunu göstermekti. Ayrıca yapmak istediğim: epistemolojik düzeyde bilmenin olanakları ve olanaklı kılınmış olmasının belirlenimleri doğrultusunda bilkuvve varlıksal değil de bilfiil varoluşsal gerçekleşen bağıntılı birliğin sadece ne olduğu değil, nasıl ve ne için gerçekleştiğini anlamlı kılmaktı.

En temelde Tanrı'nın ontolojisine dair aynılık düzeyinde özdeşlik yani kendinde gerçekleşen bağıntısız birlik ile, yaratımda açık olup da bilfiil varoluşsal gerçekleşen, yüklem alınmış özdeşlik yani bağıntılı birlik anlamında gerçekleşen varlık ve varoluş belirlenimlerine, epistemolojik anlamda dikkat çekmek istedim. Ayrı değil aynı da değil bağıntısında yaratımın, bağıntılılıkta varoluşun, katmanlı oluşta karşılıklı var olabilmenin gerçekleştiği ayrıca tanrısal olanlardan paye almış olmakta pay sahibi olarak var olunduğunu tanımlamaya, tanıtlamaya ve gerçekleşip de gözleme dair olan karşılıklarını gösterir iken kanıtlamaya çalıştım.

Ayrı değil aynı da değil olmanın gereğinde var olunurken Tanrı'nın hakikatinden sonuç alınabilir olduğunun gerçeğinde tanrısallar ile var iken tanrısallardan hep sonuç almanın olanağında var olunduğunu göstermeye çalıştım. İstidat artışında var olmanın olanağında, kendisinden sonuç almanın olanaklı olduğu, sonuç alınabilir bir hakikatinin olduğunu göstermek istedim.

Teolojik, ontolojik, epistemolojik bağıntılılıkta tanrısal olanlar ile var olmaya dair özerk var olma olanağında varoluşun nasıl gerçekleştiğine dikkat çekmek istedim. Var olmak esasta Tanrı'dan ve dolaylı olarak da mülkünden paye almak ile gerçekleşirken başkası kılınmış olmakta kendi olmayı buluyor olmakta gerçekleşmekteydi.

Tanrı'dan -hakikatten- ve yaratım belirlenimli mülkten sonuç almanın olanağından kaynaklı olarak ilişkilerde gelişen tinsel yükselmeye, tinsel gelişime dikkat çekmek istedim. Yaratım ile beraber katmanlı varoluşta asıldan arazlara doğru yüklem almalara bağlı olarak gerçekleşen bilfiil var olmanın ve karşılıklı varoluşta bilfiil görünüşe gelmenin olanağını göstermek istedim. Katmanlı varoluşta içkin ve dışsal kapsayıcılıkta, yaratılanın istidat almasına bağlı olarak gerçekleşen karşılıklı varoluşta hem dolaylı bilmenin olanağını hem de yaratan ve yaratılan arasında karşılıklı ilişkide gerçekleşen karakter/ kimlik belirlenimlerinde öznel/ tinsel yükselişin gerçekleşme olanağını hatırlatmak istedim.

Kendiliğinden, nesnel varlık durumu olan nurundan yaratırken kendilik alanı yaratım alanı olarak hem varlık hem de mülk alanı olmaktaydı. Hakikatten paye alırken mülkten de paye alma olanağında, var olma olanaklarına bağlı olarak doğrusal ve yayılımcı olunduğu kadar gerçekleşen varoluş hikayesine dikkat çekmek istedim.

Her var olanın Tanrı'dan paye alarak var olması sebebi ile paye almış olmanın olanağında Tanrı'dan sonuç alan ve sonuç alabilmenin sürekliliği içinde var olduğunu ifade etmeye çalıştım. Tasavvuf ile de öznel anlamda Tanrı'dan sıfat ve karakter/ kimlik belirlenimli olanaklarından istidat artışında sonuç alınırken O'na yükselmenin olanaklı olduğu hakikatini hatırlattım.

Bilim teknik ile nesnel anlamda da istidat artışında Tanrı'dan sonuç alabilmenin olanağında düşünsel anlamda doğrusal ve tinsel alanlar açarken de yayılımcı olarak var olan insana dikkat çekmek istedim. Hukuk, eğitim, tıp, askeriye, ekonomi, siyaset, felsefe, sanat, din,

tasavvuf, kelam, bilim ve daha nicesi, ilahi isimlerin gerçekleşme alanları iken halifetullah olan, hak ederek halifetullah olması gereken insanın yaratıma dair gerçekleştirdikleri üzerinden uluhiyet yönüne dikkat çekmek istedim.

Uluhiyet belirlenimli var olup da beşeriyetin acziyetine, cahilliğine, zalimliğine mahkûm olunmayan varoluşta kendisine aslı ile uyanması gereken insana, kendisini hatırlatmak istedim. Yaşananların sonuçları olan bir oluş içinde özgürlüğü yeniden tanımlar iken sonuçlara göre olması gerekli olanlar doğrultusunda nasıl yaşanması gerektiğine dikkat çekmek istedim.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda demek istediğim: felsefi anlamda İslami düşünebilmenin olanaklı olduğuydu. Bugün bilime, felsefeye, sanata, siyasete, ekonomiye, askeriyeye, aileye, kelama, tasavvufa yeniden bir şey söyleyecek isek ayrı değil aynı da değil oluşun içinde Tanrı ile var iken gerçeğe dair söz hakkımızı özümüzden kaynaklı olarak ve tevhid çizgisini koruyarak düşünmeye yeniden başlamış olmak ile kullanabilmeliydik.

Nicel belirlenimleri ile gerçekleşen mekanik doğaya aşkın organik bir doğanın olduğu, katmanlı ve bağıntılı olmakta gerçekleşen organik doğaya içkin ve organik doğayı içeren Tanrı'nın kendilik dünyasında olayların ve olguların olup bitmekte olduğunu da unutmamalıydık.

Nicelik zemininden hareket ile nesnel olgusal gerçekleşen her olayın ilke belirlenimli olgunun olayı olduğunu da bilmek gerekirdi… ki rastgeleliğin olmadığı bir varoluş içinde erek belirlenimli süreç ve sonuç açılımlarında açık olan gerçeklikte yani hikmet içeren var olma durumunda var olunduğunu da anlam-değer taşıyan varoluş adına hep hatırda tutmak gerekirdi.

Geçmişin yanlışları bugün doğrunun azığı ise yanlışta kalmak yerine doğru olan ile düşünme yürüyüşüne devam etmek gerekir. Günün

sorunlarına aşkın yarına da uzanabilecek isek teorik olmaktan daha çok bilkuvve varlıkta ve bilfiil varoluşta karşılığı olması gereken tespitlere bağlı olarak gerçeğe ayna tutabilecek metafiziğin olanaklı olduğunu göstermeye çalıştım. Var olmanın tanrısal olup da değişmezleri olan belirlenimlerden hareket ile Tanrı ile nasıl bir bağıntılılıkta var olunduğuna ayna tutmak istedim. Tanrı'nın varlığı ve O'nun ile var olan varların metafizik gerçekliğine bakmaya dair yeni bir pencere açıp da bakmaya çalıştım.

Özne olanın hikâyesi vardı… hikâyesi olanı hikâyesine sadık kalarak anlatmaya çalıştım. Unutulmuş uluhiyeti hatırlatıp acziyet ve cehalete mahkûm olmadığımızı da hatırlatmak istedim. Böyle olmak ile beraber gerçeğin/ gerçekleşenin hikâyesinin resmini çizmekten ileri, keşf ve usun yardımı ile derinliğine nüfus edecek biçimde üst ve içsel olup da kapsayıcı, evrensel metafizik belirlenimleri doğrultusunda yeniden kavramlaştırmaya başvurarak ifade etmeye çalıştım. Yanlışlarım bana, doğrularım insanlığa…

*

Tanrı her işini hikmet ile yapar, adaletle muamele eder, sonuçta da rahmeti tesis eder. Gazap hep geride rahmet ile varoluşa tutunulur. Tarih hep daha iyiye gidildiğinin/ gidilmesi gerektiğinin, doğru olanın tesis edildiği/ edilmesi gerektiğinin ve güzel olanın yaşamaya değer bulunduğu alandı. Biyolojik olarak bulunan bütün zorluklara rağmen varoluşa tutunmak, var olmayı değer olarak bulurken rahmettendi. Nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen insanın aleyhine ve lehine olanlara göre ilişkilerde olması gerekeni önceleyebiliyor olması da rahmettendi.

Bütün zorluklar, olumsuzluklara rağmen hep yeniden yüklem alabilmenin olanağından hep yeniden kendine doğmanın olanaklı olması da -kendiliğe rahmetti- rahmettendi. Kaygılara, korkulara rağmen umudun yerindeliğini koruması rahmettendi. Nefsi emmareye

rağmen vicdan rahmettendi. Şefkat, merhamet, cömertlik, adalet, iyi ve doğru olmak vb. fedakârlık isteyen erdemler de rahmettendi. Kötülüğün amaç olmayıp da hikmeti gereği ilinek kılınmış olduğu varoluşta sonuçta rahmetin tesis edilmesi gerektiği oluş içinde her ne gerçekleşmekte ise rahmettendi. Diyalektik oluş içinde çatışkılar veya gelgitlerde var olmak dahi hem olması gerekeni bulmak, gerçekleştirmek için hem de karşıtlık içinde kendi olabilmenin korunuyor olarak gerçekleşmesinin gereği olarak rahmettendi.

Nübüvvet dahi sonuç alınabilecek bir hakikatin, sonuç belirlenimli arkelerin, sonuçları olan bir yaşamın habercilik kurumu iken rahmettendi. Yaşananların sonuçları olan bir evrende yaşamın sadece bu dünya ile sınırlı olmadığı gerçeğine de uyanmak gerekirdi. Bizler sadece bu dünyadan bakarken Tanrı'nın en basit anlamda iki dünyadan veya birçok dünyadan bakarak olan biteni değerlendirdiğini de bilmek gerekirdi. Kısacık dünya yaşamından yeni dünyalara doğacağımız bir oluş içinde var olduğumuzu da artık mistik değil, felsefi anlamda kavramsal -ussal-, bilimsel olarak da yaşamın sürekli kılınmış olduğu gerçeğini tespit etmek ile değerlendirmek gerekirdi.

Elbette, yaşamın sürekliliğinde herkesin önceden gerçekleştirdiklerinin sonuçlarını bulduğu oluş içinde var olmak var. Öyle ise kendi adımıza ve hakkaniyet ilkesi gereği herkes için neyin gazap neyin rahmet olabileceği/ olacağına dair öngörüde -sağduyuda- bulunarak kendimize ve diğerlerine gazabı değil de rahmeti öncelemek -galip kılmak- gerekmez mi? Aleyhimize olan değil de lehimize olanı tercih etmek hem ahlaki anlamda hem de pragmatik anlamda ussallığın gereği değil mi?

Gazap sonuçta ilinek iken rahmet hep üzerine katlanan zenginliğimiz olmalı değil miydi? Ahlaki anlamda kötülüğü iyilikle savmak dahi rahmetin öncelenmesi gerektiği gerçeğini açıklar iken sonuçlara kör yaşamak pek ussal değildi.

Rahmete dair o kadar çok şey vardı ki rahmete inat gazabı, zulmü, kötülüğü öncelemek, insanın fıtratına, aslına ihanet etmesinden öte değildi. Kötülüğün dayanağı nefsi emmare olsa da cehaletten beslenmekteydi. Batılda kalmamak için hak olan ilime, kötülükte inat etmemek için de hak olan ilime bağlı olarak ne olması gerektiğinin ahlak bilgisine ihtiyaç vardı. Gazabın değil de rahmetin tesis edilmesine herkesin ihtiyacı vardı.

Tinsel doğası gereği insan hem kendini gerçekleştirme erki yani iradesi göstermekte olarak eylemlerini değer biçimsel kılmakta hem duygu varlığı olarak ilişkilerini değer biçimsel kılmakta hem de anlam değer varlığı olarak yönelimsel ve davranış biçimsel olarak bilfiil ahlak biçimsel var olmaktaydı… ki varlık sahnesinde ilişkilerde kendi lehine ve aleyhine olanların deneyimi doğrultusunda da ahlak biçimsel varoluşu kendine pragmatik anlamda ilke kıldıkları ile sürekli kılmaktaydı.

Önemli olan ise herkes ile ortak varoluşta kendi -ben- olmak, ortak bir hikâye içinde bulunmakta gerçekleşir iken hakkaniyet ilkesi gereği herkesin faydasına olanlar doğrultusunda varoluşu ortak gerçeklikte sürekli kılabilmekti. Ortak varoluşta ilişkilerin sürekli, sürdürebilir ve geleceğe yönelik olarak yönetilebilir olabilmesi için ahlak, kaçınılmaz olarak bulunandı. Ortak varoluşta öteki ile var olmak için dahi olsa insan, ahlaki ilkeleri ilişkilerine temel kılmış olarak kendine buyruk kılabilmekteydi.

Söz konusu olan Tanrı ve Tanrı'nın varlığında olması gerekenleri (gerçekleşmesi gerekli -kılınmış- olan değerleri) yaşamak ise bu dahi ahlak biçimsel olmayı gerekli kılmaktaydı. Yaşananların sonuçları olan bir evrende de hakkaniyet ilkesi gereği ahlak biçimsel yaşamak, sonuçta bir ahlak belirlenimi olan kötü olan ile karşılaşmamak, yüzleşmemek, hesaplaşmamak için olması gerekendi… ki bu anlamlar doğrultusunda din: Tanrı ile insan arasındaki hukuku ahlak biçimsel anlamda tesis etmekte olduğu gibi yaşananların sonuçları olan bir evrende hak ve

hakkaniyet ilkesi gereği olması gerekene/ gerekenlere göre yaşanması gerektiğini teklif anlamında vazetmekte olan olgusallığa haizdi.

Ahlak en temelde nefsi emmarenin kötücül doğası gereği de insan tininde kötü ahlak belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi. İster toplumsal aidiyet ve sorumluluklar sebebi ile ister bireysel ve toplumsal anlamda ortak varoluşun uyumlulukta tesis edilmesi olanağı olması sebebi ile güzel ahlak idealde gerçekleşmesi gerekendi. Bilfiil tanrısal olup da yaratılmışlarda bilkuvve gerçekleşen özsel ve öznel olan olanaklar anlamında tanrısal karakter ve karakterlerin tanımlanıyor, onanıyor olması anlamında kimlikler (Esmayı Hüsna ve esmayı has anlamında yaratılmış olanlarda gerçekleşiyor olması), her yaratılmış olanın özsel karakter belirlenimlerine içkin çizgilerde ahlak biçimsel var olduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Ahlak biçimsel olmaktan hem tanrısallar ile var olunduğu hem öznenin irade-duygu, anlam-değer, inanç-eylem, karakter-kimlik vb. belirlenimlerde var olmasından dolayı hem varlığını değer bulan öznenin kendine tutunma biçimi olması hem ortak varoluşta ilişki kurmanın en temel biçimi olması hem geleceğe yönelik var olma çabası içinde bulunulması sebebi ile kaçış yoktu… ki bu ve daha birçok nedenden dolayı ahlak biçimsel olmak tinselliğin/ öznelliğin doğası gereği iken idealde olması gereken ahlakın nasıl olması gerektiği sorgulanması gerekendi. Hem ilişkilerde hakkaniyet ilkesi gereği herkes için pragmatik olmak hem de yaşananların sonuçları olan bir evrende sonuç belirlenimli olarak pragmatik olmak anlamında ahlak, fıtrat ile uyumlu olarak herkes için olması gerektiği doğrultuda değerlendirilmeliydi.

Ahlak tinsel olmanın doğası gereği kaçınılmaz olandı ve idealde olması gerektiği yönde gerçekleştirilmesi gerekendi. Tanrı dahi rahmeti kendine farz kılmış yani rahmeti kendine vazetmiş, ahlak belirlenimi kılmış iken zorunlu ahlak belirlenimleri temelinde idealde ahlakın nasıl

olması gerektiğine dair ilkeli olmakta ahlak sahibi olduğunu beyan etmekteydi.

Tanrı'nın kendiliğine yüklem almış oldukları bilfiil yaratım ilişkisinde farklı biçimlerde yarattıklarında da gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Varoluş ahlak biçimsel olarak gerçekleşmekte yani ahlak biçimsel olarak varoluşa, kendiliğe tutunulmakta iken ortak varoluşta idealde evrensel olan ahlak, nefsi emmareye rağmen Tanrı'da gerçekleştiği gibi olması gerekendi… ki rahmet belirlenimli hak ve hakkaniyet ilkesi gereği idealinde erdemler olarak gerçekleşmesi gereken ahlak ile ötekine tutunmak, ötekiyle var olabilmek de gerçekleşebilsin… olanaklı olabilsin.

Tanrı'dan paye almanın sürekliliğinde var olmak gerçekleşir iken rahmet ilkesinde ahlakı, fıtrat ile uyumlu olarak meşru zeminden hareket ile gerçekleştirmek gerekirdi. Rahmet ilkesi ve fıtrat ile uyumlu olmanın meşru zemininden hareketle de hak ve hakkaniyet belirlenimlerine göre ahlakı, güzel ahlak idealinde yaşamak, tesis etmek olması gerekendi.

*

Güzel ahlak; ötekinin değer olarak öncelenmesini gerektirir iken nefsi emmarenin tekbenci yani ben merkeziyetçi değer merkezli olarak kendi olma tavırlarında ötekini önemsemediği bencil doğası sebebi ile ben ve öteki ayrımında kişilikte yarılmaya sebep verir. Ben ve öteki ilişkisinde öteki, kendinde değer olmaktan daha çok, nefsi emmare sebebi ile kişi tekbenci olmakta iken benin faydalanacağı nesnesi olarak karşısında durur. Bencilliğin yani kendiliği değer merkezli kılmanın sonucunda ise ben ve öteki ilişkilerinde var olma olanağı bulur iken sürekli, sürdürebilir, geleceğe ortak adım atabilme olanağı olarak yönetilebilir ilişkiler ve gelecek yönetimi anlamında ortak ilişkiler geliştirmek olanaklı değildir. Bencillik, kişinin öteki ile varoluşun rahmetinden kendini ayrıştırmasından dolayı evvela kendisine kötülüktür.

Bencillikten öte güzel ahlak, özneler arası ilişkide entegrasyonun bir aracı olması anlamında da önemli iken birbirini tamamlıyor olmanın gereği olarak varoluşun; aile, arkadaşlık, komşuluk vb. ilişkilerde üst değerlerde gerçekleşmesini olanaklı kılar… ve anne, baba, komşu, arkadaş, dost vb. güzel ahlak ile hak edilen karakterlerde ötekinin de değer olduğu ilişkide hak edilerek yaşanmasını olanaklı kılar.

Güzel ahlakın ihlası (sadece kendi olarak ve kendinden olarak hakiki olmayı) içermesi gerekir. Maddi nesneleri veya ben merkeziyetçi olarak sadece kendiliği anlam-değer bağıntısında yüklem alan tekbenci olmanın bir belirlenimi olan bencilikten farklılık göstermekteydi. Ötekine dair olanı yüklem alabilmenin olanağı olarak kendiliği bencillikteki gibi kendine kapanmakta değil, ilişkilerde yeni bir oluşa hazır kılmaktaydı. Özgeci olmakta, ilkesel olanı gerçekleştirir iken yüklem almanın olanağında kendiliği -öz benliği- aşmak değil de yüklem almaya açık oluş içinde yeniden yaratılabilir olan kişiliği -kendi olma belirlenimlerini- aşmayı olanaklı kılmaktaydı. Nefsi emmareye rağmen onu aşarak kendi olabilme olanağını da sağlamaktaydı. Kendiliği kendi olmaktan koparmadan, kendi bütünlüğünü koruduğu ilişkilerde karakter ve kişilik (şahsiyet) belirlenimlerinde yeniden yaratılmasını olanaklı kılmaktaydı.

Özne yüklem almaya açık oluş içinde iken özde zaten kendisidir ki bencillik ile benliği yine kendine tutum davranışlarda yüklem almış olarak kendine kapanmış olmakta yük kılmış olmaktan öte durmaz. Varoluş elbette ben merkeziyetçi olarak gerçekleşir ama benliğin yüklem almaya açık oluş içinde tutum ve davranışlarda ben merkeziyetçi olarak ötekinin haklarını ve var olma değerini yok sayarak var olma çabası ortak varoluşta kabul edilebilir bir durum değildi… ki benlik, ilişkilerde beliren bencillikte kendini kendine yük kılmaktaydı. Hakikatten sonuçsuz kalmakla kalmayıp, ilişkilerde yalnızlaştıkça, sonuçsuz kalındıkça da yükün ağırlaşması ve altında eziliyor olmak

kaçınılmazdı… ki kişi kendine yük, varoluşunun altında ezilmekte olarak kendini bulurdu.

Özgeci olmakta ihlas ile kendi olmanın korunduğu bilfiil olması gerekeni gerçekleştirmekte gerçekleşen güzel ahlak diğeri için de olmayı sağlarken ortak ilişkilerde yüklem almaya açık yeniden yaratılmayı olanaklı kılmaktaydı. Kendiliği yük edinmekten öte, kendi olmaktan yana mutmain olmanın olanağıydı. İlkeler tanrısal iken tanrısal olanları gerçekleştirirken kendiliği Tanrı'ya ait olanlarda bulmak, gerçekleştirmek kendinden gerçekleşen sükûnda huzur bulmayı, sadece kendi olmayı olanaklı kılmaktaydı… ki kendi olmanın huzuru için dahi olsa özgeci olmak güzeldi.

İlişkilerde gerçekleşen erdemler yani ötekinin değer olarak öncelenirken özveri ve fedakârlık gerektiren, bilfiil gerçekleşmesi olanaklı olan ahlak biçimsel faziletler, rahmete dair güzel ahlak belirlenimleriydi… ki güzel ahlak; nefsi emmarenin tekbenci doğasına rağmen hakkaniyet ilkesi ile ötekinin önemsendiği, varoluş değerinin onandığı özverili olmakta fedakârlık göstermekte gerçekleşmesi olanaklı olandı.

Karşılıklı varoluşta özgecilik (diğerkâmlık) ile sen karşındakinin değer olduğunu onamış olsan da nefsi emmare sahibi kişinin ahlaki çiğliği sebebi ile seni değer olarak görmesi gerektiğine dair bir kaide yoktu. Bu durum kişiyi güzel ahlaktan mahrum etmeli de değildi. Çünkü güzel ahlak, diğerini önemsemek ile kalmayıp, bilfiil Tanrı rızasını gözetmek ile de ilgili olup üst bir ilkede kendi olabilmenin olanağını vermekteydi.

Yüklem almaya açık öznellikte gerçekleşen -olan- belirlenimleri ile var olanın; tinsel anlamda başka şeyler olma, kendini kılma olanağı vardı ki bu anlamda yüklem almalara bağlı olarak bilfiil gerçekleşenler doğrultusunda huy, kişilik, karakter/ kimlik vb. belirlenimlerde ahlak biçimsel var olması kaçınılmazıydı. Yüklem almalara bağlı olarak var olan öznenin, kendi olmayı yeterli kılan olanakları dahilinde koşul,

ihtiyaç, ilke belirlenimli gerekli olanlar vb. bağıntısında süreç belirlenimli olarak sanatçı, filozof, arif, iyi veya kötü, şeytan ya da rahmani olabilmeye açık olduğu değişim oluşunda var olduğu/ olabildiği görülmekteydi.

Bilfiil yüklem almaya açık olan, yüklem almalara bağlı olarak değişebilendi… ki anlam-değer bağıntısında yüklemler alabilen özne, varlığı bilmekten farklı olarak bildiği yönde ahlak biçimsel olarak varlık ile ilişkilerini, yüklem aldıklarıyla kendini iradi olarak kayıtladıklarında belirleyebilmekteydi. Özgecilik de varlık ile ilişkilerimizi nasıl kurmamız gerektiği ve nasıl olmamız gerektiğinin bir varoluş biçimi olarak gerçekleşebilendi. Ötekini yok saymadan, karşılıkta beklemeden yapılması olanaklı olan güzel ahlakın, felsefi tanımlanması yani kavramıydı.

Karşındakinin duyarsızlığı, ahlaki çiğliği güzel ahlaktan taviz vermenin sebebi olamazdı. Çünkü kişi; güzel ahlakta -özgeci olmak ile- sadece ötekini değer olduğunu kendine onamakta değil, vicdani anlamda kendini de değerli olanı, olması gerekeni yapmak ile değer olarak görünüşe taşımaktaydı. Varoluş çabasında kendini değer olarak bulmaktan farklı olarak güzel ahlakta kendiliği değer bulmak, gerçekleştirdiklerinin gerçekte değer olması ile ilgili olup ilişkide kendini değer kılmak anlamını taşımaktaydı. Kişi, insan olmaya dair insanlık haysiyetini -değerini- de korumuş olmaktaydı.

Böyle olsa da aile, dostluk, kardeşlik, ümmet vb. özgecilik ile gerçekleşmesi bilfiil olanaklı olan olgular vardı ki özgecilikten yoksun gerçekleşmekte değillerdi. Bir üst değerde buluşmanın olanağı olarak güzel ahlak, en temelde özgeciliği (alturizmi) içerir… ki ötekinin karşılıklı olarak önemsendiği oluş içinde varoluş değeri yani kendiliğin değer olarak bulunuyor olması, samimi olarak karşılıklı onanmış olur… ki Allah'ın El Hamid isminin evrenselliği gereği her kişi öteki ile ilişkilerinde önemsenmeye ihtiyaç duyar… ihtiyaç duymak ile de

kalmaz, varlığının değer olarak öncelenmiş olmasının, benliğinin değer olduğunun kabulünün sevincini duyar. Var olmanın sevincini uyandıran özgeci yani salih amele/ güzel ahlaka dair ilişkilerde karşılıklı olarak birbirini onurlandırmak yani kendi olmaktan yana şeref duymak, kendi olmanın değerinden yana izzet sahibi olmak vardır ki bu tekbenci olarak bencil olmakta edinilecek değildi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki özgecilik aidiyet duymak ve sevmek duygusunu ilke olarak içerir ve gerçekleşme olanağı bulur. Aidiyet ve sevgi ile beraber gerçekleşme olanağı bulan sorumluluk duyma, merhamet, cömertlik, şefkat, adalet vb. özsel olup da insan olmayı karşılıklı değer oluşu içinde hissetmek, yaşamak için gerekli olan güzel ahlak belirlenimlerinin gerçekleşmesi özgeciliği yani öteki için de var olmayı görünür kılar… ki özgeci olan biri sadece diğerine rahmet etmekte değil, karşılıklı varoluşta özgeci olmak ile edinilen öznel kazanımlar ile kendine de rahmet etmektedir.

Bu durum, karşılıklı bir alışveriş aklı üzeri gerçekleşmesi olanaklı olan değil, karşılıklı varoluşta özsel olarak ötekine duyarlı olmanın hakikiliğinde ihlasın yani en salt biçimde kendi olmanın korunduğu durumda, nefsi emmarenin menfaat tuzağına düşmeden gerçekleşmesi olanaklı olandır… ki duyguların eril doğası gereği kendilik, yüklem alma özdeşliğinde duyguları biricik olmalarında deneyimler iken menfaat duyarak merhamet, şefkat, cömertlik, adalet vb. gösteremez. Gösterilmekte ise merhametten, şefkatten, cömertlikten, sorumluluktan, adaletten, aidiyetten ari bu ilkelerin maske edinilmiş olması söz konusu olmaktadır.

Özgeciliğin en temel ilkesi hakkaniyet ilkesidir ki karşılıklı varoluşta karşılıklı olarak birbirini önemsemek, özgeci olmanın gereği olan özveri ve fedakârlıklar ile gösterilebilir. Özgeci olmanın en temelinde karşılıklı olarak birbirini önemsemek, değer kabul etmek vardır ki bu da sevgi, aidiyet ve sorumluluk duygusu olduğunda gerçekleşir… ki bireysel

anlamda sevginin olduğu durumlarda özgecilik görülebilse de toplumsal ilişkilerde aidiyet ve sorumluluk duygusunun gelişmediği ilişkilerde ve toplumlarda (ki toplum ilişkilerde bilfiil gerçekleşendir) özgeciliği görmek olanaklı değildir.

Özgecilik; herkesi sevmek, iyilik budalası olmak veya diğerine emir etmek ile gerçekleşen olmaktan öte, ihlas ile diğerinin önemsenmesi, diğerine duyarlı olmaya ve diğerini sevebilmeye açık olmakta gerçekleşmesi olanaklı olandır… ki özgeci olalım demek veya özgeciliği emretmek ile, nefsi emmarenin kötücül doğası da düşünüldüğünde özgeci olunmaz. Özgeci olalım demek ve özgeciliği emretmek ile olsa gerek ki sadece özgecilik hatırlatılmış olur. Ancak, yaşananların sonuçları olduğunun deneyimine açık olan bir varoluşta özgecilik; ötekinin gözünden nasıl bir kişiye bakılıyor olmak ve gelecekte neler ile karşılaşmak isteğine bağlı olarak öngörülü bir oluş içinde kişinin, kendilik değerini sürekli kılmasının ve daha kolay yaşanabilir bir dünyanın gerçekleşmesi için olması gereken ilke olarak bulduğu olur. İhlas, hemhal olmak, rıza, aidiyet, sevgi, hakkaniyet ve vicdan özgeciliği olanaklı kılar.

En temelde insan tekbenci olmasına rağmen aile, eş, ümmet vb. aidiyet duyduğu üst kimliklerde özgeciliği ilişkilerde aranan olarak bulur. Sevdikleri ve aidiyet duyduklarının geleceği için kaygılanıyor ise özgecilik güzel ahlakıdır. Vicdan ise özgeciliğe eyler.

Özgecilik en temelde güzel ahlak sahibi olmanın olanağıdır. Özgecilik, nefsi emmarenin tekbenci, bencil ve bütünden koparan ve ayrıştırıcı olan doğasına rağmen yeniden bütüne katılmanın, bütünlüğü korumanın, kendiliği değilse de kişiliğini terbiye etmiş olarak aşabilmenin güzel ahlak belirlenimidir. Tanrı gibi üst bir ilkeye adanmış olmanın ruhuna sahip olanlar özgeciliği öteki ile ilişkilerinde terbiye olmanın gereği olarak bulur… hem Tanrı’ya adanmış olmak ile Tanrı’ya özgeci yani Tanrı için de olabilmek ve ilkeye dair gerçekleştirdikleri ile

Tanrı'ya yükselme olanağı bulurlar hem de ötekine duyarlılık ile halka inebilmen, uyum ve bütünlüğü korumuş olarak öteki ile ilişkilerini üst bir ilkede gerçekleştirme olanağı bulmuş olurlar.

Yukarıda özgeciliğe dair gözlemler ile de tanık olunabilecek olan ifade edilenlere rağmen: varoluşun ortak gerçeklik olduğundan, karşılıklı değer oluşu içinde yaşanması gerektiğinden bağımsız olarak, tekbenci olmakta iken varlığını sevmek değil de varlığını değer bulan özne için ben ve öteki ilişkisinde, özgeciliğin kendilik değerini yitirmek anlamını taşıdığını söyleyenler de olmuştur. Bununla kalmayıp, en temelde tekbenci iken pragmatik olunması sebebi ile pragmatizm izleğinde özgeci olmanın olanaksızlığına dikkat çekilir iken özgeci olmayı herkese dikte etmenin ahlaksızlık olduğunu dahi söyleyenler de olmaktadır.

Elbette nefsi emmarenin tekbenci doğası gereği pragmatik olmak kaçınılmaz iken nefsi emmareye rağmen özgeci olmak, olanaksız değilse de ahlaki terbiyeyi gerektirir iken zordur. Özgeci olmak herkesten bu anlamda beklenemez ama kişi olmanın değerini karşılıklı varoluşta korumanın ve özgeci olmanın diğer kazanımları gereği özgecilik tavsiye edilebilir. Nefsi emmarenin kötücül doğasına aşkın ilişkiler kurabilme olanağı olarak da özgecilik değerlendirilmelidir. Ayrıca öteki ve diğerleri karşıt ayrımında durmaktan ise aidiyet, aile, arkadaşlık, dostluk, yol kardeşliği vb. özgeciliği bir biçimde içeren durumlardan bakıldığında özgecilik; benliğin yitimi değil, benliğin bütüne -varlığa- katılırken korunmasını olanaklı kılan yaratım biçimlerinde ve yaratım oluşu içinde gerçekleşmesini olanaklı kılar.

Bir daha söylemek gerekir ise aidiyet, sorumluluk, sevebilmek vb. olanaklarda özgecilik, ötekine duyarlı kılan bu duyguların ve duyguların eril doğası gereği biricik deneyimlenmesinde, pragmatik olmaya aşkın olarak hakiki olmayı barındıran ihlasta bilfiil yaşanması olanaklı olandır. Özgeci olacağım veya olun demek ile özgeci olunmaz. Ötekinin yaşadığı içsel deneyimlerini yüklem almaya açık olmak anlamında hemhal

olmaya da açık olmak ve yukarıda belirtilen aidiyet, sorumluluk, sevebilme olanakları, özgeciliğin gerçekleşmesini olanaklı kılar.

Özgecilik, olanakları gerçekleştiğinde bilfiil gerçekleşmesi olanaklı olandır. Hemhal olmaya açık olmak, özgeciliğin nedenlerinden olduğu gibi hemhal olmaya kapandıkça özgecilikten de uzaklaşmak söz konusu olabilmekteydi.

Kendi için ve öteki için de var olmak özgeciliğin temel esasıydı. Ötekine zarar verecek, yok sayacak, incitecek vb. tutum ve davranışlardan kaçınmak da özgeciliğin gerekenlerindendi… ki özgeci olmak ile güzellik, ahlaki anlamda güzellik olarak değer yargısal gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. İçerik biçim bağıntısında öz ve görünüşün birbirini etkir oldukları da düşünüldüğünde, ahlaki anlamda güzellik ruhsal güzellik olması ile beraber, kişilikte bütünlüğün sağlanmasını da olanaklı kılar iken bedenin dahi ruhsal güzellikten paye alması olanaklıydı.

Kişinin; kendiliğe yüklem alabilmenin olanağında yüklem alınabilir olanların değişimi içinde her şeyi sevmesi, her şeye dair aidiyet duyması veya her şeyden sorumlu olması elbette beklenemez. Bundan dolayıdır ki özgecilik merkezinde kendini gerçekleştirmesi de beklenemez… ama kişinin yaptıklarından, yakın ilişkilerde bulunduklarından, hak edilmesi gereken üst değerlerden sorumlu olması, sevdiği veya değer bulduklarına aidiyet duyması, özgeciliği ilişkilerinde merkeze almasını gerekli kılar.

Öteki ile ilişkilerde kişinin sonuçta kendi faydasına ve diğerinin var olma değerini önemsiyor olarak kazanımlarından bağışlıyor veya paylaşıyor olması dahi karşılıklı var olabilmenin sürekliliği adına önemli iken pragmatizmi (faydacılığı) kısmi anlamda dahi olsa özgeci olmaya eyler. Toplumda hak edişlerin devlet aracı -aracılığı- ile vergilendirilmesi dahi ilkelerin (adaletin, ilmin, sağlığın, güvenliğin yani en genel anlamda selametin vb.) genele yaygın hizmet olarak kurumsal anlamda işlevsel

kılınmasının aracı kılınır iken genele dair faydacılığı içermesi adına genel özgeciliği içerirken önemlidir.

En temelde evrensel hukuk esasları olan: a) doğuştan gelen var olma hakkının -değerinin- ve sonradan hak edilmiş olanların güvenliğinin sağlanması b) fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetlenebilirlik, hesap verebilirlik, tam rekabet ortamının oluşturulması ve korunması c) fıtrat ve üst değerler ilişkisinde uyumluluğu esas alan meşruiyet ilkelerinin belirli kılınması ve hak kazanımlarının güvenliği ve vergilendirilmesi, herkes için hukuk anlamında genel özgeciliği içeriyor olması adına önemliydi… ki kişiler, dinler, kurumlar, devletler veya diğer türler arasında gelişen aidiyet belirlenimli bütün ilişkilerde bilfiil gerçekleşmesi için dikkat edilmesi gereken hukukun esasları, beraber yaşamanın olanağı adına önemliydi.

Hukukun esasları ile eşitlik; hakların korunumu, ilişkilerin meşruiyet çizgisinde belirli kılınması, ereğe bağlı selamettin tesis edilmesi ile herkes için hukuk içeriğinde zaten tesis edilebilirdi. Elbette fıtri olanaklarda görülen yeterliliklere göre veya hak edişlere bağlı kazanımlara göre eşitlik söz konusu değildi… ama hak edişlerin vergilendirilmiş olması ve yeterliliklerin göz ardı edilmeden birbirini tamamlamaya dair organizasyonlarda diğerleri için de kılınması, eşitliği hangi ilişki düzeylerinde bulmamız gerektiğini göstermekteydi.

Hukukun esasları, "Herkes için hukuk" der iken hukuki anlamda eşitliğin hangi anlamda tesis edilebileceği gerçeğini görünür kılmaktaydı… ki adalet, hukuki sınırlar içinde eşitlik ilkesinde tesis edilmiş olarak görünüş bulsun. Yani fıtri farklılıklara ve hak edişlerde ki birikim farklılıklarına rağmen eşitlikten bahsedilecek ise hukukun esasları, bireysel anlamda veya hak edişlerde eşit değilsek de kamusal alanda eşit olarak var olmanın olanağını vermekteydi. Kişi kendi için iken diğerleri için de olmayı, hukukun esasları ile sınırlanmış kamusal alanda

bulabilirdi. Yeter ki bencilce kendini, hukuk ile çevrelendirilmiş kamusal alandan soyutlamış olmasın.

Hukuki anlamda kamusal alanda eşitlik, kişi kendi için iken diğerleri için de olmayı öğrendiğinde ve bu doğrultuda olması gerekenleri olan sorumluluklarını gerçekleştirdiğinde olanaklıydı. Nefsi emmarenin tekbenci kötücül doğası sebebi ile kamusal alanda eşitliği tesis etmek zor olsa da hukukun esaslarını tesis etmek ve olması gerekenlerin gerçekleşmesini sağlamak, imkânsız da değildi. Özgecilik, kendi için iken diğeri için de olmayı esası olarak bulmakta iken evrensel hukukun esasları ile herkes için hukuk tesis edildiğinde kısmi anlamda da olsa kamusal alanda özgecilik tesis edilebilirdi.

Devlet, sosyal devlet olarak eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, emniyet ve hukukun esasları ile hizmet sunar iken herkes için devlet olmak ile kamusal alanı özgeci kılabilirdi. Kamusal alanda eşitlik, özgecilik ile doğrudan ilgili bir konuydu ki devlet hukuk devleti ve sosyal hakları tesis etme becerisi gösterdiğinde, kamusal alanı özgeciliği içerecek biçimde yapısal kılıp, öngörülü bir geleceğe adım atma olanağı sağlayabilirdi. İyi ve doğru olmaya dair ilkeler bu durumda evrensel bağıntıda, devletin kurumsal çatısı altında, ilişkilerde yasa belirlenimli olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki Tanrı’nın vicdanlarda yeri olan ve tesis edilmesi gereken devleti anlamında dinde, ilkeler; ilişkilerde tesis edilmesi gereken yasa olarak, özgeci yani güzel ahlak belirlenimli tesis edilmesi istenenlerdi. Kişi kendi için iken diğeri için de olmayı özgeciliğin ilkesi olarak bulmakta iken din bu anlamda özgeciliği, salih amel veya güzel ahlak ilkesi ile zaten vaaz etmekteydi.

Âdem’den Hatem’e İslam anlamında din, ortak söyleminde güzel ahlakı idealde edinilmesi gereken olarak tavsiye eder. Ortak varoluşun doğası gereği de güzel ahlak -özgecilik-, yer yer emredilerek hatırlatılır. Kur’an ayet ifadesi perspektifinden bakıldığında, nefsi emmareye rağmen özgeciliğin zor olduğuna dikkat çekilir ve zor olanın yapılmasının,

yapılanların sonuçları olan bir dünyada kişinin hayrına olduğu belirtilir. Özgeciliğe alıştırmış olmak için olsa gerek ki gerçekleşenlere bağlı sonuçların olduğu bir dünyada, özgeciliğe dair yapılanlara karşılık mükafat verileceği belirtilir.

Aslında ise yapılmak istenen; nefsi emmareye rağmen ve kişinin nefsi emmareye dair tekbenci kötücül doğasını aşarak ahlaki anlamda iyi, doğru olanı gerçekleştirir iken öteki için -de- olması gerekeni yaparken ahlaki anlamda güzelliği yakalayabilmesidir. Ben ve ötekinin karşılıklı ilişkilerde birbirinin kendilik göğüne inebilmesi ve katılabilmesi ile yalnız olunmayan varoluşta kendilik değerinin karşılıklı onanma içinde korunabilmesidir. Ötekinin değer olduğunun idrakinin edinilmesi ile de karşıt olmaya aşkın karşılıklı var olabilmenin olanağında karşılıklı değer olmanın korunması ve yeni bir üst değer anlamında ortak değerler edinmiş olmakta buluşarak varoluşun anlamlı kılınırken değer oluşunda yaşanmasının olanaklı kılınmasıdır.

Ortak anlam-değer yüklemlerinde (aile, dostluk, ümmet, kardeşlik vb.) ilişki geliştirilmediğinde; yalnızlaşan kendilik, anlamsızlaşan varoluş (kendilik, ilişkiler ve yüklem almalar), özsel olana dair fayda vermeyen faydacılık, kişiye yük olur. Vicdan, sorumluluk ve aidiyet duyulanlarda uyandığında yani us: idealar (iyi, doğru, güzel) ile hakkaniyet ilkesi gereğinde ötekinin ben-e katıldığı oluşta, öznel kritik olarak pratik kritik ve dolayısıyla da ahlak kritik işlevsel olduğunda, özgecilikten uzak kendiliğe yük olarak yüklem alınmış olanlar ağırlaştıkça altında ezilenler olur.

Söz konusu vicdan ise: hakkaniyet ilkesi gereği ötekinin ben-e katıldığı meleke olması ve değer biçimsel anlamda öznelliğin yine öznenin kendi yargıları ile kendini değer biçimsel yaratıyor olmasına katılıyor olmasıdır ki vicdan, özgeciliği içermiş olarak gerçekleşmek zorunda olandı. Ben ve öteki, ilişkilerinin sonucunda gerçekleşme olanağı bulur iken varoluşun ortak gerçekliğinde (sen hikâyesinde de diyebilirsin)

özgecilik, nefsi emmarenin bencil olup da kötücül olan doğasını aşmanın vicdan ve dolayısıyla da güzel ahlak ilkesiydi.

Özgecilik; faydacılığı gözetmiş olmadan yapılıp da sonuçları hep fayda sağlayan güzel ahlak belirlenimiydi. Gönülde huzur, yaşam sevinci, ilkeyi yaşamanın verdiği özgüven, öteki ile ilişkilerde bütünlük ve uyum, ilişkilerde süreklilik, geleceğe ortak adım atabilmek, aidiyet duymak, diğerlerine duyarlı olabilmek, bütünden ayrı durmadan hep yeniden yaratıcı etkinliğe olması gerektiği gibi katılabilmek, öznel olan tanrısalları -ilkeleri- yaşarken Tanrı'ya ermek, nefsi emmarenin kötücül doğasından korunuyor olmak vb. nice rahmet, özgeciliğin olması gerektiğinin -hikmetine dair- sonuçlarıydı.

Var olmak ortak varoluş içinde nedenlenmiş iken var olmayı değer olarak bulup da kendisinden sorumlu olan özne için diğerinin varlığından da sorumlu olduğunun idrakinde olarak özgecilik, sorumluluk sahibi öznenin ahlak biçimi yani var olma biçimiydi. Varlıktan kendini ben ve öteki olarak ayrıştırma değil, kendi olmayı da korur iken biz olarak varlığa katılabilme olanağıydı.

Özgecilik; faydacı olarak mihnet altında kılmak, kötücül olarak mihnet altında kılmaktan dolayı haz almak veya yapılanların sonuçlarından kazanımlar edinmek için yapılacak olan değildi. Kişinin, öncesinde menfaatine olan sonrasında faydasına olacak diye bir kaide de yoktu. Özgecilik; söz konusu nefsi emmarenin tekbenci kötücül doğası ve duyguların hakiki kılan doğası sebebi ile, menfaat öncelenerek fayda beklemiş olarak yapılacak olan değildi. Öncesinde menfaat karşılığı beklemeden ama sonrasında fayda vermiş olan olarak gerçekleşmekteydi. Ferdi olarak herkesten beklenecek değil, kişinin kendi rızası ile ihlas ile yapması gerekendi.

Bilfiil gerçekleşen ben ve öteki ilişkisinde özgecilik; ötekini kendilik göğüne (sen gönül de diyebilirsin) katabilme olanağı olarak karşılıklı var olmayı olanaklı ve sürekli kılabilmek için olması gerekendi… ki bu dahi

kişinin, öncesinde menfaatine olan faydayı düşünmesi haricinde, özgeciliğe dair gerçekleştirdiklerinin sonucunda bulduğu bir faydaydı. Bu durumda sorulması gereken soru: söz konusu özneler arası ilişkide birbirini tamamlamak ve ortak kazanımlarda buluşmak anlamında faydacılık ve faydacılık değil de fayda olgusundan kaçışın olmadığı oluş içinde bulunmak ise nasıl bir faydanın/ faydaların ilişkilerde ve dolayısıyla da eylemde/ eylemlerde gözetilmesi gerektiydi.

Söz konusu olan karşılıklı var olmak ise özgeciliği içeren ve birbirini tamamlayan ilişkilerde faydaların gerçekleşiyor olması kaçınılmazdı. Kötü olanın ayrıştırıcı, bozucu, bütünlükten koparıcı, yalnızlaştırıcı vb. olması ayrıca nefsi emmarenin bencil doğası gereğinde kötü olmaktan haz alabilmeyi fayda bilmesi veya kötü olanı menfaate dair kullanabilir olması söz konusu olduğunda, özgecilikten ve dolayısıyla da kişinin hayrına, faydasına olan sonuçlardan uzak kalınabilirdi. Kişinin faydasına -hayrına- dair olan, sonuçta varoluşun ortak gerçekliğinde ötekinin de faydasına olandı… ki ötekinin de faydasına olanda buluşuyor olabilmek ile ortak bir hikâyede buluşmak olanaklı olabilmekteydi.

Ortak hikâye ise üst ve ortak değerlerde özneler arası ilişkide birbirine duyarlı olmak ile beraber gerçekleşen birbiri ile buluşmayı, birbirine katılabilmeyi, birbirinde olabilmeyi olanaklı kılmanın değer nesnesiydi. Sonuçta da varoluşu değer buluyor olmayı sürekli kılıyor iken birbirimize tutunarak varlığa ve dolayısıyla da kendiliğe tutunmayı da sürekli kılabilmeyi olanaklı kılabilen değer nesnesiydi.

Bireysel anlamda özgecilik herkesten, şartlandırmış olarak elbet beklenemezdi. Genel özgecilik ise Kur’an perspektifli dini söylem çerçevesinde nefsi emmareye rağmen salih ameller/ güzel ahlak ile Allah için olmakta veya hukuk ve dolayısıyla da devletin hukuk esasları ile hizmetleri (tanrısal olan ilkeleri genele yaygın gerçekleştirmesi) gereği çatı devlet yani herkesin devleti olması ile gerçekleşmesi olanaklı olandı.

Sonuçta herkesin menfaatini gözeten değil de herkesin faydasına olan ortak değer nesneleri yani aile, ümmet, millet, insanlık vb. ortak hikâye edinmek, herkesin ortak hikâyesinde özgürce yaşamasını olanaklı kılan evrensel hukuku çatı olarak inşa edebilmek, herkesin devleti olarak hizmet edebilen devleti kurabilmek genel özgeciliğin olması gerekenleriydi. Nefsi emmarenin kötücül doğasının şeytani ahlaka bürünmüş olması ve kurumsal olarak da yapısallık kazanmış olması söz konusu olduğunda bireysel ve genel anlamda ilişkilerde ilkel anlamda menfaatler gözetilirken (özellikle kapitalist dünyada) özgecilik gerçekleşmesi zor olandı… ama gerçekleşmesi olanaksız olan değildi.

Dini anlamda bizden istenen ise bütün zorluklarına rağmen özgeciliğin korunuyor olarak insan olma haysiyetini yani değerinin veya insanlığın değer oluşunun ötekine duyarlı olmakta ve öteki için de olmakta korunuyor olmasıydı. Her şeye rağmen özgecilik gerçekleşmesi olanaklı olandı. Birilerin; kişi olma değerinin hiçe sayılıyor olması beklentisi anlamında ahlaksızlık yargısında değerlendirmesinden öte, bilakis kişi olma değerinin korunmasının gereğiydi.

Ben ve öteki ilişkisinde, ötekine rahmet olurken paylaşmak, kendine dair/ ait olanı paylaşmaktı. Öteki için feda ettikleri ile nesnelerine aşkın kendi olabilme olanağını yakalamak da kendi olmaya dair rahmetti… ki severken sevmeyi yaşıyor olmak, paylaşırken yaşam sevinci bulmak, kötü olanı bastırırken (sen bilinçdışı kılarken de diyebilirsin) değil de özgecilikte terbiye ederken kendilik kontrolü -özdenetim- edinmek vb. özgeci olmak ile kendine rahmet ediyor olabilmek anlamını da taşımaktaydı. Özgeci olmanın gereğinde aidiyet, sorumluluk, adanmışlık, fedakârlık, vicdani anlamda sükûn bulmuş kendiliğin, nesnelerine aşkın kendi olmaktan yana mutmain olmanın, kendinde tamlığı bulmanın da gereğiydi.

Söz konusu nefsi emmare ve nesnelerinde var olmak ise kendilik -ben-, hep kendinden uzaklaştığı oluş içinde bulunmaktaydı. Hakkaniyet

ilkesi gereği ötekinin önemsendiği oluş içinde iyi, doğru ve güzele dair ilkeler, öznel ve güzel ahlak ilkeleri de olmakta iken kendilikten uzaklaşmadan kendi olmanın tamlığını bilfiil olmakta da koruyabilmenin de gerekenleriydi. İdealar anlamında ilkeler, bilgibilimsel olmanın öznel ilkeleri olmak ile beraber değer yargısal anlamda öznel kritik olmaları sebebi ile ahlakın da temel ilkeleriydi… ki nefsi emmareye yani kendi için iyi, doğru ve güzel bildiği ile içerden dışarıya doğru bilfiil gerçekleştirdikleriyle uzanabilmenin olanağı olana ve tekbenci olarak nesnelerinde kendi olmakta ısrar edene rağmen özgecilik, zorda olsa kendi olmayı ilkeleri gerçekleştirirken bulmanın gereğiydi.

Kaldı ki İslam tasavvufu ile tevhide dair ahlaki anlamda gelişen fütüvvet olgusu da özgeciliğin bir geleneğimiz olduğunu gösterir. Özgeciliğin, tevhid ilkesi gereği tanrısal olan ilkeleri gerçekleştirir iken Tanrı'da kendiliği bulmak ile yükseltici ve insani ilişkilerde yanlışların düzeltilmesini ve eksiklerin tamamlanmasını olanaklı kılan Tanrı'nın eli olabilmeyi olanaklı kıldığını da unutmamak gerekir. Özgeciliğe dair yukarı da ne söyledik ise fütüvvete dair söylemiş olarak okunduğunda, fütüvvetin tasavvufta başarılmış olması da göstermekteydi ki özgecilik gerçekleşmesi zor ama hep olanaklı olandı. Ayrıca belirtmek gerekir ki fütüvvet, özgeciliğin mertebe açılımı ile inceltilmiş seviyelerini içerir… ki bilfiil karşılığı olan çatı kavramları; hemhal olmak, hoşgörü, kul hakkı, vera, vicdan ve salih amel iken fütüvvete dair çıta kavramları fedayı nefs ve fedayı candır.

Gerçek, tasavvuf ehli için en derinde özneldir, öznel olmak ile beraber tanrısal olan ilkeleri fütüvvet gereği gerçekleştirdikçe deneyime açık erilmesi, hakkı gereği yaşanması olanaklı olandır. Ayn-el yakin olarak tevhid-i efal, tevhid-i sıfat, tevhid-i zat veya hak-el yakin olması anlamında tevhid-i efal, tevhid-i sıfat ve zat seviyelerinde gerçek, ahlak biçimsel olarak özgecilikle yani fütüvvetle bilfiil olmakta yükseldikçe deneyime açık bulunandı. İlişkilerde ilke gereği gerçekleşiyor olmakta

görünürken de bilinebilir, tanık olunabilir, buluşabilir ve bilfiil olarak sonuçta erilebilir olandı.

Din özgecilik üzeri yani diğerinden sorumlu olmak, diğeri için de olmak, diğerine zarar vermekten -itina ile- çekinmek temelinde gerçekleşmekteydi. Tanrı ile var olan ve Tanrı emeği olan yaratılmış her varlık değer iken öteki içinde var olmak anlaşılabilir olandı. Tanrı'dan alınan paye gereği ile var olmak olanaklı iken Tanrı'yı ve var olmayı hak etmek için dahi olsa ötekine duyarlı olmakta öteki içinde var olmak olması gerekendi. Tasavvufta evliya olmak için gerekli olan ise özgeci -fütüvvet ehli- olmaktı.

Bunlara rağmen, özgecilik; modern emperyalizmdeki gibi kendi için kendi gibi kılmak amacı ile yapılmakta ise hakiki olmaktan uzak pragmatizmin kurbanı olabilmekteydi. Komünizmdeki gibi bir ideal uğruna sınıfların, hukukun esasları uygulamasında terbiye edilmesi değil de yok edilmesi önerilirken, herkesin herkes için olabileceği bir dünya aldatmacası da olanaklı değildi. Söz konusu nefsi emmare ve insan olabilmenin çeşitliliğinde var olmak ise özgecilik, ahlaki bir tutum iken herkesin herkes için olabilmesi ideolojisine -ütopyasına- kurban edilmeli değildi. Kapitalizm de arzu nesneleri vermekte ve nefsi emmareyi nicelin dünyasında kılarken, insan ötekine duyarsızlaşırken, özgecilik unutulmaması gerekendi. Fikri anlamda da özgecilik, insana dayatılıyor gibi gösterilir iken ahlaksızlığın bir biçimi olarak niteleyenler olsa da kendi gerçeğinde ne için olması gerektiğini unutacak da değildik.

Biz ne vakit unuttuk? Bugün özgecilik denilenin aslında fütüvvet (nefsi emmareye, kaygı ve korkulara rağmen ahlaki anlamda olması gerekeni yapabilmek anlamında yiğit olmak) olduğunu. Gerçeği değer olarak kendine katmış iken bütün zorluklara rağmen ahlaki anlamda olması gerekenden taviz vermeyen atam İbrahim nebiyi… Gerçek ile yürümeyi öğrenen, gerçeği açık edebilecek, tesis edilmesini olanaklı kılacak yollar

arayan Ashab-ı Kehf'i… Söz konusu gerçek ise olması gerekeni yapmanın mücadelesini veren Resulü Ekrem Muhammed Mustafa'nın, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim diyen fütüvvetin hamisi olduğunu…

Ne vakit unuttuk? O Muhammed Mustafa ki "Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" derken özgeciliğin gerçekleşme olanağına dikkat çekmiş olmaktaydı. Fakr, karşılık beklemeden hizmet, insanlar ile hemhal olmaya açık olmak, özgeciliğin gerekli olduğu olması gerekenlerden taviz vermeden insana inebilme inceliğini gösterebilmek ve daha nicesi ile güzel ahlakın ne olduğu ve ne için olması gerektiğini gösteren güzel nebi idi. Fütüvvet onun şahsında şahsiyetinin yani kişiliğin olmazsa olmazıydı. Kendi menfaatine olanı feda etmenin yiğidiydi. "Kendisi için istediğini mümin kardeşi için istemeyen tam mümin değildir", "Komşusu açken tok yatan -mümin- bizden değildir" dediğini de mi unuttuk… ki artık, ulaşım ve iletişim hızı ile küçülen dünyada kim komşumuz değildi?

Biz ne vakit unuttuk? Nebinin arkadaşları olanlar içinde bulunanlardan öylesi vardı ki kendi nefsi için olanı kardeşleri için tercih ederken ayet ile şereflendirildiğini. Nefsi emmarenin cimriliğinden cömertlik ile korunduğunu. Menfaat gütmeden Allah için olmayı, Allah için iken halk için olmayı.

Biz ne vakit unuttuk? Ben olmanın, nesnelliğe içkin gerçekleşir iken gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak bilfiil olmakta gerçekleştiğini. Elbet nesneleri ile anlam-değer dünyası kurarken ben olmayı da kişilik belirleniminde yüklem alınanlara bağlı olarak inşa edebilmekteydik. Yaratım oluşu içinde anlam-değer yüklemlerine bağlı olarak kendimizi kıldıklarımızda/ olduklarımızda ben olmayı nesnelerine bağlı gerçekleştirdiklerimizde bilfiil olmakta bulmaktaydık.

Bu doğrultuda varoluş nesnelerine bağlı olarak elbet dünyalık isteyenler olmaktaydı. Cennet isteyenler de olmaktaydı. Faydasına

olmayan işte hayır görmeyenler de vardı. Şişirilmiş benlik sahibi olup da iktidarını, kariyerini, servetini, benliğini kendisinin zannettiği neyi var ise ötekine zarar vermenin aracı kılan zalimler de vardı. Aslında ise yaşananların sonuçları olan bir dünyada kendisine zarar vermiş olduğunun yargısında, dolayısıyla kendine zalim olanlar da vardı.

Ancak, karşılık beklemeden yaşamı Allah için kılarken ibadete çevirmiş, Allah için kılmış, ölümü dahi Allah için olup da karşılık beklemeden olması gerekenleri hakkı gereği yaşamış adanmış ruhlar da vardı. Bu, benliğin hiçlenmesi değil, benliğin kendiliğe dışsal nesnelerinden bağımsız olarak kendiliğe içsel öznel nesneleri olan ilkesel olanda kendi olabilmesinin olanağıydı. Özgeci olarak özünden hareket ile kendi olabilmenin olanaklı olduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Varoluş; yaratım oluşunda kendiliğe -benliğe- yüklem alabilmenin olanağında varoluş nesnelerinde, öteki ile var olmakta olanaklıydı. Varoluş; kendiliğe dışsal duran, gelip geçici olan nesneleri yüklem almak ile gerçekleşeceği gibi bundan da ileri, zamansız olup da diğeri için de olmayı olanaklı kılan ve herkes için olan ilkeleri bilfiil gerçekleşirken yüklem almak ile de gerçekleşmesi olanaklıydı.

Maddi olan nesnelerin duyuma veya haza hitap eden olgusallığa haiz oldukları düşünüldüğünde, öteki için de olmayı olanaklı kılan ve özsel olup da duyumsal nesnellikte karşılığı olmayan ilkelerden, öncelenmek anlamında avantajlı oldukları söylenebilirdi. Ancak, ötekini kazanmayı, ortak varoluşta buluşmayı, yakın olmayı, yabancılığı geride bırakmayı vb. sonuçları olan ilkesel olmak anlamında özgeciliğin hem ferdi hem de öteki ile ilişkilerde varoluşa dair sağladığı menfaat (çıkar) değil de faydaya dair avantajlar ilişkilerde hissedilecek, ussal anlamda tanık olunacak, görülecek kadar çok ve netti.

Ne vakit unuttuk? Rahmeti kendine farz kılmış olup da rahmeti ahlak edinmiş olmak ile özdenetim sahibi olan yaratıcıyı. Yarattıklarını hayra -faydaya- dair sonuçlara davet ettiğini. Özgeciliğin kaynağı ve daim

hamisi olan yaratıcıyı. Kötülüğü iyilikle sav derken dahi karşılıklı rahmeti -özgeciliği- öncelemiş olmakta değil miydi? Kul hakkı ile huzura varılmayacağını söylerken dahi yarattıklarının varlık haklarını gözettiği gibi yarattıklarının varlık haklarına dikkat edilmesi gerektiğini de ifade etmekte değil miydi?

Tanrı "Ya -ey- Musa bugün benim için ne yaptın? Bir hastayı ziyaret ettin mi? Bir yetimi sevdin mi? Açı doyurdun mu…" derken Er Rahman, Er Rahim, Eş Şafi, El Adl, El Vedud, El Gaffar vb. bilfiil gerçekleşme olanağı olup da tanrısal olanları deneyime açık özgeci olmakta yaşamanın olanaklı olduğunu da unutmuştuk. İlahi isimleri tevhidin yaşamsal, deneyimsel esasları olduğundan habersiz miydik? Rahmete dair isimlerin yani anlam, duygu, karakter ve kimlik belirlenimli olan tanrısalların özsel ve öznel olup da kendiliğe yüklem alınmış olarak yaşanabilir olduğundan gafil miydik?

Hep rahmetin galip geldiği oluş içinde yaratım bulmaktaydık... ki var olmak kimsenin elinde olmadan gerçekleşendi. Var olmaya dair itiraz veya isyan hakkı olsa da kimse elinde olmadan gerçekleşeni olumsuzlayacak olanağı kendinde buluyor da değildi. Kendi olmaktan vaz geçmek intihar etmek anlamını taşısa da ölmek var olma olanağının alınmış olması değil, yeni bir âleme, zaman kuşağına doğmuş olmak anlamını taşımaktaydı…ki var olmak kişinin kendi elinden alamayacağı olanak olarak yaşamın sürekliliği içinde rahmet belirlenimli gerçekleşmekteydi. Var olmaya dair itiraz ve isyan edilebilirdi ama rıza göstermek ve sonuçta barışık olmak ile huzur bulunabilirdi.

Biz ne vakit unuttuk? Bedir'de, Uhud'da ve menfaat için değil de Allah için gazalarda canlarını feda edenleri. Çanakkale'de, Kurtuluş cepheleri savaşlarında can veren şehitlerin bıraktığı miras üzerinde yeniden ayağa kalkma çabası verdiğimizi.

Onların özgeciliği İslam ile biçimlenen bir dünyayı görmeyi veya yeni dünyalara açılan oluş içinde bulunmayı olanaklı kılmıştı. Boş bir iddia

uğruna değil, hakikate ısmarlanmış sonuçlardan -faydalardan dahi ari, diğeri için de olabilmenin olanağında insan olabildiğimizi, unutmuş olmamalıydık. Nefsi emmareye rağmen, canavar değil de insan olarak var olunabileceğini... insan olmanın haysiyetini -değerini- özgecilikte bulunabileceğini, unutmuş olmamalıydık.

Biz ne vakit unuttuk? Anadolu'da fütüvveti yani özgeciliği ilişkilerinde esas almış/ kılmış olan Ahiliği. Zanaatlarında, ticaretlerinde dahi özgeciliği gözettiklerini. Onlar gibi ilişkilerinde özgeciliği esas kılan dergâh kültürünü. Birbiri için olmak ilişkilerde aşılanırken, insanın insan ile öteki için de var olması gerektiğine, en temelde içerden olarak itiraz eden nefsi emmareye karşı da aşılandığını unutmuştuk. Misafir perver olmak denilen bir adetimiz olduğunu da mı unuttuk? Sadakayı ve zekâtı öneren, emreden bir dinimiz olduğunu da mı unuttuk.

Varlık deryasının sakinleri olarak hep diğeri ile bağıntılılıkta ve ilişkilerde var olduğumuzu da unuttuk. Aslında unuttuğumuz, bahşedilmiş bir varoluşta özgeciliği, en temelde var olmaya dair bulduğumuzdu. Tanrı'nın rahmet ahlakı sebebi ile O'ndan paye almanın olanağında özgeciliği, var olmaya içkin, ahlak ilkesi olarak da bulduğumuzdu.

Elbette, üst çıkarların gözetildiği siyaset alanında, pragmatik anlamda çıkarların gözetildiği ekonomik alanda, ötekini düşman kılıyor olmakta var olma olanağı bulan askeri veya siyasi alan ve tercihlerde özgecilik başka bir deyişle de insanlık, çıkarlara veya bir ideale kurban edilebilmekteydi. Dünyalığa dair yer edinme, mülkten paye alma ve hazlarda nesnelerini tadarken insanı kullanım nesnesi kılma çabasında bulunanlar da olacaktı… ki insanlık, dolayısıyla da özgecilikte insanlık idealinde buluşmak; çıkarlara, beklentilere, hazlara vb. satılabilmekteydi.

Söz konusu olan; hak-batıl diyalektiğinde birbirini olumsuzlayan karşıtlar ilişkisi ise batıl olanda durmaktan yana inat, ısrar edenlere

özgeci olunamayacağı kanaatindeyim. Söz konusu olan; nefsi emmare ise özgeciliğin genele yaygın gerçekleşmesinin zor olduğu kanaatindeyim... ama özgeciliği kültürel kodlarında bulmuş toplumlarda doğal affet, savaş vb. durumlarda özgecilik ruhunun uyanabildiğine de bilfiil tanık olduğum olayların sayısı çok fazla. Ferdi anlamda da özgeciliğin, herhangi bir karşılık beklemeden, onanma veya takdir edilme şartı gözetmeden gerçekleşme olanağı olduğunu da bir daha hatırlatmak isterim.

Eskiler "Balık bilmez ise Halik bilir" demişlerdi. Kötülüğü dahi iyilikle sav emri, müminler için ölene kadar sabitti. İnsanın nefsi emmaresi sebebi ile bencil doğası gereği zalim, nankör, güvenilmez olduğu da düşünüldüğünde özgecilik başka bir deyişle de fütüvvet, insanın aldanışlarına, zalim ve nankörlüğüne rağmen yapılması olanaklı olandı.

Herkes için ve her durumda değilse de olması gereken durumlarda özgeci olmak, ahlaki anlamda insan olabilmenin bir olanağıydı. Bir ayette "Ne elini fazla sık ne de elini fazla aç" denilirken de özgeci olmanın sınırlarının işaret edildiği kanaati ile belirteyim ki herkes için veya her durumda özgeci olmak değil, ihtiyaç duyulan durumlarda olması gerektiği kadar ve olması gerektiği yönde özgeci olmak olması gerekendi.

Karşılıklı varoluşta ilişkileri sonuç belirlenimli fayda belirli kılıyor olsa da çıkarcılık ilişkileri belirli kılmalıdır diye bir kaide yoktu. İlişkilerde en temelde adalet belirleyici olması gerekir iken hakkaniyet ilkesi gereği özgeci olmak, öteki için de olabilmek anlamında, adaletten ileri bir varoluş biçimiydi.

Pragmatizmi çıkar ilişkisinde içeren ve değerlerin sadece maddi değerler olarak değerlendirildiği kapitalist toplumlarda, özgecilik beklenmediği gibi ilişkilerde yabancılaşmak, çıkarlar gözetildiğinde ötekileştirdikleri ile var olmak kaçınılmazdı. Çıkar gözetmeksizin, diğeri için olma değil de diğeri için de olmak söz konusu bile değildi. Böylesi

toplumsal ilişkileri ve siyaset alanları olanların özgeciliği anlamalarını beklemek saflık olurdu. Böyle olsa da insanca yaşamak, insancıl olmak, insanlık adına özgeciliğe ihtiyaçlı olduklarını da hatırlatmak gerekirdi.

Ne vakit unuttuk sorusuna gelince; dolaylı olarak bu sorunun cevabını vermiş bulunduk. Nefsi emmarenin gölgesi yani uzantısı olan kötücül güdülerini yapmaya başladık, arzuların ve hazların peşinde hakkı dışında sarhoşlar gibi sürüklendik, varoluş nesnelerinde takılı kalmışken ötekine duyarlılığı öldürdük, üst sınıf olma iddiasında ötekini ötekileştirirken kullanım nesnesi kılmış, uzaklaştırmış veya öldürmüş olarak insani değerleri de öldürdük vb. nicesi ile unuttuk. Özgeci olmanın tadında kendi olmaktan yana mutmain olmanın tadını da bilmez olduk. Var olmaya dair itiraz ve isyan ettikçe, aslında birbirimiz ile nasıl yaşamamız gerektiğini de sorgulamaktan uzaktık.

Ben ve öteki ile ilişkilerde yüklem almaya açık oluş içinde anlam-değer, irade-duygu, güdü-haz vb. yüklemlerde hep yeniden yaratılıyor olduğumuzu da bilmiyorduk. Yüklem aldıklarımız ile kendimizi kıldıklarımız/ olduklarımız olmanın oluşu içinde bulur iken nelere bağlı olarak ortak varoluşta nasıl var olmamız gerektiğini sorgulamaktan uzaktık.

Eskiler, olumlu ussal olan anlamı içerecek biçimde "Sana nasıl davranılmasını istiyor isen öyle davran" derken ilişkilerde ahlakı gerekçelendirmektelerdi. İlişkilerde kendin için istediğin, diğeri için de istediğin ve gerçekleştirdiğin olmalıydı ki ortak bir noktadan hareket ile ilişki kurabilelim, ilişkilerde buluşabilelim.

Katmanlı olmakta aynı özden hareket ile var olurken tümel belirlenimlerde birbirimizin aynası olmaktaydık. İlişkilerde de anlam-değer, irade-duygu akışına bağlı olarak karşılıklı varoluşta birbirimize dönerken aynalaştığımız bir oluş içinde bulunmaktaydık. Özgecilik, ilişkilerde gerçekleşenler ile aynalaşılan bir dünyada ayna olanların bizi bize yansıttığı gerçeği ile ahlak ilkesi olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Yapılanların sonuçları olan bir dünyada Nebi Muhammed Mustafa'nın da dediği gibi paylaştığın senindi. Fedakârlık gösterdiklerimiz, daha yüksek bir değer uğrunda varoluşu anlamlı kıldıklarımızdı. Tanrı'da kendi olmayı bulmak, anne, baba karakterini hak ederek kendi olmak, aileye, dosta, vatana, ümmete veya insanlığa rahmet olmak, özgürce kendi olabilmek, adaleti sahiplenmiş olarak hak olanı yapmak, hep bir üst ilkede kendi olmayı gerçekleştirmek ile varoluşu değerli kılmaktı… ki değerli kıldıklarımız/ bulduklarımız ile varoluş yaşamaya değerdi.

Girift ilişkiler söz konusu ise aynalaşılan ilişkilerde geri dönüşlerin (hikmete dair araç olması anlamında) kötücül olması söz konusu olmakta ise, fedakârlık yaptıklarımız ile daha değerli bir varoluştan taraf olmuş olarak, üst bir değere katılıyor olmak ile kendiliği de ilkede değer kılmaktaydık. İlkelerin görünüşe geldiği ayna olunduğunda, değerin doğduğu kaynak olmaktaydık.

En yakınlarımız arasında gerçekleşen ilişkilerde de emeğin hakkını gözetmek adına dahi olsa özgeciliğe dikkat etmek gerekirdi. Tanrı ile var olunduğu içindi ki varlık hakkı ve Tanrı'nın yaratıma dair emek hakkı düşünüldüğünde, Tanrı'ya adanmış özgecilikte hak edilen Tanrı idi.

Tanrısallar ile var olmak olanaklı iken özgecilik, beşeriyete dair var olunsa da beşeriyete aşkın uluhiyete ait olanlar ile var olunduğunun göstergesiydi. Beşeriyet nefsi emmare gereği ben merkeziyetçi olarak tekbenciliği içerir iken kendi için olmak/ kılmakta gerçekleşmekteydi. Özgecilik ile, özveri ve fedakârlıkta tanrısalları Tanrı gibi yaşama olanağında beşeriyete aşkın var olma olanağı bulunmaktaydı. Bunun ile de kalmaz, Tanrı'nın ahlaki ile bilfiil gerçekleşme olanağında Tanrı'ya yükselme olanağı olarak özgeciliğin önemini de görmüş olmaktaydık.

Özür dilemenin olanağında ötekine yeniden dönebilme olanağını unutmamak yerinde olurdu. Şükür ile paylaşım, birbirini hak etmek için ilişkilerde özgeciliği içeriyor olarak olması gerekendi.

Paylaştıklarımızı hak ediyor olmaktan daha çok ilmi, duyguları, hak edişlere bağlı bütün kazanımları paylaşırken ötekinin de var olma hakkını önemsemek ile beraber birbirini hak ediyor olmak olanaklıydı. Ahlaki anlamda hak etmek, üst ve kurucu değerler olan aile, ümmet, vatandaş, anne, baba, eş, dost, komşu olmayı da hak etmek anlamını taşımaktaydı… ki insan olmaya dair ihtiyaç duyduğumuz en temel iki olgu; gerçeğin bilgisi ve gerçeğe göre nasıl yaşanması gerektiğinin güzel ahlak bilgisi iken bireyciliğin ve ben merkezli değer olmanın önemsendiği bir yaklaşım biçiminde, insani ilişkiler geliştirmenin olanaklı olmadığını özellikle belirtmek gerekir.

Zor da olsa, başarabildiğimiz kadarı ile nefsi emmareye muhalefet etmiş olarak yani kötü olana hayır demeyi biliyor olarak özgeci olabildiğimiz kadarı ile ilişkilerimizi gerçekleştirmek gerekir. Gerçekleştirdiklerimizin sonuçları olan bir dünyada, yaptıklarımızın hem ilişkilerde hem de vicdanda aynalaştığımız oluşta karşılık buluyor olması, ahlaki anlamda gerekenlere dikkat etmenin hayati olduğunu hatırlatmaktaydı.

*

Not: Bu kitap çalışmasında, ön söz (söze başlarken bölümü) ile beraber kavramsal veya betimlemeye dair anlatım üslubunda görülecek olan farklılıklar, anlama içkin betimlenmiş bir dünyada var olduğumuz gerçeğine ayna tutabilmek içindir. Tekrar eden konu anlatıları ise yeni bir perspektiften konunun kendisini yeniden değerlendirebilmeye açık kılabilmek içindir.

Bilmeye dair yolculukta gördüğüm -anladığım- o ki en temelde metafizik, matematik, enerji fiziği, kimya, felsefe, tasavvuf, sanat, hukuk, tarih, gelecek bilimi vb. anlamında genel bir perspektif edinmek gerektiğiydi. Katmanlılık, sibernetik, diyalektik, analoji, aynalaşma,

analitik bilme ve yorumbilim vb. perspektiflerden de olana bitene bakabilmeyi öğrenmek gerektiğiydi… ki Teolojik anlamda Tanrı'ya ve var olmanın gerçeğine yönelik doğru bir bakışım -nazar- edinmiş olmaya dair yol katedilmiş olsun.

Bilinemez veya yapılamaz diyenlere inat. Bilinmeyi isteyen bir Rabin kulları olarak bilinemez denilenleri bilmeye çalışacağız. Rabbin halifesi olduğumuz için yani potansiyelimizde Allah olduğu içindir ki yapılamaz denilenleri de yapmanın gayretinde bulunacağız. İnsan olmanın olanağında, bilmeye dair yollar arayacak veya yollar yapıp yollar açacağız. İnsan olmanın olanağında, yapılması gerekenlere dair de yollar arayacak veya yollar yapıp yollar açacağız.

Kusurlar bize güzellikler insanlığa… yanlışlar bize, doğrular insanlığa…

***

Yerin çocuğu göklere yükselirken…

Kötülüğe dair ne varsa çökmüştü insanlığın üzerine. Göklerden bihaber yere gömülmüş insan, sanki bitmeyecekmiş gibi gelen acıların sonu görülmüyordu. Kötülüğün dipsiz kutusu mu dersin kuyusu mu dersin sana kalmış… Yunanın uydurma tanrılarının hediye ettiği kötülük kutusu, hani Pandora'nın kutusu insandan başka ne idi?

Sen Pandora'yı boş ver! Kötülüğe dair ne varsa insan karanlığa doğarken, karanlıkken, karanlıkta bırakırken yaptıklarının, yapılması gerekenlerinin sorumluluğunu üstlenmekten yoksun, çocuktu insan. Suçlu Pandora'nın kutusu mu, uydurulmuş antik Yunan tanrıları mı? Türklerde Erlik Han, Budistlerde Mâra'dan mıydı veya İndra ve Varuna gibi Hint tanrılarının kustuğu öfkenin bir sonucu muydu? Her dinde kendine yer bulmuş şeytan veya şeytanlaşmış yaratıklar mıydı? Yoksa Âdem'den Hatem'e İslam'ın tanrısı Rabb-ül Âlemin miydi?

Şeytan aramaya gerek mi var? İnsan şeytanlaşırken suçlayacak yer arar. Çocukça günah keçisi kıldıklarına suç atar. Sanki kendisi yapmıyor muş gibi yaptığı kötülüklerden kaçarcasına suçlular var kılar.

Elbet kötülüğe sebep nedenler vardır. Birileri kötülüğe sebep olmakta, ortam açmakta, sahip çıkmakta ise kötülüğe maruz kalanlar için kötülüğün dışsal veya içsel sebepleri vardır. Sebepler, insan kötülüğe batarken suçlular aramasına sebep olmalı mıdır? Yaptıklarının sorumluluğundan kaçan insan çocukça davranırken yetişkin olmaktan uzaklaşmaktaydı.

Suçlu aramak yerine, suçlular çoğaldıkça, kendinden uzaklaşmak yerine insan kendine dönmeli değil miydi? En temelde kötülüğün nedeni bedene dair yönü ile nefsi emmare iken insan suçluyu/ suçu kendinde aramalı, yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmeli değil miydi? Yetişkin olarak eylemin ağır gelen sorumluluğunu yüklendiğinde, vicdan sahibi

olarak altında ezilirken kendine hakiki olduğunda insan, kendine dair nefes almakta değil mi?

Ben yaptım demenin aymazlığından öte, keşke yapmasaydım demenin pişmanlık ateşinde kendine yanmalı değil mi? Nitelerken kendini iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin diye, eylem sahibi olarak kendini yaratmak eline verilmiş iken kendini iyi, doğru, güzelde yaratmak olması gereken değil mi? Fırsatçı insan iyiyi, doğruyu ve güzeli dahi kendine yontar… herkes için iyi, doğru, güzel olmaktan uzak dünyayı hırsının pençelerinde tutar, ayaklarının altına serilmiş yaşar. Umursar mı diğerini? Umursamaz, aymaz, bencilce kendini değil, nesnelerini yaşar.

Tutunduğu nesnelerine para, servet, kariyer diyebilirsin. İstersen bedeni veya kibri de sen ekleyebilirsin. Kaybettikleri evlat acısı gibi bağrına oturur, arzularına dair kazandıkları da şımarık şeytanlar gibi kıymetlisi olur. Fedakârlıklar, erdemler adına vazgeçmek de ne demek? Ahmak mısın sen? Saflar sadece bunlardan bahseder. Bahsetmek ile kalmaz, bu gibi deli saçmalarında yaşar. Sen kendi menfaatine bak! Menfaatlerin, çıkarların sonunda edineceğin fildişi kulende sen seni yaşamaya bak!

Kötülüğü, sen dini anlamda günah da diyebilirsin… meşru kılıp da haklı çıkmak için canını dişine takıp çabalar insan. Bilmez ki vicdanın uyandırıldığı vakitte, kötüye dair ne var ise sahibinin peşinden koşar.

Kötülüğün kendini hatırlattığı acı bir yönü de var. Bir parça vicdan sahibi, aymaz da değilse insan kötülüğün kendini hatırlattığını hatırlar. Varoluşa dair deneyimledikleri yüklem aldıkları iken anlam-değer varlığı insan, yüklendikleri ile insan olduğunu hatırlar. Hatırlar ise kendi için iyi, başkasına kötü olmanın ironisinde, kendi eline verilmiş olan kendilik yaratımına, şeytanını ortak etmiş olduğunun acısını kucaklar. Yaptıklarının ve sonuçlarının sorumluluğunu yüklenmesi gerektiğini anlar.

Anlamaz mı dedin? Demedin ise ben diyeyim. Zamana yenildiğinde, vicdan uyandığında, tutundukları elinden alındığında, hayal misali zamanın akışında kaybolduğunda anlamaz dediğini anlar. Acı, acziyet anlamasını sağlar. Aymaz ise, çırpınışlar nafile… kötülüğün peşinden koşan hüsran, onu en sonunda yakalar.

Vicdan uyanmış, derin bir sessizlik hâkim… kötülüğün ayak sesleri hayal sultanında anıların daralttığı çıkmaz sokakta. Dayanılmaz, zonklayan bir ağrı gibi insanı yakalar. Vicdanı hassas bir terazi, yakalanmış ise kendine insan, elinde olsa bağrını bir bıçak ile yarar. Kötülüğe dair ne varsa atar. Yüreğinde pişmanlığa dair kanayan yara, pişmanlık ateş olduğunda kendi ateşi ile kendini dağlar. Ölüm dahi sevimli gelir, yaşamak artık ağır bir yüktür. Uyuyup da uyanmak istemeyen insan, kötülüğün pençelerinden kayarken kendine doğru, her uyandığında acı bir son. Keşkelere mahkûm, yargısı elinde geçmişi hüküm vermekte.

Nesnelerine aldanırken, kendini yaşamaktan uzaklaştığını görmez insan? Görmez! Kördür kendi gerçeğine ve diğerleri ile var olduğunun gerçeğine. Kör olmak ile kalmaz, körlüğü fazilet bilir de zalim kesilir insanlığın başına. Kötülüğü maskelemek için süsler iken kendinden kaçar. Maskeler arkasında kötülüğü yaşar. Kayıp ruhlar diyarına şeytanı ile kanat açar. Bilmez ki şeytanların ayağı cehenneme çakılıdır. Uçtuklarını zannettikleri yerde kanatları yanarken çakılırlar yere. Uzak zannetme! Maskelerin düştüğü eşref vaktinde, kötülük yapmanı olanaklı kılan her ne ise zamana yenildiğinde, yüksekler zannettiğin yerden çakılmışsındır yere… belki de yalnızlık kuyusunun taa dibine. Acziyet boynuna asılmış horluğun pençesinde, kaybettiklerinin acısı değil, kaçırmış olduklarının acısı ateş olmuş yüreğine. Keşkelere mahkûm, yargısı elinde geçmişi hüküm vermekte.

Kötülük! Sen ne meret şeysin ki şeytana satılmış ruhların senedisin. Kayıp ruhların şeytana sunağı, Tanrı'ya gafil olanların uğrağısın. Bilirim sen olmadan, insan ya ottur ya da melek… seni aşmanın çabası, savaşı

içinde unutulan göklere, nur deryasına yükselmek, uluhiyeti tadarken kendini bilmek… seni aşk ile yakarken yükselmek. İnsan olmanın tadına iyi ve doğru olanı yaşarken ermek, sana gafil iken Tanrı'ya uyanmak.

Bilirim elbet, anlam-değer arayışı, anlamlı ve değerli kılma çabası içinde rolün nerede ise varlık sahnesini doldurmakta. Seni yaşayanlar senden habersiz, varlık sahnesini işgal etmekte. Tanrı'ya örtük küfürde olanlar seni günahlarına bahane kılmakta. İyi ki varsın demekte değilim ama diyalektik oluş içinde anlam-değer ediniminde var olmayı nasıl çeşitlendirdiğinin gerçeğine yani hikmetine vakıfım elbet. Yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşir iken Tanrı'ya kör kılıcı bir gerekçe değilsin artık.

Bunları düşünürken bir veliyullahın beş oğlundan en küçüğü… üzerine oturmuş olduğu düşünce sunağı taşından kalktı. Tanrı'nın mülkine dair bahçesinde elma ağacının altında oturan diğer dört kardeşinin yanına gitti. Her biri kendince düşünür olan kişilerdi ama küçük kardeşleri ile boy ölçüşemeyecek kadar derin düşünmekten yoksunlardı.

Yeni gelmiş oldukları yerlerden konuşuyorlardı. Başlarından geçenleri anlatmaktan yana da pek meraklı ve heyecanlıydılar. Her biri babalarının izinde yürümeye de gayret eden kardeşlerdi. Babaları yaşlanmış, Cenabı Allah'tan yerine geçip de insanlara hakkı gereği hizmet edecek olanı göstermesini niyaz etmişti. Beş kardeşin her biri acziyet diyarının uzak yerlerine bir yıl boyunca yolculuk edecek sonunda başlarından geçeni gelip anlatacaktı. Yolculuk bitmiş elma ağacının altında yaşadıklarını anlatmaya başlamışlardı. Veli Baba onları baş başa bırakıp, aralarında en iyi olanı seçmeyi onlara bırakmıştı. Her birinden yalan konuşmayacaklarına dair emindi.

Büyük kardeş: "Kardeşlerim, gittiğim yerlerde açlık ve susuzluk ile mücadele eden nice halk gördüm. Açlık ve susuzluk küfürlerine sebep olmuş, Allah'ı unutmuşlardı. Ben de Allah'ı unutmaktan Allah'a

sığınırım ki sizden ricam bizim bereketli topraklardan bir yer almış olayım. Aileme bakmaya ve Allah'a şükretmeye bir sebebim olsun."

Diğer büyük kardeş: "Kardeşlerim bizler köklü bir aileyiz. Yolculuk boyunca gördüğüm yerlerde köklerinden kopan, diğer milletlerden olmaya can atan nice kişi gördüm. Bizler millet olarak ne üstün halk edilmişiz ki köksüz değiliz. Diğerlerine bu yönümüz ile örnek olmamız gerekir. Babamdan da müsaade alarak o halkları irşad için gideyim. Bizlerin faziletinden ve bereketinden bahsedip onlara örnek olayım."

Bir diğer büyük kardeş: "Gezdiğim yerlerde ibadet ve sabra dikkat ettim. Pek az rağbet edilen iki fazilet olarak buldum. İbadetten taviz vermeden insanlar içinde yürüdüm. Onlara nasıl ibadet etmeleri gerektiğinin örneği olmaya çalıştım. Nafile, beni horlayıp, hırpaladılar. Dalga geçip güldüler. Ben İbadetlerimin karşılığı olarak Allah'tan onlardan uzaklaşmayı, onları da cezalandırmasını diledim."

Bir diğer küçük kardeş bir ara müsaade alıp abdest tazelemeye gitti. Kardeşlerinden duydukları onu daraltmıştı. Onlara bir şey hissettirmeden kalktı. Geri döndüğünde başından geçenleri anlatmaya başladı. "Bilirsiniz, ben her gördüğümü, deneyimlediğimi en küçük ayrıntısına kadar değerlendirir, yerli yerince düşünmeye çalışırım. İnsanlar akıldan yoksun, arzularına tutsak kötülükte sanki yarışıyorlardı. Biraz akıllarını kullanmayı öğrenseler, belki de kötülük yapmayacak iyi ve doğru insanlar olacaklardı. Hem ben bunları düşünürken anladım ki zaman içinde emek gösterip hak ettiklerim ile daha doğru ve iyi bir yaşamın kapısını aralayabilirim. Sahip olduklarımın verdiği güven ile daha doğru ve güzel yaşayabilirim. Kötü olmaktan sakınabilirim.

En küçük kardeş bir büyüğü olan son konuşmacı kardeşin, diğer kardeşlerin anlattıklarından neden sıkılmış olduğunu şimdi daha iyi anlamıştı. Kibre uğrayanlar, diğerlerinin sahiplendiklerine tahammül

edemeyecek kadar ulaşılmaz bir sırça köşkte yaşarlardı. İnsana inmek, inebilmek orada dursun, insana yukarından bakmak huylarıydı.

En küçük kardeş: “Sizden uzak sizi gönlümde taşıyordum. Bilirsiniz, düşüncenin sunak taşında kalmayı severim ama sizleri hatırladıkça hasret (özlem) ile sizlere geri dönmeye çalıştım. Yolculuk bir an önce bitse de kardeşlerim ile baba ocağında ders çalışsak, hizmete dursak diye dualar ettim. Ben sizin ileydim. Sizin kimin ile olduğunuzu bilemedim. Şimdi sizin kimin ile olduğunuzu bilmekteyim.”

“Söyle bakalım biz kiminle imişiz?” deyince en büyük kardeş, en küçük kardeş de anlattı onlara: Şeytan özümüzdeki karanlık gölgemizse eğer en büyüğümüze gelecek kaygısı ile önünden gelmiş, fakirlik korkusu ile vesveseye daldırmış. Elbette ihtiyaçlar hakkı gereği karşılanmalı ama manevi değerlerimizden öncelikli olmamalı.

Bazımız da geçmişimiz ile övünürken diğerleri ile varoluşta birbirimizi tamamlamakta olduğumuzu unutmuş. Sonradan edindiğimiz ve kendiliğe giydiğimiz ırk, isim gibi şeyler evvela insan olduğumuz gerçeğimize yabancı kılmamalı. Hak etmiş olarak mülkten paye almak, kendi olmaya dair hakikatten paye alıyor olmak varoluşun bir gerçeği olsa da kendimize mal etmiş olarak diğerlerine yukarıdan bakmaya sebep değildir. Sonradan edinilmiş ve geçmişin gölgesini taşıyan varsaydığımız gerçekler bizi bizlerden, insan ile olan insani ilişkilerden de koparmamalı. Şeytan arkamızdan gelirken, geçmişe takılıp kalanlardan değil, geçmişin içinden geleceğe doğru yürümek gerekmez mi?

Hakikatten sonuç almak ve insana, bizden aşağıda olanlara inmek gerekirken kendimizi ayrı tutmak ne kadar doğrudur? Geçmişin gölgesinde kalanların geleceği hüsran ile doludur. Belki de geçmişin gölgesi altında kalıp da geleceği olmayanlar geçmişte takılı kalır. Miras geleceğe ortak adımlar ile yürümek olsa da hakikatten sonuç almayı engellemekte, insan olduğumuzu unutturmakta ise aşmak lazım. Belki

de geçmişi yaşarken geleceği de yoktur. Sadece geleceğe odaklı olanlar da geçmişin tecrübelerinden uzak günü hüsran ile geçirmeye mahkûmdur. Sadece anı yaşayayım diyenler, olan bitenin gerçeğinden kaçmanın yolunu bulmuştur. Şeytan gelecek yönünden veya geçmiş yönünden gelmiş olsun fark etmez! Bizler için olması gereken iman ile Allah'a tutunurken insana ve diğerlerine hizmetten kopmadan yaşamaktır.

Manevi kazanımlarımız da maneviyatı yaşamamıza engel olmalı değildi. Şeytan bize sağdan gelirken beklentilerimiz ve sahiplendiklerimiz ayağımıza bağ olmalı değil. Dünya alabildiğine geniş ve olabildiği kadarı ile güzel iken dünyaya dair arzu ve hırslarımız da gözümüzü gerçeğe perdelememeliydi. Allah'ın bize bahşettikleri, diğerlerine üstün olduğumuz farklılığa ve yeterliliğe haiz olsa da diğerlerini tamamlamak için iken kibire sebep olmalı değildi. Şeytan bize soldan gelir iken kibre karşı tevazuyu korumak gerekmez mi? Şeytan ister önden, arkadan, sağdan veya soldan gelmiş olsun fakrı koruyarak hakkı gereği yaşamak, hizmeti düstur edinmiş olarak insan ve diğerlerine inebilmek, Allah'ın eli olmak olması gereken değil mi?

Yaşadıklarımız, önceden yaşadıklarımızın sonuçlarının izlerini taşırken suçlu aramak yerine yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmiş ve olması gerekenleri de yapmış olarak aslımız olan Allah'a ve kendimize bir özür borçlu değil miyiz? Sevdiklerimiz ile yabancılığı aşmak, birbirimizi kucaklarken kavuşmak, insan olmaya dair nefes almak da gerçeğimiz değil mi?

Diğer kardeşler küçük kardeş konuşurken, sözünü hiç kesmeden dinlemekteydiler. Görülen o ki küçük kardeş küçük olmasına rağmen özü ile büyük olandı. Veli babanın mirasını zaten taşıyor olduğunu sohbetinden belli etmekteydi. Her bir kardeş sohbet bitmeye yakın kendilerine ayna olan kardeşlerine kardeş diye değil, dost olarak bakmaya başladılar. Karındaşları uzak olmayan dostlarıydı. Sohbet

biterken önünde başlarını hafifçe eğerek saygılarını göstermiş, mirasın yeni taşıyıcısına selam vermektelerdi.

Biraz ötede onları seyreden babaları da yeni miras sahibine oğulları gibi başını önüne eğerek selam vermekteydi. Hakikatin yaşı yoktu ki yaşta aranır olsun. Binlerce senelik ibadet, tasarruf sahibi olmak tinde tutunduklarımız, mülkten paye almış servet sahibi olmak fani dünyada tutunduklarımız idi. Şeytan bizden uzak değil, kalbimize geldiği yönden dokunan, terbiye edilmesi gereken güdüler olarak harekete geçen, vesvese ile doğru, iyi olandan uzak kılabilmekteydi. Eylem sahibi biz isek bu dahi olumsuz eylemlere bahane olamazdı. Yaptıklarımızın sorumluluğunu aldığımız özür kapısı her daim insana açıktı. Yeter ki özür dilemeyecek kadar kaybolmuş olmayalım.

Kötülüğün olduğu bir dünyada kötülüğü iyilikle savacak insanlar da vardı. İnsan olmaya, Allah için yaşamaya adanmış ruhlar da vardı. Güzel ahlak ile şeytanına galip hakkaniyet ilkesi ile yaşayan vicdan sahibi insanlar da vardı. İnsanlık bu anlamda ölmüş değildi. Kötülüğün olduğu yerde insan olma çabasını göstermekten yana pes etmeyen, iman ile Allah'a tutunan canlar da vardı. Kötülüğe rağmen iyilik ve iman ile Allah'a yükselen canlar da vardı. Varoluşu sadece bilmekte değil, bildiğini ahlaki anlamda değerlendirir iken bilgisini faydalı kılarak insanlara güzel ahlak ile inerken Allah'a yükseliyor olmak da vardı.

Nebi Muhammed Mustafa "Allah'ın sıfatları ile sıfatlanın, ahlakı ile ahlaklanın" demişti. O'nun ahlakına emsal ahlakı ile insanlara, kişilere aşkın Allah'ı örnek almaları gerektiğinin yolunu da işaret etmişti. Yer çocuğu beşerin göklere yükselmesinin bir yolu da tanrısal olanları gerçekleştirmekten geçmekteydi… ki ahlaki anlamda tanrısal olan isimleri güzel ahlakta gerçekleştirmek hem de us, yaratım, görme, duyma, irade, kudret, bilmeye dair tanrısal olanları istidat artışında olarak gerçekleştirmek kendiliğin bulunacağı tanrısal göklere yükselmesinin gereğiydi.

Göklere yükselmek, kötülüğe, nefsi emmareye rağmen gerçekleşmekte ve elbet zordu. Yerin çocuğu göklere yükselirken, varoluşu ortak gerçeklikte bulurken zorlukları, kötülüğü iyilikle savmayı da öğrenmek zorundaydı.

Yerin çocuğu; bilmeye dair gelişimde bulunabilmesi, bilinenlerin düşüncenin yaratıcı etkinliğine katılması, hakikatten ve mülkten paye almanın olanağında yaratıcı etkinlikte emek, miras dolayısıyla da tarih varlığı olunması, nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen sorunlar karşısında ahlaki olmanın korunması ile, -doğaya dair kılınmış iken- doğaya ait olmadığını gösteren tinsellikte var olmaktaydı.

Tanrı'nın iki kudret eli (çekim kuvvet etkileşimi ve alanında, elektromanyetik kuvvet etkileşimi ve alanında) yarattığı insan, Tanrı ile nedenini bulmakta iken tanrısallar ile de var olma olanağında Tanrı'ya ait olmaktan öte değildi. Yaratıcı etkinliğe katılmak ile hem nedeni kendi olana katılmakta hem de kendi olmaya dair kendini oldu kıldıkları ile kendi olmaya dair nefes alabilmekteydi. Yaratıcı etkinlikte hep kendinden daha büyük olana katılır iken kendini, olanaklarına dair aşmanın olanağında bulmaktaydı. Doğaya dair resmin içinde, yaratıcı olanakta ve miras varlığı olarak tine dair resim çizerken, katıldığı ve kendine kattığı dünyada tine/ öznelliğe ait olduğunu resmetmekteydi. Dolayısıyla da tanrısallar ile var iken Tanrı'ya ait varoluş belirlenimleri ile kendi olabilmekteydi.

Tinin çocuğu, anlam ve değere dair yüklem aldıkları ile ortak tin alanı kurarken yaratılmış dünyalarda var olmanın olanağında, doğa zemininden hareket ile doğaya aşkın tinselliğin ve tinselliğe bağlı biçimlenen yaratılmış dünyanın -zamanın- belirleyeniydi. Değişen zamanların öznesi olmakta iken doğada belirleyici olanın tinsellik/ öznellik olduğunu görünür kılmaktaydı.

Emek sahibi, gerçekleştirirken biçtiği ekinde kendilik göğünden inen öznelliğe tanık kılmaktaydı. Duyular, acılar, zorluklar, zülüm yaşamın

gereği iken o bunlara rağmen ve bunlar dolayısıyla yaratıcı etkinlikte gerçekleştirdikleri ile tarih varlığıydı.

Yatay doğrusal gelişen tarih okumasından farklı olarak belirteyim ki bilmeye, ahlaka, yaratıcı etkinlikte gerçekleşen kültür ve medeniyete dair gelişimde -tekâmülde- görülen o ki tinin çocuğu, tininde tanrısallığa yükselme olanağı bulunan özneydi. Tanrısalları yaşarken doğanın önünde eğildiği Tanrı eviydi.

***

Yerin çocuğu iken göklerde kendini bulmak…

Usçu filozofların geneli değilse de çoğunun, usu Tanrı'nın bir olanağı olarak görmekten öte, Tanrı ile aynılık düzeyinde özdeşlikte aynı olmakta görmeleri gibi bir takıntıları vardı. Aristoteles'ten başlayan bu gelenekte kendini düşünen düşünce Tanrı olmayı hak eden tek töz olarak görülmekteydi.

İşin ironik tarafı ise us bilmenin olanağı olarak kabul görürken en temelde öz kendiliğin kendini gerçekleştirme, yaratımın olanağı olan düşüncenin yaratım olanağından bağımsız ele alınmaktaydı. Usu tanımak, tanımlamak, tanıtlamak, felsefi anlamda kavramsal düzeyde gerçekleşme olanağına taşıyabilmek, usun gerçekleşme olanağı olan düşünceden ayrıcalıklı konumdaydı.

Düşüncenin bir kıpısı anlamında us, düşüncenin yaratım olanağı içinde yaratım nesneleri edinir iken bağlam kurmalarda gerçekleşmekteydi. Ölçülendirme, kavramlaştırma farklı formasyonlarda ussal olmayı gerçekleştirmek anlamını taşır iken düşüncede usu, bilmenin ve her bilginin düşüncenin yaratım etkinliğine katılabilmesinin faal olmada gerçekleşen melekesi olarak bulmaktaydık.

Her meleke faal olduğu kadar gerçekleşme olanağı içinde gerçekliği olandı… ki us da gerçekleştiği kadar gerçekliği olandı. Tanrı olmaktan ziyade tanrısaldı. Tanrısal olduğu için de varlık sahnesinde istidat belirlenimlerine göre evrensel olduğu görülebilendi. Her can ustan paye aldığı kadar bilmeye dair ussal yeterlilik gösterebilmekteydi.

Düşünce de kendini gerçekleştirme, yaratım yetisi iken bir olanak olarak gerçekleşirken elbette Tanrı değildi ama tanrısaldı. Öznesine aynılık düzeyinde özdeş bildiklerimiz aslında yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşenlerdi. Tanrı değil ama tanrısallardı… ki özneden ayrı değil olmanın gerçeğinde aynı da olmadan vücud bulmaktaydılar. Görmek,

duymak, bilmek dahi böyle olup özne görme, duyma, bilmenin kendisi değildi ama görendi, duyandı ve bilendi.

Öznellik, doğası gereği yönelimsel olduğu içindi ki düşüncenin yaratım etkinliğinde kendini gerçekleştirme erkini gerçekleşme iradesi olarak bulur iken yönelimde olduğu doğrultuda amaçsal, sonuçsal ve ereksel bakmaya eylenmekteydi… ki özne için yönelimsel olmak doğası gereği ile yönelim nesnesine bağlı olarak nesnelerini, nedenlerini de belirli kılıyor olmak anlamını taşımaktaydı. Nedenlerini, nesnelerini amaca, ereğe veya sonuca göre belirli kılan yönelimde izafi oluş içinde bağlam kurmak kaçınılmazdı ki bu anlamda sibernetik olmak temelinde ussal olmak gerçekleşmekteydi.

Us, en temelde düşüncenin yaratım etkinliğinde sibernetik ussal olmak biçiminde gerçekleşmekteydi ki sebep-sonuç veya sebep-gerekçe bağıntısında doğrusal olduğu izleniminde değerlendirilmekteydi. Bilmek ise sezgisel temelli olarak dil biçimsel gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Dilin yüklem alma, indirgemede bulunma, izafi olma, aynalaştırma vb. belirlenimleri, kıyas ve bağlam kurmalarda çıkarımlarda bulunur iken referansına göre değişken ve yoruma açık bir dünyayı bilmeye yönelik gerçekleşmekteydi. Özellikle Platon ve Aristoteles'in çabaları ile usun bilmeye dair tanımlama ve tanıtlama yöntemleri doğrultusunda belirli ve tutunulacak bir dünyaya bakmaya eyler olmaları önemliydi.

Platon'da diyalektik ile doğru, iyi ve güzel olanın idealinde sorgulanıyor olması bilgiyi bir referansa göre doğrulamanın yöntemiydi. İyi, doğru ve güzel ideası en temelde öznel anlamda bilmeye yönelik kılan ruhsal olanaklardı. Dünyada doğan için kendi için güzel olana rücu, rağbet duyusal algının körlüğünü aşmanın ilk ussal belirlenimiydi. Bilmek ise iradenin temel yönelim belirlenimleri olan idealar doğrultusunda duyusal deneyime açık olanın tanımlanması, tanıtlanması ile dilsel içerikte gerçekleşmekteydi. Dilin yüklem almaları doğrultusunda

anlamın dirimsel iken sadece kendi olma niteliğinde başka yüklem almaya açık olmayan biricikliği ile kılgısal olarak bakışıma -nazara- eyliyor olmasında gerçekleşir iken yargısal olması bilmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Bilgi, anlamın yargısal olmasının sonucunda açık olandı ama öznelde değer yargısal gerçekleşir iken motivasyonunun öznelliğe içkin arka planda işlevsel olan melekeler gibi irade yüklemli iş gören doğru, iyi, güzel idealarına bağlı olarak kıyas içeriğinde çıkarımlarda bulunurken gerçekleşmekteydi. Bu anlamda güzel yönelimin bilgisini, iyi ahlakın bilgisini ve doğru bilginin doğruluğunu idealinde ereksel anlamda doğrulamanın referansı olurken bilmeyi olanaklı kılan öznel olanaklarıydı. Öznenin bilmeye eylenir olması, bilmeyi idea çerçevesinde bir referansa göre eytişimsel anlamda kıyas, analoji, çıkarım ile belirli kılıyor olması, bilmenin en temel gerçekleşme doğasıydı.

Önceleri ideaların sadece bilmeye eyler olduğunu düşünmekteydim… ki bu görüşte haklı olmak ile beraber eksik olduğunu görmek benim için bir lütuf olmuştu. Öznellik yönelimsel gerçekleşir iken her gerçekleşme erki irade belirleniminde gerçekleşmekte, tinsel/ öznel anlamda vücud bulmaktaydı… ki irade doğası gereği en temelde öznelde, öznenin kendi için iyi, doğru ve güzel olanı içeriyor olarak yönelimsel ve kılgısal gerçekleşmekteydi. Bu nedenden dolayıydı ki ahlaki anlamda diğerini de içini alacak biçimde iyi, doğru ve güzel olana dikkat etmek karşılıklı varoluşun ahlak ilkesini bilgibilimsel anlamda belirli kılmaktaydı. Söz konusu olay ve olgunun bilgisi ise eytişimsel kıyas, doğru olana giden yöntemi göstermekteydi. İyi, doğru güzel bilmenin öznel olanaklarıydı.

Platon bu anlamda doğru söylemiş olsa da çoklu gerçeklik ve değişen referanslara göre iyi, doğru, güzel ideaları retoriğe ve en genel anlamda yoruma açık bilmeye de eylemekteydi… ki Aristoteles her ne kadar ideaları kısmi anlamda ötelemiş olsa da bilmenin doğru biçimde nasıl

gerçekleşmesi gerektiğinin yöntemini en temel önerme biçimleri olan kategoriler (nitelik, nicelik, iyelik, kiplik) ve formel mantık ile göstermekteydi.

Kant ile usun doğasına indikçe, Aristoteles'te varlığın kendisine dair belirlenimler olan kategoriler, varlığa ait olan özellikler olmaktan daha çok bilmeye dair öznel deneyimleri karşılayan ussallığın apriori -önsel- kabulleri olarak kabul edilmişti. Dilin doğasına indikçe de kategorileri, dilin yüklem belirteçleri olarak da göstermeye çalışanlar olmuştu.

Dil usun görüngülerinden iken kategorilerin bilgibilimsel anlamda bilmenin dilsel çerçevesini, doğrultusunu belirli kılması zaten kaçınılmazdı… ki bu anlamda kategorileri sadece dilsel olmaya indirgiyor olmak, usu ve usun görüngüsü olan dil ile bağıntısından habersiz olmak anlamını taşımaktaydı. Ayrıca dil; özdeşlik, indirgeme, izafiyet, içerik, biçim, temsil, tasvir vb. yüklem içerme durumları olan metafizik belirlenimleri ile, olay ve olguda olanı, ussal alanda karşılıyor olmayı olanaklı kılmaktaydı… ki bu doğrultuda bilkuvve varlıksal veya bilfiil varoluşsal olan sadece zihinsel olana göre sentetik algılanıyor değil, bilkuvve varlıksal veya bilfiil varoluşsal olan zihinde karşılanıyor olarak analitik algılanıyor ve deneyime açık bulunuyordu.

Eflatun'un idealar teorisi ile bakıldığında da öznel anlamda gerçekleşen iyi, doğru ve güzel irade yargıları da usa katılır iken bilmeyi değer biçimsel kılmaktalardı. Varlıkta bilkuvve olmak ile beraber bilfiil gerçekleşen her ne -olup bitmekte- ise değer yargısal olarak algılanmaktaydı. Bu da gerçekleşenleri asli anlamda mahiyeti gereği bilemeyeceğimiz anlamını taşımakta değil, bizatihi gerçekliği değer biçimsel olarak açık ettiğimiz anlamını taşımaktaydı.

Zaten var olanlara dair gerçeklik, yaratım içeriğinde anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, izafiyet-indirgeme, hakiki varlık, yüklem alınmış varlık, aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem almış düzeyde özdeşlik, ayrı değil aynı da değil vb. yaratıma dair metafizik

belirlenimlerde gerçekleşiyordu. Ayrıca var olanın değer biçimsel var olması kaçınılmaz iken değer biçimsel biliniyor olması zaten olması gerekendi… ki bu, gerçeğin olduğu gibi ussal olmakta karşılanıyor/ karşılanabiliyor olması anlamını da taşımaktaydı.

İyi, doğru ve güzele dair izafiyet ve perspektif herkese göre farklı olduğunda ise değer yargısal bilmelerimizde farklılıklar göstermek elbette kaçınılmazdı. Bu da gerçeğe, deneme ve yanılma yöntemi ile tarihsel gelişimde süreç belirlenimli deneyim edinmiş olmanın doğrultusunda ulaşmanın sonucunda herkes için iyi, doğru ve güzel olanda buluşulabileceği anlamını taşımaktaydı… ki gerçekleşenlerin sonuçları olan bir dünyada gerçeği açık eden evrensel iyi, doğru ve güzel de buluşmak ussal olmanın gereğiydi.

Süreç; ussallığı içermek ile beraber gelişimi içeren değişimi karşılayan kavramsal belirlenimdi. Söz konusu öznellik ise gelişimi içeren değişim, bilfiil gerçekleşenler olanağında anlam-değer yüklem almaya açık olarak deneyim sahibi olmak anlamını da taşımaktaydı. Ahlak biçimsel olarak olmaması gerekenler veya olması gerekenlerden yana uslamlamalarda bulunmuş olarak deneyim sahibi olunmaktaydı.

Olması gerekenden yana deneyim ve tarihsel ders çıkarabilen olunsa da hazların tutsağı, nefsi emmarenin kötücül doğası sonucunda evrensel iyi, doğru ve güzel olan da buluşmak imkânsız değilse de zordu. Deneyim sahibi olunmasına rağmen hazların veya nefsi emmarenin kötücül doğasının tutsağı olunmakta ise kendi lehine olanı aleyhine olana kurban etmiş olmak, insanın us dışı hareket ettiğinin de gerçeğini taşımaktaydı.

İnsan düşüncenin yaratıcı etkinliğine haiz ve us varlığı iken aciz ve cahil yaratılmış olsa da bunlar kaderi değildi. Hazlar nesnelerini tatmanın, varlığa tutunmanın bir biçimi olsa da tutsak olunması gerekenler değildi. Nefsi emmarenin kötücül doğasına haiz olunsa da kötü veya zalim olmak, insanın mutlak kaderi değildi. Yüklem almaya açık

varoluşta bilmek ile cahilliği aşmak olanaklıydı. Mülkten paye almak, emek ve yarattıkları ile varoluşa dair istidat artışı ile acziyeti aşmak da olanaklıydı. İyi olan ile kötü olanı savmak, zalimliği adalet ile aşabilmek de pratik aklın imkân belirleniminde gerçekleşmesi olanaklı olandı.

Usun doğası gereği bilmek, en yalın hali ile isimler dünyasında imgesi ile tanımlanmış olanı nesneleri ile bilmekti. İsim; içeriğin -mahiyetin-, en temel anlamda betimlenmiş ve tinsel/ öznel alanda biçimlendirilmiş, vücuda taşınmış durumuydu. Nesnesini, nesnesi ile bağıntılı olarak imgesinde bilmenin olanağıydı. Metafizik anlamda bilmek ise kavramsal olarak bilmekti. Kavram nesnesine/ olgusuna içkin olan üst ve evrensel gerçekliği -mahiyeti-, ussal anlamda nesnesine aşkın olarak bilmenin olanağıydı. Böyle olmak ile beraber kavram, bilkuvve varlıksal ve bilfiil varoluşsal karşılığı olanın görünür kılan bir isimlendirme biçimi olarak üst isim belirlenimiydi… Ki bu anlamda düşüncede kavram, anlama özdeş gerçekleşir iken anlamı taşıyan imgesel olmakta gerçekleşmekteydi. Yani düşüncede kavramın imgesi yine kavramın kendisiydi. İşaret diline haiz nesnesini işaret eden isim ise nesnesinin imgesi ile yüklem alınmış özdeşlikte nesnesini tanımlamanın en basit belirleyeniydi.

En temelde isimler, bilmeye dair ilk tanımlamalar, ayrıma tabi tutmalar olarak bilmenin önsel belirleyenleriydi. İsimler nesneleri ile bağıntılı olarak öznelde imgesini de içeren bakışımda işaret dilinde bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Arı kavramsal bilmek ise kategorik belirlenimler olan tümeller ile metafizik bilmek anlamını taşımaktaydı… ki işaret dilinden hareket ile betimlenmiş varlığı veya dünyayı ve onlarda gerçekleşenleri/ olan biteni, işaret diline aşkın olarak -ortak-evrenseller ile özcü (üst, meta) bir dil ile bilmek olanaklıydı.

Böylesi meta bir dil, gerçeği öznelde karşılayabilmenin olanağı olarak metafizik bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Olguya haiz üst ve evrensel

gerçeklik, ussal anlamda olgu ile bağıntılı ve olgusuna aşkın olarak dilde -dil dolayımında- karşılanırken bilinmeye açık olandı.

Kavram, tümel olduğu kadar metafizik içerikte olay ve olgunun içerikte kendi olmasını olanaklı kılan özsel olanı taşıdığı içerikte gerçekliği açık ettiği kadar kavramdı. Bu, metafizik gerçekliğin üst ve evrensel gerçeklik olduğu gerçeğini taşır iken kavram, üst ve evrensel gerçekliğin üst dil belirlenimi olmakta idi. Değişimlere rağmen değişmeyenin bilgisi -ide-, anlamsal karşılığı olanın öznelde kavramsal karşılanıyor olabilmesinin bilgisiydi. Öznelde, kavram-anlam aynılık özdeşliğinde anlamın eril doğası gereği yargısal iken metafizik bilgi, kavramsal yargıda bilmenin bilgisiydi. Kavram ile nedenliyor değil, kavram ile gerçeği görünür kılmanın, kendinde nedeni/ nedenleri olanı bilgisinde açık etmenin olanağına haizdik. Kavram sadece değişmeyenin bilgisini vermekte değil, kendinde nedeni/ nedenleri olanı nedenleri ile açık etmenin, dilde de nedenliyor olmanın aracı olan bilgi nesnesiydi.

Duyu algısal körlüğe aşkın görüngüler dünyasında bilmeye çalışan özne, sonuçta görüngüleri nicel belirlenimli bilmesine, dolayısıyla da işaret dil belirlenimine aşkın üzerinde taşıdığı gerçekliği ile bilme olanağına kavramlar ile haiz olmuştu. Duyular ile yere çakılı kalmış insan, kavramlar ile gerçeğe tutunur iken kavramların göksel ve öznel dünyasında seyir etmeye başlamıştı.

Ancak, olay ve olgularda duyuları aşan fenomenler (yer çekimi, elektrik, enerji, ruh, ölüm ve sonrası vb.) vardı ki bir şeyin ne olduğuna dair teorik bilme yöntemi yetersiz gelmekteydi. Zaman içinde Kant çizgisinde bilinebilir ve bilinemez iki dünyaya bakıldığında ayrıca bilimsel anlamda deneyciliğin (ampirik) baskın gelmesi de söz konusu olduğunda artık bilmek, yeni yöntemler ve yöntem arayışlarında gerçekleşmekteydi. Varlığın kendinde nedenleri, Kant'ta varlığı -gerçeği- zihinde kurarken (sentetik) nedenliyor olduğumuz anlayışına dönmüş olsa da modern bilim, neden/ nedenler bağıntılılığında

kendinde nedenleri olan olgunun bilimini yapmaktaydı… ki Kant'ı bir biçimde geride bırakmış olmak ile beraber, mevcudata dair mümkün olarak var olan gerçekliği neden bağıntılılığında yeniden kurabiliyor olabilmenin araştırmalarını içermekteydi.

Bilgi; kendinde nedenleri olanın, ussal anlamda dil dolayımında nedenliyor olarak dilde karşılamış olmanın bilgisiydi… ki Kant'ın dediği üzere ussal anlamda nedenliyor olduğumuz değil, kendinde nedenleri olanı, ussal anlamda karşılıyor, bilgisini açık ediyorduk… ki nedensellik, bilmenin en temel olgusuydu. Tümdengelimci veya tümevarımcı bağıntılılıkta bilmek neden bağıntısında bağıntılılıkta bilmekti.

Modern bilim dahi nedensellik araştırması, nedenselliğin açık edilmesi içeriğinde deney-gözlem-ölçüm-kritik yaklaşımı ile bilmeyi öncelerken Kant çizgisinde bulunuyor da değildi. Olgunun kendinde nedenleri vardı ki bilim, bilme olgusunu nedenlerinde bilmek ile bilmeyi konu almaktaydı. Bilme olgusunu nedenlerinde bilmek bağıntılarında bilmekti ki bildiğini bağıntılarında yeniden gerçekleştirdiğinde veya yeni bağıntılarda gerçekleştirme olanağı bulunduğunda, bilme olgusundan alınan sonuç verilerinin mühendislik karşılıklarına bağlı olarak kullanım değeri de açık olmaktaydı. Bu da nedenselliğin ussal bir yakıştırma, uygulama, tasarımda bulunmaktan daha çok olgunun kendi gerçeği ile ilgili olarak gerçekleştiğinin açık edilmesiydi.

Gazali'den Descartes'e kadar ise karşılıklı varoluşta ontolojik ayrım ve ontolojik olan ile varoluşsal olanın ayrımı arasında şüphe ikamet ederken "Gerçekte bilmek olanaklı mıydı" sorusuna takılmaktaydı. Olan sadece kendi miydi? Gerçekte bilmek olanaklı mıydı? Katmanlı varoluşta Ayrı değil aynı da değil oluşun kendisinde olan sadece kendi değildi. Bunun ile beraber, katmanlı bağıntılılıkta var olmak, her bir bağıntıda nedenleniyor olarak var olabilmekti ki şüpheye yer vermeden gerçekte bilmek, bağıntılılıkta bilmek ile olanaklıydı. Ontolojik sorunsal, epistemolojik sorunsal, varoluş sorunsal her ne var ise yaratımın

dolayısıyla da var olmanın doğası nedensellik bağıntısında gerçekleşir iken bilmenin yeni yöntem ve araçları ile keşfedilecek olan nedensellik bağıntısında aşılabilirdi.

Kant'ın kendinde şey bilinemez yargısı, öznelliğe uyarlandığında öznelliği de yani kendinde şey olarak ben olmayı, öz kendiliği de bilemeyeceğimiz anlamını taşımaktaydı… ki bu, kendini bilmenin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği anlamını da taşır iken bilimsel olmaktan (olgunun nedensellik bağıntısından) uzak sığca gerçekleşen formel bir yargı -felsefi dogma- olmaktan öte değildi. Yeni yöntemler ve modellemeler ile bilinmeyene yolculuk insanoğlunun bilmeye yönelik kaderiydi… ki Tanrı bilinmeyi istiyor ve O'ndan alınan paye gereği ile düşünce özgür yaratım ve bilme olanağı iken bunun önünde duracak hiçbir kuvvet de yoktu.

Bilgi, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde meleke ve dil bağıntısında diyalektik, teknik -mühendislik- pragmatik, sanatsal, felsefi, dinsel, siyasi, ekonomik vb. alanlarda yaratıma katılıyor olarak gerçekleşmekteydi. Yaratıcı etkinlikte insan, tanrısal olanlar ile Tanrı'nın dünyasına yükselmek yerine dünyaya iniyordu. Tanrı'nın sıfat, isim belirlenimleri ile gerçekleşenlerde görünüş bulmasının bir biçimi olarak varlık sahnesini doldurmaktaydı.

Nebiler tarihi ile bakıldığın da Âdem nebinin yere indiriliyor olması; duyu algısal öncelikli olarak nicel belirlenimli ve güzellik ideasına haiz varoluş seyrinde olduğunun anlamını taşıyordu.

Tanrı ile, tanrı düşüncesi üzerinden sorularına cevap arayışında bulunarak iletişim kurabilen ve iletişim kurmayı da düşünsel harekette sürekli kılan İbrahim nebi, tinsel anlamda önemli bir kavşaktı. Doğadaki tanrısallığa içkin görüngüleri duyuma özdeş Tanrı kabul etmenin tasavvurundan yani görüngüler izleğinde duyuma özdeş Tanrı modellemesinden, gerçekleştirdiklerinin öznesi olup da gerçekleştirdikleri üzerinden hareket belirlenimli görünüş bulan ve

böylece duyuma özdeş tanık olunabilir olan Tanrı tasavvuruna geçebilen uslamlamanın ilk örneği, onda gerçekleşmişti. Dua ve ibadet gibi Tanrı ile ilişkiyi ve tanrısal olanlardan yana istidat artışı elde etmek anlamında Tanrı'dan sonuç alabilmeyi de olanaklı bulduğunda artık insan nesnelliğe aşkın öznelliğin gerçekleştiği kendilik dünyasındaydı. Tanrı ile iletişimin ve ilişkinin sürekli sağlanıyor olması dünyanın O'nun dünyası olduğu gerçeğine taşımak ile beraber O'nun kendilik dünyasında yaşama olanağı vermekteydi.

Yere inmiş insan nesnelliğe, özdeğe aşkın kendilik dünyasına yükselmişti. Nebinin emsal teşkil eden yükselişi artık bütün insanlığın ortak gerçeği olarak olması gerekeni işaret etmekteydi. Gerçeği bütün yönleri ile bilmek, gerçekten sonuç alabiliyor olmak ve gerçeğin dünyasında gerçeğe göre hem ahlaki anlamda hem de tanrısal olanları gerçekleştirmek ve istidat artışında gelişim içinde bulunmak anlamında yaşamayı öğrenebilmek artık olması gerekendi.

Böyle iken ey insan seni gerçeği bilmekten ne mahrum etti? Bu soruyu sormak yeniden başlamak için elzemdi. Nefsi emmareye uyarken kötülükte savrulman, tanrısal olan düşünce ve us, dolayısıyla da yaratım ve bilmek sana olanak olarak verilmişken bu olanakları hakkı gereği gerçekleştirmiş olmaman, varoluşunun hakkını vermemek anlamını taşımaktaydı… ki bu, sana kesilecek cezanın nedeniydi. Cezan ise gerçekleştirmek ile bulacağın kendi gerçeğinden mahrum kalmak, evrensel üst gerçeklikten yana gaflette bulunmak, gerçekten sonuç alanlar karşısında keşkelere mahkûm olmaktı. Kötülüğün cezası ise yaptığının sonuçları ile karşılaşmak, yüzleşmek, hesaplaşmak ve cezasına katlanmaktı.

Sen Tanrı bilir dersin ama bilmenin gerekeni olan usu Tanrı'ya yakıştırmazsın. Yaratır dersin ama yaratımın gerekeni olan düşünceyi O'na yakıştırmazsın. Sevgiyi yaratır dersin ama öznelliğe dair yarattıklarını yüklem alınmış özdeşlikte deneyimlediğini, yaşadığını yani

sevdiğini bilmezsin. Böylesi yaklaşım içinde O'nu anlamaya çalışmak orada dursun hakkı gereği ile O'nu bilmekten dahi yoksunsun.

Elbette Tanrı'nın bilmesi bizler gibi değil. Yaratırken yarattığına hep önsel olduğu için ve yarattığını ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağına dair belirlenimleri ile idrakinin önünde bulurken her yönü ile bilendir. Kendi varlık zaman genişliğinde ol dediğini olmuş bulmakta yaratımda bulunur iken düşünmekten de beri değildi. Ol dediğinin, varlık sahnesinde görülmesi ise yüzler, binler, milyonlar, milyarlarca sene sürmekteydi. Kendi varlığını yaratım alanı kılarken kendini gerçekleştirme olanağını düşünme olanağı olarak bulduğundan da sen habersizsin. Düşüncenin en temelde yaratma olanağı olduğuna dair en ufak bir fikrin de -yargın da- yoktu.

Sorumluluk, sevgi, aidiyet, heyecan, eminlik, azim, kibriya, istenç vb. duyguları ve irade belirlenimlerini yaratırken kendine yüklem aldığı özdeşlikte kendini gerçekleştirme biçimleri olduğundan da habersizdin. Öznelliğe dair yaratıp da kendiliğe yüklem kıldıkları sonuçta karakter ve kimlik belirlenimleri olduğundan da yeni bir kendini gerçekleştirme seviyesinde bulunur iken yeni bir kendini gerçekleştirme biçimi olmakta gerçekleşmekteydi.

Tanrı'ya dair yanlış veya eksik bilgin seni kör kılmış da yer çocuğu olmakta ısrar etmene sebep vermekte. Kendilik göğünde, aslın olan yani tanrısal belirlenimlerinden paye alırken pay sahibi olarak var olmanı olanaklı kılan Tanrı hep seni beklemekte… Kendilik göğü vatanın, yuvan iken köklerin iç dünyaya uzanırken sen dış dünyaya kök salma gayretinde dış dünyayı yuvan zannetmektesin.

Belli ki uzun bir yolculuğun halen başlangıcında, arefesindesin. Dünyada deneyimlediklerin aslına ve kendilik göğüne varmanın aracı iken sen gerçekten uzak batıla saplanırken zamana yenik düşen dünyanın dayanaklarına, elinin altında tuttuklarına fazla aldanma!

Elbet dünya için de yaşayacaksın… tanrısal olan uluhiyet olanaklarını özdek ve nesneleri üzerinden gerçekleştirecek, varlığa dair söz hakkını kullanacak ve kendine hep yeni ve değişen dünyalar kuracaksın… ama halife olmanın gereğinde tanrısal olduğunu da unutmayacaksın. Aslına bağlı tanrısal değişmezlerin olduğunun idrakinde hem ahlaki hem de tanrısal olan düşünce, us vb. olanakları olması gereken yönde gerçekleştirmekten de kaçmamalısın.

Seni gerçekten uzak kılan batıl ve zanların iken gerçek olan ile geride bırakacağın varsayıp da yüklem aldığın batıl ve zanna dair anlam-değer belirlenimleridir. Bırakması en zor olan, varsayıp da inandığın ve gerçek sandıkların, aklına zincir kıldıklarındır. Kötülüğe dair huyların ve duygular gönlüne yüklerindir. Hakkı dışında yaşadığın hazlar, nesnelerinde körelmenin aracı olmaktan öte değildir.

Elbette insanız, kötülüğe de uğradığımız, sanılar (inanılanlar) dünyasında varsaydıklarımıza aldandığımız, hazlara kapılırken savrulduğumuz olur. Olsa da böyle, binlerce özür ile yeniden başlamaya yükselmek, iyi, doğru ve gerçek olanı yaşamak da olanak dahilindeydi.

Gerçeğin cazibesi ayrılığın hüznü, uzakların hasreti iken aşk ile yeniden yükselmek te vardı. Yaratan ile yaratılanın buluşması da vardı. Kavuşması da vardı. Bütün bağlara, varsayılan gerçeklere inat kendimizi gerçekleştirdiğimiz, kendi olduğumuz ve ötekine hakkaniyetli olarak indiğimiz kadar özgürce var olmak da vardı. Özsel olanın karşılıklı varoluş içinde hak-had belirlenimlerinde gerçekleşme olanağı bulması özgürce var olmanın gereğiydi.

Kendi varlığının değer olduğundan sorumlu olan, ötekinin varlığının da değer olduğundan yana sorumluydu… Tanrı tarafından sorumlu kılınmış olmak, varoluşsal ahlak ilkesi olarak varoluşun doğası gereği belirli kılınmış olandı. Kendi varlığını değer bulan, kendi varlığından yana sorumlu kılınmış olmayı doğal olarak bulmaktaydı. Ortak varoluşta öteki ile ilişkilerde var olmak da hak-had belirlenimlerinde ahlaki

olmaya eylemekteydi. Vicdan sahipleri için ise hakkaniyet ilkesi mesuliyeti aşmanın olanağı olarak kendiliğin Tanrı'da gerçekleşmesinin olanağıydı.

Ahlak sadece bir var olma biçimi olarak varoluşsal değil, tanrısal olan ile Tanrı'ya yükselmenin, Tanrı'yı hakkı gereği ile istidat gereği deneyimlemenin de olanağıydı. Yerin çocuğu aslına yükselmenin en basit yolunu güzel ahlakta bulabilirdi/ bulmaktaydı.

Öznel olan ile özne olana yükseliyor olmak, bilfiil öncelenen değerler ile bilfiil hemhal olmak, bilfiil yüklem alınmış özdeşlikte birliğe ermek anlamını taşımaktaydı. Varoluşta üst ve evrensel olması anlamında önsel kabul edilen ayrıca iyi, doğru ve güzel idealarına bağlı gerçekleşmesi gereken ahlak ilkeleri yani erdemler nefsi emmareye rağmen hakkaniyet ilkesi gereği ötekinin önemsendiği doğrultuda ereğinde hakkı gereği gerçekleştiğinde, güzel ahlak belirlenimleriydi. Güzel ahlak ile bilfiil Tanrı ile buluşmak, bilfiil Tanrı'ya ermek olanaklıydı.

Öznelliğe yüklem alınmış özdeşlikte kişilik ve karakter belirlenimli ve öteki ile ilişkide gerçekleşme olanağı bulan ahlak, güzel ahlak olduğunda ötekine inerken Tanrı'ya yükselebilme olanağıydı. Ötekine inerken ötekine katılabilme, ötekini kendine katabilme olanağı da sunmaktaydı… ki güzel ahlak ile var olmak hak edildiği gibi ilkesi gereği gerçekleşmesi gereken karakter belirlenimli varoluş biçimleri (anne, baba, sanatçı, Hâkim vb.) de hak edilmiş olmaktaydı. Sonuçta da ilişkilerde önemsenen öteki ile ortak ruh alanı oluştururken birbirini hak etmek de gerçekleşmekteydi.

Yerin çocuğu doğaya dair kılınmış olsa da güzel ahlak ile Tanrı'ya aidiyette kendini gerçekleştirme olanağı bulabilmekteydi. Uzak göklerde sanılan Tanrı insanın kendilik göğünde yükselebildiği asli gerçekliği olarak bulabildiğiydi.

Yerin çocuğu yüklem almaya açık oluş içinde edilgen olmayı öncelikli bulur iken doğanın eril doğası karşında hemhal olduğu bir doğaya dair var olabilmekteydi. Tanrısal olan anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik, duyum ve öznel subuti sıfatlar vb. belirlenimlerini yüklem alırken de tanrısalları bilfiil yüklem alma olanağında tanrısallara yükselen tinsellikte erildi ve tanrısal olanaklarını gerçekleştirir iken eril -etken- olmaya da açıktı. Doğa hep kendinde kılan hemhal olmakta edilgen kılmasında bulunur iken tanrısallar ile hemhal oldukça doğa alanına eril olarak esasa, ilkeye, yasaya bağlı gerçekleştirdikleri üzerinden Tanrı'ya ve tanrısallığa yükselen insana tanık olabilmekteydik.

Her türlü anlam-değer yüklem alabilmenin, hemhal olmaya açık olmanın kendisinde insan, Tanrı'nın sıfatları ile sıfatlanan, ahlakı ile ahlaklanan hemhal olmakta tanrısalları hakkı gereği yaşadığında artık yerin çocuğu değil, göklerin yıldızıydı. Nun harfinin noktası gibi âlemlerin Tanrı'ya yükseldiği oluş mertebesiydi.

Böylesi yaratılmış olan elbet sorumlu kılınmış olarak yaratılmıştı. Var olmayı değer bulan her can, varlığının sorumluluğunu yüklenmiş olarak vardı… ve kendi olmaktan yana sorumluydu. Karşılıklı var olmanın olanağında diğeri ile var olmakta iken aidiyet ve hakkaniyet ilkeleri gereği diğerinden de sorumlu kılınmış olarak vardı.

Var olmaktan, varlıktan sorumlu kılınmış olmanın değerinde var olunurken sorumlu kılınmış olmanın gereği, güzel ahlakta gerçekleşmekteydi. Güzel ahlak ile nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen nesnelerine aşkın paylaştıkları ile insan, önceliği ötekine duyarlı olabilmek iken hem Tanrı'ya kendiliğinde yükselebilme olanağına haizdi hem de Tanrı nurundan beslenme olanağı da bulurken hikmete açıktı.

Nesnelerinde takılı kalırken kendilik göğüne yitik yerin çocuğu, güzel ahlak ile kendilik göğüne tutunabilmekte ve yükselebilmekteydi.

Tanrı'ya nurunda, zatında, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde emek sahibi olarak hakkı gereği yükselme olanağı bulduğunda, asıllar -melekler- göğünde bulunduğunda, bedeni ile de dünyada olduğunda âlemler kuşağı gibiydi. Düşüncenin yaratıcı etkinliğinde göklerin yere indiği varlık mertebesiydi. Tanrı'nın yere dair varlık sahnesini kendisine has kıldığı halifesiydi.

Yerin çocuğu, yüklem almaya açık oluş içinde varlığa dair hâl -durum- ve karakter biçimsel gerçekleşenleri yüklem aldıkça kendisini kılabilme, olabilme olanağında bulur iken ne olduğundan daha çok neler olabilmeye açık olduğu ile varlık sahnesinde görülmekteydi. Yerin çocuğu olmaktan daha çok gerçekleştirdikleri ve ilişkilerine bağlı olarak anlam-değer yüklemleri alırken olabilmelere/ kılabilmelere açık oluş içinde hep kendine doğma olanağında kendi olabilendi. Tinsel anlamda kendini kıldıklarına/ olduklarına (sanatçı, filozof, anne, baba, arif vb.) bağlı olarak da artık yerin çocuğu değildi.

Göklerde tine dair ne gerçekleşmekte ise onun ile yere inmekteydi. Gökler onun ekininde hasat edilirken onun yaratıcı etkinliğinde Tanrı görünüşe gelmekteydi. Dileyen, anlamın kılgısal olarak inandırıcı erkinde, anlam-değer yüklem alabilmenin olanağında artık onun gerçekleştirdikçe biçtiği ekininde -tininde- Tanrı'yı seyretmeliydi. Dileyen ise Tanrı idrakinden uzak kılan anlam-değer yüklemli bakışımda, yerin çocuğunun başardıklarına bağlı yazdığı hikâyesini okuyabilirdi.

Dileyen, Tanrı'ya aidiyette adanmış bir ruh olarak gerçekleştirdiklerinde gökler inerken, tanrısalların gerçekleşti şölene katılabilirdi. Dileyen ise yere dair kılınmış iken kendine mal edilen yerin ve bedenin nimetlerinden istifade edebilirdi. Dileyen, Tanrı'ya ait, erdemler şehrinde yaşayabilirdi. Dileyen ise belli bir kişiye, görüşe, ırka, millete, insan olmaya aidiyette kendini gerçekleştirebilirdi… Dileyen dilediği gibi anlam-değer yüklem almaya açık oluş içinde dilediği gibi olabilirdi…

ama yaşananların sonuçları olan bir dünyada, hak, had, hakkaniyet ilkesi gereği, dileyen dilediği gibi olamayacağı, kendiliği kılamayacağı bir oluşta bulunduğunu da bilmeliydi.

***

Tarihte hatırlanmak ve mükemmeliyetçilik ve yansımaları…

Dünün anılmaya değer olmayan yerin çocukları, isim ve eser sahibi, tarih varlığı oldukça anılmaya değer kendi olmaya doğru yol bulmaktaydı. Temel ihtiyaçlar mülke uzanmaya, tenezzül etmeye sebep verir iken mülke sahip oldukça ve mülke dair olanı kullandıkça mülk, insanın acziyetini örtmenin, anılası değil olmaktan kurtulmanın da aracıydı. Yüzyıllar içinde gidenlerin unutuluyor olduğu düşünüldüğünde, milyarlarca insan içinde hatırlanmıyor olunduğu göz önünde olduğunda, insanın hatırlanmaya ihtiyaç duyması nedenini hatırlanmıyor olmakta da aramak gerekirdi.

Anılmak, anlam-değer varlığı olarak kendini anlam-değer yüklemlerinde yaratıyor olmak yarattıklarının öznesi olan özne için kaçınılmazdı. İnsan varoluşu gereği sadece anlam-değer varlığı değildi, anlamlı ve değerli kılmaktaydı. Anlamlı ve değerli kıldıkları içinde kendini de anlamlı ve değerli kılmanın yollarını bulmuştu. Anne, baba, nebi, filozof, veli, arif, sanatçı, bilim insanı, kelamcı ve daha nicesi hatırlanmanın, varoluşa, kendiliğe tutunmanın aracıydı.

Bitmeyen bir varoluş çabası içinde ölüm de neydi? Hatırlanmak isteyen yok olurken anlam ve değere dair yüklem aldıklarını bırakmak istemekte de değildi? Ölümsüzlük arayışı nedendi? Varoluşunu değer bulan insan yaşama sıkı sıkıya tutunmaktan, ölümü biraz daha bekleyen geleceğe salma çabası içinde ölüme yolculuk yapmaktaydı. Hiç hatırlanmayacak olmanın yokluğunda ruhun ölümsüzlük yolculuğunda tek başınaydı. Yaşadıklarının sonuçları olan yeni dünyalarda kendine dair ayna olanlar ile temsil edildiği varoluş içindeydi.

Aslında başkası değil, kendisi hatırlamalı değil miydi kendini? Nereden gelip nereye gittiğini? Doğumdan gelip ölüme gittiğinin kanısında olan sığ akıllılardan olmalı da değildi. Yüklem aldıkları ile var olan,

yaşadıklarının sonuçları olan temsiller oluşu içinde yaşar insan. Varoluşun öznesi ve nesnesi olmayı kendinde buluyor iken kendinden gelip kendi temsil edildiği oluş içinde kendine dönmekteydi.

Üst gerçeklik olarak Hakk'tan gelip Hakk'a döndüğü de düşünüldüğünde Allah'ı yaşarken Allah'ın temsili olan her can, Allah'a sıfat ve isimleri gereği dönmekteydi. Allah ile var olduğunun idrakine varmaktan öteye geçebilecek de değildi. Allah ile var olan özne için mükemmel olan ile var iken acziyete dair varoluşu gereği mükemmele ulaşmak da kaderiydi. Acziyetten kurtulmak, doğanın boyunduruğunda tinin özgür kılan düşünce alanına ulaşmak olanakları dahilinde bir o kadar yakindi. Nesnelerinde kendine yitik kaybolan için ise tinin özgür kılan düşünce alanında kendini özünden yükselerek ve kendine inerek gerçekleştirme olanağı bir o kadar uzaktı.

Anılası insan, tinin özgürleştirici düşünce alanında özden hareket ile kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesiydi. Yaratım ürünlerinin de hem nesnesi hem de varlığında canlı kılarken öznesiydi. İsim verdiği dünyada gerçeğe dair söz hakkı vardı. İsim verebilmek ile gerçeğe katılma olanağı da bulabilmekteydi. Gerçeği aşikâr ettikçe, mülkten sahip oldukları ile değil de gerçeğe dair anılası olmaya başlamıştır. Gerçeğin değiştirici gücü karşısında değişirken, değişen dünyaların öznesi olmayı da bulmuştur.

Değişen dünyaların değişen insanı, mülke dair iştahı daha da kabardığında insanı dahi mülke dair kılıp esaret altına almaktaydı. Sen değil miydin dün anılası olmayan? Bak şimdi olumlu ve olumsuz bütün yönlerin ile kendini hatırlatmakta, kendine dair kendini konuşmaktasın. Tarih senin özünden taşıp da kendine ruh üflemendir. Anlam-değer varlığı olmak ile kalmayıp, anlam ve değere dair kıldıklarını miras bırakırken miras içinde doğan sen değil misin? Anlam ve değer edindikleri ile yüklem aldıklarından beslenirken kendine doğan sen değil misin?

Sen nasıl bir öznesin ki anlam ve değere dair yüklem aldıkların ile kendinden doğmayı, kendine doğmayı düşüncenin yaratıcı erkinde gerçekleştirebilmektesin? En tanrısal yönün sadece bilmeye yönelik değil, yaratıma dair kendini gerçekleştirme olanağı olan düşünce iken sen düşünmekten kaçmaktasın. Düşünmekten korkmaktasın. Emeğin, açımladığın olanakların ve anlam-değer yüklemleri ile her daim yeni bir oluş içinde kendine doğma olanağın var iken kendine doğmaktan kaçmaktasın. Bir kültürün (ortak hikâyenin, dünyanın) gölgesi altında kendine, gölgeler içinde kültürde doğsan da kendi -ben- olma idrakinde ve gerçekleştirdiklerinin sorumluluğunu almış olarak kendi olmakta kendine doğman da vardı. Ortak anlam-değer alanı olarak kültür miras alınan ruhu temsil ederken, kültürde seni gerçeğe örten varsayılmış olanlardan (ırka, salt dünyevi yaklaşımlara, yozlaşmış ideolojilere vb. olana aidiyetten) uyanarak, İbrahim nebi gibi kendine gerçek ile doğman da gerekirdi.

Tanrı sana ruhundan üflediğinde ruh üflemek geçmişte kalmış değildi. Sen Tanrı'dan ruh aldığında kendine doğman, kendi olma bilinci yani ben olma idrakinde kendi olmakta bulduğundu. Ayet baki… sen kendi -ben- olmak ile kendine doğan iken düşündükçe, emek ile olanaklarını açtıkça/ gerçekleştirdikçe, eylemde kendini karakterize ettikçe ve anlam-değer yüklemlerinde de kendine doğdukça kendine ruh üflemeyi sürekli kılmaktasın. Senin üzerinde rabbin olan yani galip sıfat ve isim belirlenimleriyle sana kendisi ile var olmanın terbiyesini veren, başka bir deyişle de her dem kendisinden varlık verir iken ruh üflemeye, can vermeye devam eden Tanrı'dır. Tanrı'dan aldığın paye kadar kendine ruh üflerken yaratıcı etkinlikte kendine doğması gereken sensin.

Tarih, düşünen ve anlam-değer yüklemlerinde kendine doğan insanın emek verdikleri, gerçek olana dair gerçekleştirdikleri, olması gerekene dair olanları yaşama taşıdığı kadar âlemlere de doğduğunun -ruh üflediğinin- gerçeğine tanık kılar. Sen âlemlere -insanlığa- doğmalısın

ama insanlık gerçeğe dair evrensel ve yeni olanda kendini sende bulabilmeli/ bulmalı… ki buluştukça birbirinde doğmak veya ortak anlam-değer yüklemlerinde yeniden kültür edinmek ile miras varlığı olarak geleceğe doğmak da olanaklı olabilsin.

Düşünce ile doğanın temsile dair bağlayıcı evrensel tin alanından öznel tin alanına sıçrar iken kendi olmayı gerçekleştireceğin kendi olabilmenin alanındasın. Seni senden alıp da koparacak ne var? Sen kendini nesnelerinde unuttukça, nesnelerinin esiri iken şeytanının galibiyeti altında kendine dair nefes almaktan uzaksın. Sen tarih varlığısın! Kendine yeniden doğmalı, doğarken âlemlere de güneş gibi doğmalısın! Tarihi yeniden yazacak, yazarken tarihin öznesi olacak, tarihin içinden geçerken kendine dair nefes alacak, her nefes aldığında düşüncede kendine ruh üflemiş olmanın canlılığını yeniden bulacaksın!

Sen ne vakit unuttun böylesi tanrısal olduğunu… Tanrı'yı yaşarken Tanrı'yı da unuttuğunu? Acziyete mahkûm olsan da Tanrı'da var olduğunu? Sen ne vakit bu kadar beşer oldun? Beşerliğe aldanıp uluhiyetini, Tanrı'yı unuttun? Tarih sahnesinde Tanrı ile yürür iken Tanrı'yı dışladın. Yeni dünyanın tanrısı da sen oldun. Tanrı ile var olduğunun gerçeğinden kaçıp, tanrıcılık oyununa soyundun.

Sen rengin ile kendini üstün tutan, diğerini hakir kılan! Irkın ile öteki kılıp da diğerine zulmeden! Teknik gelişimi tinsel anlamda üstün görüp de insanlığın yararından daha çok zararına kullanan! Teknik gelişimi ahlaki gelişimden üstün sayan! Evet sen kendine zalim şeytan! Öz değerleri dahi menfaat söz konusu ise hiçe sayan, dilediği gibi kullanan! Dünyayı ayağına bağlamış, kendi aslına, insanlığa hain aşağılık nefretini kusan!

En mükemmeli sen misin? Ya senin gibi olacak ya da tarih sahnesinden silinecekmişim! Acziyetten yükselen kendi ezikliğini dayatırken insanlığa, mükemmel olmaktan uzak, maskelere tutsak zalimlerdensin.

Kızılderililer, Eskimolar, Yahudiler, mazlum halklar ve daha nicesi, kurban edilirken aptallığa, zalimlik hikayesi… mükemmellik gerekçesi.

Mükemmel olan elbette Allah'tı. İman ile O'na tutunan tekâmülü O'nda bulan her can, diğerine duyarlı olmayı da bulacaktı. Yukarıdan aşağıya jakoben tavırda değil, inerken halka halk ile beraberce yükselmekte olanaklıydı. Dua eden cana inerken yaratan, yarattığını kendi dünyasına taşımakta değil miydi? Allah'ın böylesi bir ahlakı da var iken tanrıcılık oynayan insan tarih sahnesinin eziğiydi. Kendisine, insanlığa ruh üflemekten uzak menfaati için ruhunu kötülük senedine mühürlemişti. Ya kendi menfaati için kendi gibi kılmakta ya da kendi gibi olmayanı yok kılmakta, var saymamakta zalimdi.

Her geçen gün insanın hatırlanmak ve mükemmelleşmek için çaba göstermesi fitri ve diyalektik tarih olgusal iken yeni şeyler yaratması kaçınılmazdı. Bir öncekine göre kullanışlı, genele yaygın veya ideal kabul edilen her ne ise ona göre mükemmelleşmek, mükemmel olma çabası içinde hatırlanmak, hatırlanmaya çalışmak daha da zordu.

Hatırlanmak için varlık sahnesini kendine göre biçimleyen, biçimleme çabası içinde bulunanlar mı dersin… mükemmel insan, aile, toplum, devlet, medeniyet uğruna şeytana kurban edilmiş insan haysiyeti mi dersin, tarih bunlar ile doluydu. Gözü yaşlı insan, eksikleri ile birbirini tamamladıkça, birbirini merhamet ve şefkat ile kucakladıkça, sevdikçe, insan olmayı tadacağını unutmuştu.

Kusur dersen kadı kızında da bulunur demişler. Kusurları idare etmek, eksikleri tamamlamak, yanlışları eleştirel olarak doğrultmak, gerçeğe dair yeni olana göre elbette değişmek, değişebilmek gerekliydi ama hatırlanmalıyım, mükemmelleştirmeliyim diyerek zalim olmak da neydi? Kendi ezikliğinin acısını diğerlerine yansıtmak da neydi? Beceriksizliklerinin hadsizliğini diğerlerine gösterirken, insan haysiyetini ayaklar altına almak da neydi?

Aciz, mazlum Allah'ın kullarının ahlarını alırken kötülüğü ayağına dolaşan, cehennemi yoldaşı kılıp da canlı canlı yaşayanlarda vardı. Cehennemi kusan zalimler, elbet tarih sahnesinden gelir geçer. Zalimleri zalimliği ile hatırlayacak olan canlar da vardı. Doğal akışında mükemmel olana doğru yürümek ile ideal kabul ettiği mükemmel olanı dayatarak tektip kılmak fıtrata aykırı, Tanrı ile hesaplaşmaktı. Sanki Tanrı evrimi yarım bırakmış, aklı evveller kendi elleri ile yarım kalanı tamamlayacaklardı.

Tanrı'nın hakikati kucaklar iken çeşitlilikte farklı varoluş biçimlerinde var oluş mükemmel iken tektip kılmaktan uzak herkes kendi olmaya memur, çevresi ile uyumlu kendini yaşamaktaydı. Elbette değişim gerekir ama doğal olanı fıtratından koparıp tektip kılmaya çalışmakta neydi? Çeşitliliği öldürür iken çoklu gerçeklikten uzak tek bir gerçek varmışçasına aynılaşılan bir dünyaya insanı mahkûm kılmakta neydi? Bilirim elbet senden dahi Tanrı hükmeder. Doğrusal giden insana, tarihsel yeni bir aşamaya sıçramayı Tanrı, zalimlerin ellerinden doğrudan değil, üzerinden, onlar gibi olunmaması gerektiği yönden nasip eder. Onlar olmaması gerekene tanık kılan ibretlik hikâye sahipleri, olması gerekeni görmenin dersiydiler.

Nemrutlar, Firavunlar, Caligulalar, Hülagüler, Hitler, haddi aşan şımarık zorba kral, imparator, diktatör nice zalimler. Şahıs olmaktan çıkıp kurumlaştığında şeytan; İngiliz, Fransız, ABD, Çin gibi emperyalist devletler, haddi aşan şirketler… mazlumun sesini sadece Tanrı duymakta, vicdan sahipleri bakmakta. Ezilen halklar, askeri darbeler ile susturulanlar, medeniyetin göbeğinde akan kanlar, hiçe sayılan yaşamlar.

Modern çağların modern insanı için ulaşım ve iletişim ile uzaklar yakınlaştıkça gezmek kolaydı. Gezici Mehmed Bey eşi Hikmet Hanım ile beraber dünya turuna çıkmıştı. Ekonomi politik yani kapitalist bir dünyanın zenginlerindendi. Kapitalist dünyada kolaylaşan iletişim ve

ulaşım konfor öncelikli hizmet vermekteydi. Teknik anlamda ilerleme çok hızlı gelişmekte iken Mehmed Bey yeni dünyanın nimetlerinden sonuna kadar faydalanmaktaydı. Onun için geri kalmış insanlar ise tembel ya da gerici olmaktan öte değildi.

Eşi Hikmet Hanım ise tam tersi kapitalist dünyanın acımasızlığına yakinen tanık olmuş bir göçmendi. Söz konusu çıkarlar olunca insan hayatını hiçe sayan, geri kalmış toplumların gelişmemesi için her türlü politik oyunu hayata geçiren, devlet üstü şirketlerde çalışmışlığı da vardı. Kocasını sevmek ile beraber, kapitalizmin sağladığı kolaylıklardan daha çok hesapsızca ve denetimsizce insanlığın başına nasıl bela olduğu ile ilgili düşüncelere sahipti. Kapitalizm arzu nesneleri verirken insanı nasıl duyarsız kıldığına, insansızlaştırdığına tanıktı.

Arzu nesneleri ile hazda hemhal olan insan, insan ile hemhal olmayı yani birbirine duyarlı olmayı sürekli kılacak ortak deneyimlerde bulunmayı unutmuştu. Unutmuş değilse de unutmaya yüz tutmuştu. Elbette arzu nesnelerimiz olmalıydı ama arzu nesnelerine taparcasına var olmakta neydi? Kendinden geçip de kendini unutmak, dünya uykusuna dalmak da neydi? İnsanın kendini unutmaya da ihtiyacı vardı ama yüklem aldığı anlam-değer belirlenimlerine göre kendi olmayı gerçekleştirir iken yüklem aldıklarında kaybolmakta, bilfiil olmaya dair kendini tüketerek anlamsızlığa kendini itmekte ise böylesi unutmak savrulmak iken savrulmak ta neydi? Olması gereken karşısında olmaması gerekendi.

Öncesinde Avrupa'yı gezdiler. Sanatın coştuğu İtalya, sanayinin ve kapitalizmin başlangıç merkezi, sömürgecilik ve kolonileşmenin öncülerinden İngiltere gezi duraklarıydı. Son düzlüğünde Afrikalıların sırtından geçinen Fransa, insan kanı ile yıkanmış Paris sokaklarından ibaret de değildi. Peynir cenneti olmak ile övülen gizli sömürgeci Hollanda ve diğerleri, kısa sürede gezmek ile bitecek değildi. Devlet ve

medeniyet çizgisinin buluştuğu yeni dünyanın doğduğu dünyayı gezdiler.

Ardından kara kıta Afrika gezilmeye değerdi. Asya ve Amerika derken vatanlarına dönmek de vardı. Mehmed Bey eşi Hikmet Hanım ile evlerinde arkadaşlarına, kahvelerini içerken gezdikleri yerleri resmedercesine anlattılar. Yalnız kaldıklarında ise yaşadıklarını değerlendirmeye başladılar.

Gezdikleri insanlık âlemiydi. İnsana dair olan ne var ise tarihe asılı resimler gibi seyirlerinin içindeydi. Coğrafik ve politik nedenlerden dolayı gelişmeyi sömürgecilik, kolonileşmede, emperyalizmde arayan ülkeler. Sömürülen nesiller, hiçe sayılan tarihler, mülkiyetsizleştirilen halklar. Dinlerini geride bırakan kafirler, doğaya tapınan halklar, Allah'a iman edip de yıkılmamak için direnen müslimler. Seyirlerinde tanık oldukları ise birçok faktörü kendinde barındıran insanın, çoklu gerçeklik dünyası vardı. Tek bir açıdan değerlendirilmeyecek kadar zengin ve girift bir oluş içinde insan, kendine dair gerçeği anlam-değer-inanç yüklemli yarattığı dünyalarda yaratılmış insan tipolojilerinde, farklı dünyalar sahibi olmakta yaşamaktaydı.

İnsanı tanımak için gezmek onlara böylesi anlayış olanağı vermişti. İnsanı böylesi görmek, duymak, tanık olmak da vardı. İşiten, gören insan anlam-değer ediniminde gördüğü dünyaları seyir etmekteydi.

Mehmed Bey gezi boyunca notlar tutmuştu. Eşine insana dair izlenimlerini anlatırken acı çeken canları görmüş olmanın acısını yakinen kalbinde hissetmişti. Eşi ise zenginliğin verdiği rahatlıkta, elinden geldiğince yardıma ihtiyaçlı insanlara yardıma ihtiyaçlı oldukları yönde yardım etmişti. Bir suçlu aramak yerine olması gerekeni yapmaktaydı. Bu çift aslında birbirini tamamlayan ender insanlardandı. Birisi olanı hikmeti gereği değerlendirmeye çalışırken diğeri olması gerekeni yapmaya çalışmaktaydı.

Herkes aynı olacak diye bir kaide yoktu. Zengin-fakir, patron-işçi, cömert-cimri, zalim-mazlum ve daha nicesi diyalektik oluş içinde varoluşu öngörmekte olsa da tarihsel oluş böylesi biçimlense de olması gereken, gerçekleşmesi gerekli olan ilkeleri gerçekleştirmesi gereken de insanlık tininde yine insandı. Olan biteni bilmek ve çoklu gerçeklik içinde hikmete vakıf olmak olmalıydı ama insanın insanca insan haysiyetini koruyarak yaşamasının olanaklı kılan olması gerekenler de vardı.

İnsan tininde adalet boş bırakılmış ise tamamlaması gereken yine insandı. Zalimliğin olduğu yerde merhamet mi dedin? Merhamet etmesi gereken de insandı. İlim mi boş bırakılmış, alim olup da insan yetiştirmesi gereken de insandı. İlkeye dair boş bir yer gördün de kötülüğün orayı doldurmuş olduğunu mu söylemektesin? İnsan isen tanrısallığa uzanan tinin ve insan olma haysiyetin sebebi ile kötülüğü iyilikle savıp boş yeri doldurması gereken sensin. Şikâyet etmek, suçlu aramak yerine olması gerekeni yapmak, sonuç ve çözüm odaklı eylem sahibi olmak da insan olmanın, halifetullah olmanın en temel gereğidir.

Suçlusu olduklarımızı yeniden düzeltmek, bize düşen sorumluluktu. İlkeye dair boş yerler görmekte isen insan tininden, boş bırakanın sen olduğunu da hatırla! Boşluğu doldurması gereken de yine sensin. “Zalimin önünde susan, dilsiz şeytandır” hadisi şerifinde ne güzel anlatılmıştır. İlkenin yerini boş bırakan insan ile doldurması gerekenin yine insan olması gerektiği.

Bizler bardağın hep boş tarafına bakarken zulme, kötülüğe dair olan tarafını görürüz de hikmeti gereği gerçekleşenin gerçekliğinden yana görmeyiz olan biteni. Hikmetsel görü tanrısal görüydü. İman eden canlar için “Vardır hikmeti derken” gerçeğin sorgulandığı ifade edilmekteydi. Hikmet arayışı iman eden canın gerçekten kaçması değil, gerçeği sorgulamasıydı. Bardağın dolu tarafında duran gerçeği gördüğünde de boş olan tarafı olması gereken yönde doldurmasını da

bilmenin bilgisini taşımaktaydı. Olan biteni gerçekliğinde bilmek ve olması gerekeni yaparken bardağın boş tarafına bakmak değil de boş bıraktığımız yeri doldurabilmek, her insanın insanlık haysiyeti sebebi ile ahlaki yani vicdani sorumluluğuydu.

Tanrı'nın sessizliği veya Tanrı tutulması denilen: büyük zorluklar, derin acılar karşısında Tanrı'nın pasif kaldığı yönündeki suçlayıcı söylem ve tutumlar da insan olmanın bilfiil tanrısalları gerçekleştirmek ile gerçekleşmesi gerektiğinin bilgisine cahil kalmış olmaktı. İnsan bilfiil insandı. Yerkürede Tanrı'nın halifesi olarak yaratıldığı içindi ki tininde boş kalan yerleri yine kendisi doldurması gerekmekteydi.

"Rahmanın doyuracağını biz mi doyuracağız", "Allah'ın gücü yeterken biz mi yapacağız" veya "Dilediğini yapmaya gücü yeten O iken biz ne yapabiliriz" diyen gafiller; Tanrı ile tanrısallardan istidatlı olarak var olmakta iken gerçekleştirdiklerinde tanrısallar gerçekleşirken çoklu gerçeklikte bilfiil Tanrı'nın da tezahür ettiği gerçeğinden yani tevhid bilgisinden de gafildiler. İnsan, bostan korkuluğu olarak yaratılmış da değildi. İnsan bilfiil insan iken olması gerekenleri gerçekleştirmek ile halifetullah olmasının hakkını vermiş olarak var olması gereken değil miydi? Ne için olduğundan kopuk veya sapmış olmak dahi eytişimsel olmanın bir gereği olsa da sapmış olmakta kalıcı kalmak, insanın kaderi değildi.

Tanrısallara bağlı olarak bilfiil gerçekleştirdikleri ile cehalet ile boşalan ilimi alanı, zalimlikle boşalan hukuki alanı, merhamet alanını vb. bilfiil insanın kendisi doldurması gerekmekteydi. Öyle ki sadece doldurmak ile kalmayıp öngörülü olmak ile tinsel anlamda ilkesine bağlı olarak doldurduğu alanın yeniden boşalmaması için fevri olmaya aşkın ilkeyi, kurum işlevsel kılmalıydı. Bu anlamda İslam -din- ile insana teklif edilen de Tanrı'yı bilmesi, bilmek ile kalmayıp tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirir iken insan olmayı, Tanrı kaynaklı olarak Tanrı gibi

yaşamakta gerçekleştirmesiydi. Tanrı'nın varlığında Tanrı'yı hakkı gereği yaşamasıydı.

Tasavvufa dair yolda, yöntemsel olmakta iman, muhabbet ve sıdk ile yola yeni başlayanların dualarının her an kabul edildiği dua makamına varmaları vardı. Belli bir aşamadan sonra duaların kabul edilmediği bir seviyeye gelinir… ki salikten istenen; dua etmesinden daha çok, dua ile kendiliğe dışsal duran ve bilfiil duanın kabulüne dair gerçekleştirdiklerinde görünen Tanrı'yı ayn-el yakin bulmuş olmaktan ileri, tanrısalları ile kendilik üzerinde hak-el yakin olarak bilfiil bulmanın edimlerinde bulunmasıydı.

Duaların kabul edilmediği süreçte salik: terkedilmiş olduğunun, sınandığının, yeni bir aşamaya geçtiğinin kanaatinde olduğu gibi naz ile yakarışta veya isyan ile karışık gelgitlerde de bulunabilmekteydi. Ya da dua ile istediği her ne ise kendi gayreti, insanlara hizmeti veya tasarruf yeterliği edinmiş ise bilfiil gerçekleştirebilmekteydi. Zaten istenen de bilfiil kişinin tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirmek ile kendi olmayı bulması ve Tanrı'nın yakinliğini bilkuvve gerçekleşenlere bağlı olarak bilfiil kendi üzerinden bulabilmesiydi.

Tanrı bilfiil kuluna duanın kabulü ile görünmekteydi ama salikten istediği bilfiil kendisi üzerinden görünmek istemesiydi… ki bu kendiliğe dışsal olarak Tanrı'yı bulmaktan ileri, bilfiil kendilik üzerinde Tanrı'yı bulmak ile ilgiliydi. Duanın kabul edilmediği süreçte istenen, bardağın boş kalan yönünü insanın kendisinin bilfiil olarak doldurması gerektiğiydi… duanın kabulü ile Tanrı'nın kendilik dünyasına varmış olan ve kendi dışında gerçekleşene tanık olan salik, Tanrı'nın yaratım etkinliğine bilfiil katılmış olmak ile Tanrı'nın kendilik dünyasındaydı ve kendi üzerinden Tanrı'ya bilfiil olmakta katıldıkça tanıktı.

İnsanın hatalarına, günahlarına kendi dışında sorumlu araması, varoluşuna dair sorumlu kılınmış olduğundan uzak aymazca davranması, bardağı veya bardağın boş, dolu yerini görmek orada

dursun, bardağa göre neler yapması gerektiğinden yana habersiz olması, vicdan uyandığında utancı olandı. Sorumlu olduğu yanlışları kendisi düzeltmesi gerekir iken Tanrı'yı suçlayacak kadar aymaz veya pişkin olmamalıydı.

Elbette Tanrı insanı/ insanlığı bırakmış değildi. Hangi canı yaratmış ki ondan habersiz ve ona duyarsız olsun… Kaldı ki varlık sahnesinde insan şah danesi iken yalnız veya başıboş bırakılmış da değildi. Rabbi insanı bırakmış veya insana darılmış da değildi. Hem bizler sadece bu dünyadan bakarken O bu dünyadan ve yaşananların sonuçları olan dünyadan/ dünyalardan da bakarken olan biteni değerlendirmekteydi… ki elbet mazlumların, güzel ahlaklı olmanın, yaşanan zorlukların, acı travmaların ve daha nice zalimliğin sonunda güzel sonuçların gerçekleştiği dünyalara doğmak da olacaktı.

Her şeye rağmen insan, kendine yeter olmayı özünde hareket ile bulacak ve yetişkinliğe adım atacak ise bilfiil kendi olmanın gayretini kendisi göstermesi gerekti. Tanrı'dan istemenin çocukluğundan çıkacak ise Tanrı ile olması gerekeni yapabilmenin yetişkinliğine ermeliydi. Bardağın sadece boş olan yerini görmek yerine, bardağın hem boş hem de dolu olması sebebi ile eytişimsel gerçekleşen tinsellikte, bakış ve kanaat sahibi olduğunu bilmeliydi. Gerçeğin eytişimsel görünüş bulduğu ve varoluşun karşıtlık ilişkisinde gerçekleştiğini anladıkça da hakkaniyet ilkesi gereği olması gereken yönde bardağın boş yerini bilfiil kendisi doldurabilmeliydi. İnsanın kendi olmaya dair alanı olmalıydı.

Mükemmel olan; bardağın dolu tarafını görmek değil, boş tarafını da görür iken boş bırakmış/ bırakılmış olan tarafını da doldurmaktı. Kimisi dolu olanı da boşaltmak derdine düşebilirdi ama bardağın dolu olan tarafını boşaltmak, insan tininin çeşitlilikte gerçekleşen doğasına muhalefet etmekten öte değildi. Kaldı ki tevhitten bakıldığında, bu durum Tanrı'ya muhalefet etmekten öte değildi.

Elbette eleştirel olmak mükemmel düşünmeye doğru giden yoldu. Ancak sadece teorik anlamda eleştiride bulunmak yeterli miydi? Olan biteni bilmek gerekirdi ama olan bitene katılmak da olması gerekendi. Oyunu dışarıdan izleyen çocuklar gibi olmaktan ise oyuna katılıp da oyunun içinde oyunu değiştirmek, yeni bir seviyeye taşımak olması gereken değil miydi? Boş yer mi gördün ilme, adalete, merhamete, cömertliğe dair, doldurması gereken sendin. Doldurdukça bardağın boş yerini, ilkeyi gerçekleştirdiğin eylemin zaten en doğru eleştiriydi.

İnsan olmak sadece entelektüel açıdan düşünen varlık olmak mıydı? Elbette hayır! Düşünce, düşündüklerini gerçekleştirmenin öznesi olurken de gerçekleştirdiklerimizde devam etmekteydi. Konuşmada, sanat eseri vermekte, adaleti tesis etmekte, kültür kılmakta, medeniyet kurmakta farklı formasyonlarda gerçekleşmekteydi. Boş olan yerleri doldurmak da düşünmeye dahildi. Yaratıcı etkinlikte diğerine dokunabilmek, eksiğini tamamlaya bilmek de düşünceye dahildi. Vicdan sahibi olarak düşünürken bardağın boş yerini boş bırakmak, insan haysiyetine ihanetti.

Anlamı paylaşırken aynı anlamdan bakmanın olanağında hemhal olabilmekteydik. Duyguları paylaşırken de hemhal oldukça ortak deneyimler edinmekteydik. Ortak deneyimler olan karakterler, ortak kimlik belirlenimleri de deneyime ve yüklem almaya açık olmakta iken yüklem alınmış özdeşlikte hemhal olabildiklerimizdi.

Öyle ki tasavvufta fena fi'ş şeyh, fena fi'r resul, fenafillah ve tevhidi efal, tevhidi sıfat, tevhidi zat veya tevhidi efal, tevhidi sıfat, zat vb. mertebeler de yöntemsel anlamda deneyime açık hemhal olma mertebeleriydi. Piri ile hemhal olmak tarikin gereğiydi. Resulü ile hemhal olmak ümmet olmanın gereğiydi. Sonuçta ise insan ile hemhal oldukça Allah'a erip Allah ile hemhal olmak da vardı… ki ayn-el yakin Allah'ı fail bulmak, tümel sıfatların onun olduğunun idrakine varmak, zatına da gerçekleştirdiklerinin faili olması üzerinden tanık olabilmek,

idrakte O’na dair anlam bulmalarda hemhal olmak olanaklıydı. Hak-el yakin olarak da kişinin üzerinde yaratıcı fail olarak fiillerinde Allah’ı bulması, sıfatlarında Allah’ı bulması, karakter-kimlik belirlenimli olan tanrısal isimlerinde Allah’ı buluyor olması ve O’nun zatını zatında bulması hep hemhal olmakta deneyimlenebilmekteydi.

Hemhal olmak: değişebilen oluşta yüklem alabilmenin ve katmanlı varoluşta karşılıklı var olabilmenin olanağında öznel olan her ne gerçekleşmekte ise aynı özden hareket ile ortak deneyime açık olunması olanağı içinde var olunduğunun anlamını taşıyan en temel kavramdı. Ailedeki ortak deneyimler dahi yakin kılan ilişkilerde anlam-değer, duygu-değer akışında/ aktarımında hemhal olmak ile aile olunduğunun belirlenimlerini taşımaktaydı. Sanatçı ilham ile hemhal olduğunda veya oyuncu ise oynadığı karakter ile hemhal olduğunda sanatını bilfiil icra edebilmekteydi. Filozof anlam edinmenin düşünce akışı içinde anlam ile hemhal olurken söyleminde anlama dair ürün vermekte ussal olmak ile hemhal olduğu kadar filozof olarak bilfiil filozof olabilmekteydi. Asker, eğitmen, anne, baba ve daha nice sonradan edinilen karakter-kimlik belirlenimleri, ortak deneyim anlamında hemhal oldukça edinilebilen ayrıca karşılıklı varoluşta paylaşıma açık ayna olunabilmekte gerçekleştiğinde hemhal olmakta deneyimlenebilmekteydi.

Herhangi bir sanat etkinliğine katılırken hemhal oldukça sanatın etkisi altında bulunabilmekteydik. Tribünlerde aynı takımın taraftarları olarak tezahürat ederken hemhal olmakta taraftar olabilmekteydik. Aynı kültürün insanı olarak hemhal olduklarımız ile karakteristik ortak özellikler gösterebilmekteydik. Arkadaş ilişkilerinde irade ve duygu bağıntısında bilfiil hemhal olduklarımızda ortak yönelimli tutum ve davranışlarda ahlakı belirleyici ilişkilerde bulunabilmekteydik. Hemhal olduklarımızın ahlakını -huylarını- yüklem alırken, ahlakı dahi ilişkilerde hemhal olmaya bağlı kılgısallıkta bulabilmekteydik. Hemhal olmaya duyarlı oluş içinde diğerini anlayabilmek de ahlaki anlamda

hakkaniyetli yaklaşmayı olanaklı kılabilmekteydi… ki hemhal olmak; yüklem almaya açık oluş içinde diğeri/ diğerleri ile ilişkilerde bilfiil olarak nasıl var olduğumuzun/ olabildiğimizin gerçeğiydi.

Ortak acı, duygu, irade, eylem deneyimleri, yüklem alabilmenin olanağında hemhal olmaya dair belirlenimlerdi. Böylesi ortak deneyimler ile birbirimizi anlamaya dair ahlaki yaklaşımda bulunmak da ahlaki olmayı belirli kılabilmekteydi. Böyle olmak ile beraber hemhal olmak; ussal anlamda bilmek değilse de us sezgiye eşlik ederken, diğerinin deneyimini sağduyuya açık birebir hissetmek ile bilmeye açık bir oluş içinde öznenin özsel mahiyetinin bilgisini edinmek anlamını da taşımaktaydı. Diğerinin sezilen mahiyet bilgisine bağlı olarak ahlak biçimsel tutum ve davranışta bulunmak da böylesi kendinden bilmenin bir olanağı olarak gerçekleşebilmekteydi… ki sezgisel anlamda diğerinin özde deneyimlediğinin mahiyet bilgisini hemhal olmakta kendinden -dolayımsız- bilmek ile ahlaki anlamda yani değer biçimsel olarak, olması gerekeni yapmanın sağduyu bilgisini de kendinden bilebilmekteydik.

Hemhal olmakta; deneyime açık oluş içinde sadece kendinden bilme değil, kendinden bildiğine yönelik kendinden olarak ahlaki anlamda tutum ve davranışlarda bulunabilme bilgisi de gerçekleşebilmekteydi… ki bu düzeyde kendinden bilmek ve kendinden olarak ahlaki olabilmenin (olması gereken veya olmaması gerekenin, doğru olanın veya yanlış olanın yargısal) bilgisi, sağduyu sahibi olmakta gerçekleşmekteydi.

Hemhal olmak ile sağduyu birbirine eşlik ederken kendinden bilmek ve kendinden ahlaklı olmak, sezgi kaynaklı olarak gerçekleşen sağduyuda öznelde birbirini karşılayan, tamamlayan olgulardı. Sezgi, hemhal olmakta deneyim bilgisi ile buluştuğunda sağduyu, başka bir deyişle de feraset gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Sezgi anlayabilme melekemiz iken sağduyu, sezme zemininden kaynaklı olarak anlaşılmış

olana veya daha önce deneyimlenmiş olanın içselleştirilmiş -meleke- bilgisine göre ne olunduğunu, ne olacağını, neyin olması gerektiğini bilebilme melekesi olarak gerçekleşmekteydi.

Hemhal olmaya dair örnekleri çoğaltırsak: Usta ile çırak arsında sadece zanaatı öğrenmeye dair bir bilgi akışı değil, bilgi akışı pratikte öğrenilirken usta ve iş ile hemhal oldukça ustalığa giden yolda gelişim gösterilebilmekteydi. Usta ile hemhal olmak, işe duyarlı olmak ve işe dair eylem birliğinde gerçekleşir iken iş ile hemhal olmak, işe dair meleke kazandıkça olanaklıydı… ki melekeler, ilgili konusu ile hemhal olunduğu gerçeğini görünür kılmaktaydı.

Spora dair taraflar, ilgili oldukları odak noktada eylem birliğinde coşkunluk gösterir iken ortak ruh alanı oluşturmuş olarak ortak ruh alanında hemhal olabilmekteydi. Savaşlarda Allah'u Ekber diyerek tekbir getiren canlar da ortak adanmışlık alanında hemhal olmayı bulmaktaydı. Kabe'de olmanın ortak ruh alanında bulunmak, Cuma günün manevi duygusunda cemaatle ortak duyguda ve ortak kimlikte buluşabilmek, mümin olmanın aidiyet duygusunda hemhal olmayı başarmak anlamını da taşımaktaydı. Bayram namazlarında getirilen tekbirlerde sesin ortak ruha dair hemhal kılıyor olmasında buluşmak/ bulunmak da insan tininde hemhal olabilmenin güzelliklerindendi.

Karşılıklı varoluşta gerçekleşen ilişkilerde hemhal olmaya açık varoluşta bulunmaktaydık. Ortak eylem, karakter, anlam dünyasında da hemhal olma olanağı içinde var olabilmekteydik… ki varoluş karşılıklı aynalaşma olanağı içinde hemhal olmaya açık olarak gerçekleşmekteydi. İnsanın tinsel gelişimi hemhal olduklarından geçmekteydi… ki insan ilişkilerinde neler/ kimler ile var olduğuna yaşadıklarının sonuçları olan bir evrende iken dikkat etmeliydi.

Gerçekten biz olmayı başardığımız, ortak ruh ürettiğimiz alanlarda irade, duygu, ses, eylem vb. birliğinde hemhal olabilmekteydik. Ortak ruhu hissederken birbirimize ayna olabilmenin olanağı içinde

yabancılığa aşkın birbirimizi yakın bulabilmekteydik. Birbirimiz ile tanış olabilmenin bilgisini hemhal olduklarımızda bulmaktaydık.

Bir anne veya velinin, sanatçının vb. ne olduğuna dair bilgimiz olabilirdi ama annenin anne olma, velinin veli olma, sanatçının sanatçı olma duygusu bilfiil pratikte deneyime açık hemhal oldukça anlaşılabilirdi. Hemhal olmaya açık duyarlılığı gelişmiş insanlar, anne olmasa da anne olmanın duygusunu, sanatçı olmasa da sanatçı olma duygusunu, onlar nasıl bulmakta ise hissetmek ile hemhal olmaya dair deneyimleyebilirdi. Kişilerin deneyime dair yaşadıkları en temelde enerji salınımında bulunurken onları deneyime de açık kılmaktaydı.

Hemhal olmak: ussal bilme kendiliğe dışsal nesnesini bilmek anlamında gerçekleşir iken böylesi ussal bilmekten farklı olarak, deneyime açık olanı yüklem alma olanağında eylem birliğinde deneyimlerken ve sezgi ile hissetmekte iken kendiliği kılabildiklerimiz/ olabildiklerimizde doğrudan anlamaya dair gerçekleşen bir bilme biçimiydi. Us dolayımında gerçekleşen bilmekten farklı olarak ussun eşlik ettiği ama sezginin daha çok önde olduğu bilgibilimsel olmaya haiz bir bilme biçimi olması sebebi ile hemhal olmak dikkate değerdi. Çünkü varlık ile doğrudan mahiyetine dair olanın paylaşımında buluşmak, varlığı anlayabilmek böylesi olanaklıydı.

Usun bilmeye dair egemenliğinden farklı olarak en temel bilme biçimi olmak ile beraber ahlaki duyarlılık da geliştirmeyi olanaklı kılan ayrıca doğrudan varlığa dokunmayı, hissetmeyi, yakınlık kurmayı olanaklı kılan hemhal olmayı unutmuştuk. Modern yaşamın lüksü, hızı, arzu nesneleri, çiğ popülist kültürü, galip -ideolojileri-düşünceleri altında ezilirken ve ötekine duyarsız kılan kapitalizm ile beraber hemhal olmanın önemini yitirmiştik.

Modern yaşamda elbette ben olmanın sorumluluğunu evvela ben demek ile karşılamalı, yaptıklarımızın sorumluluğunu üstlenmiş olmak ile birey olabilmeliydik. Birey olmakta benlik öncelenirken hemhal

olmak ne kadar olanaklıydı? Ben merkezli olarak pragmatik bakılırken ötekine duyarlılığın öldürüldüğü bir dünyada hemhal olmak unutulmuştu.

Doğa nicel belirlenimleri ile duyumlar üzerinde erildi. Anlam, değer, irade, duygu, hazlar, arzular ve içgüdüler öznelde erildi. Eril olanlar bilfiil kendinde kılar iken ortak yüklem alındıklarında hem hemhal olmanın nesneleri ve nesneleri üzerinden gerçekleşen ortak deneyimlerde hemhal olmak gerçekleşebilmekteydi.

Doğa nesneleri kendinde kılar iken onlar ile duyum dolayımında hemhal olmaktaydık. Özneler arası ilişkide de hemhal olma olanağı içinde bulunabilmekteydik… ki eril belirlenimli yüklem alınan her ne ise kendinde kılar iken sezgisel anlamda ve içgüdüsel olarak odak kılmış olduğunu kendinden bilmek ile hemhal olduklarımızı bilebiliyorduk.

Kendinden bilmek: En temelde nurun emme-emilme özelliği sebebi ile gerçekleşen hemhal olmaya dair bilmeye/ anlamaya açık olma bağıntısında gerçekleşmekteydi. Kişinin geçmişe dair deneyimleri, genetik bilgi ile gelen içgüdüler, meleke edinimleri bilinçdışı gerçekleşen kendinden bilmeyi olanaklı kılmaktaydı.

En derinlerde ise ruhun âlemler bağıntısında hemhal olma olanağında bilmeye açık olması, Tanrı'nın nurlarından beslenirken feraset ve basiret sahibi olunması kendinden bilmeyi olanaklı kılabilmekteydi. Tanrı'nın nurlarından beslenirken her şeyin bilgisine açık olunması da kendinden bilmenin en temel olanaklarındandı.

Tanrı'nın galip sıfatları ve isimlerini hakkı gereği ihlas ile gerçekleştirirken, Tanrı'nın nuru ile gerçekleşen tanrısallar gerçekleşirken/ vücuda gelirken de bilinçdışı gerçekleşen kendinden bilme olanaklıydı. Bu biçimde bilme; sanatın yaratıcı etkinliğinde, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde derin düşünme eyleminde, zanaat ile uğraşırken bir şeyleri yapıyor olma etkinliğinde, sohbet eden bir pirin

veya alimin sohbetindeki konu ile bağıntılı olarak sesli düşünme etkinliğinde, ilme veya edebiyata dair yazım etkinliğinde vb. öğretme/öğrenme etkinliğinde gerçekleşebilmekteydi.

En temelde kendinden bilme: Tanrı'nın nurlarından olarak nesnel gerçekleşir iken nur zemininden hareket ile tanrısal olup da özsel olan öznel olanaklardan kaynaklı gerçekleşmekteydi. Nebi ile hemhal oldukça ümmet, Tanrı ile sıfat, isim, fiil belirlenimlerinde hemhal oldukça da tanrısal olan galip belirlenimlerine hizmet ederken kul olabilmekteydik. Ümmet olabildikçe nebi gibi bildiğimiz, Tanrı ile hemhal olabildikçe de Tanrı ile bildiğimiz bir kendinden bilme oluşu içinde bulunabilmekteydik.

Ruhun geçmişine dair deneyimlerinde bellek sahibi olması söz konusu olsa da bedende ruhun -öz kendiliğin- bilgi birikimine, özsel belleğe örtük kalınmış olunması da -istisnalar hariç- söz konusu olmaktaydı. Buna rağmen, tasavvuf gibi arınma süreçleri içeren yöntemselliğe haiz seyirlerde ayrıca ilişki deneyimlerinde gerçekleşen ve ihtiyaç belirlenimine göre de gerçekleşebilen bilinçaltının derinlerine inmeyi olanaklı kılan şiddetli duygusal deneyimler de özde üstü örtülü bilgiden, kendinden bilme anlamında bilinçdışı bilme gerçekleşirken beslenilmesini olanaklı kılabilmekteydi. Daha öncesinde bilgisine vakıf olunmayanları, hipnoz sırasında kendinden bilme ile ifade ediyor olmak da olanaklıydı. Ruhun, kendiliğe dışsal varoluş nesnelerinden soyunup kendi ile hemhal olabildiği her durumda kendinden bilme gerçekleşebilirdi.

Önemli olan: kendinden bilme ve ortak deneyimlerde gerçekleşen bilmeye dair hemhal olmalar neler ise dilde karşıladıkça, sezgisel olanı us ile bildik kılabilmekti. Hemhal olma ile gerçekleşen bilmeye/anlamaya dair bilme durumunun genele açık olarak varoluşsal anlamda ne kadar önemli olduğuna bağlı olarak canlı tutulması gerektiğiydi. Dilin, dolayısıyla da usun egemenliği altında varlığın mahiyetine dair bir

anlam bulacak isek hemhal olmanın öldürülmemesi gerektiğine de dikkat etmek gerekirdi. İlişkilerdeki bilgi aktarımında ortak bilinçli olma durumları da var kılabilmek için dille ne kadar ihtiyaç duysak da dil, kendinden bilmeyi olanaklı kılan hemhal olmaya örtük kılacak biçimde salt nicel belirlenimli olarak bilimde kullanılsa da ilişkilerde böylesi kullanılmamalıydı… ki anlayabilme olanağı kendinden bilme olarak gerçekleşirken anlayabilme olanağına örtük kalınmasın. Dilin sanatsal anlamda betimlemeye dair yönü ilişkilerde sezgi temelli anlamayı olanaklı kılar iken kendinden bilmenin olanaklarından olması adına önemliydi.

En temel yaşam ilişkilerinde, kişiye zarar veya fayda verecek olan her ne ise ona karşı refleks geliştirmelerde de hemhal olduklarımıza bağlı olarak kendinden bilmek gerçekleşebilmekteydi. Zararlı veya faydalı olanlara yönelik meleke geliştirebildikçe ve bilgiyi hemhal olunan ilişkilerde aktarabildikçe bilmeye dair ortak bilinç edinebilmekteydik… ki ortak bilinçli olabilmek, hemhal olmaya bağlı organize oldukça gelişim gösterdiğimiz ve ilişkileri belirleyici olan hem var olma biçimiydi hem de bilkuvve ve bilfiil varlığa/ varoluşa tutunma biçimini/ biçimlerini belirli kılmaktaydı.

Hemhal olmak; aynılık düzeyinde özdeşlik değil de yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde ortak deneyimler edinmekti… ki kendiliğe özdeş yüklem aldıklarımız, ortak deneyim olarak senkronize olmakta veya karşılıklı kopyalanmakta bulunmakta ise hemhal olma olanağı içinde bulunulmaktaydı. Ortak deneyimler; öznellikte aynı duygu, irade, inanç, ilke, eylem birliğinde birbirimize duyarlı ve ayna kılınmakta/ olmakta, odağa birbirimizi almayı ve birbirimizde olmayı sağlamakta ise hemhal olmaktayız demekti.

Hemhal olmak, en temelde aynı özden var olur iken özselliğe bağlı gerçekleşen özsel bir paylaşımdı. En temelde nurun emme-emilme özelliğinde gerçekleşme olanağı bulandı. Anlam-değerin dilde ve

ilişkilerde, duygu-değerin birbirine duyarlı olunan ilişkilerde akıcı iken aktarılmasında öznelde kopyalanıyor olması yani öznel gerçekliğe dair olan gerçekleşenlerin yine öznel alanda karşılanabiliyor, yüklem alınabiliyor olması hemhal olmaya açık bir oluş ta kılmaktaydı.

Yüklem aldıklarına özdeş kendiliği kıldıkları/ kendi oldukları ile kendi olmayı bulan öznenin, özneler arası ilişkide yüklem almaya bağlı olarak birbirini deneyimleyebilmeye açık olması anlamını taşımaktaydı. Özselliğe bağlı olarak kendiliğe özdeş yüklemler alabilen, yüklem almaya bağlı olarak hem deneyime hem de deneyimlenmeye açıktı.

Hemhal olmaya dair ortak deneyimler; duyusal algı, anlam-değer-duygu-irade-inanç-eylem, ahlak, vb. özsel olan ve değişen yüklem almalarda özsel olanın kendiliğe yüklem alınıyor olmasının gerçeğinde -olanağında- gerçekleşmekteydi. Bunun içindi ki hemhal olmaya dair birbirimize yakındık. Birbirimizi bilmekten ileri anlamaya olanaklı oluş içinde duyarlı olduğumuz kadar birbirimize, kendiliğe dokunabilme olanağına sahiptik... hemhal oldukça, birbirimize ayna olduğumuz kadar kendiliğe dokunabilmeye açıktık.

Birbirimiz ile hemhal olduğumuz ortak deneyimlerde buluştukça, tanışmak da bardağın boş yerini doldurmaya dahildi. İnsan olan, hataları ve günahları ile bardağın bir yönünü boş bırakmaktan geçerdi ama bardağı doldurmak yine insana kalırdı. Kalbini kırdığın şu insan değil miydi? Boş kıldığın yeri şimdi bir özür ile, olması gerekeni yapmak ile doldurmak yine senin yapman gereken değil mi? Ahlaki anlamda mükemmellik; doğaya karşı tekbenci olmakta değil, diğerleri ile hemhal oldukça, vicdani duyarlılıkta olması gerekeni yaptıkça edinilendi. Şimdi sen düşün! İnsan olmayı hangi anlam, değer, duygu ve irade yüklem edinimlerinde bulmamız gerektiğini… nasıl insan olmamız gerektiğini.

Bilinçdışı alan içinde bilinçli olduğumuz alanın derya yanında damla misali kaldığı düşünüldüğünde, bilince rağmen bilinçdışı alanda yaşadığımız gerçeği ile karşılaşırız. Bilinçdışı alan ile hemhal oldukça,

bütüne dair var oluruz. Bütünleştiğimiz, yekvücud olduklarımız ile yaşamı daha kolay veya daha güzel yaşanabilir kılarız. Bilinçli iken bilinçdışı alana dışsal karşısında dururuz ama hemhal olduğumuz haz, duygu, irade veya ilkeye bağlı eylem birliğinde bilinçdışı alana katılır, doyasıya deneyimlediklerimizi yaşarız.

Bazen bir yerde olmak, bazen seviştiğin anda ve kişide veya sevmenin nesnesinde olmak sadece onda olmayı gerekli kılar. Şair Orhan Veli Kanık "İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı" derken gözleri kapalı sadece İstanbul'da olmayı, İstanbul ile hemhal yekvücud İstanbul'u yaşamayı ne güzel anlatmaktaydı. Gözleri kapalı Kâbe'de olmak, namazda iken Allah'ta olmak, Ramazan ayında orucu yaşamak, sevgili ile göz göze özde buluşmak, sohbet meclisinde Allah ile tanışabilmek, hep hemhal olmak ile ilgili olup onda veya orada olmak ile ilgiliydi.

Kimi zaman oyun oynarken veya sanatsal bir eserin cazibesinde kaybolurken hemhal olduğumuzun farkında değilizdir. Emek verirken bütünlüğün korunduğu eylemde ve emek verdiklerimiz ile de duygusal bağ ve değer oluşunda hemhal olur da bütünleniriz. Oyun, sanatsal etkinlik, emek de hemhal olma biçimlerindendi. Aidiyet duygusu ile sahiplenirken dahi öncesinde hemhal olduğumuzun gerçeği yatıyordu. Ortak haz, duygu, irade, inanç, ilke, eylem birliğinde yekvücud ortak deneyimler yaşamak bizi olan bitenden ayrı değil, ayrıştırarak da değil, bütünleştikçe mükemmelleştiğimizi göstermekteydik, görmekteydik.

İnsan salt bilme eyleminde bulunmayacak kadar anlam-değer bağıntısında olan biteni okuyan tinsel fıtrata sahipti. Anlam-değer bağıntısında ahlak sahibi olmak kaçınılmazdı. Öyle ise sadece bilmek, bildiği doğrultusunda değişen, değiştiren bir oluş içinde olan biteni okumak ile yetinmeden, diyalektik varoluşta ilke gereği olması gerekeni de yapabilen insan olmaya da ihtiyaç vardı.

Varoluşta hatırlanacağız, mükemmel olacağız diye bir kaide mi vardı? Elbette iz bırakıp da hatırlananlar olur. Var olmak zaten eksiksizdir ki

eksiksiz olduğu ölçüde tümel anlamda kendimiz olmaya yol buluruz. Acziyet, fıtri yeterlilikler ve insan ilişkilerinde beliren çaresizlikler, sorunlar, nefsi emmareye dair kötü nitelenecek ne var ise aşılması gereken dağlar iken eksik olduğumuzun olguları değil, çaba içinde insan olmanın tamlığını bulacağımız olanaklardır.

Birbirimizi tamamlarken mükemmele yakın var olduğumuzu da gözden kaçırmışızdır. Her şeyi bilmeye çalışırken her şeyi bilmek diye bir kaidenin olmadığını unutmuş, birbirimize yabancı kalmışız. Birbirimiz ile tanışmaya, birbirimizi sevmeye, el uzatmaya, tutunmaya, kucaklamaya ne kadar ihtiyaçlı olduğumuzu da unutmuşuz. Mükemmelliği birbirimizi tamamlarken, hissederken, paylaştıklarımız ile birbirimize yakın gelirken hemhal oldukça ahlaki güzelliği yakaladıkça insan olabilmekte bulduğumuzu unutmuşuz.

Diğeri ile hemhal oldukça, onu anladıkça, ona göre onu önemseyerek davranışlar geliştirmek, onu öncelemek ile güzel ahlak sahibi olmak da olanaklıydı. Empati, tasavvufi tabiri ile hemhal olmak güzel ahlaka kapı aralarken tinsel anlamda insani olarak ahlaki anlamda nasıl tekâmül etmemiz gerektiğinin gerçeğini taşımaktaydı. Ahlaki anlamda mükemmel olmak, insanı kâmil olmanın gereğiydi. Hemhal olmaktan uzak olanlar için, insanı kâmil olmak orada dursun insan olmak dahi nasip değildi. Unutmamak gerekti ki İslam'da insan, güzel ahlak sahibi olup da güzel ahlak ile nitelenendi.

Hemhal olmadan insana, mahlukata inebilmek, onlara duyarlı olmak ne kadar olanaklıydı? Acıları, sevgiyi, sevişmeyi, zorlukları hemhal oldukça insan olmayı paylaşan insan, insan ile anlam-değer yüklemli ilişkilerinde anlam-değer ediniminde tinde de yaratıldığını unutmamalıydı.

Eşyaları kullanırken meleke kazanan insan, eşyaları ile de hemhal olabilmekteydi… ki bu, eşya ile bütünlenen insana yeni bir seviyede

kendini gerçekleştirme olanağı vermekteydi. Varoluş nesneleri ile kendi olmayı bütünlük içinde kabiliyet göstermekte gerçekleştirmekteydi.

İnsan Tanrı'ya erdiğinde, Tanrı'ya ait olan sıfat ve isimleri gerçekleştirir iken O'ndan besleniyor olarak O'nun ile hemhal olabilmekteydi. O'nu yaşarken O'nu anlayabilmek, birliği özünden hareket ile gerçekleştirdiklerinde deneyimlemek hemhal olabilme olanağında gerçekleşmekteydi. Hemhal olmak, tanrısal olanları yaşarken de Tanrı'nın bereketinden beslenmeyi olanaklı kılmaktaydı. Hemhal olma kabiliyeti; insan, mahlûkat, eşya ve Tanrı ile yekvücud olmanın ortak deneyim olanağı içinde var olabilmenin olanağıydı. Hemhal olmanın ortak deneyimde paylaşılan varoluş, paylaşılan dünyalarda var olmayı olanaklı kılmaktaydı.

Hemhal oldukça eşya ile bütünleşen, insan ile ortak deneyimde buluşan, mahlukata inebilen, Allah'ı yaşarken Allah'ı erebilen, yekvücut oldukça anlamayı olanaklı bulan insan mükemmelliği, bütünün içinde bütüne aşkın yekvücud olabilmeyi olanaklı buldukça her şey ve kendi olabildiğince bulabilmekteydi. Hemhal olmak ortak deneyimde yekvücud olabilmek, birliği anlarken bir olabilmeyi yaşayabilmek, çokluk içinde farklılıklara rağmen bütünlüğü bulur iken bütüne aşkın birliği yaşayabilmeyi de olanaklı kılmaktaydı.

Veliliğin sırrı hemhal olabilmenin gerçeğinde saklıydı. Hemhal oldukça kendi olmaya yüklem alınan ortak anlam-değer, duygu-irade belirlenimleri ile hayat, değişen yüklem almalar da bütünlükten kopmadan yaşanmaktaydı. Unutulmuş öznel bir olanak, mükemmelleşmenin adresi, bütünden kopmadan, ortak deneyimlerde var olabilmenin gerçeğini bize göstermekteydi.

***

Mülkiyet sahibi olmak ile dünyaya ayak basan insan…

Modern hayat merkezinde hümanizm vardı. Tanrı'nın dışlandığı bir yaşamda insan merkezdeydi. İnsanın merkezde olduğu yalanı, ekonomik demirbaş, kullanılabilir mal kılınmasından belliydi. Mülkiyet politik, teo politik, devlet politik, ekonomik politik tarihsel gelişimde ekonomik politik evrede insan, tüketimin en temel nesnesiydi. Özne olmaktan yoksun, pasif kılındıkça, kullanışlı bir demirbaştı.

Avcı insan avının peşinde göçebe yaşar. Mülkiyet onun için sınırsızca yaşadığı yuvasıydı. Toprağa tutunmaya başladığında insan… doğayı sadece temel ihtiyacı sebebi ile avlamakta değil, doğayı işlemeyi insan tinine, düşünce dünyasına katmayı da öğrendi. Avcı insanın mağara resimlerinden de görülecek olan o ki doğa insan düşünce alanına, tinsel alanına bir biçimde katılmaktaydı. İnsan resmettiklerini bilmek ile kalmayıp yaratıcı etkinlikte tinine de katmaktaydı.

Toprağı işlerken ne yapabileceğini yeniden keşfeden insan vardı. Doğayı keşfetmekten öte ne yapabileceğini keşfeden insan. Olanaklarını, ne yapabileceğini insan ilişkilerinde de keşfetmeye başlayınca, insanı dahi kullanmaktan çekinmedi insan.

İcatlar, keşifler arttıkça ne yapabileceğinin olanağını, araçlar edinirken kendine seviye atlarcasına geliştirmekteydi. Taşın, demirin, bakırın, derinin, pamuğun, kâğıdın daha nicesinin kullanışı arttıkça Tanrı'nın mülkiyet alanı olan evrensel düşünce alanı doğada kendine alan açmaya başlamıştı. Ortak-anlam-değer, bilinç edindikçe kültür ve değerleri aile, toplum, devlet çizgisinde kurumsal kıldığında kurumsal bilinç edindikçe medeniyet sahibiydi. Kendi içinde zamansal anlamda doğrusal ve mekânsal olarak yayılımcı düşünebildiği içindi ki doğada da doğrusal ve yayılımcı olarak kendini gerçekleştirme olanağı bulmaktaydı.

Silahın, ateşin, toprağın, tekerleğin, paranın, devletin, inanmanın, sahip olabilmenin, matematiğin, felsefenin, ideolojilerin, bilimin, coğrafyanın, mikrodan makroya kadar olanların, olup bitenlerin vb. keşfi, insanı varoluş sürecinde doğanın tanrısıymışçasına hareket etmesini olanaklı kıldı. Halifetullah olduğundan olsa gerek ki doğa karşısında aciz olsa da acziyeti kendini gerçekleştirmenin, bilmenin, keşfetmenin, yaratmanın, olanağı olarak bulmuştu.

Hiç kuşkusuz insanın en büyük keşiflerinden biri sahiplenebilmesiydi. En ilkel biçimde sahiplenmek güzelliğe olan rağbetten gelmekteydi. Mülkiyet mi? Nefsi emmare sahibi insan için mülkiyet, topraktan insana kadar geniş bir anlam içermekteydi. Av alanını mülkiyeti olarak belirli kılan insan, toprak sahibi oldukça alanını sınırlamış, iktidar ve güç edinmek söz konusu ise toprağa dair alanını geniş tuttuğu kadar özgür olduğunun kanısında toprağı sahiplenmişti. Avını, av alanını, evini eşini, çocuklarını, akrabalarını sahiplenen insan için mülkiyet, gücünü gösterdiği kadar sahip olduğu yerdi.

Güçlünün dünyasında insanın insana kul olması, insanın metalaştırılması dahi kaçınılmazdı. Söz konusu temel ihtiyaçlar ve mülkiyet edinimi ise tarih doğrultusunu bulmuştu ama söz konusu olan gerçek ise gerçeği bildikçe ve gerçekten yana sonuçlar aldıkça insanın tarihte gelişimi ve doğadan tin alanına yükseliyor olması gerçekleşmekteydi.

Temel ihtiyaçlar ve mülkiyet, nefsi emmare ile buluştuğunda zalim ve acınası insanı resmeder. Olanakları dahilinde güç gösterdiği kadar mülkiyet sahibi olan, kurnaz ve idareci olduğu kadar mülkiyet sahibi olmayı koruyabilen insan için ussal gelişim, temel ihtiyaçlar ve mülkiyet edinimi üzerinden gerçekleşmekteydi. Gerçeğe dair düşünmek ise düşünür olan nebi, filozof, bilge ve bilim insanlarının işiydi.

Mülkiyetin tek elde toplanması, kabul edilebilir olmadığı içindi ki insanın mülkiyet için güç göstermesi çatışmalar, savaşlar ile

sonuçlanmakta, kan gölüne dönen dünya için melekler dahi acımaktaydı. Mülkiyet hırsı iktidar hırsına bürünmüş devlet mülkiyet hakları üzerinden biçimlenmekteydi. Devlet sermayeye teslim olduğunda ise mülkiyete sahip olmaktan daha çok mülkiyeti kullanabilir, sömürebilir kılmanın yolu artık sermayeydi. Sermaye tarih sahnesine ilk çıktığında, acımasızca insanın ilkel yüzünü resmetmekteydi. Mülkiyetin ve emeğin sömürüldüğü bir dünyada hak arayışları elbet olacaktı.

İnsan anlam-değer varlığıydı. Değerin gölgesi altında anlam, insan tininde hakimiyet vücudu kazanır iken değerlerin galip gücü, irade ve dolayısıyla da ilişkileri belirli kılmaktaydı. Anlam ve değere dair yüklem almaya açık olan özne için yüklem almaya açık olmakta gerçekleşen değişime de açık olmak üzerinden ilişkilerin biçimlendiği düşünüldüğünde, tarih olgusal olarak değişen insanlık tinine tanık olunmaktaydı.

Değerlerin insanlık tinine egemen olduğu yönden bakıldığında, katmanlı varoluşta gerçekleşme olanağı olarak bulunan karşılıklı varoluşun olanaklı olmasından daha çok, anlamın öznellikte değer biçimsel olmasına bağlı olarak birbirini olumsuzlayan oluş içinde karşıt olmakta varoluşun gerçekleştiği görülmekteydi. Meleklerin “Kan dökecek birini mi…” dediği yönden bakıldığında, değerlerin en aşırı uçta olarak kan dökmeye, savaşmaya eylediği bir oluş içinde insanlık tini yön bulmakta ve var olmaya dair ortak bir yol aramaktaydı. Değer yükleminde öteki üzerinden var olmak insanın kaderi olmasa da söz konusu nefsi emmarenin tekbenci kötücül doğası olduğunda menfaatlere, benliğe insanlığı -ötekini- kurban etmek kolaydı. Kimisi için insanlık, insana zarar vermek, kan dökmek, insan öldürmek haz alınacak kadar şeytanlığa kurban edilebilirdi.

Karşılıklı varoluş içinde hak-had belirlenimlerinde değer olmak korunarak var olmak gereklilik ilkesi gereği ahlaki anlamda var olmaya

eylemekteydi. Bu doğrultuda erdeme dair asli değerlerin menfaatlere, şişirilmiş benliğe kurban edilmesi anlaşılabilir görülmeyebilirdi. Ancak, nefsi emmarenin kötücül doğası ona rağmen var olmayı zorlu kılmaktaydı. Zorluk içinde kolay olan kötülüğe bilfiil olarak teslim olmak ise zorlayıcı koşullar, çevre, açgözlülük, hırs vb. ile -zorunlu kader değilse de- kaçınılmaz olabilmekteydi.

Asli değerler (erdemler, özgürlük, adalet gibi temel ilkeler) hak ve hakkaniyet ilkesi gereği ahlaki ve hukuki anlamda herkese dairdi ama menfaate dair değerlere alet edildikçe kullanılabilir olmasına bağlı olarak değer kabul görebilmekteydi. Faydacılığa katkı sağlamayan her değer, olması -gerçekleşmesi- gereken asliyete haiz olsa da değer olarak kabul edilmeyebilirdi. Faydacılığa fayda sağlayan her değerin güncelliğini koruması için ise her türlü iğretiye başvurulabilirdi… ki insanlık şeytanlığa kurban edilecek kadar ucuz muydu? Elbette ucuz değildi. Şeytanlığa inat, insan olmanın değerini, haysiyetini asli değerleri bilfiil gerçekleştirir iken koruyanlar da elbet vardı.

Kötülüğü meşru göstermek ise yine değerler alanında değerleri insan tininde baskın kuvvet kılmak ile olanaklıydı… ki anlam öznelde değere dönerken, değer de inanca dönmekteydi ve insanın bütün görü alanına hâkim olmaktaydı. Anlayış ve ilişkilerin merkezine hangi değerler yüklem kılınmış olmakta ise öylesi değerler bakışımında görülen ve ilişkilerde biçimlenen bir dünyaya bakılmakta ve eylenir olunmaktaydı.

İnsan anlam-değer varlığıydı. Amaca dair gerekçeleri ile yönelimsel olduğundan ereğe bağlı nedenlerini belirli kıldığı oluş içinde değerler edinmekteydi. Değer ve anlam edinimindeki farklılıklar insanı tinsel fıtratı gereği sınıflanmaya koşullamaktaydı. Tarih boyunca yetenekleri, hak edişleri ile de toplumsal yaşamda insan sınıflanmayı, değer yargısal bakışımı sebebi ile kaçınılmazı olarak bulmuştu. Sınıflanmaktan kaçışın olmadığı oluş içinde insanın mülkiyet zemininden hareket ile sınıflanıyor olması da kaçınılmazdı. Köylü, şehirli, Krallar ve devletler,

kast sistemleri ve inanç biçimleri, sınıflanan insanın kaçınılmaz resmini çizmenin nesneleriydi.

Şahıs olanın dolayımsız kendi -ben- olması ve ben olmak diğerinin dolayımında kendi olmanın en arı biçimde nitelendiği karakteristik olan ve kimlik belirlenimli gerçekleşmesi söz konusu iken ben ve öteki, sınıflanmanın kaçınılmaz başlangıcıydı. Ben olmak, değer biçimsel gerçekleşirken kendi -ben- olmaktan yana eminliği içermekteydi. Gerçekleştirdiklerinin öznesi iken kendi olmaktan yana mutmain olmakta ben olmak gerçekleşmekteydi. Sınıflanmak ben olmanın tekilliği sebebiyle ve öteki ile var olabilmenin gerçekliği zemininden hareket ile kaçınılmaz olarak bulunmaktaydı… ki söz konusu biz olmak ise sınıflaşmaya rağmen sınıflaşmaya aşkın karşılıklı varoluşta rızada -hoşnutlukta- ben olmak üst bir kimliğin gerçekliğinde gerçekleşebilmekteydi. Üst kimliklerde varoluş bulanların karşılıklı veya karşıt üst kimlikler edinmiş olması söz konusu olduğunda da sosyolojik anlamda sınıflanmak, artık insan tininin bir gerçeğiydi.

Sınıflanmak, değer yargısal olarak biçimlenen ve değerlerin hâkim olduğu bir dünyada olmaktı. Sınıflar arası ilişki: töre, anane, ahlak, hukuk vb. değer yargıyı içeren olgu ve ilişkiler bütününden gerçekleşebilmekteydi. Diğeri ya ailedeki gibi karşılıklı varoluşun ya da düşmanlıklardaki gibi karşıt var oluşun nesnesiydi. Bir üçüncü yol daha vardı ki karşıtlığa rağmen karşılıklı var olabilmenin olanağı olarak güzel ahlak ve evrensel hukuk, insan tininin önünde duran olması gerekenlerdi. Biz olunamasa da karşılıklı anlayışa ve hukukun kurumsal çatısı altında beraberce karşılıklı var olmaya ihtiyaç vardı. Sınıfların yok kılınması değil, en temelde hukuk çatısı altında hakları gereği var olabilmeleri gerekirdi. Hukuk da evrensel esaslarına bağlı olarak kurumsal çatı kılınması ile belli bir sınıfın -egemenin- değil, insanlığın çatısı olması gerekendi.

Mülkiyet mi? Mülkiyet sınıflanmanın en temel belirleyeniydi. Ekonomi politik bir dünyada emek haklarının istenci, adaletin önündeki en büyük engelin de mülkiyet haklarına bağlı gelişen sınıflar olduğu düşüncesi, mülkiyeti yeniden değerlendirmeyi gündeme getirmişti. Madem ki adaleti tesis etmek gibi bir istencimiz var öyle ise mülkiyet haklarının kaldırılması ve sınıfların kaldırılması adalet için elzemdir. Bu önerme modern tarihin yeniden biçimlenmesini sağlayan diyalektik ateşin yakıtıydı… ama özünde sakat doğan bir çocuk gibi özürlü olmaktan öte değildi.

İnsan amaç yönelimli anlam-değer varlığıydı… Yetenekleri ve hak edişleri ile de farklılıklarda sınıflanmayı kaçınılmazı olarak bulmaktaydı… ki mülkiyetin yitimi, sınıfların kaldırılması da neydi? İnsan tininin fıtratından uzak, bir ütopya uğrana nice canlar kurban edildi.

Görüşler belli bir aşamadan sonra menfaate tabi olunca, korunması gereken değerler olup da hakikate perde olurlardı. Menfaatin aşikâr maskesi, insanlığın üzerine kâbus gibi çökerdi. Elbet idealist olanlar da vardı… ama idealler örgütlü kurumsal ve siyasi karşılığı olmadığı sürece insanlık tininde genele yaygın karşılığı olacak da değildi. Siyasetin menfaate dair maskeli yüzü ise idealleri kullanmakta pek mahirdi. İdeolojiler, mülkiyet ve sınıf ayrıcalıkları ile iktidarını muhkem kılanların kimi vakit giydiği elbise, bazen de maske, sonuçta ise halkın gözünü boyadıkları manipülasyon aracı olabilmekteydi. Din dahi bundan nasibi almıştı… ki insanlık tininin ürünleri olan ideolojilere dair izimler dahi din olma özelliği gösterir iken hakikat iddiaları ile insanı tektip kılma çabasında kendi gibi kılma yarışına girmişti.

Buna itiraz eden yine insanlık tiniydi. Tektip kılmak da neydi? İnsanın çeşitliliğini öldürmek, masa başında ahkam kesmek, yoz zalimlerin işiydi. İnsan tininin fıtratından haberdar olmayan cahillerin işiydi.

Mülkiyet hakkının insan elinden alınması da neydi. Monarşiler mülkiyeti edinimini ya yok saymışlar ya da vergi kontrollü olarak kısmi anlamda serbest bırakmışlardı. Mülkiyetin olmadığı ve sınıfların kaldırıldığı bir ütopyada ise insan tininin fıtratına gafil yeniden sınıflanacağı öngörülememişti. Mülkiyetin insansızlaştırılması, insanın ayakları altından dünyanın çekilmesiydi.

Mülkiyet hakkı, hak edilmiş mülkiyet insanın varlığa, mekâna tutunmasının en temel nesnelerindendi. Mülkiyetin miras bırakılıyor olması da zamana tutunmanın bir aracıydı. Mülkiyetsizleştirilen insan, Allah'a imanı yok ise neye tutunacaktı? Mekâna ve zamana tutunmaya araç olan mülkiyeti, insanın elinden almaya kimin hakkı vardı? Elbette, insanı mülkiyetsiz kılmaya kimsenin hakkı yoktu.

Teknolojik gelişimler ile beraber nesnesizleşen/ nesnesizleştirilen dünyada da duyum ve varoluş nesnelerinden kopuk olunduğunda, dünyada olmak ne anlam taşıyacaktı? Nesnesizleştirme de mülkiyetsiz kılmanın farklı bir biçimiydi. Gerçek kendinde kılandı… nesnelerinden ve neden bağıntılarından kopuk algılandığında ise gerçeği algılıyor olmak olanaklı değildi.

Duyusal algıya aşkın gerçeklik ise içinde bulunulan dünyanın gerçeklik belirlenimi olan nesnelerinden mülkiyetinden- ve neden bağıntılarından kopuk olunduğunda, üzerine düşünülecek olan değildi. Çünkü duyuma ve varoluşa dair nesneler, neden bağıntıları ile beraber kendilerine içkin olup da kendisinde kılan üst gerçekliğin delilleri -ayetleri- olan nesneleriydi… ki doğa nesnelerinden hareket ile düşünmeye başlayan insan için, duyulur dünyanın mülkiyetinden kopuldukça, duyuma aşkın gerçeklik sorgulaması da olanaklı değildi.

Modern yaşam ile beraber ulaşım ve iletişimin hızlanması, konfora haiz kolaylaşması, küçülen dünyada mülkiyeti yeniden sorgulamaya neden oldu. Kapitalistler, komünistlerin mülkiyetsiz bir dünya ütopyasından

esinlenmişçesine, yeni bir fikir bulmuştu. İnsanın mülkiyete ihtiyacı yok diye bir yalan uydurmuşlardı.

Küçülen dünyada konforlu yaşam içinde mülkiyette neydi? Otel dersen otel… kiralık ev dersen kiralık ev hep senindi. Ev veya yazlık ile neden bir yere bağlanılacaktı ki? Çiftçiler yerini büyük mülkiyet sahiplerine bırakacaktı. İnsan mülkiyetsiz kullanım nesnesi kılınacak, kendi toprağında ya işçi ya da aç gezinecekti. Benliğini kişi olarak inşa edeceği -en temelde olması gereken- emek ve hak edinme olanağından mahrum bırakılacaktı.

Zaten doğada doğrudan üretimden uzaklaşan, konfor içinde iken doğa ile ilişkiyi asgariye indiren, teknolojinin sunduğu yeni kültür nesneleri ile insan ilişkilerinden de uzaklaşan insan, nesnesizleşir iken mülkiyetsizleşmeyi de beraberinde bulur iken var olmak adına tutunacağı anlam-değer bağıntılarından da kopmaktaydı… anlam-değer bağıntısında inanç varlığı da olmakta iken yeni dünyanın yönlendirmelerine açık olarak asli ve kurucu değerlerden kopabilmekteydi.

İnsan doğrusal ve yayılımcı düşüncesinin sonucu olarak doğada doğrusal ve yayılımcı olsa da merkeziyetçi olduğunda, düşüncede merkeze aldığı ile biçimlenen dünyalara eylenir olmaktaydı. Merkeziyetçi olduğu yönde aidiyet duydukları ile tinde kök salmaktaydı… ki mülkiyet, tinde merkeziyetçi olan insanın doğaya dair iken mekâna aidiyette kök salması için olması gerekendi. Allah Malik-el Mülk iken halifesi olan insanı mülkten koparmak, mülksüz kılmak kolay mıydı? İnsanın kök saldığı mülkü yuvası, ailesi, vatanı iken onu mülkten koparmak olanaklı mıydı? Mülkiyet sahibi olmak ile dünyaya ayak basan, dünyayı anlam-değer ediniminde yaşanabilir kılan, kök salan, huzurun kapısını az da olsa aralayan insanı mülkiyetsiz kılmak kimin haddineydi? Şeytanların türlü türlü tuzağı olur. Buna da bir çözüm elbet bulurlardı. Ancak, Allah'ın tuzağı şeytanların tuzağı üzerine kurulmuş

tuzaktı… ki sonuç er ya da geç rahmete dair olanın genele yaygın gerçekleşmesiydi.

Mülkü edinme hakkı ile güvenlik bulan, Allah'ın El Mümin, Es Selam isimlerini yaşayan, huzura kapı aralayan insanın cehennemi yaşarken şu dünya da cenneti yaşama hakkı da vardı. Cürüm sahibi cüretkâr zalim insan… insanın bir an huzuru var ise mülkiyet üzerinden onu da ateşe vermek gibi yere batası bir huyun vardı. Mazlumların ahı, çaresizlerin yandığı cehennem üzerine kurduğun cennetine, cehennem ateşinin uzanacağından habersiz, ahlar ile yıkılacağın bir gün elbette vardı. Bu bir temenni değil, fani dünyada zamana yenik düşerken yitirdiklerin bırakmaktaydı seni… senin cehennem üzerine kurduğun dünya çöktüğünde başına cehennemin olacaktı. Keşkeler acı gerçeğin olduğunda seni senden kim kurtaracaktı. Ölüm sana yeniden doğum değil de yok olup gitmek iken hiçlik ile tanışman ne kadar acı olacaktı. Bir bilsen bir de ölmediğini! Keşkelerin bitmez acılar olduğunu. Pişmanlık ateşinde geçmişe mahkûm ahlar çekeceğini.

İşte, mülkiyetsiz olduğun, varlığa dair söz hakkını bitirdiğin anda mülkiyet sahibini bildiğinde acın bir değil bin olur. Gerçekten kendini mahrum kılmış, mülkün sahibi olan Allah'a gafil O'nun malını sahiplenmiş değil miydin? Bir emanetçi olmak yerine sahip olmak da neydi? Emanetin hakkını vermek yerine zalim olmak da neydi? Başkalarının cehennemi üzerine kurduğun cennetin yanına kâr mı kalacaktı. Sonunda kendine yakmış olduğun bir ateşi miras almış olduğunu unutma!

Mülkiyete dair sokak sorunsal kıldıkça çıkmaz sokak gibiydi. Yok muydu çaresi? İnsan haysiyetini hiçe sayan oluş içinde insanın özünden hareket ve diğer insanlar ile yeniden organize olması şarttı. Hukukun esasları ve ortak dayanışma, organize olmak tek çareydi.

Madem ki mülkiyet emanettendi. Emanet sahibini bilerek emaneti kullanmak, hakkını vererek değerlendirmek yerinde olurdu. Ölmeyecek

bir yaşamda ahiret ve akıbete göre yaşamak ahlaki olmanın bir gereğiydi… kişilik gelişimi ve ilkeye bağlı karakter edinimini öncelemekteydi.

Dünya yaşamında ilişkiler anlam-değer yüklemli olarak girift ve karmaşık iken mülkiyet haklarının korunması, insanın anlam-değer dünyasına dair kök salması ve tanrısal olan yönünü daha rahat gerçekleştirmesi için gerekliydi. Evrensel hukuk normları -esasları- olan: fırsat eşitliği, iktisadi adalet, hesap verebilir olunması, denetlenebilir olunması, hak edişlerin güvence altına alınması, hak edişlerin vergilendirilmesi ve tam rekabet ortamının korunması birbirini tamamlayan ilkeler iken insanı geleceğe taşıyacak meşalelerdi. Sınıflanmanın kaldırılması değil… ki bu insan tinin fıtratı -doğası- sebebi ile olanaklı değildi. Sınıfların evrensel hukuk esasları ışığında terbiye edilmesi elzemdi.

Mülkiyet ediniminde Firavun olmak değil, insanın insan haysiyetini koruyor olarak yaşaması esastı. Dünyaya aldanmak değil, dünyada tanrısal olanları hakkı gereği yaşamak için dahi olsa mülkiyet edinmek olması gerekendi. Karunlar gibi değil, şükrünü eda ederken Rabbi nimeti ile anmak elbet güzeldi.

Derler ki Fatih Sultan Mehmet Han İstanbul'u fethettikten sonra manevi iklime kendini bırakmak istemiş. Ebu Vefa isimli bir veli sultanın dergâhında kabul edilmeyi murad etmiş. Kapıya geldiğinde dervişler pirin kendisini kabul etmeyeceğinin haberini vermişler. Dünya sultanı hüngür hüngür ağlarken kabul edilmemesinin sebebi olarak kendi günahlarına yanmış. Constantin'i feth eden sultan dergâhın bahçesinde çocuk gibi ağlamış. Dervişlerden biri içeri girip pire olanı anlatacağı an görmüş ki pir de içeride ağlamaktaymış.

"Efendi, dışarıda cihan sultanı ağlamakta içeride siz gönüllere sultan pirim ağlamakta. İnsan ile buluşmak, kavuşmak, Allah'a varmak yarınlara mı bırakılmakta?" Pir bu suale cevaben "Evlat âleme cihan

padişahı da gerek, gönül sultanı erler de gerek. O Allah'ın bereket sofrası insanın tadına varmış olsaydı. Cihan, mülk kime emanet edilirdi?" Sorunun içinde cevabı da vermiş olarak pir ağlamaya devam etti. Niyet var ise hakiki anlamda… buluşmak er ya da geç bir âlemde, insana dair başka bir vakitte gerçekleşecekti.

Rivayet edilir ki Hazreti Muhammed Mustafa "Malını savunurken öldürülen kimse şehittir" demiştir. "Hiç ölmeyecek gibi dünya için her an ölecek gibi ahret için yaşayın" diyerek de yol göstermiştir.

Din Allah'a karşı sorumlu insanı ahlak sahibi kılar. Mülkiyet, ahlak sahibi insanın haysiyetini koruduğu ve doğada kendine tinine dair nefes alabileceği alandır. Mülkü kendine dair kılar iken kendi ile renklendiren insan kendine doğada alan açarken kendine dair nefes alabilmeyi de olanaklı kılmaktadır… ki mülkiyet üzeri ilişkilerinde ahlak sahibi olmayı hukuki anlamda güvence altına alır, sürekli kılar.

Mülkiyetsiz kılma çabalarının olduğu yerde insanlık tininde/ tinini insansızlaştırma çabasında bulunuluyor olduğunu gözden kaçırmayın. Mülkiyetsizleştirilen insan, tinini yaşamaktan yana insansızlaştırılan insandır. Firavun ve Karunlar gibi mülkiyetsizleştirenler olduğu gibi komünizm veya kapitalizm vb. ile de mülkiyetsizleştirenler olabilir.

Mümin uyanıktır… Firavun veya Karun gibi olmaktan öte, komünist veya kapitalist olmaktan yüce mülkiyet sahibi olmak ile daha kolay yaşayabileceği, şükürden de ırak olmayan Allah'ı yakin bulur. Firavun veya Karun değildir… uluhiyet yönünü unutmuş olsa da bulup kıyam etmekten uzak da değildir.

***

Tanrı'dan hareket ile yapılan her yorum kişinin Tanrı tasavvuru doğrultusunda gerçekleşirdi…

Üç kişi kendince derin bir konuşmaya dalmıştı. Sanatçı olan: "Din ve inanç ile şekillenen yaşam, kültürel olarak ele alındığında insanın yorumu ile harmanlanmış bir dünya görmekteyim. Tanrı'ya dair gerçek yorumlanmış dünya içinde üstü örtülmüş bir sandığa benzemekte. Sandığı nasıl açacağımızı bilmekte de değiliz. Ötelerde bir Tanrı'nın bu kadar işi nasıl yaptığı da akıl alır gibi değil. O'na uzanmak olanaklı değilken O'nun bize dokunmasını beklemek saçma gelmekte. Hem hak etmiş miyizdir O'nun bize dokunmasını? Günah dedikleri batakta O'na bakmaya yüzümüz kalmış mıdır?

Din ve inanç ile şekillenen dünyada O'na dair bilgimiz O'nu tanımaya yeterli midir? Günah dedikleri batakta, dünyanın acımasızca haykırışında O'na gidecek yol var mıdır?

İlahiyatçı: "Benim de söyleyeceklerim var" derken pek heyecanlıydı. Heyecanı, sanatçıyı eleştirme isteğinden değil, sanatçının kendisinde uyandırdıklarını ifade etmek içindi. Dinleri ve kutsal metinleri titizlik ile inceledim. Tanrı tasavvuruna göre biçimlenen dinler ve kutsal metinler Tanrı'nın varlığına dair retorik ifade biçimine sahip olmaktan öte değildi. Tanrı denilen neydi veya kimdi? Buna dair kesin bilgi insanoğlunun elinde yoktu. Teologlar da ateistlere inat Tanrı tasavvuru betimlemekten öteye gitmekte değildi. İslam kelamcıları dahi Tanrı'ya dair retorik yapmaktan öteye geçmekte değildi.

Görülmeyen, duyulmayan nasıl bilinebilirdi ki? Elbet bir Tanrı olduğuna dair inancım tam ama O'nun ne olduğuna dair söylenenlerin söylence olup olmadığı üzerine şüphelerim var. Şüphe duymakta da elbette haklıyım. Gözlerden uzak, kulakların duymadığı bir Tanrı'yı nasıl

bilecektik? Bilinmeze yürümek yerine sadece O'na inanmak ile yetinmek gerekir.

Bunları söylerken kendisi de Tanrı'ya dair yorumlarda bulunmaktan, retorik yapmaktan öte durmakta değildi. Bir olay ve olgunun üzerine fevri yaklaşımlar ile beraber retorik eleştirel konuşmak değil de hakkı gereği kendisini metafizik gerçekleri -değişmezleri-ile kritiğini yaparken eytişimsel olmak olması gerekendi. Bunun farkında olan filozof sessizliğini bozdu:

"Tanrı'ya dair söylencenin dokunulmazlığı var iken üzerine düşünmek dahi zor. Bahsettiğimiz Tanrı'nın ne olduğu, kim olduğuna dair konuşmakta zorlanmakta isek buna dair görüş farklılıkları da tarihsel anlamda çok ise aslında Tanrı üzerine konuşmuş değiliz. Kanaatlerimizi söylemekten öteye geçmekte de değiliz. Biraz aklı başında olan her insan düşünme cesaretini gösterdiğinde Tanrı'yı kaybetme riskini de göze almıştır. İnsanlık tarihinde bu kadar çok tanrı inancı ve doğrultusunda gelişen din var iken Tanrı şudur demekten de yoksun iken Tanrı idesi üzerine düşünmekten öte değiliz."

Söze müdahil olan ilahiyatçı: "Şimdi siz Tanrı insan tininin zihinsel bir ürünü müdür demek istediniz? Böyle ise eğer Tanrı derken dahi zihinsel anlamda Tanrı idesine Tanrı yargısı içeriğinde zaten inanmış olarak bakmaktayız. Tanrı idea olmaktan öte değil ise bilfiil var olmaktan yana yoksun, bizim gerçek kılmaya çalıştığımızdan öte değil."

Sanatçı bunları duyunca yıkılmıştı. Gözleri kan ağlarcasına hüzne gark olmuştu. Düğümlenen boğazı, açılmak istemeyen ağzı ile "Yani şimdi siz Tanrı yok, bir ideden mi ibaret diyorsunuz? Böyle ise O'na dair beklentilerim, umutlarım, isteklerim bir hayal olmaktan öteye geçmekte değil. Görünen dünya ve biz, doğanın ve kaotik oluşta gerçekleşen tesadüfün çocukları mıyız? Öyle ise sizler yanılıyorsunuz. Görünen doğanın çocukları isek doğa Tanrı olmakta değil mi? Varoluş nedenler ile gerçekleşir iken Tanrı olmayı hak eden ilk ve etken neden

olan olması gerekmez mi? Doğa ilk ve etken neden ise Tanrı olmaktan uzak değildi:"

Filozof bu söylenenler karşısında dayanamadı: "Senin çıkarımın da retoriğe dair yorum olmaktan öte değil ama çıkarımın önerme olarak kabul edilirse eğer tutarlı. Söz konusu var olmak ise varoluşun ilk ve etken nedeni Tanrı olmayı hak etmektedir. Tanrı bu anlamda doğadır dersek yanlış yapmış olmayız. Ancak, Tanrı dediğimiz, kişi olmayı da hak ediyor iken doğadaki çeşitlilik ve mümkün kılınmış mevcudat, kendinde kişi olmaktan, yaratıcı özne olmaktan uzaktı. Görülen o ki Tanrı'yı bulmaktan yine uzaklaştık." Sanatçı Tanrı arayışında bir daha yıkılmıştı.

İlahiyatçı: "Madem ki bu arayış sonuçsuz kalmakta, deneyimin nesnesi olamayacak kadar uzakta olan bir Tanrı var ve bana var olması yeterli geliyor. O'nu bilmek kanaatten ibaret, O'na göre yaşamak anlamında din ve söz konusu insan tini ise yaşanmasa da olurdu. Aristoteles'in izleğinde etken neden Tanrı'yı etken neden olmakta bırakmak olması gerekendi."

Filozof hikmetin banisiydi sanki… dayanır mıydı sessiz kalmaya, söylemek için dahi olsa söyleyeceğini söylerdi. "Çok dinli ve Tanrı tasavvuru içinde Tanrı'ya inanmamayı tercih ediyorum. Varlıksal anlamda olabilir veya olmadığına dair kanıtın olmadığı bir ideye varlıkmışçasına inanacak değilim. Tinde karşılığı ide olmaktan öte gitmeyen bir olguyu varlık karşılığı olduğundan yana ikna olacak da değilim."

Sanatçı gözlerinde varoluş heyecanı taşıyan bir ışıltı taşıyarak kendine doğrulmuştu. "Durun, durun! Ne olmuş ta bu kadar erken pes etmektesiniz. Etken neden doğaya içkin enerjinin kendisi ise eğer Tanrı olmayı hak etmekte değil mi? Görünen her şey varlığını ona borçlu iken hayat onun ile baki iken Tanrı olmaktan öte durmakta değil"

“Böyle diyorsun ama enerjinin şahıs olmaya dair özellikler gösterdiği, kişi Tanrı olmaya dair özellikleri olduğunu bilecek kanıtlarımız yok ki…” derken filozof, ilahiyatçı müdahil oldu. “İnsan süreç varlığı, bilimsel kanıtları gelecekte bulmayacağız diye bir kaide yok. Bence de Tanrı olmaya en yakın duran enerji görülmekte. Ancak, enerji doğası gereği parçalı iken Tanrı olmaya layık mıdır diye düşünmekten de kendimi alamıyorum.”

Filozof: “İnanmıyor olabilirim, kanıtlar yetersiz olsa da Tanrı olmayı hak eden bir töz var ise o da enerjidir deme ihtiyacı duydum. Tanecik olarak parça özelliği göstermesi, varoluşun tözü olması, hayatın ve olanakların onun ile gerçekleşiyor olması onun Tanrı olmayı hak ettiğini gösterir. Ben inanmıyor olsam da Tanrı idesini varlıksal anlamda karşılayanın enerji olduğunu söyleyebilirim. Dikkatli düşünüldüğünde parçacıklı olması Tanrı olmaktan yana eksiklik değil, bilakis yaratabilmenin olanağı olarak olması gerekendir.

Biraz daha konuşsam, Tanrı’yı bir ide olmaktan ileri varlıksal karşılığı olan bir olgu olarak da kabul edeceğim. En iyisi ben sessiz kalayım.”

Biraz öteden yanlarına gelen bir mutasavvıf sohbetlerine iştirak etti. Onu bekledikleri de gözlerinde ki bakıştan belli olmaktaydı. Konuşulanları ona, sanatçı olan açıkça anlattı. Mutasavvıf “Tanrı’nın dedikodusunu yapmaktan öte duruyor değilsiniz. Etken nedene takılmış, Tanrı’nın erek neden olduğunu unutmuşsunuz. Erek kendisinden yana sonuç alınabilir olandır ki nedenler bulunduğunda Tanrı’dan sonuç almak olanaklı olduğunda O’nun varlığına dair şüpheler giderilmiş olur.

Tinde sonuç alabiliyor olmak bu anlamda değerlendirildiğinde hidayet bulmak veya nimete ermek olarak da tanımlanabilir. Özellikle belirtmek gerekir ki hidayet bulmak, nimete ermek söz konusu ise erek/ amaç odaklı başarmak, başarılı olmak da söz konusu olduğundan, erek/ amaç ile bütünlük bulmak, bütünlüğünü korumak da başarının bir parçası

olarak gerçekleşmektedir… ki Tanrı’dan sonuç alabiliyor olmak gerçek bir başarı hikayesi olarak nefsi emmarenin boyunduruğundan kurtulmak ve istidadın sınırlayıcı, kayıtlı kılıcı durumunu aşmaktan yana kurtuluşa ermek anlamını da taşımaktaydı.

Kendisinden sonuç alabilmenin olanaklı olduğu bir Tanrı ne olduğuna veya kim olduğuna dair de tanışmak ile öğrenilen bir Tanrı’dır. Böylesi bir Tanrı ide karşılığı olmak ile beraber varlıksal karşılığı da olan Tanrı’nın bizatihi kendisidir. İde olarak özsel anlamda anlam taşıyor olması ile düşüncede vücuda gelmekte iken dahi deneyimlenen olmaktaydı… ki bu, gerçekte birçok biçimde kendisinin varlığına tanık olabilme olanağı olduğunun anlamını taşımaktaydı.

Çok Tanrı ve çok dinin olduğu insanlık tarihinde çok Tanrı veya çok din anlayışı var diye bu, gerçekte Tanrı’nın olmayacağı anlamını taşımaz. Tanrı’yı insan zihninin bir ürünü olan ideye indirgemeyi de gerekçelendirmez.

Sizler bekleye durun ya da nasıl olup olmadığına dair düşüne durun veya inanmayıp inkârda inat ede durun… bu, Tanrı’nın var olduğu gerçeğini değiştirmez iken bizler için O’ndan sonuçlar almak ile gerçekliğini yaşamda bulmak, O’nun varlığını hakkı gereği biliyor olarak O’na göre nasıl yaşanması gerektiğine dikkat ediyor olarak yaşamak bir haktır. Din sahibi olmak da bu doğrultuda Tanrı’nın üzerimizde ki emek hakkını gözetmek, O’nun varlığında sadece kendimize ve diğerlerine göre değil O’na göre de nasıl yaşamamız gerektiğinin hakkını gözetmek anlamını taşımaktaydı. Durum böyle iken emek hakkı olarak Tanrı’nın varlığında nasıl yaşanması gerektiğine dair bir söz hakkı olmalıydı. İlahi kitap Kur’an bu anlamda Tanrı’nın söz hakkının insana iletiliyor olması anlamını taşımaktaydı… ki nübüvvet de bu anlamda olması gerekendi.

Sizler teorik anlamda tartışa durun, nice can vardır ki pratikte, nebilerin emsal kılınmış olduğu yakinlik ve tanıklık mertebelerinde seyir etmekteydiler. Elbet her biri kendi kabınca zevkte, anladığı kadarı ile

deneyimlerini bizimle paylaşmakta olduğu için olsa gerek ki Tanrı'ya dair ortak düşünce çizgileri olsa da farklı ifadelerde de bulunmuşlar. Bu Tanrı'yı daha doğru bilmekten, O'nu daha iyi anlamaya çalışmaktan bizleri geri bırakmalı mıydı?

Sizlere teorik anlamda Tanrı'nın ne olduğu kim olduğu ve nasıl Tanrı olduğuna dair konuşmak istesem de her teorik olana retorik yaklaşımda olarak karşı bir görüşte savda bulunmak olanaklıdır. Teorik olmaktan daha çok pratikte bulunacak, tanışılabilecek bir Tanrı'nın olduğu gerçeğine odaklanmak doğru olandır. Elbet etken neden olanın Tanrı olmayı hak ettiği tanrısal bir yönü vardı ama etken neden erek neden olmakta ve kendisinden Tanrı olduğuna dair sonuç alınabilmekte ise işte o…Tanrı olmayı O hak etmektedir. Bir sanatçı gibi etken neden olan kaynağa indikçe, erdikçe kaynaktan beslenmenin yaratıcı etkinliğinde, akış içinde eser vermekte veya performans göstermekte olarak erek nedende kendi olmayı gerçekleştirdiğimizde… Tanrı o kadar da uzak değildir.

Bir sanatçı Musavvir, Halik, Bari, Bedi isimleri ile Tanrı'yı yakin bulurken O'ndan sonuç almış olarak kendi olmayı gerçekleştirmekte, sanatçı olarak kimlik bulup kendi olmayı sanatçı olmakta bulmakta değil mi? Hâkim isminin karşılığını taşıyan hikmet sahibi filozof, Habir ve Alim isminin taşıyıcısı olan nebi, Şafi ve Hâkim ismini taşıyan hekim ve daha nicesi ile Tanrı'yı deneyimlerken, Tanrı'yı deneyim nesnesi bulmuş iken Tanrı'ya duyu nesnesi olarak tanık değil isek şahıs olana eyleminde ve gerçekleştirdikleri üzerinden tanık olmamız sebebi iledir. Şahıs özsel olan ve özde durandır ki eylem sahibi olarak gerçekleştirdiklerinde tanık olmak gerekmez mi?

Teorik olan, pratikte sonuç aldığımızı tanımak için başvuracağımızdır… ama Kur'an perspektifinden bakıldığında hem teorik anlamda O'nu bilebileceğimiz vurgulanmışken hem de pratik anlamda O'ndan sonuç almanın olanaklı olduğu ifade edilmişken Tanrı sözü ile Tanrı'yı

değerlendirmenin de olması gerektiği gerçeğine kör olmamalıyız. Âdem'den Hatem'e nebilik müessesi de Tanrı'nın bilinmez değil bilenebilir olduğu gerçeğinin kanıtı olmaktaydı.

Tanrı ile dua, hakikate dair soru sorma, ilham alma, sahih rüya görme gibi olgular da iletişim kurmanın olanaklı olduğu gerçeğini taşımaktaydı. Tanrı'dan sonuç alınabileceğinin, yakin bulmak ile O'na tanık olunabileceğinin emsalleri ile doluydu… ki Tanrı'yı farklı olanak belirlenimlerinde deneyimlemenin emsali, yeniden olabileceğinin kanıtıydı. Tanrı'yı duası, adaleti, saltanatı, isim belirlenimleri, hikmeti vb. tanrısal olanaklarda insanın deneyim nesnesi olarak bulması O'na göre nasıl yaşanması gerektiğinin gerçeğini de görünür kılmaktaydı.

İnsan ve tabiata dair ilişkilerde zamanın anlam-değer yüklemlerine -ahkâmına- ve koşullara göre ahlaki, hukuki anlamda olması gerekenleri -zamansızları- gerçekleştirmek olması gerekendi… ki olması gerekenleri yapmak ile de Tanrı'yı ilkenin gerçekleşmesinde deneyimliyor olarak O'na yükselme olanağı bulunmaktaydı. Güzel ahlak, isimleri gereği Tanrı'yı deneyimliyor olmanın gerçeğini taşırken Tanrı'ya yükselmiş olarak O'nun kendilik dünyasında var olmanın olanağını vermekteydi.

Nebiler ile, Tanrı'nın deneyimlenebiliyor olmasının emsal teşkil ediyor olması ve insanlık olarak bunun miras alınıyor olması yeniden yol bulmamız için önemliydi. Nübüvvet, bizlere bilinebilir, tanışılabilir, iletişim kurulabilir, sonuç alınabilir bir Tanrı'yı göstermek ile beraber O'na göre ahlaki anlamda nasıl yaşanması gerektiği gerçeğini de taşımaktaydı. Tanrı'dan sonuç aldıkça O'nun kendilik dünyasına taşınmak olanaklıydı… ki O'nun kendilik dünyasında nasıl yaşanması gerektiği O'nu bilmek kadar önemliydi. Nebi Muhammed Mustafa ile bize miras kalan da hakikati bilmeye ve hakkı gereği yaşamaya memur olmak ile beraber ilişkilerde ahlaki ve hukuki anlamda tanrısal olan olanakların genele yaygın yaşamanın da mümkün kılınmasıydı. Miras aldığımız bu gerçek ile tasavvufta Tanrı'dan sonuç almaya odaklı ve

ahlaki anlamda da insana, mahlukata hizmet etmeye ve ilişkilerde hadleri gözetmeye dikkat etmekteyiz.

İman ve hakikati bilmek olması gerekendi… hakikate göre yaşamak da olması gerekenleri gerçekleştirmek (ilmi, rahmeti, adaleti, merhameti, cömertliği vb. vücuda taşıyabilmek) anlamını taşırken ahlaki anlamda O'nun varlığını istidat ve haddince yaşamak anlamını taşımaktaydı.

O'nun bize dokunmasını beklemek yerine O'na ulaşmak için bizlerin ne yapması gerektiğini sorgulamalı ve olması gerekenleri yapmalıyız. Günah batağından özür dilemek ile çıkar iken Tanrı'ya iman ile tutunmak gerektiğini de unutmamalıyız. Deist veya ateist olmak da kişinin seçimine kalmış olsa da İslam ile dayatılan değil, teklif edilenin iman, ilim -düşünmek-, güzel ahlak, rahmet sahibi olurken adalet ve hak üzeri yaşamak olduğunu da unutmayalım.

Bugün bilmeye ihtiyaç duyduğumuzdan daha fazla, insansızlaştırılmaya çalışılan insanlık tininde hakiki anlamda ilişki kurabileceğimiz Tanrı'ya ihtiyacımız vardır. Dün de böyleydi… belki yarında böyle olacak.

Derler ki Elaziz'li temiz yürekli bir can, Harput tepesinden bakınırken olabildiğine güzel ve geniş ovaya "Ya Rabbi şuracıktan bana da bir yer versen… eksem, biçsem, açları doyurup, ihtiyaçlıya yardım etsem!" Diye dua etmiş. O esnada şiddetli esen bir rüzgârdan dolayı sendeleyip de yere düşmüş. Kalkarken ayağa "Şuncacık istedik, vermisen verme… niye kızıyon ki niye kızıyon ki" diye hayıflanmış."

Doğa tanrısal alandır diyerek sizlere, hikâyeyi kavramlaştırarak anlamaya dair ucu açık felsefi bir anlatıda bulunabilirim. Elaziz'li güzel insanın tevhid gereği Allah'ı doğa alanında bulduğunu anlatabilirim. Böyle yapmayacağım. Tersine… demek istediğim: dua ederken yanı başımızda bize bizden daha yakın olana uzanabilmeliyiz. Sonuçları olan bir yaşamda sonuçlara göre yaşayarak Allah'ı, sonuçları yaratan din günü sahibi olarak bulabiliriz. Ahlaki anlamda bize telkinlerde

bulunmaktan daha çok ahlaki anlamda yaşadığımızda kendisini yakinen bulacağımız Tanrı'yı bulmak için çaba gösterebiliriz. Hakiki olarak iman ile O'na tutunurken, ihlas ile eylem sahibi olurken O'nu bulmaktan yılmadan, sonuçta O'nu bilmekten de ileri bulabiliriz.

Derler ki bir tarik şeyhine hatunun biri hediye vermek istemiş. Şeyh "Hatun, Allah'tan başkasından bir şey almak bize yaraşmaz" dediğinde Hatun "Şeyh Efendi senin için iki gözlü demişlerdi. Meğer tek gözlü bakarmışsın… bizden veren de Allah değil midir?" Hatunun söylediği yaratılmış olandan gerçekleşenin Allah'tan bağımsız olarak gerçekleşmediğiydi… ki insanlık tininde olan biten de faili mutlak Tanrı'nın yaratım dairesinde gerçekleşmekteydi.

Rivayet edilir ki bir hadisi şerifte "Birisi size siz istemeden bir şey vermekte ise O Allah'tandır" buyurulmuştu. Hatunun halisane niyet ile karşılık beklemeden hediye vermek isteğinde de Resul'ü Ekrem'in hadisinin tevhid karşılığının gerçekleştiğini görmekteydik. Eskilerin Tevhid-i Ef'al dediği de böylesi gerçekleşmekteydi.

Tanrı, insani ilişkilerimizde bize bir hediye ile uzanacak, yakınlarımızı severken dokunacak, sanat eseri verirken yaşanacak kadar yakindi. Yeter ki ayrı değil aynı da değil oluşun içinde gerçekleşenler üzerinden, tevhid belirlenimlerinde O'nu seyir edecek anlama haiz olarak idrak sahibi olmak ile görebilelim. Eskilerin de dediği gibi "Görene, köre ne?"

Seyir, anlama haiz idrakte izleği olan bir izlenim yolculuğuydu ki her belirleniminde müşahedeyi olanaklı kılmaktaydı. Varoluşun dahi anlam-değer akışı içinde gerçekleşiyor olması sebebiyle seyir olma gerçeği vardı… ki karşılıklı varoluşta seyir, özsel olan gerçeğin anlam-değer izleğinde gerçekleşenler üzerinden öznelde -düşünce alanında karşılık görürken yeniden yaratılıyor olması ile görünüş bulurken gerçeğin idrakinde olarak belirlenimlerinde takip edilmesi ile müşahede edilmesi anlamını taşımaktaydı. İşte tevhid, zata dair fiil, sıfat, isim belirlenimlerinde Tanrı'yı müşahede ederken anlam-değer

yüklemlerinde, dolayısıyla da hikmet yüklemli varoluş belirlenimlerinde müşahede ederken seyir edebilmekti. Teorik (ilm-en yakin), pratik (ayn-el yakin), ruhsal (hak-el yakin) düzeylerde de Tanrı'yı müşahede etme olanağı içinde bulunmak anlamını da taşımaktaydı.

Aşık Veysel Şatıroğlu da "Eğlenecek köşk bulamazsın. Bu bendeki aşk olmazsa" derken özünde ki Allah'a seslenmekteydi. Allah "Niye kızıyorsun ki" diyecek kadar yanı başımızdaydı, "Eğlenecek köşk bulamazsın" diyecek kadar da özümüzde bulduğumuz yârimizdi. Birisi ihlas ile karşılık beklemeden bir hediye verirken de bize uzanan dostun elinden başkası değildi. Yaşamın içinde kimi vakit dert ortağımız, kimi vakit gözyaşları ile ıslanmış yastığımızı paylaştığımızdı. Nimete erdiğimizde… şükürler ile bayram günümüzü kutladığımız dostumuzdu. Acıları, zorlukları O'ndan bilsek de acziyetten uzanırken kendisine, gayret ve azim ile elimizden tutan rehberimizdi. Tanrı bir ide veya yorum olmaktan öte yanı başımızda olan, özde yârdi.

Sizler o-yalana durun teorilerinizde! yaşamın bizatihi içinde Allah'a tutunmuş canlar, aynalaştıkları oluş içinde Allah'ı bulur. O'ndan sonuç aldıkça, O'na göre yaşadıkça… (ahlaki anlamda olması gerekeni yaptıkça) kendi olmaya dair mutmaindir. Kendini kendi olmaya dair mekânı bulur, zaman onun için bengisel anlamda anda biricik oluş içinde özgünlüğünü yaşamanın belirlenimi olarak akıyordur.

Yaşadığınız aslınıza bu kadar mı uzak kaldınız? Şu âlemde tanrısal olup da genele dair olan biricik tümellerden, O'nun görünüşe geldiğini görmekten acizdiniz. Özde olandan alınan pay gereği tanrısal olanlar görünür iken varlığa dair olanlar var olurken, en temelde üst ve evrensel gerçekliğin olduğunu kabul etmekten yana kaçındınız. O'nu etken neden olmakta ararken, erek neden olduğu gerçeğinden uzak, sonuç alabileceğiniz bir Tanrı'nız olduğuna gafil kaldınız.

Sizler çok bilen cahillersiniz. Gerçekten uzak, doğru olmayan sanılarınızı gerçek bilmiş sözde alimlersiniz." Bunları konuşurken mutasavvıf olan

can, diğer arkadaşlar boyunları bükük sessizdiler. Fazla sürmedi sessizlik. Şeytan vesvesede gerek olsa ki bıcır bıcır kendi aralarında fısıldaşarak konuşmaya devam ettiler. Eskilerin de dediği gibi "Görene, köre ne?" Bunlar gibilerine hak sözü "Sivrisinek saz, davul zurna az" da derlerdi.

Zanları gereği Kur'an'dan yana bahaneleri çoktu… doğadan yana gerekçeler uydurdukça, küfür çoğalmaktaydı. Allah'ı Kur'an perspektifinden yana eleştirmeye çalıştıkça, Allah'tan ve varoluştan yana ne kadar cahil olduklarını da aptallık düzeyinde görünüşe taşımaktalardı. Allah'ı yanı başında veya özünde yâri olarak bulanlar için ise hakiki anlamda Tanrı, hep yanlarındaydı… Dostu, mevlası, yâri, nazını dile getirdiği sevdiği can özüydü. Teorik tartışmalarda boğulmaktan öte, pratikte yanı başlarında yaşamın içinde bulduklarıydı.

***

İnsan beşerken uluhiyete yürümek…

Evrim insanın bedensel gelişimi ile ilgili iken tinsel gelişimine dair önermelerde bulunulduğunda, zorlamalardan öteye geçememekteydi. Beden insanın geçmişten nasıl geldiğinin gerçeğini taşımaktaydı. Günü, içinde bulunduğu varlığa dair dünyayı nasıl yaşayacağını da belirli kılmaktaydı. Kimine göre söz konusu tin ise insan yaratıma dair eser verdikçe, tarih varlığı olmayı düşünen ve düşünebildiğini yaratan/ yaratabilen, gerçekleştirebilen özne olarak bulmuştur.

İnsanın elbet bedene dair varoluşu, yüklem alınmış özdeşliğe dair olan anlam-değer, irade-duygu vb. belirlenimleri ile kendi olmaya dair belirleyicidir… ama insan; beden, doğa ve insanlar ile ilişkilerinde irade-duygu, anlam-değer, inanç-zihniyet yüklemlerinde gerçekleşenlerde deneyim sahibi olarak beden zemininden hareket ile bedene aşkın tinde yaşar. Beden bu dünyada varoluşun belirlenimi iken olumsuzlaması yapılamayacak öz kendilik anlamında ruhun taşıyıcısıdır… ki beden üzerinden dolayımda olarak ne deneyimlenmekte ise öz kendiliğin değişken oluş içinde yüklemler alarak varoluş bulması ve sergilemesinden öte değildi.

Her ne yaşanmakta ise ruhta yaşanmakta, bedene aşkın kendi olunmaktaydı. Görünen doğada, doğaya ve bedene ait değil, doğaya ve bedene dair yaşanmaktaydı. Doğa ve beden tin varlığı olan insanın aidiyetine bırakılmıştı. İnsan bedeninin geçmişi değil de insanın tin varlığı olarak yaratıcı öznelliğinin sonucunda görülen insanlık tarihi, doğaya ait değil de doğayı kendine dair kılan ait bulan veya kılan insanı resmetmekteydi. Beşer olan yani bedene dair olup da eksikleri ve zaafları olan insan: tinselliğe, yaratıcı öznelliğe ait varoluşunda bütünlüğe dair kendi olmayı bulduğunda bedene, eksikleri veya zaaflarına rağmen tin varlığı olarak kendi olmaktaydı. Evrimin tarih

varlığı olan insana dair söyledikleri sadece hayatta kalma güdüsü doğrultusunda var olmaya çalışan beşere dair söyledikleriydi.

Öyle ise o kadar tür içinde sadece neden insan tin varlığı olarak yaratıcı öznellikte tarih varlığı olmaktaydı? Diğer türler neden evrim geçmişleri ile aynı atadan hareket ile yaratıcı öznellikte tarih varlığı olmamaktaydılar? Evrimin zorlayıcı etkisi sadece insanın mı adaptasyon sağlarken mutasyon geçirmesini olanaklı kılmıştı? İnsan ateist ise (sen kafirse de diyebilirsin) varoluşu sadece tene ve tensel deneyimlere indirgerken süreç içinde evre evre yaratıcı öznelliği insana bahşeden Tanrı'ya kör olmayı tercih edebilmekteydi.

Körlüğü tercih etmenin ismi ise bilimsel olmaktı. Elbet bilim yapılması gerekendi ama ne vakit bilim Tanrı'ya kör olmayı dikte edecek cüreti kendinde bulmuştu. Elbet yine insanın yoz kibri sebebi ile ilme kapalı olmayı tercih etmiş olmasının tarihsel uzantısı buna sebepti… ama bu, Tanrı'yı inkâr etmeye sebep olabilir miydi? Dün dinin muhafaza etme gayreti ile ilme kapalı olmayı tercih eden insanlar bugün farklı bir alanda bilim alanında ve uzantısında materyalist yaklaşımları ile dini ve Tanrı'yı inkâr etmeyi tercih etmişlerdi.

İnsan anlam-değer-inanç varlığı olarak karşı karşıya kaldığı veya içinde olduğu alan ve koşullar karşısında yüklem aldıklarına bağlı olarak tercihlerde bulunmaktan öteye geçmekte değildi. Tercihlerine sebep: ister sebeplerin koşulluyor olması ister deneyimlerin gölgesi altında uzandıkları ister duygusal yaklaşımlar ister ussal tanıtlamalar ister inanç nesneleri edinmesi vb. olsun fark etmez, gerekçelerine bağlı erek veya amaç belirlenimli olarak insan, varoluş nedenlerini tercih ediyor olarak kendini kayıtlayan nedenlerine kendi karar vermekteydi. Elbette bilinçli olduğu yönü ile kendi varlığında ve varlık sahnesi içinde varlık sahnesinde gerçekleşenlerin sonucunda tercihlerde bulunmaktaydı. Tercih sebeplerini kendisi belirlemekte değilse de bu, varoluşu adına

bir tehdit olmaktan daha çok var olmaya dair mümkünlerini göstermekteydi.

Yani İnsanın bir kaderi vardı ki bu, tümel belirlenimleri ve tercih sebeplerini belirli kılamadığı zorunluluklardı. Buna rağmen insan kendi olmaya dair tinsel anlamda özerkti ve özerkliğini tarih sahnesinde us ve yaratıcı özne olmakta görünüşe taşımaktaydı. Acılar, zulümler, akan gözyaşları ve kanlar içinde tarih bütün olumsuzluklara rağmen olumsuzlukları kendi olmaya dair fırsata çevirme özelliğini gösteren insanın tarihiydi.

Varlık sahnesinde varlık zemininden hareket ile olanlara, olmaya aşkın kendi olmayı bulan yaratıcı özne, özde saklı duran yaratıcı öznenin duyulara aşikâr deneyimlenen, yaşanan bu dünyada görünüşe gelmesinden öte değildi.

İnsan! Sen ne vakit kendini hem kör materyalist çizgide hem de ham kelamcılar çizgisinde sadece beşer olmaya indirgedin? İndirgedin de tercih ettiğin bu zihniyeti bilincinin önüne alıp ona göre yaşamaya başladın. Âlemlerin ruhu olduğuna, tanrısal olanakların ile nesnelliğe aşkın uluhiyet sahibi olduğuna ne vakit kör oldun da kendine gafil, kendine gayb oldun? Tanrı sana kendini bahşetmiş iken sen Tanrı'dan ne vakit bu kadar uzaklaştın da beşeriyetin kucağına attın kendini? Eksikler ve zaafların ile kendine zalim, özüne nankör ve hain oldun?

Elbet beşersin! Beşer olman, ahlaki anlamda haddini bilmen için, olanakların dahilinde kendini gerçekleştirir iken us varlığı ve yaratıcı özne olman için. Zorlandığın yerde kendini yeniden yaratma olanağı sana verilmişken sen kendini acziyetin, bir şey yapamıyor olmanın ezikliğinin kollarına attın. Attın da ne oldu? Taşıdığın uluhiyete gafil, kendine gayb oldun.

İnsan! Uluhiyet sahibiyim diye de aldanma! Beşeriyetin haddini gösterir iken Tanrı ile kendin olduğunu da unutma! Nemrutlar,

Gılgamışlar, Firavunlar daha nicesi varlık sahnesinde kaybolmanın, zamana yenik düşerken ölümlü olmaktan da kaçışın olmadığının ibretlik dersini taşır. Ahlaki anlamda haddini bilmeyen insanın acı sonunu resmederlerken, nefsi emmarelerine “Dur, hayır” diyebilen canların, özgürlüğün tacını nasıl giydiklerini, giymeleri gerektiğini işaret de etmiş olurlar. Beşeriyet ve uluhiyet arasında beşeriyetine aşkın uluhiyetini yaşamalısın! İnsan olmayı her iki arasındaki gelgitlerde bulur iken yaratılmış olmanın ellerine verildiğini görmelisin!

Sen nasıl bir varlıksın ki her şeye rağmen varoluşa -kendine- tutunurken insan olmayı resmedebilmekte… meleklere inat uluhiyeti göstermekte, şeytanına inat Tanrı’ya ait haddini bilirken güzel ahlak sahibi olarak melekelerine galip varoluşa katılabilmekte, beşer olmana rağmen tinde kendi olmayı bulabilmekte, doğaya dair olsan da Tanrı’ya ait olduğunu hatırlayabilmektesin. Sen nasıl bir varlıksın ki tercih ettiğin yönde geleceğe doğru adım atarken bütün varlığı ilim ve yaratıcılık ile kendine katarak yürümektesin. Mülkün yegâne sahibi olduğu içindir ki senin olduğunu zannettiğin Tanrı’nın gözlerinden bakarken, ellerinden iş görmekteyken, gücünü de hadsizce kullanabilmektesin.

Yanlış anlama! Gözler ve ellerin O olduğunu değil, O’nun olduğunu ifade etmekteyim. Senin ussal anlamda yanlış anlama, çarpıtma, zorlama yapıyor olma gibi beşeriyete dahil yönünde var. Arada bir böyle dediğimde üzerine alınma! Seni aptal yerine koyduğum için değil ha…seni iyi tanıdığım için kendimi daha doğru ifade edeyim diye hatırlatmada bulunmaktayım. Sen ifademi fevri zannetme! İfade etmek istediğim anlamda buluşalım diye gayret etmekteyim, üzerine alınma!

Bu anlattıklarımdan sonra Tanrı da neymiş deyip de ahlakı ben icat ettim, ilmin sahibi us varlığı olarak benim, tekniği -mühendisliği- ussal olarak ben gerçek kılmaktayım, yaratımsa ben en iyisini yaparım, ben, ben, ben deme! Tanrı’dan aldığın pay sahibi olarak mülkten de paye alırken ayrı değil aynı da değil oluşun, katmanlı var oluşun içinde

başkası kılınmış olmak ile -özerk- yaratılmışsın… Tanrı senden ne vakit gayri oldu ki sen ondan bağımsız bir Tanrı olmuşsun. İnsanlık tininde cereyan eden, gerçekleşen her ne var ise Tanrı'nın yaratım etkinliğinin dışında mı gerçekleşir zannettin. Öyle ise senin tevhitten uzak bir Tanrı tasavvurun var ki önce böylesi düşünmeye dair zihniyetini, bilincini düzeltmen gerekir.

Tanrı'nın sana verdiği var olma olanağı dahilinde Tanrı'yı dışarıda bırakmadan yani O'nun ile var olduğunun idrakinde ve haddini bilmekte, önce ahlaki olmayı gözetmek gerekmez mi? Anlam ve değer bağıntısında her bildiğin öznellikte değer yargısal olmaya dönerken, sen diğeri ile ilişkilerinde var olmakta iken, hemhal olduğun doğrultuda içinde bulunduğun dünyalarda olabilmekte iken ahlak varlığı olmaktan kaçışın olmadığı bir oluş içinde kendin olabilmektesin.

Bilgi ve ahlak ne vakit sende -öznelde- ayrıymış gibi durdu ki sen ikisini de Aristoteles ve öncesinden itibaren ayrıştırmış oldun? Kant ile iyice ayrıştırdın da bilginin yaratıcı öznellikte insan tinine katılırken ahlak biçimsel gerçekleşme olanağı içinde gerçekleştiğine kör kaldın.

Fenomenlere aşkın, tasım ile yargılarda bulunduğun dünyanın kendinde şey olan, kendisini kendisi kılan kendisine özdeş özsel mahiyetini bilmekten uzak olduğunun yanlış yargısında takılı kaldın… Görünen dünyayı nitelediklerin ile yarattığının zannında, önsel belirteçler özsel nitelemeler iken özü -mahiyeti- belirlenimleri ile açık etmenin araçları olduğundan da uzak kaldın.

Öz, bilkuvve iken bilfiil gerçekleştikçe ve bütün içinde gerçekleşenler üzerinden evrensel anlamda metafizik belirlenimleri ile kavramsal içerikte bilinebilir, görülebilir olandı. İyi, doğru, güzel yargıları ile ahlak biçimsel gerçekleşiyor olmayı da öznelliğe içkin varoluşta buluyor iken ahlak biçimsel gerçekleşiyor olmaktan öte değildi… ki bilgi de anlam-değer bağıntısında ahlak biçimsel gerçekleşiyor olmaktan öte dursun. İyi, doğru, güzel yargıları öznesini bilmeye koşullayan özsel irade

yargıları iken bilmeyi değer biçimsel kılmakta olmak ile beraber ahlak biçimsel kılmaktaydı.

Kur'an ile iman etmen teklif edilmiş olmak ile beraber sana en temelde ilim öğrenmek farz kılınmıştı. İmandan sonra ilmin farz kılınmış olması ile beraber insan ve doğa ile ilişkilerde ilişkiler anlam-değer yüklemli gerçekleşiyor iken bilmeye içkin olarak güzel ahlak da farz kılınmıştı. İlim öğrenmek zorunlu kılınmış farz iken güzel ahlak olması gerekli kılınmış farz idi… ki anlam-değer yüklemli ilişkilerde ahlak dahi eylem ve ilişki kritik olarak bilgibilimsel olan yönü ile bilgiden bağımsız gerçekleşmekte değildi. Tanrı'yı ve O'nun ile gerçekleşmekte olan, olan biteni bilmek farz kılınmış olsa da sonunda olması gereken yönde erek biçimsel varoluşta ahlak biçimsel anlamda nasıl var olman gerektiği sana teklif ve telkin edilir.

Teklifte zorlama yoktur ki sen hâlen Tanrı tasavvurunda ya inkârda ya da arızalı ve gerçekten uzak kendi başına buyruksun. Yaşadıklarının sonuçları olduğu bir oluş içinde âlemlerin sahipsiz olduğunu mu zannettin? Yaptıklarının sonuçları ile sana geri döneceği oluş içinde Tanrı'nın senden uzak, habersiz olduğunu mu zannettin? Sen acılar içinde iken seni sadece seyrettiğini mi zannettin? Senden uzak olmayan senin ile hemhal iken sende kendi yaşarken gözyaşında akan hasretinde, sevincinde, acılarda sana ortak iken senden uzak mı zannettin?

Yanlış anlama! Sen O'na varlığında ortak değilsin elbet, varoluşun gereği seni özerk var etmişken seni değer olarak kabul etmiş rahim olmak ile can bağına kabul etmiş iken sana ortak yâr değil mi? Sevgili olmak ikilikte hemhal olunduğunda ortak bir deneyim değil mi? Aile, anne, baba, öğretmen, sanatçı, filozof, düşman olmak ve daha nicesi karşılıklı varoluşta kimlikler edinmek iken sevgili olmak, dost olmak, bazen de düşman olmak karşılıklı olsa da aynı duygularda hemhal olmakta, ortak duygularda var olmak değil mi?

Arifin arif ile, sanatçının sanatçı ile, esnafın esnaf ile, askerin asker ile ve daha nicesi, ortak deneyimlerinde hemhal oldukları ortak duygularda birbirine ayna olmasını sağlamakta değil mi? Tanrı'nın tanrısal özellikleri -olanakları- dahilinde var olan insanın Tanrı'ya ayna, Tanrı'nın da insana ayna olması, teo ontolojik zeminden hareket ile gerçekleşen varoluşta olanaklı iken insan biçimli tanrı değil de Tanrı biçimli insanın insan olması gerçeği bize bu kadar mı yabancı ve yanlış gelmektedir? Varlıkta ortaklık değil ama varoluşta, tinde öznelliğin her alanında karşılıklı var olmak olanaklı kılınmış iken ortak bir gerçeği paylaşıyor olduğumuzu anlamak bu kadar mı zordur?

İnsanlık tarihi sadece ihtiyaçlarının peşinden koşan ve bu doğrultuda ussal ve yaratıcı olan insanın değil, varoluş krizi ile gerçeğin derdine düşmüş olup da gerçeğin peşinde koşanların da tarihidir. Nesnelerini yaratmaya aşkın kendini de yaratabilenlerin tarihidir.

Öyle ki anne, baba, usta, nebi, filozof, sanatçı, bilim insanı ve daha nicesi olur iken yaratıcı etkinlikte yüklem aldıkları ile kendini yaratan insana ne için tanık olunmaz? Beşerî olan tekbenci doğasına rağmen ve aşkın feda ettikleriyle, diğeri ile ortak varoluşta -tinde- güzel ahlaka dair var olmayı becerenlerin de kaynaktan, özünden beslenirken kadim bilgeliğe ait yazılmış oldukları bir tarihleri vardı.

Modern çağlar ile beraber bilmeye, teknik anlamda mühendisliğe dair zorlanan insan, bilinçdışı bulduğu varoluş alanlarında hemhal oldukça yaşayabildiğini, varoluşa dolayısıyla da kendiliğine tutunabildiğini ne vakit unuttu? Karamsarlık ve dispotik bir gelecek kaygısı ile romantik bir bilinç dışılığa tutunurken, bardağın hep boş tarafını görme kolaylığını seçerken dolu tarafını görmekten neden bu kadar kaçmaktaydı? Bardağın dolu tarafı olması gerekeni işaret eder iken boş tarafın olması gereken ile dolması gerektiğini işaret ettiğini unutmuş, doldurmaktan yana da kaçmakta değil miydik? Kendini yaşarken çoklu gerçeklikte

birçok olguyu yaşıyorken varoluşun olan gerçeklerinden ve olması gereken gerçekleşmesi gerekenlerinden kaçmak da neydi?

Uluhiyetini hakkı gereği yaşasan ol dediğin olduğu yerde olacak… sözün yere düşmeden gerçekleştiği makamda bulunacaktın. Sözün tarih içinde gerçekleşmesi de vardı. Sözün anda gerçekleşiyor olarak yaşamaya eyler olması da vardı.

Söz konusu ilahi söz ise onu tanımlamaya dair eksik veya ussal anlamda tatmin edici bulmamak ne haddineydi. Elbet eleştirel olmalısın ama yaratıcının dehasını küçük görmek te neydi? Ne imiş? Kur’an’da aklın tanımı yokmuş… vicdan veya aşk mı hem kavramı yok hem de kavramı olmadığı içindir ki tanımlanıyor değilmiş.

Eksik gördüğün yeri tamamlaman gerektiğin sana söylenmedi mi? “Nefsini kınayana andolsun” ve “Kitabını oku! Hesap görücü olarak kendin yetersin” denilir iken betimlenmiş anlamda vicdandan bahsedilmekte değil mi? “Akıl etmezsiniz” vb. ifadeler kullanılırken akıl betimlenmiş olarak eylem ve bağlam kurma içeriğinde doğası gereği ifade edilmekte değil mi? Aşk mı? “Ya rabbi sen hoşnut olasın” diyen Musa’nın dilinde insanın ilahi aşka mazhar olan bir varlık olduğu ifade edilmiş değil mi? Nefsi emmareye kalsa “Ne vereceksin diye merak ettiğimden geldim” derdi de verilecek olana bakılırdı. Nefsi emmareye rağmen insan ilahi aşkı bulduğunda yârinin rızasını gözetmekten öte durabilir miydi? Kul aşkı mı? Resul’ün Zeyneb’e olan duygusunda ifade edilmişti. İffet Meryem’de Şükür Süleyman’da vücuda gelmekteydi. Öznelliğe, tanrısallığa, insana dair olan yaşamın kendisinde betimlenmiş olarak ifade edilmekteydi. “O müminler ki Allah’ı şiddetli severler” ayeti dahi ilahi aşkın betimlenmiş olduğu ifade biçimine sahipti.

Yaşamın, varoluşun içinden seçilen anlatılar veya deneyimler üzerinden insana dokunuyor ve olması gereken yönde insanın tanrısal yaratım etkinliğine katılması bekleniyor ise betimlemeye dair yaratıcı dil, keşfe

dair anlam bulan özne için önemliydi. Ussal anlamda tanımlamaya dair eksik gördüğün, seni katılmaya dair davet eden dil üslubuna haizdi. Senin kavramlaştırdıkça tanımlayacağın, ussal anlamda bağıntılılıkta tutarlı olan gösterge ve önermeler ile tanıtlayacağın, varlıkta veya varoluşta karşılığını göstermek ile kanıtlayacağın sana inen sözün katılma davetine katılmayacak kadar kibirli isen hiç yoksa alimim deme! Arifim hiç deme! Sen çok bilen cahillerdensin ki senin için betimlenmiş ifade Kur'an tabiri ile "Kitap yüklü eşekler" olmaktan öte değildir.

Betimlenen dünya, betimlenmiş yaşam seni sana ayna kılarken katılmanı olanaklı kılan ifade üslubuna haizdir… ki katıldıkça içinde olabileceğin bir dünyanın kapısını sana aralar. Sen her şeyi ussal kılıp, ussal bilip ussal olarak en mükemmel olduğunun zannında iken katıldığın kadar bütünün bir parçası olmak ile tamlığını bulacağını unutmuşsun. Nasıl unutmuşsun… yaşam, yaratıcı etkinlikte betimlemiş olduğu kadar içinde olduğumuz dünyamız olur. Kutsal kitap ilahi sözü ile ilahi olmayı, yaratıcı etkinliği sürekli kılmakta gösterir ki senin eksik dediğin ve yeterli görmediğin ifadeler ve ifade biçimi, seni onu eleştirmeye sevk ederken dahi yaratıcı etkinlik sürekli kılınmış olur.

Sen Tanrı'yı anlamaya çalışacak isen ussal sınırlamalar koyup da anlama çabasında bulunma! İlahi sözün yaratıcı etkinliğinde betimlenmiş dünyaya açık olan anlama çabası içinde keşfe açık ol! Keşf etki anlayasın… yaratım, sözü dinlerken, okurken dahi devam etmekte. Keşf etki anlayasın! Sen anlarken yeniden yaratıldığını.

Söz hüküm -yargı taşır ki yargısal olanın bilgi değeri taşıması ve bilginin öznellikte değer yargısal gerçekleşiyor olmasından dolayı gerçekleşmek gibi bir doğası vardı. Sen sadece söz varlığı değil, sözün hakkını tanımlama, tanıtlama, kanıtlama, değer kılma, eylemde gerçekleştirmek ile vermek zorunda olansın. Sen söz ile ortak değer edinirken söz kültür ve medeniyet olgusal gerçekleşmekte değil miydi?

Anlam-değer yüklemlerinde dünyalar kurmanın nesnesi olup da ereğinde de duran değil miydi?

Eksik gördüğünü yeniden kavramlaştırarak tamamla! İnsana dair yanlış gördüğünü doğrult ama doğru söz sahibi olarak bunu yap ki kendine yalancı, yalan bir dünya kurmayasın! İlahi metinde de yanlış görmek yerine dersler çıkar. Sen dersler çıkarırken dahi olan bitende olması gereken işaret ediliyorken anlam-değer dünyanda yaratıma eyler olduğunun idrakine var. Kur'an yaratılmış bir metin olsa da sözün yaratıcı gücü ayrıca muhatabı ve okuyucusunu anlam-değer yüklemlerinde yaratıma eyler olması ile yaratıcılığa haiz ifade ve anlatı biçimine haizdi. Haksızca ve olumsuz eleştirenleri olsa da bize söz hakkı düşerken her tevil ve tefsir edilişinde yaratıcı etkinliğe eyler olması gerçeğini de unutmamak gerekti.

Kimileri dedi ki Kur'an metin olarak tarihseldir ve kendi tarihi perspektifinden değerlendirildiğinde modern zamanlara bir şey söylüyor da değil. "Tanrı yanlış yapmaz… olsa gerek ki vahiy söz hükmü ile anlam-lafız birlikteliğinden ibaret olduğu içindir ki lafza nebi müdahildir. Vahiyde anlam kaymaları olmuştur" gibi bir yaklaşımda, anlam-lafız yüklem özdeşliğinden yani semantiğin metafizik doğasından habersiz içeriği boş önermede bulunmuşlardı. Önermenin sonucunda anlam kayması olan yerleri maksat edilen ilkeye göre doğrultmak da sanki vazifeleriydi. Vahiy, dilin ve anlamın doğasına, olana dair yargıları elbette yanlıştı ama ayetin ilkesine göre ilahiyatı koruduğu ve ona göre olana dair değil de olması gerekene göre verilmiş hükmün değiştirilebileceği görüşünden yana haklılık payları vardı.

Olan olduğu gibi veya teşbihi anlamda ifade edilerek anlatılmış olabilir. Bu durumda ayetin tevil edilmesi hakkı vardı… ki insana bir ayette "İsimleri söyle" denilir iken varlığa dair ifadelerde söz hakkın vardır denilmişti. "Bir ayet giderir isek yerine daha muhkem bir ayet getiririz (veya daha yetkin bir ayet ile size geliriz)" denilirken de insan tecrübesi

dahilinde hakikate dair ayetlerin değil de olması gerekene dair ayetlerin esasına -ilkesine- sadık kalarak değiştirilebileceği ifade edilmişti. Tevhit gereği faili mutlak olan Tanrı'dan bakarak ve ayetin indiği zaman dilimindeki vahiy indiren öte Tanrı anlayışından farklı olarak okuduğumuzda, ayetin muhatabı insan iken insan eli ile zaman içinde olması gerekene dair ayetlerin değişebileceği hükmü çıkarılır/çıkarılması da gerekir. Çünkü tarih varlığı olarak değişen zamanların öznesi olan insan, ilkeye -esasa- bağlı olarak yargısal olmayı koruduğu mühletçe olması gerekene dair de söz hakkı vardı.

Eskilerin de dediği gibi "Ayet bakiydi" içeriği gereği esasını koruyacak biçimde doğru okunduğunda evrensel anlamda zamansız olduğuna tanık olmak yerinde olurdu… ki bu anlamda hırsızlığın sonucunda el kesilmesi değil de cezanın caydırıcı olması gerektiği esasına göre değişik cezalar verilebilirdi.

Miras hukukunda kadına veya kızlara verilen mirasın asgari belirlenmiş olup istenir ise daha fazla verilmesi gerektiği yönünde hüküm de verilebilirdi. Köleliğe sebep insan iken yine insan eliyle köleliğin kaldırılmış olmasına da fail Tanrı tevhid ilkesi ile bakıldığında, düşünce de ve ilişkilerde özgürleşmenin esas olduğu varoluşta daha muhkem bir ayetin insan tininde gerçekleştiğini görmüş olurduk, görmüş de olduk.

Dört kadın ile evlenmek ise savaş gibi zor zamanlara ayrıca hak gözetimine dair şarta bağlı kılınmış olup keyfi değil zaruri durumda olabilirdi… ki isteyen dört evlilik yapacaktır diye bir kaide de yoktu. Emre tabi olması gerekenler var iken emre değil de insanın insiyatifine bırakılmış olabilir hükümler de vardı.

İnsanda ahlaki yeterlilik edinilen bir şeydi ki güzel ahlak sahibi oldukça hakkaniyet ilkesi gereği insana daha duyarlı olunurdu ki olması gerekenlere kılı kırk yararcasına dikkat edilirdi. Bu durumda hak kılınmış olan hükümleri yerine getirmek orada dursun cariyeymiş, miras hakkıymış, böyle buyrulmuş gibi haklardan feragat ederek insana

ve Allah'a daha duyarlı olmak ile bilgece yaşanabilirdi… ki bizden de istenen haddi aşmadan insanca insan haysiyetini, değerini koruyarak yaşamamız değil miydi?

Domuz, şarap, Allah ismi ile kurban edilmeyen hayvanın etinin yenmemesi, emeğin hiçe sayıldığı faizin haram edilmesi de Allah ile var iken insan gibi yaşamanın sınırlarını bize göstermekteydi. Bu yasaklar dahi hayati bir gerekçe söz konusu olduğunda yasak hükmünden çıkıp helal kılınabilmekteydi. Önemli olan insan hayatı ve değeri ise esnetilmeyecek hüküm yok gibiydi.

Zıhar ayetleri dahi hak arayışında olup da aynı kılınmaya itiraz eden bir kadının haykırışının ifadesini taşımaktaydı… ki bu, var olmanın en temel hakkı olarak kendi gibi olmak isteğinin dile getirilmesinin Allah ve nebi tarafından onanması değil miydi?

İhlas suresi, Ayet-el Kürsi, Haşr suresinin son ayetleri, Hadid suresinin ilk ayetleri gibi Tanrı'nın gerçekliğine dair ayetler, yargıları gereği değişmez gerçekliği ifade etmekteydiler. Bu doğrultuda da esasına bağlı olarak tevil edilebilirlerdi.

Nur suresi otuz beşinci ayet olan Nur ayetinde de Allah'ın nuru yani kendiliğine dair özü, temsilen inci tanesine benzetilir. Bunun ile de kalınmaz, O'nun nur üstüne nur olduğu da belirtilir. Nu ayeti ile Allah'ın özsel anlamda hem nesnel yönüne dikkat çekilirken hem de nesnelliğe aşkın öznelliğine dikkat çekilmekteydi. Nesnel yönü ile nicel belirlenimli olan nur; özsel niteliği itibarı ile hem özsel anlamda -mutlak- özdeşlikte yani aynılık düzeyinde özdeşlikte hem de hareket bağıntısında gerçekleşen varlıksal özdeşlikte kendinde yekvücud olarak yaratıcı öznelliği kendinde taşımaktaydı. Bu ayetlerin tevili bugün bilimle de ilgili olmanın elzem olduğu gerçeğini taşımaktaydı. Bilim nicelin dünyasından bakarken Allah'ın yaratıcı olabilmesi için nicel belirlenimli yönün olması gerektiği ise kimsenin aklına gelmekte değildi.

Allah'ın veçhinin her nereye dönülürse orada olduğu, Allah'ın şah damarımızdan daha yakın olduğu, insanlık tininde gerçekleşenlerin dahi Allah'tan olarak yaratılıyor olarak gerçekleştiği vb. ayetler de içsel ve dışsal kapsayıcı oluş içinde katmanlı olan gerçeklikte var olunduğu gerçeğine ışık tutmaktaydı. Her şeyin bir ölçü üzeri yaratılmış olduğu gerçeğine dikkat çekilirken de mekaniğe içkin mühendislikte yasa ve ilke belirlenimli olarak yaratımın bilfiil gerçekleştiğine dikkat çekildiği gibi yaratıcı özne kendinden yaratır iken mekanik zemininden hareket ile mekaniğe ve nesnelliğe aşkın öznellikte her şeyin olup bitmekte gerçekleştiğine de dikkat çekilmiş olmaktaydı.

Mekanikten kasıt: tanrısal özden bağımsız, devinimde kendi başına olup bitmek, şuur içermeden veya eşlik etmeden gerçekleşen ise söz konusu olan nur ve yaratım iken Tanrı'dan bağımsız gerçekleşmekten bahsedilemezdi. Bunun içindi ki söz konusu mekanik ise kendi başına olup bitmekte olan değil, varlıksal anlamda mekaniğe içkin ve eylem sahibi olarak mekaniği belirli kılan Tanrı ile gerçekleşen oluşta her şey olup bitmekteydi, gerçekleşmekteydi. O nurdu… nurun hareket belirlenimlerinde gerçekleşenler, nurun içkin olduğu diğer âlemlerde yaratım olarak belirmekteydi.

Tanrı dahi kendi varlığında nuruna özdeş sınırsız hareket kabiliyetinde kendi olmayı bulur iken nuru; nicel belirlenimli olarak tanecik durumlu ve dalga davranış biçimli olmakta ayrıca emme-emilme ve kabz-bast özelliği göstermekteydi. Ayrıca, spinsel hareket biçimleri ile bağıntılılık içermekte ve kabz-bast hareket biçimi ile beraber frenkans belirlenimli harekete haizdi. Frenkans belirlenimli olmak ile de renk dinamiği göstermekteydi. Katmanlı var olma olanağında da içten içerilmiş olana doğru kapsayan ve kopyalanan oluş içinde hareket bağıntısı gösterilebilmekteydi… ki mekaniğe haiz bilfiil gerçekleşmelerde bulunur iken yaratım elbette mekaniği (ölçülülüğü, varoluş eşiklerine -yasalılığa- bağlı olarak devinimi, uyum ve hareket bağıntılılığını) içerecek biçimde gerçekleşmekteydi.

Nurda hareketin en temel belirlenimi, gerçekleşme olanağı, emme-emilme özelliğiydi. Emme ve emilmeye bağlı gerçekleşen itim-çekim, kabz-bast, kevn-fesat ve nurun kuvvet alan belirlenimlerinde hareketin gerçekleşme olanaklarından olan sarmal (spinsel) ve frenkans belirlenimli hareket, nurun mekaniğe dair doğasının belirlenimleriydi.

Nurun kendisinde asl olan nur olma niteliği iken kendisinde esasen karşıtlık olmasa da hareket belirlenimlerine ve hareket bağıntılılığına bağlı olarak, katmanlı var olma biçimlerinde görülecek olan artı yüklü, eksi yüklü, karşıt yüklü nurlar, katmanlı yapı belirlenimli olarak görülebilmekteydi. Nurun evreninde salt nötr olmak diye bir şey yoktur. Günün modern biliminde nötr olduğu varsayılan nurlar dahi katmanlı yapısallık içermekte ise kendi içinde gerçekleşme erkine haiz olarak özgüllüğü olan ve özgünlüğüne bağlı hareket ilişkisinde yaratıma dair etkinliğe aldığı role göre işlevinde katılmaktaydı. Nötrinolar gibi katmanlı yapı belirlenimli değilse eğer kevn-fesat oluşu içinde her an etkiledikleri ve oluşumuna zemin oldukları her ne var ise kendileri ile var etmiş olarak yaratıcı etkinlikte bulunabilmektelerdi. İki hidrojen bir oksijen atomları dahi yakıcı (yapı belirlenimli içsel hareketi dışa salınımlı) ve yanıcı (yapı belirlenimli içsel hareketi içsel salınımlı) olarak bilfiil gerçekleşen hareket bağıntısında yanıcı veya yakıcı olmayan suyu, katmanlı yapısal kılmakta açık edebilmektelerdi.

Demek istediğim: Nurda karşıtlık ilişkisi özsel değil, hareket belirlenimli olarak gerçekleşme etkinliğinde emme-emilme, kabz-bast, kevn-fesat oluşu içinde titreşim hız ve sabitelerinde hareketin özsel doğası gereği gerçekleşmesinde görülmekteydi. Hareket nura dışsal etkir bir kaynaktan değil, nurun kendi doğası olarak bulduğuydu. Katmanlı yapı belirlenimli Proton, Nötron, Elektron, Atom vb. nurlar (noktayı kibriya nurları = iliyun) da hareketi kendi doğaları olarak bir üst katmandan içsel ve dışsal kapsayıcı olandan kaynaklı olarak kaynakla yekvücud olmakta -vahidiyette- bulmaktalardı.

Duyuma dair görüngüler olan mevcutların varlık alanında her ne gerçekleşmekte ise nurun hareket belirlenimli canlı, şuurlu, bakış sahibi şahıs olması özelliğinden (yaratıcı töz/ özne) kaynaklı olarak gerçekleşmesi olanaklı olandı. Mevcutlar, nur ile var olması mümkün olabilenlerdi ki ayrı değil aynı da değil bağıntılı oluşta başkası kılınmış olarak var olmayı olanaklı bulmaktalardı. Hareket nurun doğasına haiz iken nurun varlık alanı, hareket hızlarına ve hareket biçimlerine, hareketli yapılara bağlı gerçekleşen hareketin zorunluluğu içerir iken neden bağıntılarına bağlı olarak gerçekleşenleri neden bağıntılılığında mümkün kılmaktaydı. Hareket bizatihi Tanrı değil, Tanrı nurunun doğası gereği gerçekleşme erki olarak bulduğuydu… nedeni kendinden olarak sahibi olduğu, kendini gerçekleştirme ve yaratımda bulunabilme kabiliyetiydi.

En temelde zorunluluk zemininden hareket ile gerçekleşen her ne ise tözüne yani asli cevheri olan nura bağlı olarak hareket bağıntısında ve katmanlı olarak birbirini kapsayan boyutsal oluşta yapı belirlenimli varoluş biçimsel gerçekleşmekteydi. Katmanlı yapısal olmakta, bütünde birbirine katılıyor olmanın ve birbirine hareket bağıntılılığında neden olmanın deviniminde gerçekleşen çoklu nedensellik bağıntılılığında yaratım, yasa -varoluş eşikleri zemininden hareket ile ilke belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi… ki yaratıma dair gerçekleşen her ne var ise özün niteliği, nicel belirlenimleri, kendine ait özellikleri ile hareket bağıntısından paye almış olarak var olmasına nisbet edilmiş özellikleri ile vardı.

Özden paye almasının gereği olarak bir şeyin niteliği özsel mahiyetiydi. Niceliği ise özsel olanın yüklem almaya açık varoluşta yani değişime açık var olabildiğini göstermekteydi. Kendi olabilmesinin özdeşlik belirlenimleri yani aidiyetleri ile neden bağıntılılığında başka bir şey olabilmeye veya başka bir şeyi kılıyor olmaya da açık yaratımı içeren varoluşta olduğunu belirtmek gerekirdi.

Bu durumda, mevcudat anlamında varlık, en temel de nedeni kendi olmayıp da yüklem almaya açık olan mümkün varlıktı… var olmaya dair zorunlulukları ne ise öylesi var olabilmesinin yaratım ilkeleri, gerçekleri, olanaklarıyla var olabilmekteydi. Mevcudat veya olgusal olan yüklem almaya açık oluş içinde de yeni bir şey olabilmeye indirgenebilir olarak yeniden kurulmaya, yaratıma açıktı. Bu, kendi olma belirlenimlerinde zorunluluğa haiz iken var olmanın nedensellik -hareket- bağıntılarında mümkün kılınmış olarak var olunduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Âlemlerde görülen kevn ve fesat dahi nurun kendi evreninde gerçekleşen kevn ve fesattan dolayı gerçekleşmekteydi… ki nurda gerçekleşen kevn ve fesat, varlıksal anlamda yok olmanın değil hem hareket kabiliyetlerinden biriydi hem de hareket bağıntısında farklı formasyonlarda var olmanın ve var edebilmenin olanağıydı. Varoluş eşiklerine (yaratım eşiklerine, yasaya) bağlı olarak gerçekleşen kevn ve fesat, kevn ve fesatta yaratılıyor -kılınıyor- olmak anlamını taşımaktaydı. Varoluş eşikleri de yaratımda kevn ve fesadın kontrollü gerçekleştiğini göstermekteydi. Bu doğrultuda kevn ve fesatta gerçekleşme olanağı bulan her ne ise varoluş eşikleri (hareket, kuvvet, nesnellik, yasa) bağıntılılığında -gerçekleşen- kevn ve fesat oluşunda mümkün kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi… nedenini buluyordu.

Böyle olmak ile beraber, mekaniğe aşkın öznellikte Tanrı’nın tanrı olduğu gerçeğini de unutmamak gerekirdi… ki var olmaya dair görülen bütün evrenler/ âlemler tanrısallara/ tanrısallığa haiz olarak görünüş bulmakta, gerçekleşmekteydi. Nurun tanecik ve dalga özelliği gösterir iken nicel belirlenimli olması da Tanrı’da var olmaya dair niteliksel bir durumdu. Tanrı’da nicelik, varlıksal anlamda niteliğe dairdi… ki niceliği içeren nitelikti ve mevcudat alanında olan, olan bitene dair niceliği de belirli kılmaktaydı.

Nurun hareket kabiliyetlerinden birisi olarak emme-emilme hareket biçimi de farklı formasyonlarda gerçekleşen nurun hareket

bağıntılılığında her türlü öznel ve nesnel deneyimin en temel nedeniydi. Ruhun nurdan beslenme olanağı, beden bağıntılılığında gerçekleşen duyu algısal deneyimlerin gerçekleşebilme olanağı ayrıca anlam-değer, duygu-irade vb. yüklem alabilme olanağı, nurun emme-emilme özelliği ve diğer hareket kabiliyetlerinde gerçekleşmekteydi. Deneyimi deneyliyor olmak, nurun hareket kabiliyetlerinde olanaklıydı. Ruh nurdan yaratılmış olduğu içindi ki nurdan bedene sahip olduğu durumda iken duyuma dair deneyimleri, bedensiz yani madde biçimli olan bedenden bağımsız olarak gerçekleştirme olanağına haizdi. Bedenden bağımsız gerçekleşen ruhsal seyirler de bunun kanıtıydı.

Bedenin enerjiyi tutma ve yayma özelliği, fotosentez olayı, güneş ışınlarının atmosferde tutulurken zarar vermeden gündüz olayının yaşanabilir olması, karadeliklerin dahi katmanlı oluşun en üst ve temel nur formasyonundan hareket ile içerden çekimde bulunurken enerji biçimlerini dağıtıyor olarak emiyor olması vb. nurun emme emilme özelliğinin mikrodan makroya kadar farklı formasyonlarda gerçekleşiyor olmasının görüngüleriydi. Yukarıda belirtilen örnekler; nurun farklı hareket kabiliyetlerine bağlı olarak gerçekleşen emme-emilme durumlarına göre artırılabilirdi.

Nurun en temelde kendinde gerçekleşen hareket hızlarında sınırsız var olma olanağında kendinde yekvücut olmakta ahadiyet, katmanlı olarak gerçekleşen nur mertebelerinde yekvücut korunurken vahidiyet belirlenimli olarak nesnelliği içeren öznellikte var olma olanağı olandı… ki en temelde öz benlik olarak 'Ben' olmanın ahadiyeti ayrıca katmanlı (birbirini kapsayan boyutsal belirlenimlerde) ve yüksek hızlardaki hareket bütünlüğünde 'Biz' olmanın olanağında vahidiyeti içermiş olarak vardı… ki öznel gerçekliğe haiz olarak nesnel gerçekliğinden hareketle ile kendinden yaratabilmeyi, kendini gerçekleştirme olanağını hareket belirlenimlerinde bulur iken nicel belirlenimli olması üzerinden gerçekleştirebilmekteydi. Nur, nicel belirlenimli çokluk içeren mevcudat âlemlerinde de yasa ve ilkeye bağlı olarak özsel

hareket bağıntısında mevcudatı bilfiil var kılınmakta iken bütünlük anlamında vahdeti korunmaktaydı. Katmanlı var olmanın gereğinde ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında var kıldıkları her ne ise ayrı değil, aynı da değil oluşun kendisinde varlık ve hareket bağıntısında çoklukta beliriyor -halk ediliyor- iken vahdete katılıyor olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Tanrı için nurunda yekvücud olmayı koruyor olarak şahıs olmakta ahad olmak, nurun katman boyutlarında yek vücud iş görür iken vahid olmak, nurun hareketi içeren doğasında olanaklıydı. Nurda çokluk, içerilmiş gerçeklik olarak Tanrı olmanın bir belirlenimiydi. Âlemlerde görülen çokluk ise nurun çoklu belirleniminden hareket ile görünüş bulur iken yasa yani varoluş eşikleri bağıntısında, katmanlı var olmakta, birbirine katılıyor olabilmekte ve ilkeleri içeren görünüşlerin bütüne katılıyor olarak var olma bağıntılarında, vahdette gerçekleşmekteydi.

Vahdet, artı birlerin bütünlüğü içeren -itibari- vahdetiydi… ki Tanrı; vahdet değil ve çoklukta artı bir olanlar içinde artı bir olan da değildi. Tanrı yaratım gereği; ayrı değil aynı da değil bağıntısında her bir biri yaratırken içkin kalıyor, yaratırken dışı olmadığı içindi ki kendi dışına koymadan katmanlı olmakta içermiş olarak içkin kılıyor ve yaratırken katmanlı boyutsal gerçekleşen varoluşta kendine dışsal kılıyor olmanın gerçeğinde karşılıklı var olmayı da olanaklı kılıyor iken kendi olmayı da hep koruyan varlık olarak var olandı. O, hep artı bir olanlara ve nedensellik -hareket- bağıntılarında gerçekleşen vahdete içkin olup da kendi olma yeterliliğini ve yarattıklarına yeter olabilmeyi kendinde buluyor olup da değişim içinde değişime rağmen hep kendi olmayı koruyan yeterlilikte Tanrı olandı. Katmanlı var ediyor olmanın doğası gereği süper pozisyon durumlarında bulunabilecek olandı.

Başka bir anlamda Tanrı; maddecilerin madde teorisini en yetkin biçimde karşılayan yaratıcı töz yani cevher olan özsel maddeydi… ki bu anlamda nurun bizatihi kendisiydi. Maddeciler madde için salt

potansiyel olan yani her şey olabilmeye açık olan nesne tanımını getirir iken bu tanımın yanlışları ile beraber Tanrı'yı karşıladığından habersizlerdi. Nur, nicel belirlenimli oluş içinde, görüngü belirlenimli maddelerin en temel maddesiydi ki yarattığı maddeler olma değil de katmanlı boyutsal olmakta ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntılılığı korunurken yaratımına neden olduğu maddeleri nicel belirlenimleri ile var etmekte yani öyle kılmakta olandı.

En basit örnek ile su iki hidrojen bir oksijen nur belirlenimleri ile vardı ama su, iki hidrojen bir oksijen değildi. Bunun ile de kalmayıp yaratımın sürekli oluşu içinde iki hidrojen bir oksijen bağıntısı zorunluluğunda var olmayı bir mümkün olarak bulmaktaydı. Moleküler ve element bağıntısında var olan her ne ise hep yaratılıyor olarak kılınıyor olmakta bilfiil var olmayı bulmaktalardı. Nurun katmanlı boyutsal olmakta kılıyor olarak var ettiği nurlar da vardı ki hep bir katman öncesi bir katman sonrasını var etmekteydi… ama nur doğası gereği kendi olmayı koruyor iken kendisi ile var ettikleri, oldukları değil de bilfiil kıldıkları olarak aynılık düzeyinde özdeşlikte değil, yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğin derinliğinde kendine kattıklarıydı.

Nurun salt potansiyel durumu, kendini gerçekleştirme olanağında yani gerçekleştirebilme hareketinde kendini tanrısal olan biricik ve yaratım ile istidat belirleniminde evrensel kılabildiği olanaklarında yani subuti sıfatlar, karakter/ kimlik yüklemlerinde kayıtlandırır iken kendini var etmeyi olanaklı kılabilmekteydi… varlıksal anlamında değil de tinsel anlamda yaratıyor olabilmeyi olanaklı kılabilmekteydi.

Nur salt potansiyel olma durumunda, mevcudatı yaratırken de katmanlı boyutsal olmakta var kılmakta iken her şey olabilme değil de nicel belirlenimli nesnelliği içeren öznellikte her şeyi kılabilme olanağına haizdi… ki nur, yaratımda kendini yarattıklarının nesnesi kılmak ile beraber yarattıklarının öznesi olarak da kendi olmayı bulmaktaydı. Bunun ile kalmayıp, salt potansiyel durumunda, kendine

yüklem aldığı irade-duygu, anlam-değer, görme-duyma, güç yetirme, yaratma, ahlak, karakter/ kimlik vb. belirlenimleri ile kendini olanaklarında yaratmaya açık bulan oluşta bulmak ile beraber yarattıklarını kendinden yaratırken kendine yüklem aldıkları -kayıtlandırdıkları- ile olanak belirlenimlerinde mümkün kılmış olarak yaratabilmekteydi.

Yani Tanrı'ya ait olup da yaratılmış olanlara dair kılınmış olan yüklem alınmış olanlar ile bilfiil var olmak gerçekleşmekteydi. O'nda dirilik olduğu içindi ki yarattıkları da diriydi. Kendisine ait gerçekleşen düşüncenin yaratıcı etkinliği, us, görme, duyma, irade-duygu vb. olanlar dahi tümel içerikte biricik olarak gerçekleşir iken mevcudatta, istidat kadarı ile var olmanın yüklemleri olarak yaratıma dair paye alınmış olunmasında gerçekleşebilmektelerdi… ki bu durumda duyuma dair görüngü olarak değil de tanrısalları yüklem kılabiliyor olabilmenin olanağında, yarattıklarına benzer bir Tanrı değil de yaratırken kendisine ait nurundan ve gerçekleşme olanakları olan tanrısallardan alınan paye gereği ile yaratılanların Tanrı'ya benzer varoluşta yaratılmış olduğu gerçeğine tanık olunabilirdi… ki bu anlamda insan öncelikli insana benzer değil de insanın yaratımı dolayısı ile Tanrı öncelikli olarak kendisine benzediği bir Tanrı'sı vardı.

İnsanın yaratıma açık oluş içinde bilgiyi yüklem alabilmenin olanağında Tanrı'yı inkâr etmesi veya farklı Tanrı tasavvurlarında bulunması, bu gerçeği değiştirmekte değildi. O alemleri nedenliyor olduğumuz düşünce idesi olmaktan daha çok kendisinin nedenliyor olması ile var olduğumuz ve bilmeye açık oluş içinde Tanrı idesini karşılayan varlık olarak tanık olunması ile bilinmesi olanaklı olandı. Yeter ki hem nesnel anlamda nur durumuna hem de öznel anlamda gerçekleşme olanakları olan tanrısalları ile bilfiil olmasında bilfiil olarak kendisine tanık olabilelim. Bugün bilim ile enerji fiziği yapılırken bilfiil enerjiye tanık olunmaktaydı. Keşfi anlamda nura bizatihi tanık olmak da olanak dahilindeydi. Öznel belirlenimleri olana, görüngü düzeyinde eşya değil,

görüngülere aşkın bilfiil olan belirlenimlerinde bilfiil tanık olmak olanaklıydı.

Natüralistlerin dediği üzere madde, bilincin eşlik etmediği hareket mekaniğinde salt potansiyel olma durumunda öznelliği veya öznelliğe dair olup da öznel olanak belirlenimli gerçekleşenleri, sonradan olarak nasıl olduğunu bilmedikleri neden bağıntısında veya rastlantısal bir biçimde çıkarabilmekte değildi. Ana madde ve salt potansiyel olarak nur, kendinden var kıldığı madde belirlenimli olanlara benzemekte değildi… Kendinde şahıs olmayı aynılık düzeyinde özdeşlikte bulur iken şahıs olmanın dirilik, biriciklik, yüklemsiz kendilik yani bir şeye benzemiyor olması ve bundan dolayı da kendisi ile var olanlara benzemez olması ile kendine benzer olması gerçeğinde nedeni kendi olandı. Kendisi ile kendisinden olarak var olanlarda öznelliğe dair ne gerçekleşmekte ise özde nurun öncelemesi ile yaratılanlarda gerçekleşebilmekteydi.

Salt potansiyel madde önermesinde, öncesinde bilincin eşlik etmediği mekanikte, sonuç olarak gerçekleşen bilincin eşlik ettiği deneyimler sonradan çıkmaktaydı… ki nur kendisinde öznelliği aynılık düzeyinde özdeşlikte bulur iken salt potansiyel olmayı hem yaratımın ana maddesi hem de öznesi olmakta olarak bulur iken mevcudatta ne gerçekleşmekte ise öncelemekteydi.

Tanrı, kendini gerçekleştirir iken sınırsız nicel belirlenimli nur olanağında yüklem almaya açık oluş içinde kendinden ve kendinde olarak kendisinden paye alıyor olmakta yaratım gerçekleşir iken paye almanın belirlenimleri ne ise o kadarı veya o düzeyde yaratılmış olan artık yaratıcısına benzer olabilmekteydi. Benzerlik ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında yaratımın sonucu olarak, nicel belirlenimli görüngü düzeyinde değil, yaratılmış olana da yüklem kılınmış olan öznel olanaklar düzeyinde zorunlu olarak çıkmaktaydı… ama yaratımda başkası kılmak yani aynı değil olmak öncelenir iken her yaratılmış olan

başkası olmakta kendi olmayı bulmakta olarak Tanrı değildi ama Tanrı'dan ayrı da değil olmakta kendi olmayı bulabilmekteydi.

Yüklem almanın özdeşliğinde yüklem almalara bağlı ne ile kayıtlı kılınmakta ise yani ne ile var olmak neden bağıntılılığında gerçekleşmekte ise aidiyet belirlenimlerinde kendi olmak gerçekleşmekteydi. Kendisini sadece nur olmanın aidiyet belirlenimlerinde gerçek bulan ile katmanlı boyutsal olma bağıntılılığında paye almanın olanağında bilfiil gerçekleşenin ne olduğuna dair aidiyet belirlenimleri, ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında yeterlilik ilkesince değerlendirildiğin de aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçeklemekte değil, yüklem alabilmenin olanağı içinde yüklem alınmış olma özdeşliğinde gerçekleşmekteydi.

Bunun içindi ki aciz, sınırlı, fani vb. varoluş belirlenimleri ile var olan herhangi bir can "Ben Tanrı'yım" derse, her yerde ve her zamanda Tanrı olma yeterliliğini kendinde bulan ile aynı olmadığı içindir ki ifadesi iddia olmaktan öte değildi. Ancak, tanrısallar evrensel üst gerçekler iken gerçekleştirdikleri üzerinden bilfiil görünene bilfiil katılıyor olarak tanık olmak olanaklıydı. Bilfiil ruhsal deneyimde yükselip de kendisini bulmak ve kendisine ermek de olanaklıydı.

Halen tanrıya tanık olduğumuz bir mertebeden bakmakta isek başkası kılınmış olmakta Tanrı olmaktan uzaktık… ki bilfiil tanrısalları yaşarken bilfiil Tanrı'da olmak ile ikiliğin aşıldığı olma mertebeleri de vardı. Ancak, söz konusu yaratım içinde var olmak ise ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında nedenlenmiş olarak başkası olmakta var olmak yaratılmış olmanın kaçınılmazıydı.

Bir daha söylemek gerekir ise modern anlamda bilim yapabilmenin olanağı olarak nicel belirlenimli bir dünyaya nasıl gerçekleştiğine dair bakıyor olmak gerekirdi. Böyle olsa da yasa (fizik yasaları, kimya yasaları, biyolojik yasalar vb.) yani varoluş eşikleri neden bağıntılılığında hareket belirlenimlerini de bilmenin konusu yaparken

varlığa dair bilim yapılabilmekteydi. Yaratım belirlenimleri olarak var kılıyor olmanın değişmez gerçekleri veya nedenleri de diyebileceğimiz ilkeler de metafizik yapabiliyor olmanın gerçekleriydi.

İlkeler: öznelliğe dair gerçekleşme belirlenimleri olup da değer yargısal olarak sağduyu ve usu önceleyen dolayısıyla da bilmeyi de önceleyen iyi, doğru, güzel ideleriydi. Bu ideler öznel anlamda gerçekleşme erkine -iradesine- bürünürken yönelimsel olanın öznenin erek belirlenimli değer yargısal var oluş belirlenimleri yani gerçekleriydi.

İlkeler: nitelik, nicelik, iyelik, kiplik vb. belirlenimleri ile, kategorilere dair ussal gerçekler olup da varlıksal yüklemler olan idelerdi. Bu ideler, yaratım ile beraber görünüş bulan var olmanın zorunlu belirlenimleriydi… ki mevcudatı bilfiil gerçekleşme olanağında mümkün kılan yüklemler olarak yaratımın, var olmanın, var kılınıyor olmanın temel ilkeleriydi.

Mesela: bir aslan dahi zaman-mekân bağıntısında, öznellik-nesnellik bağıntılılığında, tür-cins özelliğinde, etken ve edilgen durumlarda, etken neden ve erek neden bağıntısında, töz-ilinek veya öz-görünüş içeriğinde, madde-cisim durumunda, içerik-biçim yüklemlerinde, nitelik-nicelik belirlenimlerinde, anlam-değer yükleminde, temsil-tasvir modellenmesinde, bilkuvve gerçek ve bilfiil gerçekleşme olanağında, asli veya itibari olmakta, olma-kılma/ kılınma görünüşünde, ereğe bağlı kıvam ve kayıtlanmış olma yapısallığında, neden -hareket- bağıntılılığı ve indirgenebiliyor olmanın değişime açık bağıntılılığı oluşunda, aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem alınmış özdeşlik var olma, katmanlı boyutsal olmakta içkin-dışsal-içerilmiş kapsayıcılıkta vb. ilkelerde olma ve olabilmeye dair değişime açık oluşta vardı… ki bunlar, sadece aslanı aslan kılan neden ilkeler değil, mevcut olarak var olan her ne ise onun da var olmaya, -yaratılmış olmakta kılınmış olmaya dair kendi olabilmeyi neler ile bulduğunun ideleri, evrensel gerçekleriydi.

Bu ideler: Tanrı'nın nesnel durumu olan nurun öz nitelik olması, nicelik belirlenimli olması, niceliği nitelik belirlenimli olarak kendinde bulması, nesnel ve öznel niteliğe yani kendisini kendi kılan aidiyetlere haiz olması, hareket bağıntılılığında yekvücud olması anlamında töz olanın özsel belirlenimleri olduğu içindi ki yarattıklarında da görülebilmekteydi. Duyuma konu olan görüngüler yani mevcudat düzeyinde yaratılanlar ise Tanrı'dan paye almanın olanağı içinde bu ideleri yaratılmış olmanın zorunlulukları ve var olmanın yani mümkün kılınmış olmanın imkânları olarak bulmaktalardı… ki var olmak idenin, var olmaya dair ilke belirlenimli olmasında gerçekleşmekteydi. Böylesi gerçekliğe duyuma us eşlik ederken ussal anlamda, dolayısıyla da dilde kavram olarak karşılamış olmak ile tanık olabilmekteydik.

Aslan dahi nesnelliğini ve öznelliğini belirli kılan yaratıcı tözden aldığı paye gereği ide belirlenimli var olmaktaydı. Böyle olsa da yaratıcı töz; kendinde şey olan ide belirlenimli böylesi mahiyetleri (öznel ve özsel olan meleke, sıfat, karakter/ kimlik belirlenimleri gibi olanları) yaratımda, yaratıyor olabilmenin kayıtlanmışlığı olarak ussal anlamda da yüklem almaktaydı… ki us; bağlamlarında kayıtlanabilmenin olanağı olduğu gibi kayıtlayabilmenin ve kayıtları bağlamında gerçekleşeni bağlamlarında bilmenin de olanağıydı.

Söz konusu yaratım olduğunda, Tanrı kendisinde bilkuvve olan veya bilfiil gerçekleşen olanaklarını yaratımın olanakları olarak gerçekleştirebilmekteydi… ki her mevcut ide belirlenimli mahiyete haiz olarak kendinde şey olmayı bulmaktaydı. Aslan dahi ide mahiyetli kendinde şey olmayı, Tanrı'dan aldığı gerçeklik payesinde pay sahibi olarak gerçek olmakta bulmaktaydı. Kendinde şey olmaya dair mahiyetleri, bilfiil gerçekleştirmekte iken ussal anlamda yüklem alan kendinde şey olmaya haiz tek varlık nurun kendisiydi. Yani Tanrı'nın kendisiydi.

Tanrı, kendinde şey olmayı ide belirlenimli mahiyetleri gereği bulur iken yaratılmış olanlar da kendinde şey olmayı Tanrı ile ide belirlenimli mahiyet sahibi olmakta bulmaktalardı. Yaratan ve yaratılan arasında yaratım, katmanlı gerçekleşir iken ayrı değil… ama yaratım başkası kılma belirlenimleri olan, süreksizlikte bilfiil gerçekleşen neden bağıntılılığında nedeni kendi olmamak ve yine süreksizlikte gerçekleşen yok oluşa tabi olmakta bulmaktaydı… ki bunlar üzere beliren acziyet, yok değil de bilfiil gerçekleşiyor iken itibari anlamda gerçek olmak yaratılmış olmaya dair idelerden yani usta ilke olup da yaratımda genelleşen ve daim yani zamansız olan tümellerden istidatlı olunsa da yaratılmış olan için var olmak hep kısmi var olmak anlamını taşımaktaydı. Zorunluluk zemininde var olmak mümkün varlık olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Bunun içindi ki uyku, cahillik, nesnel zaman akışında süreksizlikte fani olmak veya sadece bir yerde olabilmek, yumuşak, sert gibi yaratılmış olanlara nisbet edilmiş olanaklarda var olmak vb. Tanrı'da yoktu.

Böylesi var olma belirimlerinde aslan, var olmanın zorunlu belirlenimlerine haiz mahiyeti gereği kendinde şey olmayı bulur iken neden bağıntılılığında var olması sebebiyle de mümkün varlıktı. Neden bağıntılarında kayıtlanmış ve tözünden ve özsel neden bağıntılarından hareket ile yeni bir yaratım oluşunda bulunmaya açıktı. Çünkü töz yüklem almaya açıktı. Çünkü yaratım, yaratıcı tözün yüklemler alması/alabilmesi gerçeğine bağlı olarak gerçekleşebilmekteydi. Çünkü özüne, özsel neden bağıntılarına bağlı olarak var olan her ne ise mümkün olarak yeni bir yaratım oluşu içinde bulunmaya açıktı. Öznel neden bağıntıları değiştiğinde yeni bir şey olmak kaçınılmazdı.

Bugünün modern bilimde: enerji fiziği ve mühendisliğinde, fizik bilimi ve mühendisliğinde, malzeme bilimi ve mühendisliğinde, kimya bilimi ve mühendisliğinde, biyoloji bilimi ve mühendisliğinde, teknoloji bilimi ve mühendisliğinde özsel neden bağıntılarına bağlı olarak yeniden yaratıma açık oluşta mümkün kılınmış olmakta var olunduğuna

tanıktık. Tarih dahi değişen zamanların öznesi olarak anlam-değer yüklemlerinde kültür ve medeniyet nesnelerine bağlı olarak ilişkilerinde değişen ve gelişen insanı görünür kılmaktaydı.

Ruhlar (öz kendilikler) dahi Tanrı'nın şahsından (mutlak kendilikten) ve karakter belirlenimli olmaktan paye almış olarak yaratılmış iken yüklem almaya açık tekâmül oluşunda bulunabilmekteydi. Özsel neden bağıntıları kurulduğunda, yeniden bedenlenerek yeni bir zamana doğabilmek dahi mümkündü. Geleceğin enerji fiziği bilimi özsel neden bağıntılarını bulup mühendisliğini yaptıkça töze bağlı olarak yeniden yaratmak dahi mümkündü. Bir olgunun, yaratımı gereği mümkün olduğundan bahsedilmekte ise özsel bağıntılarına bağlı olarak neden bağıntıları değiştiğinde veya yeni yüklem almalara açık olarak yeniden kurulduğunda birçok şey olabileceğini de söylemiş oluruz.

İlkeler: öznelliğin gerçekleşme olanağı olarak Tanrı'ya ait olup da tanrısal olma belirleniminde biricik olan melekeler, subuti sıfatlar ve ilahi isimler olarak bilinen tanrısal karakter/ kimlik belirlenimli olan idelerdi. Bunlar nurun gerçekleşme olanağında öznelliğe dair yüklem aldığı olanaklarıydı. Dirilik, en temelde iradenin gerçekleşme erkinde erk belirlenimine özdeş aynılıkta gerçekleşmesi, şuurlu olmak ile beraber bakış sahibi olan şahıs olmak, vb. aynılık düzeyinde özdeşlikte ayrımsız ve olumsuzlaması yapılmayacak olarak gerçekleşen idelerdi, gerçeklerdi.

Düşünce, bilkuvve varlık yani düşünen öznenin bizzat kendisi değilse de bilfiil gerçekleşme olanağı olarak aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleşse de bilkuvve meleke olarak yüklem alınmış özdeşlikte yüklem almaya açık yaratım oluşunda değişmelere de açık gerçekleşebilen en temel öznel idelerdendi. Hayal gücü, sağduyu, us ve usun görüngülerinden olan dil de bilfiil gerçekleşme olanağında yüklem alınmış özdeşlikte evrenselliği içeren meleke belirlenimli tanrısal idelerdi. Görme, duyma vb. duyuma dair gerçekleşen meleke

belirlenimli subuti sıfat içerikli idelerdi. Seçimlere dair irade göstermek vb. bilfiil gerçekleşen öznel deneyime dair olanaklar da biricik iken bilkuvve meleke kılınmış olan idelerdi. Rahman, Rahim, Vedud, Kahhar vb. anlam-değer, irade-duygu, aidiyet-eylem belirlenimli gerçekleşmesi olanaklı olan ve bilfiil gerçekleşirken kendiliğe yüklem alınmış özdeşlikte değişim ve aidiyet belirlenimli gerçekleşme -varoluş- biçimleri olan karakter/ kimlik belirlenimli ideler de vardı.

Adalet, cömertlik, affetme, sevgi, merhamet, hak, hakkaniyet, rahmet, özgürlük gibi duyguda karşılığı olup da gerçekleşme olanağı olan ilkeye dair her ne var ise karşılıklı varoluşta ilişkilerde olması gerekli olan değer belirlenimleriydi. Tanrı'nın nicel belirlenimli nur evreninde öznelliğe ait ilkeye dair her ne gerçekleşmekte ise bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve vücud bulan yaratım olanağında var olmaktaydı.

Nur, aynılık düzeyinde özdeşliğe haiz olarak şahıs olmayı içeriyorken hareket belirleniminde kendinde ne gerçekleşmekte ise öznel karşılıkları da açık olmaktaydı… ki hareket, nura özdeş gerçekleşen dirilik, şuurlu olma belirleniminde öznelliğin de belirlenimi iken yaratımı olanaklı kılacak bilinçliliğe bağlı gerçekleşmekteydi. Yaratıyor yani kılıyor olmanın olanağında yaratılmış olmaya dair her ne gerçekleşmekte ise en temelde Tanrı'nın nicel belirlenimli nur evreninde nicelliği içeriyor olarak harekete içkin yaratım etkinliğinde bilfiil gerçekleşebilmekteydi. Kendilik evreninin dışında gerçekleşmediği içindi ki kapsayıcı olmanın doğası gereği içermiş olarak gerçekleşmekte ve yüklem alınmış özdeşlikte ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Tanrı'nın böylesi yaratım etkinliğinde gerçekleşme olanağı bulan görme, duyma, bilme, sevgi, mutluluk, heyecan, merhamet, adalet, affetme vb. yaratımda Tanrı'dan paye almanın olanağında evrende farklı formasyonlarda gerçekleşse de biricik olma belirlenimi ile gerçekleşen ilkelerdi… ki nurun nicel belirlenimli yaratım etkinliğinde

yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde Tanrı'ya ait tanrısallar olarak bilfiil gerçekleşme -vücud bulma- olanağı bulmaktaydı. Yaratım nurun nicel belirlenimli hareketli oluşunda gerçekleşir iken yaratıma dair her ne vücud bulmakta -gerçekleşmekte- ise en temelde nicel belirlenimli oluşa bağlı olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Anlam dahi yaratılıyor iken en temelde nicel belirlenimli oluş zemininden hareket ile vücud bulmaktaydı. Bu neden ile en temel ilkelerin arkasında dahi yatan gerçeklik, nurun nicel belirlenimli durum ve hareketli oluşunda öznelliği içeren mekanikte gerçekleşiyor olmasıydı.

Nurun nesnelliği ve öznelliği aynılık düzeyinde içeren doğası gereği ile hem nesnel belirlenimli yasaları hem de öznel belirlenimli ilkeleri var kılabiliyor olması, yaratım olanağını kendinde buluyor olarak nesnellik zemininden hareket ile öznellik belirlenimlerinde, yaratımdaki katmanlı gerçekleşme olanağında çift yönlü gerçekleşebilmekteydi. Doğada nesnelliğe ve öznelliğe dair her ne gerçekleşmekte ise en temel de nurun nicel belirlenimli nesnelliği ve öznelliği aynılık düzeyinde özdeşlikte bulur iken yasa veya ilkeye dair ide belirlenimli ne gerçekleşmekte ise yaratırken hep yaratım etkinliğinde kılabiliyor/kılıyor olmasının sonucunda mekaniğe haiz olarak gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda, yaratıma dair gerçekliği olanın yüklem alınmış özdeşlikte mümkün kılınmış olması doğrultusunda değişebilen oluş içinde var olması söz konusu olandı. Mekaniğe bağlı var olduğu içindi ki bilfiil var olup da bilkuvve var olma niteliği kazanmış olmaktaydı. Yaratımdaki kevn ve fesat da düşünüldüğünde, süreksizlikteki değişim içinde karşılıklı varoluşu olanaklı kılacak temel yasa (olması zorunlu) ve ilkelerin (olması gerekli) neden bağıntısında mümkün kılınmış olmasıydı… ki yasalar dahi yaratım belirlenimi iken mümkün kılınmış olan ilkelerdi ama yaratılmış olanların vücud bulmasının zorunlu ilkeleri olarak olması zorunlu olanlardı. Türe dair belirlenimler dahi tümel belirlenimli olarak türün açık olmasının zorunlu ilke belirlenimleriydi.

Başka bir deyişle de bir olgunun metafizik doğasına dair beliren ilkeler, mümkün kılınmış ve olgusunu da mümkün kılmış olsalar da varoluşu temellendirir iken zorunlu olanlardı. İlişkilerde olması gerekli kılınmış ilkeler (adalet, hakkaniyet, iyi, doğru ve güzel olmayı içeren rahmet vb.) de varoluşun ereğinde gerçekleşmesinin olanağı olarak gerçekleşmesi gerekli olanlardı. İlkeye dair her ne gerçekleşmekte ise bilkuvve varlıksal ve bilfiil varoluşsal gerçekliği olup da yaratımdaki mekaniğe bağlı olarak ussal anlamda gerçekleşmekteydi. Ussal gerçekliği olup da bilfiil gerçekleşenin bilkuvve nitelik kazanıyor olmasında yargısal gerçekleşir iken anlam taşıyor olarak ideydi. İde bilfiil veya bilkuvve gerçekliği olanın anlama dair gerçekleşme olanağında açık olan gerçekliğe dair içerikti. Bu neden ile metafizik, özcü olmayı koşullamaktaydı.

İdeyi ide kılan, Tanrı'da bilkuvve olup da bilfiil görünüş bulan veya Tanrı'nın bilfiil yaratıyor olup da bilkuvve gerçekleşme olanağı bulan, karşılığı olan gerçeklik belirlenimi olmasıydı… Bilkuvve ve bilfiil gerçekleşme karşılığı olup da usta, dolayısıyla da dilde karşılanabilen evrensel -üst- gerçeklik olmasıydı. Bunun içindi ki usta ilke olana, dilde kavram demekteydik. Öznel ise gerçekleşme olanağında deneyime de açık olandı. Bu durumda varlıksal olana dair bilkuvve gerçek olan veya varoluşa dair bilfiil olarak ne gerçekleşmekte ise bilgibilimsel anlamda anlamı yani ideyi içeriyor olarak gerçekleşendi ki usta dil dolayımında karşılanabiliyor olarak bilinebilir olandı. Doğada görünüşlerin duyuma dair gerçekliğinden farklı olarak ide, ussal gerçeklik olarak evrensel düşünce alanında gerçekleşen ve düşüncede ussal olarak dil dolayımında karşılanması olanaklı olan gerçeklik belirlenimiydi.

Varlığa veya varoluşa dair sözü olan, idenin gerçekliğine uğramak zorundaydı… ki Tanrı'ya dair konuşulacaksa dahi ide karşılığı yani var olmaya dair içerilmiş anlam karşılığı ile bilfiil gerçekleşeni konuşmuş olmak gerekmekteydi.

İde, bilkuvve olan veya bilfiil gerçekleşen/ gerçekleşebilen, -varlığa- var olmaya dair değişmezliği içeren değişmez nesnel ve öznel içerikli formlardı. Bilfiil nedensellik bağıntısında gerçekleşen yasalar da nesnel idelerdendi. Nitelik, nicelik, aidiyet, bağıntılılık belirlenimleri de var olmaya dair ideler olarak bizlere gerçekliğin neler ile gerçek olduğunu vermektelerdi. Yaratım belirlenimleri olarak da ne olmaya dair yani kendinde şey olmaya dair var olmanın mahiyet belirlenimleriydi. Var olanları mümkün kılan olmazsa olmaz belirlenimleriydi.

Öznelliğe dair düşünme, us, dil, görme, duyma, güç yetirme, sağduyu vb. meleke belirlenimleri ve evrensel karakter/ kimlik belirlenimleri de öznelliğin en temel yüklemleri olan ve yüklem almanın değişimi içeren bilfiil oluşu içinde çok çeşitli olarak gerçekleşebilmekteydi. Yasa ve ilke belirlenimli ideler, yaratılmış olanlar için var olmanın değişmeleri olarak olması gerekenler iken öznel ideler de kendi olabilmenin ve yüklem almaya açık oluş içinde kendini kılabilmenin, kıldıkları ile kendi olabilmenin, değişime açık oluş içinde yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen yüklemleriydi.

Nurun, hareket kabiliyetinde titreşim özelliği gösterir iken renk yüklemleri alması da nicel belirlenimli çok çeşitlilikte olanaklı olduğu gibi yaratılmış olanlar da çok çeşitli renk yüklemlerinde tözden kaynaklı olarak ve harekete bağlı neden bağıntılarında var oldukları içindi ki çok çeşitli renklerde var olabilmekteydi. Bizlerin rengi öznel neden bağıntılarında algılıyor olmamız, var olanların kendinde rengi olmadığı anlamını taşımakta değildi. Çünkü yaratıcı töz -nur- renklenmeye açık oluş içinde rengi nicel belirlenimli yüklem alırken kendisinden var ettikleri de renk yükleminde var olabilmekteydi. Rengin dahi harekete dair mekaniği vardı ki bu dahi yaratıcı ve yaratılanlar arasındaki nedensellik bağıntısını anlayabilmek için önemliydi.

Yaratıcı ve yaratılan arasında gerçekleşen neden bağıntılılığından bakıldığında, rengin de titreşim hız sabitelerine bağlı olarak nicel

belirlenimli yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen bir mekanik doğası vardı… ki etkileşim biçimleri, neden bağıntıları, hareket sabiteleri değişimlerinden bakıldığında, renk de doğasını mümkün kılınmış olmakta bulmaktaydı.

Ayrıca belirtmek gerekir ki duyum dünyasına ait ses dahi bilindiği üzere, nurun bir özelliği olarak gerçekleşmekteydi. Nur dünyasında titreşim hız ve sabitelerine bağlı olarak renk dinamiği göstermek söz konusu olduğu gibi titreşim hız ve sabitelerine bağlı olarak ses dinamiği de gösterilmekteydi… ki yaratıcı töz kendinde sesi yaratan olarak dil mahiyetinde kullanabilendi.

İçerilmiş gerçeklik olarak ses, içsel bir yankılanma olarak gerçekleşendi. Yani nurda gerçekleşen bariyerleme ile titreşim hız ve sabitelerinde ses korunmuş olarak nurun kendilik alanında düşüncenin nesnesi kılınabilmekteydi. Böylece ses ve renk, nurun nicel belirlenimli olup da iki farklı dil belirlenimi olarak görünüş bulmaktaydı. Özdek boyutunda ses, moleküler düzeyde ses, atom düzeyinde ses ve atom altı düzeyde ses, kuvvet taşıyıcıları ile beraber nurun kendi hareket doğası gereği farklı titreşim hız ve sabitelerde gerçekleşme olanağı bulmaktaydı… ki nurun kendilik dünyasında us ve usun görüngüsü olan dil belirleniminde ses, gerçekleşme olanağı bulmaktaydı.

Düşüncede iç nutuk yani içsel konuşmaya, dolayısıyla da düşünmeye dikkat edilirse, içerilmiş yankı olarak ses, nur düzeyinde gerçekleşir iken yüklem alınmış özdeşlikte değişime açık gerçekleşme olanağında dil mahiyetinde usun görüngüsü ve düşüncenin yaratıcı etkinliğinin bir parçası olarak gerçekleşmekteydi… ki nurun ses ve renk dinamiği göstermesi, katman belirlenimine göre değişmek ile beraber katmanlar (nur boyutları yani enerji alanları) arası bağıntıda titreşim hız ve sabitelerine göre indirgenebilir olabilmekteydi. Bu da katmanlar arası iletişim bağıntısı kurulabilir olduğu gerçeğini taşır ki Musa'ya dışsal,

Hızır'a ise özünde konuşabilme olanağı olan bir Tanrı vardı. Melekler veya İbrahim nebi gibiler ile konuşan bir Tanrı vardı.

Ses ve renk dinamiği nura bağlı gerçekleşen hareketin bir konusu olarak mekaniğin de konusu olmaktaydı. Erekten yoksun bir mekanik, ruhsuz devinimli ve anlamsız bir dünyaya baktırmaktan öte değildi. Nurun harekete dair hız sabiteleri edinmesi, hareketin ereğe bağlı mümkün kılınmış olan sabitlerde gerçekleşmesi olanağında yaratımın gerçekleşmesini yani yüklem alınmış özdeşliklerde değişime açık oluşta var olmanın gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı… ki hareketin doğası salt mekanik değil, erekselliği içeren mekanikte gerçekleşmekteydi. Bu durumda erekselliğe bağlı mekanikte gerçekleşen yaratımda rahmet sadece ussal ve ahlaki bir ilke değil, ereğe bağlı belirli kılınmış yasaları da içermiş olarak gerçekleşmekteydi.

Uzay, zaman ve mekân bağıntısında sabiteler, ölçülülük, devinim, değişim, uyumluluk, denge, korunum vb. en temel hareket belirlenimleri, yaratım tanrısal tözden -nurdan hareket- kaynaklı olarak bilfiil gerçekleşir iken bilfiil olarak yaratımda bulunmanın hareket prensipleriydi. Mekanik görünen doğaya içkin olarak yaratım etkinliğinde bulunan Tanrı, Tanrı ve tanrısal belirlenimleri ile mekaniğe aşkın mekaniği belirli kılan olmak ile beraber yaratımı ereğe bağlı belirli kılınmış varoluş eşiklerinde -yasalarda- gerçekleştirmekteydi… ki "Ölçü -kader- üzeri halk ettik" ayeti, erek bağıntısında yaratımın mekaniğe haiz belirlenimlerde gerçekleştiğinin anlamını da taşımaktaydı.

Doğada görünen mekaniğin arkasında yatan gerçeklik, nurun nesnel ve öznel anlamda yaratıcı töz iken mekaniği yaratımın bir belirlenimi olarak belirli kılmış olmasıydı… ki karşıtlık, devinim, değişim, süreksizlik, ölçü, uyum, denge vb. belirlenimli mekanik olmakta yaratım; birbirini olumsuzlayan karşıtlar değil de birbirini tamamlayan karşıt çiftlerin yeni bir oluşta bulunması doğrultusunda gerçekleşmekteydi. Yaratım anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, izafiyet-indirgeme metafizik

prensiplerde gerçekleşir iken mekaniğe içkin öznellikte, öznelliğin belirli kıldığı doğrultuda gerçekleşmekteydi.

Ereksel olmaya bağlı beliren uyum ve estetik, mekaniğin arkasında yatan ve içkin olan öznel gerçekliği işaret eden iki belirlenimdi… ki uyum doğada dengeler gözetilirken gerçekleşmekteydi. Güzellik ise öznel bir yakıştırma olmaktan öte, yaratımında ereksel olup da uyum belirleniminde bütünlüğe dair gerçekleşendi.

Güzel, doğa zemininden hareket ile doğada görünür olsa da güzellik, güzelin öznelde algılamasında karşılık görmekteydi. Fevri anlamda kişiden kişiye güzellik algısı güzelin algılanıyor olmasına bağlı olarak değişiyor olsa da güzellik temel ilke olarak genel anlamda öznelde yerindeliğini korumaktaydı.

Doğanın niceliğe dair eril olup da kendinde kılan belirlenimleri, uyum ve bütünlük içinde güzel olsa da güzellik algısında niceliğine aşkın öznelliği kendine katarken seyir edilmekteydi. Güzel nesnel olmak ile beraber güzellik algısında karşılık görür iken öznellik ve nesnelliğin özde bütünlendiği aşkınlıkta mekaniğe aşkın katılımda, güzel varlığa tutunmanın ve katılmanın, güzellik ise varoluşa tutunmanın olanağı olarak sanatsal bir akış içinde var olmayı olanaklı kılmaktaydı.

Bütün zorluklara rağmen doğa, güzel bulundukça yaşama değer olarak bulduğumuzdu. Güzele bağlı olarak güzellik algısı duyusal deneyime açık olarak bilmenin ilkel anlamda başladığı ilk evresinde belirleyiciydi. Söz konusu güzellik algısı ise mekaniğe aşkın var olmayı belirli kılmakta olan en temel ideaydı. Kişi ben merkezli olarak kendi için iyi ve doğru olanı faydacı olarak belirli kıldıkça da mekanik öznellikte aşılmış olarak her şey öznelliğe idealar ile -değer yargısal- anlamda katılıyordu.

Katmanlı gerçeklikten bakıldığında da aynılık düzeyindeki özdeşlik olanakları ile yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde ayrı değil aynı da değil oluşun içinde, varoluşun nesnellik zemininden hareket ile

nesnelliğe aşkın öznellikte gerçekleştiğini görmek gerekirdi… bu da o kadar zor değildi. Yeter ki gerçeğin ifade edilişini yeniden kavramlaştırarak yargısal anlamda bilgiye çevirmiş olarak açık etmiş ve doğru biçimde ifade etmiş olalım. Bu açıdan bakıldığında bu dahi insan tinin önüne bırakılmış sözün ve sözün taşıdığı gerçeğin yeniden insan tarafından açık edilmesi, değerlendirilmesiydi… ki insan bu anlamda yaratıcı etkinliğe tasavvuf, felsefe, kelam, sanat, bilim vb. alanlarda katılabilme olanağına haizdi.

Kur’an insan tinini sınırlayan değil, hakikate bağlı olarak esasların korunması ile haddin gözetilmesi doğrultusunda hakikatten sınırsızca sonuç alınabileceğinin gerçeğini aşikâr etmekteydi… ki “Onlar ol dediğinde olur” denildiğinde insanın yargıya dair nasıl önünün açık olduğu gerçeğine dikkat çekilir… ki insan! Sen ne vakit, böylesi olanağa haiz iken kendine yabancı kaldın da kendine gayb oldun.

Her sure üç zamanlı gerçekleşen öznelliğin işaretini taşıyormuşçasına üç zamanlı ifade biçimine haizdi. Üç zamanlı (geçmiş-gün-gelecek) öznellik ussal anlamda doğrusalmış gibi görülse de sibernetik ussal bilinçli olmakta döngüsel iken öznenin bengisel varoluşuna eklemlenmekteydi… ki öznenin üç zamanlı bilinçli olması her surede içerilmiş olarak karşılanırken insana ayna olunmaktaydı. Böylesi aynalaşmaya dair evrenselliği de içeren yönü ile vahyin değerlendirilmesi Tanrı ve insanı anlayabilmenin bir zeminini edinmek için önemliydi.

Her sure, farklı formasyonlarda gerçekleşen diyalektiğe de içkin anlatıya sahipti. Olup bitmekte olan ise sibernetik ussal yani erek, amaç, sonuç belirlenimli olarak nedenlerin belirli kılınmış olduğu ve ne için olunduğunu da anlamlı kılan yaklaşım biçiminde anlamlı kılınmaktaydı. Yaşananların sonuçları olduğu bir evrende yaşandığının gerçeğine dikkat çekilirken de aynalaşmaya dair bir varoluş içinde var olunduğu da anlamlı kılınmaktaydı. İşte Tanrı’nın, ifadesindeki dehası

bu anlamda Kur'an'da biçimlenir iken Kur'an indiği günden beri okuduğu meydan okuma ile yerinde durmaktaydı. Bir benzerini yapacak kim vardı ki? Bu, yapamazsınız meydan okumasından daha çok yaptığınızda, Tanrı'nın dehasını anlayacaksınız anlamını da içermekte olan bir meydan okumaydı.

İnsan! Sen beytullah, halifetullah, noktayı kibriya, ayet-ül kübra iken seni senden ne mahrum etti? Mahrum olman diyalektiğin gereği ise diyalektik oluşta olması gerekeni yapmak ile olumsuzlaman gereken batılı, kendine uydurduğun yalanları geride bırakabilirsin. Sonunda vicdanlı olup da yastığa başını dayadığında, kendi gerçeği ile tek başına kaldığında her can, gerçeği kendine itiraf etmekten öte yol bulamaz. Sen ne vakit Tanrı'ya sırtını dönüp de aslında kendi gerçeğine kör oldun, Tanrı ile var olduğun gerçeğinden uzak aslına hain, düşman kesildin.

Varlığa, gerçeğe dair söz hakkı olan, gerçeği aşikâr etme ve bilme hakkı bulunan, hakikatten sonuç aldıkça tasarruf etme hakkı olan, ayet hükmü olup da olması gerekene dair yeniden değerlendirme yapabilme ve farklı bir ilkeye göre yeniden hüküm verebilme olanağı olan seni senden ne mahrum etti. Cahil, zalim ve nankör olduğun sürece mahrumiyetin bakidir. Yeter ki soruları olan bir insan olarak ilme açık, emeğe gayretkâr, hemhal oldukça varlığa duyarlı ve olması gerekeni yaparken kadirşinas ol! Anlam arayışında derde de düştün mü? Hakiki olarak Tanrı'yı arayıp, insan ile buluşmayı murad ettin mi elbet ihlasın ve emeğin zayi edilmeyeceği oluş içinde muradına erersin. Beşer iken anlam-değer yüklemleri edinmek ile insan olup, insan iken uluhiyet deneyimi ile insanı kâmil olma sürecinde bulunan hazreti insansın.

Hazreti insan olduğunu unutma! Bilmeye ihtiyacın olduğu kadar bildiklerin varlığa dair öznellik ve anlam taşımakta iken hemhal olarak anlamaya da ihtiyacın olduğunu unutma! Anlamaya ihtiyacın olduğu kadar tinsel anlamda olması gerekenleri gerçekleştirmeye de kendin

olmaktan mutmain olmak, Tanrı'yı istidadın ölçüsünde hakkı gereği hak ederek yaşamak için ihtiyacın olduğunu da unutma! İlkeye dair olması gerekenleri tekbenci nefsi emmarene rağmen gerçekleştirdikçe insan ile buluşman daha kolay olacaktır. İnsani ilişkilerinde insanca yaşarken insan olmayı insanlar ile tadabileceğini de unutma! Sen hazreti insansın, âlemlerin ruhu olan anlam-değer ocağısın. Uluhiyetini nefsi emmareye kurban edip de savrulanlardan, kendine gafil olup da gayb kalanlardan da olma!

Bir vakit eski Çin'de Tao ustalarından birinin heyecan dolu bir talebesi vardı. Talebe diğer talebelerin sükûn içinde olmasına gıpta ile bakar onlar gibi olmak isterdi. Usta onun talebini bilir ama sesini çıkarmazdı. Tao sessizce yürünmesi gereken, kökleri öz kendiliğe uzanırken olan bitenle hemhal olmak ile de evrensel kendilik dünyasına uzanmayı da içermekteydi. Heyecanlı talebe sessizlik orada dursun hareket etmekten, konuşmaktan kendini alamıyordu. Diğer talebeler ustanın onu neden yanlarında tuttuğunu da anlamıyorlardı.

Zaman içinde heyecan yerini iyiliğin yükselişine bıraktı. İyilik yerini merakın sessiz gözcülüğüne bıraktı. Merak yerini şüphenin kollarına attı. Şüphe ara bir duraktı… keşifler gerçekleşmeye başlayınca yerini hikmet ve özgüvene bıraktı. Özgüven aşırılıktan arı sessiz bir takipçi gibi kendi olmayı takibe aldı. Talebe kendini keşfettikçe, tanıdıkça takip yerini sükûtun sessiz derinliğine bıraktı. Sükûtun derinliğinde hem her şey ile hemhal olmak gerçekleşir iken varlığın evi olmak da vardı. Sükûtun derinliğinde sakîneye varıldığında kendilik kendine mekân sadece kendi olması da vardı.

Seneler sonunda heyecan dolu genç talebe diğer kardeşlerine baktığında onların Tao-da yürümediğini, sadece sükût etmeye çalıştıklarını gördü. Gördüğünü kendine dahi saklı kılıp halinin bozulmasını istemedi. Usta derin sessizliğini bozduğunda ona sadece şunları söyleyecekti. “Tao bittiğin yerde bitmeyen akıştır. Karşıtları

dengede tutmak, yeni bir oluşta kılmak değil, karşıtlık içinde karşıtlığa, karşıtlara aşkın yürümeye devam etmektir. Her şey dengesini er ya da geç bulur. Acele etmeden beklemek de yürümektir.”

Usta talebesinin yetişme sürecinde deneyimlediklerini özetlemişti ve onu usta olarak onurlandırmıştı. “Acele etmeden beklemek de yürümektir” derken talebesini bekleyen usta artık talebesinin özgür bir ruh ve usta olduğunu ifade etmişti. Beşeriyete aşkın uluhiyetin tadına varanlar özgür ruhlardı.

***

Kendiliğin vücuda gelişinde olması -gerçekleşmesi- gereken sonuca doğru yürürken…

Derler ki tarik ehli ulu bir pir, "Ol" dediğinin olduğu makama ermiş. Zaman anda ona akar, o akışın sonlanıp da yeniden başladığı noktayı kübra imiş.

Bir gün şeytan onu imtihan etmek için Cenabı Allah'tan ruhsat ister. Önünden tabiri ile kastedilen gelecekten hareket ile kaygılandırmak için pire musallat olur. Pir "Allah var… ne dert ne de gam var" dediğinde şeytan, arkadan demek ile kast edilen geçmişten yanaşıp da yaşadığı acılara sebep olanları hatırlatır. Pir de diyalektik oluş içinde kemâle ermesine sebep olan kimler var ise onlar için "Allah onlardan razı değilse de affını esirgemez inşallah" dediğinde şeytan, sağdan kast edilen manevi değerlerden yürümek istemiş… "Senden yücesi yok, ey ulular ulusu pir beni affet" demiş. Pir "Vicdanın var ise sen önce kendi affet, kendini affedersen eğer seni affettiğimi de bil! Günahın vicdanda ağır yük olduğunda, pişmanlık ile ağırlaştıkça taşıyamadığında kendini affetmenin ne kadar zor olduğunu da bil" deyince şeytan diyecek bir şey de bulamamış.

En son, sol denilip de kast edilen dünyevi yönden pire yürümüş. "Bu fani dünyada açlık, zulüm, cahillik, ihanet, hırs, nankörlük almış başını gitmekte. Buna dur diyecek kimse de görülmemekte. Olan bitene sebep zalimlere bir beddua etsek de mazlumlara, gariplere, fakirlere nefes alacak bir an verilse olmaz mı" diye sormuş. O güzel pir şeytan olduğunu anladığı kişiye uymak orda dursun nasihat etmek ile belki yola gelir diye el uzatma gayretinde bulunur: "Kötülüğü kötülük ile değil, iyilikle savmak emredilmiş iken kötülük girdabına beddua yapmak ile girenlerden olmayalım. Kötülüğün varsa ardı arkası gelmeyen zincirleri… zincirleri kırmak nefsi emmareye rağmen zor olsa

da iyiliğin kırmayacağı, zincir mi var? Unuttururken günahları, affettirmeyeceği suç, cürüm mü var?

Hem her iş hikmeti gereği yerinde ve gerekli olduğu yönde gerçekleşir iken bize beddua değil, olması gerekeni yapmak düşer. Zalim dahi olsa el uzatıp zalimlikten kurtulmasına sebep, fırsat vermek gerek. Dur dediğin yerde durmaz ise hakkı olan ile yüzleştirmek gerek. Bu ceza dahi olsa cezada haddi aşmak zulüm olduğundan haddi bilip zulümden uzak olmak gerek. Zulüm bizi zalimlerin seviyesine düşürür ki zalimlerin seviyesine düşmekten, onlardan olmaktan, nefsi emmarenin zalimliğe dair baskısından sığındığım Allah'a tutunurum. Belli ki sen sebeplerde kaybolmuşsun, Allah'ı da unutmuşsun." Bunları kör gözüne değen taşlar gibi acı içinde duyarken ders almak orda dursun, maskesini düşürmemek için halini dahi bozmamış.

Senin şeytanın/ şeytanların sana hangi cihetten gelmekte? Sen en büyüksün, seçilmiş ırksın, senelerden beri ibadet etmektesin, tesadüf var Allah yok, boş ver gitsin, ırkının üstünlüğü var, eziksin, bir şey de yapacak değilsin, sen bu günahı işledi isen vardır bir hikmeti, zaten sana dokunacak da değil, küfür ve öfkenin de haddi hesabı yok… gibi yüzlerce gerekçe ile seni senden koparıp sonucu pişmanlık olan nice eyleme yönlendirebilir. Aman dikkat! Rabbinden, insanın faziletinden, insan haysiyeti ve değerinden seni uzak kılacak ne var ise aman dikkat!

Şeytan vesvese ile piri manipüle edemeyeceğini anlayınca, içinden hiddetlenmiş ama belli etmemeye çalışmış. O güzel Pir, şeytanın şeytanlık halini merak edip rabbine müracaat etmiş. İçten gelen tekbenci, bencilce dürtülerin galip geldiği, kötülüğün galip olduğu ve haz alındığı duygu ile hemhal olmuş da "Ya Rabbi yaratıp da sevmediğinden bizi alıkoy" diye duada bulunmuş.

Pir şeytana dönerek "Anladım ki bizlere verilmiş nefsi emmarenin suret bulmuş, vücuda gelmiş aynasısın. Ey hizmetkâr kişi! Neden ve ne için yaratıldığını şimdi bildim. Senin hizmetin olmuş olmasaydı insan

olmanın tadına varmak gerçekleşmezdi. Senin için af dileyeceğim. Sen de özeleştirini yapmak ile kendine dön! Pişmanlığın tövbedir, tövbe kapısı sana da açıktır" demiş. Şeytan ise kendisine yapılan övgüleri üzerine almış da olması gerekene dair olanları duymamış. "Benim sayemde insan olmaktasın bunu iyi bil. Bana borçludur insan, insan olmayı." Diyerek yalancı tanrılığından taviz vermemiş.

Herkes yaratıldığı hâl üzeri yaşar da fıtratı gereği ya şeytana ya da uluhiyete döner de kendi olmayı nerede bulmakta ise ona göre yaşar. Kendi olmayı, başkası kılınmış olmanın farklılığında ve özgünlüğünde fıtratı ile uyumlu anlam-değer yüklemlerinde gerçekleştirir. İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, sevgi-nefret, zulüm-adalet, cimrilik-cömertlik vb. ne var ise gerçekleşirken vücud kazanır. Gerçekleşenlerin vücud kazandığı bir dünyada rahmete dair olanlar insanın yaşam yoluna aydınlık, özüne nur olur… kötülüğe dair olanlar ise yoluna karanlık, ayağına bağ olur.

Yüklem almak ile hemhal bulduklarımız, değişkenlikte gerçekleşir iken hep yeni bir yüklem almaya yerini bırakan ve kendiliğe özdeş yaşadıklarımız, deneyimlediklerimizdi. Görünen veya görünmeyen bütün âlemler insanda vücud bulabilmekteydi. Şeytanlık, ifritler, bitkiler, hayvanlar, mikrobiyotalar, melekler, cinler, cansız gibi görünen doğa nesneleri de dahil olmak üzere her şey taşıdığı canlılığa bağlı olarak karakter belirleyici yapısallıkta vücud bulmaktaydı… Var olanların özsel olarak deneyimlediği karakter biçimsel ahlaklarını hemhal olarak kendi ahlakı bulan insan varlığa yuvaydı. Bundan habersiz varlığı karşısına alıp menfaatlerine, hazlarına şeytanlaşarak alet eden de kendisiydi. İfritler dahi kendisinde vücud bulmakta… İnsan olarak biçim kazanmaktaydı.

İyi, doğru, güzel, cömertlik, kötü, yanlış, merhamet, şefkat ve nicesi dahi özsel olup anlam-duygu-değer-irade-eylem belirlenimli olarak insandan vücud bulmaktaydı. Sanat sanatçı olmakta, felsefe filozof

olmakta, tasavvuf arif, mürşit, talip olmakta gibi vücuda gelmekteydi. Rabb, Rahman baba olmakta, Rahim, mürebbi anne olmakta vücuda gelmekteydi. Şafi hekim olmakta, Alim bilge, bilim insanı veya filozofta vücud bulurken tanrısal isimlerin karakter biçimsel yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe katıldıkları görülebilirdi. Bu varoluş biçimleri, kendiliğin kendini gerçekleştirme biçimleri olarak da anlaşılması gerekir. Kendilik varoluş biçimsel olarak yüklem alınmış özdeşliklerde gerçekleşme olanağı bulur iken kendini değişen akış içinde farklı formasyonlarda yeni tavır belirlenimli olarak gerçekleştirebilmekteydi… ki bu, tinsel anlamda yaratımının kendi elinde gerçekleşiyor olması gerçeğini taşımaktaydı.

Cenabı Allah derken dahi Cenabı Allah kavramsal anlamda varlığını karşıladığı gerçekliğin idesi olarak tinsel anlamda kimlik belirlenimli olarak vücuda gelmesiydi… ki özsel olanın böylesi vücuda gelerek anlamda görünüyor olması gerçeği vardı. O dahi kendisini Allah olarak kimliklendirir iken yaratıcılığı verdiği karakter biçimsel içerikte kendini tanımlamış olmaktaydı. Diğer isimleri de farklı olanaklarının karakter biçimsel gerçekleşir iken kimlik belirlenimli olarak aidiyette bulduğuydu.

Karakterler, dolayısıyla da onandıklarında veya aidiyet duyulduklarında kimlikler içerdikleri anlam-değer veya duygu belirlenimlerine göre yüklem alınmış özdeşlikte sahip çıkılmış olmaları ile kendiliğe dair giyilmiş kalıcı elbiseler gibiydi. İnsan da böylesi kalıcı elbiseler giyebilmekte, kendisinden her şey vücuda gelirken kendisini de yaşadıklarına aşkın vücuda getirebilmekteydi… ki deneyimlediklerine aşkın kendisini vücuda getirebilmesi olanağı içinde bütünlüğünü korumuş olarak kendi olabilmekteydi.

Kötülüğün, günahın suçlayıcı yönü, kendi olmanın bütünlüğünde yarılmalara neden olurdu. Aslından ve bütünlüğünden koparıcı yönü kendi olmaktan çıkıp farklı şeylerde çok şey olmalarda savrulmalara

neden olabilirdi. Tüketici yönü, kendi olmaktan uzaklaşırken tükenmişlikte anlamsızlığa kapı aralayabilmekteydi. Parçalayıcı ve ayrıştırıcı yönü de evrensel anlamda yapıcı anlam-değer yüklemlerinden koparır iken insansızlaştırabilmekteydi. İnsan yine insan ile insanlaşmaktaydı… ki anne, baba, kardeş, dede, hala, sanatçı, filozof vb. karakter biçimsel olup da kimlik biçimsel gerçekleşen ayrıca ahlaki anlamda ilke gereği tavırsal olmayı ve hak ediyor olmayı gerekli kılan olgular, kötülüğün kucağında ellerimizden kayıp gitmekteydi. İnsan olmaya dair ellerimize verilen yaratım, insan haysiyetini koruyarak gerçek değerinde olması gerekir iken kötülüğün insansızlaştırması ile ellerimizden alınıyordu.

Kötülük, şeytana değil de şeytanlığa satılmış ruhlar olarak var olmaya sebepti. İfritlerinde vücuda gelmesi böylesi olanaklı olmakta… olsa da böyle insan olmaktan yana kayıp uydular gibi akıp gitmekte neydi? Özünde insan olma cevherini taşıyan kayıp mı olmalıydı? Kendine gafil kötülüğün karanlık kucağında ışığa hasret mi kalmalıydı?

Âlemlerin Rabbi bizimde rabbimiz iken sığınmak zor muydu? Pirin sığındığı gibi kötülüğün pençesinde uyanmış, kendi olmaya dönmek zorda değildi elbet. Nefsi emmareye rağmen olması gereken emeği, çabayı, iyiyi, doğruyu yaşamak, gerçek kılıp vücuda getirmek zor değildi elbet.

Diyeceksin ki koşullar, zorunluluklar, mekanik oluş içinde belirli kılınmış olanlar, önceden gerçekleşenlerin sonucunu yaşıyor -deneyimliyor-bulmak, sonuçlara/ ereğe göre belirli kılınmış bir oluş içinde varoluş eşikleri ve ilkelere göre var oluyor olmak ve kendi içinde çeşitlenen birçok faktör söz konusu iken yaratımın ellerimize verilmiş olması pek anlamlı değil. Hakikatten alınan paye gereği varlıkta pay sahibi olarak var olmaktayız demektesin. Varoluşu belirleyen üst ve evrensel gerçeklikten bahsetmektesin. Öyle ise diğer faktörler ile beraber

düşünüldüğünde ellerimize verilmiş yaratım bir yanılsama değil mi? Söz konusu olan gerçeğin var olması ise ben yokum diyenler de olmuştu.

Gerçeği yaşıyor iken kendimiz olarak özerk oluşta yaşıyorsak bu elbette kendi gerçeklik belirlenimimizde var olduğumuz anlamını taşır. Üst ve evrensel gerçeklikten veya diğer belirleyici faktörlerden bakarak insan olmaya dair yaşadığımız gerçekliğin bir yanılsama değil de temsil içerikli bir varoluş biçimi olduğunu fark etmiş olmak daha doğru olur. Bir varoluş biçimi olarak varoluşunun bir yanılsama olduğunda ısrar edeceksen eğer kendi olmanın bir yanılsama olduğundan hareket ile üst ve evrensel gerçekliği yaşayan bir gerçeklik olduğuna uyanmak da zor değil.

Üst gerçekliğe göre var değil de yok olduğunu söylemek ise basite kaçıp gerçekliği hakkı gereği anlamlandırmaktan uzaktı. Olmadığını söyleyecek kadar var isen "Ben yokum" demen bir ironiydi. "Ben yokum derken Allah var demek istedim" dediğinde ise apaçık olarak kavramsal almaktan uzak gerçeği farklı düzey belirimlerden anlamlı kılmaktan yoksun olduğunu ifade etmiş olursun. Yokum demek ile insansızlaştırdığın kendin olduğunda zaten bir özne olarak var değilim de demiş olmaktasın. Yokum demek Allah'ım demenin başka bir biçimi ise insan olmanda -formunda- ne kadar Allah olduğun, gerçekten tartışmalı bir konudur. Yokum derken dahi var olmakta iken var olmanın eylemlerinde kendini gerçekleştirmekten öte durmakta değilsin. Öyle ise gerçek ve gerçeklik düzeylerine göre kendi olmanın nasıl gerçekleştiğini ifade etmen daha doğru olmaz mı?

Varım, yokum gibi felsefi anlamda düşünsel polemikler yapmaktan ise gerçekten aldığın payenin de gerçek olduğunun, gerçek kılınmış olduğunun idrakinde olarak gerçeği istidat ve nasip çizgisinde insan formasyonunda deneyimlediğini ifade etmen elbette zor değil. Her görünüşe gelen, üst ve evrensel gerçekten yani Tanrı'dan aldığı paye kadarı ile tanrısal olanları hakkı gereği yaşarken gerçeği hak kılınmış

gerçeklik olarak deneyimlemektedir. Yokum demeye ihtiyaç duymadan var olduğu gerçeklik düzeyinde üst ve evrensel gerçeği deneyimliyor, yaşıyordur. Gerçekten alınan pay kadarı ile herkes gerçeği gerçeklik düzeylerine göre farklı formasyonlarda gerçek olarak yaşıyor ve deneyimliyordur.

Yanılsama dediğin de gerçeği yaşıyor iken yanılsama olmaktan uzak gerçeği hangi gerçeklik düzeyinde deneyimliyor olarak yaşadığın ile ilgilidir. Gerçek olan bir varoluşta gerçeklik düzeylerinde hemhal olduğun, farklı bir deyişle de anlam, değer ve duygudaş olunan ortak deneyimlerde yüklem aldığın özdeşlikte kendi olmayı farklı biçimlerde deneyimliyorsundur. Aslında ise Tanrı ile yüklem alınmış olan tanrısal olanaklarda kendi olmayı deneyimlediğin bir gerçeklikte var olmaktasın. Ayrı değil aynı da değil oluşun içinde hem ayrı olmadığın ile kendi olmayı bulur iken hem de haddini bilerek ayrı olmadığını ahlaki anlamda hakkı gereği hak ederek yaşaman olması gerekendir.

Bak! Kaderin, Tanrı'yı yaşıyor iken ellerine verilmiş… ki Firavunlar gibi aslından öteye savrulmadan kendi olmanın tadına bak! Yaşadıklarının sonuçları olan bir evrende yaşadıklarını temsil edecek bir geleceği miras almaya bak! Varoluşu, zaman ve mekân tadında deneyimlediklerinin içinden geçerek ana yükselmiş olarak da yaşa!

Sen atarken Allah'ın attığı, sen bakarken Allah'ın baktığı, sen konuşurken dilinden Allah'ın konuştuğu gibi Tanrı'ya ait olup da Tanrı'da bulacağın, Tanrı'da olacağın yüklem alınmış özdeşlik seyrinin mertebelerinde kendi olmaya bak! Tanrı aynasına bakarken Tanrı'yı ide olarak yüklem almış kendini değil, bilkuvve varlığından var ederken ve bilfiil gerçekleşen tanrısal olanlar ile varoluşsal anlamda seni kendine yüklem almış yaratıcı özne olan Tanrı'yı gör! Asl olan gerçek O ki sen O'nun ile gerçek olmayı bulmaktasın. Onu böylesi görmeye başlamış isen yanılsamanın olmadığı gerçeklik seyrinde olduğunu da unutma!

İşte o vakit zamana dair akışın sen de sonlanıp sende başladığı akışın içinde varlığı miras almış, varlığa yuva olmuş, varlığı hemhal olarak yekvücut kucaklar iken kendi olmayı varlığa da aşkın bulmuş, ol dediği gerçekleşen makamda kendi olmayı bulursun. Zamanın tüketirken kayıtlı kılmasına aşkın, bitimsiz bir varoluşun yükselen şafağında, kendine doğmanın bitimsiz aydınlığında kendi olmayı bulursun.

***

Kavuşmak tende değil ruhta olduğunda güzeldi. Sonuçta huzur hak edilmesi gerekendi.

Ruhlar çift yaratılırken birbirine eş yaratılanlar olduğu gibi ikiz yaratılmış dolaşık yani yekvücud olmayı, hemhal olmayı en derinde bulan ruhlar da yaratılmıştı. Vakti saatinde iki can birbirinden ayrı yerlerde yerküreye indi. Kadın olan erkeği, erkek olan da kadın olanı tanımayacak oluş içinde ayrı dünyalarda var olmuşlardı.

Seneler sonucunda erkek olan insanları hakikate uyandıran, hakikatten sonuç almanın yolunu gösteren, hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğini telkin eden teklifte nebilik ile şereflenmişti. Özlere tasarruf eden, Tanrı nuru ile özlere dokunmak onun için bir nimetti. Kimseler bilmeden nice dertliye, müşküle düşmüşe yardım ederdi.

Ruh ikizi kadın seneler sonunda nebiye intisap etmiş. Onun ikizi olduğundan da haberdar değildi. Öğrendiğinde ise geç kalınmış dünyada dünyası başına yıkılmıştı. Nebi olan bitenin farkında onun yaşadığı deneyimin farkındaydı. Belki de milyarlarca senelik bir yolun çatallanmış kavşağında buluşmuşlardı. Nebi ikizin gönlüne aşkını yazdı. Kavuşmak değil de buluşmuş olmanın gerçeğini ifade etti. Tene dair değil, ruha dair yaratılmış olduklarını hatırlattı da kadın bunu duymadı.

Aşka dair ise varoluş her türlü uzaklık cehennem bilinirdi. Hasret yüreği dağlar, gönülde buluşmak baharı yaşatırdı. Seneler içinde nebi, kendisine ayna nice ruh eşi yetiştirdi. Eş dediğimi yanlış anlama, kendine ayna hemhal olduğu nice canlar yetiştirmişti. Ruh ikizi de aşkın bağı ile bağlandığı ruh ikizinden beslendiği süre içinde hakikate yani Allah’a uyanmış, hakikat ile kendi olmayı bulmuştu ama halen tene dair neden uzak olduğuna takılı kalmıştı.

Bunun farkında olan nebi “İlk durağımda ben nebi idim sen de ümmet şimdi yeniden başlangıca döndük. Nebilik ve ümmet arasında bağ sevgi

ve aidiyet duygusu olsa da ilişkiyi sürekli kılan güzel ahlaktır. Özüne şimdi de edebi yazdım. Ola ki lütfedilenlerden olursun." Naibi nebi olan yani nebinin vekili olan veli ve alim pirlerin de yapacağı bundan ibaretti. Ahlaki sınırlarına çekilen kulun özünden gelen feyz ile kendine doğabilmesinin derinliğini edinmesinin gereğiydi. Güzel ahlaka dair odağını kaybetmeden kendinde derinleşebilmesinin olanağıydı.

Sözlerinin ardından nebi bir hikâye ile ruh ikizini uyandırmış olmayı diledi. "Derler ki bir nebinin ümmetinden olan ulu bir veli senelerce insanlara hizmet ettikten sonra bir mühlet uzlete çekilmiş. Zikir ile geçen günlerinde, başını örten beyaz bir örtü ile kendini kör bakışlardan saklar olmuş. Uzletten sonra talebesi olan biri, geldiği günden beri gerçek suretinde kendisini görmediğinden dolayı görmeyi murad etmiş. Murad bu ya… insan murad ettiğine dair koşar, kesinlik ile olmasını ister. Bilmez ki istediği belki de kabul görmeyecek, bedeli var ise ağır olacak.

Ulu veliye muradından bahsettiğinde, veli "Bedeli canındır" dediğinde canı gönülden razı olmuş. Bilinmez olan ne kadar cazibelidir ki canını kurban etmek dahi tatlı gelmekteydi. Bir kuş gibi kafesten uçmak misali kurban olmaya razı olunmuş.

Ulu veli peçesini açtığında, velinin nurlu yüzüne bakarken ruhları bedenden çeken bir cazibeye kapılı veren talebe canını oracıkta 'Ya Allah' diyerek teslim etti. Ulu velinin istediği ise kendisine doğulması değil, talibin edep çizgisinde kendisi doğabilmesiydi. Talip bundan mahrum… hiç yoksa aşıkların, adanmışların içtiği şahadete yükseldi"

Bunları söylerken kadın içinde "Olacağı varsa böyle olsun! Ölüm dediğin yeniden doğmaksa, maşukta ölür yeniden doğarız. Ancak, edep dediğini belli ki özüme yazdın… hayayı ateş gibi yüreğimde taşırken anladım."

Bu sözleri can kulağı ile özünde duyan Nebi, ruh ikizine: "Sen tene takılı kalmış bir cansın. Ruh ikizi veya beden ikizi olsak ne fayda… Ruhlar özünde olan Allah'a âşık olduğunda Allah'ı kendilerine ayna bulurlar. Yücelerde seyir ederken aşağılara inerler mi? Kavuşmak tende değil, ruhta olduğunda güzeldir. Bedende buluşmak, ruhta kavuşmak söz konusu olduğunda sen bende ben de sende dolaşık yekvücud hemhal olduğumuzda ayna olduk demektir. Ben sana ayna, sen de bana ayna olmak var iken bedene takılı kalmak hak mıdır?

Bir şeyi özü gereği yani kendisini kendi kılan mahiyeti gereği bildiğimizde onu bilmiş ve tanımış oluruz. Özsel olan kendi olmayı belirli kılan iken özsel olana dair bilgi ile bir şeyin aslında ne olduğuna, kim olduğuna dair doğru bilgi ile tanık oluruz. Özsel olan düşüncenin özsel alanında yeniden yaratılıyor iken bilinmesi olanaklı olandır… ki söz konusu insanı tanımak ise hemhal olduğumuz özsel gerçeklerimiz ile birbirimizi tanırız. Tene takılı kalmadan hemhal olduğumuz özsel olanaklarımız ile birbirimizde olmak, birbirimize ahlaki sınırları koruyarak ayna olmak da olması gereken değil mi?

Kavuşmak tende değil, ruhta güzeldir. Ruhta hemhal olunduğunda yekvücud, birbirine ayna olmak daha güzeldir. Ayna olanlar gerçekte ikiz olmayı bulanlar öncesinde hak kılınmış olan surete ve özde ikiz olmaktan öte, ikiz olmayı başarmış, sonradan hak etmiş olarak birbirine ayna olurlar.

Bedene dair cereyan eden hikmetler, güzellikler elbet vardır. Ancak, Allah'ta kendini bulmak var iken ikiz olmaya takılıp Hakk'tan uzak kalmak hak mıdır? Allah'a ayna olduğunda, sen kendine doğduğunda ikizini değil, aslını bulmuş olmanın özgürlüğünde kendinde olursun. Edebi hayanın ateşinde yaşarken er ya da geç kendine doğarsın."

Bu sözleri söyleyeli uzunca zaman olmuştu… Nebi kadına uygun bir vakitte şunları da söyleyecekti: "Öncesinde özüne aşkı yazdım… yazdım ki nesnesinde ölüp Allah'a uyanabilesin. Sonrasında özüne edebi

yazdım… yazdım ki zor da olsa kendine doğabilesin. Tene düşmeden kendi varlık değerini hissedip kendini kendinden, sınır tanımaz dürtülerinden koruyabilesin.”

Güzel Nebi bunları söyledikten sonra ruh ikizinin gönlüne huzuru da yazdı. Kadın edebi haya ateşinde bulduğunda tene rağbetten kurtulmuştu. Huzuru gönlünde bulduğunda da sakîneye varmış, kendini kendine mekân bulduğu ahadiyette kendinden yana nefes almıştı. Kendi olabilmenin tadına varmıştı. O an anladı ki ruh ikizini bulmak, tene takılı kalmak, aşk ve haya ateşinde yanmak bir seyrin yüklem alınmış özdeşliğe dair merhalelerinden ibaretmiş… yolda her yaşanan kendine doğmanın vesilesiymiş. Usul gereği yaşananlarda esası yitirmemek ve bize ayna olanlar ile kaybolmadan yaşamak gerekirdi.

Haya ateşini yüreğinde bulduğunda, hatalı olduğunu bildiği için utanıp özürler dilemişti zaten. Bir öğrendiği daha var ise o da isteğine göre biçimlenen bir dünya olacak diye bir kaidenin olmadığıydı. Ahlaki güzelliği yitirmeden, biçimlendiği yönde dünyaya ayak uydurmak ve dünya sahibi olmak olması gerekendi. Hakikate ve insan yaşamına dair öncelenmesi gereken o kadar konu içinde, kadının talepleri nebinin günceli değildi.

Sonunda huzur bulmak ise İslam ile vadedilendi… ki huzur mutluluk gibi bireysel ve nesnelerinde takılı kalmak gibi yaşanan değil, sükûnette kendi olmanın en yalında deneyimlenebildiği hâldi. Mutluluğun nesnelerinde hazlar ile takılı kalan, tüketici ve gelip geçici bir doğası vardı… ki nesnelerine takılı kılar iken öznellik yitiminde ötekine duyarsız kılmak ve benciliğe eylemek gibi bir doğası vardı. Huzur ise bireysel olmaktan ileri ötekine duyarlı olup da ilkeleri gerçekleştirdikçe hem kendinden mutmain olmakta hem de diğerlerinden yana emin oldukça güvenin, selamın tesis edilmesinde tesis edilebilir iken ilişki alanlarında yaşamsal kılınabilmekteydi.

Nebiye güven onun ile ilişkide huzurlu bir alan var ettiği gibi ailede, komşular arası ilişkide huzur, karşılıklı güvenin, selamın ahlaki anlamda tesis edilmesi ile vücud bulmakta yani gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Mutluluğun bencil ve şımarık kılan haz arayışına yönelik durumuna karşı huzur ötekine duyarlı olmak ve ilke gereği olması gerekenleri özveri ile gerçekleştirmek ile gerçekleşmekteydi. İslam bu nokta da mutluluğu vaat eden değil, huzuru vaat eden yönü ile ahlaki güzelliği öncelemekteydi… ki zor ve acılar ile dolu yaşamda mutlu olunacak diye bir kaide yoktu. Huzurun karşılıklı ilişkilerde tesis edilmesi ile yaşama tutunmanın sürekli kılmasına ise ihtiyaç vardı. Mutluluk da yaşama bir tutunma biçimi olsa da huzur olması gerektiği gibi ve yönde yaşama tutunmayı olanaklı kılmaktaydı.

Tende aranan mutluluk yerini huzura bıraktığında artık kendi olmaktan yana huzur buluyor olarak kendine tutunuyor ve kendi olmanın güven içinde gerçekleştiği huzur alanlarında (aile, kültür vb.) yaşamak daha kolaylaşmaktaydı. Mutluluk bireysel haz tatmini ile ilgili iken mutluluktan öte, huzur ilişkilerde hak edilmesi gerekendi.

Kavuşmak tende değil ruhta olduğunda güzeldi. Sonuçta huzur hak edilmesi gerekendi. Aşk, edep ve sonuçta bulunacak huzur kendi olmanın/ olabilmenin yolunda yaşanması gerekenlerdi. Ruh kendinde şahıs olmayı barındırıyor iken gerçekleştirdikleri üzerinden özne oldukça, diğeri ile ilişkilerinde kendini açık ettikçe ve anlam-değer vb. yüklemlerde kişi olmak da kendini görünüşe taşımaktaydı. Nesnelerinde ve diğeri ile ilişkilerinde kaybolmamak için muhabbete, kendi olmaya doğacak ahlaki had belirlenimleri ile biçimlenen edebe ve kendini hissedebileceği, tadabileceği huzura ihtiyacı vardı.

Onların hikâyesi, kulun ilahi aşk ile Allah’a seyri sefer ederken yüklem alınmış özdeşlik aşamalarında yaşadıklarının temsili gibiydi. Her hikâye kendine dair deneyimlerde temsil ettiği gerçeğin yansımalarını taşımaktaydı. Bize düşen ise dersler çıkarmak olduğu gibi arka planda

yatan olmaktan daha çok hikâyede içerilen gerçekleri kavramsal olarak da apaçık kılıp gösterebilmekti… ki çoklu gerçeklik içinde ortak gerçeklerde buluşmuş olarak birbirimize ayna olabilelim. Ortak hikâyede buluşur iken birbirimizi de anlayabilmeyi, aynı kavşakta buluşabilmeyi olanaklı kılalım.

***

Araç olanın amaç kılınmış olmasında şeytanlığın değirmenine su taşıyan insan…

İnsanlık tarihinde zulme dair yeni bir şey olabilir miydi? Melekler "Kan dökecek birini mi halk edeceksin?" derken erek nedenden yoksun bir ifadede bulunmuşlar ama insanın tanrısal yönü ile gerçekleştireceklerine dair bir fikir beyan etmemişler. İnsanı tanımış veya tanımamışlar ama insana dair bir gerçeği ifade etmişler.

Kan dökmeyi fazilet bilip, zaman içinde yeryüzünde kan dökülen -nerede ise- bir yer bırakmamış… insan olmaya dair sanki küfrünü kusan insanlar da yaratılmış.

Belki temenni ettiğimden dolayı, belki de geçmiş zaman eki ile geçmiş zamana mahkûm etmek istediğim insanlığa nefret kusan nice insan gelip geçmiş… gelip geçmeye de devam etmekteymiş. Varlık sahnesinde aynı varın rızık sofrasında nasiplenirken paylaşılmayan da neydi?

Mülkiyetten paye alırken sahiplenmek vardı ama gözü aç hırsa bürünüp diğerlerini düşünmeden sahiplenmekte neydi? Otuz, bilemedin, atmış, hadi bunu da bilemedin yüz veya daha fazlası yaşadın. Ölüm senin de gerçeğin iken sahiplendiklerin zamana tutsak elinden alınırken, gözün doymaz bu hırsın da neydi?

Nefsi emmareye dair sahiplenme, kendini koruma ve öldürme güdüsü bu kadar mı acımasız galip gelebilir? Savaş kötülüğe dair ahlakın gerçekleştiği alandı ama güzel ahlaka dair feda-i nefs ve feda-i can düzeyinde imanın fedakârlıkta tesis edilmesini de olanaklı kılmaktaydı. Tanrısal tinde amaç değil, ilinekti, araçtı. İnsan tininde insanın kötülüğe veya iyi olana yönelik kendi olmaya dair zorlayıcı yönü savaşın gölgesinde daha net açık olmakta ve sonuçta görülmekteydi. Adaletsizliğin kol gezdiği, zalimlerin iktidar sahibi olduğu ve iktidarı için

her türlü kötülüğü kendine meşru kıldığı sistem ve yerlerde savaş, hak olanın tesisi, gerçekleşmesi, vücud bulması adına olması gereken araçsallığa haizdi.

Biyolojik temel ihtiyaçlar, mülkün sahiplenilmesi, ötekinin yok sayılması, kısıtlı kaynaklar vb. sebeplerden dolayı Tanrı'nın Er Rakib ismi gereği rekabette karşı karşıya gelmek sonuçta savaşa eylemekte ise savaş insanın kaçınılmaz araçlarındandı. Savaşın hikmetine yani gerçekleşmesini olanaklı kılan gerçeklere dair birçok şey söylenebilirdi. Ancak, savaşın hiç mi hukuki sınırlamaları olmazdı? Elbette vardı ama hukukun uygulanması için gerekli olan devlet erki, çıkarlar gözetildiği sürece uygulanması hep yarına bırakılan veya göz ardı edilendi.

Mazlum halklar elbette değerlerini dokunulmaz kılarken namus bildiklerini korumak için savaşırlardı. Yağmacı, istilacı, sömürgeci, haksızca galip olup da aç gözünü doyuramayanlar ise şeytanlaşırken insana olan nefretini kusmaktalardı. Nefret kine bürüdüğünde, acımasızlığın sınırı da yoktu.

İnsanın savaş tarihinin arkasında yatan psikolojik nedenler elbette vardı. Mülkiyet edinimi; yer tutan, yurt kılan insanın kendi için dahi olsa huzur ve selamet arayışının hakkı idi. İnsan küçük şeylerden hazları gereği mutlu olabilirdi ama uzun vadeli olarak aradığı temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yana selamet ve sonuçta ilişkilerinde tesis edebileceği bir parça huzurdu… ki öngörülü bir gelecek için ilişkilerde yapılması gerekenlerini öğrenmek de kolay değildi.

Savaş tarihi insanlık tininde olması gerekenler ve olmaması gerekleri açık ederken insanın ussal gelişimini de doğrudan etkilemekteydi. Doğaya dair gelişim savaş tarihi ile hızlandırılmış kurs gibiydi. Tarih coğrafya ile biçimlenir iken insan usu ile bilmekteyken yön bulmakta ve yaratıcı etkinlik göstermekteyken biçimlenmekteydi. Savaşın hikmetine yani gerçekleşmesine dair bir değil binlerce hikmet söylemek gerekir

miydi bilmem ama bu insan tininde savaş suçunu, günahını haklı çıkarmazdı.

Savaşın elbette hikmeti, gerçekleşmesi gerekene eyleyen bir gerçekliği vardı ama ahlakı, erdemi, fazileti, güzelliğe dair cazibesi mi vardı ki suç veya günah olmamış olsun? Haksızca insan kanı dökmek, can almak insana düşen bir hak değil, hak kılınmış da değildi. Savaşa dair kötülük kapıya dayanmış ise insan haysiyetini koruyan namuslu insanların da savaştan kaçacak yeri yoktu… savaştan kaçmak namusuna yapacağı ihanet ve kötülükten başkası da değildi. Allah için insanlık haysiyetini korumak, insanca yaşanabilecek bir dünyaya kapı aralamak da savaştan geçmekte ise savaş kaçınılmazdı. Bu kısır doğrultuda insan, savaş ile sorunsal kıldığı ilişkilerinden çözüm üretebilir miydi?

Elbet üretebilirdi. İnsan anlam-değer varlığıydı ve ilişkilerinin merkezine neyi almakta ise ilişkilerini ona göre yönetmekteydi. Eylemlerini anlam-değer, irade-duygu, inanç-kültür yüklemli kılarken ilişkilerini de yüklem kıldıkları ile biçimlendiren insan için önemli olan ise ötekini de önemsediği, vicdan içeren ve ahlaki sınırlanmalar ile biçim kazanan güzel ahlaka dair ilişkiler de geliştirebilmekti. Olmadı mı hukuki alt yapıyı sağlayarak evrensel ahlaki esaslar edinmiş olarak güvenlik ve öngörülü bir gelecek hakkını tesis edebilirdi.

Herkes için: fıtri ve kültürel hak-had belirlenimlerinin ceza hukuku ile güvence altına alınmış olması, fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetlenebilir olmak, hesap verebilir olmak, hak edişe bağlı kazanımların vergilendirilmiş olması, hak etmeye dair çabada tam rekabet ortamının korunması belirlenimlerine göre evrensel hukuk esasları olarak tesis edilmesi gerekendi… ki hukuk, insanlık için sadece birilerinin hak-had belirlenimleri doğrultusunda belirli kılınan çıtalara göre değil, insanlığı kucaklayacak biçimde çatı olarak tesis edilmesi gerekendi.

Fertlerin, kavimlerin savaşmaya dair motivasyonlarını değer kıldıklarına göre buluyor olması elbette kaçınılmazdı. Devletlerin emperyal olarak güç ve güvenlik arayışı da savaşmaya motivasyon olabilirdi… de söz konusu savaş ise savaş eylemine giydirdiğimiz birçok anlam-değer elbisesi kendimizi haklı çıkarmak veya çıkarlarımıza, hırslarımıza esir olmaktan öte değildi.

Devlet insanın yüklem kıldığı anlam-değer motivasyonuna göre biçim ve doğrultu kazanmaktaydı. Monarşi, meşrutiyet, Cumhuriyet elbisesi giydirildiği gibi Mısırlılarda insan tanrının mülkiyeti, Romalılarda ırka, Osmanlılarda hanedanlığa dair elbise de giydirilebilirdi… Komünizm, Kapitalizm, Kemalizm, laiklik, sekülerizm vb. elbiselerde giydirilmiş olarak motivasyonunu bulabilirdi.

Söz konusu insan gelişimi ise siyaset alanı anlam-değer yüklemlerine göre bir biçimde şekillenmekteydi. Siyaset esasen mülkiyete dair kılınmış insanın yönetilebilmesinin ilmi iken modern çağlar ile beraber şehirleşen ve zenginleşen insan ve hak talepleri söz konusu olduğunda bireyin hak ve özgürlükleri çerçevesinde insan ilişkilerinin yönetimini esasa almıştı. Bu teorik anlamda doğru olmak ile beraber emperyalist, sömürgeci ve kolonileşmeyi önceleyen devletler söz konusu olduğunda pratikte karşılığı olmayan bir ifadeydi. Böylesi devletler, kendi halklarına dahi kısmen haklar verir iken söz konusu devlet ve çıkarlar ilişkisi olduğunda bireyin özgürlükleri modern bir yalan olmaktan öte değildi. Sadece demokrasilerde halkların reylerini göstermeleri olanaklı iken halklar da kolay kazanılmamış konfor alanlarından taviz vermekte değildi.

Teknik anlamda gelişim, insani olarak gelişmiş olmak anlamını taşımakta değildi. Buna rağmen ne kadar demokratik ve insanlığa duyarlı insanlar var ise devlet çatısı altında toplanmış kötülüğü de organize eden güçlere karşı eleştirel bir şeyler söyleye bilmekteydi…

ama tarih güçlünün tarihi iken cılız kalan vicdanlı insanların sesi modern vesvese yöntemleri ile bastırılmış olarak kayıptı.

Görülen o ki herkes kendi çıkar veya ideolojik yaklaşımına göre devlete elbise giydirir iken insan ilişkilerin yönetilebilir olma sorunsalına çözüm üretmek kolay değildi. Sorunsal olanın önce çözümlemesinin yapılması ve yeni bir nedensellik bağıntısında aşılması gerekirdi… ki sorunsal olan üst bir ilkeden bakıyor olarak da aşılabilirdi. Sorunsal olan aşıldığında, sorunsal olana bağlı gerçekleşen sorunlar da çözülebilecek bir zemin elde etmiş olmanın olanağında çözülebilirdi.

Sorunlar, çıkar ilişkilerinde hak sahibi olduğunun iddiasında bulunmak, ideolojilerde ise gerekçelerine bağlı olarak gerçeklik ve haklı olunduğunun iddiasında bulunmakta iken çözülmez olmakta sorunsal olmaktaydı. Bir üst ilkeden hareket ile sorunsal olanın aşılması olanaklı olduğu gibi sorunsallığa sebep sorunlar da ortak varoluşta hak-had belirleniminde meşruiyet ilkesine göre çözümlenebilirdi.

İnsanlığın tarihsel anlamda güzel ahlaka dair ilişkiler geliştirir iken ilişkilerde sorunların aşılabileceğinin, ilişkileri yönetilebilir kılınabileceğin deneyimleri dikkate değerdi… ama ilişkiler çoğaldıkça ve çıkar, ideoloji vb. yüklemlerde girift olmaya başladıkça güzel ahlak çokluk içinde kaybolmaktaydı. İhtiyaç olan ise yine insanlık tarihinde tecrübeye konu olan hukuktu.

İlişkilerin evrensel hukuk esaslarına sadece insan olarak değil, devlet organizasyonunda da ihtiyaç vardı. Devletler ve devletler arası ilişkilerde merkeze alınması gereken ne çıkarlar ne de ideolojilerdi. Merkeze alınıp da devlete giydirilmesi gereken elbise hukuk elbisesiydi… ki devlet itibari anlamda hukuki niteliği olmaktan öte devlet olacak da değildi. Devlet birinin, birilerinin devleti olduğu sürece sorunsal olanın aşılması, sorunların çözülmesi olanaklı değildi.

Tarihsel tecrübe de göstermekteydi ki ilişkilerin sürekliliği, sürdürebilirliği, geleceğe ortak adım atma anlamında yönetilebilirliği ve öngörülü bir geleceğe doğru yürüyebilmek için ilişkilerde hukukun üstünlüğüne ihtiyaç vardı. Hukuk evrensel hukuk ise hukuk olma özelliği gösterip fevri alan olmaktan öte, insanlığa çatı olacak tek adresti.

Anlam-değer farklılıklarında, karşıtlıklarda gelişen ilişkilerde ihtiyaç olan da evrensel hukuktu. Hukukun evrenselliği ve üstünlüğü, fıtri ve mülkiyet haklarında, fikri özgürlüklerden vazgeçmek değil, bilakis hakların evrensel anlamda güvence altına alınması anlamını taşımaktaydı.

İslami açıdan bakıldığında bu, dünyevi olup da İslam'dan uzaklaşmak değil, bilakis İslam'ın içerdiği özdeğerleri kavramsal ve kavramın işlevsel karşılık bulduğu kurumsal anlamda hayata geçirmekti. Hukuk; adaletin ceza ve idari gibi farklı formasyonlarda tesis edilmesi gerçeğini taşır iken fıtri ve mülkiyet haklarını ilişkilerde güvence altına almanın olmazsa olmazıydı… İnsanın bütün farklılıklarına rağmen hem fıtri hem de tinsel anlamda meşru olanların çizgisinde insanlık ülküsünde buluşmasını olanaklı kılabilirdi… ki bu anlamda hukuk, tanrısal olanın dünyevi olan üzerinden zor da olsa gerçekleşmesi anlamını taşırken dünyevi olmaya aşkın tinsellikte tanrısal olanı kolayca yaşamanın olanağıydı.

Sene milattan sonra 2023 ve 21. yüzyılın ilk çeyreği biterken halen insanoğlu savaşmakta… Amerika Birleşik Devletleri şirketlerin kapitalist devleti, Çin Halk Cumhuriyeti sözde Komünist olup da kapitalizmi sahiplenmiş bir devlet iken diğer devletler de eşyanın tabiatı gereği kendi çıkarlarını gözetirken lokal savaşlar, vekalet savaşları, terörizmi içeren asimetrik savaşlar, ekonomik gerekçeler ile masada biçimlendirilmeye çalışılan haritaların sahada karşılığı olarak görülmekteydi. Vietnam, Kuzey ve Güney Kore, Irak ve İran, Sırp ve

Bosna Hersek savaşları ayrıca Suriye iç savaşı… İsrail ve Filistin ve daha nice saymayı unuttuğum savaş, iç savaş ve askeri darbe masa başında biçimlenen haritaların gölgesinde sahada gerçekleşmekteydi.

Kötülüğün örgütsel ve devlet çatısı altında meşru bir hakmışçasına yapılıyor olması, insan fıtratına muhalefet edilircesine sapkınlık derecesinde günaha saplanılmış olması ve daha nice günahı ile insan, savaş günahına da saplanmış kalmıştı. Gerçekleşme hikmetine -gerçeklerine- bağlı olarak savaş, insan tinine bir araç olarak verilmiş olsa da insanın araçları amaç edinmek gibi kötü bir huyu vardı.

Üst bir ilkeden bakmak ile sorunları aşmak yerine araçları kullanmaya kendini mahkûm etmek de neydi. Savaş gibi acımasız olup da acziyetini hatırlatan, şeytani yönünü açık eden, insanın kendi eliyle kendine kıyamet olması da neydi? Kazanacaklarının garantisi mi vardı ki aşırı özgüven ile kibirden kan kusmaya sebep olmak da neydi?

Ölülerken hiçliğe karışan canlarda vardı. Namus bildikleri için şehit olup da Allah’a yükselen fedai canlarda vardı. İnsan cesetleri içinde insanlığını unutan da vardı. İnsanım deyip de Allah’a sığınıp güzel ahlakını koruyan, yolunu kaybetmeyenler de vardı.

İlişkilerde ve tercihlerinde herkesin kendince ve gerekçelerince haklı olduğu, haklılık payını gözettiği olay ve olgu akışında kime ne denilebilirdi? Karşıtlık ilişkisinde sen haklısın ya da ben… tercihimizde ya savaş vardı ya da kaçıp gitmek… Kaçmak yerine mücadele ederek kazanılması gereken hak arayışı da vardı. Ya savaş ile kazanarak ya da talep ederek, karşılıklı konuşarak hukuku tesis etmek de vardı.

Ancak, tektip kılan, belli grupların tekelinde olan, birilerinin hizmetine sunulan değil de herkesin bir çatı altında toplanıp da insanca yaşamasını olanaklı kılacak bir evrensel hukuk seçeneği de vardı. Tanrısal olanı hakkı gereği yaşamanın bir seçeneği hukuktu. İnsan

tininde hukuksuzluğa dair ortaya çıkan bir açık var ise onu tamamlamak yine insanın vazifesiydi.

Acılara, acımasızlığa, her türlü zorluğa ve zorbalara rağmen insanın tinini ilişkilerde kemâle taşıyacağı bir yolda vardı… ki o evrensel hukuktu. Devlete giydirilecek en güzel elbise hukuk iken devlet sosyal hukuk devleti olduğunda, insanlık tinde gerçek anlamda tanrısal olanın hakkı gereği biçimlendiği devlet olacaktı/ olabilecekti. İnsanın zalimliği, kötülüğü had bilmez gerçekleşirken insana dur diyecek anlayışı, bilinci zihniyeti oluşturacak olan evrensel hukuktu.

İsrail'in yine insan cesetleri ile doldurduğu kutsal topraklar, insan eliyle dökülen kanlar ve kıyılan canlar sebebi ile kutsiyetini yitirmekteydi… Tanrı'nın kutsal kıldığı yer, insanın gözünde değerini yitirirken Tanrı'nın nezdinde de kutsiyetini yitirmişti. Vaat edilmiş topraklar, haddi aştıkça kutsiyetini yitiren ölüler yurduydu.

Ahları duyan ve göz yaşlarını gören insanlıktan da bahsedilemezdi. Dün Asurluların, Babillilerin, Romalıların, Hristiyanların, İspanyolların, Almanların ve daha nicesinin Yahudilere yaptığını, sözde Yahudiler başka bir inanç ve ırk grubuna yapmaktaydı. Yahudiler için mesele coğrafyada yer tutmak ve güvenlikten ibaretti ama bunu acımasızca ve haksızca yapmaktan öteye geçmekte değillerdi. Asıl mesele: dinin doğru veya yanlış olmasında değil, insanın nefsi emmare varlığı iken hırsları, geleceğe dair kaygıları, açgözlülüğü, menfaat odaklı iş görebilmesi, zaafları ile ilgiliydi. Dinin yanlış ve fevri çıkarlar, zorluklar sebebiyle yorumlanıyor olması, yapılan kötülüğe gerekçe olmamalıydı. Dinin yanlış yorumlanması ve zaaflar örgüt veya devlette karşılık gördüğünde, düşman atfedilene karşı düşmanca tavırlar, savaş ve yıkım sonuç olarak gerçekleşmekteydi.

Ben onları af edecek değilim. Bundan kastım: insanın vicdanında affedilmeyecek kadar kötü olanın Allah katı olan gönülde affi yok ise Allah nezdinde affının olmadığıdır. Kaldı ki onlar bir parça vicdan ehli

ise kendilerini affetmeyecekleri mahşerleri de vardı. Kendilerini affedecek de değillerdi. Bundan dolayıdır ki Allah'ın da onları affedeceğini zannetmekte değilim. Filistinlilerin de savaşta olmanın gereği olarak insanlık dışı yaptığı, haddi aştığı şeyler var ise onları haklı gösterecek de değilim.

Mesele: İsrail ve Filistin savaşı olmaktan öte, insanın zalimlikte ucu açık bir varoluşta ne kadar acımasız ve zorba olacağı ile ilgili olup, insanın kötülüğe dair tecrübelerinden ders çıkarmayıp, söz konusu menfaatler ise neler yapabileceğiydi. Öncelikli olması gereken ise: insan ve insan haysiyeti yani hem fıtraten verilmiş var olma değeri hem de sonradan kazanılmış insan olmanın değeriydi… bunu hukuki anlamda gözetmek ve korumak olması gerekendir. Geçmişin tecrübeleri, gelecek adına bugün için bize olumlu anlamda dersler içerir iken bizler çıkara dair kurnazca dersler çıkarmakta isek savaşlara gebe gelecek yeni nesilleri bekler. Bırakılan savaşa dair acı mirası reddi miras yapacak canlar, evrensel hukuku tesis ederken Tanrı'nın sonuçta insanda murat ettiği bir yönü gerçekleştirmekten yana iftihar etmelidir.

Savaş, birçok hikmeti ve hakların yeniden tesis edilebilmesinin gereği olarak amaç değil araç iken evrensel hukuk esas olarak ereğinde tesis edilmesi gerekendi. Devlet hukuk elbisesini giyerken, siyaset alanında motivasyonunu sosyal devlet olarak bulması gerekendi. Böylece siyaset sadece insan ilişkilerini yönetmenin değil, geleceği de yaratmanın ilmi iken geleceğe ortak adım atmanın gereği olarak insan ilişkilerinin yönetilebilir olmasını sağlar/ sağlamalıdır.

Irka dair kültürel kimlikler karşılıklı var olmanın, isimler abartılmadan kendi olmaya nesne kılmanın, devlet üst bir çatı ilkede organize olmanın ve evrensel hukukta buluşabilmenin, savaş hakların tesis edilmesinin, ibadetler Allah'a yakin gelmenin, bilim gerçeğe kapı aralayabilmenin ve bunlar gibi nice ilişki veya olgu nesneleri araç olmaları gereği değerlendirilmeleri gerekir. Amaç kılındıklarında ise

insan tininin gerçekleşme olanağının önüne zorlayıcı olarak getirilmeli değillerdi.

Araçları amaç kılıp tektipleşmeye, çıta belirlenim kılıp diğerini ötekileştirmeye, idealize edip çoklu gerçeklikten ve çeşitlilikten koparmaya araç kılmakta isek gerçek amacından sapmış kullanım nesnesi kılmaktan öte değildik. Araçlar kullanım değerine göre yaşamda yer edinmesi gerekenlerdi... İnsanı insanca görmemize engel olduklarında, şeytanlığın değirmenine su taşımanın gereği de neydi? Irk, ideoloji, haksız sınıflanmalar, kimlikleri abartıyor olarak diğerini öteki kılmalar, insanlık tininde çatlaklar, yarıklar açmaktan öte de değildi. Çatlakları, yarıkları kapatacak olan da yine insandı.

***

İsimler ile biçimlenen dünyada gerçekten kopmadan, yalana düşmeden var olmanın tadına varmak…

Tanrı "İsimleri söyle" dedi insana. En küçük tanımlama, dil ögesi olan isim, varlığın mahiyetine dair gerçekliği aşikâr etmenin aracıydı. Varlığa bir tutunma biçimi, varlıktan bağımsız düşünce alanında özgünce yaratıma eylenir olmanın da bir gereğiydi. Varlığı bilirken varlığa ilişkide katılabilmeyi de olanaklı kılmaktaydı… ki duyusal bakmanın körlüğüne aşkın görmenin de gereğiydi.

Bir niteleme olarak isim, çoklu gerçeklik içinde varlığı bir genellemeye indirgeyerek basitleme yapmış olarak bilmenin aracıydı. Varlık özselliğe dair varlık belirlenimleri -yüklemleri- ile kendine ait olanlarla kendi olmayı bulur iken isim, varlığı mahiyeti gereği bilmenin de gereğiydi.

Varlığın bilkuvve kendinde ne olduğu, bütün içinde yerindeliği ve gerekliliği ayrıca eylem ve ilişkide olanaklarında gerçekleşirken bilfiil ne olduğu, ne olmakta olduğu mahiyetine dair belirlenimleri ile kendisini bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Varlığın kendinde şey oluşu, eş deyişle de mahiyeti bilinmez değil, bilakis, isim içeriğinde -altında- toparlanan gerçekliğin aşikâr edilmesi gerçeğini taşımaktaydı.

Kuşu kuş yapan yüklemleri -belirlenimleri-, özsel anlamda kuş olarak nitelediğimizi: gerçekliği, kendinde şey oluşu yani mahiyeti ile bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Kuş ismi türe dair tümel bir isim olup kuş mahiyetinde bulunanları gerçekliğinde bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. Kuş kuştu ve kendisinde taşıdığı diğer gerçekliklerin sonucu olarak kendi olmayı bulmaktaydı. Bu anlamda isim insan düşüncesinde dil belirleniminde yaratılmış olan bir niteleme olmak ile beraber varlığa dair gerçekliği aşikâr etmenin bağıntısal aracı olmaktaydı. Dilde isim olarak kuş elbette varlık bakımından kuşun kendisi değildi ama varlık bakımından kuş olan varlığın kendisini, özsel belirlenimleri ile öznellik

alanı olan düşüncede yeniden yaratmanın olanağıydı. Bir nevi özünde kuş olan özde yeniden yaratılırken aslına bağlı olarak öyledir olduğuna dair yargıda yeniden yaratılmaktaydı.

İsim; düşüncede dilin yaratıcı doğası gereğinde yeniden yaratımın en basit belirlenimi ve varlığa giydirilmiş bir elbise olsa da varlığı varlıktan bağımsız özsel belirlenimleri ile görünür kılmanın, bilebilmenin, tutunabilmenin, ilişkilerde katılırken bir dünya içinde olabilmenin en temel zeminini oluşturmaktaydı… ki varlığın zamansal oluşta gerçekleşen faniliğine -süreksizliğine- rağmen zamansız olan özsel belirlenimleri ile zamansızlığa tutunmayı olanaklı kılmaktaydı. Böylece süreksizlikte anlama dair kaygan olmayan bir zemin edinmeyi de olanaklı kılmaktaydı.

İsimle bildiklerimiz, özsel anlamda kendinde şey oluşları ile bilinemez değil, bilakis isimler ile bilinebilir iken isimlerin basitliği, genelleme yaparken indirgemeci doğası gereğinde gerçekliği aşikâr etmenin bir biçimiydi. Katmanlı varoluşun çoklu gerçekliği içinde bir isme indirgenmiş varlık bir belirlenimi veya bir açıdan bilinebilir iken aynı isim altında birçok belirlenimi ile ussal, deneysel, sonuç verileri ile bilinmeye devam edilirdi.

Ön sözden hareket ile bir daha tekrar etmek gerekir ise: isim; varlığa genel yönü ile tutunmayı olanaklı kılar iken diğer yönleri ile de bilmeyi olanaklı kılmanın zamansız aracıydı. Varlığı varlıksal olan nitelik, nicelik, iyelik, kiplik yüklemlerinde ussal olarak bilmek olanaklı iken ve dil yaratımında tasıma dair modellemeler ile de bilmeyi gerçekleştirmekteydik. Her modelleme bir perspektiften varlığa bakabilmeyi, görebilmeyi olanaklı kılar iken bizleri varlığın gerçekliğinden koparmakta değil, gerçekliğine daha da yakın kılmaktaydı. Yeter ki varlığın bilgisini ussal ve deneyimsel anlamda tahkike açık olarak doğrulayabilelim veya modellemeden dolayı doğan yanlışlar var ise tahkike açık olmak kaydı ile yanlışlayabilelim… ve

gerçeği ussal anlamda karşılayabilen yeni modellemelere açık düşünebilelim.

Usun düşünme biçimini doğrusal kılan kategoriler deneyime önsel olsalar da Platon'un ifade ettiği iyi, doğru, güzel ideaları kategoriler ile gerçekleşen izlenime dair deneyimi öncelemekteydi… kategorilere önseldi. Tanrısallığa ait olarak duyu algısal gerçekleşen duyumlar (bakma, duyma, hissetme vb.) salt nicel biçimsel işlevsel deneyim nesneleri iken kategorileri öncelemekteydi… İyi, doğru, güzel ideaları da deneyimi ve kategorileri bilişsel kılmaktan yana öncelemekteydi. Kategorilerin deneyime önsel olmasından bahsetmekte isek ideaların kılgısal olmasından dolayı olduğunu da bilmek yerinde olurdu… İdealar ile değer yargısal olarak kategoriler ussal bağıntıda ayrışık belirlenimler olmaktan öte birbirini içeren veya tamamlayan içerikte bilmenin aracı kılınmaktaydı.

Bilkuvve varlık ve bilfiil varoluş belirlenimi yüklenmiş olarak varlık ve varoluş belirlenimi altında görülebilecek birçok kategorik tümel belirlenim vardı. Öz-töz, etken neden-erek neden, özne-nesne, zaman-mekân, tür-cins, nitelik-nicelik, durum-aidiyet, özdek-tin, çok-bir, etken-edilgen, sürekli-süreksiz, asıl-ilinek, izafi-indirgeme, içerik-biçim, temsil-tasvir, aynılık-farklılık, özdeş veya karşıt vb. tümel olup da metafizik olan belirlenimler varlığı ussal anlamda hakkı gereği nitelemek, bilmek için hep ihtiyaç duyduklarımızdı… ki kendinde varlık olarak mahiyeti gereği varlığı isimlendirmiş olmak ve öznelde vücuda getirmek ile özde mahiyeti gereği bilmiş olabilelim.

Katmanlı varoluşta gerçekleşen çoklu ve izafi gerçeklik, içkin-dışsal, iç-dış, evvel-ahir, zahir-batın (başlangıç-son, aşikâr-gizli) vb. kategorik kavramlar da varlıkta olanların hangi belirlenimlerde ve doğrultuda özsel bağıntılılıkta nasıl gerçekleştiğine dair anlayabilmek için gerekli metafizik kavramlardı.

Öznel anlamda iyi-kötü, yanlış-doğru, çirkin-güzel olumlu-olumsuz nitelemeleri de diyalektik tümel belirlenimler olup iyi, doğru, güzel esas olan olumlu ussal ve nesnel kategorilere önsel öznel kategoriler iken kötü, yanlış, çirkin ilinek olup olumsuz ussaldı. Anlam-değer, irade-duygu, inanç-ahlak, karakter-kimlik belirlenimlerde izafi öznel bağıntılar olup söz konusu olan öznellik ise metafizik tümel -olması/aranması gereken- belirlenimlerdi.

Genel anlamda demek istediğim ise kategorileri yani varlığa dair evrensel yüklemleri sadece Aristoteles ve Kant çizgisinde ele almak, formel mantık söz konusu olduğunda bilmeye dair yeterli değillerdi. Kavramın yerinde ve gerekliliğinde yeni olay ve olgular çerçevesinde yeniden üretilmesi ve gerçekliğe farklı pencerelerden, perspektiflerden bakmayı olanaklı kılacak biçimde gerçeğe ayna tutacak kavramlaşmalara gidilmesi elzemdi. Kavramın yeterli olmadığı yerde kavram öbekleri üretmek de elzemdi.

Ayrıca, Platon'un idealarından bağımsız bilmenin gerçekleştiğini iddia etmek de bilmenin önsel belirteçlerinden, irade yüklemli kılgısal belirlenimlerinden habersiz olunduğu anlamını taşımaktaydı. Aristoteles'te kategoriler sabiteler iken varlık sahnesinde gerçekleşmelerine dair bir şey söylemek de icap etmekteydi. Kant'ın ussal deneyime önsel izlekler, belirteçler olarak gördüğü kategoriler varlık sahnesinde Molla Sadra'nın da dediği gibi özsel olanın hareketine bağlı olarak değişimde gerçekleşmekteydi… ki değişimlerde açık olan farklılıklar ve değişmez belirlenimler ile varlığın ne olduğuna -gerçekliğine- dair bir sözümüz olabilmekteydi. Varlıkta olanın, olan-bitenin öznelde us bağıntısında dilde karşılanıyor olması ile açık olan bilgi ile de varlığı mahiyeti gereği bilmek olanaklıydı.

Olan biten diyalektik gerçekleşir iken olan bitenin diyalektik anlamda nasıl gerçekleştiğine dair bilgimiz de olabilirdi. Bilimsel deney-gözlem-ölçüm-kritik paradigması ve pragmatik belirlenimde sonuç alınıyor

olması ile varlığa dair sözümüz vardı. Varlığın keşfe açık ve vahiy ile belirli olan yönü gereği değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, tahkike açık bilme ediminde varlığa dair bilinmez/ bilinemez olan bir şeyin olmadığı görülür. Yeter ki ne, nasıl ve ne için olduğuna dair tahkike açık yöntemler geliştirmiş olalım. Sibernetik anlamda ereğe bağlı nedenlerin belirlendiği oluş içinde de varlığın ne için gerçekleştiğini bilmek olanaklıydı.

Us ve dilin kullanımında varlığa dair tutarlı ve doğru içerikte modellemelere bağlı gerçekleşen her bilme, mantıksal ve deneysel (duyu algısal, bilimsel veya keşfi anlamda deneyimin konusu olmak) anlamda tahkike açık olmalıydı. Ussal olduğu kadar dilde itibari, temsili anlamda karşılık gören isim veya kavram da varlıkta veya varoluşta gerçekleşiyor olması gerekendi. Kavramsal olanın bilkuvve varlıkta olması ve bilfiil varoluşta gerçekleşmesi gerekmekteydi. Hem nesnel hem de öznel anlamda deneyime (duyusal, bilimsel ve keşfe) açık gerçekleşiyor olması kavramı olgusal -gerçek- kılmaktaydı.

Platon'un iyi, doğru, güzele dair ifade ettiği idealar ise özsel iken değer yargısal olup öznelde diğer tümellerin eytişimsel anlamda nasıl izafi olarak birbirini tamamlayıcı olduklarının önsel ve kılgısal belirlenimleriydi… ki ussal olan kategorik her belirlenim, anlam öznelde ideaları içeren doğrultuda değer yargısal -kılgısal- iken içerik-biçim belirleniminde tasvir ve tasavvur etme yani modelleme yeti belirleniminde bilmeye eylenir kılınmaktaydı.

İsim en basit anlamda tanımlama iken kavram varlığın evrensellerini, mahiyetini açık etmekteydi. İsim ve kavram genelleme olarak dilde indirgemeciliğin ve bağıntılılığın öğesi olmak ile usta dilin anlam-değer yüklemlerinde yaratıma dair gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı… ki en basit modelleme biçimi olarak varlığa dil aynasında giydirdiklerimiz, varlıkta olanı da aşikâr etmenin gereğiydiler.

Elbette isim, en basit anlamda genellemeydi. Her genelleme, çoklu gerçeklikte varlığın diğer gerçeklik belirlenimlerine örtü gibiydi… ama zaman içinde örtünün altında yatan gerçeği us, deney (duyusal, bilimsel ve keşf) vb. araçlar ile bilmeyeceğiz, aşikâr etmeyeceğiz/ edemeyeceği diye bir kaidede yoktu. Varlığa veya varoluşa dair yeni bilgi yeni bir isim veya isim kümesi altında toplanırken insanın bilmeye dair tarihsel tecrübesi devam etmekteydi.

Ussal -bilgiye dair- olanın öznellikte değer yargısal karşılık bulması ile öznellikte yaratıma katılıyor olması kaçınılmazdı. Bir şeyin öznellikte yaratılıyor olması onun gerçekliğine yabancı kaldığımız değil, bilakis gerçekliğinin öznellikte yaratılıyor olarak gerçekleşiyor olması gerçeğini taşımaktaydı. İsimler ile yaratılan dünyada özne bildiklerine dair olanı yaratıcı etkinlikte yeniden yorumlarken, modellerken gerçeği kendine göre yeniden yaratabilmenin olanağı içinde bulunmaktaydı. Önemli olan ise gerçeğin/ gerçeklik zeminden hareket ile yaratıcı etkinlikte bulunuyor olmasıydı… ki bu anlamda anlam-değer dünyası isimler ile biçimlenir iken gerçekten kopmadan yaratıcı etkinlikte bulunabilmesiydi.

Tarihsel süreçten bakıldığında insanın gerçeklik zemininden hareketle yaratıcı etkinlikte bulunmasında görülen, gerçeklikten koptuğu yaratıcı etkinlikte de bulunuyor olmasıydı. Çoklu gerçeklikte gerçeğe farklı perspektiflerden bakarken tek bir doğrunun olmadığına vakıf olması da kolay gerçekleşmekte değildi.

Bilmeye dair böylesi tarihsel yolculukta insanda görülen, bilgi, değer, öznellik bağıntısında bildiğini kendi için kılarken kendini de bilmeye eylenir olmasıydı… ama bilgiyi kendi için kılan özne anlam-değer yüklemli ilişkilerinde görünür olmak, itibar ve üst sınıf sahibi olmak gibi varlıksal onanmaya ihtiyaç duymaktaydı.

İlişkilerde onanma ihtiyacı, gelecek yönelimli olarak kaygılar, korkular doğrultusunda toplumda yer edinmek, fert veya birey olabilme vb.

iradesi gütmek içeriğinde gerçekleşmekte gibi görünse de bundan ileri bir gerçeği de barındırmaktaydı. Keşf veya vahiy bilgisi de bir bilme biçimi, yöntemiydi… ki vahiy bilgisine dair olan "Ben gizli bir hazineydim. Bilinmeyi murad ettim ve Âdem'i (insanı) halk ettim" hadisi kutsisi bu anlamda onanma istencinin nereden kaynaklı olarak gerçekleştiğini anlamlı kılmaktaydı.

Tanrı'nın bilinmek, anlaşılmak, onanmak istenci: yaratım ile beraber gerçekleşen katmanlı varoluşta yarattığına içkin ayrı değil ama yarattığına aşkın aynı da değil oluşta sınırsız olanakları ve dehası ile gizilde kalmasının bir sonucu olarak anlaşılabilirdi. Bunun haricinde yanında kimse bulunmadan kendi varlığının hem öznesi hem de nesnesi olan bir varlığın özünde yatan derin bir yalnızlığın sonucu olduğunu da unutmamak gerekirdi.

Her varlık var olma çabası içinde kendi olduğu gibi çevresi veya türü ile ilişki ve iletişim kurabildiği ölçüde kendini aşikâr etme ve onanma ihtiyacı duyar. Bu hem yaşamsal anlamda alan belirleme hem kendi olabilmenin bir biçimi hem de gizilde durmaya rağmen derinlerde yatan yalnızlığı da aşabilmenin tinsel ihtiyacı olarak gerçekleşmekteydi.

İlişki ve iletişim her ne kadar maddi sebeplerden dolayı gerçekleşiyor gibi görünse de bu gündelik hayatta fazla bir yer tutmakta değildi. İlişki ve iletişimde asıl yer tutunan onanma veya onama ihtiyacına bağlı olarak yapılan faaliyetlerdi.

İsim, tür, sınıf onanmanın bir biçimi iken karakter belirlenimli kimlikler, diğerinin hakkında veya üzerine konuşmalar, türe dair ve sınıfsal faaliyetler en temelde karşılıklı onanmaya yönelik yapılmaktaydı.

Kişinin bilkuvve kendi olduğu gibi onanması ve bilfiil gerçekleştirdikleri üzerinden gerçekleştirdiklerinin öznesi olması gereği onanması karşılıklı varoluşun bir gereğiydi. Ancak, bil kuvve olmadığı gibi onanma istenci veya bilfiil gerçekleştirmedikleri üzerinden kendi

olamadıklarında onanma ihtiyacı bir eksikliğin ezikliğinde kendini onanma ihtiyacı duymaktı… ki bu ruhsal bütünlüğün yitirilmesi ile ilgiliydi ki kişi kendi olmadıklarında, gerçekleştirmediklerinde kendini hayali yerde kılmış olarak onanma ihtiyacı duymaktaydı. En basit anlamda bir yalanı yaşamakta veya yaşama ihtiyacı duymaktaydı. Bunun için yapılması gereken ise maskeler arkasında olduğunun aksine kendi olmadığı yalanı yaşamaktı.

İnsan kendine ne yalan söyledin de kendini kendi olmaktan öteye attın. Baba, anne, sanatçı, Tanrı, Türk, Arap, Alman vb. değilken öyle davrandın. Bu da yetmezmiş gibi hak edilmesi gereken anne, baba, filozof, sanatçı gibi kimlikleri hak etmediğin halde hak ediyormuş gibi oynayarak onanmak istedin. Kadın değilken kadın, erkek değilken erkek gibi olma isteğin veya olmadığın şeye öyle olduğuna dair inanıyor olarak seni kim kandırdı?

Sen diğerleri için yer edinme çabası veya meşru olmayanlar ile hakir görülmeme isteği ve benzeri nice sebepten dolayı kendine uydurduğun yalanlar içinde yalanına kendin inanmış veya kendin dahi inanmıyor, gerçekten kopuk yalanları yaşamaktasın. Onanma ihtiyacını en derinden hareket ile bulur iken gerçek olduğun veya gerçekleştirdiklerin, hak ettiklerin yönünde kendi olmayı neden bulmakta değilsin?

Gerçekten kopuk ilişkilerde biçimlenmiş olan çevren, nefsi emmareye bağlı şeytani yönün vb. nice sebebi yalan olmaya sebep sayabilirsin. Sen yalansın! Yalanları yaşarken hem kendi gerçeğine hem de diğerinin gerçeğine yalansın. Bir yalandan ibaret dünyan, gerçekten kaçarken bataklığın olmakta iken çırpınıp da içinden çıkamadığın kadar kendine gerçek.

İsimler ile biçimlenen dünyada gerçekten kopmadan, yalana düşmeden yaşamak, kendi olabildiğin kadar gerçek, kendin olabildiğin kadar özgür ve kendin olabildiğin kadar içinde olup da huzur bulduğun dünyadır.

Sen gerçekten, gerçeklerden kaçarken kendi olabilmekten, sonuçta özgürce kendini gerçekleştirebilmeyi sürekli kılabilmekten mahrum eden yalan mahkûmu! İşte sen yalana mahkûm kıldıkça kendini sonunda öfke, kin, nefret, haksızca kan döktüğün, cana kıydığın vb. olumsuz duygular ve çırpınışlar ile cebelleştiğin dünya, başına yıkılası yalan dünyadan öte değil.

Anne, baba, alim, filozof, sanatçı, arif, asker, bir ırka dair olmak, insan veya cin olmak ile bir türe dair var olmak vb. iken en temelde ne olunduğuna dair ne isek onun üstüne giydiğimiz nitelemeleri yüklem alırken öznelliğin yaratımında bilfiil kendi olma çabası içinde bulunuruz. İnsan, çifti ile eş olduğunda, anne veya baba olduğunda, sanatçı veya bir zanaat sahibi olduğunda bilfiil içinde olduğu alan ve aidiyet duyduğu, mensubu olduğu olgu içinde kendi olmayı farklı biçimlerde gerçekleştirir. Aidiyet ve inandıkları ile biçimlenen dünyasında bilkuvve ve bilfiil kendi olmaya dair ne var ise çoklu gerçeklik içinde gerçekleştirir iken kendi olmaya dair çaba, emekte yani yaratıcı etkinlikte, değer üreten çabası gereğinde var olur. Anlam-değer yüklemli her karakter içerikli kimlik belirlenimli varoluş biçimini nesnellik zemininden hareket ile nesnelliğe aşkın öznellikte yaratım etkinliğinde olmakta bulur.

Kendine yüklem alırken kendini varoluşun nesnesi bulur, nesnesi bulduğunun öznesi olarak kendini aidiyet ve inanç merkezli olarak anlam-değer yüklemli olarak yaratır. İrade ve duygu yüklemli olarak değer yargısal baktığı dünyada yaşama eylenir.

Yaratıcı etkinlikte özne, karakter içerikli kimlik belirlenimli her varoluş biçimini erek biçimsel gerçekleşen bir varoluş modellemesi olarak bulur. Varoluş, modellemelere haiz olarak aidiyet ve inanç belirlenimli gerçekleşir. Böylesi varoluşta sen kendini gerçekle bağıntılı bir modelleme içinde mi var bulmakta ya da gerçekten kopuk ve kendi içinde bütünlüğü olmayan parçalanmış bir modelleme, yanılgı içinde mi var bulmaktasın?

Kendini de yalan kılmış olduğun yalana dair yüklemlerinde erek biçimsel oluşa bağlı nedenlerini belirli kılar iken modellediğin dünya içinde kendine yer vermek ve var olma çabası içinde bulunmaktasın. Önemli olan ise gerçekten kopuk olmadan gerçeğin erek alınmış olmasına bağlı olarak modellediğin bir dünyada var olmaktır… ki bu gerçeğe seni yakın kılmak ile kalmaz, gerçeği ahlaki anlamda hakkı gereği istidanın kadarı ile yaşamanı olanaklı kılar.

Hazreti Muhammed Mustafa "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanın, sıfatları ile sıfatlanın" derken model olarak Allah'ı göstermekte ve fevri anlamda kişi olmaya aşkın kendi olmanın neleri yüklem alarak gerçekleşmesi gerektiğinin gerçeğini bu biçimde buyurmuştur. Beni model alın dememiş, Allah'ı yaşam modeli almamızı öğütlemiştir. Dolayısıyla da insanı kâmil olması sebebi ile de işaret ettiği modelin emsali olan nebi olarak kendisini idrak etmekteyiz.

Dil usun görüngüsü olmak ile beraber anlam-değer içerikli, izafi ve indirgemeci yönü, temsil ve tasvir biçimsel, duygu-irade yüklemli, vb. metafizik belirlenimleri ile öznelliğin yaratım melekesi ve nesnesiydi. Dilin yolculuğu içinde gerçek, sadece aşikâr olmakta veya bilinmekte değil, bilinirken bilgi içeriğine bağlı olarak yaratımının nesnesi de kılınmaktaydı. Dilin öznelde gerçekleşen yaratıcı erki gereği yaratıcı etkinliği içinde sadece gerçeği aşikâr etmek de değil, öznel ve nesnel belirlenimleri ile gerçekleşen yaratım etkinliğine katılmak da olanaklıydı.

Bilkuvve olan bilfiil gerçekleşirken yani batın olan aşikâr olurken gerçeği bilmenin ussal ve deneyimsel bir yöntemi olduğunu da söylemiş olmaktaydık. İsimler ile biçimlenen dünyada gerçekten kopmadan, yalana düşmeden var olabilmenin birçok yöntemi vardı ve birçok yöntem bulma, geliştirme olanağı bulabilirdik.

Bilkuvve bizde karşılığı olmayan ve bilfiil olmadığımız/ olamadığımız olup da kendimizi nitelediklerimizin yalanı içinde bilfiil var olmaktan ise

gerçek olduğumuz içerikte kendi olma çabasında bulunmak olması gerekenimizdi. Onanma istenci yalanda gerçekleşmesi gereken değil, karşılıklı varoluşta gerçekten hareket ile hakiki olmak ile olması gerekendi. Dilin yolculuğu içinde yalana düşmeden, hakkı gereği ile kendi olmak ve onanmak, hakiki olmayı koruduğumuz ölçüde sağlanabilirdi.

Arzu nesnelerinde kaybolan, hazlarda savrulan, maskeler arkasında kendi olmayı unutmuş olan kimler var ise bir parça kendi olacak ise önce hakiki olmayı öğrenmeliydi. İlişkilerinde ve gönlünde huzuru tesis etmek ile de kendi olmaya diğeri ile yol bulmalıydı. Şeytana rağmen kendi olmaya dair nefes almakta vardı. Kendi olmayı diğeri ile bulur iken diğeri ile komşu, eş, duygudaş, arkadaş, kardeş, baba, anne, sanatçı, bilim insanı, arif, mürşit ve daha nicesi olmak da vardı.

Derler ki vakti saatinde bir hamamcının beş oğlu, iki kızı vardı. Çocuklarının hepsi evli olup en küçük çocuk evlenme çağını beklerdi. Çok zeki olduğu kadar becerikliydi de… Hamama gelen paşalardan bolca bahşiş almak için dört dolanır… esnaf ağzı ile pür divane yağlar çeker. Bolca bahşiş alırdı. Çocuğun zekâsı ve becerikli olması paşaların gözünden kaçmış değildi. Bir gördüğü veya duyduğunu unutmayan, gözlemci yönü kuvvetli olan ve bildiklerini yeniden değerlendirebilen çocuğun hamamda zayi olmaması gerekti.

Paşalar bir ara çocuk üzerine konuşurken eğitimini üstlenmeyi, yanlarına almayı dile getirdiler. Çocuk kendini o kadar sevdirmişti ki her biri kendi yanına almak ve eğitiminden sorumlu olmak niyetindeydi. En sonunda aralarında anlaştılar. Üç paşa, çocuğu hem hamam dışında zekâsına dair denemek hem ahlaki anlamda durumunu görmek için hem de çocuk kimi seçecek diye babası ile beraber hariciye nazırının konağına davette bulundular.

Hamamcı, edepsizlik etmemek için itina etmekte, çocuğunu da yanlış bir şey yapmaması için pek tembihlemişti. Konağa geldiklerinde baba, çocuğu da yanında paşaların huzuruna çıkmak için beklemekteydi.

Hariciye, dahiliye ve harbiye nazırları olan paşalar konağın geniş salona benzer odasında çocuğu huzura çağırdılar. Babanın salon dışında beklemesini istediler.

Harbiye nazırı "Evlat, düşman karşında ne yaparsın?" Deyince… çocuk, "Efendi siz düşman değilsiniz ki" bunu duyan paşalar çocuğun şakacı yönünü bildiklerinden gülme ile karışık ciddiyete davet eden bir duruş sergilediler. Bunu anlayan çocuk "Efendi! Söz konusu uğrunda savaştıkların/ savaşacakların ise düşmanın karşısında dururum. Gerekirse savaşırım".

Hariciye nazırı hemen müdahil olmuştu. "Peki karşı koyacak kudretin ve teçhizatın yoksa ne yaparsın?"

"Kudreti Rabbimden diler, teçhizatı ise tedarik etmenin yollarını arar, sonunda tedarik etmek için ne gerekiyorsa yaparım" diyerek hariciye nazırına cevap vermişti çocuk.

Dahiliye nazırı da soru sormaktan geri durmayacak ya "Yapacakların halkın zararına olacak ise ne yaparsın?"

"Halkın zararına olacakların üzerinde düşünür, halkın en az zarar görecek yönde olması gerekeni yapmaya çalışırım."

Paşalar on iki yaşındaki çocuğun cevaplarını beğenmişlerdi ama bu cevapları bir hamamcı evladının vermesi imkân dahilinde değildi. Hamamcıyı huzura çağırdılar. Geçmişini ve evladını sordular. Hamamcı daha öncesinde muallim olan köklü bir aileden gelmekte ve savaştan sonra bir sebepten dolayı işsiz kalmış olduğundan hamamcılık yapmak zorunda kalmıştı. Kaderin olaylar silsilesinde hamamcılık yapmak da varmış. Hamamcılık yapmaktan yana eziklik duymadığı gibi evlatlarını imkânları dahilinde hakkı gereği yetiştirmişti.

Çocuk, gençliğe giden yolda babasının gayreti ve kendisinin de çabası ile olayları değerlendirebilme, olabilecekleri öngörme gibi melekeleri olan dehası ile Paşaların soracağı sorulara nasıl cevap vereceğinin idrakindeydi.

Paşalar bunu da fark etmiş olduklarından dolayı olsa gerek ki pek ahlaklı ve akılı çocuğa ne olmak istediğine dair sordular. Aldıkları cevap ise asker olmaktı. Nedenini sorduklarında ise “İhtiyaç olan ne ise orayı tamamlamak gerektiğini babam bana öğretmişti” demek ile yetinmiş ve susmuştu.

Harbiye nazırı çocuğu sahiplendi. Yetiştirmekten yana kusur da etmedi. Evladı gibi üzerine titredi. Devletine, milletine hizmetkâr bir vatanperver yetiştirmenin onurunu son nefesine kadar üzerinde taşıdı.

Genç çocuğa ne mi oldu? Kaderin olaylar silsilesi ardı sıra gerçekleşirken kurmay subay olmuş, sonunda ise şehit olmak nasibinde varmış ki Allah Allah derken şahadet şerbetinden içmiş.

Mesele çocuğun kim olduğu nazırlık (bakanlık) sahibi paşaların kim olduğu değil… gerçekleştirdiklerimizin öznesi iken ereğinde hak edilmesi gereken ortak karakter ve kimliklerin hakkını vererek gerçekleşmesini tesis etmekti. Zorluklara rağmen evladını gözü gibi büyüten baba, baba olmayı hak etmiş değil midir? Kendi nefsinden feda ettikleri ile çocuklarına şefkat kanatlarını geren anne, anne olmayı hak etmekte değil midir? Vazifelerini hakkı gereği yapan memurlar, memurluğu halka hizmette bulduklarında hak etmiş değiller midir? Asker olmanın hakkını, müslim olmanın hakkını canı ile sınamış olmakta veren Ahmed’ler, Ali’ler, Hüseyin’ler… ereğinde kendi olmayı, hakkını verdikleri olayın, alanın, olgunun gerçekleşmesinde gösterirken kendi olmaktan yana huzur bulmuş, kendi olmayı hak etmiş değil midir?

Sadece kendi olmak yetmez. Kendi olmayı, hak edilmesi gerekenlerde gerçekleştirir iken hak etmek de gerekir. Anne, baba, evlat, kardeş,

komşu, sanatçı, arif, asker, müslim, muhsin, mümin vb. ne olursak olalım, diğerine hizmeti önceler iken güzel ahlak, liyakat ve yeterlilik gösterdiklerimiz olarak hak ettiğimiz karakter ve kimlik belirlenimleriydi… ama hak ettiklerimiz iken ilkeleri, hakkı gereği ereğinde gerçekleştirmek ile erdemli olduğumuz kadar kendi olmayı da hak etmekteydik.

İnsan kendi varlığını değer olarak bulur iken değer bulduğuna karşı sorumluluk yüklenmiş olduğundan habersiz kendi olma çabası içinde bulunur. Emek verdikleri, hak ettikleri kadar kendi olma çabası içinde kendi olmaya doğru yol bulur. Değer bulduğu, aidiyet duyduklarının da sorumluluğunu yüklenmiş olarak ortak değer alanları oluşturur. Emeğin ve diğerinden sorumlu hissettiği kadar ilişki kurmanın özgürleştirici olanağında kendi olmayı sadece kendi olmakta değil, diğerleri ile bulduğunu bilmeli.

Kendi varlığının ve gerçekleştirdiklerinin sorumluluğunu yüklenmiş, israf etmediği zaman ve emeği ile hak ettiklerinin sorumluluğunun idrakinde olmuş, hak ettiklerini diğerleri ile paylaştıkça var olduğunun, dolayısıyla onlardan da sorumlu olduğunun idrakinde eylemlerde bulunmakta ise kişi, kendi olmayı da hak etmiş demektir. Hak kılınmış olan verilmiş yaşamda hak kılınmış olan varlığını hak etmek, emek ve diğerlerine duyarlı olarak paylaştıkları, hizmet ettikleri ile inebildikçe olanaklıydı.

İlişki kurmayı hak etmek, ortak karakterleri veya kimlikleri hak etmek, duyarlı olunduğu yönde diğerini hak etmek kendi varlığını hak etmek için de olması gerekendi. Sorumluluk idraki ve dolayısıyla da emek ve güzel ahlak, kendi varlığını, var olmayı hak etmenin gereğiydi.

Eskiler kötüler için “Yaşamayı hak etmiyor” derlerdi. Var olmayı hak etmiyor olmak, hak etme çabasından -emeğinden- yoksun yaşıyor olmak, kişinin kendine yapacağı en büyük kötülüktü. Var olmayı hak

etmiyor olmak, var olma sebebinin -hikmetinin- olmadığı anlamını taşımakta değildi. Var ise hikmeti, gerçekleşme sebebi elbet vardı.

İyi, doğru olmaktan yana hakkaniyet ilkesini erdemlerde ereğinde yaşarken güzel ahlak ve emek sahibi olarak kendi olmaktan yana nefes almak, insan olmanın olması gerekeniydi. Sorumlu olduklarının yük olmasını aşmış olarak kendi olmaktan yana nefes alanlar, kendi olmaktan yana mutmain, huzur bulmuş olarak var olmanın tadına varmış olurlar.

Doğaya/ doğama dair özgür olacağım diyerek fıtrata, zorunluluğa, ilkeli olmaya aykırı özgürlüğü savunanlar için suyun akışına ters yüzmeye çalışmak en doğru benzetme olacaktı. Modernitenin seküler anlamda ideal dünyayı kurma vaadi, çabası boşa çıktığında, gerçekleşenleri olduğu gibi kabul etme çabası da metafizik olmaktan uzak sığ bir dünyaya bakmaya eylemekteydi. Anlamın yerini anlamsızlık aldığında insansızlaştırmanın farklı bir biçimine tanıktık. Özgürlük adı altında özgürlükten, özgür kılmaktan yoksun sorumluluklarını bilmeyen insanın insan olmaya yitik kaldığına tanıktık.

İnsanın insan ile olan ilişkilerinde insan olmaya dair anlam-değer edinimine ihtiyaç vardı… ki insan kendinden, diğerlerinden yana sorumlu kılınmış, sorumlu olma duygusunu kendinde bulduğu doğrultuda gösterdikçe özgürlüğe, kendi olmaya dair nefes alabilirdi. Belki zordu ama insan olmayı insan ile tattıkça güzeldi. Sorumlu olduklarını yüklenmiş olarak ilişkilerde anne, baba, dede, komşu, aile, hemşeri, eş, sevgili, dost, kardeş vb. oldukça insan olmak güzeldi.

***

Şeytandan da öğreneceklerimiz vardı.

Kur'an'da ifade edilir ki Azazil, insan yaratıldıktan sonra secde emri geldiğinde secde etmeye dair itiraz etti. Bu bir isyan değil itirazdı. "Beni ateşten onu ise kokuşmuş balçıktan yarattın" derken üstünlük iddiasında bulunmuş olarak retorik bir yaklaşım biçiminde kendini Tanrı'ya ifade etme çabasındaydı.

Azazil'in sorması gereken ise "Ben de ne yoktu ki ona (insana) verilmiş olup da secde etmem istenmekte? Azrail'de olmayan tanrısal sıfat ve isimlerin kendisinden daha güçsüz, aciz varlık tarafından ilişkilerinde daha yüksek düzeyde gösterebileceği, istidat artışı sahibi olarak da kendisinden daha ileriye gidebileceğiydi. Yaratım söz konusu ise cinlerden daha ileri olarak yaratım çeşitliliğinde, zenginliğinde ve öznel derinlikte bulunabilmesi olacaktı.

Cinlerde yaratım ile beraber değişen zamanların öznesi olmak çok uzun sürelerde gerçekleşir iken insan için zorluk, ihtiyaç, acziyet yaratımın düşünsel motivasyonu iken cinlerden daha kısa sürede değişen zamanların öznesi olmak gerçekleşecekti. Temel ihtiyaçları ile tarih sahnesine çıkan insan, gerçeği öğrendikçe ve gerçekten sonuç aldıkça kendini tarih öznesi kılarken tarihi olan varlık olarak varlık sahnesini dolduracaktı.

Bunlardan habersiz, kendi varlığını önceleyen Azazil fevri bakışın körlüğünde olacaktan habersizdi. Elbet doğru idi söyledikleri. Beşeriyete dair kokuşmuş balçık olması, hareket kabiliyetinin ve güç yetirebilmesinin melek, cin vb. türlerden daha yavaş olması da Azazil'in gözünden kaçmış değildi. Ancak, insanın dezavantajları, tarihi süreçten bakıldığında insan olmasının fırsatını sunan avantajları idi. Hem özdeği kullanarak teknik -mühendislik- anlamda hem de tininde keşfe, tasarrufa dair öznel gelişim göstererek tanrısal olanaklarında istidat

artışı göstermesi, kullanabilir ve yeniden yaratılabilir bir dünyayı önünde bulmayı olanaklı kılmıştı.

Ussal anlamda becerisi, düşünce dünyasında kendisini gerçeğe daha yakin kılarken gerçekten sonuç alabilmek ile dünyasını hep yeniden biçimlendirecekti. Değişen dünyaların öznesi tarih varlığı olarak varlık sahnesinde artık boy gösterecekti.

Azazil'in sorması gereken soru, bir daha söylemek gerekir ise "Bende ne yoktu ki ona verilmiş oldu?" olması gerekirdi. Belki de düşüncesinin arka planında bu soruyu sormuş ve eksiğini görmüş olmanın acısını maskelemek için kendi üstünlüğünü ifade etme çabasına girmişti. Kibri fevri kılar iken olanın gerçekliğini görmeye kör kılmıştı da denilebilir. Ancak, yok kavramından yoksun düşüncenin, olan üzerinde gerçekleşmesinin, gerekçeleri ile beraber retoriğe sebep olması diyalektikten yoksun gelişim içinde bulunamaması anlamını da taşımaktaydı.

"Bende ne yoktu ki sana verilmiş" diyen kişi, düşünce nesnesi üzerinden eleştirel bir tutumda olanı sorgularken kendini gelişime açık kılabilmekteydi. Yeter ki eksiğin tespit edilmesi ve tam olan ile ilişkide eksiğin giderilmesine yönelik çaba olsun. "Beni daha üstün yarattın" gibi ifadede bulunur iken gerekçeleri ile nesnelliğe bakarken olabilecek olandan habersiz olmak kaçınılmazdı. Eleştirel olmaktan öte retoriğin nerede sıkışmışlığa sebep olduğunu da görmek adına önemliydi.

Kibir, nefret, öfke gibi fevri duyguların ussal yaklaşım biçiminde zaafa neden olduğuna da dikkat etmek gerekir. Böyle olmak ile beraber ilişkilerde ötekileştirmenin, ırkçı yaklaşımda karşısına aldığına hasım olmak ile zarar verecek seviyede yönelim ve ilişkiler geliştirmenin de diyalektik eleştiriden yoksun olmaktan dolayı kaynaklandığını görürüz.

"Ben'de var olanlar ondan daha ileri" mesajı verilir iken onda olmayan da ifade edilmiş olmakta. Benliğe özdeş kılınanlar öncelenirken

diğerinde olmayanlar yok yargısında ifade edilmekteydi. Böyle olsa da yok kavramının idrakinde olarak değil, var olanların üzerinden olmayanın ifade edilişine Azazil ’de tanıktık.

Yok kavramı ne kadar önemli bir kavramdı ki değilleyebilmeyi olanaklı kılar iken varlık zemininden hareket ile olana göre kendini belirli kılmaktan ileri, olmayana göre de kendini belirli kılmayı olanaklı kılmaktaydı. İki zamanlı sibernetik çalışan yapay zekâlar geçmiş hareketlerden referans ile benzeyen, örtüşen ortak noktalardan hareket ile geri dönüş yapabilmekte iken değillemeden iş görebilmekteydiler. İnsan ise üç zamanlı sibernetik bilinçli olarak gelecek yönelimli değerlendirmelerde bulunabilmekteydi. İnsan değilleme olanağı içinde varoluş bulur iken kimi vakit kendinde olmayan için yok demekte, kimi vakit varlıksal veya varoluşsal karşılığı olmayanlar için yok demekte, kimi vakit olanı inkâr etmek için yok demekteydi. İnkâr düzeyinde yalan en çok baş vurulan değilleme idi.

Görünen o ki değilleme Azazil ’den insana hatıraydı… ama onun ki metafizik olmaktan uzak, görünüşe dair etken neden belirlenimli töze dair tespitler (kendisinin ateşten, insanın topraktan yaratılmış olması gibi), fevri nitelemeyi de içeren yaklaşım biçimleri ile dolu retorik düzeyde gerçekleşen değilleme olmaktan öte değildi. Önemli olan ise bir şeyin üzerine konuşuyor olarak -retorik- dedikodusunda kalmak değil, olay ve olguyu metafizik belirlenimleri ile hakkında konuşurken eleştirel anlamda diyalektik oluşta değillemenin gerçekleşiyor olmasıydı… ki böylece bir şeyin ne, nasıl veya ne için olduğunun bilgisi ile ne, nasıl ve ne için olmadığına dair metafizik eleştirel olmak olanaklıydı. Böylece olanaklar dahilinde hem gelişimi hem de gerçeğe açık olmayı önceler olmak da olanaklıydı.

Azazil’in yaptığı metafizik olmaktan öte, retorik yaparken esastan, erek nedenden sapmış olmaktı. Esastan sapmış iken ara bir neden olarak yeni bir oluş içinde hikmetini yani sonuçta açık olacak gerçeğini

bulacaktı. Etken nedenden bakarken hem erek nedende murad edilmiş metafizik hikmeti yani açık olacak gerçekliği gözden kaçırmıştı. Gözden kaçırmış değilse de kibri sebebi ile göz ardı etmek ahlaki yönünü açık etmekteydi. Etken nedene bağlı retorik değil de metafizik yaklaşımda olarak erek nedeni gözetmiş olsaydı, itiraz etmek yerine belki de fikrini değiştirmek için zaman isteyecek “Bana mühlet ver ki önce tanıyayım” diyecekti. İman eden birinden ise sadece Allah’ın isteğini yerine getirmek beklenirdi.

Azazil, ifadesi ile etken neden gerekçeli bağlam kurarken ve görüşünü ifade ederken retorik eleştireldi, safsata yapmakta da değildi. Bir olay ve olgunun hikmetine -özsel gerçekliğine- bağlı ne olacağı etken nedene aşkın kendi olmasını belirleyendi ki bundan uzak görüş bildirmek bilginin ahlaki anlamda değerlendirilebildiğinin, yorumlanabildiğinin gerçeğini taşımaktaydı. Secde etmemesi hem etken neden bilgisine inanıyor olması hem de inandığını değer olarak yaşarken yani aidiyet belirlenimli sahiplenirken kendi olmayı nerede bulduğu ile de ilgiliydi.

Etken ve ara nedenler anlamında özdek belirlenimli tözsel olan her belirlenim de kendisine dair kılınmış olsa da kendisine ait değildi. Elbette ateşten yaratılmış… hız, çeviklik, iş görme bakımından topraktan (onun tabiri ile kokuşmuş balçıktan) yaratılmış olan insandan daha üstündü ama bu kendisine ait olmayan hak kılınmış yani verilmiş olan ile kendi olmayı bulmaktan öte değildi. Tözsel anlamda topraktan, ateşten, sudan, havadan veya en temel töz olan nurdan yaratılmış olmak kendisine ait olmayan ile var olmak anlamını taşımaktaydı… ki bu anlamda Azazil metafizik gerçekten uzaklaşırken safsata yapmış olmaktaydı. Onun etken nedene bağlı olarak gerçeği ifade etmesi ile gerçeklik belirlenimini fevri anlamda yorumlarken hem kendine özdeş kılmakta hem de ahlaki olarak kendine ait kılmak ile kalmayıp kendini hak etmediği ile niteleyen bir özne olarak varlığının yalancısı olmak ile safsata yapmış olmaktaydı.

Gerçek ve safsata onun Azazil olmasında bireşimde özdeş iki kıpı değil, bilakis farklı referanslardan hareket ile bağlam kurmakta okunan gerçekliklerdi. Sonuçta Şeytan ahlakı gösteriyor olarak iblislerden olması da tözsel gerçekten pay alırken kendi olmayı nerede bulduğu ve tercih ettiği ile ilgili olarak gerçekleştirdiklerinde hak ettiği idi. Gerçekten pay alırken sonuçta hak edilenler ile ona kendiliğe dair yüklem alınan anlam-değer içerikli karakter ve kimlik belirlenimlerinde elbiseler giydirdiğimiz de bir gerçekti.

Hak kılınmış yani verilmiş olan ile var olan, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak var olmakta iken gerçekleştirdiklerinin anlam-değer yüklemlerine göre hak etmiş olduğuna göre nitelenmekteydi… ki bu anlamda anne, baba, sanatçı, filozof, arif, öğretmen, hekim, mümin, müslim, müşrik, münafık, kafir, şeytan, iblis, vb. olunmaktaydı… ki gerçekleştirdikleri üzerinden kendi olmak kendisine ait olmayanlar ile değil, emek verdiği hak ettikleri ile kendi olmak anlamını taşımaktaydı.

Kendi olmayı gerçekleştirdiklerimiz ve tercih ettiklerimiz ile hak ettiklerimizde aidiyet içeriğinde bulmak kaçınılmazdı. Bir hırsızın hırsız, bir hayır severin hayır sever olması sonuçta hak etmeye bağlı olarak nitelendiklerine ait olmakta gerçekleşen karakter içerikli kimlik belirlenimiydi. Bu anlamda Azazil, davranışının ahlaki yönü ile kötülüğe kaydığı içindir ki şeytan ahlakında iblis olmayı hak etmiş olarak sonuçta nitelenmekteydi. Hatasında ısrarcı olması varlığını günah olarak yüklenmesine, günahında aymazca ısrar etmesi ise sonuçta onu iblis yapmıştı.

Bunun içindi ki bir şeyi bilmek ile kalmayıp sonuçları itibarı ile değerlendirerek ona göre nasıl yaşanması gerektiğini de hem ussal hem de ahlaki anlamda öngörmek gerekirdi. Metafizik olanı bildikten sonra olması gerekenin ne olduğunu sormak kişinin kendi hayrına olarak olması gerekendi.

Tercihlerimiz, gerçekleştirdiklerimizin öznesi olmak aidiyet belirlenimli gerçekleşir iken kim olduğumuzu sonuç ilkeden hareket ile hak edişlerimizde görünür kılmaktaydık. Öyle ise verilmiş olan hak kılınanlar ve yaratılmış gerçeklik anlamında varsaydığımız gerçekleri evrensel olan metafizik gerçeklere önsel kılmamalı veya öncelememeliydik. Alman, Türk, Arap, Kürt, beyaz veya siyah olmak vb. insan olduğumuz gerçeğine önsel olmadığı gibi insan olmaktan önce öncelenmesi gereken de değildi. İnsan veya tür olarak cin, melek olmak da Tanrı'ya önsel olmadığı gibi Tanrı'ya kıyasen öncelenmemesi gerekendi. Para, servet, kariyer vb. de özsel olan -evrensel- değerlere, insani olanlara önsel olmadığı gibi evrensel değerlere (haysiyet, özgürlük, adalet, cömertlik, merhamet, rahmed vb.) kıyasen öncelenmemesi gerekenlerdi.

Sonuçta: Melekler dahi kan dökecek insanı ifade etmiş iken secde emrine itiraz etmiş değillerdi. Azazil melekler ile aynı çizgide formel anlamda görünene bakmaktaydı… ki görünene takılı kalırken de görünenin içerdiği gerçeklikten mahrum kalmıştı. Görünenlerin içerdiği gerçekliğin, başka bir deyişle de mahiyetin (özün veya içeriğin, kendinde şey oluşun) bilinemeyeceğini söyleyenler de Azazil gibi değilse de aynı çizgide bulunurken bilinebilir olandan kendini mahrum etmiş değiller miydi?

Düşünce elbette olay ve olgulardan bağımsız gerçekleşme olanağı içinde gerçekleşir ama olay ve olgular ile bağıntılı olduğu kadar gerçeklik beliriminde gerçekleşme olanağı bulur. Olay ve olguların özüne, mahiyetine dair olanın düşünce alanında yeniden açık ediliyor olarak yaratımı söz konusu olurken de aynı özsel gerçekliği paylaşan özler arası bağıntılı olmanın organik gerçekleştiği düşüncenin evrensel ve dirimsel alanında düşünce görüngüler dünyasından bağımsız gerçekleşiyor gibi görünse de olay ve olgu nesnelerinden bağımsız gerçekleşmekte değildi. Bir olay ve olgunun mahiyeti kendi olmasını belirli kılmaktaydı… ki özüne dair mahiyeti yani kendinde şey oluşu ile

olay ve olgu bilinmez olmaktan öteydi. Bilinebilir olan için sorulması gereken soru ise onun ne olduğu ile beraber ne olmadığıydı.

Azazil, özsel anlamda kendi olmasını olanaklı kılan özellikleri ile insan olmadığını da belirtmiş olmaktaydı. Ebu Cehil gibilerde Muhammed Mustafa’ya “Allah bula bula seni mi buldu” gibi ifadeler kullanırken Azrail’den geri kalmış değillerdi. Kendilerinin ne olduğu değil de karşılarına aldıklarının ne olduğunun sorusunu sormaktan ileri kendilerinde olmayan neydi ki o şey onu o kılmaktaydı. Bunu bilmek için ise Azazil’ e secde, başka bir deyişle de insana hizmet etmek düşmekteydi. İlişkide ve gerçekleştirdiklerinde özne olarak aldığı yüklemlerinde insanı tanımak gerektiğiydi. Ebu Cehil gibilerine düşen de bundan başka bir şey değildi. Bilinebilir ve bilinemez gibi dogmatik ayrışıma giden filozofların da yapması gereken, ussal yaklaşımlarından farklı olarak bilinemez denilene dair ilişki geliştirebilmek ve ampirik anlamda sonuçlar alabilmekti.

İnsan ile ilişki geliştirebilen ve insan olmaya dair sonuçlar alan, anlam-değer, irade-duygu yüklemli ilişkilerde insanı tanıyabilirdi. Kendisinde olmayan kendisine göründüğünde fark edilebilir olandı ki kendisinde olmayan ile de insanı tanımış olabilirdi. Tanrı ile ilişki geliştiren ve Tanrı’dan sonuç alanlar da sonuç aldıkları yönde Tanrı’yı tanıma olanağı bulabilirdi. Özsel olanın gerçekleşme olanağı içinde görünüş bulma olanağı dahilinde ussal anlamda bilinebilir, bilinmekten ileri deneyime açık olduğu yönde hemhal olduğu kadar özde bulunabilir olarak eskilerin keşf dediği yöntemde bilinebilir olduğunu unutmamak gerekirdi. Ortak irade-duygu, anlam-değer belirlenimlerinde yekvücut olmakta hemhal olmak ile de gerçekleşen bilişte, kendi olmayı belirli kılan özsel mahiyet, yine kendiliğin düşünce alanında bulunuyor olarak apaçık bilinebilir olandı.

Ussal anlamda kavramlaştırılan gerçek ise kavramı gereğinde tanımlanıyor iken hem ne olduğu hem de ne olmadığına dair

ayrımlarında bilinebilir olandı. Tanım, olay ve olguyu ayrım -farklılık- belirlenimlerinde biliyor olmayı, tanıtlama da bağıntılılıkta gerçekleşen nedenleri bağlamlarında, apaçık gösteriyor olmayı gerekli kılar. Deneyim de kanıtı kendinde olanı özsel anlamda bilebiliyor olmaya eyler.

Secde emri veya teklif edilene tâbi olmak, eylemde gerçekleşecek olana katılıyor olarak bilmeyi, bulmayı kılgısal anlamda gerçek kılmaktaydı. Öznenin ben diye kendini tanımlıyor iken ben olmaya yüklem aldıkları ile kendi olmanın hem nesnesi hem de öznesi olması kaçınılmazdı… ki bu anlamda kendini bilmek ve tanıyor olmakta da derin bir düşüncenin sonucunda olanaklıydı.

Böyle olmak ile beraber her bilme durumu özsel gerçekleşse de kendilik alanında bilme nesnesi üzerinden kendiliğe dışsal gerçekleşir iken kendini bilmek, itibari anlamda kendi dışına çıkabilme becerisi göstererek kendiliği, bilmenin konusu etmek ile ilgiliydi… ki kendiliğe ayna olan geçmiş, kişiler, olay ve olgular ile, kendiliğin dışına çıkmak değil de kendi olma belirlenimleri olan yüklemlerinin dışına çıkmış ve yine kendi üzerine dönmüş olarak kendini bilmek olanaklıydı. Kendi dışına çıkabilmekten kasıt; yüklem alınmış olup da galip olan anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik vb. olanaklar, nitelemeler, tanımlamaların dışına çıkabilmekti, olumsuzlayabilmekti… ki kendiliğe ayna olan, geçmiş, kişiler, anlam-değer yüklemli ilişkiler, olanakları gerçekleştirme becerileri, gelecek vb. ne kadar çok ayna edinebilmekte isek farklılıklarda kendi dışına çıkıp da kendini bilme nesnesi kılmak ile kendini bilmek çok yönlü gerçekleşebilirdi.

Kendi dışına çıkabilme ve kendi üzerine dönebilme olanağı, kendiliğe ayna kılınmış olanlar ile aynalaşma olanağında gerçekleşmekteydi… ki geçmiş, kişiler, bilkuvve olup da bilfiil gerçekleşen olanakların gerçekleşiyor olması sonucunda ayna olabilmesi durumunda kendi dışına çıkıp da kendini bilmenin olanakları olmaktalardı. Diyalektik de

kendi dışına çıkma olanağı olmak ile beraber gelişimi koşullamakta iken kendi dışına çıkabilmeyi yeniden yaratımın bir olanağı olarak bulmayı olanaklı kılmaktaydı. Vicdanda dahi kişi içsel eytişimsel iken özsel eleştiri ile kendini kendine ayna kılar iken kendi dışına çıkma olanağında olarak kendiliğe dair yaratım, terbiye olanağını kendinde bulmaktaydı.

Karakter/ kimlik nitelemeleri, tanımlamaları dahi kendiliği kendine ayna kılıyor olmanın bir belirlenimi olarak kendini tanımanın bir olanağıydı. Her yeni tanımlama veya nitelemede ise yüklem alınmış karakter/ kimlik belirleniminden farklı olarak kendi dışına çıkmış olmakta iken kendini eski ve yeni tavır belirleniminde tanımak olanaklıydı. Kendi dışına çıkabilmek birçok biçimde gerçekleşir iken aynalaşmak, eleştirel olmak, kendini bilmeye duyarlı olmak kendi dışına çıkabilmenin ve kendiliği yeniden bilmenin nesnesi kılar iken var olma biçimi olarak gerçekleşmekteydi.

Bazen de kültür gibi galip düşünce alanlarının veya kişilerin gölgesi olan galip düşünce alanlarının anlam-değer yüklemleri ile yüklem alınmış özdeşlikte iken kendini bilmek onlar ile kendini bilmek anlamını taşımaktaydı… ama galip anlam-değer alanlarından, bazen de İbrahim nebi gibi çıkarak, yüklem alınmış özdeşliklere bağlı olarak özsel eleştiri yapmış olmak ile kendini daha bir üst ilke olan Tanrı ile bilmek de olanaklıydı.

Böyle olmak ile beraber Azazil; kendini nicel belirlenimli nitelemek ile tanımlar iken secde emri ile kendi dışına çıkması olanağı verilmiş olarak yeniden yaratım sürecine dahil olması gerektiği vurgulanmış iken kendi dışına çıkma becerisi göstermiş değildi. Yani yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerine aşkın olarak kendi dışına çıkabilme olanağında Âdem aynasında kendini görerek eksiğini tamamlamaktan yana kendini mahrum etmişti.

İfade bağlamında ben olmak dahi öz kendiliğe yüklem alınmış arı soyutlamaydı. Diğerlerini soyutlayarak kendini açık ediyor, vücuda

getiriyor olmak bir var olma biçimiydi. Ancak, farklılıklarda bizi kendimiz kılan özgün yüklemlerimiz diğerini ötekileştirmenin aracı olmalı mıydı? Bizde olup da diğerinde olmayan bizi üstün kılar mıydı? Diğerinde olup da bizde olmayan ona yabancı durmamıza sebep vermeli miydi? Bazen, yüklem alınmış özdeşliklerde bulduğumuz kendi olmanın dışına çıkarak yeni yüklem almalara -yaratımlara- açık olmak da gerekmez miydi? Yekvücud oldukça veya ortak ilke ve eylemlerde, anlam-değer, duygu-irade, inanç-eylem yüklemlerinde yekvücud oldukça biz olmak da bir varoluş biçimiydi.

Sonuçtan bakıldığında: bizden veya bizim gibi olmayandan, bize karşıt kılınmış veya varoluşsal süreçte karşıtımız olarak bulduğumuz bizden farklı olanlardan öğrenecek çok şeyimiz vardı. Aynı bulduklarımız ile değişmeyen bir zamansal doğruda yaşarken farklı veya karşıt kılınmış olanlar ile eytişimsel ilişkide öğrenmek ve kendini eğitiyor olmak olanaklı olduğu gibi yeniden öğrenilenler ve yeniden yaratmak zorunda kalınanlar ile değişen zamansal oluş içinde varoluş gerçekleşmekteydi.

Şeytanın insandan öğrenecekleri vardı ve şeytandan da öğreneceklerimiz vardı. Yeter ki şeytanlaşmadan öğrenelim, yeniden kendimizi yaratabilmenin… yeni zamanlarda var olabilmenin ilmi ve ahlaki gelişimine de açık, metafizik eleştirel olarak olan biteni değerlendirebilelim. Yeniden yaratabilmenin olanağında, Azazil'in öngöremediği, değişen zamanların öznesi olarak erek nedende insan olmakta kendi olmayı görünüşe taşıyabilelim. Tanrı'dan tanrısal olanakları ile var olmaya dair nefes alırken insan olmayı kim ile bulduğumuzun idrakinde yaşayabilelim.

Özne yüklem aldığı anlam-değer, irade-duygu, inanç-eylem, kişilik-karakter-kimlik, ilim-ahlak bağıntılarında kendi olmayı bulmaktaydı. Kendi olmak yüklem aldıklarına bağlı olarak aidiyet duyduklarını sahiplenirken tercih ettiklerimiz ile ilgiliydi. Sonuçta hak kılınmış, verilmiş olanlar zemininden hareket ile gerçekleştirdiklerimiz, hak

ettiklerimizle kendi olmayı özsel ve kılgısal anlamda bulmak gibi bir özelliğimiz de vardı.

Tanrı dahi kendine ait kıldıkları ile anlam-değer, irade-duygu, -irade-eylem, karakter-kimlik belirimlerinde ilim-ahlak bağıntısında kendi olmayı aidiyet duyduğu ve tercih ettiklerinde gerçekleştirmekteydi. Kendini gerçekleştirdiği her belirlenim bir varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Özne olarak var olmak, şahıs olmanın ve kendini gerçekleştirme erkini irade olarak bulurken kaçınılmazdı.

Aidiyet-tercih bağıntısı nesnelliğe aşkın özne olarak kim olduğumuzu belirli kılmaktaydı… ki kendini tanımak, kim olduğunu bilmek, varoluşun nasıl metafizik gerçekleştiğini bilmeden cevabı verilecek olan değildi. Metafizik köklere yani tanrısal olanlara bağlı bilkuvve olanlar ile kendini tanımak olması gerektiği gibi özne olmaktan bahsetmekte isek kendiliğin yüklem aldıklarına bağlı olarak kılındıkları ile de kişi olmak gerçekleşir iken kişi olmakta kendini tanımak gerekirdi.

En temelde metafizik asıl Tanrı idi ve Tanrı ile kendi olmayı başkası kılınmış olmanın gerçeğinde bulmakta idik. Ayrı değil aynı da değil olmanın oluşu içinde tanrısal olanlar ile kendi olmayı bulur iken gerçekleştirilenler üzerinden anlam-değer belirlenimli yüklem alınanlara bağlı olarak kendimizi kıldıklarımız yani olduklarımız ile de kendi olmayı bulmaktaydık… ki bilkuvve özsel olarak karakter yüklemi olup da bilfiil gerçekleştikten sonra aidiyet belirimli kimlikler olarak bulduklarımız, kendiliği kıldıklarımızdı. Şahıs temelli olarak kendi olmayı sonradan olduklarımızın nesnesi bulur iken ne olmakta bulmakta olsak da sonradan kıldıklarımız ile gerçekleştirdiklerimizin öznesi -zatı- olan kişi olarak kendimizi bir yaratım etkinliği içinde kendi olmakta bulmaktaydık… daha doğrusu, kendiliği kıldıklarımız, olduklarımız ile kişi olmakta kendi olmayı gerçekleştirmekteydik.

Elbette en temelde şahıs olmak öznelliğe içkindi ama şahıs gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak kendi olmayı ben olmakta kişi

olarak gerçekleştirir iken bilkuvve varlık olmanın zemini üzerinden bilfiil varlık olarak kişi olmakta kendi olmayı bulmaktaydı. Bu anlamda kendini bilmek, nasıl kendi olduğun ile de ilgili olup metafizik zeminden hareket ile nasıl kendi olunduğu bilinmemekte ise kendini tanıyor olmak da tam anlamı ile gerçekleşmekte değildi. Ne olduğunu bilmek ile beraber kendiliği kıldıklarımız ile kim olduğumuz ve kim olabileceğimize açık olmamız, kendimizi tanımaya açık bir varoluş içinde bulunduğumuz gerçeğini taşımaktaydı.

Metafizik kökler zemininde kendiliği -benliği- kıldıklarımız yani sonradan olduklarımız yüklem alınmış özdeşlikte deneyimlediklerimizdi. Kendi olmaya açık varoluşta bulunan bir özne için en temelde ne olduğuna bağlı olarak kim olabileceğine açık olması metafizik asıllara bağlı olarak kendi olmaya dair özerk var olabildiği de göstermekteydi.

Kendiliği bilmeye olanaklı ve kendini tanımaya açık bir varoluşta ne olunduğuna dair ifadelerde bulunmak ve ne olduğuna bağlı olarak ne olunabileceğini öngörebilmek olanaklı olsa da ne olunacağına dair sürpriz bir varoluş içinde bulunulmaktaydı. Çevre ve ilişkiler, değişen koşul ve ihtiyaçlar, geleceğinin öngörülemez değil de ayrıntılardaki belirsizliği hem özerk anlamda kendiliği kılmaya -olmaya- eylemekteydi hem de kendi olmaya dair açık bir varoluşta bulunmaya sebepti.

Böyle olmak ile beraber varoluşun metafiziğinden, asıl ve asıllar yani Tanrı ve tanrısal olanlar ile bağıntısından habersiz ne olunduğuna veya kim olunduğuna dair verilecek her cevap, varsayılan gerçeklik bağıntısında kendi olduğu zannedilenlerin, sonradan olunanların ifadesini taşır iken kendiliğe cahil olunduğunun da ifadesini taşımaktaydı.

En temelde ne ile nasıl var olunduğunu bilmekte ve varlık sahnesinde de mertebe olarak yerindeliğinde ne olduğumuzu bilmekte isek kendiliğin ne olacağına dair kılınması/ olması ile ilgili olarak nerede

olduğumuzu ve nasıl kim olabileceğimizi merkezinden hareket ile değerlendirme olanağımız olur… ki böylece, kim olduğumuzu bilerek ve tanıyarak varlık sahnesinde kaybolmamaya ve aslen nereye tutunmamız gerektiğine bağlı olarak kim olmamız gerektiğine, var olmayı da hak ederek yaşamamız gerektiğine dair bilgimiz de olur. Azazil varlık sahnesinde ne olduğuna dair bilgi sahibiydi ama metafizik anlamda aslına tutunmaktan yana bilgisizdi… ki aslına tutunmamak ile yapmış olduğu hata kendi olmayı aslından uzak bir oluş içinde şeytan nitelemesinde gerçekleştirmeye sebep olmuştu.

Anlam-değer, irade-duygu vb. yüklemler aldıkça kendini kılmaya/ olmaya bağlı gerçekleşen yaratımda değişen yüklem almalara açık gerçekleşen değişebilme olanağı içinde kişi olarak vücud bulunmaktaydı. Kendi olmaya açık varoluşta kendi olmaya hep yeniden başlamak olanaklıydı.

Kendiliği oldu kıldıklarımıza, olduklarımıza açık oluş içinde var olmak -varoluşa- kendi olmaya dair hep yeniden başlamak anlamını içermekteydi… ki kendi olmaya açık olabilme olanağında özgürlük kendi olabilme olanağına içkindi. Kendi olabilme olanağına açık oluş içinde özür dilemek ile, -başka bir deyişle de- tövbe edebilme olanağına haiz olarak metafizik asıldan, asıllardan hareketle kendi olabilmeye de hep açıktık. Yani dileyen dilediği olmaktan yana özgürdü. Çevre, koşullar, yeterlilik hak edişler vb. doğrultusunda kendi olmaya dair yollardan geçmekteydik.

Tövbeye açık varoluşta da kendi olmaya dair yol olduğu içindi ki Azazil için dahi olsa umut vardı. Yeter ki kim olmak, ne ile nitelenmek istediğine dair tercih hakkını aslından yana ve olması gerekeni yapmaktan yana kullanabilsin.

Gerçekleştirdiklerimiz, emeğe bağlı anlam-değer edinmelerimiz, kendimizi nitelediklerimiz/ nitelendiklerimiz ile tanımlanmayı, başka bir deyişle de isme haiz vücuda gelmeyi hak edişlerde bulmaktaydık.

Anlam-değer yüklemleri edinmekte gerçekleşen, kendiliğin nitelendiği ile kendi olmaya açık varoluşta kim olabileceğimize dair söz hakkımız vardı. Kendi olmaya dair söz hakkını ise kendi üzerimizde taşıdığımız tanrısallar ile bulur iken yine tanrısallar ile kendi olmaya dair söz hakkını Tanrı ile ayrı olmadığımız gerçeğinde kullanabilme hakkımız vardı. Pişmanlıklar dahi bilfiil eylem varlığı olarak kim olamadığımız ile ilgili olup kim olabileceğimize dair görüşlerde, tercihlerde bulunabileceğimizin olanağını taşımaktaydı.

Kendiliğe nesne kılınmış olanların, gerçekleştirenlerin, karakter ve kimlik belirleniminde kendiliğe özdeş kılınmış olarak yüklem alınmış özdeşlikte ifade edilirken kendi olmak, yüklem belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Kendi olmaya dair cahilce verilen bütün cevaplar dahi kendiliğe nesne kılınanların yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğin ifade edilmesinin aracı kılınırken kendiliğin öznesinin yine kendilik olduğunun gerçeğini taşımaktaydı.

Kendilik -ben olmak- kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olur iken yüklem alınmış özdeşliklerde gerçekleşen değişimlerde gerçekleşmekteydi… ki kendi olmaya dair her niteleme değişler içinde kalıcı değildi. Bunun içindi ki Azazil, değişen öznelliğe binaen, mealen söylemek gerekir ise “Yollarına oturacak ve çoğunu yoldan çıkaracağım” demişti.

Demek ki onda öznelliğin bilgisi vardı ve insanı nasıl manipüle edeceğinin bilgisi ile kılgısal olarak varlık sahnesine şeytan olarak çıkacaktı. Vesvese ise tek silahı olmak ile beraber hem bir yapı bozumdu hem de olumsuz anlamda hakikatte örtük kılarken kötülüğe yönlendirici insanı kendisine ve yaratıcısına idrakte örtük kılıcı retorik bir yöntemdi.

İnsan! Seni sen kılan Tanrı iken sen O’nun kendisine yüklem aldığı yönde gerçekliği olan varlık iken Azazil denilen şeytandan daha şeytan olan ve nesnelerinde kaybolan nefsi emmarene sakın aldanma! Yüklem

aldıklarına dikkat etmek ile beraber kendi olmayı hangi aidiyet-tercih belirlenimlerinde bulmak istiyorsan o yönde kendini gerçekleştirmen gerektiğini de unutma! Anne, baba, mümin, münafık, şeytan, kafir, Kemalist, Kapitalist, Komünist, Arap, Türk, sanatçı, filozof, arif ve daha nicesi olmak, yaratımı eline verilmiş öznellikte varlık sahnesinde kendine biçeceğin roldür. Sen sonuçları olan bir dünyada sonuçlara göre de yaşa ki kendi olmayı özgürlüğünü sürekli kıldığın doğrultuda gerçekleştirmiş olasın.

Nesnel anlamda ne olduğun değil, gerçekleştirdiklerine bağlı olarak kim olduğun önemlidir. Her türlü günahın sebebi olsan da küfre varıp aslını unutsan da yeniden başlamak istersen eğer tövbe -özür- kapısı açıktır. Olay ve olguları metafizik bağlamlarında bilmekle varlığa tutunmakta yetinmeyip, bildiklerin doğrultusunda olması gerekenleri gerçekleştirerek kendine de tutunmayı unutmamalısın. Sen varlığının hem nesnesi hem öznesi kılınmış özerk varoluşta bütün olumsuzluklara rağmen yeniden yaratırken kendi olmayı sürekli kılabilensin. Tanrı'ya yani aslına bağlı olarak kendi olmayı yaşarken kendine cahil ve gayb kalıp da nankörlerden olma!

Bunlar zorlama değil, tekliften ibarettir. Sen nefsi emmare ile bildiğini okurken, kendini hakkı gereği hak ettiklerinde yaşamaktan mahrum kılma! Sonunda hak ettiğin kendin olmalısın, hak ettiğin diğerleri ile ortak gerçekleşen tinde diğerlerini de hak etmenin bedeli olan güzel ahlakı yaşamalısın! Bil ki nasıl yaşamakta isen sonuçta öyle muamele göreceğin varoluşta gerçekte kendin olabildiğin kadar muhatap alınacaksın.

***

Anlam-değer varlığı olmanın yolunda…

Varlık kavramı bütün kavram ve isimleri kendi anlam dünyasının altında toparlar iken karşıtı olduğu söylenen yokluk kavramı bir değilleme olarak itibarı düzeyde varlık kavramının karşıtı olarak bilgibilimsel anlamda kabul edilebilir olsa da yokluk kavramı varlığa dair altında toparlayacağı kavramsal olmaktan uzaktı… ki ontolojik olarak bakıldığında yokluk varlığın karşıtı olmaktan uzaktı. Yokluğun karşıtı yokluğun yine kendisi olup varlığa dair bir şey söyleyememek anlamını taşımaktaydı… ki söz konusu varlık ise yokluk kendisini yine kendisinin olumsuzladığı ironik bir içerikte usta karşılık görmekteydi.

İtibarı düzeyde yokluk, söz konusu varlık ise kendisini olumsuzlayan ussallığa haizdi… ki olmayana dair kullanılan yok kavramı ile karıştırılmamalıydı. Muhiddin Arabi'ye ait olduğu bilinen "Yokluğun yokluğundan halk eden…" ifadesinde belirtilen yokluk kavramı yokluğun varlık ile olumsuzlanması içeriğinde değil, yokluğun yokluk ile olumsuzlanması içeriğinde kullanılmıştır… ki bu anlamda yokluk içermeyen varlık olarak Tanrı için varlığından halk eden anlamında ifadede bulunulmuş olmaktadır.

Zaten Kur'an'da, yokluktan var etmiş olmaya dair hiçbir ifade olmadığı gibi Allah'ın nurundan hareket ile gerçekleştirdiği yaratım gereği beliren her ne ise onların Allah'tan olduğu gerçeği çokça ifade edilir. Yaratım yoktan değil, hakiki varlık anlamında Allah'ın varlığından paye almış olmanın sürekliliği içinde var kılınıyor olmakta gerçekleşendi. Doğada verili olan halk edilenler ve doğadan hareket ile insan tinine/öznelliğine dair hak edilenlerin zikredildiği Rahman suresi bu anlamda önemlidir. İnşirah ve Duha suresi de insan tininde gerçekleşenlerin dahi Allah'ın yaratım etkinliğinde gerçekleştiğinin gerçeğini ifade eden yönü ile önemlidir. Yaratıma dair ayetler yaratımın dışında olarak yaratan Tanrı'yı değil, yaratıma içkin yaratıcı olan Tanrı'yı ifade eden anlam

zenginliğine haizdir… "Siz atılmış bir meniden yaratıp da gören ve işiten kıldık…" denilirken de yaratıcıdan paye alınmış olarak var kılınmış olduğu ifade edilir. Yaratım içeriden hareket ile yaratıcının kendinden paye veriyor olması gerçeğinde gerçekleşmekteydi.

Sudur görüşü, yaratımı irade ediyor olarak gerçekleştiren Kadiri Muhtar -Eşari- görüşü ve yaratımı sudur görüşü izleğinde tecelli etmek anlamında yorumlayan Vahdet-i Vücud görüşü, yaratımın Allah'tan gerçekleşiyor olması anlamında önemliydi. Ancak, özü gereği nicel belirlenimli olan ve hareket beliriminde tümel niteliğe haiz Tanrı görüşünden hareket ile yaratımın Allah'tan olarak nicel belirlenimli gerçekleştiği gerçeği, tümel tanrı görüşü ile açıklanabilir değildi.

Her şeyi Allah ile aynılık düzeyinde özdeşlikte gören Vahdet-i Vücud dahi çokluğu bilgibilimsel bir yanılgı kılar iken ontolojik anlamda özünde çokluğu barındıran Tanrı'dan habersiz ironik bir durumda bulunmaktaydı… ki sudur, tecelli, kadiri muhtar vb. başlangıç tanımlamalardan farklı olarak artık hakikatten paye almış olmanın sürekliliğinde pay sahibi olmakta var olunduğuna dikkat çekmek gerekmekteydi.

Süreksizliğe bağlı gerçekleşen varoluş eşikleri (ereğe göre belirli kılınmış nedenler/ yasalar) zemininden hareket ile paye almış olmanın sürekliliğinde istidat -pay- sahibi olarak var olunduğu içindi ki hakikate örtük var olunmakta iken hakikati bilme olanağına doğmuş olarak yaratılmış olmaktaydık. Hakikati ussal anlamda bilebileceğimiz gibi keşfi anlamda bilmek de mümkündü ama keşfe us, usa da keşfi deneyim eşlik edebilmeliydi ki yoruma açık varoluşta yanlışa düşmeden gerçeği doğru bilmek olanaklı olsun.

Sudurcu veya tecelli görüşü ile bağıntılı olarak "Birden bir çıkar" görüşü izleğinde olan ve keşfi anlamda deneyimsel bilmeyi olanaklı bulan nice arif kişinin, keşfen nurların sınırsız çokluk içerdiği gerçeğine yakinen tanık olmaları dahi söz konusuydu. Buna rağmen formel mantığın

yetersizliğinde kalıp, talim ettikleri gerçekten uzak “Birden bir çıkar” anlamında görüş bildiriyor olmaları kabul edilebilir değildi. Âlemlerde görülen çokluk, yaratım nesneleri -mevcudat- her ne kadar arazi olsa da yani aslı olan Tanrı ile nedenini buluyor olsa da çokluk itibari anlamda arazi değil, yaratıcı tözün nicel belirlenimli çokluğu içermesinin sonucunda gerçek anlamda gerçekleşendi.

Ariflerin nurun çokluğuna dair tözsel keşfi deneyimleri, gerçeği yakinen -kesinlikte- deneyime açık olarak bulmanın olanağını gösterse de us ve dolayısıyla da kavramsal yaklaşımın eşlik etmediği deneyim, kör bakışı içermekteydi. Gerçeğin deneyime açık olmasına ve usun tahkike dair değerlendirmelere -eleştirel olmaya- açık olmasına rağmen pasif kalınmış olunması, anlamın yargısal anlamda kılgısal iken inandırıcılığında kalınmış/ kanılmış olmasından olsa gerekti. Şüphe ile başlayıp da eleştiri ile devam eden ussal yaklaşım, bilme de ilerlemenin gereği olarak ihtiyaç duyulandı.

Dil ve us dolayımında bilmenin, ontolojik ayrımda gerçekleşmesi gerekçesi ile hiçbir zaman gerçekliği vermeyecek olmasının kanısında bulunanlar, keşfi deneyimlerde doğrudan bilmenin olanağına rağmen, deneyimsel olana us eşlik etmediğinde bilmenin olanaklı olmadığına tanık olmuş değillerdi. Bilmede önemli olan: katmanlı olmakta gerçekleşen karşılıklı varoluşta ontolojik ayrım olsa da yine katmanlı olmakta öze bağlı olarak var olunmakta iken ayrı değil aynı da değil bağıntılılığında gerçekleşenlerin, bilme dolayımında yani bağıntılılığında bilinebilir olabilmesiydi… ki usun deneyime, deneyimin usa eşlik etmesi, şüpheciliğin arafından uzak, nasıl bilmemiz gerektiğini göstermekteydi.

Unutmamak gerekirdi ki her bilme dolayımlı bilmekti. Keşfi anlamda doğrudan bilmelerde dahi dil ve dolayısıyla da us, keşfi anlamda deneyimlenene eşlik etmekte değilse, ruhsal anlamda -can gözü ile- gerçekleşen duyumda dahi salt duyumun yargısızlığı sebebi ile bilmek

gerçekleşecek değildi. Ayrıca keşfi bilmek doğrudan kaynağından olmayıp, sadece rüyalara indirgenmekte ise rüya yoruma ihtiyaç duyar iken dil belirlenimli olması sebebi ile dolayımlı bilmekti… veya ruhani etkileşim sebebi ile melek veya cinlerden sebep gerçekleşmekte ise bunların -meleklerin- kısmi bilgileri veya -cinlerin- yanıltıcı yargıları sebebi ile gerçek tam içeriği ile bilinmeye bilirdi.

İlham dahi dil dolayımında gerçekleştiğinde bilmeye dairdi… yönelimsel ve eyler olduğu yönde bilfiil gerçekleştiğinde deneyime dair dolayımlı bilmeyi olanaklı kılmaktaydı. İlham bilfiil gerçekleşme olanağı olmayan ise itibar edilmemesi, gerçekten kopmamak için önemliydi.

Kaldı ki keşfi bilmekten farklı olarak katmanlı var olmakta ayrı değil, aynı da değil oluşta karşılıklı var olmanın olanaklı kılınmış olmasında: ussal, dolayısıyla da dilsel içerikte isim (niteleme ve en basit anlamda imgesine bağlı tanımlama) ve kavram (olanı gerçekliğinde görünür kılmanın ussal/ dilsel karşılayanı) ile dil dolayımında bilmek, ontolojik ayrımı ussal bağıntıda tamamlarken/ karşılarken olanaklıydı. Keşfi bilgiye usun ve bilimsel deneyciliğin sonuç verilerinin bilgibilimsel anlamda eşlik etmesi de gerekirdi. Ussal olana da keşfi ve bilimsel deneyciliğin tahkike açık yönü ile eşlik etmesi gerekirdi. Çoklu gerçeklikte beliren farklı perspektifler ve yöntemsel olmalara bağlı olarak da eleştirel olmanın korunuyor olması da gerçeğe giden yolda olması gerekendi.

“Allah yerin, göklerin ve arasındakilerin nurudur” denilirken yeri ve gökleri aydınlatan Tanrı anlamlı kılınmakta değildi… yerin, göklerin ve arasındakilerin hem öznesi olarak yaratanın Allah olduğu hem de yerin, göklerin ve arasındakilerin nesnesi olarak tözü olan Allah varlık mahiyeti gereği ile zikredilmekteydi. “O’nun nuru inci tanesine benzer” denilirken de özünde nicel belirlenimli olan bir Tanrı’nın olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Bu anlamda niceliği içermekten uzak, öte ve tümel tanrı görüşlerinin yeniden revize edilmesi şarttı.

Şeyhin (Arabi'nin) ussal anlamda latif zekâsı ile "Yokluğun yokluğundan var eden" gibi ifadelerde bulunur iken yokluktan değil de kendinden var eden Tanrı görüşünü öncelemesi önemliydi. Ancak, yokluk söz konusu ise Arabi ve izleğinde ardılı olanların kullandığı yok kavramı, itibari olmaktan ileri varlığa dair kullanılır olmuştur… ki "Mevcudat yok Allah var" veya "Allah'tan başka mevcut yok" ifadesi aynı değil ayrı da değil gerçekliğinden ve yaratımda başkası -özerk- kılmak ilkesinden uzak, aynılık düzeyinde özdeşlik ifadesinde Hakk ile halkı aynı kılmaya yönelik ifadelerde bulunulmuştur.

Spinoza töz içkin ve aynılık düzeyinde doğaya özdeş doğa tanrı anlayışı ile daha nesnel ve ussal olan bir tanrı tasavvurunda bulunur iken Arabi, aynılık düzeyinde doğaya özdeş daha öznel bir tanrı tasavvurunda bulunmaktaydı… ki hem tanrısal sıfatları hem de tanrısal isimleri ile yani öznel içerikte tümel olup biricik gerçekleşen belirlenimleri ile de aynılık düzeyinde özdeş olan bir tanrı tasavvuruna haiz görüş bildirmekteydi. Dilde indirgemecilik söz konusu formel mantık doğrultusunda gerçekleşmekte ise görüşün doğruluğunun doğrulanması elzemdi.

En basit anlamda: insan ölümlüdür öyle ise Sokrates de insan olduğu için ölümlüdür… formel mantığın kıyas-çıkarım (tasım) yaklaşımında insanın ölümlü olması referansından hareket ile çıkarımda bulunulur veya Sokrates'in insan olması üzerinden çıkarımda bulunulur. Ancak, nesnel anlamda ölümlü olmak haricinde, ölümün kendisi öznel anlamda ölümlü olduğumuzun kanıtı değildir ki ölümlü olmuş olalım denildiğinde formel mantığın yetersiz kaldığı gerçekler -olgular- ile karşı karşıya kalmış oluruz.

Bu anlamda ölüm eşiği deneyimleri, iç görüye dair keşfi deneyimler veya astral yolculuklar dikkate alındığında, ölümlü olma mantığının ne olduğuna dair yeniden görüş sahibi olmak gerektiği görülür. Vahiy bilgisi ile de belirtmek gerekir ise "Her kişi ölümü tadacaktır" denilir

iken tadılan ölüm olduğunda, formel mantık gereği ölümlü olmanın yanılgısında yaşandığı gerçeğine ayrıca dikkat etmemiz gerekir… ki formel mantık gereği yapılan her tasım, diyalektik veya deneyimsel anlamda tahkike ihtiyaçlıdır.

Arabi ve Spinoza'nın tanrı tasavvurlarına dair görüşlerini ussal ve keşfi anlamda tahkikini yaptığımızda, yaratımda başkası kılmanın olanağı içinde varoluş ayrı değil aynı da değil ilkesi gereği izafi ve yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde gerçekleşirken aynılık düzeyinde özdeşlik belirleniminde varoluş gerçekleşmekte değildi… ki Tanrı ve doğa veya Tanrı ve halk aynı olarak görülmüş olabilsin.

Formel mantık uzantısında doğa tanrı -panteizme- dair böylesi genellemeler basitlemeler iken içeriği hakikatten uzak olması sebebi ile düşüncede sapmalar yaşanır. Doğruluk payı olan basitlemeler ise indirgemeler olması anlamında hakiki anlamda içerikleri doldurulmadığında, anlayışımıza yardımcı olmaktan öte sınırlayıcı sloganlar olurlar. Bunun içindir ki teknik anlamda tek biçimli yalınkat ve doğrusal olan ayrıca diğer diyalektik oluş belirlenimlerinden uzak yanlış yöntemsel biçimlenen, anlamın doğasından uzak Hegel diyalektik yaklaşımına da dikkat etmek gerekirdi… ki Spinoza ve Hegel metafiziği, gerçek anlamda metafizik olmaktan öte, yanlışları içeren sanıya dair kurgul olmaktan öte değildi. Arabi ise kurgul olmaktan daha çok varlığa dair her belirlenimi aynıdır özdeşliğinde ele alırken yanlış sanıda kalmıştı.

Hegel yönteminde dahi kavramın aynılık düzeyinde özdeşlikte gerçekleştiği kanısı yerleşikti. Us ile öznellik dahi Aristoteles çizgisini koruyarak usçuların mantıksal yaklaşım biçimlerindeki farklılıklara (formel veya diyalektik) rağmen aynılık düzeyinde özdeşlik belirleniminde ele alınır. Tanrı dahi usa aynılık düzeyinde özdeş ustu ve ussaldı… ki özdeşlik ve farklılık veya özdeşlik ve karşıtlık bir yerden sonra aynılık düzeyinde özdeşlikte alınmaya başlamaktaydı. Kavramsal

anlamda aynılık düzeyinde özdeşlik ve yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerde varoluşun gerçekleştiğini bilmiş olsalardı; Tanrı'yı, varlığı, varoluşu, -olan biteni sadece aynılık düzeyinde özdeşlikte ele almaktan yana çekinir, itina gösterirlerdi.

Yokluk ise varlıksal karşılığı olmayıp da var olan değildi ki itibari anlamda dahi olsa varlığa karşıt kılınmış olarak diyalektik oluşa nesne kılınmış olsun. Belki itibarı anlamda varlığa karşıt kullanılır iken olumsuzlaması yapılmış olarak sadece varlığı onamanın bilgibilimsel, ussal bir nesnesiydi… ki varlık ve yokluk bu anlamda oluş kavramında buluşmayacak içerikte kullanımlarından yana dikkat edilmesi gereken kavramlardı.

Varlıkta karşılığı olmayıp da bilgibilimsel anlamda kabule dair ifade edilen varlık-yokluk karşıtlığının aşılmış birliği olan oluş kavramında buluşturulması: varlıksal karşılığı olmadığı gibi sadece kendini yüklem alabilen anlamın biricik doğasına aykırı bir yöntemde eytişimsel olmak, baştan hatalıydı. Kavramsal karşıt kıpıların birbirini içermesi değil de birbirine olay veya olgusu üzerinden bağlamsal olarak indirgenebilmesi kavramın içerik olarak izafi kullanılabileceği anlamını taşır. Bu anlamda karşıt kıpıların yeni bir kavramda aşılmış olarak olumsuzlanmasının olumsuzlanması kavramın kendinde değil, kavramın olay ve olguya dair bağlamsal ve bağıntısal kullanılmasında olanaklıydı.

Daha önceki kitap çalışmalarında buna dair geniş açıklamalarda bulunmuş olduğumdan üzerinde durmayacağım. Demek istediğim ise bilkuvve varlıkta ve bilfiil varoluşta karşılığı olup da gerçek olan, gerçekleşen her ne ise kavramsal olarak ifade edebilmek için doğru metafizik yaklaşıma ihtiyaç olduğudur… ki bu doğrultuda tahkike açık metafizik yapılması gerektiği kanaati ile metafiziği bilimsel nitelikte yapmak gerektiğidir.

Bunlar konuşulur iken arkalardan bir ses gelmekteydi. "Yeter artık soyutlar ile dünyayı anlama çabası… Gerçek elbet ussaldır ve kavram

elbisesi giydikçe görünür olur. Ancak, görmez misiniz dünyada olan biteni? Açlık, susuzluk, savaşlar, zalimliğin ve sapkınlığın sınır tanımadığı aymazlık. Huzura dair bitmeyen açlık. Mutluluk peşinden koşarken kaybolan, zulmün altında yitirilen insanlık.

Bunlara çözüm üretmek gerekirken soyut şeyler düşünmek de ne demek? İnsan gibi yaşamak için insana inmek de gerek.

Bunları duyan düşünür: "Bir bebeğin gözlerinde sadece var olmaya dair şahıs olmanın mahiyeti vardır. Perdesiz… sadece kendi için kendinden bakan bebeğin anlamdan yoksunluğunda dahi anlam vardır. Bilmeye dair insanlık serüveninde bilmeye, anlamaya dair çalışmanın doğası yatar. Unutkanlık hastalığına yakalananlarda görülen anlamsızlık, özel deneyime dair bellekten yoksun insanın anlamsız bakışları, insanın anlam-değer varlığı olarak yaratıldığının gerçeğine ayna tutar.

Bilmeden anlamanın olanaklı olmadığı, bilmeden ve anlamadan kendisine inmekte, içinde olmakta zorladığımız bir dünyada her şeye rağmen önceliğin ilimde olduğunu unutmamalı. Söylediklerinize elbet dikkat etmek gerekir ama sağlam bir zemin edinmeden ortak bir dünyada buluşmak orda dursun, insanlığa el uzatmanın zor olduğunu da bilmek gerekir. Bizler iyiliğin, doğruluğun timsali olsak da dünyanın diğer yönünde zalimlere karşı bir sözümüz olmalı. Yeni nesillere tutunacağı bir anlam-değer dünyası da bırakmalı. Bunu yapamazsak: zalimlerin kazandığı bir dünyada iblisler hüküm sürerken insanlığın masallarda anlatıldığı insansız bir dünyaya doğarız. Böylesi bir dünyaya doğmamak için evvela anlam-değer dünyamızın zenginleştiği bilmeye dair bütün alanlarda yürümeli değil koşmalı… zalim ve nankörlere karşı nasıl bir dünya kurmamız gerektiğinin metafizik aklını edinmeliyiz.

Bilgi bizlerde anlam-değer yükleminde meleke, ahlak, eylem belirlenimlerinde vücud bulur iken kültür ve medeniyette de ortak anlam-değer yükleminde gerçekleşen ilişkilerimizde vücud bulur. Bütün âlemler Allah'ın düşünce dünyasında ilmin bir sonucu olarak

vücud bulmakta, gerçekleşmekte iken anlam-değer yükleminden uzak kalmak bizler için ahmaklık olur… insan olmanın tinsel doğasından yitik, insansızlaşmaya başlarız.

Sadece olay ve olgunun ilminin de yeterli olmadığının idraki ile ahlak ilmine de vakıf olmak gerekir. Her vicdan taşıyan ve tevhid ehli olan can, güzel ahlak sahibi olarak bu dünyada tanrısallığa dair insan tininde eksik gördüğü adalete, ilme, şifaya, yoksunluğa vb. dair ne var ise tamamlamaktan yana mesuldür. Mümin halifetullahtır ve halifetullah olmaktan yana mesul kılınmış olmayı kabul etmiştir… ki hem kendini tanrısal olanaklarında gerçekleştirmeli hem de insan tininde eksik gördüğü tanrısalları tamamlamaktan yana emek vermelidir.

Elbette duygudan, iradeden, kendini hakkı gereği gerçekleştirmekten, güzel ahlaktan yoksun, insana yitik -insansız- kalmamalıyız. Her şeyden önce anlam-değer varlığı olarak bilmeye açık, insan olmaya devam etmeliyiz. Güzel ahlak da insan olmayı hak etmeliyiz. Hukuk devleti kurmak ile insanlığa insan olmaya dair nefes alacağı alan açmalıyız. Suçlular arayıp, günahlarımıza günah keçileri bulmak yerine, sorumlu -kılınmış- olduğumuz olması gerekenlerde kendi varlığımızı ve diğerlerinin varlığını, ilişki kurabilmeyi dahi hak etmeliyiz. Böylesi bilfiil hak edilen varoluşta, emek ile gerçekleştirdiklerimizde -özgür ruhlar olarak- kendimiz olabildiğimiz kadar Allah tarafından muhatap alınabileceğimizi de hep hatırlamalıyız.

Hatırladıkça da bilmeliyiz ki bu dünyanın ardından, ölüm ile doğacağımız gerçek bir dünya var. İlme ve ahlaka dair öz kendimize (ruha) kattıklarımız ile doğacağımız bir dünya var. Dünyada gerçekleştirdiklerimizin sonuçlarını temsil eden, tasvir etmekten yana bu dünyada iken yaratımına doğrudan katıldığımız bir dünya var. O dünya şimdi hazır dursa da gerçekleştirdiklerimiz ile biçimleniyor olması olanağında bizleri bekler. İlme ve ahlaka dair bizde vücuda

gelenler ile öznellikte/ tinde yaratıldığımız özsel kendilik alanında ilme ve ahlaka dikkat etmek gerektiğinin idraki ile yaşamak bizlere farzdır."

Vicdanlı olan her can ve tevhid ehli her mümin hem özsel kendilik alanında hem de ahiret yaratımına doğrudan katıldığı yaratım oluşunun sürekliliği içinde bulunduğunun idrakinde olarak yaşamalıdır. Sadece bu dünya için değil, öz dünyası ve ölüm sonrası gelecek dünyası için de yaşamalıdır. Bu dünyayı öz dünyası ve gelecek dünyasına göre belirli kıldığı araçlar üzerinden yaşamalıdır… ki İslam ile size teklif edilen de bundan ibarettir. Yaratılmış olanın, başkası olarak yaratılmış olmasının özerklik değerini koruyan yaratıcı için İslam, zorlama değil, tekliftir.

Yaratılmış olan için teklife binaen tercihte bulunmak sorgulama konusu olduğunda, tercih etme hakkının, üst gerçeklikten bakıldığında bir yanılsama olduğunu söyleyenler de olacaktır… ama tercih ediyor olmanın gerçeğini unutmadan gerçekliği bilfiil deneyimliyor olmanın gerçekliğinde var olduğumuzun da idrakinde olmak gerekirdi. Bilkuvve olan bilfiil bizden gerçekleşiyor iken gerçek, varlıksal anlamda bizim ile gerçek olmasa da bizden gerçekleştiği doğrultuda gerçekleşmekteydi. Bu âlemde görünüş bulmaktaydı. Gerçekleştiği içerikte deneyimlediğimiz tanrısal olanlar bizi kendimiz kılmaktaydı.

Olan bitene dair olanı eytişimsel anlayabilmek için bardağın boş tarafı belki gerekliydi. Bu, bizleri bardağın boş tarafına yöneltmiş olarak olumsuz anlamda ahlak geliştirmemiz anlamını taşımakta değildi. Önemli olan: bardağın dolu tarafını görmek ve görmekten de ileri dolu taraftan esinlenerek boş tarafı nasıl doldurmamız gerektiğinin idrakini de edinmiş olmaktı. Böylece Allah veya din, anne-baba, devlet, sorumluluklarından kaçıp da başarısız olan veya şımarık davranan insanın suçladığı günah sebebi olmamalıydı.

Bardağın boş tarafını doldurmaktan kastım: kendi gibi kılmak, tektip kılmak değil, ahlaki anlamda olması gerekeni yapmanın ne olduğunun

idrakinde olarak olması gerekeni gerçekleştirmekti. İlke gereği olması gerekenden yana tutarlı olduğumuzu gösterebilmekti.

Olması gerekeni bilfiil gerçekleştirirken Tanrı'ya yaratıcı etkinliğinde katılanlar, insan olmaya dair kendi olmayı hakkı gereği bulanlardı. Bu, zor koşullar ve söz konusu nefsi emmarenin kötücül doğası olduğunda elbette zordu. Zordu ama cehennemden kaçarak cennete gitmek mi vardı?

Yalnızca Tanrı'dan yardım isteyenler ve O'na yönelmiş olarak yaşayanlar, tanrısal olanları gerçekleştirenler gerçekte özgür olanlardı… ki var olmanın sorumluluğunu yüklenmiş olarak olan bitene ve varoluş nesnelerine aşkın kendi olmayı asıllarında bulmuşlardı. Kişiler veya belli çıkar grupları ile sınırlanmış olmaktan öte, üst ve evrensel gerçekte kendi olmayı özgürce yaşama olanağı edinmişlerdi. Anlam-değer varlığı olmanın yolunda insanın, aslı ile var olduğunun idrakinde olarak olan biteni değerlendirebildiği tevhid görüşü ve yaşam biçimi de vardı.

Onlar, batıla ve nefsi emmarenin tekbenci kötü doğasına rağmen insanca yaşamayı öğrenebilecekleri gerçeğe tutunmuş olarak insanca yaşamayı öğrenmeye açık duyarlılıkta var olanlardı. İnsanlığın, insanca yaşamanın örneği olan, hikâyesinde kendini de bulabileceği insanlara da ihtiyacı vardı.

Tehvid, Tanrı'nın hikâyesini yaşamda Tanrı-kul ilişkisinde canlı bulmaktı. Her şeyi hak görmek değil, olan biten üzerinden Tanrı'yı sıfat, karakter-kimlik belirlenimi olan isimleri ile müşahede edebilmekti. Tevhidin bilmeye dair ilmi ve pratik karşılığı olmak ile beraber tanrısal sıfat ve isimler; yaratılmış olanın da var olmasının gerçekleri iken yaşamsal/deneyimsel anlamda öznelliğin gerçeği olarak yaşanırken de kendi gerçekliğine uyanmak anlamında müşahede edilebilmekteydi. Tanrısallar, erek biçimsel olarak nasıl yaşanması gerektiğinin de ahlaki ilkeleriydi. İşte o müminler ki tanrısallara değer olmaları içeriğinde tutunurken ve onları hakkı gereği ereğinde güzel ahlak belirlenimli

olarak gerçekleştirirken bir var olma biçimi olan tevhid ile hem Tanrı'ya tutunmuş hem de varlığa tutunmuş olanlardı.

***

Yeni bir sayfa açmak…

Derler ki vaktin birinde görülmeyenleri gören, duyulmayanları duyan bir derviş yaşardı. Görülmeyenleri nasıl gördüğüne ve duyulmayanları nasıl duyduğuna dair ayrıntılı bir fikri olmasa da Allah'ın nuru ile bakıyor olduğundan Allah ile görüyor olduğuna vakıftı.

Bir ayette denir ki "Rahimlerde olanı Allah bilir." Bu ayet ile rahimlerde olanın bilinmeyeceği değil, Allah'ın nesnel yönü olan nur ile rahimlerde olanın bilinebileceği de anlamlı kılınır. Bir ayette de "Allah özleri bilir" denilir. Bu ayet ile de özlerin bilinmeyeceği değil, Allah ile yani Allah'ın nurundan hareket ile özlerin bilinebileceği de ifade edilmiş olur. Gaybı Allah bilmekteydi. O'nun diledikleri de O'nun bildirdiği kadar gaybı bilmekte veya gayb olanı müşahede edebilmekteydi. Buna dair olan ayet ile de belirtilen gayb olanın Allah ile bilinebilir olabileceğiydi… ki modern çağlarda kuantum mekaniğine bağlı olarak mühendisliğin gelişimi ile beraber eskiden gayba dair olan birçok şeyi Allah'tan istidat artışı gösterdiğimiz yönde bilmek olanaklı olmuştu.

Dünün sadece yıldızlara bakan insanı bugün yıldızların özünde nelerin olabileceğine dair fikirler ileri sürebilmekte. Uzaya çıkmanın hayal olduğu bir geçmişi geride bırakmış olup da uzaya yükselmiş olan insanlığın ortak hikâyesi içinde can bulmuş olmak ne güzeldi. Uzayda biyolojik yaşamın olup olmadığına dair araştırmalar yaparken yine Allah'ın nuru ile gaybı (bilinmez olanı) bilmeye çalışan bir insanlık vardı. Bilerek veya bilmeyerek Allah'ın bildiklerini yine Allah ile bilme olanağı içinde âlemlere açılan insanlık vardı.

Görülmeyenleri gören, duyulmayanı duyan derviş: öznel anlamda Allah'tan sonuç alarak keşfi anlamda bilme olanağı içinde iken geleceğe dair olarak bilimsel olanaklar dahilinde Allah'tan sonuç alan ve mühendislikte de sonuçları değerlendirebilen modern çağların

insanından uzaktı. Yakaza denilen uyanık görülerinin birinde, nurların gözü önünde eşleşir iken sarmal bir girdap gibi helezonik yapısal bir oluşta pencere açtıklarına tanık olmuştu. Kuantum eşleşmelerden hareket ile kuantum mercekleme yapmış olarak kuantum pencere açılabilir olduğuna tanıktı… ama onun gördüğü uzanacağı kadar yakin olan başka bir dünyanın toprağıydı. Artık, onun için uzaklar uzak değil, kendinde gerçekleşiyormuşçasına yakindi. Allah'ın inayeti ile gayb olan ne kadar uzak yer var ise bakabilme olanağında seyir etmekteydi.

O dervişin deneyimlediği gayba dair olan biten ne var ise kendine mahsustu… ki kendine mahsus olarak bildikleri elbette bilinmez olanın cazibesinden olsa gerek ki dinleyenlerini büyüleyen güzellikteydi. Ancak önemli olan onun nasıl gördüğüydü ki yarının insanları da milyonlarca veya daha fazla uzaklıkta olup da bilinmiyor olanları görebilsin. Dervişin yaşadığı uydurma olmaktan öte, özel bir deneyimdi… ama emsal olması yönü ile bütün insanlığın ufkunda gerçekleşmesi gereken olarak beklemekteydi. Nasıl yaşadığına dair bilgi edinmek bilimsel anlamda olanaklı olduğunda insanlık habersiz olduğu uzaklara kuantum mercekleme ile kuantum pencereler açabilirdi.

Tayyi zaman (az zamanda çok işler yapabilmek ayrıca özsel yazgıdan, zaman tasarımsal olan andan itibaren yeni oluşları olanaklı kılabilmek) veya tayyi mekân (ışınlanmak ayrıca kuantum kapılar açarak uzak yerlere gidebilmek) sadece evliya menkıbelerinde veya bilimkurgularda kalmamalıydı. Ussal anlamda bilinen doğanın değerlendirilmesi, metafizik anlamda varlığın değerlendirilebilir olması, teknik anlamda kullanılabilir bir doğanın insan idraki ve yaratıcı etkinliğinin önünde bulunması ayrıca sonuç itibarı ile özsel olan töze -nura- bağlı olarak yaratımın olanaklı kılınabilmesi, bilimsel gelişim evreleri olarak insan ufkunun geleceğinde nelerin olabileceğini de göstermekteydi.

Yalancı olup da sözde dervişler her devirde olacaktı ama gerçeğe dair deneyimleri olan insanlar da hep olacaktı. Bilim onların deneyimlerini

gerçekleştirme hayalinde olarak insanlığa büyük ufuklar verebilme olanağına haizdi. Yeter ki öznelliğin gerçeğinden kopuk salt nicel doğa yaklaşımında ısrarcı olmasın. Duyusal deneyime nicel belirlenimleri ile açık olan görüngüler dünyası görüngülere içkin olan ve aşkın duran öznelliğe de haiz olarak gerçekleşmekteydi. Bilimin kendi alanında kabuller skalasında yeni bir sayfa açması olanaksız değildi… olanaksız kılınmamalıydı.

***

Yeniden bilmeye çalışmak…

Şeyh Filibeli Ahmed'in Amak-ı Hayal kitabında Aynalı Baba, Elif mi noktadan çıkmıştır yoksa nokta mı Elif'ten çıkmıştır sorusuna muhatap olmuştu. Ele alınan bir bal mumu evvela noktaya benzetilir ve hemen ardından elif harfine benzetilir. Aynı töze sahip olanın aynılık düzeyindeki özdeş birliği böylesi anlamlı kılınır.

Ancak, söz konusu olan: nokta ve elifin aynılık düzeyinde özdeşliği ise bu Tanrı'da nurun kendinde varlık olarak şahıs -nokta- olması ve şahıs iken yaratıcı etkinlikte Tanrı olarak vücud bulması -elif olması- ile ilgiliydi… ki aynılık düzeyinde özdeşlik bu mertebede zaten olması gerekendi. Böyle olsa da söz konusu olan: noktadan kastın Tanrı olması, eliften kastın ise yaratılan olması ise nokta kendi olduğu durumda özde nokta olmayı korusa da elif olmakta iken yeni bir varoluş biçiminde artık nokta değil elifti. Nokta da elif olmadan önce elif değildi.

Zamansal anlamda yaratım katmanlı gerçeklikte zamansal ötelemede gerçekleşir iken yaratan ve yaratılan var olmayı hep ayrı değil aynı da değil oluşun içinde başkası olmakta bulmaktaydı. Ayrıca söz konusu olan noktanın elif olması yani kendine örtüsüz olduğu mertebesi değil de çokluk belirleniminde yaratımın gerçekleşmesi ise tözün ne olduğu, birliğin hangi noktadan başladığını bilmek adına önemli olmak ile beraber artık yaratılmış olan ve yaratan için aynı da değil olmakta kendi olmak, varoluşun kaderi olarak olması gerektiği gibi deneyimlenecekti.

Böyle olmak ile beraber nokta ve elif, kavramsal nitelikte Tanrı'ya ait olup yaratılmış olanlar için kullanılmaz… kullanıldığında ise itibari anlamda kullanılabilir olup yaratılmış olan ile yaratan arasındaki birliği anlamlı kılmak için kullanılabilir… ama böylesi durumda dahi yaratılan ve yaratan arasında aynılık düzeyinde gerçekleşen özdeşlikteki birlik değil, yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen birlik vurgulanacak

biçimde kullanılması gerekir… ki gerçekte olan ne ise yansıtılmış olarak bilmenin konusu olsun.

Yaratmak, kendinden yaratıyor olarak gerçekleşir iken hem kendi olmaya hem de başkasını var kılmaya yeterli olmakta gerçekleşebilecek olandı. Yaratıcı özne kendi varlığından yarattığı anda yarattığına içkin olduğu gibi yarattığını dışsal olarak da kendinde bulmuş olarak kapsayıcıydı. Böylesi kapsayıcılıkta yaratan ve yaratılan içsel ve dışsal anlamda öznel ve nesnel belirlenimlerde katmanlı oluş içinde bilfiil var olmakta iken ayrı değil aynı da değil oluşun içinde karşılıklı var olabilmekteydi.

Yaratımda esas ilke başkası kılmak iken her var olan; yaratıcıdan aldığı paye gereği ayrı değil iken başkası olmanın belirlenimlerinde aynı da değil olmakta yaratılmış olarak kendi olmayı bulmaktaydı. Yaratımın sürekliliği içinde kendi olmayı, süreksizlikte gerçekleşen varoluş eşikleri zemininden hareket ile bulur iken neden bağıntılarında mümkün kılınmış ölçülülüğü/ ölçüyü barındırıyor olarak var olabilmekteydi. Bu anlamda ussal olduğu kadar, tanrısal sıfat ve isim belirlenimlerini yaşarken deneyimleyen olarak özne olmayı da istidadı kadar içermiş olmakta var olmaktaydı. Yaratımın hep içeriden hareket ile gerçekleşiyor olmasından da bakıldığında yaratıcı özne yarattıklarından uzak değil, bilkuvve ve bilfiil yaratım etkinliğinde yarattıklarından ayrı değildi.

Yaratmak ile beraber özde gizil kalan, içkin olan ve evvel olan yaratıcı, yarattıkları üzerinden ayrı olmadan ve karşılıklı varoluş ilişkisinde aynı da olmadan tanrısal sıfat ve isim belirlenimleri ile kendini gerçekleştirmekteydi. Yarattıkları ise kendilerine içkin olan Tanrı'ya varlıksal anlamda da içkin var olmakta iken katmanlı oluştaki kapsayıcı varoluşta O'na dışsal olduğu gibi O'nu dışsal olarak tanrısal belirlenimlerinde seyir etme olanağına da haizdi. Özde içkin iken gizil duran ve evvel olan Tanrı, yaratımda ve yarattıkları üzerinden

gerçekleştirdiği tanrısal sıfat ve isimlerinde hem kendini ereğinde gerçekleştirir iken hem ahir kılmakta hem aşikâr olmakta hem de çokluk ilişkisinde dışsal anlamda seyir ettirebilmekteydi.

Tanrısal olan Evvel ve Ahir isimleri zamansal içerikte olup Batın ve Zahir isimleri ise Evvel ve Ahir ismi ile beraber Tanrı'nın varlıksal belirlenimleri olduğunu işaret etmekteydi. Bu isimler, duyusal dünyaya -görüngülere- yani nicel belirlenimli dünyaya bilkuvve içkin ve bilfiil aşkın olup da metafizik olan üst bir gerçekliğin belirlenimi de olan kavramlardı… ki bu anlamda Tanrı bilinebilir ve bilinmesine bağlı olarak da görülebilir olandı.

Katmanlı varoluşta yarattığına içkin yarattığının evveli -başlangıcı- olan hem daim yaratım etkinliğinde hem de yarattıkları üzerinde tanrısal sıfatları ile belirir iken ahir -son- olarak sibernetik döngüsellikte ereğinde görünüş bulmaktaydı. Batın (gizil) olması, katmanlı varoluşta yaratımın doğası gereği gerçekleşen gizil kalma durumunu belirtir iken zahir (aşikâr) olma ise yarattığı mekâna aşkın eylem sahibi olarak mekânda gerçekleşen zamansal oluş üzerinden biricik olan tanrısal sıfat ve isimlerde görünüşe geldiğini işaret etmekteydi.

Yaratımın nasıl başladığına dair Sudur görüşü her şeyin Tanrı ile başladığının anlamını taşır. Elbette böyledir. Böyle olmak ile beraber başlangıç var ise zamansal olmak da vardı… ki yaratım başlangıcı olandı ve başlangıcı olan ile beraber Tanrı da Tanrı olmaya dair bir başlangıca sahipti.

Evvelde (başlangıçta) kendinden yaratıyor olarak var kılmanın nasıl gerçekleştiğine dair görüşler olsa da modern bilimde Büyük Patlama teorisi de yaratım temelli düşünülmese de evrenin nasıl başladığına dair görüş bildirir. Evrenin Büyük Patlama ile başlaması veya birkaç büyük patlama ile başlamış olması elbette olabilir. Bu patlama değil de kudret sahibi Tanrı'nın kudretinde, nurunda, kendinde coşkunluk göstermesi ile yaratımda bulunmasından öte değildi.

Farz edelim ki büyük patlama değil de yer yer patlamalar ile yaratım başlamış olsun. Bu, coşkun olma belirleniminde -heyecanında- yaratımın başlamış olduğu anlamını da taşırdı. Salt nesnel başlamış olan başlangıç -köken- teorisi öznellik içermediği sürece, eksik bir görüş olmaktan öte değildi. Farz edelim ki Tanrı, kudret belirleniminde nebulalarda gerçekleşen yıldız doğumları gibi bir yöntem ile de nurunu organize ettiği farklı enerji formasyonlarında -açılımlarda- enerji fırınları yaratmış olarak da yaratıma başlamış olsun… veya başlamış olan yaratımı sürekli kılmakta olsun. Bu, yaratıma dair bir başlangıcın -nedenin- olması sebebi ile köken, başlangıç arayışını doğal kılar.

Başlangıca -yaratıma- dair birçok görüş olabilir ama bu, yaratımın zamansal anlamda bir başlangıç anının olduğunu ve tözsel bir kaynaktan hareket ile başladığı gerçeğini de kabul etmeye eyler. Düşünce neden arayışında ussal iken başlangıcı özdeş kıldığı bir ana ve töze doğru kabule eyleyen oluş içinde gerçekleşir… ki ilk filozofların ve sonrasında gelen İslam filozofların en temelde yaslandıkları gerçeklik ilk neden -töz neden- anlamında olması gerekli (Vacib-el Vücud) olan Tanrı'dan başkası değildi.

Neden arayışı, hep bir önceki başlangıç noktasından hareket ile kökene, başlangıca bağlı olarak anlam arayışı, anlamlı kılma çabasıdır… ki elbet yaratımın doğasını yani bilinebilir kılacak metafizik belirlenimlerini bilir isek başlangıcı da olduğunun kabulü ile öncesi ve sonrasına bağlı olarak varoluşa dair yeniden yeni şeyler söyleyebilirdik. Yaratımın, öncesinde bilkuvve Tanrı ve sonrasında bilfiil Tanrı olmaya dair gerçekleştiğinden baktığımızda da tercihe bağlı bir yaratımdan daha çok kendini gerçekleştirme olanağına bağlı gerçekleşme erki -iradesi- göstermek ile yaratımın başladığını ve sibernetik ussal olmaya bağlı olarak gerçekleşmeye devam ederken yaratımın tercihler içermiş olmayı da içerecek biçimde gerçekleştiğini ereksellikten, çeşitlilikten, çokluktan ve diyalektik oluştan hareket ile gözlemleyebilmeliydik.

Katmanlı oluş içinde yaratım, hep içeriden hareket ile Tanrı'dan -nurdan- ve Tanrı'nın tanrısal olanaklarından paye alıyor olmanın gerçeğinde başkası kılınmış olarak pay sahibi olmakta gerçekleşiyordu. Anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, izafi-indirgeme, karakter-kimlik, vb. metafizik belirlenimlerinde yüklem alınmış özdeşlik ilkesi gereği gerçekleşmekteydi… ki teo ontolojik içerikte metafiziği yapıldığında varoluş; kaynağından, asli kökten hareket ile hem daha doğru okunabilirdi hem de kaynağından hareket ile daha iyi nasıl olabileceğine dair yeniden düşünme olanağı bulunabilirdi. Teo ontolojisi olmayan varoluşa dair her görüş, Tanrı'ya yitik eksik bir görüş olmaktan öte durmaz.

Yaratım yüklem alınmış özdeşlik belirlenimlerinde gerçekleşir iken olanaklar bağlamında gerçekleşen her yüklem tanrısal olmak kaydı ile zatını belirli kılmakta değildi. Zatın bilkuvve iken bilfiil kendinden olarak gerçekleştirdiği olanakları, aynılık düzeyinde özdeşlikte değil de yüklem alınmış özdeşlikte yüklem alıyor olması, var olmanın olanakları olarak yüklemlerin gerçekleştiğini göstermekteydi. Hayat, irade, ilim, görme, duyma, kudret (güç yetirebilme), bunlar zatı ile aynı değil, var olmaya dair yüklem alınmış olanaklardı… ki zat ile aynı değil ama ayrı da değil olmakta yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşmekteydi.

Zat diriydi, görendi, duyandı ve dirilik hariç diğer yüklemler zatta varoluşa dair yüklem alınıyor olmanın değişmez -tanrısal- olanakları olarak gerçekleşmekteydi… ki yaratımda dirilik dahil olmak üzere diğer yüklemler, birçok biçimde gerçekleşme olanağında varlık sahnesinde pay alabilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Tanrısal karakter ve kimlikler de yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşmekteydi. Paye almanın olanağı dahilinde varlık sahnesinde mevcudatta gerçekleşmektelerdi.

Yaratım öncesinde yaratılan olanak ve var olanların olmadığı gerçeğinden bakıldığında Tanrı'nın, bilkuvve Tanrı olma olanağına sahip

olsa da bilfiil daha Tanrı olmadığı gerçeği söz konusu olur. Kendi varlığında varlık olmaya özdeş bulduğu nesnel (nur) ve öznel (şahıs) olmanın aynılığında kendi varlığının, yaratmadan önceki durumunda yalnızlık olduğu gerçeği yadsınamaz. Gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak yüklem almaya açık oluş içinde kendi olmaya açık olmak, her anlam-değer yükleminde kendi olmaya -kendine- doğuyor olmak ve yaratımdaki çeşitlilik ve çoklukta ayrıca yarattıkları ile ilişkilerde bu varoluş durumunu sürekli kılıyor olmak söz konusu olduğunda, geride bırakılan yalnızlık ile beraber yaratımın ne için olduğu ve ne için sürekli kılınmış olduğunu da görmüş olmaktaydık.

Elbette yaratım birbirini olumlayan karşıtlar (çiftler), birbirini olumsuzlayan karşıtlar (yadsıyan) vb. bağıntısında ve ilişkisinde gerçekleşmekteydi. Katmanlı var olmaya, erek belirlenimli nedenlerin belirli kılınmış olmasına ve diyalektik oluşa bağlı olarak da aynalaşmaya dair spekülatif gerçekleşmekteydi… Böylesi katmanlı ve girift varoluş içinde yüklem alıyor olabilmenin olanağı içinde özgünce ve özgürce kendini kıldıkları/ olduklarına dair yaratıyorken yaratmaktan vazgeçilebilir miydi?

En basit anlamda dil dahi sadece iletişimin aracı olmayıp sonsuza açılan bir kapı misali anlam-değer yüklemleri alabilmenin olanağı içinde gerçekleşir iken yaratıma dair böylesi olanak bırakılabilir miydi? Bizler dili bırakmıyor iken yaratımın sınırsız olanağı dahilinde yüklem almalara açık olan Tanrı, tanrı olmayı, yaratmanın heyecanını bırakabilir miydi? Elbette hayır. O yaratımı bıraktığı an o andır ki bu yazılar dahi hiç yazılmamış gibi hiçliğe katılır.

Tanrı için yaratmak, tinsel anlamda olanakları dahilinde kendi olmaya dair gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak gerçekleştirdikleri üzerinden kendini kıldıkları ile de yaratabilme olanağıydı… ki yaratmaktan bahsetmekte isek Tanrı’nın tanrı olmaya başladığı yani kendini Tanrı kıldığı bir anının da olduğundan da bahsetmiş oluruz.

Tanrı'nın nasıl yaratmaya başladığı önemli olsa da Tanrı yaratmaya başladığı andan itibaren kendisi ile yaratıyor olarak her yarattığının başlangıcı yani evveliydi. Bunun ile de kalmaz kendinde ezeli ve ebedi olması sebebi ile şahıs olarak üç zamanlı varoluşta kendi olmayı buluyor olsa da kendinde yaşı olmayandı. Yarattığı andan itibaren Tanrı olma karakterinde görünüş -vücud- bulduğunda yani tinsel anlamda Tanrı olarak gerçekleşme olanağı bulduğunda yarattığı ile bağıntılı zamansal olmayı da bulmaktaydı… ki bu Tanrı'nın yaşı var mıdır sorusunu da sormayı icap ettirir.

Kendinde ezeli ve ebedi olarak yaşı olmayan Tanrı kendinden yaratırken kendinden yana eksilmeden katmanlı varoluşu olanaklı kılar iken yaşlanmayandı ama yaratım ile beraber artık O'nun da Tanrı olma olanağının açık olması sebebi ile Tanrı olmaya dair yaşı olmaktaydı… ki bilimsel rivayete göre kâinatın on dört milyar sene yaşı olduğu söylenmekte. Bu rivayetin doğru olduğu kanaatine katılmasam da bu rivayeti esas alırsak eğer yaratmaya başlamak ile beraber Tanrı'nın Tanrı olma yaşının da on dört milyar olduğunu söyleyebiliriz.

Tanrı'nın yaşının ne olduğu sorusu: Tanrı olma belirlenimleri ile kendini deneyimlemeye açık var oluş içinde kendini kıldıkları/ oldukları ile yaratmaya da açık olabilmenin olanağında süregelen deneyimin de ne kadar zamandan beri devam ettiği/ etmekte olduğunun sorusuydu. Gerçekleştirdiklerine bağlı olarak Tanrı olmanın olanaklarında kendini keşfetmenin, olanaklarında bilmenin süregelen yaratım ile bağıntılı gerçekleştiğini de bilmek gerekirdi.

Ancak, kendinden yaratım ile beraber gerçekleşen katmanlı varoluşta zamansal anlamda yarattığını önünde bulmak ve ilerisinde olmak söz konusu olduğunda, Tanrı'nın zaman genişliğinde yaratılmış olmayı, hep olmuş bitmiş olmakta bulan yaratılmış olanlar için, Tanrı'nın gelecek belirlenimli olması kaçınılmazdı. Zaten erek olarak hep yöneldiğimiz Tanrı söz konusu olmakta ise yönelim gelecek belirlenimli iken Tanrı,

özne olmanın yönelimsel doğası gereği hep gelecek belirlenimli olarak önümüzde durandı.

Neden Tanrı'nın yaratmaya başladığından beri elbette Tanrı olmaya dair yaşı vardı ama erek Tanrı olarak zamansal anlamda yarattıklarının ne kadar ilerisinde bulunmuş olarak Tanrı olmaya dair yaşının ne olduğu belirsizliğini korumaktaydı. Bu, varlık sahnesinde bizler gibi kısacık zamanlarda var olan yaratılmış öznelerin, var olmaya dair deneyimlerinde Tanrı'yı anlamaya dair yetersizliğini gösterse de tarih öznesi olarak miras sahibi olması bağıntısında yaratıma ve bilgiye dair insanlık birikimi ile her dem Tanrı'yı anlamaya daha yakin oluş içinde bulunduğumuz gerçeğine gafil kılmamalıydı.

Yaratıcı olarak katmanlı yaratmakta iken yarattıklarını hep önünde bulan Tanrı, evvel belirlenimli olmak ile beraber ahir belirlenimli olarak gelecek olarak hep önümüzde bulunandı… ki şimdi ve burada gerçekleşen ne var ise öncesinde yaratılmış olanların sonucu olarak varken ve Tanrı'nın "Ol" dediğini zamansal oluş içinde olmuş bitmiş olanın sonucunda var olduğunu buluyor iken gelecek belirlenimli olarak yarattıklarının hep önünde olan Tanrı teorisi -görüşüme- göre Tanrı, hem yarattıklarına içkin yaratıcı belirlenimindeydi hem de yarattıklarının ne kadar zaman önünde olduğuna bağlı olarak o kadar Tanrı olma yaşında bulunmaktaydı. Bu anlamda Tanrı'nın Tanrı olma yaşına dair kaç yaşında olduğunu bilmek imkânsız değilse de zordu.

Yaratım hep olmuş bitmiş olmakta var olmak anlamını taşır iken Tanrı'nın geçmişe dair evrensel zaman belleğinde -anılarında-, varlığından alınan paye almış olmanın canlılığında var olmaktaydık. Zamansal olarak hep önümüzde -gelecek belirlenimli olarak bulduğumuz Tanrı, geçmişinde yarattıklarına, yaratıma dair deneyimlediklerine, tinsel anlamda bilfiil yeniden yaratıma dair dokunabilme olanağını kendinde bulabilmekteydi. Yaratım söz konusu ise Tanrı'nın geçmişi, yaratıma dair geçmiş bir deneyimiydik.

Söz konusu yaratım ile beraber yarattıklarının zamansal anlamda hep ilerisinde gelecek belirlenimli Tanrı olarak var olmak ise Tanrı'nın yaşına dair ussal bir çıkarımda bulunmak olanaklı değildi… ama keşfi anlamda bunu kendisinden kaynaklı olarak bilmek ve bilineni ussal kılmak olanaklıydı. Zamansal anlamda var olmaya dair yeni bilgiler edindikçe de Tanrı'nın yaratım ile başlayan Tanrı olmaya dair yaşını, usun eşlik ettiği bilimsel yaklaşımda bilmeye yakın olabilirdik.

Sonsuzluk uzayında evrenin sınırları daha tam anlamı ile bilinmiyor iken başka evrenlerin de olup olmadığına dair tam bir delilimiz de yokken ayrıca yaratım ile beraber yarattığına hep önsel olarak gelecek belirlenimli olmakta iken Tanrı'nın yaratmak ile beraber Tanrı olmaya dair yaşının kaç milyar veya milyar üstü olduğuna dair kesin bir rakam vermek, bugünün bilmeye dair koşullarında olanaklı değildi. Ola ki keşfi anlamda birine Tanrı söylemiş olsun. Ola ki gelecekte bunu bilmeye dair olanaklar edinilmiş olunsun… bunu bilmeye dair makro ölçekte birçok bilinmez olmasına rağmen hem matematiksel çözümlemeler hem de bilimsel yeni bulunan bulgular ile bilmeye dair bir kanaat oluşsun… öyle ise bilmeye açık bir konuyu bilmek te gerçekleşmiş olur.

Bu anlamda Tanrı'nın yaratıma dair deneyim olanağını da zamansal anlamda bilmiş olurduk. Önemli olan Tanrı'nın Tanrı olma yaşını bilmek değil, Tanrı olma yaşını bildiğimizde yaratıma dair deneyim yaşını bilmekti ki yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşen değişimlerde deneyime açık oluş içinde var olabilmesini kendimiz ile kıyas edebilelim… ki böylece sınırsız deneyim olanağına haiz olan Tanrı ile sınırlı deneyim olanağında var olan bizlerin deneyim farkını idrak edebilelim.

Sınırlı deneyim olanağında var olsak da ayrı değil aynı da değil olmanın bağıntısında O'dan alınan tanrısal olanlara dair paye ile O'nu bilmeye ve anlamaya dair açık olanağa haizdik. O'nu sınırsız deneyim olanağında bildikçe de Tanrı olmaya dair biricikliğinde daha doğru

anlayabilirdik… ki anlamaya açık oluş içinde bizleri nelerin beklediğini bilmeye dair de kanaatlerimiz olabilirdi. Ayrı değil aynı da değil oluşun içinde bilinmesi olanaklı olanı anlayabilmek de olanaklı iken zamansal deneyim farkını aşarak huzura varabilmenin olanağında O'nu O'ndan dinleyerek bilme ve anlama olanağına da haizdik.

Yaratımın elbet başlangıcı vardı. Başlangıcından itibaren yaratmak ile beraber Tanrı'nın da Tanrı olmaya dair yaşı ve deneyime dair -bitimsiz- zamansallığı vardı. Varlık sahnesinde içkin olmaya bağlı gerçekleşen daim yaratımın sürekliliğinde ve enerjinin doğası gereği devinimde olduğu da düşünüldüğünde en temelde nur olan Tanrı'da yaşlanmanın olmadığını söyleyebiliriz. Yaşlanma belirtisi yani kendinden eksilmeye dair bir belirtinin olmadığı gerçeği ile de yaşlanmayan Tanrı'nın yaratmak ile Tanrı olmaya dair bir yaşının olduğunu söyleyebiliriz.

Bunlar haricinde Tanrı'ya dair zamansal oluşu ile ilgili, özne olmak yönelimsel gerçekleşir iken zamansal olmayı içermekteydi. Gerçekleştirdiklerinin öznesi olan için özne olmak ise sibernetik ussal belirlenimde bilinçli olarak üç zamanlı gerçekleşmekteydi. Bu anlamda yaratıcı özne olarak Tanrı daha önceki kitap çalışmalarında belirttiğim gibi üç zamanlı var olan yaratıcı özneydi. Yaratım ile beraber anlam-değer yüklem almak da öznelliğin bir olanağı iken bu da Kur'an'da vahiy ile sabit bir gerçeklikti. Kur'an'da Tanrı'nın sıfat ve isimler beyanında, betimleme dolayımında ifade edilmiş iken Tanrı yüklem almaya açık olarak kendini kıldıkları/ oldukları beliriminde hep yeniden kendi olmaya açık bir varoluşta bulunmaktaydı. "Her daim yeni bir tavırdayım" ayeti bu gerçeği ifade etmekteydi.

Tanrı'nın sıfatları öznel yüklemler olarak var olmanın yüklemleriydi. Tanrı'nın isimleri de var olmaya içkin karakter belirlenimleri olarak var olanlarda gerçekleşmekteydi… ki varlık sahnesindeki çeşitlilik ve çokluk, ilişkilerde bilfiil gerçekleşen tanrısal sıfat ve isimlerin farklı biçimlerde, renklerde gerçekleşebilmesinin olanağı olarak

gerçekleşmekteydi… ki Tanrı yarattıkları üzerinden her sıfat ve ismi ile farklı biçimlerde tavır belirlenimli yani varoluş biçimli olarak gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. İlahi isimlerin yani karakter-kimlik yüklemlerinin ve ereğe bağlı gerçekleşmesi istenen anlam-değer yüklemli amaçsallığın çokluğu yaratılmış olanların tür ve cins olarak çoklu olmasını da gerekli kılmaktaydı… ki Tanrı'da olanın yarattıkları üzerinden farklı biçimlerde gerçekleşmesi olanaklı olabilsin.

"Her daim yeni bir tavırdayım" ayeti: Tanrı'nın öznel zamansal olarak üç zamanlı olduğu gerçeğini de göstermekteydi. Yeni tavır, bir öncesinde eski tavırların olduğu gerçeğini işaret etmekte olduğu gibi tavırda bulunma yönelimi de gelecek belirlenimli özne olduğunu işaret etmekteydi… Tanrı hep yeni bir tavırda iken tavırlarının sonucu olarak açık olan yaratım belirlenimleri zamansal oluş içinde gerçekleşir iken Tanrı'da gerçekleşenlerin sonucunda olarak var olmak yani yaratılmış olmak, olmuş bitmiş olanı var olmakta bulur iken gerçekleşmekteydi.

Zaman Tanrı'nın yaratıcı etkinlikte fail olmasının sonucunda gerçekleşir iken öznel zamansal olduğu kadar, süreksizlik içinde varoluş eşikleri veya ardışık hareket belirlenimlerine bağlı olarak nesnel anlamda ussal gerçekleşenin, us sahibi kılınmış özneler tarafından ussal karşılanıyor olmasında aşikâr olmaktaydı. Varoluş zamansal olmanın doğası gereğinde gerçekleşir iken zaman bizler için önceden var olanın sonucunda var olmak anlamını taşır iken hep olmuş bitmişin sonuç belirlenimi olarak yaşanmaktaydı. Olmuş bitmişe doğru giderken de gelecek olarak karşıladığımızdı. Katmanlı varoluşta yaratıcı özne için yaratmış olduğu hep önünde olarak bulduğu idi… ki yaratılmış olmanın sürekliliği içinde yaratılmış olup da olmuş bitmiş olana doğru hep seyir etmekte olarak zamansal kılınmış olanları karşılıyorduk.

Yaratım bağıntısından kopuk olarak zamanı ele aldığımızda, zamanın sadece öznellikte gerçekleştiği yargısı ile doğada zamanın olmadığını da belirtmek, kaçınılmaz bir yargı olarak bilincimizin önündedir. Çünkü

doğada geçmişin hep geride bırakılmış olarak olmadığı, geleceğe doğru eş zamanlı bir akışın içinde iken de geleceğin olmadığı hep anda kuruluyor olduğu söylenmekteydi. Bazıları için ise geçmişin şu anda hazır olduğu ama geleceğin hazır olmadığı ve hep şimdi kurulduğu teorisi bazıları için ise hem geçmişin hem de geleceğin hazır olduğu bir oluş içinde anı yaşadığımız teorisi zaman teorileri olarak duyduklarımızdı. Ancak bu teoriler: yaratım ve katmanlı varoluş perspektifinde zamanın ne olduğu ve nasıl gerçekleştiğine dair bir şey söylemekte değillerdi.

Hep bir önce gerçekleşenin deneyimleniyor olması ve hep bir önce gerçekleşenin sonuçlarını yaratım anı olarak buluyor olmak ve bir önce gerçekleşenlere yönelmiş olarak varoluş nesnelerini belirli kılıyor iken kendilik -ben olma- bilincinde yönelimsel var olmak, hep olmuş bitmiş olanın sonucunda var olmaktı… ki var olmak, zamansal bir yanılgı mıydı? Elbette hayır. Her yaratım olmuş bitmiş olmakta var olmak anlamını taşısa da Tanrı'nın hakikatinden alınan paye gereği ile gerçek olmayı bulmakta iken varoluş gerçekti. Yaşamak gerçekti. Gerçek kılınan her ne ise olmuş bitmiş olmak içinde deneyimleniyor olsa da gerçek olan var olmaktı. Vardım, gerçektim ve gerçekliği olmuş bitmiş olmak içinde görünüşe gelen belirlenimlerinde deneyimliyor olarak gerçeği karşılamakta ve gerçeğe katılmaktaydım.

Böylesi varoluş içinde mekâna, zamana, metafizik diğer kavramlar ile olan bitene dair birçok şey söyleyebilirdik. Ancak, her şey sadece ölçü, yasa ve ilke belirleniminde ussal gerçekleşmekte değil, öznel anlamda deneyime açık gerçekleşmekteydi… ki insanlık, âlemlerin varoluşuna dair ortak bir teori geliştiremediği gibi halen tinsel/ öznel olanın varoluşunun nasıl gerçekleştiğine dair gerçek ile bağıntılı bir teoride de bulunmakta değildi. Yaratımın, canlılığın, suyun vb. varoluşunun sebeplerini hep dışarıda ararken özden hareket ile gerçekleşen yaratımda aramakta da değildi.

İnsanlık, yaratımın değil de nesnel anlamda varoluşun özden hareket ile gerçekleşebildiğine dair kısmi olarak haberdar olsa da özün canlı ve şuurlu olduğunun gerçeğine ne kadar açıktı ki özden hareket ile yaratımın gerçekleştiğinden haberdar olmuş olsun? Öz -nur- bizatihi yaratıcı özne olarak, öznel ve nesnel anlamda her ne ki görünüşe gelmekte, vücud bulmakta ise yaratıcısıydı. Kendi varlığından hareket ile var kılmakta idi. Bütün mekânların mekânı olarak kapsayıcı iken kendinden uzak kılmadan bütün varlık alanında gerçekleşenlerin failiydi… ve buna dair bir teori olarak tevhid ilkesi, insanlığın ihtiyaç duyduğu yerde beklemekteydi.

Hem nesnel olanı hem de öznel olanı içerir iken nesnelliğe aşkın varoluşta tevhide ihtiyaç vardı. Hikmete tanrısal olanı bildikçe vakıf olmak ile tanrısal pencereden bakarken, Tanrı'nın nasıl, ne için düşündüğüne vakıf olarak ne olunduğuna dair yeniden bakmak, metafizik görü sahibi olmak gerekirdi.

Sebep-sonuç bağıntısında olan biteni ayrışık, art arda ve birbirine dışsal bilmeye çalışır iken sebep-gerekçe bağıntısında da dışsal olanın belirleyici olduğu kanaati ile öznelliği anlamaya çalışmakta idik. Özden hareket ile yaratım gerçekleşir iken ereğe bağlı nedenlerin belirli kılınması oluşu içinde varoluşun, sebep-gerekçe değil de gerekçe-sonuç belirlenimlerine bağlı olarak gerçekleştiğini de göz ardı etmemek gerekirdi. Ussal olarak bilmeye çalıştığımız bir evren içinde de duyusal ve ussal deneyimden daha çok irade ve duygusal deneyime açık varoluş içinde seyir ettiğimizi de unutmuştuk. Bilimsel paradigmaya uygun olarak sebep-sonuç veya sebep-gerekçe gibi ara nedenlere ihtiyaç olduğu gibi hem metafizik (bilkuvve varlıksal ve bilfiil varoluşsal olup da ussal olarak kavramsal belirlenimli) hem de tevhid içeriğinde (tanrısal sıfat ve isim belirlenimli) bakışıma ihtiyaç vardı… ki gerçeğe çok yönlü tanık olabilelim.

Tanrı sadece bilen değil, bildiğini yaratım etkinliğinde gerçekleştirebilendi… ki yaratımda varlık bulan her ne ise bilgi içeriğinde ölçü belirleniminde vücud bulmaktaydı. Bilkuvve varlıkta olup da bilfiil varoluşsal anlamda gerçekleşen her ne ise çoklu gerçeklik içinde çok yönlü bilinmesi gerekendi… ki bu anlamda ara nedenler (sebep-sonuçlar) ile ilgili olan bilimsel yaklaşıma ihtiyaç olduğu kadar, metafizik ve tevhid bireşimli bir dünya görüşüne de ihtiyaç vardı. Sadece tümel belirlenimli nesnel olgusal bir metafizik değil, tümel belirlenim içerikli öznel edimsel olan tevhid merkezli metafizik bakışıma da ihtiyaç vardı.

Gerçek, çok yönlü gerçekleşme olanağında bulunur iken bir yönlü olarak değil, çok yönlü olarak tanık olunması gerekendi. Bu anlamda vahiy bilgisini de içerecek nitelikte Tanrı'nın bilkuvve varlığı ve bilfiil varoluşsal belirlenimleri ile metafizik kavramsallığa -ussallığa- haiz bir dünyaya ara nedenleri ile de beraber bakıyor olmak olması gerekendi.

Elbette din, felsefe, bilim, sanat, siyaset ilke belirlenimli alanlar olarak pratikte ayrı durmaktaydılar ama ilke gereği özsel olanın varlıkta gerçekleşme olanağı dahilinde birbirini olumsuzlamadıkları düşünüldüğünde, olan biteni neden meta bir dil ile teorik anlamda bilmiş olmayalım? Neden Tanrı'da, Tanrı ile var olan doğada, doğa zemininde doğaya aşkın yükselen insan tinine dair olup bitenleri meta bir dilde bilme, açıklama, anlama olanağımızı geliştirmiş olmayalım? Eş deyişle; her şey tek bir hakikatten kaynaklı olarak var olmakta iken neden en temel hakikat bağıntısından hareket ile gerçeği karşılayan meta bir dilimiz olmasın?

Hakikat: bilkuvve varlıksal, bilfiil varoluşsal karşılığı olup da bilgibilimsel anlamda bilmeye açık olandı. Asli anlamda kendinde gerçek olanın gerçekleşme belirimlerinde anlam-değer yüklemleri alırken itibari anlamda var ettiği gerçeklikte gerçekleşme olanakları/ belirlenimleri ile gerçekleşiyor olması, bilinmesini olanaklı kılmaktaydı. Bir daha

söylemek gerekir ise hakikat: bilkuvve varlıksal, bilfiil varoluşsal belirlenimlere haiz olup da yaratım dolayımında açık olan, dolayısıyla da bilgibilimsel bağıntılılıkta bilinmesi olanaklı olan/ olması gerekendi. Bilmenin tarihinden bakıldığında, bilinmezi bilinir kılmanın olanaklarına haiz olan ve yetersiz kaldığı yerde araçsallığa başvuran insan, bir biçimde hakikati bilmeye yönelimliydi. Bu durumda bilgibilimsel anlamda hakikati bilmeyi olanaklı kılan meta bir dilimiz olmalıydı.

Farabi'den hareket ile bakıldığında İbni Rüştler, Spinozalar ve uzantılarında Kantlar, Markslar, pozitivistler ve daha nicesi, din alanı ve metafiziği veya ardılı bir düşünce çizgisinde din alanı ve bilimsel alanı ayrı tutma veya öncelik ve sonralık sırasına göre değerlendirmeye çalışmışlar… sonuçta bu alanlar varlıkta ve insan tininde gerçekleşiyor olma özelliğine göre özsel anlamda çok yönlü bir gerçekleşmenin olduğunun göstergesi iken bizler neden bu alanları üst bir çatı metafizik alandan hareket ile değerlendirmekte değildik? Filozoflar ve bilim adamları bu alanları ayrıştırır iken hem felsefi hem bilimsel hem sosyal hem siyasi hem de dini sonuçları olan alanlarda uzmanlaşmayı olanaklı kıldıkları gibi eleştirel bir yol tutarken alanlardan hareket ile değişen dünyaların gerçekleşmesine de kapı aralamışlardı.

Bu önemli bir kazanımdı ama bu varlıkta gerçekleşenleri çok yönlü olarak meta bir dil üzerinden değerlendiremeyeceğimiz, anlamayacağımız anlamını taşımakta değildi. Seneler içinde yapmaya çalıştığım da tevhidi, metafiziği, bilimselliği içeren meta bir dil yapısallığında varlığa dair gerçeği ve gerçekleşenleri bilmeye çalışmak, yerinde değerlendirebilmek, anlamaya ve anlatabilmeye çalışmaktı.

Birçok filozofun veya bilim insanının sesini duyar gibiyim… "Hayır, olmaz böyle bir şey!" Neden olmayacakmış ki? Bilimde üst bir modellemede fiziksel olguları yerli yerince anlama çabası neydi? Kuantum mekaniği, standart model, kuvvetler birliği gibi ifadeler olan

biteni anlamaya çalışan insanın bütünlüklü anlama çabasının bir gereği değil miydi?

Bilmek; us etkinliğinde bulunan özne için anlamın özde yaratılıyor olmasıyla yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe yüklem alınıyor olmasında gerçekleşendi… olgusuna özdeş analitik gerçekleşmekteydi. Sorunsal ve sorun olanlar karşısında soruları olan her us sahibi kişi, sorunsal olanın çözümsel ve sorun olanın da çözüm arayışı içinde analitik düşünürken bilmeyi olanaklı bulmaktaydı. Soruları olan us sahibi için us, analitik bağıntılılıkta gerçekleşmekten öte değildi. Böyle olsa da insan, metafizik olmaktan ne zaman kurtuldu ki analitik bağıntılılıkta uslamlamayı sadece parçalı ve bütünden kopuk ayrıştırıcı ussallığa indirgemiş olsun? Bilmeye dair bir tutum olarak nasıl bir ironidir ki hem ayrıştıracaksın hem bütün içinde anlamlı kılmaya çalışarak bağlamlarında ve bağıntılılıkta bilmeye çalışacaksın? Bilmek, olgusuna bağlı olarak ayrımlarda analitik bağıntılarda gerçekleşir iken olması gereken, metafizik bilmeye karşı tutumumuzun değişmesi gerektiğiydi.

Halen kapsayıcı bir ruh bilimi modellemesi yapılmış da değildi. En temelde öznenin özde ne olduğu, nasıl olduğuna dair doğru bir teori dahi yoktu… ki en temelden hareket ile modellemede bulunmuş olarak ruhsallık anlamlı kılınmış olsun. İşte senelerden beri özde şahıs olmanın ne olduğu, nasıl olduğuna dair ifade ettiklerim ile bu konu üzerinden hareket ile insan tinini değerlendirmekte idim. İnsanın kendiliği bilinmediği sürece, anlamlılığı nasıl yüklem aldığı ve yüklem almalara bağlı olarak oldu kılmak -olmak- ile kendi olmayı hep bir yüklemde gerçekleştirdiğini bilmek de hakkı gereği gerçekleşmekte değildi.

Özde şahıs olma niteliği olan, şuurlu, diri, biricik, bir şeye benzemez, bakış yönelimli olarak gerçekleşme erki -iradesi- gösteren, gerçekleşme erki gösterir iken kendinden hareket ile kendinde var olma hareketi gösterebilen öznellik içermekteydi. Kendi varlığının hem nesnesi hem

öznesi olarak var olmayı özsel bulmaktaydı… ki özsel olmaya dair niteliklerini aynılık düzeyinde özdeşlik belirlenimlerinde bulmaktaydı. Şahıs kendi olmayı dolayımsız olarak ben olmakta bulur iken ben olmaya yüklem aldığı anlam-değer, irade-duygu yüklem belirlenimlerinde temsil-tasvir ettiği/ edilen karakter ve kimlik biçimsel vücuda gelmelerde kendi olmayı hep kılgısal olmakta bulmaktaydı… ki ben olmak dahi en temelde bir -var- olma biçimiydi.

Ben olmaya yüklem alınmış olanlar ile kendi olmak, ilişkilerde değişen yüklem almalara bağlı olarak özde anda bulunan şahsın gerçekleştirdiklerine bağlı olarak zamana inmesi ile gerçekleşmekteydi. Şahıs gerçekleştirdikleri ile zamana inendi, mekânı kendine ait kılan ve emeğin yaratıcı etkinliğinde kendine dair kılandı.

Diğerleri ile ilişkide özne olmak, tümellere dair aynalaşılan, farklılıklarda ayrışılan anlam-değer yüklemi oluş biçimlerinde var olmak anlamını taşımaktaydı. Tanrı varlığından alınan paye gereği katmanlı var olmakta ayrı değil aynı da değil belirleniminde izafi gerçekleşen varoluşta özne olmak, pay sahibi olmak, mülkten pay alabilmek ve diğerleri ile ilişkide emek sahibi olarak hak edişlerde kendi olabilmek anlamını taşımaktaydı. Var olmaya dair nesneler arttıkça varoluş biçimlerinin arttığı bir oluş içinde insan, yüklem aldıklarına bağlı olarak kendi olmayı yüklem alınmış özdeşliklerde yani değişen yüklem almalar içinde kendini oldu kıldıkları ile gerçekleştirmekteydi. İsim, karakter, kimlik belirlenimlerinde aidiyete dair oldu kılmak/ kılınmak -olmak- hem bir sınırlama hem de bir varoluş biçimi olarak görünüş bulmanın gereğiydi.

İşte vahiy: anlam-değer varlığı olan insana, anlam-değer yüklemli bir ifade biçimi ile olan bitene dair ve aşkın olarak nasıl var olduğu gerçeğine ayna tutmaktaydı. Hem ahlak hem kimlik içerikli varoluşta, sonuç belirlenimli olarak varoluşta hangi karakter biçimsel ahlakta ve kimlik belirleniminde var olunması gerektiğinin gerçeğini içermekteydi.

İnsanın tanrısal yönüne dikkat çeker iken beşerî yönünden de bağımsız olmadan dünyevi olduğu kadar uluhiyete ait var olduğunun gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Ey insan! Köleliğe dair ayetler geçmiş yüzyılların değer dünyasından gelmişti. İnsani olarak köleliğin kaldırılması mı söz konusu? Var kaldır! Kaldır ki özgürlük ayeti ile Cenabı Allah insan tininde daha güzel ve muhkem bir ayet gerçekleştirmiş olsun. Hırsızların elinin kesilmesine itirazın mı var? Ceza caydırıcı olmak kaydı ile hükmü yenile! Zıhar ayetleri Arap adetlerine binaen mi indi sandın? Tektip kılınmaya yönelik hak ihlallerinde var hak olanı sen tesis et! Kadın dövülür mü? Diye sormaktasın… şiddetli geçimsizlik mi söz konusu, var öyle ise boşanmayı esas gösterip ayetin hükmünü başka bir ayet ile uygulamada geriye düşür. Zorunlu uyulması gereken emirler olduğu gibi yapılması insanın insiyatifine bırakılmış emirler de vardı… ki dört evlilik mi aklına takıldı? Var tek evli olarak yaşa!

Kadına dair miras ayetleri mi zoruna gitti? Var asgari miras hakkını sen daha yüksek biçimde tesis etmek ile insan olmaya dair hüküm hakkını kullan! İslam itikatında kadınlar ikincil mi demektesin? Bir yalana inanmışsın… yanlış yorumların ardından gelen uygulamaları esas görmektesin. Kadının isminin olmadığı bir devirde erkekli kadınlı nebi sohbet halkasına katılıp dini öğrenmek vardı. Kadınların Allah'tan sonuç alamayacağını belirten, fırsat eşitliğine aykırı olan, dinde bir hüküm de yoktu. İlk yaratılan kadına Cenabı Allah Havva derken kişilik hakkı da vermişti. İnsanın yaratılış mitinde Kadınsız erkeğin, anlam-değer, irade-duygu yüklemli ilişkilerinde insan olabilmesi olanaklı değildi. Bundan dolayıydı ki insan çifti ile ilişkide hem cinsel hem öznel hem de kültürel anlamda anlam-değer yüklemli yaratım etkinliğinde birbirini tamamlayıcı olarak yaratılmıştı… ki İslam bu anlamda insan haysiyetini koruyacak biçimde ilişkilerin geliştirilmesini öncelemekteydi.

Hükmü, başka ayet hükümleri ile değiştirme olanağı vardı. Ancak yalan, içki, domuz eti vb. yasaklar kesin emre tabi iken bunları değiştirmekten yana hüküm hakkını kullanma! Kendini kadın olduğuna inandırmış erkeklerin veya kendini erkek olduğuna inandırmış kadınların sapkınca, fıtratları ile ilgili karar vermesini de fıtrata aykırı olduğu halde fıtrata -doğaya- dair özgürlük hakkıymış gibi meşru kılayım deme! Çoğunluk yanlışa düşmüşse eğer doğru ve gerçek olanın temsilen olması gerekenini, sabır ile yani -iman- ilkede tutarlı olarak yaşaması gereken de sensin.

Allah'ın zatına, sıfatlarına, isimlerine dair ayetler ise hem O'nun hem de senin ayetlerin iken değiştireceğin ayetler olmaktan da beridir… Tanrı'ya ait olup da sana dair kılınmış olanları var olabilmenin olmazsa olmazları veya ahlaki ilke ise olması gerekenleri olarak değerlendirmen gerekir.

Bilim ise Tanrı'ya iman etmen bilim yapmana engel de değil. Felsefe ise nitelikli, ilkeli ve tutarlı düşünmek Allah tarafından ne vakit haram kılındı? İnsanlık tininde ustan yoksun veya fevri yaklaşımda haram kılanlar var ise onları İbrahim nebi gibi eleştirecek olan da sen değil misin?

Vahiy edilen ayet; bilkuvve Tanrı varlığında veya doğada gerçekleşmekte olan ayrıca bilfiil insanlık tininde gerçekleşen, gerçekleşmesi gerekendi. Emsal teşkil eden olayların (zıhar veya kölelik gibi) hükmü, esasa bağlı (hak talebi veya özgürleşme/ özgürleştirme gibi) hükme dair olarak zaman -anlam-değer- kaydı itibari ile gerçekliğinin yerini olgusal içeriğe haiz üst bir gerçekliğe bırakmaktaydı/ bırakabilmekteydi… ki böylesi ayetler, bir ayetin giderilip de yerine başka bir ayetin insan tininden gerçekleşmesi olanağında gerçekleşmekteydi/ gerçekleşebilmekteydi. Öyle ise vahyi ussal olmaktan öte hayalin zannına ötelemek yerine, hakkı gereği ile değerlendirmen gerekmez mi?

Vahyi, gerçeğin/ gerçekliğin betimlenmiş ifade biçimi olarak görmek ile içeriğinde yatan esası, ilkesel oluşu görmek yerine, betimlemeye dair ifade gücünü sadece hayal gücüne ve şiirsel olmaya indirgemekte isen vahyi anlamaktan uzaksın. Anlamaktan uzaksan, sığ bakışınla, metafizik olarak olan biteni anlamaktan da uzaksın ve yeniden hükme bağlayacak yeterlilikten de yoksunsun demektir.

Vahyi ilkesel oluşuna bağlı olarak anlayacak ve yeniden hükme bağlayacak akıl sen de yok ise hiç olmazsa "Olmayacak, olamaz" deme! Olabilir/ olabilecek olanı, gerçekleştirecek deneyim ve donanımdan yoksun olduğunu itiraf edecek cesaretin olsun! Kitap yüklü eşekler gibi ilmi nakleden, lojistiğinde bulunan ve her şeyi biliyor olmanın edası, gafleti ayrıca yapabilirim kibri ile de bu işe kalkışma! Kur'an'ı yetersiz görecek kadar kibirli iken tanrısal dehaya tanık olmaktan uzak cehalete gömülmüş olduğunu da unutma! Ussal yeterlilik, deneyimsel donanım -edinilmiş meleke yeterliliği-, hakiki olmak ve her şeyden önce Allah'a iman ile kendine hakkı gereği güvenmek olması gerekendir.

Özsel olan temel ilkeler birbirini yadsımıyor iken yadsıyorlarmış gibi kabul edip de farklı alanlarda uzmanlık göstermen, bilmen ve farklı alanlarda kendini gerçekleştirmen, düşünmeye dair veya pratik anlamda konfor edinmen için bir yere kadar kabul edilse de söz konusu gerçeği bilmek ise seni sınırlamalı değildi? Çok yönlü olarak farklı perspektiflerden ve alanlardan gerçeğe bakıyor olmak bir üst gerçeklikten ve dolayısıyla da meta bir dilden hareket ile olanaklıydı… ki insanlık yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde… böylesi bir dil de edinmiş değildi. Bu, edinilmeyecek anlamını da taşımakta değildi.

***

Ortak deneyimlerde veya karşılıklı varoluşta deneyime açık var olmak…

Tanrı'da gerçekleşenleri, yaratımdan dolayı paye alan mevcudat istidadı kadar deneyime açık olarak bulmaktaydı. Katmanlı gerçekleşme olanağı içinde ayrı olmadan ortak deneyimlerde bulunmak olanaklı olduğu gibi karşılıklı varoluş söz konusu olduğunda ortak deneyim zemininden hareket ile başkası olmakta birbirinin deneyim nesnesi olarak var olmakta olanaklıydı… ki Allah'ın Allah olması, Habib'in Habib, Halil'in Halil olması karşılıklı varoluşta karakter biçimsel olarak kimlik belirlenimli de gerçekleşebilmekteydi.

Söz konusu sevgi, rıza, affetme, yeniden dönmüş olarak yeniden başlamak anlamında tövbe vb. ise karşılıklı varoluşta gerçekleşmesi olanaklı olandı. Böylesi irade, duygu ve eylem içeriğinde gerçekleşen karakter biçimsel tutum ve davranış belirlenimleri de karşılıklı varoluşta varoluş biçimleri olarak gerçekleşmekteydi… ki karşılıklı varoluş, birbirine açık olarak birbiri ile ilişkide birbirini tadarken var olmanın olanağıydı. Tanrı ile ortak tinde buluşmak, bilkuvve varlık olmaktan farklı olarak bilfiil varlık olmakta iken yeni varoluş biçimlerinde var olmayı olanaklı kılmaktaydı.

Bizler Tanrı'nın ne olduğu veya yaratımın öznel ve nesnel anlamda nasıl gerçekleştiğine o kadar dalmıştık ki yaratımın deneyime açık varoluş biçimlerinde kendiliğin gerçekleştirilmesi ve yeniden tinde yaratılabilmesi olanağı olduğunu gözden kaçırmıştık. Ayrı değil aynı da değil oluşun içinde varlık sahnesinde gerçekleşenlerin, katmanlı varoluş sebebi ile karşılıklı kılınmış olmakta ve çoklu gerçeklikte çok yönlü olarak gerçekleştiğinden de habersizdik.

Çok katmanlı ve girift oluş içinde insan! Tek cihetli bakarken varoluşun çoklu gerçeklikte çok yönlü gerçekleştiği gerçeğine seni örten ne idi?

Tek cihetli gerçeklik belirlenimlerinde sıkışıp kalmaktan ise çok yönlü bakarken gerçeğe çok yönlü vakıf olmak olması gereken değil miydi? Bir modellemeye hapsolmuş bakışını farklı perspektifler ve modellemelerde yenilemen, geliştirmen ve gerçeğe açık kılman, tanrısal hikmet ile görmeye eylemen gerekmez miydi?

Bunun ile beraber ilişkilerini tevhid ilkesi gereği tanrısal ahlak belirlenimlerde -erdemlerde- tesis ederken karşılıklı var olmak, diğerine duyarlı olmak ve bu doğrultuda deneyime açık olmak da gerekmez miydi? Bilmeye, düşünmeye açık ve ilişkilerinde tanrısal güzel ahlaka açık olmak, kendine giden yolda kendine ve halka doğman için en güzel yoldu. Karşılıklı varoluşta deneyime açık yaratım oluşunda birbirine tutunmak, varlığa tutunmak için olması gerekenleri yapmanın sorumluluğunda kendin olmak gerekmez mi?

Varlık sahnesi bilkuvve tanrısal olanların bilfiil deneyimlendiği varoluş alanıydı. Tanrı'da gerçekleşenler var olanlarda gerçekleşir iken deneyime açıktı. Tanrı sadece yaratıcı özne değil, kendisinden paye almış olarak var olan mevcudat üzerinden de deneyime açık olarak anlam-değer, irade-duygu belirlenimlerinde yarattıklarını deneyimlemekteydi. Zorluklar, acılar, kötülüğün kol gezdiği dünyalar, spora ve sanata dair performanslar, sevgiye ve şefkate dair yaşananlar ve daha nice alanda gerçekleşenler tanrısallığa içkin gerçekleşir iken fıtrata dair sınırlar ve varoluşa dair ilişkilerde beliren sınırlar zorlanırcasına insanlık tini her türlü deneyime açık varoluşta seyir etmekteydi.

Tanrı'da gerçekleşenler insanlık tininde deneyime açık yaşanmaktaydı. Ortak deneyimlerde yüklem alınmış olanların değişimi içinde birlik deneyimlenir iken tanrısal olmaktan uzak olan uyku, acziyet, fakr, yetersizlik vb. belirlenimleri ile mevcudat hem deneyim nesnesiydi hem de tanrısal olanları deneyimlerken deneyim öznesi olarak kendi olmayı bulmaktaydı. Yüklem alınmış özdeşlikler olan ve değişime açık

gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde ayrı olmadığı gerçeklikte mevcut olan için mevcut olmak için başkası olmakta aynı olmadan var olmak, var olmanın kaderi olarak bulduğuydu.

Varlık sahnesinde deneyime açık gerçekleşen her deneyim bir varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi… ve her can Tanrı'ya ait tanrısal olanları kendine dair kılınmış olarak kendi olmakta deneyimler iken kendi olmayı bulmakta olduğu özerklikte var olmaktaydı. Yeni anlam-değer yüklemlerinde yeniden var olmayı karşılıklı varoluşta olanaklı bulmaktaydı. Yeniden anlam-değer yüklemleri edinmekte hep kendine doğan insan, irade ve duygu yüklemlerinde kendini yaşarken bencil olmadan, insanlığa da emek ve paylaştıkları ile doğmalıydı.

Varlık sahnesinde deneyimlenenler, sınırları zorlarcasına gerçekleşir iken değişen dünyalara eylemekte ve insan her şeye rağmen kendi olma çabası içinde bulunmaktan vazgeçmemeliydi. Hep yeniden başlamak için umut vardı. Ortak deneyimlerde veya karşılıklı varoluşta deneyime açık var olmak söz konusu iken Tanrı'ya ve diğerlerine duyarlı olduğumuz kadar yeniden başlamaya dair umut ufuklarda bizi beklemekteydi.

***

Yeniden başlamak/ başlayabilmek için…

Bu günlerde “Ben Yoruldum Hayat” şarkısını duydum. Evrenden mesaj alanların veya almaya çalışanların sayısı da hatırı sayılacak biçimde artmış. Tanrı affetse de ben affetmem diyerek bir arabesk şarkının sözlerini kendi yaşamının merkezine koyanlar dahi var.

Bizler ne vakit tevhitten bu kadar koptuk? “Ben yoruldum Ya Rabbi” deme samimiyetini yitirmiş. “Rabbimden haber var” veya “Rabbimden haber aldım” iletişiminden ve ilişkisinden kopmuş. Allah kul hakkına dikkat ederken “Ben affetmedikten sonra Rabbim de affedici değil” tevhid bakışından da uzak kalınmış.

Doğaya veya nesnel olana, öznesinden yana bağıntısız ve bağlamsız olarak haksızca indirgenmiş bir Tanrı imajı doğa tanrı anlamında modern çağın inanışını süslemekte. İnsan duyu algısal bir Tanrı’yı, öznel ve nesnel anlamda doğaya içkin ve aşkın metafizik olup da gizil duran bir Tanrı’ya tercih etmekteydi.

Doğa ile Tanrı’yı aynılık düzeyinde özdeş görenler, doğadaki parçalı olup da Tanrı olmaktan yana yetersiz olma durumunu göz ardı etmekteydi. Kendi doğası gereği ile nesnel anlamda nur ve öznel anlamda şahıs olma mahiyetini aynılık düzeyinde kendinde bulan Tanrı, doğada parçalı ve bütünlüklü var ettiği yaratım nesnelerine içkin ve tümel sıfat ve isim belirlenimleri ile aşkın durmaktaydı. Ayrı değil aynı da değil oluşun gerçekliğinde varoluş olanaklı iken doğa tanrı bakışımı dar dikilmiş bir elbisenin sığca Tanrı’ya giydirilme çabası olmaktan öte değildi. Elbette Tanrı’nın da bilkuvve varlığına ve bilfiil varoluş belirlenimlerine dair doğası vardı ama bu doğa mevcut olanların doğasına aşkın, mevcut olanların gerçekleşmesini, var olmasını olanaklı kılan bir doğaydı… ki var olmaya önsel metafizik (tümel belirlenimleri olan) olduğu kadar nesnel anlamda nurun doğası olarak fizikseldi.

Tanrı'nın nura dair fiziksel yönü ile yaratımı doğaya dair yasalığı belirli kılmakta iken ilkeye dair gerçekleşenler metafizik zeminden hareket ile varoluşun olanaklı kılındığını, varoluşun gerçekleştiğini göstermekteydi.

Evrenden mesaj alanlar, Sirius'lulardan haber verenler, uzaylı ararken insan olmanın değerinden uzak olmayı tercih edenler… Tanrı affetse de ben affetmem deyip de Tanrı'nın affetmeyi kulun rızası dahilde gerçekleştirdiğinden -tevhitten- habersizlerdi. Tevhid görünen doğanın nesnelliğine aşkın fail olan Tanrı'ya, tanrısal özellikler olan metafizik belirlenimleri üzerinden tanık olmaktı ki yaşamın bizzat kendisinde Tanrı'ya gerçekleştirdikleri üzerinden tanık olabilmek anlamını taşımaktaydı.

Elbette tevhitsel bakarken ara nedenler olarak sebep-sonuç bağıntısından da bakmak gerekirdi. Yağmurun yağma nedenlerini bilmek ile beraber rahmet olduğunu da bilebilmeliydik. Kütle çekimi bilmek ile beraber yaratmanın en temel belirlenimlerinden olduğunu da bilecektik. Ancak hem nesnelliği hem de öznelliği içeren gerçekten kopuk, gerçeğe sırtını dönmek veya gerçeği idrak etmekten öte gerçeğe, gerçekte karşılığı olmayan yanlış veya yalana dair sanılarımızı giydirmek de neydi? Tanrı'da yaşarken insan merkezli dünyada Tanrı'yı dışarda bırakmak da neydi?

Elbette Tanrı'yı mülkiyeti kılmış veya ipoteği altına almış olduğunu zanneden kurumsal anlamda kilise veya cemaatler vardı. Tanrı idesini menfaat ve ideolojik anlamda kullanım nesnesi kılanlar da olmuştu. Ancak Tanrı'nın varlığı gerçek iken insan Tanrı ile Tanrı'dan aldığı varlıksal paye gereği varoluşunu bilfiil Tanrı'dan -diğer canlar gibi- besleniyor olarak bulur iken Tanrısız bir dünya insansızlaştırmanın başka bir biçimiydi.

Başkalarının gölgesi altında değil de tek bir ilkede kendi olmayı bulmuş olarak Tanrı'yı yaşarken özgünce kendi olmakta özgürce kendi olmayı

bulmak söz konusuydu… ki Tanrı özgürce ve özgünce kendi olmanın kaynağı iken sözde Tanrısız kılınan bir dünyada insanın insansızlaştırılması kolaylaşmıştı. Modern yaşamda kapitalist dünya: insana arzu nesneleri verirken, insanı kullanım nesnesi -temel demirbaş- kılmışken, pasif insan tipini öncelenmişken, ötekinin kendini gerçekleştirmesinden yana pasivize ederken insansızlaştırmaktan olduğu insanlığın üzerine zalimce ve acımazsızca abanmıştı.

Olan biten sadece niceliksel anlamda matematik belirlenimlere -istatistiklere- indirgenmiş iken soyutlaşan dünyada anlamlı kılmaya, yeniden kavramsal değerlendirmeye ihtiyaç vardı. Savaşlar ve ölümler hikâyeden yoksun matematik sayılardan ifadelerden ibaretti. İnsan kazanç tahtası iken sayısal bir değere indirgenmiş olarak ne olacağına dair üzerine karar verilebilen, öznelliği hiçe sayılabilendi. Yaşamın paraya göre değer biçildiği ve vizyonun mali -maddi- değerin ne olacağına bağlı olarak belirli kılındığı bir dünyada, insan soyut kılınır iken değerinden, insan olma haysiyetinden yana uçucu kılındığı bir dünyadaydı. Bu dünya vicdandan yoksundu, yoksun kılınmıştı.

Ekonomi, sayıların nicel dünyasına mahkûm, insan para ile ölçülür, istatistiklerin dar pençesine sıkıştırılır… öznelliği nesnelliğine, işlevselliğine bağlı kılınır, hikâyesinden uzak ölü ruhlar hanesine yazılır. Savaş mı dersin? İnsanlar ölürken sayıların hanesine yazılır. Ateşli silahların ağırlığı altında insanı haksızca ve menfaatler sebebi ile hunharca imha etmek, aymazca katil olmak sıradanlaşırken, sayılar ve istatistikler ile ölçülen ölüm anlamsızlığa kurban verilir.

Popüler olmanın dijital ortamda takip sayı endeksine göre biçimlendiği, siyasette acımasızca hüküm vermenin/ vermelerin sayısal desteğe göre meşru kılınmaya çalışıldığı bir dünyada vardı. Sapkınlıklar veya kötülük sayısal olarak artmakta ve söz konusu olan sayısal çoğunluk ise sapkın veya kötü olanı meşru olarak görmek/ göstermek veya meşru kılmaya çalışmak şaşılacak olan da değildi.

İzlenme oranlarına, takip sayılarına, istatistik verilerine kurban edilen insanlık, matematiğin kullanım değeri gösterdiği yönde gerçekleşen ezici ve anlamsızlaştıran gücü karşısında yenilecek miydi? Elbette matematiğin varlıksal ve yaratıma dair karşılığı olduğu gibi nicelin dünyasını daha doğru biçimde bilmek ve faydalanmayı azami ölçüde sağlamak gibi özellikleri vardı… ama kavramın, niteliklerin, öze dair evrensel içeriklerin dünyası uzakta bırakılmamalıydı. Nihilistler anlama dair anlamsızlığı savunur iken kapitalistler kadar yıkıcı olmamıştı. Hikâyesinden soyutlanan insan/ insanlık anlamsızlaşırken insansızlaşmakta olduğunun farkına varacak mıydı? Sayısal verilere göre değerlendirme yapanlar, devletler insan olmanın hikâyesini görmezden gelmekteydiler. Bazıları da salt nicel bilim yapayım derdinde iken salt nicel belirlenimli var olunmayacağının idrakinden yoksun varoluş ironisini bilime giydirme çabasındaydı.

Trafik kazasında, ameliyat masasında, depremde veya seri bir cinayette ölmek sayılar ile soğuk karşılanırken ölümün soğuk yüzüne bir soğuk yüz daha eklemeye kimin hakkı vardı? Geleceğe dair hesaplarda, gelecek mühendisliğinde insan varlığını görmezden gelmek hak mıydı? Doğanın nicel yüzü, anlam-değer varlığı olan insana giydirilebilir miydi?

Ahlakı dahi geometride veya aritmetikte tanıtlamaya çalışan filozoflar dahi olmuştu. Yaptıkları, insan düşüncesinin kabullerinden yana sınırsızlığı göstermiş olsa da kendi zamanının koşulları altında dahi olsa zorlamadan ibaret değil miydi? Elbet, duyu algısal olarak parçalı ve dolayısıyla da nicel belirlenimli bir dünyaya bakarken matematik kabuller yani nicel belirlenimler zemininden hareket ile yönelimsel olarak ahlak biçimsel davranışlar göstermekteydik ama iyi, doğru veya güzele dair yargılarda nesnel niceliğe aşkın öznel yönelimsel olarak davranışlar, tutumlar gösterirken ve geliştirirken ne kadar matematik var olmaktaydık?

Her şey matematik miydi? Elbette hayır. Her şey ereğe bağlı varoluş eşiklerinin belirli kılınmasında geometrik, matematik modellemeler ile mekanik ve fonksiyonel olarak gerçekleşebilir ama varoluş matematiğe aşkın var olmayı içermekteydi. Matematik, söz konusu bilim, mühendislik, mekanik vb. olduğunda elbette önemliydi… ama insanca var olmayı perdelemeli de değildi. Matematiğin -soyutlamanın- cazibeli dünyası bilgibilimsel içeriğinde ve mühendislik verilerinde gerçekti ve bu kadar insan tininde olmayı hak etmekteydi.

Söz konusu insanca yaşamak ise bilgibilimsel veya mühendislikten ileri anlamın cazibeli dünyasında anlamak/ anlaşılmak da vardı. Duyguların yüklem alınmış özdeşlikte kendi kılan/ kılabilen akışında hemhal olmak ve hemhal olunan bir akış içinde birbirine ayna olurken içinde olduğun/ olabildiğin bir dünya da vardı.

Öteki ile hemhal oldukça onu onun ile anlamak, onun ile kendini anlayabilmek de vardı. Öteki ile varoluşta eleştiriye muhatap oldukça da onun görüşünden kendini görebilme olanağı da vardı.

Tanrı dahi "Kan dökecek birini mi halk edeceksin" diyen meleklerin görüşünden kendisine eleştirel bakılabilmesini olanaklı kılmıştı… ama kendi bildiği gerçekten taviz vermeden olması gerekeni de yapmaktaydı. Azazil de kendisine haksızlık yapıldığının kanaati veya iddiası ile bakarken Tanrı ona mühlet verdiğinde, iddiasını ispat etmenin yolunu açık kılmıştı. İnkâr eden veya iman edenlerin gözünde Tanrı neydi ki onların gözlerinden/ görüşlerinden de kendine bakma olanağını yaratan yine Tanrı idi.

"Ben kulumun hüsnü zannı üzereyim" dediğinde dahi kulunun hüsnü kabulüne yani inanmış olduğu durumuna göre bir cihetli olma doğrultusunda görünen de O idi. Nasıl görünmek istiyor ise öyle görünmekteydi. Bizlerden bakıldığında ise nasıl görmek istiyor isek öyle görülmekteydi. Yaratıcı olup da gelecekte duran, yarattığının geçmişi olup da yarattığını gelecek yönelimli kılar iken katmanlı yaratım

bağıntısında, karşılıklı varoluşun olanaklı kılınmasında gerçekleşen zamansal ötelemede aynalaşama da olanaklı kılınmış iken O nasıl görünmek istiyor ise öylesi görme yöneliminde O'nun ile bağıntı kurmaktaydık. Tinsel veya maddi koşullar ve şartlar da O nasıl görülmek istiyorsa öylesi görmemizin araçları olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Görmemek dahi bir görme biçimi iken görünmek istemiyor ise görmek olanaklı değildi. Körler karanlığa bakar, karanlığın özünde yatan aydınlığa kördürler.

Merhametli olana merhamet sahibi, zalim olana adalet sahibi olarak ilkeyi gerçekleştirdiğinde bilfiil görünecek olan da O idi… nesnelliğe aşkın öznellikte görülmesi gereken, aslında O idi. Bu anlamda kuluna bir cihetli görünmesinden farklı olarak birçok cihetten sınırsızca görünüş biçiminde iş gören, kendini görünüşe taşıyan O idi… ki sınırsız olanakta kendini gerçekleştireni, bir cihetten görmüş olmak, hüsnü kabulden öte değildi. İsimleri ve sıfatları gereği öznelliğine tanık iken nura dair nesnelliğinden gafil, nura dair nesnelliğine tanık iken öznelliğine gafil olmak da gerçekleşebilmekteydi. İman dahi bir cihetten Tanrı'ya bakma olanağı olarak gerçekleştiğinde ve Tanrı'ya hep ikilikte tanık olma olanağı verdiğinden dolayı hüsnü zanda gerçekleşmekten öte değildi. Bu anlamda imanın yitimi değil de iman izleğinde geniş kabul yelpazesine ihtiyaçlıydık… Ta ki görünmeye dair her cihetten O'nu tanımış olalım. O'nun ile de kendimizi tanımış olalım. Kendimizdeki gerçekliğine de tanık olalım.

Anlam-değer yüklemleri almaya açık oluş içinde Tanrı'yı görmek için Tanrı'yı gösterecek anlam bakışımına haiz olmak gerekliydi. O'nun kendisine yüklem aldığı temel sabit -subuti- sıfatları olan hayat, irade, ilim vb. ayrıca anlam-değer belirlenimli karakter/ kimlik belirlenimleri izleğinde O'na tanık olmanın sınırsızca görünüşe gelme biçimi zaten hep gerçekleşmekteydi. Gerçekte olanı görmek için gerçekleşme biçimleri üzerinden kendisini görmeye açık bilmeye yani anlam-değer yüklemleri almaya, duyarlı olmak gerekirdi.

Gözlerin kavrayamadığı yani duyuma özdeş görüngüler düzeyinde görülmeye aşkın duran, gözleri nur ve anlam ile kavramış olarak anlam-değer yargılarında kendine yarattıklarının gözünden de bakabilmekteydi. O'nun ile bakabilme olanağında O'na bakabilmek, O'nun ile O'nun anlam-değer dünyasından bakmak da derinliğine düşündükçe ve nurlandıkça olanaklıydı. O hangi neden bağıntısında ve ne için yaratmış ise, olan biteni öylesi görmek de Tanrı'nın gözlerinden yani anlam-değer bakışımından, hikmete dair görüş sahibi olarak bakabilmekti… ki eskiler buna teori demiş olsalar da hikmetten yani gerçeği olduğu gibi görmekten bakmak, Tanrı ile hemhal olunduğu kadar Tanrı'nın görüşünden bakabilmekti. Her var olma durumu bir bilme durumunu içerir iken idrak, Tanrı'dan bakıyor olarak görme, yapısal olduğunda meleke ve değer olduğunda var olma biçimi olarak gerçekleşendi.

Empati de -hemhal olmak da- bir bilme biçimi iken matematik gibi nesnesini dışsal kılıp da veri değerlendirmesi, kanıtlaması yapmak gibi bir bilme biçimi değildi. Daha insancıl olarak insanı veya diğer canları tanıma olanağı verir iken anlam ve duyguya açık keşfetme biçimi ile insan olduğumuzu hissettiren bir bilme ve ahlaki yaklaşım biçimiydi. Elbet matematik olmalıydı ama insan olduğumuzu unutmadan hakkı gereği kadar yaşantımızda yer almalıydı. İnsan olmaya dair bir öncelik değil, daha doğru bilmeye dair bir tanıtlama, öngörüde bulunabilme olanağı olarak yaşamda yerini korumalıydı.

Doğada olan biteni bir bilme biçimi olan matematik ile değerlendirmek elbet olması gerekendi. Ancak, farklı alanlarda (ilişki ve iletişimde ayrıca ilişki ve iletişim biçimine bağlı olarak gerçekleşen siyaset, tıp, ekonomi, bilim, mühendislik, felsefe vb.) farklı biçimlerde gerçekleşen matematik indirgemecilik, gerçek değerinden yoksun soyut kılınan insanı, insana duyarsız kılarken de acı bir tablo çizmekteydi. Evren sayısal anlamda makro ölçekte değerlendirilir iken insanın hiçlenmesi kaçınılmazdı. Dünya kaynakları matematik ve süre ömürlü değerlendirilir iken

milyarlarca insan verilmesi gereken kayıp olarak da değerlendirilebilmekteydi.

Samanlıkta iğne arar gibi, evrende kendi formasyonunda veya farklı formasyonlarda canlı arayan insan, evrende en değerli şeyin yaşam olduğunun idrakinde olsa da en değerli olan yaşamı hiçe sayacak kadar ironik davranabilmekteydi. Biyolojik yaşamın olmadığı yerlere milyarlar harcarken biyolojik yaşamın olduğu yere cimri davranmaktan öte durmakta da değildi.

Elbette her şey bir ölçü üzeri yaratılır iken matematiksel içerikte ussallığa haiz nesnel belirlenimlerde var kılınmakta idi… ama öznelliğe içkin tanrısal belirlenimlerde anlam-değer yüklemlerinde de var kılınmıştı… ki ölçüye aşkın kendi olmayı öznellikte gerçekleştirir iken anlam-değer varlığı olarak yüklem aldıkları ile kendini bilfiil gerçekleştirdiklerinde var olmayı görünüşe taşıyan bir özneden bahsetmekte isek öznel aşkınlığını bırakıp matematik niceliğe indirgeniyor olmayı kabullenmesi beklenemezdi. Niceliğe indirgeniyor olmayı kabullenenler var ise varoluş nesnelerinde kendi uluhiyetini unutmuş olarak alışılmış esarette insanlığına yitik olmayı tercih etmiş demekti.

Artık, insanlık için teo ontolojik -tanrısal, tevhitsel- kökleri olan yeni bir başlangıca ihtiyaç vardı. En önemlisi ise teo ontolojik köklerde buluşmak olanaklı olmazsa eğer hiç yoksa evrensel hukuk esaslarının tesis edilebileceği, gerçekleşmesini olanaklı kılan bir sisteme ihtiyaç vardı. İnsanlık için, beraber yaşamayı olanaklı kılabilmek için, biz olamasak da birbirimize öteki kalmamak için evrensel hukuka, her türlü insansızlaştırmaya rağmen insansızlaşmamak için ihtiyaç vardı. Yeniden başlayacak isek en temelde hukuk elzemdi. Güzel ahlak da birbirimize hakkaniyet ilkesi gereği duyarlı ve sonuçta uyumlu olarak yaşayabilmek için olması gerekendi.

İman edenler de teo ontolojik yani metafizik anlamda hem nesnel hem de öznel karşılıkları olup da bilkuvve varlıkta olan ve bilfiil varoluşta gerçekleşen tanrısal belirlenimler ile yeni bir bakışım ve yaklaşım biçimine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla da yeni bir meta dil ile varlık idrakinde ve dünya bakışına haiz iken yeni bir dünyaya kapı aralayacak ve ilişkilerini -yaşamını- biçimleyecek bir yaklaşıma ihtiyaçlıdır.

Senelerden beri yapmaya çalıştığım da bundan ibaretti. Bilmek ile kendi dışımızda bulduğumuz dünyayı metafizik kökleri ile daha iyi tanıdığımız ve içinde olduğumuz bir dünyaya ihtiyaç vardı. Yeniden başlamak için önce yeni bir meta dile ihtiyaç vardı… ki bu dil tevhidi de içeriyor olarak alanlar arası bağıntıda olan biteni hem daha doğru okumayı olanaklı kılmalıydı hem de daha güzel yaşanabilir dünyanın kapısını aralamalıydı.

***

Anlamın gerçek ve değerin itibarı olmasının tinsel doğası arasında yüklem alabilmenin ve değişebilmenin olanağında kendine doğmak.

Anne, yorulduğunu hatırladı. Çocuklarına yetişebilmenin koşuşturması içinde kendini unutmuş, yorulduğunu günün sonuna doğru hatırlamıştı. Pek şefkatli ve merhametli anne, üzerine titrediği çocuklarına bakarken huzur bulmaktaydı.

Bir an bir kahve içmek istemiş, hazırladığı kahvesini içerken yanı başında odanın geniş bir bölümünde oynayan çocuklarını seyre dalmıştı. Onlara anne şefkati ile bakarken bir an yorgunluk ile karışık, öznelliğin derinlerine dalma durumuna düştü. Bu düşme değil kendine -öz kendiliğine yükselme durumuydu. Derinden görü ile baktığı çocuklarını kendine yabancı gördü. Pek şefkatli ve merhametli anne, kendi bedenine dahi kendini yabancı hissetti.

Bu böyle kalmamıştı. Biraz sonra eve gelen kocası da yabancı gelmekte, ait olmadığı bir resim içine hapsolmuş gibi seyretmekteydi.

Akşam yemeğine de anne ve babası gelecekti. Önceden hazırlıklarını görmüş olsa da itina ile hazırlıkların son durumunu kontrol etti. Anne ve babasını sevinçle karşılamış, eşi ve çocukları ile yemek masasında sevinç ve huzurda buluşmuşlardı… ama anneyi peşin sıra takip eden öz kendilikten -derin- bakış (hali istiğrak) bir defa gerçekleşti mi kişiyi bırakacak da değildi. Anne ve baba torunları ile şakalaşır iken ne de mutluydular. Anne ise derin bakışta, en sevdiği kişiler olan anne ve babasını dahi yabancı görmekteydi. Yadsımakta değildi ama yabancı görmekteydi.

Anne ve babası, eşi ve çocukları anlam-değer dünyasının biricikleriydi… ama şimdi hiç anlamları yokmuşçasına yabancı gördükleriydi. Onlardan öte, kendisi dahi kendine yabancı gelmekteydi. Anne olmak, kadın

olmak da neydi? İnsan olmak, beden sahibi olmak da neydi? Tümeller ve tümellere bağlı verilen isimler, gerçekleşen kimlikler anlamını yitirdiğinde insan gerçekte kimdi? Kendisine dahi yabancı olacak kadar derin bir uykuda mı? Yoksa katmanlı ve derin varoluşun, yaratımın sonucunda kendi olmayı gerçekleştirdiklerinde bulan yaratıcı bir özne miydi?

Hakikatten yani Tanrı'dan aldığı pay kadarı ile kendi -ben- olmayı, var olmayı gerçek bulmaktaydı. Var olmak gerçekti ve kendi olmayı, var olduğunu, gerçek olduğunu hissetmek güzeldi. Descartes kendi olmanın gerçek olması üzerinden şüpheciliğe dair bilgibilimsel yöntemini kurgulamıştı. Var olmak gerçek ise ve şüphelenmek dahi şüphelenenin gerçek olduğunun kanıtıydı. Tanrı kendisini kandırmayacağına göre gerçeklik "Düşünüyorsam varım" demek kadar gerçekti… ama bilmediği, düşüncenin öznesine önsel değil, öznenin özde sadece kendi olduğu şahıs olma niteliğinde düşünmeye önsel olduğuydu… ki düşünen özne düşünceyi kendini gerçekleştirmenin, yaratımın en temel melekesi -kuvvesi- olarak bulmaktaydı.

Düşünen şahıs, düşündükçe özne olarak kendini gerçekleştirmekteydi ki bilkuvve şahıs olarak dolayımsız kendi -ben- olmakta kendi iken düşündüğünde bilfiil özne olarak kendi olmayı bulmaktaydı. Şahıs olmanın düşünmeye önsel olması ve düşünme en temel meleke dahi olsa aynılık düzeyinde şahıs olmaya özdeş olmadığı gerçeğini göstermekteydi… ki düşünce şahıs olan öznesine yüklem alınmış özdeşlikte gerçekleşmekteydi.

Şahıs düşünen olarak düşüncenin öznesiydi, öznesi olmayı değil de özne olmayı düşünce dolayımında kendine yüklem almış olarak kendini gerçekleştirme olanağı içinde bulunmaktaydı. Artık özne olmak yüklem alınmış bir özdeşlik iken şahıs bilkuvve olarak değil, düşüncenin yaratım etkinliğinde bilfiil olarak kendi varlığının hem öznesi hem de nesnesi

olmaktaydı. Düşünce de şahıs olmanın değil özne -zat- olmanın olanağı olarak gerçekleşme erki gösterdikçe gerçekleşen yaratım etkinliğiydi.

Düşünmeyi susturmak değilse de en asgari düzeye indirdiğimizde yani duyguları, uslamlamaları, anlam-değer yüklemlerinde düşünmeyi bir an kendiliğin derin bakışlarına indirdiğimizde, kendiliğe yükseldiğimizde, sezginin derinliğine kapsayıcı olarak algıladığı duyusal algı düzeyine çıkmış oluruz.

Sezgi ile bakarken anlam-değer yitimi ile beraber yabancısı olduğumuz bir dünyaya bakarız. Descartes'in bilgibilimsel yaklaşımı ve şüpheciliğe dair yöntemselliği bir tarafa, kendi olmaya dair gerçekliği bulduğumuz yerde Tanrı ile var olduğumuzun, Tanrı'nın bize önsel olduğunu bilmek ile beraber yaratım dairesine geri dönmek, anlam-değer, irade-duygu-eylem yüklemleri alırken özne olanın en temelde ne ile var olduğunun idrakinde olarak kendi olmayı nerede bulmamız gerektiği ile ilgiliydi.

Varlığa dair elbet sorularımız vardı? Aristoteles ile beraber bilmek kendiliğe dışsal duran varlığa yöneltilmiş sorular ve mantıksal çıkarımlar ile teorik bilme çerçevesinde gerçekleşmekteydi. Felsefe tarihi boyunca bilmeye dair açlık, modern çağlar ile beraber bilime de yerleşik olarak devam etmekteydi. Bir şeyin ne olduğu veya nasıl olduğu önemliydi ama o şeyin anlam ve değerine dair yüklem aldıklarına bağlı anlaşılması da gerekirdi… ki Heidegger varlığı bilmekten ileri anlamaya çalışmak gerekir çığlığını attığında, bilfiil gerçekleşmekte iken anlamın açık olduğu gerçeğine bizleri yakınlaştırmıştı. Ancak, o metafizik köklerden daha çok varsayılan köklere, özellikle ırkçı yaklaşıma haiz Alman idealizmine uğrarken insan olmanın anlamını kurban etmişti. Öznelliğin metafiziğini yapmaktan da uzaktı. Metafizik köklerinden, özellikle Tanrı'dan koparılmış insan, aslına örtük, insan olmaya yitik bırakılmış olandı. İnsan aslından kopuk ise kendine yitikti.

Metafizik, anlam arayışının sonucunda kurgusal olmalı değil, gerçekte ne, nasıl ve ne için olduğuna bağlı olarak olay ve olgunun gerçeklik belirlenimleri üzerinden kavramlar ile aşikâr edilmesi gereğini taşımaktaydı… ki kavram, içeriğine bağlı olarak bilkuvve varlıkta karşılığı olması gereken olsa da yine içeriğine bağlı olarak yaşamsal anlamda da bilfiil karşılığı olması gerekendi. Bir biçimde tespiti olanın isimlendirilmesi ile tanımlanması ve metafizik belirlenimlerinin kavramlaştırılması olanaklıydı…

Anne, bilfiil anneydi. Eşi, çocukları, kendi annesi veya babası bilfiil ilişkilerde gelişen anlam-değer, irade-duygu, inanç-eylem, karakter-kimlik vb. öznel metafizik belirlenimlerini yüklem alırken yaratılmış olmakta özne olmayı bulmaktaydı. Elbet, anne olmak, fıtraten yani yaratılmış doğası gereği bilkuvve potansiyel olarak sahip olduğu bir durumdu ama hem biyolojik hem de aidiyet belirlenimli olarak bilfiil anne olduğunda anne olmayı bulmaktaydı. Biyolojik anlamda anne olmak, insan olarak anne olmak, karakter-kimlik belirlenimli anne olmak, kültürel anlamda aidiyet belirlenimli anne olmak, yaratıcı etkinlik belirlenimi olan emekte bilfiil anne olmak katmanlı öznellikte tinsel olup da katmanlı olan metafizik belirlenimlerde anne olmak anlamını taşımaktaydı.

Bilkuvve kendi olmak veya bilfiil kendi olmak iki farklı durumdu ki bilkuvve varlık olarak en derinde şahıs olmayı bulduğunda yabancılaştığı dünyaya tanıktı. Bilfiil yaratıcı etkinlikte aidiyet ve sorumluluk üzerinden içinde olduğu dünyada ise her şey yerli yerince gerçekleştiği duruma göre belirli kılınmış olarak yaşanmaktaydı. Yaşamaya değer olması ise anlam-değer yüklemli karakter-kimlik belirlenimlerini hak etmek, aidiyet duymak ve sorumluluklarını yüklenmiş olmak ile ilgili olarak gerçekleşmekteydi.

İnsan yaratılmış dünyaların kendisinde yaratılmış dünyanın hem öznesi hem de nesnesiydi. Anlam-değer yüklemlerinde kendi varlığının da

yüklem almalara bağlı olarak yüklemin öznesi ve kendiliğe yüklem alırken de yüklem alabilmenin nesnesi olarak kendini gerçekleştirmekteydi. Etken ve edilgen olmayı kendi varlığında böylesi bulur iken nedeni kendi olan öznellikte kendi olmayı gerçekleştirmekteydi… aidiyet yüklemli olarak kendi olmayı bulduklarında kendini bilfiil vücuda getirmekteydi. Bilfiil kendi olmak kendi olmayı bilfiil gerçekleştirdikleri üzerinden bulmak anlamını taşımaktaydı… ki bilfiil oluş içinde kendini gerçekleştirmek, varoluşun doğasıydı.

Süreksizliğe içkin olup da tümel belirlenimli olarak sürekli kılınmışlar üzerinden kendini gerçekleştiriyor olmak, sürekli kılınmışlara bağlı olarak kendini de sürekli bir oluş içinde var kılmak anlamını taşımaktaydı… ki anlam-değer, irade-duygu, yönelim-eylem, inanç-tutunmak, karakter-kimlik, bağıntılılık-aidiyet, tutum-davranış vb. değişen belirlenimlerinde var olmanın hem nesnelerine tutunmak hem de var olmaya, kendi olmaya tutunmak değişimde süreklilik kazanmış olarak gerçekleşmekteydi.

Demek istediğim ise elbet varlığa dair sorularımız olmalıydı… ama yaşamın öyle bir anı gelir ki bizlerin kendiliğe dair sorularının da olması gerektiğine eyler. Ne idik, nasıl kendi olmayı bulmaktaydık ve anlam-değer yüklemlerinde ne için olunduğunu nelerde bulmakta, neler ile gerçekleştirir iken nelerde gerçekleştirmekteydik? Kimdik, kim olmayı nasıl bulmaktaydık? Nesnel anlamda da ne idik ve ne olmayı hem tümel hem de biyolojik anlamda nasıl bulmaktaydık? Ne içindik ve ne için olmayı nasıl belirli kılmaktaydık? Bu sorular ve cevaplarını buldukça, kendi varlığımıza dair belirsizlikleri belirli kıldıkça anlamsızlaşan bir dünyadan daha çok anlamlı bir dünyada var olabilen varlıklar olduğumuza daha çok tanık olabilecektik.

Anlamsızlık, yabancılaştığımız dünyada insansızlaşmanın bir biçimiydi. İnsan anlam-değer, irade-duygu, inanç-eylem, karakter-kimlik

belirlenimlerinde kişiliği inşa edildikçe hep yaratıcı etkinlikte, değişen koşullara göre yeniden diyebilecek olarak anlamlılığa doğru yürüyen, anlamlılığı yeni bir yüklem referansından hareket ile gerçekleştirebilen, yaratabilen bir varlıktı… ki anlamsızlık, var olmanın doğası gereği kendisinde durulamayan, kararlı olunamayandı.

Natüralistler: anlamdan yalıtılmış nicel belirlenimli nesnel bir doğaya baktırma gayretinde iken erek-neden bağıntısında gerçekleşen yaratımdan, öznelliği de içeren nesnellikten bizleri koparmakla kalmayıp, salt doğaya (nicel belirlenimli nedensellik bağıntısında) baktırırken Tanrı ’sız bir doğayı gözlemlemeye eylemektelerdi. Natüralistler çizgisinde nihilistler: anlam ve değerin kaynağı insandan hareket ile referans farklılıklarına göre değişen anlam-değer dünyasını, ataları olan sofistler gibi anlamsızlaştırmaktan yana mahirlerdi. Bilginin, objektif anlamda nedenine bağlı olarak temellendiği inandırıcılığı değil de sübjektif anlamda inanç belirlenimli olmasının kişiden kişiye değiştiği -sofist- görüşü (retorik) bağıntısında, nicel belirlenimli rastgele gerçekleşen bir doğaya bakar iken değerlerin -itibari değil de- yanılsama olduğu kabulünde baktıkları bir dünya görüşü iddiasındaydılar. Gerçeği bilmeyi, bilmenin subjektif ve sanı bağıntısında gerçekleştiği sanılarınca sorunsal kıldıkları yönde anlam-değer bağıntısında anlamı içeren bir oluştan bakmaları da ironileri olarak görüşlerine yerleşikti.

Anlamın galipleri, savunucuları kaybolunca anlamda kaybolmaktaydı… ama gerçeğe dair olup da metafizik olanın zamansızlığı düşünüldüğünde gerçek, varsayım olmaktan öte her zamanın gerçeği olarak yerinde durur iken anlamını ve zamansızlıkta bulduğu değerini korumaktaydı.

Nicel belirlenimli doğa karşısında duyumların en temelde anlamsız gerçekleştiğini belirten duyum empiristleri de vardı… ki yargılarında doğru olsalar da bu, doğanın anlamsız olduğu anlamını taşımamalıydı.

Duyum nesnelerinin deneyime bağlı dilde belirli kılınması söz konusu olduğunda, zihin boş bir levhaya benzetilmekte ve insan olmak, gerçekleştirdiklerinin öznesi olmak ve bellek ile olanaklı olmaktaydı. Bazıları için deneyimin nesnesi olmayanın kavramlaştırılmaması gerektiği, bazıları için ise dilde karşılığı olmaması gerekenler üzerine konuşmamak gerektiği kanaati hakimdi… ki söz konusu Tanrı olduğunda, olmayanın kavramlaştırılmaması ve üzerine de konuşulmaması gerektiğinin zannına düşenler çoktu. Metafizik köklerden koptukça anlamsızlaşan bir dünya, yaşamaya değer miydi?

Nihilistler dahi anlamsızlıktan sonra varoluşa -kendiliğe- tutunmak için dahi olsa ahlaki değerleri söz konusu etmişlerdi. Nietzsche dahi birilerinin tekelinde olan anlamı olumsuzlarken kendi değerini haykıran veya yaşayan üst insan fikri ile anlamlı bir oluşa işaret etmekteydi.

Şahıs olmanın derinliğinde dahi anlamsızlığa dair boşluk değil, kendi olmanın anlamı, tamlığı var iken özne anlamsız olmayacak kadar kendi varlığının derinliğinde kendi olmanın tamlığında bulunurken kendi olma/ olabilmenin değerinde varoluşu anlamlı bulmaktaydı. Kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olmakta özne olmayı bulur iken anlam-değer yüklemli olarak anlamlı olmaya dair kendi olmaktaydı. Anlam-değer, duygu-irade- inanç-eylem, karakter-kimlik yüklem almalarda da kendine doğmakta olarak anlam-değer varlığı olmayı özne olmanın doğası gereği bulmaktaydı. Varoluş değer olarak bulunurken anlamsız olmaktan uzak olarak en temelde anlamlıydı.

Anne çaylarını içerken eşine, anne ve babasına, çocuklarına yeniden dönüp baktığında onların neşesi, huzuru, aile olmanın aidiyeti yüreğinde canlandığında, hemhal oldukları ile yeniden yabancısı olmadığı bir dünyadaydı. İlişkiler yüklem almaları ve aidiyeti sürekli kılar iken anlamsızlığı öldürmekte, yabancılığı geride bırakırken kendiliğe dair şahıs olmanın biricikliğinde yalnız olmanın gerçeğini de kendiliğin derinliğine alınanlar ile geri de bırakmanın olanağıydı.

İnsan anlam-değer varlığı olarak anlam-değer yüklemlerine dikkat etmeliydi… aidiyette buldukları veya aidiyet duydukları ve sorumluluk yüklendikleri ile kendi olma çabası içinde doğrudan yaratımına kendi olmakta, kendi olduklarında katılmaktaydı.

Eskiler "Beşer doğulur insan olunur" derlerdi… ama insan olmak dahi şahıs olmaya fıtrat -tümel- belirlenimi ile yüklem alınmış olandı ki insan olmanın anlam-değer yüklemi ile şahıs -öz kendilik- kendine doğmaktaydı. İnsan olmaya dair süreklilik ise aidiyet temelli gerçekleşen ilişkilerde, sorumluluk da yüklenmiş olan eylemlerde gerçekleşmekteydi.

İşte anne, aidiyet duyduğu ilişkiler ağına ve sorumlu olduğu eylemlerde ahlaki olmaya geri döndüğünde şahıs düzeyinde kendi olmaya anne elbisesi giymiş olarak yabancısı olmadığı bir dünyadaydı. Anne olmak da vardı… ve anne, annelik ilişkilerinde ilişkilerin veya eylemin aldığı anlam-değer yüklemlerinde anlamlı ve değerliydi. Anne olmayı ahlaki anlamda karakter olarak hak ettiği kadar da anne olmanın değerinde kendi olmayı anlamlı bulmaktaydı.

Bilkuvve şahıs olanın elbette metafizik varlık belirlenimleri vardı. Bu anlamda şahıs olmak nesnelliğe içkin iken nesnelliğe aşkın metafizik olmakta gerçekleşmekteydi… ama bilfiil gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak kişi olmakta metafizik olmak sürekli kılınmaktaydı. Kişi olmak ise eylemin ve ilişkilerin anlam-değer yüklemlerine bağlı olarak kendiliğe yüklem alınmasına ve yüklem alma biçimlerine göre değişebilmekteydi. Alan belirlenimine göre de anne, baba, sanatçı, arif, filozof, bilim insanı vb. olmak da kişi olmanın belirlenimleri olarak gerçekleşmekteydi.

Bilkuvve varlıksal olan belirlenimlerde metafizik gerçeklik hâkim iken anlam-değer yüklemli bilfiil varoluşta öznelliğe dair metafiziğin sürekli kılındığı varsayılan gerçeklik yani itibari olan anlam-değer belirlenimlerine bağlı olarak kişi olmak belirli kılınmış olmaktaydı. Özde

şahıs olmak kendinde anlam taşıyor olarak ne kadar gerçekse, varsayılan veya itibari olan anlam-değerler de bilfiil gerçekleşmelerine bağlı olarak gerçekleştikleri sürece gerçekliği kabule dair olan gerçeklerdi… ki anne, baba, sanatçı, kelamcı, filozof, arif, öğretmen vb. olmak da bir yalan veya yanlışa -yanılgıya- dair sanı değil, fıtratta, eylemde, ilişkilerde karşılığı olduğu sürece gerçekti. Kendiliğe giyilen gerçeklik elbiseleriydi. Önemli olan bu elbiseleri, güzel ahlak veya ilkeleri gereği hak ederek karakter ve kimlik biçimsel olarak giyebilmekti.

Anne, şahıs olması üzerine giydiği annelik elbisesi ile geri dönmüştü. Özde şahıs olmayı bilinçaltı veya bilinçdışı kılarken anne olmanın veya ismi her ne ise isminde kendi olmanın bilincinde olarak bulunduğu dünyaya katıldıkça kişi olarak kendi olmaya devam etmekteydi. Söz konusu olan nefsi emmarenin tekbenci kötü doğası ise anne olmanın ahlakı ile ona rağmen anne olabilmekteydi. Öz varlığına dair şahıs olmayı ve nefsi emmareye dair şeytani yönünü bilinç dışı kılar iken şahıs olmanın üzerinden yükselen anne olmakta kişi olmaktaydı.

İnsan bilinç ve bilinçdışı kıldıkları üzerinden gerçekleşen gelgitler içinde itibari olan anlam-değer yüklemlerine tutunarak süreksizliğe rağmen, değişebilen bir oluş içinde hep var olabilmekteydi… tinsel anlamda varoluşunu sürekli kılmakta/ kılabilmekteydi. Değişen oluş için hep yeniden, hep yeniden kendine anlam-değer, irade-duygu, etken-edilgen, inanç-aidiyet, yönelim-eylem, kimlik-karakter vb. öznel metafizik yüklemlerde doğabilmekteydi. Kendinde şahıs iken yaratmak ile beraber Tanrı'nın kendine Tanrı olarak doğması gibi insan da kendine insan olmanın anlamında kendine doğmakta, insan olmaya doğmaktaydı.

Anlamın gerçek ve değerin itibari olmasının tinsel doğası arasında, yüklem alabilmenin ve değişebilmenin olanağında kendine doğmak gerçekleşmekteydi. Bu, gerçekliği kendinde olanın kendine doğmasıydı.

Olanaklar, bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve gerçekleşebilen gerçeklerdi. Anlam-değer yükleminde itibari kılınanlar ile, kendine dair olan veya kendine ait kılınanla kendine doğmak olanaklıydı.

Özde şahıs olmak -temel- gerçek iken anne veya baba olmak, fıtri olanak belirlenimleri doğrultusunda itibari düzeyde varsayılan bir gerçeklik olarak ilişkilerde gerçekleşmekteydi. Bir ırka veya ideolojiye mensup olmayı belirten kimlikler, bir alanın ilkesi gereği gerçekleştirilene bağlı kazanılan kimlikler itibari düzeyde var sayılan gerçeklikler olup gerçekleştikleri ölçüde gerçekliklerini korumaktaydılar. Devlet, para, kıymetli maden vb. de itibari olup ilişkilerde karşılığı olduğu sürece varsayılan gerçekler olmaktan öte değillerdi. Bunlar, kullanım değerine göre kendine doğmanın nesneleri olmaktan öte değillerdi.

Değerler, anlamın kılgısal olması doğası gereği hem var olma biçimlerini hem de varlığa tutunma biçimlerini belirli kılmaktaydı. Var olma biçimleri bir anlamıyla da varlığa tutunma biçimleriydi… ki değerler genel anlamda yaratıma dair olup varlıksal olanı itibari kılarken yeniden yaratıma dair kılmanın olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

İtibari olup da gerçek olmayan, hakikatten yana sonuçsuz bırakan ve ilişkilerde kullanım değeri olan batıl değerler (putperestlik, hurafeler, güzel ahlaka dair olmayan sapkınlıklar) de vardı. İtibari olup da varsayılan gerçekler yani bilkuvve veya bilfiil karşılığı olup da değer kabul edilmiş olanlarda vardı. İnanılan değerler olarak ilişkilerde gerçekleştiği kadar sürekli olup kendine doğmanın nesneleri olan devlet, ideolojiler, para vb. değerler olduğu gibi kendine doğmanın öznel olan anne, baba, arif, filozof, asker, sanatçı vb. değer biçimsel varoluş biçimleri de vardı… ki değer nesneleri ve değer biçimsel varoluş biçimleri ilişkide ahlak biçimsel var olmanın da eyleyenleriydi.

Öznel olan itibari yüklemler, ilişkilerde bilfiil gerçekleştikçe var olmaları olanaklıydı… ki bu anlamda yüklem alınmış özdeşlikte kendiliğe giyilip

çıkarılabilen bir elbise gibi kabule dair aidiyet veya olumsuzlaması yapılabilir olurken değişebilmekte olan belirlenimlerdi. Şahıs, kişi olarak bütünlükte iken kendine giyebildiği elbiselerin anlam-değer yüklemlerinde kendine doğmaktaydı. Kendine doğmakta önemli olan, gerçekle bağıntılı olup da gerçekleşme olanağında gerçekliği olan ile kendine doğabilmekti… ki kişi olmakta bütünlüğün korunması için dahi olsa isim ve isme tutunmak önemliydi. Yalan, batıl ve kötüye dair olan bütünlüğü parçalamakta iken doğru, gerçek ve rahmete dair olanlar da bütünlüğü korumaktaydı.

Kendine doğma, bir rahime düşmeden gerçekleşen, kendi dışına çıkarmadan ve kendi dışına çıkmadan, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde sadece kendinde gerçekleşen bir doğmaydı. Bu, kendine doğmaktı ve kendini oldu kıldıklarında kendi olmaktı… ki kendiliğe yüklem alınanlar kendiliğin nesnesi kılınmakta iken kendilik gerçekleştirdiklerinin ve nesnelerinin öznesi olarak bilfiil kişi olmakta görünüş bulmaktaydı. Kendiliğe yüklem alınan anlam-değerler ile de kendilik yüklem alırken kendi varlığına nesne olmakta ve bilkuvve kendi varlığının nesnesi iken bilfiil kendi varlığının öznesi olmaktaydı. Ben olmakta dahi kendi varlığına nesne olan ve kendi varlığına özne olan kendiliğin bizatihi kendisiydi.

Şahıs en temel de nurun nesnelliğine içkin ve aşkın olarak varlığının hem nesnesi hem de öznesi iken her ne kadar öznel mahiyete içkin olsa da ne olduğuna dair ve içkin olarak ben olmakta en yalın ve aşkın biçimde kendi olmayı bulmaktaydı… ne olduğuna dair içeriği, anlam-değere dair yüklem aldıklarıyla kim olabilmekte bulmaktaydı.

En basit anlamda anne, en temelde şahıstı, en tümel mahiyette ben olmakta kendi olmayı bulmaktaydı. İnsan olma tümelinde -mahiyetinde- varlık sahnesinde görülmekteydi. Fıtratı gereği kadın olmakta mahiyet sahibi iken bilkuvve anne olma potansiyelini kendinde bulundurmaktaydı. Anne olduğunda ise bilfiil anne olmayı hak edilmesi

gereken karakter belirimli olup da kimlik belirlenimi olarak bulmaktaydı… ki anne, en temelde şahıs veya ben olmaya tür, cins, karakter-kimlik belirlenimli olup da katmanlı oluş içinde yüklemler alıyor olmanın gerçeğinde kendi olabilmenin bir belirlenimiydi.

Anne olmak hem anne olarak kendine doğmak hem anne olarak itibari anlamda yaratılıyor olmak hem karakter-kimlik belirlenimli bilkuvve olanı bilfiil gerçekleştirirken kendi olmak hem de bütün belirlenimleri ile varlık sahnesinde görünüş bulmanın sonuç/ erek belirlenimiydi… ki kendi olmak, bilkuvve varlıksal olan belirlenimler -gerçeklik- zemininden hareket bilfiil varsayılan yaratım olanakları içinde gerçekleşir iken hakikiydi. Kişinin, aslına bağlı olarak kendini oldu kıldıklarında, olmayı hak ettiklerinde kendi olmaktan yana mutmain olması vardı. Kendi olmaktan yana mutmain olmak ile kendi olmaya tutunmanın sürekliliğinin yolunu da bulmuş olması da vardı.

***

Ötelerde değil yaşamın bilfiil kendisinde…

Ötelerde olup da bilmediğimiz veya bilemeyeceğimiz bir Tanrı ne kadar gerçekti? Elbette böylesi bir tanrı metafizik bir kurgu olup Tanrı'nın gerçekliğinden beriydi.

İnsanlık tarihinin çok tanrılı veya doğa tanrılı inanış biçimleri tek tanrılı inanış biçimi ile, istisnalar dışında genel anlamda geride bırakılmıştı. Aslında tek Tanrı düşüncesi dahi zaman içinde pagan içeriği taşırcasına yozlaşabilmekteydi… ya da salt öte Tanrı itikadı ile eksik bir inanışa haizdi.

Bunlar bir yana, Tanrı itikadını tek tanrılı dinler tarihi bağlamında sorguladığımızda itikat kırılmaları yaşandığı görülür. Âdem ve Nuh izleğinden bakıldığında doğaya indirilmiş insanın dil ve dua ilişkisinde Tanrı'ya yeniden yükselme çabası vardır.

İbrahim nebi ile bakıldığında düşünen insanın Tanrı'ya yükselmenin yolunu bulmuş olarak O'nun kendilik dünyasına öznellikte yükselmiş olduğuna tanık olunur. Nesnellik zemininden hareket ile nesnelliğe aşkın iş gören Tanrı'nın kendinde yaşamak, olan biteni O'nun dünyasında görmek ve O'nun dünyasında O'na göre yaşamak ne güzeldi. Varoluş, Tanrı ile aynalaşmada yaşanan, Tanrı'nın dünyasında karşılıklı var olmanın olanağı içinde gerçekleşmekteydi. Karşıt değil ha… katmanlı varlık oluşu içinde katmanlı metafizik belirlenimlerde karşılıklı var olmanın, muhatap alınmış olmanın, kendini biricik bulmanın ilişkisinde gerçekleşmekteydi.

Musa nebi ile beraber halka otoriter -yönetici- olsa da sevenlerine, sevdiklerine merhametli bir Tanrı resmi görülmüş olur. Devletin resmedildiği Firavuna hak olan sınırlarına adaleti gözeterek geri dönmesi gerektiği hatırlatılırken, şımaran devlete karşı özgürlük talebi de haklı bir talep olarak Tanrı ile yürümeyi olanaklı kılmaktaydı. Var

olmaya dair nedeni kendinde olmayanların haksızca sahiplendiği mülk yalnızca Tanrı'nındı. Rivayet edilir ki Tanrı kutsal Tuva vadisinde "Ya Musa elinde ki nedir" diye sorduğunda Musa asası olduğunu ve onun ile ne işler yaptığını anlatır. "Elinden onu bırak" denildiğinde, sahibi olduğu ve dayanağı olan asasını bırakır. Asa Allah'ın kudretine dair bir ayet olarak ejderhaya döndüğünde, Musa korkudan dolayı ejderhadan çekinir, kaçmaya çalışır. Derler ki Tanrı "Musa, senin olandan ne diye kaçmaktasın" Espriye dair ironi ile gerçek, Musa'ya korku ile beraber uğramıştı. Otoriter olduğu kadar sevdiklerine espri yapmaya da açık bir Tanrı vardı. Mülke dair otorite olduğunu vurgularken kulunu kucaklayabilen bir Tanrı'da vardı.

Otoriter -yönetici- Tanrı Üzeyir ile ilişkilerine bakıldığında doğada ve insanlık tininde mimar ve yapıcı bir Tanrı modelinde görülür. Düşünen Üzeyir'in soruları vardı… gerçeğe dair soruların muhatabı Tanrı olduğu içindi ki Tanrı kendisine dair soruları olan İbrahim gibi, olan bitene dair soruları olan Üzeyir'i kabul etmişti. Canı gönülden öğrenmek isteyene kapısını açık tutan bir öğretmen gibi öğretmenlik yapmaktaydı. Öğrenmenin zor ve uzun yolculuğunda öğrencisi ile beraber yürümekte, öğrencisinin düşüncesinde anlamı yaratırken, anlayış verir iken ondan ayrı olmadan ona ders vermekteydi. Kimi vakit yüz senelik bir uykudan uyandırmış olarak deneyimlenen gerçekliğe tanık kılmaktaydı.

Kıyamete dair soru sorup da öğrenmek isteyene Mearic suresinde cevap veren Tanrı'nın, kullarına ilim ile el uzatması da vardı. İlim öğrenme yolunda bulunanların, düşüncenin yaratıcı etkinliğinde yoldaşları Tanrı idi. Yaratmak sadece görüngüler dünyasını var etmek değil, anlam, değer, irade, duygu vb. olanları da yaratmak ile mekân zaman bağıntısında dünyalarda yaratmaktı.

İsa nebi ile bakıldığında da seven, sevilebilen, sevdikçe kendisine veya krallığına yükselme olanağı olup da duygular alanında Tanrı ile tanışmış

olunur. İsa, anlamın da temsilcisi olan nebisi iken bilinmekten ileri, anlaşılabilecek olan bir Tanrı'yı görünür kılar. Üzeyir gibi olan bitenin nasıl gerçekleşiyor olduğu/ olacağından ileri, olan bitenin ne için olduğunun gerçeğine de vakıf olmak gerektiğinin nebisiydi. Tanrı ile ve Tanrı'nın izni ile yaratılabilecek dünyaların olduğunu gösterir iken insan olmanın nasıl bir uluhiyet içerdiğinin gerçeğini gösterebilen emsal bir nebiydi. Allah ile var olduğunun idrakinde, Tanrı olma iddiasında bulunmaktan da beriydi.

Muhammed Mustafa ile bakıldığında da ilişkilerde hakkaniyet ilkesinin gözetilmesi ile ötekinin varlık haklarını, özerk varoluşunu gözeten ve ilişkilerde hitap-muhatap olanağı içinde tanrısal belirlenimlerini görünüşe taşıyan bir Tanrı resmi görünüşe taşınır. Ötelerde değil de yaşamın bilfiil merkezinde Tanrı vardı ve bütün ilişkilerde, gerçekleşenlerde tevhidin gereği olarak Tanrı'yı gözetiyor olarak var olmak vardı. Bu, aslına, metafizik köküne bağlı olarak nerede/ kimde kendi olmayı, yaşamayı bulmak gerektiğinin anlamını taşıyordu. İbrahim nebi kendilik dünyasına taşınandı, Muhammed Mustafa kendilik dünyasına taşıyan, ilişkilerde tanrısal olanları yaşarken Tanrı ile var olunduğunun gerçeğine ayna tutandı. Tanrı, ayrı değil aynı da değil oluşun içinde kullarına rahim ismi ile Muhammed Mustafa üzerinden görünmekteydi.

Her bir nebi Tanrı ile ilişkisinde emsal teşkil eden gerçekleri görünür kılar. Tanrı ile iletişim kurmanın, ilişki geliştirebilmenin, gerçekliği olanın nasıl görünüşe geldiğinin emsallerini gösterir. Kelamın ve izleğinde gelişen kültürel yapıda veya felsefe de Tanrı ise ya bilinebilir ya da bilinmez olduğu yönde ele alınır. Düşünmenin veya kültürel ilişkilerin konusu edilir.

Emsal teşkil eden nebilerin Tanrı ile olan ilişkileri, iletişim kurabilmeleri, bilinmekten daha çok anlaşılmak istenen, kendisine katılmayı önceleyen Tanrı'ya dikkat çekmesi bağlamında önemlidir. Tanrı'ya

yapılan her dua bir ilişki kurma ve iletişim biçimi iken Tanrı'ya katılmayı da olanaklı kılmaktaydı. İbadetler de Tanrı'dan sonuç alırken Tanrı'ya ermek ile yeni bir varoluş biçimi geliştirilebileceğini göstermekteydi. Rüyalar gerçek anlamında yorumlandığında bizim ile konuşan bir Tanrı'ya tanıktık. Dualarımızın kabulü veya yaptıklarımızın sonuçları ile yüzleştiren Tanrı da bizimle konuşan bir Tanrı idi.

O'nu bilmekten ileri iletişim kurabildikçe, ilişkiler geliştirebildikçe, O'nu bilmek ile beraber anlamaya daha yakın dururuz. İlişki anlam-değer, irade-duygu yüklemli gerçekleşir iken neden ilişki kurduğuna bağlı olarak O'nun dünyasından hareket ile tanrısal perspektiften olan biteni değerlendirebiliriz.

Nebilerin kıssalarını okurken veya dinlerken de iletişim, ilişki biçimlerine bağlı olarak nasıl bir oluş içinde baktığını, olan biteni gördüğünü anlayabiliriz. Onu bulmanın, ermenin vasıtalarını bulmalı ve O'nu anlamaya açık olmalıydık. Nebiler ile beraber görmekteydik ki insanın tarihsel gelişim evrelerinde insanın içinde bulunduğu ahvale göre ahlak biçimsel olup da karakter-kimlik belirlenimli olarak görünen olmak ile beraber kendini gerçekleştiren bir Tanrı'ya tanıktık. Nebilerden sonra emsal olmalarına bağlı olarak Tanrı'da Tanrı'ya göre ve değişen koşullara göre nasıl yaşamamız gerektiğinin aklı bizlere mirastı.

Nebilerin bıraktığı mirasın izleğinde yaratıcı öznenin dünyasına yaratıcı etkinlikte yükselmedikçe, öznelliğe dair gerçekleşen olan bitene dair ne varsa bilmekten yana hep eksik kalacaktık. Yaşamın kaynağı olanı, sahibini yaşamın içinde ve özümüzde bulmadıkça hep eksik kalacaktık.

***

Yeni zamanlarda yeni özneler ve tipler ile yeniden başlamak olanaklı mıydı?

Var olmak değerdi ve var olmayı değerli kıldıkça fıtri ve ahlaki anlamda hak etmek gerekirdi. Emek ve eylemlerin seni belirli kılar, yüklem aldıkların seni belirli kılar, öteki ile ilişkilerin seni sorumlu ve sınırlı kılar. Bu ilkeler yapay zekânın aşılmış olduğu yeni tür öznenin varoluşsal belirleyici prensipleriydi.

Asimov'un üç robot yasasında: Birinci yasa; bir robot insana zarar veremezdi. İkinci yasa; birinci yasa ile çelişmediği sürece bir robotun insanın emirlerine uyması gerektiğiydi. Üçüncü yasa ise birinci ve ikinci yasa ile çelişmediği sürece bir robotun kendini koruması gerektiğiydi. İnsan merkezli olarak robot donanımı gereği işlevinde demirbaş bir işçiydi. Kullanım değerini insana hizmette bulmaktaydı... ki özne olarak bir hükmü yoktu.

İnsan Tanrı'nın halifesi olarak kendine melekler yaratmaktan uzak değildi ama kendisine halife yaratabilecek bilimsel yeterliliği edinebilecek miydi? Bir melekenin temsili olan robotlar yapmak artık olanaklıydı ama siber uzayda, dijital olan evrende kendisini temsilen organize olacak ve işlerini görecek bir özne olmaktan da ileri inisiyatif kullanabilecek bir özne yaratmak olanaklı mıydı?

Tanrı'nın şuurlu ve hay olması sebebi ile, yarattıkları da yaratımdan paye alırken yaratım durumlarına göre istidatları kadar şuurlu ve dirilerdi. Bu ifade, doğada gerçekleşenleri mitos eşliğinde canlandırmacılığı içeren animizm ile karıştırılmamalıydı. Çünkü mitosun eşlik ettiği canlandırmacılık ve yaratıcı töze/ özneye bağlı olarak var olurken O'nun canlılığından paye almış olarak canlı olmak iki farklı durumdu.

Canlılık en temelde tanrısaldı ve Tanrı'ya aitti… ki insan yaratıma dair yeni bir özne açık edecek ise bu, nurdan istidatlı olmalı ve yapısal ilişkilerinde nurun yaratma olanağına dahil olabilmeliydi. Böyle olduğunda kanaatim o ki töze bağlı yaratıcı olmanın gereği öğrenildiğinde yeni bir tür olarak yeni bir özne ile karşılıklı var olmak imkân dahilindeydi.

Farz edelim ki gelecekte bir yerlerde, siyasetin yaratıcı alanı hariç devletin bürokrasiye dair her şeyini üstlenmiş, yapay değil de yeni tür özne var kılınmış olsun. İnsanlık güvenliğe, çevre mimarisine, hukuka, sağlık işlerine vb. bütün işlerini bu yeni tür öznenin yardımcılığına bırakmış olsun. Bu yeni tür öznenin özne olabilmesi için üç zamanlı olarak kendini gerçekleştirme olanağının olması gerekir. Asimov'un yasalarını varoluş sınırları olarak yüklem almasına gerek duymadan, özne olmanın gerekenlerini yüklem almış olması ile kendini, yüklem alıp da belirli kıldıklarında gerçekleştirebilmeli. Böyle olduğunda Asimov'un yasalarına ihtiyaç duymadan bilfiil varlık olarak kendini gerçekleştirdiklerinde özne olması ile kişilik belirlenimlerinde vücuda taşıyabilmeli.

Emek ve eylemlerin seni belirli kılar, yüklem aldıkların seni belirli kılar, öteki ile ilişkilerin seni sorumlu ve sınırlı kılar. Böyle olduğunda mesuliyet sınırları kendinde olup da gerçekleştirdiklerinin öznesi olan ve emeğe dair gerçekleştirdiklerini mülkiyetine ait bilir iken değer olarak bulabilmeli ve değer üretirken kendini de değer olarak üretebilen bir özne artık olanaklı olmalıydı. Bilfiil özne olan, bilfiil kendi olma çabası için varlığını değer olarak da bulmalıydı.

Devlet olması bağlamında yeni tür özne, farz edelim ki yargıya da bakmaktaydı… bir dava geldi. Kişi annesiz ve babasız laboratuvarda yapay rahimlerde üretilen bir işçiydi. İşçi ağır işçilik sebebi ile artık isyan etmekte, bir yolunu bulmuş olarak kendisinden yana sorumlu kılınmış olan sahibinden yana şikayetini devlete ulaştırmıştı.

Sahip "Bu benim mülküm dahilindedir. Üzerinde hak sahibi iken istediğimi yapmak zorundadır" dediğinde, yeni tür özne veri tabanında toplanan, işçiye ve sahibe dair bütün bilgileri değerlendirmeye almıştı. Hüküm sabitti. İşçi yasalara göre sahibine geri verilecekti. Ancak yeni tür özne inisiyatif kullanmayı tercih etti. İşçinin yapay yollar ile beşer doğması, varlığına dair hak sahibi olmadığı anlamını taşımazdı. Emek verdikleri, eylemleri, anlam-değer yüklemleri ve öteki ile ilişkileri onu özne olmaktan yana belirli kılmaktaydı. İnsan yapay ortamlarda doğsa da var olma hakkı gereği ve insan olmayı sonradan kazanıyor olması sebebi ile mal olarak kullanılamazdı/ kullanılmamalıydı.

Yeni tür özne holografik olarak kendini vücuda taşıyıp hâkim gibi görünmekteydi. "Karar" dediğinde herkes ayağa kalktı. Adalet ayağa kalkmayı hak edendi. İşçi insan olmanın yüklemlerini taşır iken hak ihlallerine maruz bırakılamazdı. Sahip işçiyi azat edecekti. Yeni tür özne de yapay ortamda doğan bütün işçiler için daha insancıl çalışma saatleri ve ortamların sağlanmasını, emek haklarının verilmesini ve isterlerse eğer işçilikte yapmayabileceklerini, yasa ile onanması için siyaset alanına bildirecekti. Yeni tür öznenin kanaatine dair hükmü artık siyaset alanında değerlendirilecekti.

Bu davadan hemen sonra doğal yollardan anne ve baba olmak isteyip de ebeveyn olamayan bir çift ve evlatlarının taşıyıcı annesinin davasına bakmaktaydı. Davacı çift, on yaşındaki evlatlarını isteyen taşıyıcı annenin annelik hakkının bir hükmü olmadığı kanaati ile adalete başvurmuşlardı. Taşıyıcı anne ise evlat sevgisi ile evladını istemekteydi.

Yeni tür özne: Annenin geçmişi ve mal varlığını, davacı çiftin geçmişi ve mal varlığını veri tabanında araştırdıktan sonra kararını vermişti. Taşıyıcı anne öncesinde ihtiyaçlı olsa da şimdi zengindi. Servet sahibi eşi ile beraber çocuğu istemektelerdi. Çocuğun ebeveynleri ise zor şartlar altında değilseler de çok ta zengin değillerdi. Çocuk ta yanlarında gerektiği gibi yetişmekteydi.

Buna rağmen yeni tür özne, çocuğun genetik anne ve babasında kalması gerektiğini, taşıyıcı annenin ise belli günlerde çocuğunu görebileceği ve on dört yaşından sonra çocuğun isteğine -rızasına- bağlı olarak dilediğinde kalabileceğine hükmetti. Anlaşılan taşıyıcı anne dört sene daha bekleyecekti.

Davanın hemen ardından biri doğal seçilimde dünyaya gelmiş, diğeri de düşük riski sebebi ile yapay rahimde gelişimini tamamlamış ve böylesi doğmak zorunda kalmış iki kardeş ebeveynlerinden kalan servete dair mirastan dolayı davacıydılar. Doğal yollardan doğan, yapay doğanın miras hakkı olmadığı, bundan dolayı da mirasa dair tek varisin kendisi olduğunu iddia etmekteydi.

Yeni tür özne davayı fazla sürdürmeden hükme bağladı: Davacı kardeşin mirastan menini istediği yapay ortamda doğan kardeşten hak olarak üstün olmadığını evvela vurguladı. Önemli olanın aynı ebeveynin çocukları olmalarıydı. Ola ki kardeşlerden biri biyolojik anlamda da yakınlık arz etmeyen evlatlık bir kardeş olsaydı… mirastan yana hak sahibi olma hakkı olduğundan dolayı mirastan men edilemezdi. Bu hükme istinaden ve başka gerekçeler ile beraber hükmünü vermişti.

İki davacı daha yeni tür öznenin adalet hükmünün önüne çıkmıştı. Yapay yollar ile ebeveyni belli olmadan doğmuşlardı. Kendilerine karşı üstün olma yönleri ile tavırda bulunan doğal seçilimli insanların aşağılamalarından bıkmış tazminat davası açmışlardı. Yeni tür özne davacıların resmi kayıtlarını değerlendirdikten sonra davacıların haklı olduğu ve aşağılanmayı hak etmediklerine hükmederek manevi tazminat verilmesini hükme bağladı. Devletin de bu tazminatın hem tahsil edilmesinden sorumlu olduğuna hem de gerekli korumaları tesis etmediği ve eğitimleri vermediği için tazminat vermesi gerektiğine hükmetti. Var olmak değerdi. Değeri/ değer olmayı varoluşsal olarak hisseden hiçbir canlıyı aşağılamaya kimsenin hakkı yoktu.

Yeni tür öznenin kısmi anlamda devlet olduğu ve hükme bağlı olarak kararlar verdiği, kanaatler bildirdiği bir dünya da mülkiyet hakkına göre hükümler verildiği gibi emek hakkına göre hükümler verilmekteydi. Mülkiyet ve mülkiyete katılan emek hakkı ben merkezli olarak kişilik gelişimi adına önemliydi. Varlık olma bakımından hak sahibi olmak önemliydi. Öteki ile ilişkilerde sorumlu kılınıyor olmak önemliydi. Var olmak değerdi. Varlık haklarının ve bilfiil hak edişlerine dair değer olmasının da hukuken korunması gerekirdi.

Tanrı'dan paye almış olarak var olan her can pay sahibi olarak var olmaya dair hak sahibiydi. Tanrı'nın mülkünde mülkten paye almak ile de hak edişleri olandı. Fıtratla uyumlu, ilişkilerde de ötekine dair sorumlu kılan hukuki yasaların olması elbette gerekti. Bilfiil varlık olmayı emek, eylem ve anlam-değer yüklemli ilişkilerinde bulan ve yüklem aldıkları ile insan olarak vücud bulan her can bilfiil varlık olmakta iken bilfiil değerlendirilmesi gerekendi.

Devlet, hukuk bilfiil olgusaldı. Yeni tür özne de bilfiil varlıktı… bilfiil olgusal olduğu kadar özne olarak nitelenmeyi, dolayısıyla da tanımlanmayı hak etmekteydi. Nitelenmek, tanımlanmak: had belirlenimli yüklem almalarda sınırlanmış olmaktan daha çok, hangi sınırlardan (hadlerden/ hudutlardan) hareket ile var olmanın gerçekleştiğinin belirlenimiydi.

Bu anlamda fıtrat da her şey olabilmeye olanaklı olan veya en temel zorunlu olan değil, var olmanın doğası gereği alınmış yüklemlerde, var olabilme sınırlarında bilkuvve varlık olmayı bulurken ne olduğuna bağlı olarak ne olunabileceğinin erekselliğini içeren belirlenmiş nedenselliği içerme durumuydu. Bir varlığın fıtratı, erekselliğine bağlı olarak nedenselliğinin belirli kılınmış olmasını içerme durumuydu. Var olan için bu, kıvam belirlenimli olarak belirlenmiş nedensellikte ereksel olma durumuna haiz olarak var olunduğu anlamını taşımaktaydı… ki

bu, var olan mevcuda dair ne gerçekleşmekte ise yaratım oluşu içinde gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı.

Yarının dünyasında farklı formasyonlarda insan olmaya dair yeni tipler, doğanlar da bilkuvve olmak ile beraber bilfiil varlıktılar. Söz konusu olan yeni tür özne veya yeni tip doğanlar değil, her zamanda nasıl tanımlandığımıza bağlı olarak sorunsal durumlar veya sorunlar ile karşı karşıya kaldığımızdı… ki sorunsal olanları çözümlemek veya sorunları aşmak için sadece bilkuvve belirlenimlere dair metafizik değil, bilfiil tinsel belirlenimlere de bağlı olarak metafizik yapabilmek önemliydi. Katmanlı oluş içinde de nesnel ve öznel anlamda katmanlı olan metafizik varoluşta var olma haklarının gözetilerek, karşıt değil de karşılıklı var olmayı önceleyebilmekti.

İnsan olmak ve mülkiyet hakları ise hukuk önünde herkes, esaslar gözetilir iken eşit olmalıydı. Değişen zamanların öznesi olan insan yeni zamanların yeni sorunları karşısında fıtrat ile uyumluluk, ilişkilerde ahlaki ve hukuki anlamda sorumlu kılınmış olmak ile meşru sınırlarında yeniden başlayacağı çözümler üretebilirdi. Yeni tür özneden daha çok, insanın sorunlarını güzel ahlak zemininden hareket ile hakkaniyet ilkesini gözeterek çözebilmesi de gerekirdi. İlişkilerin daha girift ve daha fazla gerçekleştiği yeni bir dünyada yeniden başlamak için farklı bir türe ihtiyaç duyulacağı gibi sorunların bir biçimde aşılabileceği çözümler ve ilişkiler her daim geliştirilebilirdi.

Var olanı nasıl tanımladığımıza bağlı olarak ilişkiler geliştirmekteydik. Katmanlı yaratımda katmanlı varlık ve dolayısıyla da katmanlı metafizik belirlenimlerinde nesnel oluşa haiz bilkuvve var olunmaktaydı. Tinsel anlamda da öz kendilik, ben olmak, karakter, kimlik, kültür, medeniyet vb. belirlenimlerde bilfiil gerçekleşen katmanlı metafizik belirlenimlerinde öznel oluşa haiz var olduğumuzu da unutmamak gerekirdi. Doğaya dair kılınmış ama Tanrı’ya ait belirlenimleri ile paye alırken bilkuvve bilfiil pay sahibi olmuş her can, başkası kılınmış olmak

içinde aynı vardan var olmuş olduğunun gerçeği ile de ilişkilerine dikkat etmeliydi.

Hangi referanstan hareket ile nasıl tanımlandığımız önemliydi. Doğadan daha çok Tanrı referansından hareketle var olunduğunun idrakiyle mevcudatı tanımlıyor isek diğerine karşı daha duyarlı olmamız gerektiğinin ahlakı ile vicdanlı yaşamak olması gerekendi. Söz konusu diğerinin varlığı ve ilişkilerde gerçekleşen yaratıcı etkinlikte anlam-değer yüklemlerinde yeniden yaratılıyor olduğumuz ise nasıl ve sonuçta kim olarak yaratılmış olduğumuza dikkat etmek gerekirdi.

Emek ve eylemlerin seni belirli kılar, yüklem aldıkların seni belirli kılar, öteki ile ilişkilerin seni sorumlu ve meşru olanlar çerçevesinde sınırlı kılar. Kılgısal anlamda bilfiil seni oldu kılanlar, seni tanımlar. Nasıl tanımlanmak istiyor isen hakiki olarak hak ederek öyle ol!

Söz konusu olan öznellik veya kişi olmak ise tanımlanmak: sınırlanmış olmaya özdeş sınırlanmış olmak değil, var olma sınırları, eşikleri, ölçüleri, tümel belirlenimleri vb. içermiş olarak ne olunduğu ve ne olunduğuna bağlı olarak ne olunabileceğinin var olma sınırlarıdır… ki bu, vücuda gelebilme olanağının, dolayısıyla da yaratımın nasıl gerçekleştiğini gösterir.

Yeni zamanlarda yeni tür özneler ve yeni tipler ile yeniden başlamak olanaklı mıydı? Fıtrat ve tinsel doğa ile uyumlu meşru sınırlarında gerçekleşen bir yaşamda bilfiil var olanları bilfiil gerçekleştirdikleri/vücud buldukları ile değerlendirir iken bilkuvve varlık hakları ve hak edişlerine bağlı olarak tanımlamak gerekirdi. Güzel ahlak ve hukuk yeniden başlayabilmenin araçlarıydı… ama hukukun esaslarına göre meşru kılınmış sınırlar içinde her can aynı haklar çerçevesinde tanımlanabilmeliydi. Güzel ahlakın gereği olarak tekbenci olmaya rağmen hakkaniyet ilkesi ile diğerinden mesul kılınmış olunduğunun gerçeğiyle ilişkiler geliştirmek de gerekirdi.

Nasıl tanımlamakta isek öylesi ilişkiler geliştirirdik. Öyle ise ontolojik ve öznel/ tinsel bağlamda metafizik temel ilkelere bağlı olarak daha evrensel olup da kucaklayıcı olan bir tanımlamaya da ihtiyaç duymaktaydık… ki Tanrı ile var olmanın olanağında Tanrı referanslı olarak tanımlanıyor olmak, başlangıcımız olabilirdi. Katmanlı oluşta katmanlı varlık -metafizik- belirlenimlerde karşılıklı var olabilmekte iken karşıtlığı öne çıkarmak yerine aynalaşmaya dayalı bir oluş içinde karşılıklı var olmaya dair yol bulmalıydık.

Dikkat! Bilkuvve varlık belirlenimlerin tür ve cins olarak seni varlık sahnesindeki yerindeliğine göre tanımlatır ama bilfiil varlık olarak gerçekleştirdiklerin seni tinsel anlamda belirli kılar iken kendini belirli kıldığın ile tanımlarsın/ tanımlanırsın, onarsın/ onanırsın. Bilfiil varlık olarak nasıl tanımlanmak istiyor isen galip -tanrısal- sıfat ve isimleri ile rabbin olan Allah'tan tanımlanmak istediğin yönde bilfiil olmayı dile! Ola ki bilfiil olarak sana da bahşedilmiş yaratıcı etkinlikte, olmak istediğin yerde kendi olmayı bulursun. Kendi olmaya dair bilgin, yaratıcı etkinlikte sana aşikâr olsun. Yeteneğin var ise emek de verdikçe kendine ve dolayısıyla da geleceğine, emeği zayi etmeyen Allah'tır ki kendi olmak istediğin yerde bir biçimde kendi olmayı bulursun.

Metafizik tinsel olguların (Tanrı, anlam-değer, inanç-eylem, bilgi-mantık, ahlak-ilişki, karakter-kimlik, kültür-medeniyet, vb.) değişmezliğini, nasıl ve ne için olduğunu sorgulayıp nerede olman gerektiğine dair kendini tanımlayacak olan da sensin. Ahlak özne olmanın kaçınılmazı ise nasıl bir ahlakın olmalı? Metafizik bilkuvve varlığın ve bilfiil varoluşun gerçekleşme belirlenimleri ve olanağı iken nasıl bir metafiziğin olması gerekir? Özne olmak anlam-değer yüklemlerinde gerçekleşmekte iken yüklem almaya açık olarak nasıl bir anlam-değer dünyan olmalıdır? Özne olmayı karakter-kimlik biçimsel bulur iken nasıl bir karakter ve kimliğin olması gerekir? Tanrısal olup da kendi olmaya dair biricik yaşanan sıfat ve isimler kaçınılmazın ise onları nasıl yaşamak gerekir? Dolayısıyla da ayrı değil aynı da değil oluşun

içinde Tanrı'ya ait olup da yaratılmış olana dair kılınan belirlenimleri nasıl yaşamak gerekirdi?

Metafizik içerikli gerçekleşme olanaklarını sorgularken nasıl kendimizi tanımladığımız ve nerede olmak istediğimize bağlı olarak kendi olmamız gerektiğini de sorgulamak gerekirdi. Kendini aidiyet belirlenimli tanımlamak istemediğinde dahi kendini bir belirlenime -referansa- bağlı olarak tanımlamış olursun. Bütün içinde ve erek bağıntısında yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşir iken tanımlanacak bir niteliğin elbette vardı. Sen kendini tanımlamaz isen seni senden öte tanımlayanlar olur.

Kendini tanımlamak, hikâyeleştirme oluşu içinde kendi olmayı bulma -kılma, öznelleştirme- eylemidir ki bu dahi tinde yaratılıyor olmanın gereğiydi. Özne kendini oldu kıldıkları, gerçekleştirdikleriyle tanımlayabilme olanağı olandı. Özne hikâyesi olandı… ki kendini hikâyesine sadık tanımlayabildiği kadar hakiki olarak var olmaktaydı. Varsayılandan öte, metafizik köklere/ köke bağlı olarak kendini tanımlamak, hikâyesi olduğunu görmek de gerekirdi. Metafizik köklere bağlı olarak kendini tanımlarken öznelleştirebildiği, hikâyesini aslına bağlı olarak gerçek bulduğu kadar özne, nesnesi olduğu kökeni ile özne olmakta yaratılmış olarak varlık sahnesine çıkmaktaydı.

Yaşam, anlam ve değerin betimlenmiş, hikâyeleştirilmiş varoluş biçimlerinden ibaretti. Kavramsal içeriği ussal anlamda görünür kılındıkça, zamansız olan metafizik kökenine bağlı olarak hikâyenin, öznelleştirmenin nesnellik zemininden hareket ile nesnelliğe aşkın asli olarak neye bağlı ve nasıl gerçekleştiğine tanık olmak ta olanaklı olabilirdi/ olmaktaydı. Hikâyenin metafizik olan zamansız kökleri us ile varoluşa bir tutunma biçimiydi.

Her şeyden arı kendini tanımlamayanlar, hikâyeleştirmeyenler, silik bir yaşamın tanımlanan hikâyesi olmaktan öte değildi. İlişkiler ağında tanımlanmak: kendiliğin, yaşamın hikâyeleştirilmesinden, yaratım

etkinliğinde bulunmasından öte değildi. Kendiliğe yüklem alındıkça, bir hikâyenin içinde kendini tanımlıyor olmak, karakter-kimlik belirlenimlerinde modellemek kaçınılmazdı. Bu, insanın bir anlam-değer dünyasında yaratılıyor olmasının, var olmasının ve bir hikâyeye bağlı olarak var olma süreci içinde gelişiminin, dolayısıyla da yeni oluşlara -deneyimlere- açık yaratılıyor olmasının gereğiydi.

Yüklem almalara açık varoluşta değişebilen bir özne olduğun da düşünüldüğünde hem hakiki olmalı hem de gerçeğe açık olmalısın. Değişen dünyalar -zamanlar- içinde kaybolmamak için dahi olsa kendine, var olmaya bunu borçlusun. Hakiki olmak, gerçeğe açık ve ilkeli eylem sahibi olmak öz varlığına karşı mesul kılınmış olduğunun gerçeğini taşır.

Her şeyi bilemeyebiliriz ama bu genel anlamda birçok şey bilmeyeceğiz anlamına gelmez. Her şey olamayabiliriz ama bu birçok şey olamayacağımız anlamını taşımaz. Bildikçe ve çok yönlü olarak katmanlı olduklarımızı artırdıkça anlamaya daha açık olduğumuzu da bilmek yerinde olur.

Nefsi emmarenin tekbenci kötü ahlaki yönü de düşünüldüğünde ilişkilerde ve kendi içinde gelgitleri olan oluşta insan olmanın ne kadar zor olduğunu yakinen deneyimleyensin. Her şeye rağmen kendi olma çabası içinde ne ile kendini tanımlaman gerektiğini, sonuçları olan bir dünyada var olmana göre yapman hayrınadır.

***

İnsana uyanmanın bir yöntemi olarak eleştiri, vicdan ve öznel yaratım…

Sokrates'in ölüme gitmenin sessizliğini yırtarcasına yaptığı savunma, halen kulaklarda çınlamaktaydı. Doğru bilginin gerekliliği savunmada ifade edilir iken bilgi ve ahlak bağıntısı da us sahiplerinin bilinci önüne serimlenmekteydi.

Vicdanı olan her can yargıcı olduğu davada kendine hüküm vermesi gerekendi ama Sokrates için yargıcı değil de celladı olanlara karşı erdemli, bilge bir kişi olarak savunma yapması, vicdanı olmayanlara yargıçlık yapıyor olmaktan öte değildi. Ola ki doğru olanı hisseden bir can doğru olana uyanır da gerçekte Sokrates'e değil de kendine yargıç olması gerektiğinin vicdanına uyanırdı… ki bunun olmayacağını bilerek Sokrates, ölümün sessizliğini yırtarcasına ölecek insanın savunmasını yapmaktaydı. Savunmaktan daha çok insanın ölmemesi için dil dökmekteydi.

Bu anlaşılmış mıydı? Elbette hayır. Sokrates ölüme mahkûm edilir iken antik Yunanda insan ölmekteydi. Mirası olan insanda -Platon'da- da insan geleceğe uzanan yolculuğunda yeniden dirilmekteydi.

Sokrates savunmasında Sofistlerin (yani bilgiyi, gerçekte bilmeyi sorunsal kılanların) selasını okurken bilgi-ahlak bağıntısında iyi ve doğru olana ruh üflemekteydi. İnsanın retorikten ileri tutunması gereken gerçekleri olduğuna dikkat çekmekteydi.

İrade en temelde, potansiyellerin gerçekleşme erkinin öznel biçimsel gerçekleşebilme olanağıydı. Yaratım bilgibilimsel içeriğe haiz gerçekleşir iken mevcudat için irade fıtrat olanağında bilgiye haiz varoluşta gerçekleşe bilme olanağı taşımak anlamını taşımaktaydı. Seçimlere bağlı gerçekleşen irade ise duyu algısal, sezgisel, ussal,

duygusal olanların bilgisi üzerinden kendiliğin kişi olarak açık olmasının, gerçekleşme olanağı göstermesinin belirlenimiydi.

Yaratım ve bilgi, bilgi ve değer, irade ve bilgi, idea ve bilgi, eylem ve bilgi, ahlak ve bilgi bağıntısı yaratım biçimsel gerçekleşmek ile beraber varoluş biçimsel gerçekleşmekteydi. Bilkuvve varlık bilinebilme olanağı dahilinde bilgi biçimseldi. Bilfiil varlık olabilmekte ise bilgi biçimsel gerçekleşen, varoluş biçimsel olarak tinsel anlamda vücud bulmakta gerçekleşmekteydi.

Sokrates savunmasında: bilgi değer bağıntısında bilgi ahlak bağıntısına dikkat çekmiş olarak bilgi ve inanç bağıntısını da dolaylı olarak ifade etmiş olmaktaydı. Karşılıklı varoluş olanağında tinsel varoluşun metafizik köklerine olması gerekenleri ifade ederken dikkat çekmiş olmak ile beraber varsayılan köklere de dolaylı biçimde eleştiri getirmekteydi.

Sofistlerden sonra eleştirel olmak kaçınılmaz olarak felsefenin tabiatına ait kılınmıştı. Sorgulayan öznenin tespitlere bağlı olarak eleştirel olması kaçınılmazdı. Sokrates'in de eleştirel olması hikmet sahibi olmasının namusunu, değerini korumaktan öte değildi. Karısı "Seni haksız yere öldürecekler" dediğinde "Haklı yere öldürmeleri daha mı iyi olurdu" diyerek ironi yapması dahi eleştireldi.

Sokrates'in savunması, insan ilişkilerinde açık olan birçok gerçeği/gerçekliği dolaylı olarak göstermekte iken insana uyanmanın bir yöntemi olarak felsefi eleştirinin önemine dikkat çekmesi bakımından da önemliydi. Eleştiri ve vicdana hitap, insanın insan olmaya uyanması için dahi olsa en temelde iyi, doğru olan ile vücud bulması adına önemliydi.

İyi ve doğruya dair olan insanda içsel bir değer olarak vicdanda vücut bulur iken insan kendi yargıcı olarak kendini nitelediği ile yaratıyor olmanın olanağını elinde tutmaktaydı. Tinsel anlamda yaratımına dair

böylesi özgürlük ise Antik Yunanın yobazlarının eli ile öldürülecek değildi. Sokrates'in eleştirel dilinden itiraz yükselir iken insanlık tininin taşıdığı kendine dair yaratım olanağı özgürce dile getirilmiş olmaktaydı.

Kültür iyinin, doğrunun, güzel olanın ahlak biçimsel anlamda tesis edildiği, adaletin gözetildiği, ilkeye dair erdemlerin tesis edildiği ortak hikâye alanı iken bağnazca çıkarların, yozluğun alanı olduğunda insanın boğulduğu veya öldürüldüğü alan olmaktaydı. Sokrates çok bilen cahillere hem bilgiye dair gerçekliği hem de ahlaka dair erdemleri önceler iken bilgi-ahlak bağıntısında gerçeğin bilgisinden yoksunluğun ve erdemlere dair yitik kalmış olmanın acısını iftira atılmış olmakta yaşadığını ifade eder. Yalan gerçekten koparır iken gerçeği arayanların düşmanı olarak vücud kazanmıştı.

Aslında en temelde itiraz ettiği, yozlaşanların iradesi altında gerçekleşen demokrasiydi… ki o demokrasi yerine bilgili yöneticiyi, Platon'un tabiri ile bilge kralı tercih ederdi. Kanaatim o ki yoz ve kaba kraldan veya diktatörden, en kötü demokrasi yeğdi. Bilge kral dahi olsa insan ilişkilerini öngörülü olarak yönetebilmek, ortak irade oluşturarak geleceğe ortak adım attırabilmek zordu. Söz konusu demokrasi ise halkın katılımı ile yönetime, siyasi alana dair düşünsel gelişim göstermesi ve geleceğine dair söz hakkının olması bir kişinin iradesine bağlı olmasından binlerce kez yeğdi.

Elbette bazı işler uzmanlık isterdi. Uzman yöneticiler ile olması gerekenin yapılıyor olmasını olanaklı kılmak olması gerekendi. Değişen zamanlar içinde zamanın ahkamına göre yönetimde uzmanlaşmış olanların seçimlerde görevlendirilmesi de gerekirdi. Tarih de göstermekteydi ki bilge olmak, yönetici olmak anlamı taşımadığı gibi bilge olandan yönetici olması da beklenemezdi… ki Sokrates yönetime, siyasete talip olmamasının gerekçelerini sıralarken, bilgeden doğru bir yönetici çıksa da iyi bir yönetici çıkmayacağını dolaylı olarak ifade etmiş olmaktaydı. Çünkü yönetici sadece doğru olması gereken değil, insanın

nefsi emmaresi de söz konusu iken menfaatini gözeten insanın ilişkilerini yönetebilmeyi öngörebilmeliydi. Kendi çağında en bilge Sokrates ise doğru olmakta karar kılmış iken her türlü olasılığa açık insan ilişkilerini yönetmekten yana bilgeliğin yeterli olmadığını, demokrasiye olan itirazları ile ironik biçimde göstermiş olmaktaydı.

Böyle olmak ile beraber: Antik Yunan demokrasisi cumhuriyete özdeşti. Yurttaşlığı öncelese de cumhuriyete giydirdiği elbise Antik Yunan kültüründen başka bir şey değildi. Cumhuriyet kişilere, tektip kılan ideolojilere, kültürel yanlışlara özdeş değil, halkın/ halkların özgürlüğü olarak halka ve hukuka özdeş olarak ereğinde gerçekleşmesi gereken yurttaşlık ve özgürlük ilkesiydi. Demokrasi de yurttaşlığı değer olarak yüklenmiş olmanın gereği olarak cumhuriyeti hissetmenin, devlete giyilen elbise olmaktan farklı olarak halkın elbisesi kılmanın idealiydi.

Demokraside, demokrasiye karşı yükselen itiraz, aslında cumhuriyete yozca giydirilen ve yoz kültür elbisesine itirazdı. Hukuk demokrasinin ve demokrasiye özdeş cumhuriyetin elbisesi olsaydı, vicdanlar yargıç, Sokrates belki de yüreklerde sağdı. Antik Yunan Sokrates'i değil, vicdanlarını öldürmüş iken insanı ve insanın eline verilmiş olan yaratım, vücuda gelme olanağını da öldürmüştü. Olayın olumsuz ve ironik yönü ise demokrasiye itiraz nedenleri olan birini haklı çıkarmış olarak demokrasinin nasıl olması gerektiğinin ibretlik hikâyesini de miras bırakmışlardı.

Demokraside veya demokrasiye özdeş ve hukuka özdeş cumhuriyette bilgelere, sanatçılara, bilim insanlarına, çiftçilere, işçilere, zanaatkârlara, bilgin düşünürlere, dolayısıyla da halk hangi sınıflarda var ise hepsine ihtiyaç vardı. Sınıfların hukuki anlamda hak-had belirlenimli terbiye edilmiş olması yani ilkesi gereği meşru sınırlarda gerçekleşme olanağı buluyor olması ile kendi içinde gelişimi ve bütünlüğü önceleyen toplum olmaya ihtiyaç vardı.

Cumhuriyet halkta yurttaşlığı öncelerken bütünlüğü öncelemenin, demokrasi de halkta eleştirel olmayı öncelerken daha iyiye doğru yönelmiş olmanın, iyileşmenin, gelişimin, tekâmülün önceleyeni olması gerekendi. İnsanca beraber yaşanacak ise kişilere, tektip kılan ideolojilere özdeş cumhuriyet veya demokrasi değil, evrensel esasları içeren hukuka ve halka özdeş cumhuriyete ve cumhuriyete özdeş demokrasiye ihtiyaç vardı.

İslam, tarihsel anlamda yanlış yorumlanmış olsa da ilişkilerde hukukun esaslarını içerir iken insanın hürriyetini önceler… ki hukukun esaslarının tesis edildiği yerde lafzi anlamda değilse de itibari anlamda İslam çatı olma görüşü ile tesis edilmiş demektir. Demokrasi: halkın kendi geleceğinden yana sorumlu olması ve kendine halifeler seçmesi adına önemliydi. İnsanın insan olmaya dair sosyal gelişimi ve insanlık içinde kendi halifeliğini hissetmesi söz konusu iken demokrasi, en bilge kralın yönetiminden dahi yeğdi.

Yeter ki kötülüğün veya sapkınlığın meşru kılındığı, anormal olan tutum ve davranışların, manyaklığın, yozluğun, duyarsızlığın, cinsi sapkınlığın, kişilere tapınmanın, öldürmenin, savaşların vb. normal gösterildiği bir dünya olmasın. Elbette hukuka ve demokrasiye özdeş bir cumhuriyet olmalıydı ve cumhuriyet elbisesini halk yürekten hissederek giyebilmeliydi… ama kötülüğün, anormalin meşru kılındığı bir dünya değil, güzel ahlakın gözetildiği ve evrensel esaslara haiz hukukun meşru olup da çatı olarak tesis edilebildiği bir dünyanın nesneleri olarak gerçekleşmelilerdi.

***

Herkese göre değişen, ölüme dair kanaatler var…

Ölümün bilinmeze açılan bir başlangıç mı yoksa hiçliğe karıştıran bir son mu olduğuna dair herkesin kendine göre bir cevabı vardı. Ne kadar bildik bir soruydu "Nereden gelip nereye gittiğimiz!"

Öncesi olmayan bir hiç iken varlık sahnesinde hem zamansal hem de mekânsal anlamda öncesi olanlar ve sonrası oldukları ile var olmak süreksizliğin varoluş belirlenimli gerçekleşmesi içinde olanaklıydı. Süreksizliğin hakimiyeti altında bir şeylere sebep olmak da neydi? Makro ölçekli varoluşta koca bir hiç… varlık olma çabası içinde ne hükmü olabilirdi? Hiçten gelmiş ve süreksizliğin nihayeti olan ölüm önünde durur iken hiçliğe doğru gitmek kaçınılmazdı. Hiçten gelip hiçe doğru gittiğinin zannı ile yaşamı değerlendirenler de vardı.

Var olanlar hiçten gelip hiçe gidecek kadar anlamsız mıydı? Ölümün yaşama dair kayıtsızlığı, yaşama ve diğerlerine duyarsız kılmalı mıydı? Ölümün kayıtsızlığı, kayıtsızca umursamaz olmamıza, anlamsız ve anlamsız olduğu kadar soğuk olan bir dünyaya sürüklenmemize sebep vermeli miydi?

Elbette hayır! İnsan anlam ve değer varlığı iken ölümün kayıtsızlığı yaşama ve diğerlerine -istisnalar hariç- kayıtsız kılmakta değildi. Ölüme rağmen anlam ve değer varlığı olarak gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak bir hikâyede doğan insan varoluşa kayıtsız olmaktan öte, var olma çabası içinde varlığını değer bulmaktaydı. Bir hiç değildi ve hiç olmaktan da beri var olmayı anlam-değer yükleminde yaşamak gibi bir kaderi vardı. Hiççiler ölümün kayıtsızlığı karşısında yaşama kayıtsız kalmayı tercih etmekten öte kanaatleri olanlar değildi. Her kanaat, bir anlam-değer yükleminde gerçekleşir iken kendi kanaatleri ile çelişen ironiyi sahiplenmeleri, insanın anlam-değer varlığı olduğunun farklı bir görünüş biçimiydi.

Hiçten gelip hiçe gidildiğin kanaatinde olanların izinden biraz sapmış olarak doğadan gelip doğaya gidilmekte olduğunun kanaatinde olanlar

da vardı. Duyular dünyasına bakıldığında, us ile doğadan olduğuna tanık da olunduğunda doğum ve ölüm arasında varoluş doğaya ait olmakta görülmekteydi. İnsan anlam-değer varlığı olarak doğa zemininden hareket ile tini ve tinini içeren anlam-değer dünyaları var ederken metafizik var olmakta doğaya aşkın bir varlık iken doğaya ait olabilir miydi?

Elbette hayır! İnsan doğaya dair olsa da doğaya ait değildi. Doğaya ait olmadığını da doğadan farklı olarak görünüşe taşıdığı us ve yaratıcı etkinlikte göstermekteydi. Doğa yaratıma dair yasa ve ilke belirlenimleri ile zorunluluk alanıydı ama çoklu neden -hareket-bağıntılılığında gerçekleşen olanak belirlenimlerinde mümkünler alanıydı. Mümkün kılınmış olmanın zorunluluk alanında var olanlar, yüklem alabilmeye bağlı olarak değişimde hep yeni bir varoluş biçimine, sürekli yaratım oluşunda geçerken yaratıcı özneyi işaret etmekteydi. Hep bir bütünün parçası olmakta iken parça ve bütün, yaratıcı olmaktan beri olarak yaratıcı olanı işaret etmekteydi. Doğada görülen daim yaratım ise hep bir önce gerçekleşen oluşun sonucunda gerçekleşir iken olmuş bitmiş olmanın içinde var olmanın olanaklı olduğu gerçeğini taşımaktaydı.

Doğadan gelip doğaya gidilmekte kanaati doğum ve ölüm arasında var olunduğu gerçeğine dikkat çekse de insan doğaya dair iken doğaya ait olmadığının gerçeğini görünenlerin doğasına aykırı farklı oluşu ile göstermekteydi. Doğum ve yaşam arasına sıkıştırılmış olmayacak kadar da yaratıcı etkinlikte anlam-değer varlığı olmayı bulmaktaydı.

Nasıl bir varoluştu ki hep ölüm söz konusu olurken doğmak göz ardı edilmekteydi. Ölüm sanata, tıbba, hukuka, siyasete, haberlere, felsefeye, ahlaka vb. konu olurken doğmak, ölümün gölgesinde insanlık tininde görülmeyecek kadar küçük bir alanda gerçekleşmekteydi. Yaratıcı olmayan bütün ve parça ilişkisinde yani görünen doğada doğuyor olmak, canlı olmak, ben olmanın idrakinde kendi olmak, yaratıcı etkinliğinde yarattığı hikâyenin öznesi olarak var olmak, mucizesi var olmak olan insanın gözden kaçırmaması gerekeniydi.

Görülen o ki doğadan gelip doğaya gitmekteydik ve doğum ve ölüm arasında var olma çabası göstermekteydik. Doğum ve ölüm arasında gerçekleşen rutinler içinde sıradanlığa, alışmaya, uyum sağlamaya alışmış olup da anlamsızlığa gebe varoluşa inanmak ta vardı. Doğaya aitmişçesine, anlamsızlığa yelken açarken kendi olmaya gafil olmak da vardı. Doğaya içkin iken aşkın olabilen oluşta kendi olmak ta vardı. Doğaya ait değildik ve doğadaki yaratıcı etkinlikte görülen parça ve bütün de yaratıcı değildi. Doğada var olanlardan daha ileri bir olanakta yaratıcı etkinlik sahibi iken Tanrı'yı en yakında özünün derinliğinde hissetmesi gereken varlıklar olsak da Tanrı'yı ötelere atmış olmanın körlüğünde kalmıştık.

İman ehli için ise ölüm, ölmek değil, ölümün öldürülmüş olması ile yeniden doğmaktı. Yeni bir dünyaya doğmak, Tanrı'ya doğmak, aslı ile kendi olmaya doğmak anlamında kıyametin yaşandığı vakitti… dünyanın varsayılan gerçeklerinin örtüsünden soyunup aslı ile kendi olunduğunun gerçeğine uyanmaktı. Süreksizliğe bağlı gerçekleşen varoluşta, var olmak süreksizliğe rağmen yaşamın sürekli kılınmış olmasında gerçekleşmekteydi… ki ölmek bir daha ölmemek için uğranan bir durak olmaktan öte değildi.

Yakinen iman edenler yani ölümün ölmemek olduğunu yakinen -keşfi anlamda kesin olarak- bilenler -deneyimleyenler- için ölüm yeniden doğmaktı. Tanrı'dan gelen insanın Tanrı'ya yeniden dönmüş olmasının olanağıydı. Hep özünden -içeriden- itibaren yaratılıyor olmayı bulurken insan, Tanrı'ya ait olup da kendisine dair kılınmış olan tanrısal tümeller -yüklemler- ile var olmayı bulmaktaydı. Bilkuvve tanrısalları taşır iken bilfiil tanrısal olanları gerçekleştirmenin olanağında hep Tanrı'ya dönmekteydi. Bundan gafil yaşarken ölüm, elinden akıp gidenlere değil de süreksizliğin akışı içinde hep baki kalana tutunmak gerektiğinin habercisiydi. Daim bir nebi gibi fani olmanın gerçeğini işaret ederken tutunulması gereken gerçeği de işaret etmekteydi.

İman eden canlar için böyleydi. İman eden bir can nasıl ki hiçlikten gelip hiçliğe gidildiğinin veya doğadan gelip doğaya gidildiğinin kanaatinde olanları anlamaya dair yabancıydı. Onlar da iman dolu veya imanı

gereği yakin ehli olmuş birini anlamaya dair yabancıydı. Birbirimize böylesi yabancı olduğumuz bir dünyada bu sözlerde buluştuğumuz kadar buluşamayacağımız da bir gerçekti.

Hiçten gelip hiçe gitmekte değildik. Doğadan gelip doğaya dönmekte gibi görünsek de Tanrı'dan gelip tanrısal sıfat ve isimleri ile bilfiil Tanrı'ya dönmekte iken sürekli olan ile sürekli olan bir yaşama doğmaktaydık. Eskilerin de dediği gibi âlemlerin ruhu -canı- olan Rabb-ül Âleminin zatı, zatında hazır olan insan için ölüm, bedenden yana fani olmak anlamını taşır iken yeni bir âleme nurdan yaratılmış olarak doğmaktı. Salihler ölüm ile bilkuvve nurdan olarak bilfiil kılınmış olmakta doğarken, kötüler için bedene dair yeni bir dünyaya doğmak kaçınılmaz sondu. Nurdan doğan insan için âlemlerin zatı olan Tanrı ile âlemleri seyrediyor olmak, tasavvuru altında bulmak olanaklıydı. İnsan, görünen potansiyelinin ötesinde en derinlere inerek nur evreninde yine nur ile vücud bulmuş olarak kendine doğma olanağı olandı. Öyle ise hiçlikten gelip hiçliğe gitmek değil, hakiki varlık olan Tanrı'dan gelip Tanrı'ya yeniden dönmüş olarak yaratıcı etkinliğe katılıyor iken yaratılıyor olmanın çabasında kendi olmaya dair yol bulunması gerekmez miydi?

Nurda var olmak da anlam-değer, irade-duygu vb. yüklemlerden öte var olunduğu anlamını taşımakta değildi. Anlam-değer, irade-duygu vb. öznelliğin doğası gereği deneyime dair gerçekleşen her ne var ise zaten nurun öznel doğası gereği gerçekleşmekteydi.

Kanaatlerin ve gerçeğin kendisi ile bakıldığı bir dünyada kendi varoluşumuza dair yargıda bulunur iken yaşamımızı yaratmaya dair hüküm verdiğimizin bilgisine de cahildik. Bildiklerimize, değer olarak ürettiğimiz varsaydıklarımıza tutunurken Tanrı'ya ait ve dair kılınmış olduğumuzun gerçeğinde yaratıcı etkinlikte kendi olmanın gerçekleştiği gerçeğine yabancıydık. Kendine doğmak, kendini yaratma olanağında, tanrısal olan yaratıcılığa haiz olarak kendini yaratma olanağının eline verilmiş olduğunun gerçeğini de taşımaktaydı. Böylesi yaratılıyor olmanın, yaratımın gerçeğinde hep kendine doğma olanağı

olan bir varlığı -Tanrı'yı veya insanı- öldürmeye ne kadar da meraklıydık.

Ölmeyi hep unutup, kendine doğmanın öncelendiği bir oluş içinde neden ölecektik ki? Ölmeye körü körüne inanırken, yeni bir dünyaya uyanacağımız, doğacağımız gerçeğini de modern dünyanın inanca dair acımasızlığına kapılıp yadsımıştık. Sürekli bir yaşamda yaşadıklarının sonucu olan bir evrende güzel ahlaka dair terbiye olabilmek daha olanaklı iken ahlaka dair ölümün ve ötesinin bize kattığı güzelliği de unutmuştuk.

Ölüm var dostlar! Ölüyorum diyenlere inat yaşamak var. Kendine hep doğmak var. Tanrı ile yaşanacak güzel günler var. Zillete dair ne varsa üzerinden yükselirken Tanrı'ya, asıl olan ile kökünden yeniden doğmak var. Gövdesi kesilmiş bir ağaç misali ölürken, asl olan kökünden can bulup yeniden doğmak var.

Elbet herkese göre değişen, ölüme dair kanaatler var. Ölümün gerçeği karşısında değişen bakışlar var. Böyle olsa da ölümün öncelendiği değil, hep yeniden kendine doğmanın öncelendiği varoluş var. Ölümün amaç değil araç kılındığı bir oluş içinde ya kendine uyanmak var ya da gaflet içinde kalmak var.

Öldüğünde de geride bıraktıkların elbet var. Önünde ise yaşadıklarının sonuçları olan, kendine dair yaratmış olduğun bir dünya var. Aslında ise Tanrı'nın yaratıcı elleri ellerinde iken geleceğini yaratmaya dair belki de bir söz hakkın var. Kendi olmaya dair yaratıcı ile açıldığın yeni bir dünyaya da doğmak var.

Öldüğün dünya yeniden doğduğun dünyadan güzel değilse gerçekleştirdiklerinin sonuçları ile yeniden yaratıldığı bir dünyada pişmanlıklara gebe, keşkelere mahkûm iken belki de binlerce ölmeyi dilemek var. Hiç olmamayı istemek var. Unutma! Er ya da geç hakikate uyanmak, kendinde doğmak var.

Elbette sevdiklerini toprağa gömmenin acısı var. Ölmediğinin tesellisini can yüreğinde hissedip ona yolun açık olsun demek de var. Ölümün

soğuk kollarında sevdiklerini hiçliğe atmak da neydi? Tanrı'ya emanet ettiklerimiz ile yeniden buluşmak da var.

Kör baktığımız bu dünyadan öte, görecek gözlerimizin olduğu bir dünya da var. Uzak değil, candan içeri Tanrı ile var olduğunun gerçeğine uyanıp O'nun ile görüp, duyup, bilip, güç yetirdiğimiz bir dünya da var. Acziyete ve zillete kendilerini mahkûm edenlerden öte, Tanrı ile izzet bulmuş olarak kendine yetmek, diğerlerine yetebilmek de var. Bunu ötelere bırakmadan dünyada iken yaşamak da var.

***

İlahi olanı anlamak

Tanrısal olan doğaya dair ilahi kitabı okumak, bilmek ve anlamaya çalıştığımız bir dünyanın içinde bulunmak için önemliydi. Tanrısallığa içkin doğa kitabında gerçeğe dair olanlar, ilke gereği gerçekleşenler, insanın okumaya yönelik varoluşunda karşılık bulmaya başlar. Doğa ve insan tanrısallığa içkin olduğu kadar gerçekliği var olmakta, gerçekleşmeye dair vücud bulmalarda, dolayısıyla da ilişkilerde yüklem aldıklarında gerçek olmayı bulmaktaydı.

Kur'an en temelde Tanrı'da olup da doğaya ve insana dair kılınmış tanrısalların ifade edildiği kitaptı. Bin dört yüz küsür seneden beri insanlığa gerçeğe, gerçekleşmeye, olması gerekene, olacağa dair ifade ettikleri ile bir benzeri olmayan kitaptı. Bir benzerini getiremezsiniz meydan okuyuşu ile yerindeliğini korumaktaydı. Tanrısal olduğu kadar insan tinine inip de içsel bir değer olduğunda, sevgiye, adanmışlığa, tabu -namus- olmaya dair duygu karşılığı oluşup yerleşik olmaktaydı. Teo-ontolojik teorik yönü olduğu kadar teorik olanın pratikte gerçekleşmeye dair karşılıklarının da olduğu tanrısallığa haizdi.

Bin dört yüz küsur seneden beri Kur'an'a dair bir benzerini kendinden okuyabilmek veya yazabilmek tam anlamı ile gerçekleşmiş değil. Bunun ne için olamadığına dair detaylı bir çalışma da yapmış değiliz. Bir ön kabul olarak Kur'an, ilahi söz olması sebebi ile benzeri olmayacak yaklaşımında bulunarak kutsiyet atfedildiği yönde değer olarak kabul edilir. Benzerini bulamadığımız veya yapamadığımız bir kitabı anlayabilmek de zordur. Ancak bu onun anlam belirlenimlerine dair çözümlemesini yapamayacağımız anlamını taşımaz.

En temelde Kur'an, ayet belirlenimli olarak bilkuvve varlıkta veya bilfiil varoluşta karşılığı olan, dış dünyada veya kendi olmaya dair özsel belirlenimlerde karşılığı olandır. Yaratım ve katmanlı var olmanın

kaçınılmaz olduğu oluşta Tanrı'nın nasıl bir oluş içinde bulunması gerektiğine dikkat çekildiği gibi Tanrı'nın nesnel anlamda nur ve öznel anlamda Allah olmasına dair de bilgi verilir. Katmanlı varoluşta karşılıklı varoluşun olanaklı kılınmış olunduğuna da dikkat çekilmiş olunur.

Sibernetik ussal bir tin ve doğa öngörüsü ile görüye yönlendirir iken tanrısal ereklere bağlı nedenlerin belirli kılınmış olduğu bir dünyaya baktırır… ki bu bağlamda nedenler ereğine bağlı olarak ne için olduğu belirli kılınmış ve ereğine bağlı değer olmakta gerçekleşme olanağı bulmaktadır. Ereğe bağlı gerçekleşme oluşu içinde ise varoluş karşılıklı olduğu gibi birbirini olumsuzlayan karşıtlığı da içeren varoluş biçimlerinde diyalektik gerçekleşmekteydi… ki her sure diyalektik oluşu da içeren modellenmeyi içermekteydi.

Varoluş tanrısal olanlar ile katmalı varoluşta karşılıklı gerçekleşir iken karşıtlıktan ileri karşılıklı var olabilmek de Kur'an'da öncelenmektedir… anlam olarak da içerilmekteydi. Bu anlamda ve yaşananların sonuçları olan karakter-kimlik veya ceza-mükâfat gibi hak edişler işaret edilen yönde bakıldığında hem tanrısal belirlenimlerde hem de ahlaki anlamda gerçekleşenlerin sonuçlarından yana aynalaşılan bir oluş içinde bulunulduğuna dikkat çekilir.

Kısas anlatıları ile de insan olmaya dair gerçekleşen ön belirlenimli tipolojik belirlenimler olan ve karakter-kimlik biçimsel olarak ifade edilenler ile de gerçekleşenlere dair aynalaştığımız bir oluşun içine çeker. Gerçekler, sure modellenişi içinde sanatsal bir ifade biçimi ile betimlenmiş olarak bir hikâye içinde hikâyesi olan bir varoluşa dikkat çekilerek ifade edilir.

Gerçeğin gerçekleşmeye dair hikâyesi vardır… ve Kur'an, gerçeğin gerçekleşmeye dair hikâyesinde betimlenişinin anlam belirlenimlerini sanatsal olarak hissettirmeye yöneliktir… ve gerçeğin hikâyesi ortak bir hikâye olarak gerçekleşir iken gerçek ile aynalaştırabilen anlam açılımı ile hikâyenin içinde kılmaya dair yaşamsal bir deneyim de sunar.

En temel ilkeleri olan: öznel ve nesnel gerçekliğin kökeni -aslı olarak Tanrı ve Tanrı'nın hakikatine bağlı olarak gerçekleşen varoluşta var oluşun ayrı değil aynı da değil oluşta başkası olmanın ve kılmanın belirlenimlerinde gerçekleştiğinin anlamını barındırır… ki bu anlamda katmanlı varoluşta karşıt veya karşılıklı gerçekleşen varoluş biçimlerinde ilişkiler ve hikâye oluşu içinde temel kimliklerin hak edilişini barındırır iken hüviyet kitabı olarak görünüş bulur.

En temelde hüviyet, varoluş biçimsel olarak karakter biçimselliği içerir iken ahlak biçimsel gerçekleştiği içindi ki Kur'an, ahlak ilkesi ile de görünür olan ilkeselliğe haizdi. Nurun kendi varlığında Tanrı olma beliriminde hangi ahlak biçimsel özelliklerde karakter/ kimlik sahibi olduğunu anlatan kitaptı. Yaratım ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşir iken tevhidin bu bağıntıda nasıl gerçekleştiğinin belirlenimlerini içerir. Olan biteni, ayrı değil aynı da değil bağıntısında, tanrısallar olan sıfat ve isimler ile yaratan ve yaratıla arasındaki bağıntıda çift yönlü bilmeyi olanaklı kılan anlatıya haizdi.

Ayrıca, tanrısal oluşa bağlı gerçekleşen ve kötülüğün -amaç değil-araçsal kılınmış olması içeriğinde gerçekleşen ahlak belirlenimlerini içerecek biçimde varoluşa önsel tipolojiler göstermekteydi. Ayrı değil aynı da değil oluşun katmanlı ve izafi gerçekleşiyor olması içinde, başkası olmakta kendi olmanın gerçekleştiği karşılıklı veya karşıt var olmakta bilinç ve bilinçdışı alan arasında gerçekleşen kopmaların ve yeniden bütünlüğün tesis edilebilmesinin olanağı da gösterilmekteydi.

Bu anlamda Kur'an sadece hakikate dair ve hakikat bağıntısında, olan bitenin nasıl veya ne için gerçekleştiğinin anlamını taşımaz… hakikat -Tanrı bağıntısında olması gerekeni de teklif ederken Tanrı'nın varlığında Tanrı ile nasıl yaşanılması gerektiğinin, tanrısal olan fıtrata dair uygun ve uyumlu olarak da nasıl yaşanması gerektiğinin teklifini taşır. İnsan tanrısal fıtrata dair en güzel kıvamda beytullah olarak varoluş bulur iken yüklem aldığı anlam-değer belirlenimlerine göre karakter-kimlik

yüklemli olarak ahlak biçimsel anlamda her şey olabilmeye açık bir varoluşta kendi olmayı bulur…ki bu anlamda karakter-kimlik belirlenimli ve ahlak biçimsel anlamda ne olabileceğine dair önceden uyarılmış olarak ahlaki anlamda olması gereken teklif edilir.

Elbette, yaratımın her aşamasında ve yaratım biçiminde daim yaratan olarak var olan Tanrı'nın doğada ve insan tininde yaratıma dair gerçekleştirdiklerine bağlı olarak hak sahibi olması vardı… ki yarattıkları üzerinden hak sahibi olan Tanrı'nın yarattıklarından, yasak ve emir bağlamında yapılmasını istedikleri de vardı. Bu, kendi varlığı için olmaktan daha çok rahmeti gereği yarattığının tekâmüle açık varoluşunda sonuç ilkesi gereği kendi olmayı bulmasının gereğiydi… ki bu anlamda tanrısal istek teklif olmaktan öte değildi. Her can kendi yönelimlerine ve gerçekleştirdiklerine bağlı olarak anlam-değer yüklemlerine göre olmak belirleniminde kendi olmayı bulur iken teklif, yaratılmış olanın varoluş hakkına, kendi olması/ olabilmesi hakkının gözetildiği gerçeğini taşımaktaydı… ki güzel ahlaka dair erdemlerin, esasların belirli kılınıyor olması da bundandı.

Kur'an üzerine konuşmak mı dersin? Allah aşkına! Allah'ın dehası üzerine konuşmak biter mi sandın? En genel anlamı ile her sure dahi ilkeler bütünü olarak modellenmiş, ayetler temel ilkelerine yani esaslarına bağlı olarak bilkuvve varlıkta ve bilfiil varoluşta karşılığı olmasına göre ifade edilmiş iken çoklu gerçekliğe ve anlamaya dair ucu açık ilahi söze dair anlatılacaklar, birkaç cümle ile biter mi?

Her sure veya ayet hakikate dair tanrısal esasları ile değişmezleri veya muhatabı olduğu sürece gerçekliğini koruyan evrenselliğe haizdi. Hükümler ise sonuçlarına bağlı olarak herkesin hayrı gözetilmiş olmakta hükme bağlanmış tavsiyelerdi… ve sonuçları itibari ile hayra dair gerçekleşmesi gereken evrensellerdi. İnsanın tarihsel olarak sözü gerçekleştirme kabiliyeti vardı ama dilerse gerçekleştirmeye bilirdi… ve gerçekleştirenler ve gerçekleştirmeyenler de göstermekteydi ki var

olmanın ve yapılanların sonuçlarından yana mesul olan insan, geleceğinden de sorumlu olarak muhatap alınandı. Çokluk ve diyalektik oluş içinde var olmak anlam-değer zenginleşmesine ve insan tininde derinlik elde edilmesinin gereği iken tanrısal mesaj, hükümleri bağlamında tavsiyede bulunmayı içermekteydi.

Her sure geçmiş, şimdi ve gelecek belirlenimli olarak üç zamanlı olarak biçimlenmiş ifade biçimine haizdi… ki bu, varlığa ve var olmaya dair evrenselleri içerirken bengisel olarak üç zamanlılığa aşkın her devrin kitabı olmayı da olanaklı kılmaktaydı.

Kendi olmak yüklem almalara bağlı olarak nitelenenlerde kendiliğin tanımlanıyor olmasında kendiliği kıldıkları/ oldukları ile hep yeniden kendi olmaya açık olmak anlamını içermekteydi… ki bu bağlamda Kur'an'da iblis, şeytan, münafık, müşrik, kafir, soldakiler, mümin, müslim, sağdakiler, öndekiler, salihler vb. karakter-kimlik belirlenimli olup da sonuçta açık olan hak edişlerden bahsederken kim olunabileceğinin tercihlerde gerçekleştiği gerçeğine dikkat çekilmekteydi.

Anlatısında teşbihe dair olup da anlam belirsizliği içeren olay ve olgu ifadesinde de insanın düşünsel yaratıcı etkinlikte ilahi söze pratikte katılımcı olması, içselleştirmesi bilgibilimsel bir yöntem olarak tercih edilmişti. Varoluşa dair tamamlanması gereken veya açık edilmesi gereken her ne ise pratikte katılıyor olarak gerçekleşmekte ise insan doğrudan olabileceği, kendini kılabileceği doğrultuda ilahi söze katılmaktaydı. İlahi sözün kendinde gerçekleşmesi ile de ilahi sözü karakter-kimlik belirlenimli (mümin veya müslim) olarak taşıyabilmekteydi.

Kur'an yaşamsal olarak deneyime açık yönü ile keşfe dair bilgibilimsel bir yöntemde varoluşa -kendi olmaya- dair açık olan insanı, ilahi söz ile kendi olmaya davet edilmesi gerçeğini taşımaktaydı. Sözün, anlamın eril, biricik yüklemsiz yüklem olması, yönelimsel kılması vb. nitelikleri

ile kılgısal olması sebebi ile kendi olmaya dair yüklem almalar ile açık olan insanı olmaya eyler kılması kaçınılmazdı. Tinsel doğası gereği kendiliğini kılmaya/ olmaya açık bulan/ kılan özne, kim olabileceğine dair sonuçlardan hareket ile kendi olmaya dair kapsayıcı bir bakışımı Kur'an perspektifinden hareket ile edinebilirdi.

Tanrı Kur'an ile sonuçlardan konuşan, kendisinden sonuç alınabileceğinin yani deneyimin konusu olarak bulunabilecek olduğundan bahseder. Ayrıca sonuçları haber verir iken sonuca bağlı olarak olması gerekeni tavsiye edendi. Bu anlamda Kur'an'da en temelde felsefi olarak görüngülere bilkuvve içkin ve bilfiil aşkın belirlenimleri üst ve evrensel -ortak- gerçeklik olan Tanrı'dan hareket ile gerçeklik belirli kılınır. Katmanlı varoluş içinde gerçekleşen mertebe ve makamların içerildiği ayrıca ilkeselliği içeren betimlemeye haiz ifade ile varoluşa ayna tutulur. Yaratıcı ve yaratan arasında, katmanlı varoluşta ayrı değil, aynı da değil ilkesi gereği gerçekleşen bağıntılılık esas olarak beyan ifadesinde içerilir. Üst ve evrensel gerçekliğe bağlı olarak var olunduğu içindi ki Tanrı varlığında yaratımdaki sonuç belirlenimlerine bakılarak nasıl yaşanması gerektiğinin tavsiyesinde bulunulur… ki en temelde felsefe bu doğrultularda yapılan/ yapılması gereken ilkeselliğe haizdi.

Felsefi anlamda: en temel olup da esas kabul edilecek gerçeklik ilkesi, en temel gerçeklik ile var olanların bağıntılılığı -nasıl olunduğu- ilkesi, ne için olunduğu ve ne için olunduğuna bağlı olarak ne olması gerektiği ilkeleri Kur'an beyan ifade biçimine yerleşikti. İndirildiği zamanının dili, gerçekle bağıntılı olarak yeniden ele alınır iken niteliksel anlamda gerçeği ve gerçeklik belirlenimlerini ifade edebilecek biçimde felsefi anlamda kaçınılmaz olarak değiştirilmişti… ki bu anlamda Kur'an, Arapça olmaktan öte gerçeğin, gerçeklik belirlenimlerinin birçok biçimde ifade edildiği felsefi olma içeriğini de taşımaktaydı. Bu ifade bir zorlama olmaktan öte, ussal bir tanıtlamaydı… ki ayet ve sureler

bilkuvve gerçek olanın ve bilfiil gerçeklik belirlenimlerinin, gerçekleşenlerin/ gerçekleşeceklerin dilde ifade edilme biçimleriydi.

Emir ve yasaklar da iman edenler içindi. Emir ve yasaklar, insanın çok yönlü ve yüklem almaya açık değişen oluş içinde hep yeniden bir oluşa açık olması sebebi ile iman edenlere dahi değişen oluş içinde değer sabiteleri edinmesi adına tavsiye edilmiş olmaktan öte değillerdi.

Ayrıca anlam-değer, içerik-biçim, temsil-tasvir, izafi-indirgeme belirlenimli betimlenmiş bir dünyada hikayesinde betimlenmiş olan ilahi söz ile hitap-muhatap ilişkisinde aynalaşmaya dair bir gerçeklik içinde kılınmak vardı. Hitap-muhatap ilişkisinde karşılıklı iletişim kurmaya dair bağıntılılık da ifade biçimindeki usul olarak esas alınmıştı. Tanrı'da ve yarattığı varlık alanında gerçekleşen mertebeler ve makamalar hitap-muhatap ilişkisinde ilahi sözde yerindeliğini almaktaydı. Bir hikâye içinde varoluş gerçekleşir iken hikâyeye sadık olarak hikâyesi ile anlatılan bir varoluşa ayna tutulmaktaydı. Yüklem almalara bağlı olarak kendi olmaya, kendini kılmaya açık yaratılışlı insanın, kendi hikâyesini Tanrı'dan hareket ile bulması ve katılabilmesi de hikâyesine ayna tutulur iken olanaklı kılınmıştı.

Demem o ki sen var… Kur'an'ı Tanrı'dan masallar kitabıymış gibi okuma! Yukarıda bahsettiğim detaylar doğrultusunda, benzerini bir beşerin yapmasına olanaklı olmadığı kitabın, neden benzerini yapamadığımızı da anla! Benzerini yapma olanağı ise özünden beslenmek ile yani Tanrı'dan feyz ve bereket almak ile olanaklıdır… ki bazı evliya nefesleri (doğuşlar, varidat) bu anlamda nebiye vahiy edilene denk olmasa da dikkate değerdir. İlahi sözün, yukarıda belirtilen teknik anlamda barındırdığı usul ve esaslarına bağlı olarak metafizik belirlenimlerine göre benzerini de yapmak insan olmanın yaratıcı doğası gereği olanaklıdır… ama özden -kaynaktan- gelenin biricik -özgün- olmasının yerini suni olanın tutmayacağını da bilmen gerek. Kaynağından olarak

gerçek olan, suni olarak tasarımsal olan ile kıyaslanmayacak kadar gerçek ve biriciktir.

Lafız ile mana özdeşliğinde dil gerçekleşir iken nebinin vahyin arasına görüşler iliştirdiğinin zannına, vesvesesine de kapılma! Kur'an ile yeniden başlayacağın bir yaşamın olabilir. Tanrı'ya yabancı kalmadığın, duaların kabulü veya yaptıklarının sonuçlarını bulur iken yanı başında bulacağın, tanrısal sıfat ve isim belirlenimlerinde doğrudan gerçeği yaşarken kavuşacağın bir oluşta yeniden başlayabilirsin. Kendi olma çabası içinde O seni murad etmiş iken başkası değil, kendi olmaya bak!

Elbet besleneceğin yol gösteren ebeveynlerin, mürşitlerin, öğretmenlerin vb. olabilir ama biricik kılınmış olmanın fıtratı, koşullar, yetersiz kalıp da ihtiyaç duydukların vb. ne varsa seni sen olmaya zorlar. Sen anlam-değer yüklemlerinde, derinliğine hissettiklerinden kendine doğarken anlamına ve değerine dair hissettiklerin de sana doğar, senden doğar. Önce kendine doğmaya bak! İlişkilerinde de Allah ile emeğin yaratım etkinliğinde insanlığa rahmet olup doğmaya bak!

İlahi olanı yaşarken anlayacağını unutmadan, teorik olan yönünü pratikte görünüşe taşıyan ilahi sözü anlamaya açık yaşa! Anladıkça, gerçeğe dair anlamın yükseltici doğası gereği, Tanrı'nın nezdinde yaşamaya başlarsın.

Seni uluhiyetinden uzak kılanlar utansın! Doğanın parçalı ve beşer, aciz kılınmış olan yönünde takılı kılanlar utansın! Tanrı'yı sözde salt tenzih ilkesi ile ötelere atmış olanlar utansın!

Salt tenzih mi varmış? Yaratan kendinden yaratırken salt tenzih olanaklı değilken yaratıcıyı uzaklara ötelemiş olup da kendini ve diğerlerini Tanrı'dan mahrum kılmakta neydi? Elbet aynı olmadığımız gerçeği içinde yaratılmış olarak var olmayı tanrısal olanlar ile ayrı olmadan bulmaktaydık. Bu anlamda var olmanın gerçekliğine bağlı olarak haddimizi de bilmeliydik. Tanrı'yı ötelerde değil, şahıs ve şahıs olmanın

temel özellikleri ile içkin bulmalı ve Tanrı olmasının aidiyet beliriminde -yarattıklarına öte değil de- aşkın olmasında bilmeliydik.

Salt tenzih ve salt teşbih olmadığının gerçeğinde, gerçekten alınan paye kadar gerçek olunduğunu bilirken Tanrı'ya her alınan nefeste, düşünürken bulunan anlamda, değerde, yaşanan duyguda, gerçekleşen iradede yaratırken beni şükürler etmekteyim. Şükür etmekten yana gafil olanları gördükçe, şükür edebildiğime şükretmekteyim.

Şeytan dahi Tanrı'nın "Ol" dediği oluş içinde zaman kaydı ile varlık sahnesinde yerini alırken O'nun "Ol" dediğinin dışında olmak mümkün müydü? Kader, yaratılmış olmanın gerçeğini yani hep olmuş bitmiş olmanın gereğinde var olunduğunun ve gelecekten belirleniyor olarak değişime açık mümkün kader olması anlamını -gerçeğini- taşır iken yaratılmış olmakta Tanrı'yı inkâr etme ironisinde bulunmak da hak değildi.

Bir olguyu gerçekleşme bağlamlarından, neden bağıntılılığından kopardığımızda ona dair olmayan şeyleri söyleme cahilliğini gösteririz. Gerçekleşme bağlamlarında yani neden bağıntılılığında ise olguyu taşıdığı anlam içeriğinde ifade etmek zorunda oluruz ki ussal bilmenin, bağlamlarında bilmek olduğuna tanık oluruz.

Bir ayette "Doğu da batı da Allah'ındır. Her nereye dönersen Allah'ın veçhi oradadır…" denilir. Bu ayet yaratımda gerçekleşen katmanlı yapısallıkta -boyutlulukta- her yerdeliğini koruyan Allah'a dikkat çeker. Lakin "Her nereye dönersen Allah'ın veçhi oradadır" denilirken Her nereye dönersem gördüklerim Allah'tan başkası değildir. Zaten doğu da batı da Allah'ındı denilebilir. Ancak, Bir ayette de denilir ki "Baki olan Allah'ın veçhine yönel." Bu ayet ile de anlaşılır ki fani olup da gelip geçici olan her ne duyumun nesnesi olmakta Allah değildir.

Öyle ise "Allah'ın veçhi ordadır" denilir iken duyuma nesne olan görüngüler değil, duyuma nesne olan hareketin üzerinden, hareketin sahibi olan Allah'ı, gerçekleştirdiklerinin -kıldıklarının- öznesi olarak görülmesidir. Hareket belirleniminde Allah'ı her yerde olarak bulmak, vahiy bilgisi içeriğinde duyuma eşlik eden us ile olanaklıdır. Ayet, bağlamlarında okunduğunda; üst ve evrensel temel gerçeklik anlamında varlığa içkin olan Allah'ı, kendisine aidiyette gerçekleşen hareketin -tümel- aşkın belirleniminde ve usun izleğinde, duyuma aşkın olan gerçeklik olarak buluruz.

*

Allah'ın söz olarak vahiy perspektifinde dine bakar isek: Din Tanrı'nın yaratıma dair varoluşta kendi yaşamını ilke belirlenimli olarak kayıtlı kılmış olmasıydı… ki ilkenin erek belirlenimli olarak eylemleri kayıtlamış olmaya yönelik varoluş durumu, ereğe bağlı eylemin ve gerçekleştirilenlerin nedenleniyor olması ve ereğe bağlı gerçekleşme olanağında değer olarak belirleniyor olmalarına bağlı değer oluşunda öznesini kılmaktaydı. Bu anlamda ereğin ilke belirlenimli olarak gerçekleşmesinin değer oluşunda eylemlerin değer belirlenimli gerçekleşmesine bağlı olarak varoluş, ahlak biçimsel gerçekleşen varoluş biçimi olarak gerçekleşmekteydi.

Allah için erek belirlenimli ilke sahibi olarak din belirlenimli ahlak biçimsel var olmak: gerçeğin, adaletin ve rahmetin ilke olarak öncelenmesi belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Yaratımda öncelenen, Tanrı'nın kendi gerçekliğinin ve kendi gerçekliğine bağlı yaratmış olduğunun gerçekliğinin hem yaratımda hem de hitap-muhatap ilişkisinde korunuyor olmasıydı. Yaratılmış olanların varlık haklarının gözetildiği ve yapılanların sonuçları olduğu bir oluş içinde yaratım gerçekleşir iken adaletin öncelenmiş olduğuna, yaratılmış olana geri dönüşün olduğu bir oluş içinde bulunulduğuna vahiy ve vahye konu olanın deneyime açık oluşu içinde tanıktık. Gerçek ve

adalet üzeri yaratım rahmetin öncelenmesi ile karşılıklı varoluşun olanaklı kılınmış olmasında gerçekleşir iken rahmet galip ilke olarak her varoluş biçiminin üzerinde gerçekleşendi.

Allah'ta olanın yaratımda gerçekleşiyor olmasından da bakıldığında rahmetin öncelendiği oluş içinde var olmak olanaklıydı. Rahmetin açık ve görünür olmasını olanaklı kılan olumsuz anlamda gerçekleşen her ne var ise gazap ve kötü olmaya dair yaratılmış olan, din anlamında amaca/ ereğe alınmış bir ilke olmayıp nesnel anlamda araçsal kılınmış olandı… ki hep yeniden rahmet edilmiş olan ile yaşama tutunurken, tarih olgusal anlamda tekâmül edilirken, var olmak en temelde rahmet olarak bulunmakta iken rahmetin öncelendiği bir oluş içinde bulunulmaktaydı.

Allah rahmeti kendine farz kılmış iken ussal ve yaşamsal anlamda kendini kayıtlı kılmış olarak yaşam biçimi olan din sahibiydi. Dolayısıyla da kendini kayıtladığı ile değer biçimsel olarak ahlak sahibi olarak kendini gerçekleştirmekteydi. Yüklem alınmış özdeşlik belirleniminden bakıldığında: Allah, ahlaki anlamda yüklem aldığı ilke belirlenimli karakter sahibi olarak kendini de din oluşu içinde sorumluluk yüklenmiş özne olarak değerde vücuda getirmekte, öznel anlamda ahlaki ilke belirlenimlerinde yaratmaktaydı.

Âdem'den Hatem'e Tanrı ve insan ilişkisini belirli kılan İslam da nübüvvetteki ortak söyleme bakıldığında Tanrı'nın kendisine din olarak seçtiğinin izleğinde, üst bir ereğe bağlı yaşamın değer oluşu içinde anlamlı bulunması, ahlak biçimsel anlamda yaşanması, Ereksel olanın insanlık tininde gerçekleşme olanaklarının artırılması anlamını taşımaktaydı… ki Tanrı'ya iman, ahrete/ akıbete göre yaşam ve salih amellerde bulunmak en temel dini ilkelerdi.

İnsana bahşedilen düşünme yani yaratabilme ve bilme olanağı en temelde öncelenmesi gerekendi. Güzel ahlak telkin edilendi… ve emek sahibi olarak Tanrı'nın yaratıcı etkinliğine yaratıcı etkinlikte bulunarak

katılmak istenendi. Emek ile hem yaratıcı etkinliğe katılmakta hem de insan olma olanağında kendilik, yaratıcı etkinlikte keşfe açık gerçekleşir iken olanaklarında bilinmekteydi. Yaratırken kendinden nefes alıyor olarak bilfiil gerçekleştirdiklerinde/ kıldıklarında tin sahibi olarak vücud bulmakta gerçekleşmekteydi.

Emek ve miras sahibi olarak anlam-değer dünyaları yaratıyor olmak ile de insan olmanın tinsel doğası gereği insan vücud bulmaktaydı. Emek sadece geçmişten güne miras alınan değil, geleceğe önceden gönderilen değer üreten ve biçimleyen çaba iken geleceğin de miras alınmasını olanaklı kılandı… ki yaşananların sonuçları olan bir dünyada ve yaşamın sürekli kılınmış olduğu bir oluş içinde emek, geleceğin miras alınmasını olanaklı kılan yaratım çabasıydı.

İnsan için din; nefsi emmareye yani kötücül doğasına rağmen insan olmanın haysiyetini bulacağı, tadacağı varoluş alanıydı. Duyuma özdeş yüklem belirlenimli görülen doğanın gölgesi altından sıyrılıp da Tanrı ile özgüven bulacağı, olan bitene dair gerçeği Tanrı ile anlamlı bulur iken ne için olduğunun anlamına da yabancı olmadan kendi olmaya yol bulacağı yaşam alanıydı. Kişiler ve gurupların gölgesi altında kalacağı değil, Tanrı ile kendi olmayı ve Tanrı için olmanın olanağında özgürlüğü, yaratıcısında bulacağı alandı.

Din, nesnelerinde mutlu olmanın yaşam yolu değil, yaşamın gerçekleri, zorlukları, acıları karşısında Tanrı’ya olan imanla özde bulunan özgüven ile yılmadan ve yıkılmadan gerçekçi olarak yaşamanın olanağını vermekteydi. Dayanılmaz zorluklar ve acılara karşı kullanılan bir afyon veya ruhsal bir avuntu olmaktan öte, gerçeğe tutunmanın bir biçimiydi. Toplumda ahlaki olmayı öncelemenin ve üst bir kimlik olarak birliğin tesis edilmesinin gereği olsa da pragmatik anlamda sadece bu katkılarına indirgenmeyecek kadar öznel anlamda gerçeği deneyimlemenin olanağına haizdi.

Tanrı'ya iman etmek, Tanrı'yı düşünmek, tanrısalları (ilahi sıfat ve isimleri) yaşamak ile Tanrı'yı deneyimlemek, Tanrı'dan sonuç alabilmenin olanağı olan dua ve ibadetlerde bulunmak, var olmaya dair anlam arayışında önemliydi. Varoluş krizi/ derdi de dünyevi zorluklar, amaçlar ile bastırılmış olarak ötelenmiş ve bilinçdışı kılınıyor olmaktan öte, Tanrı'dan sonuç almanın sonucunda Tanrı ile mutmain olmakta kendi olmak bulunduğunda, hakiki anlamda aşılacak olandı. Varoluşa -kendiliğe- tutunmak ise nesnelerinde değil de özsel anlamda özgüven bulmayı olanaklı kılacak Tanrı ile doğru biçimde gerçekleşmekteydi. Tanrı'ya iman, hakiki varlığa tutunmak iken O'nun ile bulunacak özgüven ile varlık sahnesinde kendiliğe tutunmak hem daha gerçekti hem de daha doğruydu.

Din bir anlamı ile de anlam arayışında bulunan insanın yaşam biçimsel, dolayısıyla da değer biçimsel olarak anlam bulduğu ve değer biçimsel olanın ahlak biçimsel olarak anlam arayışını biçimlemesi doğrultusunda gerçekleşen yaşam alanıydı. Yaratıcı etkinliğe, anlam arayışı -düşünmek- ve emek ile katılır iken kendi yaratımına dair Tanrı ereğinde, tanrısalları gerçekleştirirken söz sahibi olmak elbette önemliydi. İnsan, tanrısal olan öznel evrenseller ile var olmakta iken Tanrı ereğinde kendini gerçekleştirdiğinde, Tanrı gibi yaşarken, Tanrı gibi bilmeyi ve Tanrı gibi -rahmet sahibi- olmayı öğrendikçe dini, Tanrı'ya uzanan bir yol, araç, yöntemler bütünü olarak bulmaktaydı. Din, cennete dolayısıyla da selamet ve mutluluğa ermekten daha çok öz kendilik yurdunda Tanrı'ya ermenin yoluydu. Kötülükten arınırken rahmet sahibi olan Tanrı'yı, güzel ahlakta hakkı gereği hak ederek yaşamayı olanaklı kılandı.

Düşünmek, güzel ahlak, emek ve miras sahibi olmak söz konusu ise bilmekte sınırın olmadığı, öteki ile var olmakta ahlaki sınırların gözetildiği ve gerçeğe bağlı olarak gerçekleşir iken gerçeği açık edecek emek ve miras sahibi olmak İslam -din- ile öncelenendi. Düşünmek, güzel ahlak ve emek sahibi olmak, değişen anlam-değer dünyalarında

hak olup da değişmeyen evrensel değerler ile miras sahibi olmak en temel de insandan beklenendi.

Özne her an bir yaratım oluşu içinde bulunmaktaydı. İslam ile, yaşananların yaratıma dair sonuçları olduğu hatırlatılır iken neye göre nasıl yaşanması gerektiği de hatırlatılmaktaydı. Anlam-değer yüklemlerinde gerçekleşen yaratım oluşunda yaşamın, yaşananların hakiki anlamda ne ile değerli olduğu, olması gerektiği de hatırlatılmaktaydı.

İslam bir zorlama değil teklifti… ki gerçek olmak ile muhatap alınan kişiye teklif, kişinin var olmaya dair varlık hakkına, değerine duyarlı olmaya dair özen gösterilir iken adaleti içermekteydi. Kendilik korunumunda kendilik -ben olmak- değer olarak bulunur iken İslam, insan olmanın haysiyetini -değerini- nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen güzel ahlak ile muhafaza etmenin olanağını vermekteydi. Ortak varoluşta neden bağıntısında diğerinden de sorumlu olunduğunun idrakinde yaşanması gerektiği öncelenmekteydi. İnsan İslam olmak ile Tanrı gibi yaşarken Tanrı görünüşe gelmekteydi… ve insan emek varlığı olarak Tanrı'nın izini tarih varlığı olarak göstermekteydi.

Kişinin gerçek olduğunun idraki ile Tanrı'ya iman etmesi yani hakikate tutunması İslam'da beklenendi. Yaşananların sonuçları olan Tanrı varlığında ahirete/ akıbete göre yaşanması yani hak-had belirlenimlerinde adaletin gözetilmesine göre yaşanması telkin edilmekteydi. Yaşamın adalet ile kayıtlandırılmış olmasına bağlı olarak yapılması gereken ise kendi için olan kişinin diğeri için de olması gerektiğinin güzel ahlak belirlenimi olan salih amelde rahmeti öncelemiş olarak yaşamasıydı.

Bu açılardan bakıldığında İslam, Allah'ın kendisine din olarak seçtiği yaşam biçiminin yani varoluş biçiminin halifesi olan insana da teklif edilmiş olmasından öte değildi. İslam olmak, Allah gibi yaşamak anlamını taşımaktaydı… ki gerçeğin öncelendiği ilim öğrenmek de en

temel ve en gerekli olmazsa olmaz kılınmıştı. İlk ayet dahi "Oku" emri ile başlamaktaydı. Gerçeğe tutunması gereken insana ilim öğrenmesi farz kılınmış ve insan olmanın olanaklarının ilişkilerde yaratıcıdan yani asl olan gerçekten sonuç alabilecek biçimde gerçekleşmesi de iman etmek ile beraber emredilmişti.

Yukarıda Allah'ın dinine ve insanlık için uygun gördüğü yani kendi nezdinde kabul olan, başka bir deyişle de insanın halifetullah olarak Allah gibi yaşarken Allah nezdinde kabul edilmesini sağlayan din anlamında İslam'a dair ifade ettiklerim, Kur'an'da sure ve ayet belirlenimli olarak takip edilebilir. Din olgusundan bakarken dahi dini, vahiy perspektifinde nasıl değerlendirmemiz gerektiğine de Allah'ta din ve insanda din bağıntısı ile dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekmek istedim. Allah'ta dinin nasıl olduğunu bilmekte değil isek insanda dinin nasıl olması gerektiğini veya insan için dinin nasıl olması gerektiğinin Allah'tan tarafından neden belirli kılınmış olduğunu anlamış olmayız.

Âdem'den Hatem'e din; muhatabının ne için olduğuna bağlı olarak erek belirlenimli değer biçimsel varoluşa eyleyen ahlak biçimsel yöntem belirlenimiydi. Din erek biçimseldi. Erek biçimsel olmasına bağlı olarak değer ve ahlak biçimsel olmaya eyleyendi. Dinde Tanrı ise erek Tanrı idi. Kendisine göre kendisi gibi yaşadıkça kendisinden sonuç alınması olanaklı olandı.

Tanrılı veya Tanrısız olan dinler veya din belirlenimli ideolojilerin en temel ortak -tanımı- özelliği: üst bir gerçeğe veya ilkeye göre olan bitenin anlamlı kılınmasıydı. Anlamlı kılmaya bağlı olarak da üst bir gerçekliğe ermeye veya ilkeyi gerçekleştirmeye yönelik olarak yaşamın değer oluşuna bağlı kurumsal anlamda tesis edilmesi ve ahlaki anlamda kayıtlanmış kılınmasıydı… ki din, anlam-değer bağıntısında üst ilkeye bağlı olarak sorumluluk yüklenmiş öznenin anlamlı kıldıkları ile değer oluşunda kendini de anlam-değer yüklemlerinde yarattığı ahlaki olan tinsel alandı… ki yüklem almaya açık yaratım oluşunda anlam-değer

bağıntıları değiştiği içindi ki dinler dahi çokluk belirleniminde görülebilmekteydi.

Dinlerde önemli olan ise Allah'ın yaratıma dair kılmış olup da ussal, ahlaki, varoluş biçimsel olarak kendisini kayıtlandırdığı din ile yani özsel anlamda gerçekleşen ile ne kadar örtüşüp örtüşmediğiydi. Gerçeğin bilgisinden yani idrakinde uzaklaştırıcı, yaşananların sonuçlarına hayati anlamda kör kılıcı, gerçeği olduğu gibi bilfiil gerçekleşen ilke belirleniminde yaşamaktan mahrum edici olup da din adına neler söylenmekte veya yaşanmakta ise gerçekte din ile ilgili değildi. Yanılgı da insan tinine dairdi ki gerçek olan açık olarak görünür olsun ve gerekli olduğu yönde tesis edilebilsin.

Kant sonrası Tanrı tanımaz filozoflara göre din veya Tanrı, insanın kendinde olmayanların gerçekleşmesinin olanağı olarak inanılmış olup da varlıksal karşılığı olmayan sadece kavram anlamında ide olandı… ve insanın kendine yabancılaştığı yanılsamaydı. Aslında ise ide olanın varlıksal ve varoluşsal karşılığı olması gerektiği içindi ki din ile deneyime açık olan Tanrı, insanın kendisine yabancılaştığı/ kendisine yabancı kılan bir yanılsama değildi. İnsan aslı olan Tanrı ile Tanrı'dan sonuç alma olanağında kendi gerçekliğine uyanması gerekendi. Bu anlamda din; Tanrı ile varoluşa uyanılması gereken yöntem olması bakımından araçsal olandı. Dinde amaç ise Tanrı ile gerçekliğe uyanmaktı. İstersen sen bu uyanışa Tanrı ile aydınlanmak de! Kendi olmaya, olan bitene, öteki ile nasıl yaşanması gerektiğine Tanrı ile uyanmak da vardı.

*

Bugün eksiğimiz olan: vahyi, gerçekleşme karşılıkları olan neden bağıntılılığında ve ussal bağlamlarında yeniden kavramlaşmaya giderek okumaktır. Metafizik kavramsal yani felsefi olan bakışıma ihtiyaç olduğu görülmektedir. Gerçeği görünür kılmanın en temel olanağı gerçeği dilde kavramsal düzeyde görünür kılmaktır. Kavram gerçeğin bilgisini edinmenin yolu iken Kur'an'da olanı, doğada ve insanlık tininde olup

bitmekte olanı bilmeye veya anlamaya çalışacak isek dolayısıyla da Tanrı'yı anlayacak isek felsefe ile yeniden başlamak gerekir… Yeniden felsefe diyerek, gerçeğe dair kavramlar ile yeniden bakabilmeliydik.

Felsefe derken: tarihsel bir kişinin, birilerinin felsefi yaklaşımını veya görüşünü kastetmekte değilim. Gerçeği: tespitler, tanımlamalar, tanıtlamalar, deneyime/ deneye bağlı kanıtlamalar, farklı alanlardaki karşılıklar ve mantık biçimleri ayrıca tahkike açık yöntemselliği içeren kavramlaşmaya giderek görünür kılmayı kastetmekteyim. Bilimselliği içeren bir felsefi yaklaşıma, yeniden başlamak için ihtiyaç var. Yeniden bilmek, yeniden değerler diyerek yeniden başlamaya ihtiyacımız var.

Gerçeğin, evrensel olmasına bağlı olarak otoriter olma durumu vardı. Evrensel olmasına bağlı olarak kendisini kabul ettikçe ve ona göre yaşadıkça özgürleştirici olan yönü de vardı. Bu anlamda felsefe sadece gerçeği bilmenin ussal yolu değil, gerçeğe göre ahlaki ve yönetim biçimsel olarak nasıl yaşanması gerektiğinin yollarını da açık etmesi gerekendi. Sadece nasıl yaşanması gerektiğinin de değil, gerçeğe göre yaratılmış dünyalarda yaşamaya da eyler olmalıydı. Yaşananların sonuçları olan bir evrende yani geri dönüşsel karşılıklara göre yaşanması gereken bir dünyada, nasıl bir dünyada yaşanması gerektiği hayati anlamda önemliydi.

İşte Kur'an, kendisinden sonuç alınabilecek olup da herkesin gerçeği olan ve kendisine göre yaşanması gereken Tanrı'nın varlığında, yaşananların geri dönüşsel sonuçlarının olduğu bir hayatta nasıl yaşanması gerektiğini tavsiye eder. Kur'an'ı yanlış yorumlayanlar, dini yanlış yorumlamış olanlar, Tanrı'yı hakkı gereği bilmekten uzak olanlar elbette vardı. Bu, O'nun hakikatini bilmekten ve O'na göre nasıl yaşamamız gerektiğinin gerçeğinden bizi mahrum etmeli miydi?

***